IDEI CONTEMPORANE

RESTRUCTURAREA ORDINII INTERNAŢIONALE

Coordonator
JAN TINBERGEN

EDITURA POLITICĂ

IDEI CONTEMPORANE

RESTRUCTURAREA ORDINII INTERNAȚIONALE

Raport către Clubul de la Roma

Coordonator
JAN TINBERGEN

Comentariu introductiv la ediția în limba română :
COSTIN MURGESCU

Traducere din limba engleză :
RADU CHICULESCU și VIRGIL GOIAN

Control științific :
SILVIU BRUCAN

1978

EDITURA POLITICĂ
BUCUREȘTI

Coperta : VALENTINA BOROȘ

R.I.O.
RESHAPING THE INTERNATIONAL ORDER
A Report to the Club of Rome

Jan Tinbergen, coordinator
Antony J. Dolman, editor
Jan van Ettinger, director

E.P. DUTTON & Co., INC. — NEW YORK, 1976

COMENTARIU INTRODUCTIV

1. Cunoscută şi sub denumirea de „al treilea raport către Clubul de la Roma", lucrarea „Restructurarea ordinii internaţionale" (R.O.I.) [1] *exprimă dorinţa comună a iniţiatorilor (în frunte cu Dr. Aurelio Peccei) şi realizatorilor (sub conducerea profesorului olandez Jan Tinbergen, laureat al Premiului Nobel în ştiinţele economice) de a se angaja în marele dialog mondial pe care îl implică cu necesitate procesul de edificare a unei noi ordini economice internaţionale.*

Rezultat nemijlocit al activităţii desfăşurate de un grup de 21 de specialişti, din diferite domenii, veniţi din mai multe ţări şi cu variate orientări filozofico-politice, raportul ţine seama, totodată, de unele concluzii pe care autorii le-au tras de pe urma numeroaselor schimburi de opinii avute timp de peste doi ani în cadrul unor dezbateri ştiinţifice internaţionale mai largi, dezbateri care au culminat cu sesiunea spe-

[1] Desemnat de unii autori şi ca raportul „R.I.O." după denumirea în limba engleză (Reshaping the International Order). Primul raport către „Clubul de la Roma" a fost intitulat *Limitele creşterii ;* al doilea raport, pregătit de M. Mesarović şi E. Pestel, a apărut în limba română sub titlul : *Omenirea la răspîntie* (Editura politică, 1975).

cială organizată de Clubul de la Roma în octombrie 1976 la Alger [1].

Un merit incontestabil al cărții de față — demonstrat și prin ecoul ei internațional — decurge din faptul că reprezintă cea mai substanțială contribuție științifică apărută în Occident și care are ca puncte de referință documentele adoptate în ultimii ani de Adunarea Generală a Națiunilor Unite în legătură cu instaurarea unei noi ordini economice în lume. Raportul „R.O.I." deschide, astfel, unor largi cercuri științifice și politice din Occident drumul spre reflecții comune cu exponenții țărilor în curs de dezvoltare în legătură cu problematica vastă și complexă pe care viața o pune în fața omenirii în acest moment de răscruce al istoriei mondiale.

Faptul acesta trebuie apreciat la justa lui valoare deoarece, așa cum a subliniat în repetate rînduri tovarășul Nicolae Ceaușescu, „forțele progresiste, toți cei care doresc întronarea unor relații noi, bazate pe egalitate și colaborare între state și popoare, indiferent de concepțiile lor politice și filozofice, de credințele lor religioase, trebuie să-și unească eforturile, pentru a asigura dezvoltarea democratică, progresistă a societății omenești" [2].

Lucrarea de față îndeplinește un rol pozitiv în această importantă direcție de acțiune. Ea contribuie la trezirea conștiinței opiniei publice din țările capitaliste dezvoltate asupra faptului că actuala ordine mondială este desuetă și că se impune ca tematica unei noi ordini internaționale să fie așezată cu hotărîre în centrul dezbaterilor publice și programelor de activitate ale tuturor statelor. Această preocupare este cu atît mai semnificativă cu cît cercuri conducătoare din multe țări industrializate caută fie să frî-

---

[1] Asupra dezbaterilor de la Alger, vezi observațiile subtile din articolul lui Mircea Malița publicat în *Era Socialistă* nr. 23/1976 sub titlul *Restructurarea ordinii internaționale : raportul Tinbergen.*

[2] Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român,* Editura politică, București, 1974, p. 46.

neze procesul de instaurare a unei noi ordini internaţionale, fie să-l golească de conţinut.

În faţa conservatorismului guvernelor, care se cramponează de statu quo-ul internaţional, autorii raportului „R.O.I." socotesc de datoria lor să atragă atenţia că „noua ordine internaţională nu este un slogan lipsit de conţinut ; ea este un fenomen, iar dezbaterea asupra căilor şi mijloacelor realizării lui de-abia a început" (p. 125). Ei denunţă sistemul de informare a opiniei publice din ţările industrializate „controlat de o mînă de agenţii de ştiri occidentale" care fac ca informaţiile să formeze obiectul a diferite maşinaţiuni şi să fie folosite „ca un mijloc de perpetuare a unor idei preconcepute, a ignoranţei şi apatiei, servind la menţinerea sistemelor, şi nu la transformarea lor" (p. 206).

Din asemenea constatări lucide decurge sarcina primordială pe care şi-o asumă raportul „R.O.I." şi care defineşte locul său în mişcarea contemporană de idei : „Trebuie depus un efort coordonat şi intensificat, în special în ţările industrializate, pentru a face cunoscută publicului necesitatea creării unei ordini sociale şi economice internaţionale care să fie considerată de toţi oamenii ca fiind mai echitabilă. Este neîndoielnic faptul că fără ca opinia publică să fie conştientă de nevoia de schimbare şi de beneficiile pe care întreaga omenire le poate obţine de pe urma instaurării unei lumi mai echitabile, progresul către o nouă ordine socială şi economică internaţională va fi foarte lent şi că tensiunile şi conflictele actuale ar putea avea ca rezultat o criză mondială acută" (p. 221).

În perspectiva acestui obiectiv de trezire şi de mobilizare a opiniei publice occidentale în jurul necesităţii de a se crea o nouă ordine internaţională trebuie înţeleasă şi preocuparea autorilor pentru explicarea cauzelor care au determinat acuitatea şi dimensiunile crizei ciclice din 1974—1975. Luînd indirect poziţie faţă de argumentele simplificatoare şi simpliste ale celor care au privit problema exclusiv prin prisma

schimbării prețului la țiței, raportul „R.O.I." recunoaște că această criză s-a grefat pe însăși criza structurilor și mecanismelor economice impuse pe plan mondial de capitalism. De unde și concluzia că procesul lent de redresare economică din lumea occidentală „s-ar putea dovedi doar un scurt răgaz, o acalmie vremelnică înaintea unui uragan economic și mai mare, nu prea îndepărtat și mai devastator decît ultimul" (p. 59).

S-ar putea spune că întreaga lucrare este străbătută de preocuparea de a schimba optica opiniei publice occidentale în legătură cu problematica noii ordini internaționale : aceasta nu este numai o chestiune de echitate sau numai o revendicare a țărilor în curs de dezvoltare ; țările industrializate sînt la rîndul lor interesate — dacă vor, cu adevărat, să evite convulsii economico-sociale și mai mari în viitor — să participe efectiv la crearea unor noi structuri internaționale bazate pe o cooperare echitabilă între toate statele.

Din această preocupare decurg merite incontestabile ale cărții, ca și multe din limitele ei.

2. Adevărat manifest al unor savanți atașați cauzei cooperării internaționale echitabile pentru toate națiunile, raportul „R.O.I." oglindește încrederea nelimitată a autorilor în „puterea ideii", în capacitatea acesteia de a juca un rol decisiv în edificarea unei lumi mai drepte.

În acest spirit, ei construiesc un tablou vast — bazat pe fapte și date revelatoare — al inechităților existente în lumea contemporană, al împărțirii societății mondiale în țări sărace și țări bogate. Convinși că propunerile de schimbare nu se pot întemeia decît pe analiza deficiențelor existente în sistemul de relații internaționale, autorii raportului resping din capul locului pozițiile de aparentă „neutralitate" și se situează pe o poziție critică față de modul în care s-a dezvoltat lumea pînă astăzi.

S-a obiectat, pe bună dreptate, că raportul „R.O.I." nu denunţă explicit rolul imperialismului, colonialismului şi neocolonialismului în crearea şi perpetuarea gravelor decalaje existente astăzi pe arena internaţională.

Remarcînd această lacună serioasă, cititorul nu poate, totuşi, să treacă cu vederea faptul că autorii raportului atrag atenţia atît asupra impactului istoriei coloniale (accesul liber al unor ţări occidentale la materii prime ieftine, ceea ce a favorizat deopotrivă creşterea lor rapidă, precum şi extravaganţa şi risipa, p. 56), cît şi asupra impactului epocii postcoloniale, cînd „dominaţia economică şi tehnologică postcolonială este aproape la fel de sufocantă ca şi cea exercitată prin metode coloniale directe" (p. 204).

Critica societăţii de consum şi a strategiilor de dezvoltare adoptate de aceasta se îmbină logic cu critica mecanismelor şi instituţiilor economice internaţionale create imediat după cel de-al doilea război mondial. Raportul nu ezită să sublinieze deschis că marea majoritate a acestor mecanisme şi instituţii au fost puse la punct de ţările capitaliste avansate, în interesul lor şi al rezolvării problemelor cu care ele sînt confruntate. Nu este omis nici faptul că, ulterior, schimbarea radicală a realităţilor politice mondiale — ca urmare a prăbuşirii sistemului colonial — nu s-a oglindit în toate instituţiile internaţionale.

În acest cadru de preocupări trebuie subliniată corectitudinea ştiinţifică a criticilor pe care „R.O.I." le face mecanismelor internaţionale întemeiate pe jocul „forţelor libere ale pieţei". Autorii nu se rezumă la evocarea faptului că „piaţa liberă" nu este atît de „liberă" pe cît afirmă unii economişti occidentali, ci subliniază cu tărie că mecanismele economiei de piaţă „funcţionează în avantajul naţiunilor industrializate, care au utilizat-o pentru a-şi construi un zid protector în jurul bogăţiilor şi modului lor de viaţă. Şi chiar dacă ar fi «liberă»

ea ar lucra tot în avantajul naţiunilor industrializate, din cauza enormei lor puteri politice şi economice" (p. 61).

O asemenea luare de poziţie netă are o deosebită semnificaţie teoretică şi practică şi se cuvine înscrisă printre principalele merite ştiinţifice ale raportului deoarece tocmai în jurul acestei probleme se desfăşoară, în ultimă instanţă, principalele confruntări dintre adepţii şi adversarii ideii de nouă ordine economică internaţională, aşa cum au dovedit-o din plin lucrările celei de-a IV-a sesiuni a Conferinţei Naţiunilor Unite pentru Comerţ şi Dezvoltare (Nairobi, mai 1976).

„R.O.I." facilitează mai buna înţelegere a poziţiilor care se cristalizează în reuniunile internaţionale atunci cînd constată : „Experienţa politică a ultimului secol, întărită de tendinţele recente, a învăţat naţiunile occidentale că legile pieţei mondiale lucrează în mod sistematic în avantajul lor şi că, de aceea, cea mai bună tactică este de a continua să le permită să acţioneze «liber»" (p. 117).

În faţa presiunilor exercitate de ţările în curs de dezvoltare, imperialismul este gata să pună la punct chiar noi instituţii de „asistenţă financiară" şi să accepte noi forme de „concertare mondială" cu condiţia ca acestea să nu vicieze mecanismele economiei de piaţă prin care decizia şi profitul final rămîn apanajul exclusiv al celor dezvoltaţi şi puternici.

A înţelege contradicţia ireductibilă dintre legile pieţei şi cerinţele ideii de echitate înseamnă a înţelege şi tactica imperialismului în dezbaterile contemporane referitoare la restructurarea ordinii internaţionale.

3. Raportul „R.O.I." constată în mod obiectiv că întreaga dezvoltare postbelică a convins popoarele care au scuturat jugul colonial de unitatea indisolubilă dintre independenţa politică şi independenţa economică a statelor : „Naţiunile sărace au constatat că, dispunînd

de mai puţine resurse, de mai puţine cunoştinţe şi pricepere şi de posibilităţi limitate de a utiliza ceea ce aveau, erau în realitate mai puţin libere decît ţările bogate. Ele au descoperit că eliberarea politică nu atrage după sine în mod necesar eliberarea economică şi că acestea două sînt inseparabile : fără independenţa politică este imposibil să se realizeze independenţa economică, iar fără putere economică independenţa politică a unei naţiuni este incompletă şi nesigură" (p. 61).

Autorii abordează astfel o problemă crucială pentru orice analiză a societăţii contemporane şi pentru orice proiectare a dezvoltării relaţiilor internaţionale în viitorul previzibil.

Concepţia românească cu privire la noua ordine economică şi politică internaţională porneşte de la o realitate fundamentală a întregului mers istoric contemporan : existenţa şi întărirea statelor naţionale concomitent cu lărgirea interdependenţelor universale. De aici decurge şi cerinţa primordială de adîncire a colaborării dintre toate statele pe baze democratice, prin respectarea strictă a principiilor suveranităţii şi independenţei naţionale, egalităţii în drepturi, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, nerecurgerii la forţă sau la ameninţarea cu forţa.

În lumina acestei concepţii, nu se poate să nu relevăm că, spre deosebire de mulţi autori occidentali care văd în exercitarea de către ţările în curs de dezvoltare a suveranităţii lor naţionale asupra resurselor naturale una din cauzele instabilităţii din economia mondială, raportul „R.O.I." apreciază că „fiecare naţiune trebuie să fie responsabilă pentru bunăstarea şi dezvoltarea ei, bazate pe suveranitatea asupra propriilor resurse umane şi naturale şi pe utilizarea creatoare a acestora — conceptul de dezvoltare bazată pe forţele proprii" (p. 163).

Autorii recunosc că această orientare a ţărilor în curs de dezvoltare se înscrie în procesul de edificare a unei noi ordini mondiale, iar

unii dintre ei afirmă chiar că „arma suveranității" trebuie folosită în acest scop : „Date fiind dezechilibrele din actuala structură internațională de putere, exercitarea suveranității naționale asupra resurselor naturale este o armă care trebuie folosită în lupta pentru o nouă ordine internațională" (p. 425).

În aceeași direcție de preocupări, „R.O.I." semnalează în mod just principiul democratic că „fiecare națiune trebuie să aibă garanții că eforturile ei de dezvoltare nu vor fi periclitate de consecințele deciziilor celorlalte națiuni", ceea ce impune acorduri internaționale deoarece „națiunile ai căror cetățeni sînt afectați de efectele externe ale deciziilor luate în altă țară și care nu participă la luarea acestor decizii își pierd practic suveranitatea" (p. 163—164).

Din păcate, autorii nu sînt consecvenți pînă la capăt acestei concepții. Teze clare cum sînt cele citate mai sus se întrepătrund cu tentative confuze de „reinterpretare" a ideii de suveranitate națională ca „suveranitate funcțională". Conceptul de „patrimoniu comun al omenirii" este treptat extins de la „res nullius" la resurse care sînt astăzi și nu pot fi decît sub incidența suveranității naționale. În proiectarea soluțiilor de viitor sînt formulate obiective cețoase de „suveranitate planetară descentralizată", sînt propuse ambigue formule de „planificare mondială" și de „administrare mondială" care ar implica un periculos „transfer conștient al puterii — cu siguranță un transfer treptat — de la statul național către organizația mondială" (p. 314). Lucrarea plătește astfel un tribut greu ideilor de autorități supranaționale și emite ipoteza cu care nu putem fi de acord că „o formă adecvată este aceea în care o autoritate supranațională autentică ia decizii bazate pe principiul unei majorități calificate" (p. 195) ș.a.m.d.

Este drept că, uneori, asemenea teze și propuneri sînt atenuate prin precizări potrivit

cărora ele s-ar referi la momente viitoare „după ce obiectivul suveranității depline asupra resurselor a fost realizat" sau „după ce suveranitatea națională a contribuit la crearea unei ordini internaționale mai echitabile" etc.

Independent de aceste nuanțări, formularea unor teze cum sînt cele menționate arată că lucrarea, în pofida sentimentelor nobile care-i animă pe autori, resimte încă — în unele capitole — presiunea teoriilor neocolonialiste, după care exercitarea deplină de către state a suveranității naționale ar frîna îndeplinirea cerinței obiective de adîncire a cooperării internaționale echitabile.

În concepția noastră, o asemenea apreciere este principial eronată. „Colaborarea internațională — *preciza tovarășul Nicolae Ceaușescu* — înseamnă că, pînă la urmă, statele, națiunile se înțeleg să-și facă între ele anumite concesii. Principalul este însă ca fiecare națiune să poată hotărî în deplină libertate, fără nici o constrîngere, formele și căile de colaborare internațională. Aceasta înseamnă pînă la urmă însăși o manifestare a independenței și suveranității" [1].

Unele inconsecvențe existente în modul în care raportul „R.O.I." abordează relația dintre principiul suveranității naționale și cerințele cooperării internaționale au implicații directe asupra felului în care sînt analizate și unele probleme concrete. Problema companiilor supranaționale este semnificativă în acest sens. Autorii cunosc nu numai imensa forță economică, financiară, comercială și tehnologică acumulată de marile companii transnaționale sau disproporțiile de putere dintre acestea și țările în curs de dezvoltare în care se implantează, dar și practicile neocolonialiste la care se dedau. În pofida acestor realități, ei consideră

---

[1] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 6, Editura politică, București, 1972, p. 569.

că prin sporirea poziției de putere a țărilor în curs de dezvoltare în negocierile lor cu companiile supranaționale și prin „acorduri echilibrate", aceste monopoluri ar putea să îndeplinească obiectivele planurilor de dezvoltare ale țărilor în curs de dezvoltare și să joace „un rol pozitiv în îmbunătățirea condițiilor de trai ale maselor sărace din lumea a treia, în măsura în care se conformează regulilor formulate la nivel național și internațional, orientate către acest obiectiv" (p. 272).

Se uită însă un detaliu : dacă s-ar conforma „regulilor" sugerate de autori, monopolurile respective și-ar nega însăși rațiunea existenței lor.

Cu deplin temei, capitolul dedicat companiilor supranaționale a fost unul dintre cele mai criticate de economiștii țărilor în curs de dezvoltare, iar Asociația economiștilor din aceste țări a considerat necesar să precizeze : „Apariția transnaționalelor este rezultatul unui proces istoric de concentrare a capitalului. Pentru țările în curs de dezvoltare transnaționalele înseamnă secătuirea resurselor, dependența și amestecul în treburile lor interne" [1].

Este evident că raportul „R.O.I." nu ține seama de contradicția obiectivă și flagrantă dintre politica companiilor supranaționale care urmăresc mondializarea vieții economice prin subminarea statelor naționale și ideea de făurire a unei noi ordini economice internaționale prin adâncirea cooperării echitabile dintre statele naționale ca celule de bază ale societății mondiale contemporane.

4. Unul din meritele lucrării „R.O.I." decurge din faptul că nu se rezumă la analiza critică a actualului sistem de relații internaționale, ci încearcă să definească și conținutul conceptului de lume „mai bună" care ar implica : „accep-

---

[1] Citat după revista *Afrique-Asie* nr. 121—122 din 15—28 nov. 1976.

tarea de către societate a responsabilităţii de a asigura satisfacerea nevoilor individuale şi colective ale oamenilor şi crearea unor sisteme internaţionale şi naţionale în care posibilităţile şi mijloacele de a folosi aceste posibilităţi sînt mult mai echitabil distribuite decît în prezent" (p. 46).

Cititorul român, obişnuit să vehiculeze concepte lipsite de echivoc, va reţine din această definiţie că, pe fondul idealurilor de progres care-i animă, autorii nu îşi propun să formuleze ceea ce s-ar putea denumi „ţelul final" al mişcării sociale contemporane, ci doar obiectivele unei etape intermediare : o lume mai echitabilă decît cea actuală.

În acest cadru şi cu aceste limite, raportul Tinbergen se distinge de alte lucrări publicate în Occident şi marchează un important pas înainte faţă de acestea prin respingerea unei abordări a problematicii noii ordini în termeni pur economici : „Instaurarea unei noi ordini economice internaţionale implică schimbări fundamentale în aspectele politice, sociale, culturale, precum şi în alte aspecte ale societăţii, schimbări care ar conduce la o nouă ordine internaţională. *Pentru acest motiv, în acest raport ultima expresie este preferată celei dintîi" (p. 47).*

Relevînd observaţia pertinentă şi poziţia ştiinţifică a autorilor în această problemă, nu putem să nu constatăm că ei nu ajung, totuşi, pînă la conţinutul profund al conceptului românesc de nouă ordine economică şi politică mondială, *fundamentat amplu, pe baza materialismului dialectic şi istoric, în lucrările tovarăşului Nicolae Ceauşescu şi în alte documente ale partidului nostru.*

În acelaşi timp, plasînd apelul pentru o nouă ordine într-un context istoric-concret, „R.O.I." subliniază cu curaj necesitatea ca ţările în curs de dezvoltare să respingă calea evoluţiei capitaliste, modelul occidental de viaţă : „Ţările

sărace trebuie să respingă ţelul imitării tiparelor occidentale de viaţă... Multe aspecte ale vieţii occidentale s-au dovedit a fi lipsite de sens şi generatoare de risipă şi nu contribuie la fericirea reală a oamenilor. Încercarea de a-i imita pe cei bogaţi nu poate însemna pentru naţiunile sărace decît înlocuirea unor probleme cu altele, fapt însoţit şi de înlăturarea sau distrugerea unor valori şi resurse umane" (p. 146).

Critica ascuţită făcută poziţiei adoptate de ţările capitaliste industrializate în dezbaterea problemelor unei noi ordini internaţionale („politicienii occidentali sînt conduşi spre mesele de negocieri ale lumii nu de situaţia grea a naţiunilor sărace, ci de situaţia grea a propriilor lor economii şi de dislocările serioase survenite în sistemul internaţional, sistem care a făcut ca ţările bogate să devină bogate", p. 108), cît şi critica aspră făcută însuşi modelului occidental de viaţă (despre a cărui imitare se afirmă limpede : „a crede că este posibilă constituie o iluzie ; a încerca să o construim ar fi o nebunie", p. 151) este, probabil, cea mai substanţială contribuţie a raportului la marile confruntări de idei din lumea contemporană.

Trăgînd concluzii logice din asemenea critici, „R.O.I." pledează nu numai pentru întărirea independenţei economice a ţărilor în curs de dezvoltare şi pentru întărirea unităţii lor de acţiune („bazarea colectivă pe forţele proprii"), dar cheamă totodată aceste ţări să lupte pentru propria lor „eliberare intelectuală". Problema are o deosebită importanţă în lupta ideologică angajată în jurul problematicii noii ordini internaţionale date fiind formele variate în care se manifestă astăzi imperialismul cultural al celor care caută să-şi perpetueze relaţiile de dominaţie.

Spre deosebire de alte lucrări care tind în mod evident să circumscrie problematica făuririi unei noi ordini internaţionale la un simplu dialog de compromis între ţările capitaliste dez-

voltate şi ţările în curs de dezvoltare din Africa, Asia şi America Latină, raportul Tinbergen are meritul de a aborda şi problema locului ţărilor socialiste în acest proces, fapt facilitat, credem noi, şi de participarea unui specialist român la faza finală de redactare a unor părţi din lucrare.

Ideea de la care porneşte raportul în această privinţă este că o adevărată reorganizare a sistemului internaţional „nu trebuie concepută şi nu poate fi realizată" fără participarea activă a ţărilor socialiste. Este o teză fundamentală care condiţionează întregul conţinut pe care-l va căpăta procesul de edificare a unei noi ordini mondiale, teză promovată de multă vreme, din primul moment, şi cu perseverenţă de ţara noastră, aşa încît nu putem să nu menţionăm cu satisfacţie audienţa de care se bucură ea astăzi în cercurile ştiinţifice internaţionale.

În legătură cu aceasta, raportul face o serie de observaţii corecte şi interesante referitoare la experienţa construcţiei economice din ţările socialiste, aminteşte cu obiectivitate că „ţările din estul Europei au făcut paşi mari pe calea industrializării şi au demonstrat că se pot obţine beneficii rapide ca urmare a unei educaţii tehnologice şi a unor politici de cercetare bine orientate" (p. 155), acordă atenţie deosebirilor existente între nivelurile de dezvoltare ale diferitelor ţări socialiste şi subliniază că „naţiunile cu planificare centralizată au dat dovadă de un înalt simţ al responsabilităţii în salvgardarea păcii în perioada postbelică" (p. 123).

Cu toate acestea, analiza experienţei ţărilor socialiste este departe de a fi satisfăcătoare ; baza documentară însăşi este săracă şi nu se ridică la nivelul de ansamblu al raportului, iar rolul decisiv al socialismului în marile transformări mondiale din ultima jumătate de secol nu este suficient relevat. Am impresia că prof. Jan Tinbergen este primul care a resimţit insa-

tisfacţii faţă de modul în care este rezolvată în lucrare această problemă, atunci cînd constată în prefaţă că „din păcate, nu a fost posibil să se asigure reprezentarea corespunzătoare a naţiunilor cu planificare centralizată".

Sînt încredinţat că o asemenea „reprezentare corespunzătoare" din primul moment al constituirii colectivului ar fi contribuit — pe calea schimbului liber de idei — la clarificarea multor aspecte referitoare la conţinutul şi căile de înfăptuire a unei noi ordini internaţionale.

Desigur, într-o lucrare colectivă cum este cea la care ne referim apar, inevitabil, şi păreri diferite într-o problemă sau alta. Cititorul nu poate să nu confrunte, însă, aceste opinii cu realităţile lumii contemporane. Într-unul din materialele pregătitoare anexate se afirmă, de exemplu, că „experienţa comunistă" ar fi nepotrivită pentru ţările în curs de dezvoltare. Or, cititorul ştie că, în fapt, tot mai multe popoare din ţările în curs de dezvoltare optează pentru o cale socialistă. Această opţiune este rezultatul propriei experienţe de viaţă din epoca postcolonială, experienţă care convinge, zi de zi, tot mai multe ţări în curs de dezvoltare că „trecerea la socialism se impune astăzi ca o necesitate obiectivă a progresului economico-social rapid, a lichidării într-un timp istoric cît mai scurt a stării de subdezvoltare" [1].

Dealtfel, nu numai accelerarea progresului economico-social din ţările în curs de dezvoltare, dar însuşi conceptul de nouă ordine internaţională este indisolubil legat de ideile socialismului. Raportul Tinbergen dă expresie acestei convingeri care pătrunde tot mai adînc în conştiinţa opiniei publice mondiale atunci cînd se referă la conţinutul conceptului de ordine socială echitabilă, pe plan internaţional şi naţional.

---

[1] *Programul P.C.R. de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism*, Bucureşti, Editura politică, 1975, p. 192.

Desigur, există deosebiri substanţiale între unele concepţii exprimate în raportul „R.O.I." şi propriile noastre concepţii privind conţinutul şi practica edificării socialismului, ca orînduire chemată să promoveze consecvent şi pentru absolut toţi cetăţenii valorile umane fundamentale.

A ţine seama de aceste deosebiri nu înseamnă, însă, a subaprecia meritele raportului Tinbergen atunci cînd formulează ideea unei alternative socialiste la modelul de viaţă creat de capitalismul avansat.

În concepţia noastră, aşa cum se precizează în Programul Partidului Comunist Român, „orînduirea capitalistă şi-a încheiat misiunea istorică şi trebuie să facă loc noii orînduiri sociale în stare să asigure progresul rapid al tuturor popoarelor, realizarea unei lumi mai drepte. Această misiune istorică revine orînduirii socialiste, care deschide noi perspective pentru creşterea forţelor de producţie şi pentru satisfacerea cerinţelor în mod raţional şi echitabil" [1].

5. În analiza disparităţilor contemporane, experţii reuniţi de „Clubul de la Roma" ajung la concluzia că, la începutul deceniului actual, raportul dintre venitul mediu din ţările cele mai bogate ale lumii şi cel din ţările cele mai sărace era de 13 : 1. Pe bună dreptate, raportul Tinbergen consideră un asemenea raport, ca şi tendinţa lui, drept „inacceptabil din motive de decenţă umană şi din cauza pericolului instabilităţii politice pe care îl implică", precizînd imediat că „Existenţa unor astfel de inegalităţi este incompatibilă cu o ordine socială şi economică echitabilă ; înlăturării lor trebuie să i se acorde cea mai înaltă prioritate de către comunitatea internaţională" (p. 169).

---

[1] *Programul P.C.R. de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism*, p. 188.

În ce măsură ar putea fi reduse practic aceste decalaje ? Spre a răspunde la această întrebare, „R.O.I." elaborează cîteva scenarii alternative. Nu îmi propun să intru în prezentarea lor ; cititorul le va examina singur. Nu se pot lăsa însă nesubliniate două fapte :

— potrivit calculelor autorilor, pentru a se reduce raportul amintit la 13 : 4 sau aproximativ 3 : 1, echivalent raportului actual dintre regiunile bogate şi sărace ale Pieţei comune, ar fi nevoie de aproximativ 42 de ani, ceea ce determină „R.O.I." să pună o întrebare întemeiată : „problema este dacă cei săraci sînt pregătiţi să aştepte o jumătate de secol pentru a ajunge la ceea ce este astăzi cu greu acceptat în cadrul lumii industrializate" (p. 179—180) ;

— unii specialişti consideră ipotezele privind atingerea unui raport de 3 : 1 sau chiar de 6 : 1 ca fiind optimiste, ceea ce a făcut pe prof. Jan Tinbergen să precizeze că nu este vorba de previziuni, deoarece ca previziuni ele ar fi cu adevărat optimiste ; este vorba de obiective *care ar fi de dorit să fie atinse* [1].

Sînt evaluări cantitative, ipoteze şi dezbateri care evidenţiază mai puternic complexitatea şi gravitatea problemelor umane, economice, sociale şi politice pe care le creează marile decalaje existente astăzi în lume, pericolele pe care ele le generează pentru dezvoltarea mondială contemporană. În lumina lor, capătă dimensiunea sa reală spiritul de înaltă responsabilitate faţă de destinele omenirii care caracterizează consecventele şi fermele luări de poziţie ale tovarăşului Nicolae Ceauşescu cînd subliniază că „Lichidarea subdezvoltării, asigurarea progresului economico-social mai rapid al ţărilor rămase în urmă constituie o cerinţă primordială pentru

[1] Convorbirea lui Jan Tinbergen cu Jelica Minić apărută sub titlul *Necessité du nouvel ordre économique* în *Revue de politique internationale,* Belgrad, nr. 638 din 5 noiembrie 1976.

dezvoltarea întregii omeniri, pentru realizarea unei colaborări și păci trainice în lume" [1].

În acest cadru de preocupări, „R.O.I." construiește un amplu tablou al politicilor de urmat atît pe planul mobilizării resurselor materiale, umane și financiare ale țărilor în curs de dezvoltare și al adîncirii cooperării lor reciproce spre a-și crea anumite poziții eficiente în negocierile angajate cu țările industrializate, cît și pe planul organizațiilor de colaborare economică internațională.

Punctul de vedere de la care pornesc autorii este corect și cititorul va găsi în multe din tezele enunțate o confirmare a justeței concepțiilor principiale care călăuzesc România în întreaga sa politică îndreptată spre făurirea unei noi ordini internaționale : eliminarea subdezvoltării nu este o problemă de filantropie internațională, ci o problemă de bază a vieții contemporane în care sînt vital interesate toate statele lumii ; metodele de asistență practicate pînă acum de țările industrializate sînt necorespunzătoare, deoarece diferitele „ajutoare" se întorc pînă la urmă amplificate spre donatori, încît autorii sînt în drept să se întrebe la un moment dat : „cine pe cine ajută" ? ; schimbările marginale nu sînt suficiente, abordările simpliste și parțiale nu fac decît să perpetueze și să agraveze problemele care cer astăzi transformări reale, de structură ; nici o problemă nu poate fi rezolvată pînă la capăt în mod izolat, interdependențele universale sînt de asemenea natură încît se impun soluții corelate și globale care includ toate sferele relațiilor dintre națiuni.

Propunerile concrete de măsuri și de acțiuni conținute în raport și în anexe sînt extrem de variate și de numeroase ; ele fac dovada unui remarcabil efort de imaginație, dar creează și

---

[1] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 11, București, Editura politică, 1975, p. 36.

pericolul unei dispersări a atenţiei, al amalgamării soluţiilor urgente şi esenţiale cu altele de interes secundar sau valabile, poate, într-o altă etapă a dezvoltării sociale. Autorii sînt conştienţi de vulnerabilitatea lucrării sub acest aspect : „Poate exista totuşi sentimentul că au fost făcute prea multe propuneri şi că acestea sînt prea puţin integrate" (p. 299). Spre a remedia o asemenea deficienţă, autorii caută să grupeze propunerile pe mari capitole, să le eşaloneze în timp şi să elaboreze „pachete de propuneri de negocieri".

Nu este în intenţia acestui comentariu introductiv să intre în analiza vreuneia dintre propunerile concrete formulate. Cititorul va regăsi uneori ecouri ale unor propuneri care-i sînt familiare din programul partidului nostru, lucrările preşedintelui Nicolae Ceauşescu şi documentele prezentate în ultimii ani de România la O.N.U. şi în diferite organisme economice internaţionale ; va constata că sînt sugestiv valorificate unele propuneri formulate de ţările în curs de dezvoltare, în special în Declaraţia şi Programul de acţiune de la Manilla, sau unele teze şi idei din documentele adoptate de sesiunile a VI-a şi a VII-a speciale ale Adunării Generale a O.N.U., ca şi concluziile unor dezbateri purtate în ultimii ani în diferite organizaţii economice internaţionale. Alături de acestea, specialiştii vor regăsi unele idei cunoscute dinainte din literatura economică, ca de exemplu ideea profesorului Tinbergen privind impozitul internaţional de solidaritate sau alte teze cu largă circulaţie, în special în literatura scandinavă. Sînt însă şi multe idei care se dezvoltă sau se cristalizează acum, în efortul colectiv al echipei conduse de economistul olandez. Unele dintre acestea stimulează pe cititor la reflecţii şi s-ar putea dovedi fertile ; altele stîrnesc însă justificate nedumeriri.

Din această ultimă categorie atrage atenţia, în primul rînd, multitudinea de „autorităţi mon-

diale" şi de „agenţii mondiale" propuse. Nu este vorba numai de o tendinţă de proliferare a organizaţiilor internaţionale care ar urma să rezolve problemele concrete analizate de autori, nu este vorba numai de faptul că cititorul nu are întotdeauna o imagine clară asupra raţiunilor specifice care să motiveze fiecare asemenea „agenţie" în parte sau asupra măsurii în care acest adevărat sistem de „agenţii" ar fi de natură să întărească efectiv rolul O.N.U. în procesul de edificare a unei noi ordini internaţionale. Este vorba, înainte de toate, despre faptul că aceste agenţii sînt propuse ca un soi de „autorităţi supranaţionale".

Nu de mult, Jan Tinbergen a recunoscut mai clar chiar decît în „R.O.I." caracterul supranaţional al agenţiilor propuse : „Considerăm că pentru cele zece sectoare care reprezintă zece capitole din apendice este necesar să existe un fel de gestiune supranaţională... Ne-am putea gîndi, pînă la urmă, ca la ministere de gestiune ale unui guvern mondial, dar noi nu am mers atît de departe" [1].

Care sînt argumentele care au dus la această deviere serioasă de la punctul de pornire, unde se recunoaşte şi se afirmă necesitatea întăririi independenţei economice şi politice, a suveranităţii naţionale a ţărilor în curs de dezvoltare, pînă la propunerile privind înfiinţarea unor „autorităţi supranaţionale" ?

Explicaţia coordonatorului „R.O.I." este următoarea : „Ceea ce noi subliniem înainte de toate este că trebuie lăsat la un nivel mai scăzut de luare a deciziilor cît mai multe lucruri posibil, din cauza participării, din cauza democraţiei. Există, însă, zece sectoare în care structura tehnică a problemelor este de asemenea natură încît implică decizii la nivel ridicat. De exemplu, problema poluării aerului şi apelor, pentru

[1] Convorbirea lui Jan Tinbergen cu Jelica Minić, *loc. cit.*

simpla raţiune că poluarea este un fenomen care se poate întinde asupra lumii întregi şi atunci trebuie rezolvată în mod global" [1].

Cu toată consideraţia pe care o am faţă de un remarcabil economist al epocii noastre şi faţă de un democrat combatant pentru progresul social, trebuie să mărturisesc că, de această dată, explicaţia nu m-a convins. În primul rînd, admiţînd că mediul înconjurător ar reprezenta un caz specific, aceasta nu ar motiva propunerile de a se extinde sistemul de „ministere supranaţionale" în domenii ca industrializarea, materiile prime, resursele alimentare ş.a.m.d. În al doilea rînd, reprezintă mediul înconjurător chiar un caz atît de specific încît problemele pe care le pune să nu poată fi rezolvate printr-o largă cooperare internaţională voluntară între state, pe baza egalităţii lor suverane ?

Răspunsul îl găsim chiar în „R.O.I." şi chiar în capitolul dedicat mediului înconjurător al omului în aceşti termeni : „Dată fiind sensibilitatea guvernelor la problema controlului suveran asupra resurselor, o agenţie supranaţională nu pare realizabilă nici măcar pe termen lung. Prin urmare, eforturile trebuie orientate către o formă de continuă formulare şi coordonare voluntară a politicilor cu privire la resursele naturale, la mediul înconjurător şi la localizare. În cele din urmă, o astfel de procedură va implica armonizarea într-o mare măsură a planurilor economice, care vor include mediul înconjurător ca o dimensiune a dezvoltării" (p. 284).

Nu pot să nu subscriu la această concluzie realistă, formulată clar în raportul „R.O.I.".

Întărirea suveranităţii naţionale a tuturor statelor şi promovarea consecventă a democraţiei, singura capabilă să mobilizeze efectiv toate energiile creatoare ale unei ţări, constituie premisa esenţială pentru lichidarea subdezvoltării şi progresul economico-social al tuturor

---

[1] *Loc. cit.*

statelor, asigurarea egalității șanselor între toate națiunile și promovarea largă, echitabilă a cooperării între ele.

Nu există nici o problemă cu care este confruntată societatea contemporană care să nu poată fi rezolvată pe această bază.

6. S-ar părea că, deși nu intră în detalii, comentariul introductiv pune un accent special pe aspectele care determină pe semnatarul acestor rînduri să se distanțeze de „R.O.I." în unele probleme.

S-ar putea ca observația să fie adevărată, cu precizarea că aceasta nu împietează asupra aprecierii generale privind contribuțiile reale, indiscutabile, ale lucrării la dezbaterea și promovarea conceptului de nouă ordine internațională.

Așa cum observă, pe bună dreptate, cunoscutul politolog român prof. Silviu Brucan, participant la faza finală a redactării raportului, acesta a fost conceput ca o propunere de platformă comună *a unor autori aparținînd unor națiuni și școli filozofice diferite, reflectă* un compromis *între interesele și punctele de vedere ale forțelor sociale mondiale interesate în restructurarea actualei ordini internaționale inechitabile.*

Tocmai din acest efort de unire a forțelor progresiste contemporane — condiție esențială pentru edificarea unei lumi mai drepte — decurg principalele merite ale raportului Tinbergen.

A recunoaște deschis aceste merite nu înseamnă însă și un acord implicit cu toate tezele și formulările sale.

România nu este numai adepta făuririi unei noi ordini economice și politice în lume. Prin lucrările de mare circulație și prestigiu internațional ale Președintelui țării, Nicolae Ceaușescu, prin propunerile de măsuri concrete prezentate în ultimii ani în toate forurile internaționale, prin participarea la „Grupul celor 77" al țărilor

în curs de dezvoltare, din care face parte, ca și la mișcarea nealiniaților, ca invitată, România socialistă se numără printre țările din „prima linie" a luptei pentru impulsionarea acestui uriaș și complex proces istoric. S-a format astfel o întreagă concepție teoretică și practică, o adevărată doctrină românească referitoare nu numai la necesitatea, dar și la căile concrete și țelurile finale ale edificării unei lumi mai bune și mai drepte. Este inevitabil ca orice nouă contribuție în problemă să fie raportată astfel la propria noastră concepție.

O concepție care se dezvoltă permanent și se completează cu noi aspecte și teze în nemijlocită relație cu întregul mers social contemporan și cu confruntările de idei care decurg de aici. Ne preocupă, ca atare, nu numai combaterea tezelor adversarilor fățiși sau camuflați ai idealului de nouă ordine internațională, dar și schimburile deschise de opinii cu adepții acestui ideal care, într-o problemă sau alta, pot avea păreri diferite de ale noastre. Sîntem convinși că cei ce militează pentru o nouă ordine internațională, indiferent de convingerile lor filozofico-politice, trebuie să se cunoască mai bine, să identifice atît zonele de convergență a ideilor, cît și problemele în care au păreri diferite, să ajungă la reflecții comune deoarece numai în felul acesta pot ajunge, în final, și la concluzii comune în interesul cauzei care-i unește.

În acest spirit, al politicii românești de largă promovare a schimburilor științifice și culturale internaționale, apare „R.O.I." în limba română în prestigioasa colecție „Idei contemporane" a Editurii politice ; în același spirit sînt formulate mai sus și cîteva rezerve de principiu față de unele teze ale lucrării.

Cred că acest mod de lucru este util pentru specialiștii români care lucrează în problemă și care au încă o posibilitate de a-și aprofunda analizele și a-și fundamenta astfel mai temeinic pozițiile. Cred că și pentru echipa profesorului

Jan Tinbergen care își propune, de asemenea, să continue cercetările în problemă, acest mod de lucru este cel puțin tot atît de util, chiar cu riscul ca la evantaiul destul de larg și divergent de aprecieri făcute de înșiși participanții la „R.O.I." (și publicate, cu probitate științifică, de savantul olandez în încheierea cărții) să se adauge una în plus.

COSTIN MURGESCU

R.O.I.:
RESTRUCTURAREA ORDINII INTERNAŢIONALE

Sub conducerea competentă a lui Jan Tinbergen, laureat al Premiului Nobel, acest Raport către Clubul de la Roma face apel pentru instaurarea unei noi ordini internaţionale, ca un prim pas către soluţionarea celor mai presante probleme ale omenirii. Lucrarea reprezintă munca în comun a unor experţi din domeniile producţiei de hrană, sistemelor monetare, comerţului internaţional, controlului armamentului, resurselor naturale şi mediului înconjurător.

Sînt examinate realizările omenirii, ale economiilor din ţările occidentale industrializate, din ţările cu planificare centralizată şi din lumea a treia, avînd în vedere elaborarea unei noi strategii, care să asigure satisfacerea nevoilor individuale şi colective ale oamenilor şi crearea unor sisteme naţionale şi internaţionale în care şansele şi mijloacele de a utiliza aceste şanse să fie distribuite mai echitabil decît în prezent.

Succesoare valoroasă a „Omenirii la răspîntie" şi a „Limitelor creşterii", lucrarea „R.O.I. : Restructurarea Ordinii Internaţionale" face parte din acele lucrări rare, fecunde, care depăşesc controversa şi-i conduc pe cetăţenii inteligenţi ai lumii la deciziile necesare pentru îmbunătăţirea instituţiilor umane.

Prefață

Proiectul „Restructurarea ordinii internaționale" (R.O.I.) își are originea în inițiativa luată de Comitetul executiv și, în particular, de președintele Clubului de la Roma, dr. Aurelio Peccei. Această inițiativă a urmat „întrunirii de la Salzburg", ținută în februarie 1974, la care președintele Mexicului, Luis Echeverria, a susținut cu tărie propunerile conținute în „Carta drepturilor și îndatoririlor economice ale statelor" și în rezoluțiile adoptate la cea de-a VI-a sesiune specială a Adunării Generale a O.N.U. Realizînd importanța rezoluțiilor O.N.U. și a Cartei, dar fiind în egală măsură conștient de caracterul imprecis și controversat al problemelor din acest domeniu, dr. Peccei a propus ca eu să formez și să coordonez un grup de specialiști căruia să i se adreseze următoarea întrebare : ce nouă ordine internațională ar trebui recomandată oamenilor de stat și grupurilor sociale, în așa fel încît aceasta să satisfacă, într-o măsură practic și realist posibilă, nevoile urgente ale populației din zilele noastre și nevoile probabile ale generațiilor viitoare ? Un răspuns în mod inevitabil cu titlu de experiment la această întrebare este pre-

zentat în paginile următoare. Activitatea grupului a devenit posibilă ca urmare a sprijinului financiar generos acordat de ministrul olandez al cooperării pentru dezvoltare, Jan Pronk. Nici Clubul de la Roma și nici guvernul olandez nu au impus grupului nici un fel de restricții, lăsîndu-i deplina libertate de a-și formula și exprima propriile opinii.

Grupul a cuprins 21 de specialiști proveniți din diverse țări, sisteme sociale și specialități. Doresc să le adresez tuturor mulțumiri pentru că au dedicat o mare parte din timpul lor proiectului R.O.I. și pentru spiritul de colaborare în care au lucrat. La formarea grupului R.O.I. s-au făcut eforturi considerabile pentru a se asigura o participare echilibrată din lumile întîi, a doua și a treia. Sînt ferm convins că instaurarea unei noi ordini internaționale depinde de participarea activă a tuturor statelor. Din păcate, însă, nu a fost posibil să se asigure numărul cuvenit de participanți din țările cu planificare centralizată. Această reprezentare insuficientă a fost compensată de participarea lui Silviu Brucan și de consultațiile pe care le-am primit în unele probleme de la Jozef Pajestka și Kazimiers Secomski.

Activitatea mea de coordonator nu ar fi fost posibilă fără sprijinul consistent al unui colectiv auxiliar format din 6 persoane. Le mulțumesc tuturor, menționînd-o pe Carolien Bos, care, prin îndeplinirea admirabilă a dificilei sarcini de organizare a fluxului de informații, ne-a ușurat tuturor munca. În plus, munca ne-a fost mult ușurată de numeroasele servicii oferite de Bouwcentrum din Rotterdam, unde grupul și-a ținut majoritatea întrunirilor (decembrie 1974 ; iunie și octombrie 1975 ; februarie, aprilie și iunie 1976) și unde s-a desfășurat cea mai mare parte a activității noastre.

Dată fiind complexitatea subiectului, proiectul R.O.I. nu putea avea ca țel realist decît în-

cercarea de a aduce o modestă contribuţie la dialogul tot mai amplu asupra noii ordini internaţionale. De aceea, în loc să pună accent pe contribuţie ca atare (orientare spre produs), proiectul a ţinut în decursul întocmirii lui să sporească dialogul dintre diferitele grupuri antrenate în încercarea de a modela o nouă ordine internaţională, nu numai între specialiştii care lucrează la problemele implicate, ci şi între specialişti şi politicieni pe de o parte şi marele public pe de altă parte (orientare spre proces). Primele texte ale documentelor R.O.I. au fost trimise unui număr de peste 350 de persoane şi institute din întreaga lume. Au fost distribuite peste 5 000 de exemplare ale raportului provizoriu, schiţat la întrunirea noastră din iunie 1975 ca o contribuţie la cea de-a VII-a sesiune specială a Adunării Generale a O.N.U. Multe din comentariile primite pe marginea acestor materiale formează acum o parte din text şi ţin să le mulţumesc sincer tuturor celor care au consimţit să gîndească şi să lucreze alături de noi. Folosesc de asemenea această ocazie pentru a mulţumi organizatorilor întrunirilor de la Alger, Bruxelles, Copenhaga, Davos, Geneva, Haga, Linz, Philadelphia, Roma. Santa Barbara şi Stockholm, unde unii dintre noi au prezentat concluzii provizorii şi s-au făcut comentarii utile din partea specialiştilor consultaţi şi a auditoriului.

S-au făcut toate încercările posibile pentru ca raportul R.O.I. să reflecte rezultatele numeroaselor discuţii aprinse ale grupului. Totuşi, aceasta nu înseamnă că fiecare cuvînt tipărit întruneşte în mod necesar acordul tuturor celor 21 de membri ai grupului. Acei membri ai grupului care au considerat că este necesar şi-au clarificat poziţia faţă de raport prin scurte declaraţii, care pot fi găsite la sfîrşitul raportului. Intenţionez să-mi închei sarcina asumată cu

ocazia prezentării oficiale a raportului la Alger, în octombrie, şi la Amsterdam, în noiembrie 1976. Aceste întruniri vor marca punctul de început al activităţilor Fundaţiei R.O.I., ca o continuare a proiectului şi raportului său. Fie ca aceste străduanii să se bucure de succes şi să contribuie la un dialog permanent şi tot mai larg asupra încercărilor de a făuri o lume mai dreaptă.

JAN TINBERGEN

PARTICIPANŢII LA PROIECTUL R.O.I.

Ibrahim Helmi Abdel Rahman (Egipt) :
Consilier prezidenţial ; fost director executiv al O.N.U.D.I.

Silviu Brucan (România) :
Profesor de ştiinţe politice, Universitatea din Bucureşti ; fost ambasador în S.U.A. şi reprezentant permanent la O.N.U.

Sukhamoy Chakravarty (India) :
Profesor de ştiinţe economice, Delhi School of Economics and Planing ; fost membru al Comisiei de planificare a Indiei.

Robert Gibrat (Franţa) :
Consultant în probleme de ecologie şi preşedinte de onoare al Federaţiei mondiale a organizaţiilor inginerilor.

James P. Grant (S.U.A.) :
Preşedinte, Overseas Development Council ; fost asistent al administratorului USAID şi asistent adjunct al secretarului de stat.

Maurice Guernier (Franţa) :
Economist şi consultant în probleme de alimentaţie ; fost colaborator al lui Jean Monnet la Planul naţional al Franţei.

Mahbub ul Haq (Pakistan) :
Director al Departamentului de planificare a politicii şi control al programelor, Banca Mondială.

Helmut Hesse (R.F.G.) :
Director, Institutul ibero-american de cercetări economice şi profesor de ştiinţe economice la Universitatea din Göttingen.

Idriss Jazairy (Algeria) :
Consilier prezidenţial.

Alexander King (M. Br.) :
Preşedinte al Federaţiei internaţionale a institutelor de studii post-universitare ; fost director general pentru ştiinţă şi educaţie al O.E.C.D.

Pieter Kuin (Olanda) :
Profesor de administraţie economică la Facultatea de comerţ, Delft-Rotterdam ; fost membru al consiliului directorilor, Unilever.

Akilu Lemma (Etiopia) :
Asistent al directorului pentru ştiinţă al O.N.U. ; fost director al Institutului de patobiologie, Universitatea din Addis Abeba.

Elisabeth Mann Borgese (S.U.A.) :
Centrul de studiere a instituțiilor democratice ; președinte al consiliului de planificare la International Ocean Institute.

Duncan N. Ndegwa (Kenya) :
Guvernator al Băncii Kenyei.

Tetsuo Noguchi (Japonia) :
Director, Laboratorul de cercetări solare.

Arvid Parvo (Malta) :
Profesor de științe politice, University of Southern California, Los Angeles ; fost reprezentant permanent la O.N.U.

Ignacy Sachs (Franța) :
Director, Centrul internațional de cercetări în problemele mediului înconjurător și dezvoltării.

Juan Somavía (Chile) :
Director, Institutul latino-american pentru studii transnaționale ; fost raportor al grupului de persoane eminente al O.N.U. pentru corporațiile transnaționale.

Inga Thorsson (Suedia) :
Subsecretar de stat pentru dezarmare, membră a parlamentului și membră în delegații la numeroase organisme ale O.N.U.

Robert Triffin (S.U.A) :
Profesor de științe economice. Yale University și consilier, (sub) Regional Monetary and Economic Cooperation.

Victor L. Urquidi (Mexic) :
Președinte, Universitatea din Mexico.

CONTRIBUȚII

Strategiile schimbării

Silviu Brucan (România)
Inga Thorsson (Suedia)
Victor L. Urquidi (Mexic)

Ordinea monetară internațională

Duncan N. Ndegwa (Kenya)
Robert Triffin (S.U.A.)

Redistribuirea veniturilor și finanțarea internațională a dezvoltării

James P. Grant (S.U.A.)
Mahbub ul Haq (Pakistan)

Producţia şi distribuţia alimentelor
Sukhamoy Chakravarty (India)
Maurice Guernier (Franţa)

Industrializarea comerţului şi diviziunea internaţională a muncii
Ibrahim Helmi Abdel Rahman (Egipt)
Helmut Hesse (R.F.G.)

Energia, minereurile şi mineralele
Robert Gibrat (Franţa)
Tetsuo Noguchi (Japonia)

Cercetarea ştiinţifică şi dezvoltarea tehnologică
Alexander King (Anglia)
Aklilu Lemma (Etiopia)

Întreprinderile transnaţionale
Idriss Jazairy (Algeria)
Pieter Kuin (Olanda)
Juan Somavía (Chile)

Mediul înconjurător al omului
Ignacy Sachs (Franţa)

Reducerea armamentelor
Inga Thorsson (Suedia)

Administrarea oceanelor
Elisabeth Mann Borgese (S.U.A.)
Arvid Pardo (Malta)

Coordonator
Jan Tinbergen (Olanda)

Aparat
Carolien J. Bos. administrator
Wim A. Brekelmans, grafician
Antony J. Dolman, redactor al versiunii engleze
Jan van Ettinger, director
Dick A. Leurdijk, redactor al versiunii olandeze
Jan van den Oudenhoven, casier

Cuprins

Comentariu introductiv, de Costin Murgescu 5

Prefaţă, de Jan Timbergen 31

Participanţii la proiectul R.O.I. 35

Capitolul 1
Ţelurile şi sfera raportului 45

1. 1 Introducere generală 45
1. 2 Alcătuirea raportului 47

PARTEA I
NECESITATEA UNEI NOI ORDINI INTERNAŢIONALE ŞI PRINCIPALELE SFERE DE PROBLEME 53

Capitolul 2
De la dezordinea mondială la ordinea internaţională 55

2. 1 Lumea industrializată : de la cornul abundenţei la cutia Pandorei 55
2. 2 Lumea a treia : de la deferenţă la sfidare 61
2. 3 Naţiunile cu planificare centralizată : „Nu trăim într-o seră“ 63
2. 4 Necesitatea unei noi ordini internaţionale 67

Capitolul 3
Principalele sfere de probleme 76

3. 1 Introducere 76
3. 2 Cursa înarmărilor 76
3. 3 Populaţia 78
3. 4 Alimentaţia 81

3. 5 Aşezările omeneşti 85
3. 6 Mediul înconjurător al omului 86
3. 7 Sistemul monetar internaţionnal şi sistemul comercial internaţional ; asistenţa concesională 88
3. 8 Resursele naturale şi energia 92
3. 9 Ştiinţa şi tehnologia ; întreprinderile transnaţionale 95
3. 10 Oceanele 98
3. 11 Spaţiul extraterestru 100
3. 12 Instituţiile internaţionale 101
3. 13 Interdependenţele planetare 103

Capitolul 4
Progresele obţinute în negocierea noii ordini . 107

4. 1 Unele evoluţii recente 107
4. 2 Poziţia ţărilor occidentale 116
4. 3 Poziţia ţărilor cu planificare centralizată 121
4. 4 Responsabilităţile ţărilor din lumea a treia 124
4. 5 Calea ce trebuie urmată 125

PARTEA A II-A
ARHITECTURA NOII ORDINI INTERNAŢIONALE ; INIŢIEREA ŞI DIRIJAREA PROCESULUI DE SCHIMBARE PLANIFICATĂ . . 128

Capitolul 5
Ţelurile şi cadrul dezvoltării : către o ordine socială echitabilă 130

5. 1 Ţelurile fundamentale ale unei lumi noi 130
5. 2 Principii călăuzitoare pentru atingerea ţelului fundamental 130
5. 3 Către o ordine socială echitabilă : necesitatea unor noi strategii de dezvoltare . 133
5. 4 Componentele principale ale noilor strategii de dezvoltare 135
5. 5 Noile strategii de dezvoltare şi lumea a treia 145
5. 6 Noile strategii de dezvoltare şi ţările industrializate 150
5. 7 Progresul la zi : experienţa ţărilor cu planificare centralizată 155
5. 8 Necesitatea reinterpretării conceptului de suveranitate naţională 163

Capitolul 6
Reducerea diferenţei dintre bogaţi şi săraci . 167

6. 1 Introducere 167
6. 2 Inegalităţile veniturilor : situaţia în prezent 169

6. 3 Perspective de viitor. O ilustrare a problemelor 170
6. 4 Rezumat : problemele care rezultă din ilustrarea cantitativă 178

Apendicele 1 : Explicaţii în legătură cu ilustrarea cantitativă 183

Capitolul 7
Strategiile schimbării 187

7. 1 Mijloacele schimbării 187
7. 2 Instituţiile schimbării 189
7. 3 Dirijarea procesului schimbării : alternative ; soluţii de rezervă ; compromisuri . 193
7. 4 Schimbările în structura puterii 196
7. 5 În căutarea unor idei relevante : responsabilităţile specialiştilor 199
7. 6 Opinia publică din ţările industrializate : sarcini de viitor şi necesitatea reformelor cu privire la informaţii 202
7. 7 Politicile de reglementare 207
7. 8 Aspectele juridice ale noii ordini internaţionale : necesitatea unui tratat-cadru . . 211

PARTEA A III-A
PROPUNERI DE ACŢIUNE 218

Capitolul 8
Propuneri de schimbare 219

8. 1 O agendă pentru acţiuni internaţionale . 219
8. 2 Propuneri pe termen lung : urmărirea realizărilor şi organizarea efortului de cercetare necesar 220

Capitolul 9
Ordinea monetară internaţională 225

Capitolul 10
Redistribuirea veniturilor şi finanţarea dezvoltării 230

Capitolul 11
Producţia de hrană 239

Capitolul 12
Industrializarea, comerţul şi diviziunea internaţională a muncii 247

Capitolul 13
Energia, minereurile şi mineralele 255

Capitolul 14
Cercetarea ştiinţifică şi dezvoltarea tehnologică 263

Capitolul 15
Întreprinderile transnaţionale 271

Capitolul 16
Mediul înconjurător al omului 277

Capitolul 17
Reducerea armamentului 285

Capitolul 18
Administrarea oceanelor 290

Capitolul 19
Pachete de propuneri pentru negocieri cuprinzătoare 298

19. 1 Introducere 298
19. 2 Selecţia priorităţilor 299
19. 3 Necesitatea unor pachete de propuneri cuprinzătoare 301
19. 4 Pachetele de propuneri şi structura internaţională a puterii 303
19. 5 Pachetele prioritare 307
19. 6 Cadrul temporal 314
19. 7 Procesul de negociere 315
19. 8 Concluzii 316
Apendicele 2: Propunerile pe termen mediu 317

PARTEA A IV-A
RAPOARTE TEHNICE 333

Anexa 1
Ordinea monetară internaţională,
de Duncan Ndegwa şi Robert Triffin . . . 333

Anexa 2
Redistribuirea veniturilor şi finanţarea internaţională a dezvoltării,
de James Grant şi Mahbub ul Haq 353

Anexa 3
Producţia şi distribuţia hranei,
de Sukhamoy Chakravarty şi Maurice Guernier 378

Anexa 4
Industrializarea, comerţul şi diviziunea internaţională a muncii,
de Ibrahim Helmi Abdel Rahman şi Helmut Hesse 400

Anexa 5
Energia, minereurile și mineralele,
de Robert Gibrat și Tetsuo Noguchi 424

Anexa 6
Cercetarea științifică și dezvoltarea tehnologică,
de Alexander King și Aklilu Lemma . . . 449

Anexa 7
Întreprinderile transnaționale,
de Idriss Jazairy, Pieter Kuin și Juan Somavía 477

Anexa 8
Mediul înconjurător al omului,
de Ignacy Sachs 496

Anexa 9
Reducerea armamentului,
de Inga Thorsson 518

Anexa 10
Administrarea oceanelor,
de Elisabeth Mann Borgese și Arvid Pardo . 536

Lista prescurtărilor 561

Luări de poziție ale participanților la elaborarea raportului R.O.I. 563

Silviu Brucan 563
Sukhamoy Chakravarty 563
Robert Gibrat 564
James P. Grant 565
Maurice Guernier 565
Mahbub ul Haq 566
Helmut Hesse 567
Idriss Jazairy 567
Alexander King 568
Pieter Kuin 569
Elisabeth Mann Borgese 570
Arvid Pardo 571
Juan Somavía 572
Victor L. Urquidi 573

Capitolul 1

Ţelurile şi sfera raportului

1.1 Introducere generală

Acest raport tratează un subiect de importanţă vitală pentru generaţiile actuale şi cele viitoare : înlăturarea nedreptăţilor endemice manifeste din cadrul sistemului actual de relaţii între naţiuni şi popoare, în scopul creării unei noi ordini internaţionale, în care o viaţă demnă şi prosperă să devină dreptul inalienabil al tuturor. El este inspirat de rezultatele celei de-a VI-a sesiuni speciale a Adunării Generale a O.N.U., ţinută în aprilie şi mai 1974, ca urmare a iniţiativelor luate de Algeria şi sprijinite de grupul ţărilor nealiniate. Sesiunea a culminat cu adoptarea a două rezoluţii importante, prima exprimînd dorinţa colectivă a statelor membre de a acţiona pentru „Instaurarea unei noi ordini economice internaţionale", cea de-a doua privind „Programul de acţiune" necesar pentru realizarea noii ordini. Aceste rezoluţii reflectă acordul general asupra necesităţii unor reforme internaţionale ; sugerează că sistemul actual de relaţii între naţiuni nu reuşeşte să servească interesele comune ale omenirii în ansamblu şi că numai prin instaurarea unei noi ordini internaţionale pot fi corectate

nedreptăţile existente şi poate fi creată temelia unei lumi mai drepte şi mai paşnice.

Raportul de faţă îşi propune să contribuie la dezvoltarea necesară a ideilor importante conţinute în Declaraţie şi în „Programul de acţiune", să stimuleze şi să fie un aport la continuarea *schimbului de idei* necesar între numeroasele părţi implicate în încercarea de a modela o lume mai dreaptă.

Cu toate că propunerile şi recomandările sînt, atunci cînd este cazul, exprimate cantitativ, acest raport nu are pretenţia să contribuie în mod direct la cercetarea ştiinţifică cantitativă. Mai curînd, el încearcă să transpună în primi paşi realizabili din punct de vedere politic liniile de acţiune pe care comunitatea internaţională contemporană le-ar putea alege în direcţia unei ordini internaţionale mai umane şi mai echitabile, *pe baza cunoştinţelor disponibile în prezent cu privire la funcţionarea comunităţii.*

Autorii nu cred că este posibil ca propunerile de schimbare să fie susţinute de pe o poziţie de neutralitate axiologică. Mai mult, deoarece propunerile de schimbare trebuie să se bazeze de asemenea pe o analiză a deficienţelor sistemului existent de relaţii internaţionale, ei se simt obligaţi să precizeze în mod clar care sînt, după opinia lor, motivele acestor deficienţe. Acest fapt implică în sine o poziţie axiologică. Ei au încercat să definească această poziţie, numind-o ordine socială echitabilă. Ca atare, aşa cum se va vedea din paginile următoare, ei consideră că construirea unei lumi „mai bune" implică acceptarea de către societate a responsabilităţii de a asigura satisfacerea nevoilor individuale şi colective ale oamenilor şi crearea unor sisteme internaţionale şi naţionale în care posibilităţile şi mijloacele de a folosi aceste posibilităţi sînt mult mai echitabil distribuite decît în prezent.

Autorii nu sînt de părere că propunerile de schimbare ar trebui să se limiteze exclusiv la relaţiile economice dintre naţiuni. Într-adevăr, preocuparea aproape exclusivă din trecut pentru chestiunile economice a contribuit la exacerbarea multora dintre problemele economice ale zilelor noastre. Lumea este prea complexă pentru a fi considerată în termeni pur economici. Instaurarea unei noi ordini economice internaţionale implică schimbări fundamentale în aspectele politice, sociale, culturale, precum şi în alte aspecte ale societăţii, schimbări care ar conduce la o *nouă ordine internaţională.* Pentru acest motiv, în acest raport ultima expresie este preferată celei dintîi.

1.2 Alcătuirea raportului

Raportul constă din patru părţi principale. În partea I, „Necesitatea unei noi ordini internaţionale şi principalele sfere de probleme", sînt schiţate amploarea şi complexitatea cîtorva dintre problemele cu care este confruntată omenirea şi sînt descrise procesele care conduc la formularea unui apel pentru o nouă ordine internaţională şi progresele făcute pînă acum în negocierea acesteia.

Odată discutată amploarea sarcinilor ce ne stau în faţă, partea a II-a, „Arhitectura noii ordini internaţionale ; iniţierea şi dirijarea procesului de schimbare planificată", discută modurile în care schimbarea necesară poate fi şi trebuie să fie organizată. Ca atare, ea se ocupă de procesul de iniţiere, organizare şi orientare a schimbării în direcţiile vizate. Deoarece direcţiile vizate implică declaraţii explicite cu privire la ţelurile şi obiectivele dezvoltării, în partea a II-a grupul îşi prezintă părerea asupra a ceea ce ar trebui să constituie dezvoltarea. Datorită faptului că grupul „ia poziţie" cu pri-

vire la dezvoltare, această parte are un caracter deliberat normativ.

În partea a III-a, „Propuneri de acţiune", sînt prezentate principalele propuneri şi recomandări ale grupurilor de lucru participante la proiect. S-a încercat să se prezinte propunerile în ordinea priorităţii presupuse, cele considerate importante avînd termene medii, iar cele mai generale avînd termene lungi. Diferitele propuneri au fost grupate selectiv în trei pachete, care ar fi de preferat să fie negociate pe larg. Aceste pachete sînt destinate să contribuie la negocierea ulterioară a noii ordini internaţionale.

Partea a IV-a este dedicată rapoartelor tehnice pregătite de grupurile de lucru ale proiectului. În cadrul ei sînt discutate în profunzime zece subiecte importante pentru instaurarea unei noi ordini internaţionale şi se fac propuneri şi recomandări de schimbare. Partea a IV-a este cea mai întinsă şi reprezintă temelia pe care sînt construite cele trei părţi precedente.

Organizarea acestui raport în patru părţi principale asigură diferite intrări în subiectul tratat. Cea mai importantă împărţire este aceea între părţile I—III şi partea a IV-a. Primele trei părţi reprezintă ceea ce s-ar putea numi „textul principal", partea a IV-a oferind principalele „puncte de sprijin". Cei interesaţi numai în general în subiectul tratat pot considera suficient să citească numai primele trei părţi. Cei familiarizaţi cu literatura tot mai vastă referitoare la noua ordine internaţională şi la diferitele puncte de vedere predominante vor găsi, sperăm, că lectura părţii a IV-a constituie o experienţă utilă.

În sfîrşit, se cuvine să menţionăm că acest raport se inspiră din lucrările publicate ale unor participanţi la proiectul R.O.I.

Unele concepte şi definirea lor

Pentru a analiza interdependenţele generale între naţiuni şi interacţiunile între sferele de probleme şi pentru a formula propunerile de acţiune, în acest raport este utilizat un număr de concepte bază. Unele dintre cele mai importante sînt definite mai jos.

Ţelurile (sau obiectivele) *fundamentale* sînt definite ca idealuri exprimabile în termeni abstracţi. Ele cuprind idealuri spre care trebuie să se tindă, chiar dacă sînt rareori susceptibile de a fi îndeplinite în întregime. Ele îmbrăţişează toate elementele bunăstării omenirii şi au un caracter atît material, cît şi nematerial. Gama lor se întinde de la fluxul bunurilor de consum necesare unei vieţi sănătoase pînă la principiile dreptăţii sau echităţii, participării şi libertăţii.

Desigur, ţelurile fundamentale sînt mult prea generale pentru a servi drept bază pentru extragerea unor recomandări politice specifice. De aceea este necesar ca ele să fie transpuse în declaraţii mai ferme de intenţii. Acestea vor fi numite *ţeluri* (sau obiective) *derivate sau intermediare.* Exemplele de obiective derivate includ producerea hranei necesare, construirea locuinţelor necesare, edificarea sistemului legal necesar exercitării justiţiei şi garantării unor forme de libertate sau de participare la elaborarea deciziilor.

Opţiunile politice sau strategiile pot fi definite ca propuneri de acţiune concertată pentru realizarea obiectivelor derivate. Ambelor le sînt comune *mijloacele* pe care autorităţile — chiar şi naţionale, la nivel inferior sau superior — le au la dispoziţie pentru a atinge obiectivele. Exemplele includ taxele vamale de import şi alte taxe, lucrările publice (de exemplu, construcţia de drumuri), utilităţile publice (de exemplu, aprovizionarea cu energie şi apă),

sistemul şcolar ; pe scurt, întreaga maşină guvernamentală şi interguvernamentală. Se poate face o distincţie între *mijloacele directe* (cele aflate sub control direct) şi *mijloacele indirecte* (de exemplu, producţia privată stimulată printr-un anumit preţ sau prin compensarea preţurilor). Un lanţ logic începe de la ţelurile fundamentale, trece prin obiectivele derivate şi mijloacele indirecte, ajungînd în final la mijloacele directe. Un lanţ cauzal leagă nivelurile în sens invers ; mijloacele (directe) sînt folosite pentru a obţine mijloacele indirecte ; prin acestea se realizează obiectivele intermediare şi, în sfîrşit, ţelurile fundamentale. În unele cazuri lanţul poate fi lung ; de exemplu, de la subvenţiile publice pentru încurajarea unui producător de alimente privat, el trece prin producţie şi comerţ, vînzare cu ridicata şi cu amănuntul, ajungînd la consumatorul final. În alte cazuri, lanţul poate fi atît de scurt, încît mijloacele coincid cu ţelul, aşa cum se poate spune despre o şcoală.

Mijloacele sînt controlate nu de o autoritate abstractă atotcuprinzătoare, ci de un număr de *instituţii* mai mult sau mai puţin separate. Instituţiile sînt organizaţii fie în sens *concret*, fie în sens *abstract*. Exemple de instituţii concrete sînt ministerele şi părţile lor constituente, sindicatele şi partidele politice. Exemplele de instituţii abstracte includ pieţele şi alte moduri de comportare spontană sau obişnuită.

Prin *ordine socială* vom înţelege grupul sau setul tuturor instituţiilor care împreună constituie o societate şi controlează mijloacele de realizare a obiectivelor acelei societăţi. Sînt incluse nu numai instituţiile *formale* cu caracter legal sau cutumiar, ci şi structurile *informale*, cum ar fi comitetele de acţiune care se formează spontan într-o anumită situaţie şi care adesea există doar pînă la realizarea obiectivului.

O parte a ordinii sociale mondiale va fi numită *ordine internațională*, noțiune care ne aduce la subiectul nostru principal. *Vom defini ordinea internațională ca fiind constituită din totalitatea relațiilor și instituțiilor, atît formale, cît și informale, care leagă între ele persoanele și indivizii ce trăiesc în națiuni diferite.* Ea se întinde de la familia agențiilor O.N.U. pînă la toate formele de contacte bilaterale și multilaterale, incluzînd organizații ca Grupul andin, C.E.E., C.A.E.R., O.E.C.D., un mare număr de organizații internaționale neguvernamentale, întreprinderi transnaționale și organizații profesionale internaționale — pe scurt, toată partea icebergului mondial aflată deasupra nivelului național.

Un ultim concept de bază folosit este acela de *structură a puterii*. Dintre toți indivizii și toate instituțiile din lume, unii (unele) au mai multă „putere" decît alții (altele). Puterea lor se reflectă în faptul că sistemul actual permite ca obiectivele unora să fie realizate mai deplin decît obiectivele altora. Forțele care conferă mai multă putere unora sînt de origini diferite. Puterea este un concept multidimensional și constă din diferite componente. Considerăm că acestea sînt, în esență, de cinci tipuri. În primul rînd este *violența fizică*, așa cum este ea folosită de armate, forțele polițienești și grupurile informale sau chiar de extremiștii și teroriștii politici care acționează individual. Componentele a doua și a treia au un caracter economic : puterea ce derivă din *coaliții și organizațiile monopoliste;* și puterea care derivă din *posedarea unor resurse deficitare*, fie ele resurse naturale sau calități umane (de exemplu, inteligență, calități de conducere sau atractivitate personală). A patra componentă este *puterea cutumei sau a legii*, recunoscută uneori ca bază legală pentru anumite tipuri de comportament. Cea de-a cincea componentă pe

care ne propunem să o identificăm este *puterea ideilor*, rațională sau etică.

Structura existentă a puterii este un produs al forțelor exercitate de aceste cinci componente pe măsura dezvoltării lor în timp. Ea îi avantajează pe unii, dezavantajîndu-i în același timp pe alții. La nivel internațional, componentele puterii se combină cu diferențele de mărime, forță și dezvoltare dintre națiuni. Ca urmare, schimbările în ordinea internațională menite să înlăture inegalitățile și dezechilibrele existente reclamă schimbări ale forțelor care definesc structura puterii.

PARTEA I

NECESITATEA UNEI NOI ORDINI INTERNAȚIONALE ȘI PRINCIPALELE SFERE DE PROBLEME

„Multe naţiuni noi care şi-au cucerit independenţa politică se află încă într-o situaţie de dependenţă economică. Mult timp s-a considerat că soluţia acestei probleme ar fi ajutorul şi asistenţa. Devine însă tot mai clar că, dacă se urmăreşte ca relaţiile dintre naţiunile bogate şi cele sărace să fie transformate într-o cooperare reciproc avantajoasă, o nouă ordine economică este esenţială. Altfel, prăpastia existentă între aceste grupuri de naţiuni va deveni tot mai mult o ameninţare potenţială la adresa păcii şi securităţii internaţionale.

Mai mult, dependenţa lumii în curs de dezvoltare de lumea dezvoltată suferă un proces de schimbare — de fapt, în unele cazuri ea s-a inversat. Multe naţiuni dezvoltate întîmpină şi ele serioase dificultăţi economice. Sistemul internaţional de relaţii economice şi comerciale imaginat cu 30 de ani în urmă este actualmente evident necorespunzător pentru nevoile comunităţii mondiale în ansamblu. Acuzaţia adusă acestei ordini în trecut era că ea funcţiona bine în favoarea bogaţilor şi împotriva săracilor. Acum nu se mai poate spune nici măcar că ea funcţionează bine în favoarea bogaţilor. Acest fapt reprezintă un îndemn suplimentar pentru elaborarea unei noi ordini economice...“.

Kurt Waldheim, 1975

Introducere la partea I

Partea I este consacrată motivației noii ordini internaționale. Ea cuprinde trei capitole. Primul dintre acestea — cap. 2 — recapitulează pe scurt problemele cu care sînt confruntate lumile întîi, a doua și a treia și procesele care au dus la apelul pentru o nouă ordine internațională. Cap. 3, cel mai lung dintre cele trei, trece în revistă 11 sfere de probleme concrete majore și unele din conexiunile lor, în scopul de a identifica domeniile în care trebuie acționat pentru a se obține progrese în direcția creării unei lumi mai drepte. El nu se ocupă de soluțiile posibile; propunerile de schimbare sînt prezentate în partea a III-a. De asemenea, cap. 3 discută pe scurt natura complexă a interacțiunilor dintre probleme și a interdependențelor planetare. În sfîrșit, cap. 4 încearcă să treacă în revistă etapele principale ale procesului de negociere a unei noi ordini mondiale, precum și pozițiile, rolurile și responsabilitățile principalelor părți implicate.

Capitolul 2

De la dezordinea mondială la ordinea internațională

„...Sistemul economic internațional nu este atît de liber cît s-a pretins adeseori și alegerea pe care trebuie să o facem nu este o alegere între un sistem liber bazat pe libera întreprindere și o economie planificată în întregime centralizat. Alegerea reală pe care trebuie să o facem este între a ne crampona de sistemul nostru actual, care în mare măsură este orientat și manevrat în avantajul țărilor bogate, și a opta pentru un sistem orientat către găsirea unor soluții pentru problemele unei împărțiri echitabile a venitului și proprietății, ale insuficienței resurselor naturale și ale spolierii mediului înconjurător".

Joop den Uyl,
prim-ministrul Olandei, 1975

2.1 Lumea industrializată: de la cornul abundenței la cutia Pandorei

Apelul pentru o nouă ordine internațională a fost făcut într-o perioadă de tulburări economice fără egal în lumea postbelică. Țările industrializate sufereau dislocări economice nemaicunoscute lor de pe vremea chinurilor marii crize din anii '30. Sistemul internațional, pe care în mare ele îl creaseră și care păruse că le servește bine, se afla într-un serios dezechilibru.

Ele lăsaseră în urmă o perioadă de creștere economică fără egal. Producția planetei, la care contribuția lor era pe departe cea mai mare, se triplase în cei 20 de ani dintre 1950 și 1970, perioadă în care a fost creată cea mai mare parte a capacității industriale a lumii. Această creștere atrăsese după sine prosperitate materială pentru majoritatea cetățenilor lor, o distribuție mai echitabilă a venitului în cadrul so-

cietăților lor și realizări în multe domenii ale științei.

Țările bogate creaseră o mașină industrială cu o putere uriașă. Stimulată de cerere, ea era alimentată în lumea occidentală din surse ieftine și abundente de petrol. La prețul de ceva mai mult de un dolar barilul, aprovizionarea cu petrol a stimulat creșterea consumului de energie cu 6—11% pe an. Însăși ieftinătatea aprovizionării asigura creșterea rapidă. De asemenea, ea încuraja extravaganța și risipa.

O istorie colonială favorizase de asemenea accesul multor țări din lumea occidentală la rezervele ieftine de alte materii prime ale lumii a treia. Dintre cele nouă minerale majore (exclusiv petrolul) necesare pentru a susține o economie industrială, țările industrializate cu o economie de piață consumau aproape 70% din producția mondială. Lumea a treia, legată din punct de vedere economic de mașina industrială, era obligată să vîndă la prețul stabilit de mecanismele pieței internaționale, care funcționau în avantajul țărilor importatoare industrializate.

Cele două națiuni mai puternice au avut posibilitatea să-și dezvolte o imensă capacitate militară și să născocească arme cu o forță distructivă incredibilă, în scopul de a-și proteja sistemele lor sociale aflate în competiție. Această capacitate militară nu numai că avea nevoie de mașina industrială pentru a o susține, dar totodată a făcut posibilă creșterea în continuare a acesteia. Mai mult, această capacitate amenință viața fiecărui individ — bărbat, femeie sau copil.

În primii ani după 1970 devenise clar că creșterea economică se transformă dintr-un corn al abundenței într-o cutie a Pandorei. Principalele reazeme pe care se sprijinea sistemul economic începeau să se prăbușească într-o succesiune neplăcut de rapidă pentru țările industrializate. Sistemul monetar mondial, adoptat

TABELUL 1

Produsul național brut și populația, 1973 (în procente)

	P.N.B.	Populația
America de Nord	30,0	6,1
Europa (exclusiv U.R.S.S.)	31,8	13,2
U.R.S.S.	10,7	6,5
Asia (inclusiv Orientul Mijlociu și exclusiv Japonia)	10,2	52,7
Japonia	8,3	2,8
America Centrală și de Sud[a]	5,2	7,9
Africa	2,4	10,2
Oceania	1,5	0,6
Total	100,0	100,0
Economiile dezvoltate de piață[b]	65,7	17,9
Economiile cu planificare centralizată[c]	20,2	32,0
Țările în curs de dezvoltare	14,2	50,1
Total	100,0	100,0

(a) inclusiv Mexicul.

(b) Australia, Austria, Belgia, Canada, Danemarca, Elveția, Finlanda, Franța, R.F.G., Irlanda, Islanda, Italia, Japonia, Luxembrug, Marea Britanie, Noua Zeelandă, Norvegia, Olanda, Portugalia, Porto Rico, Republica Sud-Africană, Suedia, S.U.A.

(c) Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, R.P. Chineză, R.P.D. Coreeană, Cuba, R.D.G., Polonia, România, Ungaria, U.R.S.S., R.D. Vietnam.

NOTĂ. În 1973, P.N.B. mondial era de 4,8 trilioane de dolari ; populația era de 3,8 miliarde.

SURSA : **World Bank Atlas, 1975 : Population, per Capita Product, and Growth Rates** (Washington, D.C. : World Bank Group, 1975).

de puterile occidentale la Bretton Woods către sfîrșitul celui de-al doilea război mondial, s-a prăbușit aproape total în 1971. În ciuda faptului că această prăbușire a generat gigantice dezbinări financiare, inflație la scară mondială, tulburări ale comerțului și, pentru unele țări, enorme dificultăți în balanțele de plăți, puterile occidentale nu au prea reușit să coopereze în privința reformelor monetare internaționale.

Tulburările au contribuit la violente mișcări de prețuri în cazul majorității produselor primare, care, din cauza pieței lor instabile, tindeau deja spre fluctuații serioase. Prețurile produselor industriale au crescut tot mai

mult, pe de o parte ca o consecinţă a cererii sporite şi, pe de altă parte, din cauza revendicărilor de mărire a salariilor, revendicări care depăşeau cu mult creşterea productivităţii muncii. Aceste evoluţii nu numai că au periclitat perspectivele de creştere ale ţărilor industrializate, dar, de asemenea, au avut ca rezultat creşteri continue ale notelor de plată pentru importuri ale majorităţii ţărilor din lumea a treia.

Strategia dezvoltării pentru cel de-al doilea deceniu de dezvoltare organizat de O.N.U., adoptată în mod solemn de către Adunarea Generală a O.N.U. în 1970 şi revizuită în 1973, a fost prea puţin luată în serios de ţările industriale mai mari şi, ca urmare, printre ţările lumii a treia a predominat un sentiment general de frustrare. Totuşi, în 1973 s-a produs o schimbare bruscă, de importanţă istorică ; atunci, Organizaţia ţărilor exportatoare de petrol (O.P.E.C.) a decis să-şi folosească puterea şi a ridicat preţul petrolului brut — care în termeni reali scăzuse de fapt între anii 1950 şi 1970 — de circa patru ori. Această creştere, facilitată de o coincidenţă de interese temporară şi probabil neaşteptată între companiile petroliere occidentale şi naţiunile O.P.E.C., a cauzat ţărilor industrializate pagube considerabile şi a condus la ameninţări cu represalii militare. Totuşi, această acţiune a avut ca rezultat un transfer temporar de 2% din produsul naţional brut al ţărilor industrializate către naţiunile O.P.E.C. ; ea a contribuit, de asemenea, la accelerarea recesiunii activităţii economice, care începuse în 1972.

Situaţia mondială a fost agravată suplimentar de condiţiile meteorologice neprielnice, care au cauzat scăderi catastrofale ale recoltelor în multe părţi ale lumii şi de acţiunea concertată a principalilor producători de produse alimentare de bază, care le-a permis să-şi mărească preţurile în 1974 la un nivel de 3—4 ori mai ridicat decît nivelul din 1970. Acest fapt

a provocat presiuni enorme asupra stocurilor mondiale de rezervă de cereale comestibile — care în 1972 și în 1975 au fost practic epuizate — și asupra importatorilor de alimente de bază, în special țările cele mai sărace.

Impactul complet al tuturor acestor evenimente a fost resimțit în lumea industrializată în 1974 și 1975, cînd recesiunea a atins proporții mai mari decît oricînd în perioada postbelică. Economiștii s-au străduit să explice „stagflația", combinație unică între inflația ridicată și recesiunea industrială ; economia keynesiană, care în trecut ajutase la găsirea unor căi de evitare a crizelor, a părut de această dată cu totul neadecvată. Producția industrială din multe țări industrializate a scăzut în 1975 pentru prima oară după cel de-al doilea război mondial. În luna septembrie a aceluiași an, 17 000 000 de oameni au luat cu asalt birourile de plasare ale celor mai bogate țări. Nu numai mașina industrială se defectase ; unele sectoare ale agriculturii occidentale, care doar cu cîțiva ani mai înainte păreau puternice, se aflau în dificultate.

Pentru mulți a devenit tot mai evident că criza economică care lovise lumea occidentală era mai mult decît un fenomen temporar, decît un val de tulburări economice apărut în calea către bogății și mai mari. Pentru aceștia este o criză a însești structurilor și mecanismelor internaționale pe care, în mare, le-a creat însăși lumea occidentală. Dacă acțiunile inexorabile ale forțelor pieței contribuiseră la apariția problemelor, este clar că acestea, lipsite de propriile lor instrumente, nu vor fi capabile să le rezolve. Unii economiști ne avertizează chiar că mult trîmbițata „redresare" s-ar putea dovedi doar un scurt răgaz, o acalmie vremelnică înaintea unui uragan economic și mai mare, nu prea îndepărtat și mai devastator decît ultimul.

Prosperitatea a adus după sine neliniște în lumea occidentală, o teamă chinuitoare că s-ar

putea ca timpurile bune să se fi sfîrşit, chiar dacă aspiraţiile către beneficii materiale şi mai mari se menţin. Dacă este ca lumea occidentală să scape de această teamă cu lista ei crescîndă de probleme — atît sociale cît şi economice —, ea trebuie să creeze, în propriul său interes, pe termen lung, noi structuri internaţionale bazate pe cooperarea generală.

Fig. 1. **Dependenţa unor ţări dezvoltate de energia importată, 1973 (în procente)**

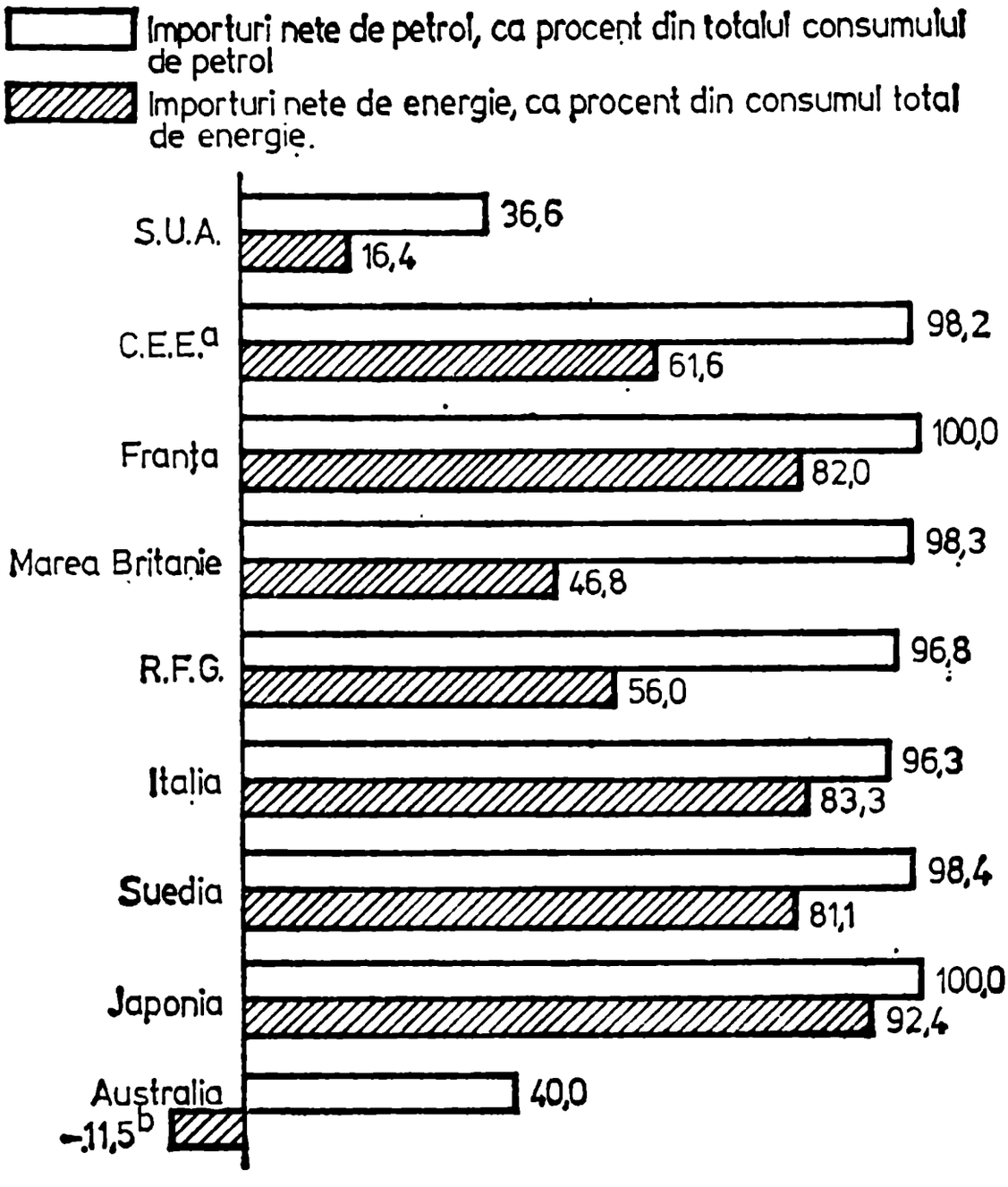

a) Belgia, Danemarca, Franţa. R.F.G., Irlanda, Italia, Luxemburg, Marea Britanie şi Olanda.

b) exportator net de energie.

SURSA : Comitetul pentru dezvoltare economică, Comitetul pentru cercetări şi politici, **International Economic Consequences of High-Priced Energy : A statement on National Policy**, New York, septembrie 1975, p. 77.

2.2 Lumea a treia : de la deferență la sfidare

Dacă perioada de după cel de-al doilea război mondial a reprezentat o eră de creștere pentru lumea industrializată, pentru lumea a treia ea a fost era eliberării politice. În ceva mai mult de un deceniu, o treime din populația lumii s-a eliberat de sub dominația străină. Însă națiunile sărace au constatat că, dispunînd de mai puține resurse, de mai puține cunoștințe și pricepere (know-how) și de posibilități limitate de a utiliza ceea ce aveau, erau în realitate mai puțin libere decît țările bogate. Ele au descoperit că eliberarea politică nu atrage după sine în mod necesar eliberarea economică și că acestea două sînt inseparabile : fără independența politică este imposibil să se realizeze independența economică, iar fără putere economică independența politică a unei națiuni este incompletă și nesigură. Această dependență economică își are rădăcinile în principalele instituții ale sistemului internațional create în mare parte de țările industrializate pentru a face față propriilor lor probleme, într-o perioadă în care vocile săracilor lumii nu se făceau auzite în forumurile internaționale. Națiunile sărace au fost forțate să pună sub semnul întrebării premisele fundamentale ale unui sistem internațional care duce la inegalități tot mai mari între națiunile cele mai bogate și națiunile cele mai sărace și la o continuă negare a egalității șanselor. Ele consideră că piața „liberă“ nu este de fapt „liberă“, ci funcționează în avantajul națiunilor industrializate, care au utilizat-o pentru a-și construi un zid protector în jurul bogățiilor și modului lor de viață. Și chiar dacă ar fi „liberă“, ea ar lucra tot în avantajul națiunilor industrializate, din cauza enormei lor puteri politice și economice. La nivel național, mecanismul pieței tinde să-și bată joc de sărăcie sau pur și

simplu o ignorează, deoarece săracii nu dispun de o putere de cumpărare care să influenţeze deciziile pieţei. Acest lucru este şi mai valabil la nivel internaţional, deoarece nici un guvern din lume şi nici unul din mecanismele create în cadrul ţărilor nu creează presiuni pentru redistribuirea veniturilor şi a şanselor.

În mod inevitabil şi pe bună dreptate lumea a treia reclamă o schimbare a sistemului internaţional, considerînd că el face în mod sistematic discriminări în defavoarea intereselor sale şi că este caracterizat prin deformări instituţionale care, după unele estimări, aduc naţiunilor sărace prejudicii de ordinul a 50—100 de miliarde de dolari anual. Ea insistă asupra unei schimbări structurale fundamentale ; nu o „cîrpăceală" a instituţiilor internaţionale, ci o nouă ordine mondială, care va modifica structurile de dependenţă lipsită de orice speranţă din trecut şi va oferi şanse reale pentru o participare mai echitabilă la creşterea generală.

Întîlnindu-se la Dakar în 1975, naţiunile sărace au declarat că, pentru a-şi dobîndi „deplina şi completa emancipare economică", este necesar ca ele „să-şi recupereze şi să-şi controleze propriile resurse şi bogăţii, precum şi mijloacele de dezvoltare economică". Ele au căzut de acord că se resimte „o nevoie urgentă ca ţările în curs de dezvoltare să-şi schimbe modul lor tradiţional de abordare a negocierilor cu ţările dezvoltate, care consta pînă în prezent în prezentarea unei liste de revendicări adresate ţărilor dezvoltate şi într-un apel la bunăvoinţa lor politică, apel care în realitate ararеori era luat în seamă". Trebuie subliniat faptul că lumea a treia nu reclamă o redistribuire masivă a veniturilor şi a bogăţiilor din trecut ale naţiunilor bogate. Ea nu face apel la mila celor prosperi şi nici nu reclamă egalitatea veniturilor. Ea reclamă egalitate în ceea ce priveşte şansele şi insistă asupra dreptului de a participa la creşterea viitoare. Obiectul

fundamental al „sindicatului“ pe cale de formare al naţiunilor sărace este să negocieze „o nouă învoială“ cu naţiunile bogate, pe baza unor revendicări raţionale, utilizînd instrumentul negocierii colective şi al participării. În tentativa de a asigura o mai mare egalitate a şanselor, naţiunile sărace insistă asupra dreptului de a participa ca egali în jurul meselor de negocieri ale lumii.

2.3 Naţiunile cu planificare centralizată : „Nu trăim într-o seră“

Crizele economice şi financiare care chinuie lumea industrializată îşi propagă undele şi spre estul Europei. De exemplu, efectul sporirii preţurilor petrolului de către O.P.E.C. a fost resimţit de toate ţările importatoare de petrol membre ale C.A.E.R., şi în special de Ungaria, Cehoslovacia, R.D.G. şi Bulgaria. Deoarece cele mai multe dintre ele obţin petrolul din Uniunea Sovietică, şocul a fost întîrziat ; de-abia în 1975 C.A.E.R.-ul a urcat substanţial preţul petrolului, aducîndu-l la nivelul pieţei mondiale. Polonia şi România au fost cel mai puţin afectate : Polonia îşi procură peste 80% din energie din resursele sale de cărbune, în timp ce România este un producător de petrol. Totuşi, nici măcar România nu a reuşit să evite efectul creşterii preţului. Capacitatea ei de rafinare este mai mare decît producţia sa şi diferenţa trebuie compensată prin importuri provenite din Orientul Mijlociu (1).

Cele mai multe naţiuni est-europene au înregistrat în 1974 şi 1975 deficite ale balanţelor de plăţi faţă de Occident şi au fost serios afectate de inflaţia mondială. Un articol editorial neobişnuit dintr-un ziar maghiar, sub titlul sugestiv „Nu trăim într-o seră“, observa : „Acum cîtva timp credeam că nu sîntem afectaţi de ceea ce se întîmplă pe pieţele capitaliste mondiale ; că inflaţia ar putea fi stopată, ca

un oaspete nedorit, la graniţele noastre şi că aici în ţară am putea trăi şi lucra în aceleaşi condiţii ca mai înainte. Această atmosferă de «seră» ne-a costat 20 de miliarde de forinţi“ (2).

Situaţia este oarecum diferită în ceea ce priveşte Uniunea Sovietică, o putere economică globală. U.R.S.S. produce circa 8 000 000 de barili de petrol zilnic (aproape cît Arabia Saudită), dar exportă doar o cincime. De asemenea, creşterea preţurilor aurului a avantajat Uniunea Sovietică, ca dealtfel creşterea generală a preţurilor materiilor prime. Exporturile U.R.S.S. către ţările occidentale s-au ridicat numai la petrol la 3 miliarde de dolari în 1974, iar în 1975 se estima că ele vor creşte la 3,5 miliarde de dolari (3).

În ciuda acestui fapt, naţiunile vest-europene au înregistrat în 1973 un surplus comercial de 1,6 miliarde de dolari din schimburile cu Europa de est (cifră puţin mai mare decît în 1974) (4). Comerţul sovieto-american din 1975 a avut ca rezultat un surplus de 1,5 miliarde de dolari în favoarea S.U.A., în principal ca rezultat al importurilor substanţiale de cereale ale U.R.S.S. Acordul sovieto-american referitor la cereale indică în continuare un surplus comercial în favoarea S.U.A.

Principala cauză a deficitului comercial al Europei de est constă în structura asimetrică a comerţului Est-Vest. Ponderea bunurilor industriale în exporturile est-europene este relativ mică (mai mică de 20% în ultimii ani dinainte de 1970 şi în primii ani după 1970), în timp ce utilajele importate din Occident reprezintă peste 40% din volumul schimburilor Est-Vest. Structura extrem de nefavorabilă a comerţului este agravată de poziţia privilegiată a valutelor occidentale în tranzacţiile financiare. Aşa cum arăta economistul sovietic Piciughin, „...o astfel de situaţie poate deveni o frînă pentru creşterea în continuare a exporturilor din ţările capitaliste industriale către naţiunile socialiste, dat fiind că capacităţile de cum-

părare ale acestora din urmă față de țările capitaliste sînt determinate, în ultimă instanță, de mărimea exporturilor în aceste țări" (5).

Națiunile cu planificare centralizată sînt dezavantajate pe pieţele internaţionale de faptul că bunurile produse de industriile lor aflate încă în fașă concurează cu greu, atît ca prețuri, cît și ca performanțe tehnologice, cu produsele țărilor industriale avansate. Mai mult, datoriile contractate de țările est-europene la băncile occidentale se menţin permanent la un nivel ridicat și însumează miliarde de dolari. Aceste observații duc în mod inevitabil la concluzia că aici avem de-a face cu *un model specific generat de o inegalitate a dezvoltării* și că dificultățile întîmpinate în relațiile economice Est-Vest sînt în unele cazuri mai curînd rezultatul nivelurilor diferite de dezvoltare decît al diferențelor între sistemele sociale și economice (6). Într-adevăr, dezvoltarea nu este o problemă exclusiv a raporturilor Nord-Sud sau Vest-Sud și care afectează numai continentele nedezvoltate. Europa are *„propriul ei decalaj al dezvoltării"*, desigur într-o versiune mai temperată, dar care constituie totuși un factor important în înțelegerea corectă a însemnătății vitale pe care o are pentru Europa de est restructurarea relațiilor economice internaționale.

Așa cum stau lucrurile în prezent, în ciuda eforturilor uriașe ale națiunilor est-europene de a se industrializa și de a-și dezvolta o economie modernă, principalii lor indicatori economici rămîn încă în urma celor ai națiunilor occidentale. În timp ce produsul național brut pe locuitor în Europa de est este cuprins, în mare, între 1 000 și 3 000 de dolari anual, același indicator atinge în Europa occidentală între 2 500 și 6 000 de dolari (7). Acesta este un dezechilibru cu serioase consecințe economice, politice și ideologice.

Pentru a înțelege cu adevărat caracterul deosebit al acestui fenomen, trebuie realizat fap-

tul că originea sa este mult mai veche decît consideră în mod curent autorii care tratează conflictul Est-Vest ca şi cum ar fi vorba în mod exclusiv de un antagonism ideologic, care a început odată cu revoluţia rusă şi a căpătat formă după cel de-al doilea război mondial, odată cu extinderea revoluţiei în Europa de est. O asemenea abordare poate explica în cel mai bun caz originile războiului rece, nu însă şi baza lui economică. Aceasta ne duce înapoi la înseşi începuturile sistemului internaţional modern de state, cînd cele două procese majore convergente, şi anume expansiunea viguroasă a capitalismului şi formarea statelor naţionale în Europa, au conferit părţii occidentale a continentului un puternic ascendent asupra părţii lui răsăritene.

Renaşterea a fost aceea care, combinînd antichitatea cu feudalismul, a produs dintr-o dată salturile în ştiinţă şi punctul de cotitură istorică de la care Europa s-a distanţat de toate celelalte continente. Şi deoarece Renaşterea a fost un fenomen *prin excelenţă* vest-european, atît apariţia timpurie a statului absolutist, ca realizator al naţiunilor moderne, cît şi impulsul expansionist capitalist au contribuit ca centrul noului sistem internaţional să se stabilească *acolo*.

Acestea au fost condiţiile istorice care au permis naţiunilor occidentale să beneficieze din plin de revoluţia industrială. Popoarele est-europene (dintre care multe încă mai luptau pentru formarea naţiunii) au rămas cu economii predominant agrare, cu structuri feudale care au supravieţuit pînă în secolul al XX-lea. Şi, deoarece revoluţia socialistă a început în înapoiata Rusie şi ulterior s-a extins în ţări subdezvoltate sau puţin dezvoltate, acestea au fost puse toate în faţa sarcinii enorme a industrializării într-un ritm cît mai rapid posibil, sarcină atît de copleşitoare, încît întregul edificiu social, economic şi politic al acestor societăţi noi îi poartă pecetea.

Este deci logic ca Europa de est să manifeste un interes vital în crearea unei noi ordini internaţionale, care ar elimina decalajele existente între naţiuni. Într-adevăr, toate naţiunile cu o planificare centralizată au sprijinit campania iniţiată în acest sens de „Grupul celor 77" ; România chiar s-a alăturat recent acestui grup (8).

2.4 Necesitatea unei noi ordini internaţionale

Inechităţile sistemului internaţional au o semnificaţie uriaşă. Ele au dat naştere, în esenţă, la două lumi şi decalajele dintre acestea cresc neîncetat. Una este lumea bogaţilor, cealaltă este lumea săracilor, uniţi prin moştenirea suferinţei comune. O cortină a sărăciei împarte cele două lumi atît din punct de vedere material, cît şi din punct de vedere filozofic. O lume este învăţată, cealaltă în cea mai mare parte analfabetă ; una este industrială şi urbană, cealaltă predominant agrară şi rurală ; una este orientată spre consum, cealaltă luptă pentru supravieţuire. În lumea bogată se manifestă grijă pentru calitatea vieţii ; în lumea săracă pentru viaţa în sine, care este ameninţată de boli, foame şi subnutriţie ; în lumea bogată se manifestă grijă pentru conservarea resurselor care nu se regenerează şi se studiază modul în care lumea ar putea fi menţinută într-o stare staţionară. În lumea săracă preocuparea o constituie nu primejdia epuizării resurselor, ci exploatarea şi distribuirea lor în folosul întregii omeniri, şi nu doar al cîtorva naţiuni privilegiate. În timp ce lumea bogată îşi face griji cu privire la efectul activităţilor poluante asupra sistemelor de menţinere a vieţii, lumea săracă este îngrijorată chiar de poluantul sărăcie, deoarece problemele ei nu apar dintr-un exces de dezvoltare şi de tehnologie, ci dintr-o lipsă de

dezvoltare şi de tehnologie şi dintr-un control nesatisfăcător al fenomenelor naturale.

Astăzi, aproape două treimi din populaţia lumii trăieşte, dacă se poate spune că trăieşte, cu mai puţin de 30 de cenţi pe zi. În lume există aproape un miliard de analfabeţi, deşi lumea dispune atît de mijloacele, cît şi de tehnologia pentru răspîndirea culturii. Aproape 70% din copiii lumii a treia suferă de subnutriţie, deşi omenirea are resursele necesare ca să-i hrănească. Resursele mondiale sînt prost distribuite, astfel încît ţările industrializate consumă cam de 20 de ori mai multe resurse pe locuitor decît ţările sărace. S-a creat o situaţie în care milioane de oameni din lumea a treia trudesc sub un soare arzător de dimineaţă pînă seara pentru o recompensă mizerabilă şi o moarte prematură, fără a descoperi vreodată motivele acestei sorţi.

Atît lumea bogată, cît şi cea săracă au de rezolvat probleme presante fără precedent. Ele nu sînt separate şi nu pot fi rezolvate independent. Situaţia grea a omenirii îşi are originea în trecutul ei, în structurile economice şi sociale care au apărut în cadrul naţiunilor şi între ele. Criza actuală din economia mondială şi din relaţiile între naţiuni este o criză a structurilor internaţionale. Ambele lumi trebuie să lupte

TABELUL 2

Decalaje crescînde între venituri: venitul pe locuitor (în dolari) în regiunile selectate, 1913 şi 1957

Regiunea	1913		1957	
	Populaţia (milioane)	Venitul pe locuitor (dolari)	Populaţia (milioane)	Venitul pe locuitor (dolari)
America de Nord	105	917	188	1 868
Europa de nord-vest	184	454	211	790
Asia de sud-est	323	65	518	67
China	370	50	640	61
Populaţia lumii	1 403		2 373	

SURSA : L.J. Zimmerman. **Arme en Rijke Landen, Haga, 1959,** p. 29, 31.

Fig. 2. **Ţările, în funcţie de populaţie**

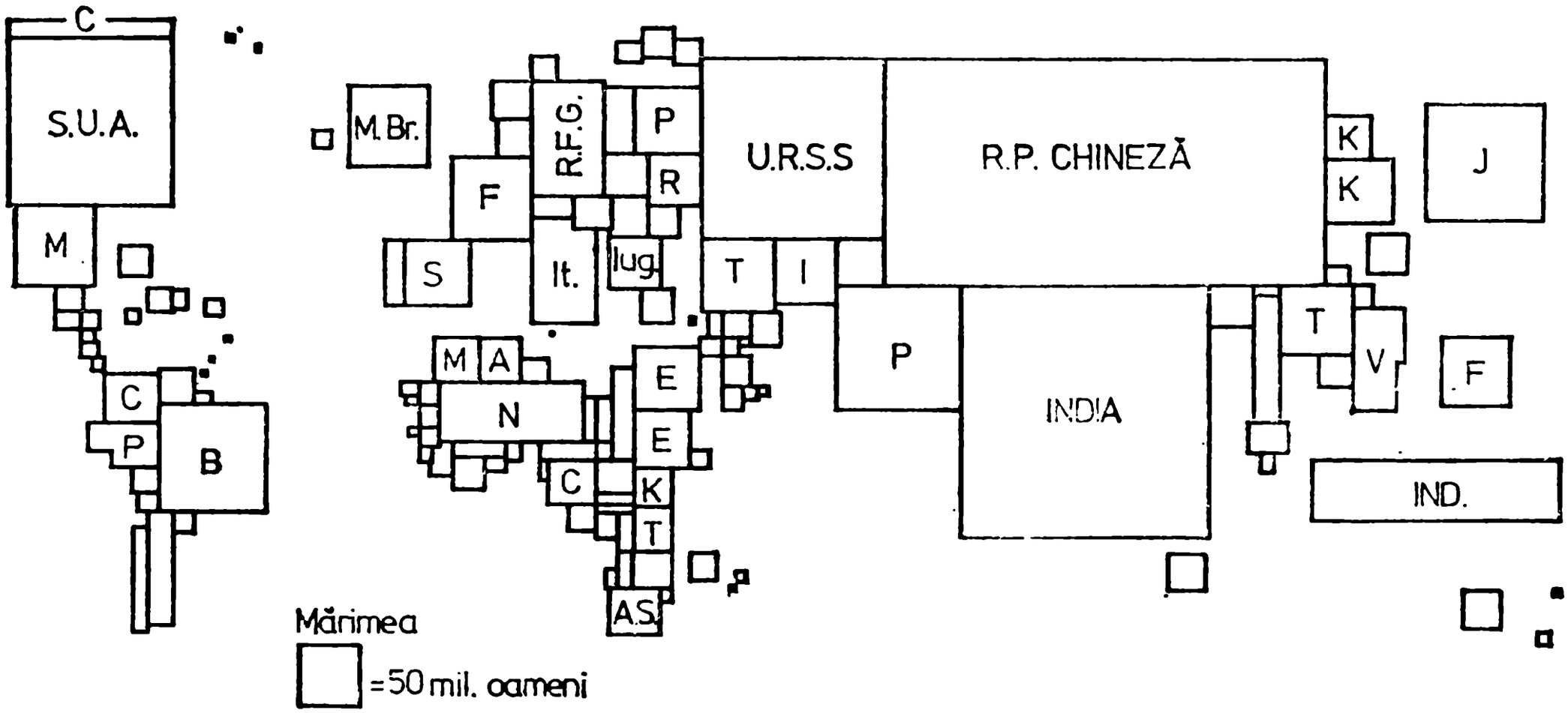

Fig. 3. Ţările, în funcţie de produsul naţional brut (P.N.B.)

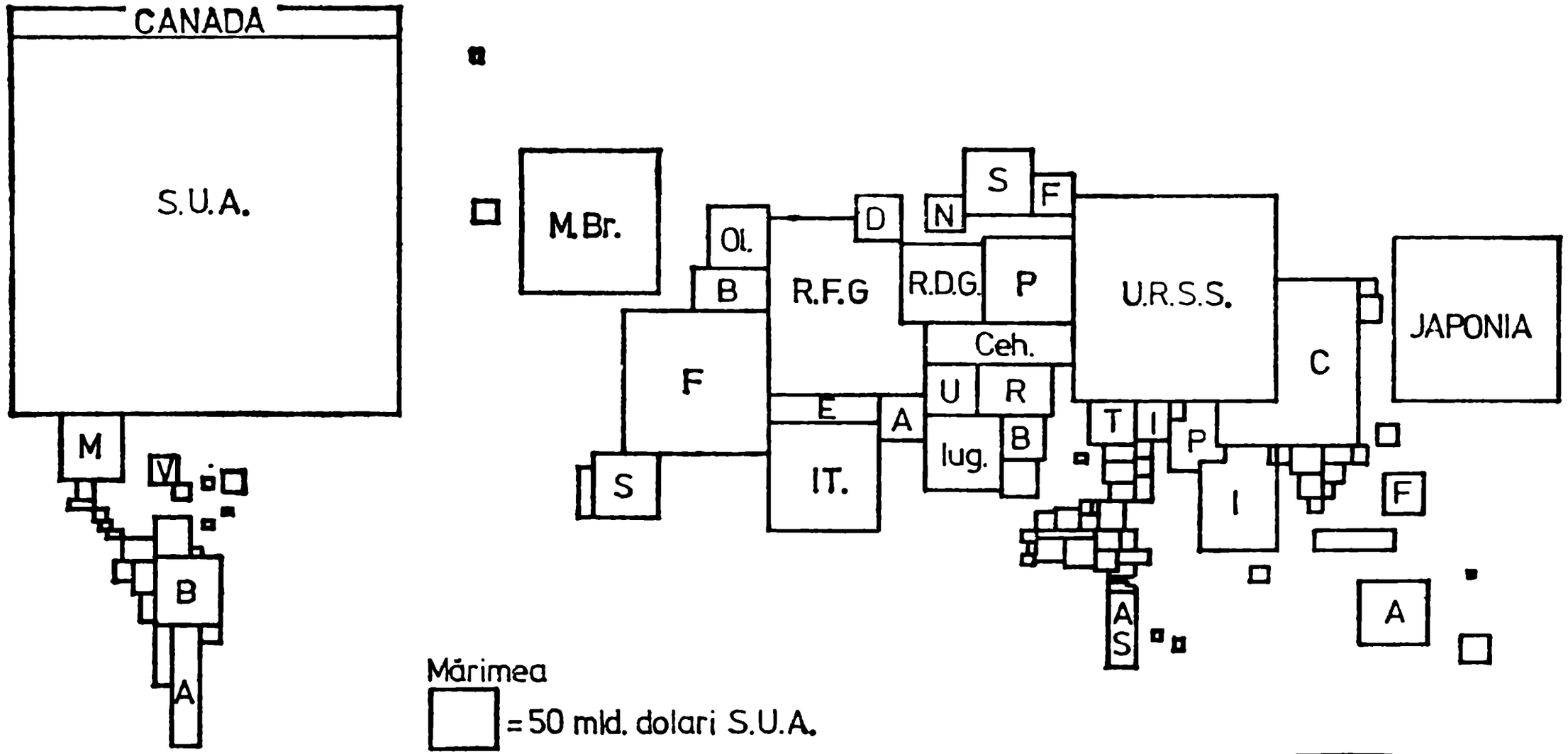

Fig. 4. Ţările, în funcţie de consumul de energie

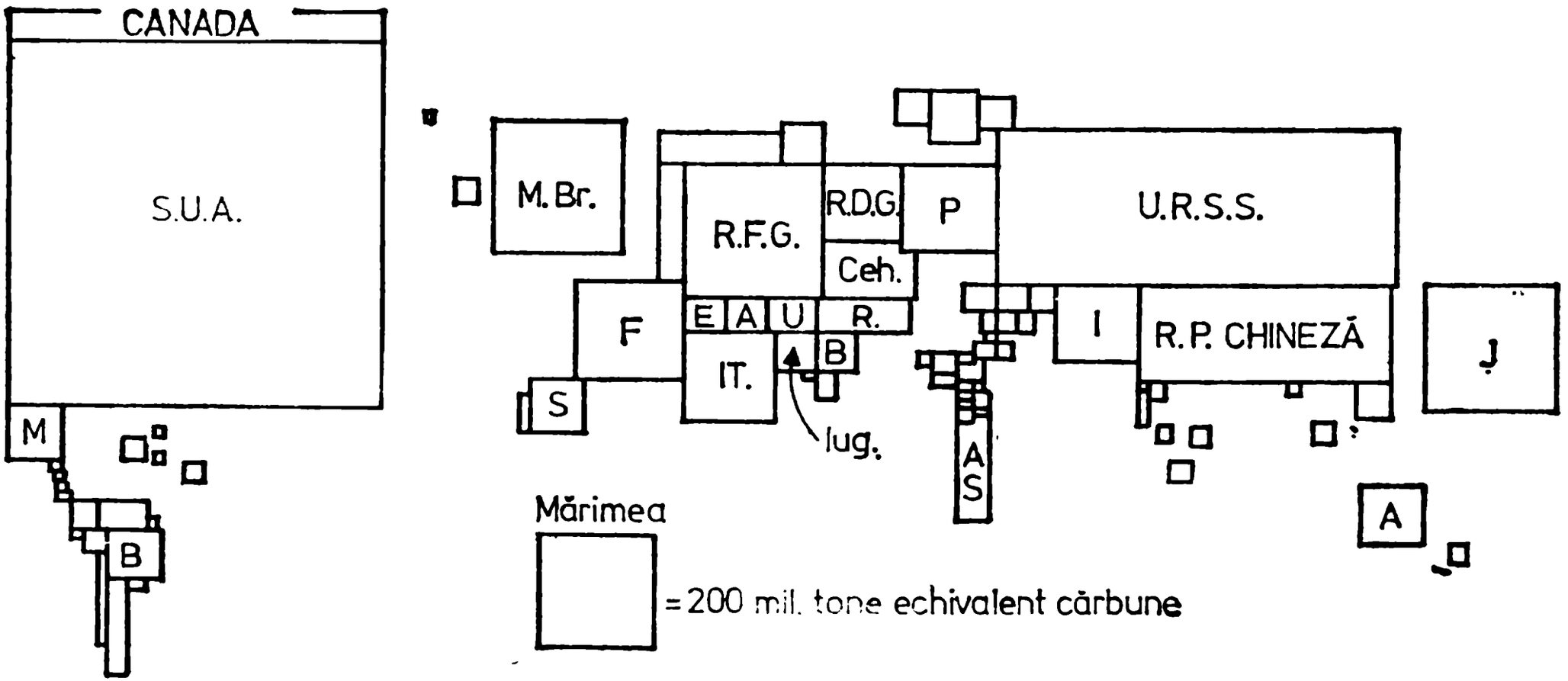

SURSA (fig. 2, 3, 4) : **Oosthoek-Times Wereldatlas,** Times Newspapers **Ltd/Kluwer, 1973, p. 21 şi 24.**

în esență împotriva unui sistem bolnav, care nu poate fi vindecat prin acordarea unui prim ajutor economic rapid. Schimbările marginale nu sînt suficiente. Într-o lume tot mai independentă sînt necesare reforme instituționale fundamentale, bazate pe o recunoaștere a interesului comun și a grijii reciproce. Soluția este o nouă ordine internațională, în cadrul căreia toți să beneficieze de pe urma schimbării.

Orice acorduri ar fi negociate, ele trebuie să asigure un echilibru între interesele națiunilor bogate și ale celor sărace. Toate națiunile trebuie să cîntărească cu grijă costurile perturbărilor în comparație cu costurile acomodării și să țină seama de faptul că orice cost imaginabil al unei noi învoieli va reprezenta foarte puțin în comparație cu creșterea lor viitoare într-un cadru de cooperare ordonată.

Procesul schimbării sociale este subiectul unei varietăți de *modele cantitative de dezvoltare.* Aceste modele, lucru familiar în multe științe, au o dimensiune temporală și se pot aplica oricărui sistem de interacțiune. *Ciclurile* („l'histoire se répète" — „istoria se repetă") sînt o componentă familiară a unor astfel de modele. Exemple binecunoscute includ cicluri ale climei și cicluri ale afacerilor. Alte componente sînt mai degrabă mișcări unilaterale decît ciclice. Acestea pot fi ascendente sau descendente, accelerate („dezlănțuite" sau „de escaladare") sau decelerate, evoluînd către un nivel de *saturație* („copacii nu cresc pînă la cer"). În unele cazuri, saturația ar putea constitui un optim și, ca urmare, este o țintă dorită. În alte cazuri, ea poate evolua către un nivel considerat prea scăzut, sugerînd, printre alte stări posibile, *stagnarea.* Dintre aceste prototipuri diferite ale evoluției, numai o mișcare care evoluează către saturație sau armonie este consi-

---

derată în general dezirabilă. Dimpotrivă, ciclurile sau stagnarea înseamnă adesea risipă sau pagube, iar mișcările dezlănțuite sînt înclinate să conducă la dezastre.
Toate tipurile de mișcare descrise pot fi întrerupte brusc prin „mutații" mari sau interferențe neașteptate. În domeniul dezvoltării tehnologice așa s-au dovedit a fi, de exemplu, descoperirea mașinii cu abur, a electricității și a energiei nucleare. Mutațiile sociale au îmbrăcat uneori forma *revoluțiilor*, revoluțiile din Franța, Rusia, Cuba, China și Algeria constituind exemple importante. În termenii procesului de schimbare, evenimentele au cuprins un moment de mare „discontinuitate istorică" pentru țările în cauză și au fost de o asemenea importanță, încît au schimbat modelul relațiilor mondiale. După revoluții a fost nevoie de decenii de schimbare evolutivă pentru atingerea țelurilor urmărite ; faza comunistă, în termeni marxiști, sau echitatea socială, în democrațiile vest-europene, nu au fost nicidecum realizate peste noapte și nu au fost realizate pe deplin nici pînă în prezent.

În primul rînd, una din supraputerile mondiale a fost obligată, împotriva voinței sale, să părăsească o parte a lumii unde intervenise pentru a sprijini un regim nereprezentativ. Faptul că această națiune cu o putere imensă nu a fost capabilă să-și utilizeze întreaga capacitate militară are o importanță enormă. În al doilea rînd — revendicările lumii a treia, întărite prin acțiunile O.P.E.C., fenomen care este și va fi tot mai mult resimțit în forumurile internaționale în deceniul următor. În al treilea rînd — incapacitatea națiunilor bogate și privilegiate, a lumii industrializate, de a face față dezechilibrelor economice din cadrul sistemului internațional actual și de a combate în mod

creator eşecul propriei lor invenţii; la acest fapt se adaugă alienarea, frustrarea crescîndă, ameninţările la adresa valorilor umane fundamentale şi a mediului înconjurător al omului, generate de presiunile consumului. În al patrulea rînd — recunoaşterea tot mai largă a interdependenţelor globale şi a faptului că nici o naţiune, oricît de puternică s-ar crede, nu-şi poate urmări în mod realist interesele rămînînd izolată.

Apelurile pentru o nouă ordine internaţională trebuie privite în contextul acestui proces istoric. La un anumit nivel de raţionament, ele constituie o evoluţie naturală a filozofiei deja acceptate la nivel naţional : aceea că guvernele trebuie să intervină activ în interesul celor mai sărace grupuri ale populaţiilor lor („cei 40% de la fund"), care altfel sînt ocolite de dezvoltarea economică. Pe o planetă care se îngustează rapid era inevitabil ca această „nouă" filozofie să nu se oprească la graniţele naţionale ; şi, deoarece nu există un guvern mondial, naţiunile sărace îşi împărtăşesc grijile substitutului lui cel mai apropiat, Naţiunile Unite. La un alt nivel, apelul pentru o schimbare structurală constituie, aşa cum am văzut, o a doua stare naturală în evoluţia ţărilor din lumea a treia ; o mişcare de la egalitatea politică către cea economică.

Desigur, nu este nimic nou în faptul că există bogaţi şi săraci. Istoria nu a cunoscut altă situaţie şi, în parte, a fost produsul luptelor dintre ei. Dar bogaţii şi săracii au existat în trecut mai ales în cadrul unor societăţi individuale. Ceea ce este relativ *nou* este enorma diferenţă între societăţi. Mai mult, este vorba de o diferenţă vizibilă. Cei bogaţi nu-şi pot ascunde bogăţia într-un „sat global". Aceste diferenţe evidente sînt percepute de cei săraci, poate în mod paradoxal, datorită abilităţii tehnologice a lumii bogaţilor. Iar perceperea acestor diferenţe într-o lume care se îngustează va

exercita presiuni tot mai mari asupra instituţiilor internaţionale deja fragile.

Viitorul omenirii depinde de capacitatea ei de a ajunge la o înţelegere în privinţa acestor diferenţe, de a ajunge la o nouă conştiinţă, bazată pe interdependenţă şi pe interesul reciproc de a munci şi trăi împreună. Discontinuităţile recente ale procesului de schimbare au plasat omenirea în pragul unor noi opţiuni. Făcînd opţiunea, omenirea va trebui să accepte realitatea crudă că, probabil contrar timpurilor trecute, ea are în faţă un singur viitor sau nici unul.

Note şi referiri

(1) În timp ce în trecut România plătea 21 de dolari pe tonă la astfel de importuri, în 1974 preţul a crescut la 126 de dolari, pierdere care a trebuit să fie compensată prin exporturi de produse petroliere. Acest fapt, combinat cu creşterile de preţuri la alte materii prime importate, a dus în 1974 la un deficit al balanţei de plăţi a României cu ţări nesocialiste de peste 200 000 000 de dolari.

(2) Magyar Nemzet, Budapesta, 1974.

(3) **Oil and Gold-Price Increases Russians Windfall Profits,** în **The New York Times,** 11 ianuarie 1975.

(4) **Economic Bulletin for Europe** nr. 1, vol. 26, 1974.

(5) B. Piciughin. **East-West Economic Cooperation,** în **International Affairs,** Moscova, nr. 8, 1975.

(6) Vezi Gunnar Adler-Karlsson. **Economic and Trade Policies,** Institutul naţional pentru pace, Viena, nr. 3, septembrie 1972, p. 36—37.

(7) Aceste cifre se bazează pe cursurile de schimb oficial şi nu reflectă diferenţele de putere de cumpărare.

(8) Intr-un document oficial înaintat la O.N.U., guvernul României ia poziţie fermă în favoarea noii ordini : „În condiţiile accentuării interdependenţei economice dintre state, cînd nici o ţară nu se poate izola de procesele economice mondiale, apare ca o necesitate obiectivă ca toate statele, indiferent de orînduire socială, de mărime sau de potenţial economic, să-şi aducă contribuţia activă la soluţionarea marilor probleme economice care confruntă lumea contemporană".

Capitolul 3

Principalele sfere de probleme

3.1 Introducere

Acest capitol este dedicat unei scurte treceri în revistă a cîtorva dintre sferele de probleme relevante pentru crearea unei noi ordini internaţionale. Scopul acestei treceri în revistă este acela de a defini amploarea sarcinilor ce stau în faţa comunităţii internaţionale şi de a identifica domeniile în care este necesar să se acţioneze pentru a se obţine progrese în direcţia făuririi unei lumi mai drepte. Nu ne vom ocupa aici de soluţiile posibile. Acestea sînt prezentate în partea a III-a. Secţiunea finală a acestui capitol este dedicată unei scurte discuţii asupra naturii interdependenţelor planetare.

3.2 Cursa înarmărilor

Trebuie să începem prezentarea problemelor majore ale lumii cu întrecerea în cursa înarmărilor, deoarece aceasta poartă în sine, mai mult decît oricare alta, ameninţarea foarte reală a distrugerii tuturor formelor de viaţă de pe planeta noastră. Cheltuielile militare mondiale se apropie în prezent de cifra de 300 de miliarde de dolari anual — aproape 35 000 000 de dolari pe oră — şi ele continuă să crească. Alianţele militare în general, şi supraputerile în particular, sînt cei mai mari consumatori de fonduri în scopuri militare, ponderea lor în cheltuielile militare mondiale fiind de 80% şi respectiv 50% (1). De notat însă că, într-o măsură tot mai mare, ţările lumii a treia îşi consacră o proporţie crescîndă din resursele lor limitate achiziţionării armamentului. Contribuţia lor la cheltuielile militare mondiale, inclusiv cele pentru armament, a crescut de la 6%

Fig. 5. **Cheltuielile militare mondiale în perioada 1908—1974, în miliarde de dolari, în preţuri constante (1970)**

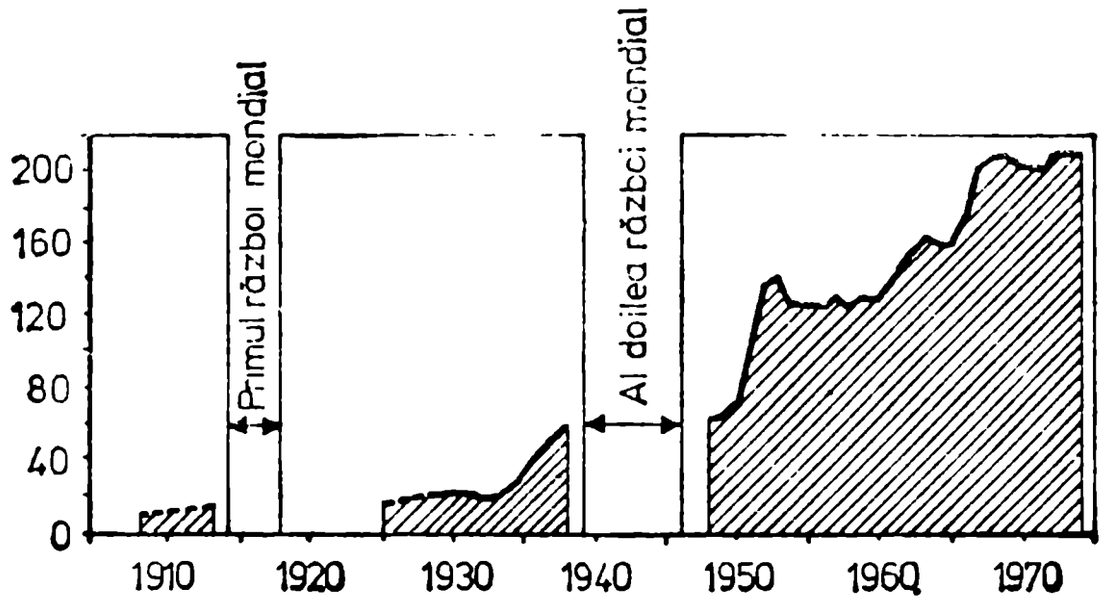

SURSA : **AMBIO**, vol. 4, nr. 5—6, p. 231

în 1954 la 17% în 1974 ; un număr tot mai mare de ţări din lumea a treia posedă în prezent propria lor capacitate de a fabrica arme.

Orice ţară care dispune de un reactor nuclear mare şi de acces la instalaţii pentru separarea uraniului şi plutoniului (produs secundar fisionabil al reactoarelor) constituie o putere nucleară potenţială. După unele estimări, la sfîrşitul deceniului ar fi posibil să existe 500 de reactoare, funcţionînd în 52 de ţări. În deceniul viitor, reactoarele lumii vor produce circa 500 000 kg de plutoniu, suficiente pentru a fabrica 50 000 de dispozitive explozibile. Şi chiar dacă ţările s-ar dovedi destul de înţelepte pentru a nu fabrica arme nucleare, există un pericol tot mai mare ca materialul fisionabil să cadă în mîinile extremiştilor politici sau ale grupurilor teroriste.

Aceste împrejurări plasează negocierile curente privind reducerea armamentului într-o lumină complet nouă. Ele indică necesitatea absolută ca aceste negocieri să ducă la rezultate imediate şi concrete. Deoarece întrecerea în cursa înarmărilor are cauze structurale profunde, va fi nevoie de mai mult decît de cîteva convenţii de compromis pentru a schimba o tendinţă care, dacă i se permite să continue,

poate duce numai la un rezultat inevitabil. Problema care se pune este nu de a face o trecere de la o economie de război la o economie de pace, ci de la o mentalitate războinică la una pașnică. Faptul că omenirea va fi sau nu capabilă să realizeze acest lucru va determina în mare măsură șansele ei de a supraviețui secolului al XX-lea (3). Ar fi într-adevăr un dezastru ca această concluzie să apară numai din ruinele unui holocaust nuclear.

3.3 Populația

Tema creșterii populației lumii a constituit cauza multor controverse. Unele dintre țările industrializate o privesc mult prea simplist, grăbindu-se să atribuie multe, dacă nu cele mai multe, dintre problemele mondiale „creșterii vertiginoase a ratei nașterilor" pe continentele în curs de dezvoltare. Pe de altă parte, unele țări sărace s-au opus sau au refuzat să inițieze programe de control al populației chiar și atunci cînd s-a demonstrat clar că asemenea programe ar putea constitui mijloace puternice pentru realizarea unora dintre obiectivele lor de dezvoltare.

Creșterea populației este un subiect complex care sfidează generalizările făcute cu ușurință. Unii demografi consideră că referirea permanentă la „creșterea vertiginoasă a ratelor nașterilor" din țările sărace „dispune de o bază faptică săracă și în multe cazuri nu are nici o bază". Unele societăți sărace, esențialmente agricole, suferă în mod clar „mai curînd de pe urma presiunilor subpopulației" decît ale „suprapopulației". În alte țări, problema populației este mai mult o problemă de distribuție decît de număr total : rata migrației din regiunile rurale către orașe este adesea de două ori mai ridicată decît rata creșterii populației totale, iar periferiile cresc mult mai rapid decît orașele luate în ansamblu. Nici o persoană cu jude-

cată nu se poate aştepta ca un bărbat şi o femeie să opteze în mod deliberat pentru limitarea mărimii familiei lor atunci cînd ei se aşteaptă ca cinci din cei şase copii ai lor să moară înainte de a atinge vîrsta de 3 ani şi cînd o familie numeroasă este singura salvare în faţa mizeriei şi lipsei de speranţe a bătrîneţii. Aşa stînd lucrurile, nu este surprinzător că unele ţări din lumea a treia consideră îndemnurile ţărilor bogate referitoare la controlul populaţiei drept o dovadă a incapacităţii acestora de a soluţiona problemele reale.

Cu toate acestea, este evident că, date fiind multiplele incertitudini şi necunoscute care stau în faţa omenirii, este foarte necesar să se manifeste precauţii în aprecierea populaţiei pe care planeta noastră o poate suporta în ultimă instanţă. Acest lucru se aplică deopotrivă naţiunilor bogate şi celor sărace, din cauza distribuţiei puternic inegale a roadelor pămîntului pe care le consumă şi a perturbării pe care o generează în ecosistemele lumii. Este evident că trebuie să existe limite în ceea ce priveşte capacitatea de subzistenţă a Pămîntului, chiar dacă noi nu ştim care sînt acestea.

Cele mai conservatoare previziuni privind creşterea arată că în primele decenii ale secolului al XXI-lea populaţia Pămîntului va fi de două ori mai mare decît este în prezent — peste 7 miliarde de oameni, în comparaţie cu cele 4 miliarde din prezent. Deşi rata creşterii este în scădere, anii '70 vor fi martorii celei mai mari creşteri a populaţiei înregistrate pînă acum în istorie : în acest deceniu se vor naşte peste 800 000 000 de oameni — mai mult de 6 000 000 pe lună — din care aproape 88%, adică aproape 700 000 000, în ţările din lumea a treia. Asupra sistemelor sociale şi economice ale ţărilor sărace se vor exercita în mod evident presiuni uriaşe. Fără schimbări majore, dublarea populaţiei lumii a treia va necesita o dublare a tuturor investiţiilor legate de infrastructura

socială şi fizică chiar numai pentru a menţine nivelul de trai existent. Trebuie notat că o dublare a populaţiei reclamă o triplare a numărului de locuri de muncă necesare.

Demografii nu sînt de acord pînă unde şi pînă cînd poate continua această creştere exponenţială a populaţiei. Probabil că rata creşterii se va încetini în prima parte a secolului al XXI-lea, iar ceea ce se discută în prezent este posibilitatea de a se ajunge la o populaţie staţionară rezonabilă pe la mijlocul sau în cea de-a doua jumătate a acestui secol — în jurul a 12, 15 sau 20 de miliarde de oameni.

Evident, că nu este lipsit de importanţă unde şi la ce nivel poate fi oprită creşterea. Chiar şi estimarea cea mai scăzută — într-o situaţie în care oamenii comparativ săraci existenţi atunci în lume vor constitui aproape 90% din populaţia lumii — ne va prezenta o situaţie cu tensiuni şi conflicte internaţionale serioase, conducînd la o încordare extraordinară în cooperarea internaţională, în special dacă lumea va continua să evolueze pe aceleaşi linii ca în prezent.

Noile date privind creşterea populaţiei ne-au arătat că nu poate exista decît o singură soluţie pentru echilibrarea ratelor naşterilor şi deceselor. Ratele ridicate ale naşterilor se află în mod clar într-o relaţie cauzală cu sărăcia, analfabetismul şi subdezvoltarea. Pentru a stopa ratele de creştere ridicate este nevoie de un asalt concertat asupra sărăciei, şomajului, analfabetismului, foamei, subnutriţiei şi bolilor, de asigurarea unor servicii sociale esenţiale, ca şi de aplicarea unor măsuri de limitare a populaţiei. Acest pachet de măsuri trebuie să fie corelat cu condiţiile specifice predominante în ţara respectivă. Este evident că încetinirea creşterii populaţiei nu va putea fi realizată fără dezvoltarea economică. Întrebarea centrală este dacă „cercul vicios al sărăciei“ şi al ratelor ridicate ale naşterilor poate fi rupt.

3.4 Alimentaţia

Estimările privind numărul de oameni care suferă în mod curent de foame şi subnutriţie variază de la aproape o jumătate de miliard pînă la un miliard şi jumătate. Femeile şi copiii sînt principalele victime ale foamei. Circa 40% din persoanele subnutrite din lume sînt copii, iar în lumea a treia se estimează că jumătate din totalul copiilor sînt subnutriţi. Ca un rezultat direct, se crede că mai mult de 300 000 000 de copii suferă de pe urma creşterii şi dezvoltării fizice mult întîrziate. Numărul absolut al înfometaţilor şi subnutriţilor lumii în primii ani după 1970 a fost mai mare decît oricînd, cu excepţia perioadelor de foamete. Înainte de cel de-al doilea război mondial, toate ţările în curs de dezvoltare exportau cereale ; astăzi ele sînt importatori importanţi (vezi tabelul 3).

TABELUL 3

Comerţul internaţional de cereale în perioada 1934—1938 şi în 1975; importuri şi exporturi în milioane de tone

		1934—1938		1975	
		Importuri	Exporturi	Importuri	Exporturi
Au trecut de la surplus la deficit	America Latină		9	3	
	Africa		1	10	
	Asia		2	47	
	U.R.S.S.		5	25	
S-a menţinut în deficit	Europa occidentală	24		17	
Au devenit exportatori importanţi	America de Nord		5		94
	Australia/Noua Zeelandă		3		9

SURSA : Lester R. Brown. **The Politics and Responsability of the North American Breadbasket,** Worldwatch Paper, 2 octombrie 1975.

Ritmul anual de creştere a producţiei de alimente la nivel mondial a fost de 3,1% în anii '50 şi de 2,7% în anii '60, în comparaţie cu rata de creştere a populaţiei de 2,0% şi respectiv 1,9%. Deşi ritmurile de creştere a producţiei

alimentare din lumea a treia în ultimele două decenii au fost identice cu cele înregistrate în ţările industrializate, sporurile au fost mult reduse din cauza ratei mai ridicate de creştere a populaţiei (în medie 2,4% pe an în aceeaşi perioadă). Creşterea producţiei alimentare pe locuitor în lumea a treia s-a restrîns în realitate de la 0,7% pe an în anii '50 la 0,2% în anii '60. Un ritm de creştere de 0,2% reprezintă un spor anual de numai 400 g pe locuitor. Sporul în ţările industrializate în aceeaşi perioadă a fost de aproape 30 de ori mai mare, cifrîndu-se în medie la 11,250 kg.

În primii ani după 1970, dezvoltarea producţiei mondiale de alimente, deja precară pentru sute de milioane de oameni, a înregistrat o înrăutăţire bruscă. În 1972 producţia mondială de alimente a scăzut pentru prima oară după 20 de ani, deoarece vremea potrivnică a afectat Uniunea Sovietică, China, India, Asia de sud-est şi unele părţi ale Africii. Aproximativ în acelaşi timp, ritmurile de creştere a producţiei agricole din multe ţări sărace, stimulate numai în unele dintre acestea de „revoluţia verde", au început să scadă. Acest lucru a fost urmat în unele părţi ale lumii de secetă şi de absenţa musonului.

Pe măsură ce cererile mondiale de alimente au crescut, rezervele mondiale de cereale — un tampon şi aşa necorespunzător pentru a face faţă capriciilor vremii şi bolilor plantelor — au scăzut la nivelurile cele mai joase din ultimul deceniu (4). Aceste scăderi au dus la lipsă, iar lipsa a dus la creşterea preţurilor pe pieţele mondiale de cereale, evoluţie care a făcut ca principalele produse alimentare să nu mai fie la îndemîna multora dintre cele mai nevoiaşe ţări.

Situaţia a fost agravată şi mai mult de rata crescută a inflaţiei, generată de ţările industrializate cu o economie de piaţă în cursul anilor '70. Acest lucru s-a datorat în parte închiderii uzinelor de îngrăşăminte din Statele

Unite, începînd cu anul 1970, ca urmare a penuriei de gaze naturale. Rezultatul a fost o creștere substanțială a prețurilor principalelor categorii de îngrășăminte, care s-au dublat în intervalul iunie 1972—septembrie 1973, 85% din producția mondială de îngrășăminte fiind controlată de țările industrializate. În 1974 Statele Unite, Japonia și Europa occidentală au luat o serie de decizii care au avut ca rezultat o reducere a exporturilor de îngrășăminte ; numai reducerea la exportul Statelor Unite — de 2 000 000 de tone — a împiedicat producția a 20 000 000 de tone de cereale în lumea a treia. Pe măsură ce inflația a făcut ravagii în țările industrializate, prețul echipamentelor agricole a început să crească vertiginos ; tractoarele, de exemplu, și-au dublat prețul în doi ani. Unele pesticide și ierbicide și-au triplat prețul într-un an, în timp ce prețurile semințelor au crescut de asemenea spectaculos. Aceste aspecte, ca și altele, nu numai că au adus sute de milioane de oameni flămînzi din lumea a treia mai aproape de pragul inaniției, dar au determinat, de asemenea, ca unele sectoare ale agriculturii din țările industrializate cu o economie de piață — dependente de un grad sporit de mecanizare și de cantități mari de îngrășăminte, pesticide, ierbicide și fungicide — să fie puse în fața unor mari dificultăți.

Problema alimentației mondiale nu are o singură cauză. O parte din explicație trebuie căutată în funcționarea multora dintre sistemele internaționale ale lumii, care privează țările lumii a treia de posibilitățile și șansele de a-și dezvolta resursele necesare pentru satisfacerea propriilor lor nevoi alimentare. O altă parte poate fi găsită în distribuția alimentelor disponibile și, în particular, în creșterea exagerată a consumului de carne în țările industrializate, ca o consecință a bogăției, evoluție care, pentru a fi susținută, necesită un consum indirect enorm de cereale (5). Este, de asemenea, adevărat că multe țări din lumea a treia au con-

tribuit ele însele, uneori neintenţionat, la problema alimentaţiei mondiale. În unele cazuri ele nu au acordat producţiei interne de alimente prioritatea necesară, optînd în schimb să-şi investească puţinele resurse în construirea oraşelor sau în unele proiecte „de prestigiu". Uneori ele şi-au subordonat necesităţile alimentare proprii necesităţilor lumii industrializate, utilizînd unele dintre cele mai productive suprafeţe ale lor pentru culturile cerute la export de ţările industrializate, şi nu pentru producerea hranei proprii. De asemenea, în multe cazuri ele nu au reuşit să-l elibereze pe micul fermier din starea de sărăcie, ignoranţă, exploatare şi discriminare — soarta lui tradiţională —, împiedicîndu-l deci să aducă marea contribuţie la dezvoltare de care este capabil. Uneori, din motive politice, ele au menţinut preţurile produselor agricole la un nivel foarte scăzut, rezultatul fiind că micul fermier suportă cea mai mare parte din povara dezvoltării. Multe din aceste ţări au ezitat să iniţieze reformele agrare necesare pentru extinderea producţiei alimentare şi nu au reuşit să o scoată la capăt cu pierderile de alimente de după recoltare, care în unele ţări reprezintă 50% din totalul producţiei de cereale.

Nici o ţară nu-şi poate permite să fie permanent şi în mare măsură (să zicem peste 20%) dependentă de alte ţări în ceea ce priveşte produsele alimentare. Fără reforme internaţionale şi, acolo unde este necesar, naţionale, umilul snop de grîu pare predestinat să devină o armă puternică în războiul economic, iar milioanele de înfometaţi din Africa şi Asia — pioni în jocul politicii internaţionale. Un raport C.I.A. pregătit cu puţin înainte de Conferinţa mondială a alimentaţiei de la Roma indica faptul că surplusurile de alimente ale Statelor Unite le conferă acestora „puterea virtuală de viaţă şi de moarte asupra soartei mulţimilor de nevoiaşi". Această putere a fost recunoscută, de exemplu, de secretarul american pentru agri-

cultură, care observa : „Alimentele reprezintă o armă. Ea constituie unul din principalele instrumente din arsenalul nostru în cadrul negocierilor“ (6). Fără o schimbare majoră de direcţie, criza actuală a foamei pare destinată să devină o criză a inaniţiei.

3.5 Aşezările omeneşti

Secolul al XX-lea este într-o măsură tot mai mare martorul unei schimbări uimitoare a tipului aşezărilor omeneşti. La începutul acestui secol, planeta noastră era aproape în întregime rurală ; la sfîrşitul lui, ea va fi în mare măsură urbanizată. Populaţia urbană a lumii s-a dublat în ultimii 25 de ani, şi este de aşteptat ca ea să se dubleze din nou în cursul generaţiei viitoare. Se aşteaptă ca aproximativ 3,2 miliarde de oameni — jumătate din populaţia lumii — să trăiască la sfîrşitul secolului în oraşe şi ca doi locuitori urbani din trei să trăiască în lumea a treia.

În mod tradiţional, mărimea oraşelor a servit ca un indice al „progresului“ şi „dezvoltării“. În 1950 populaţia urbană a ţărilor bogate era aproape dublă faţă de cea a ţărilor sărace (439 000 000, faţă de 265 000 000). Astăzi, jumătate din populaţia celor mai mari 15 oraşe ale lumii trăieşte în oraşe din lumea a treia. La sfîrşitul deceniului viitor, aproape 60% din populaţia urbană a lumii va trăi în oraşele lumii a treia. La sfîrşitul secolului, dacă tendinţele actuale de urbanizare se menţin, trei sferturi din latino-americani şi o treime din asiatici şi africani vor trăi în oraşe. Dacă mărimea oraşelor era cîndva un indice satisfăcător al prosperităţii, astăzi cu greu mai poate fi vorba de aşa ceva, iar în viitorul apropiat cu siguranţă că nu va mai fi aşa.

Creşterea uriaşă a nivelului de urbanizare este în mare măsură rezultatul migraţiei în masă din regiunile rurale. S-a estimat că între anii

1970 și 1975 aproximativ 106 000 000 de persoane s-au deplasat din regiunile rurale către zonele urbane. Dintre acestea, 70% (73 000 000) aparțineau națiunilor lumii a treia. În general, orașele cele mai mari sînt cele care atrag cel mai mare număr de nou veniți. În 1950 erau 75 de orașe cu o populație de un milion de locuitori, reprezentînd 25% din populația urbană a lumii. Astăzi există aproape 200 de orașe cu un milion de locuitori sau mai mult. În 1985 numărul lor se va apropia de 300 și ele vor adăposti aproape 40% din populația urbană a lumii. Orașele mari se vor dezvolta cel mai rapid în lumea a treia.

Decalajele izbitoare între „cei ce au" și „cei ce nu au" sînt cele mai evidente tocmai în orașe. De asemenea, în orașe sînt concentrate, în cel mai înalt grad, sărăcia și dificultățile. Cei ce migrează la oraș nu sînt oameni obișnuiți. Ei au luat decizia curajoasă de a-și rupe rădăcinile rurale ca să caute o „viață nouă" pentru ei și copiii lor. Venind la oraș, aduc cu ei speranțele și aspirațiile lor. Dacă orașele nu pot împlini aceste așteptări și aspirații, dacă nu pot oferi nici o alternativă la sărăcie, atunci tocmai aici este locul unde vor trebui efectuate viitoarele schimbări structurale în sistemele naționale. În trecut, modernizarea a avut tendința să mijlocească urbanizarea. În viitor, acest lucru nu va mai fi posibil.

3.6 **Mediul înconjurător al omului**

Faptul că sistemele noastre de susținere a vieții sînt ținta unor atacuri fără precedent din partea efectelor combinate ale urbanizării, industrializării, agriculturii și stilurilor noastre de viață cotidiană nu este contestat de nimeni. Totuși, pur și simplu nu se știe cît de multe dereglări pot suporta aceste sisteme fără să iasă din funcție. Unii oameni de știință se tem că, în anumite domenii, s-ar putea să ne aflăm mai

aproape decît ne imaginăm de încălcarea „limitelor extreme“ pe care le impune activităţilor noastre mediul înconjurător. Şi este de conceput că depăşirea limitelor stabilite de natură poate avea ca rezultat incapacitatea planetei de a mai susţine viaţa.

Ieşirea noastră din epocile întunecate ale ignorării aproape totale a mediului înconjurător a atras după sine descoperirea îngrozitoarei lacune existente în cunoştinţele strategice necesare pentru a face faţă unei game complexe de probleme. Desigur, lista întrebărilor fără răspuns este lungă şi în continuă creştere. Care vor fi, de exemplu, efectele pe termen lung provocate de expunerea continuă la o jumătate de milion de substanţe otrăvitoare pe care le manipulăm fără nici o grijă ? Cît de mult pot tolera ciclurile oxigenului şi azotului intervenţia omului înainte de a-şi înceta funcţionarea ? Ce influenţă exercită aerosolii asupra stratului de ozon şi care va fi efectul transporturilor cu avioane supersonice cu reacţie ? Va constitui poluarea continuă a aerului, rîurilor, lacurilor şi mărilor o limită eventuală pentru expansiunea activităţilor umane ? Reprezintă poluarea termală o ameninţare mai mare pentru supravieţuirea omului decît generarea continuă a bioxidului de carbon ? Care vor fi efectele despăduririlor masive, cauzate de nevoia de lemne de foc, de sporirea suprafeţelor pentru păşunat, de urbanizare şi de exploatarea comercială a lemnului de construcţie asupra mediului nostru terestru şi, în ultimă instanţă, asupra atmosferei şi climei planetei noastre ? Şi, mai presus de toate, cum interacţionează multiplele şi variatele probleme ale mediului înconjurător ; sînt ele „sinergisme“ care vor accelera călătoria noastră către „limitele extreme“ ?

Poate că interdependenţele între naţiuni sînt evidenţiate cel mai bine tocmai în sfera mediului înconjurător. Ţările din lumea a treia ştiu că, departe de a constitui o problemă exclusivă a lumii industrializate, degradarea mediului în-

conjurător şi suprasolicitarea naturii explică în mare parte situaţia lor grea. Ţările industrializate recunosc tot mai mult faptul că modul de utilizare şi proasta distribuire a resurselor constituie un aspect important al „crizei mediului înconjurător". Ambele părţi subscriu la conceptul „Pămîntul — navă spaţială". Este trist că pînă acum s-au luat foarte puţine măsuri practice pentru a traduce conştiinţa acestei situaţii într-un veritabil plan de acţiune pentru supravieţuirea ecologică. Negocierile curente privind administrarea spaţiului şi resurselor oceanice demonstrează dificultăţile implicate.

Lipsa unor asemenea măsuri, date fiind proporţiile fără precedent ale interferenţelor omului cu natura şi cu echilibrele ecologice, s-ar putea dovedi dezastruoasă pentru toţi. Grija pentru mediul înconjurător trebuie să se reflecte într-o administrare mai echilibrată a resurselor lumii şi a mediului înconjurător al omului. Administrarea echilibrată trebuie să aibă ca obiective simultane combaterea imediată a sărăciei şi salvgardarea generaţiilor viitoare prin moştenirea unei planete locuibile. Ambele obiective constituie probleme predominant politice, şi nu tehnice ; ambele ţin de încercările de a modela o nouă ordine internaţională.

3.7 Sistemul monetar internaţional şi sistemul comercial internaţional ; asistenţa concesională *

Sistemul internaţional a evoluat odată cu mecanismele intrinseci şi autopropulsante destinate să asigure ţărilor industrializate capacitatea nu numai de a-şi menţine poziţia privilegiată, ci, de asemenea, în multe cazuri, de a şi-o îmbunătăţi.

În cadrul actualului *sistem monetar internaţional,* lichiditatea internaţională este creată în mare prin deciziile naţionale ale celor mai bo-

* — ajutor nerambursabil. — *Nota trad.*

gate naţiuni industrializate, deoarece valutele lor naţionale de rezervă se află în circulaţia internaţională. Din cauza bazării excesive pe dolarul american, creşterea rezervelor internaţionale a devenit tot mai mult un efect secundar neintenţionat al deficitelor balanţei de plăţi a Statelor Unite. Acest sistem a servit ţările bogate destul de bine — în ceea ce priveşte crearea lichidităţii *globale* —, cu condiţia ca deficitele de plăţi ale Statelor Unite să nu fi depăşit necesităţile normale pentru creşterea rezervelor mondiale, într-o economie mondială aflată într-un proces de expansiune. Acu-

Fig. 6. Ponderea ţărilor în curs de dezvoltare în comerţul mondial (1950—1973)

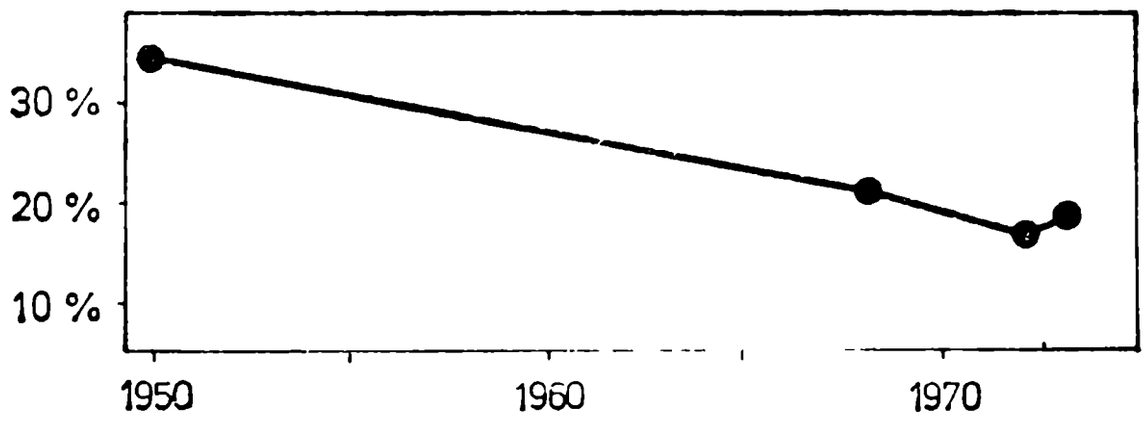

mulările de dolari de către băncile centrale străine între anii 1950 şi 1969 s-au ridicat la aproximativ 14,5 miliarde de dolari, cu alte cuvinte cam jumătate din creşterea totală de 31 miliarde de dolari a rezervelor mondiale, adică la 2,5% pe an. Totuşi, între anii 1970 şi 1972 rezervele mondiale, exprimate în dolari, au crescut tot atît de mult cît de la Adam şi Eva pînă atunci. Pasivul S.U.A. faţă de băncile centrale străine a sporit, reprezentînd aproape 69% din totalul datoriilor noi faţă de aceste bănci, în timp ce pasivul de rezervă al altor ţări a crescut cu 24%, creşterea totală fiind de 93%.

Dezavantajele ţărilor lumii a treia în sistemul monetar internaţional şi în sistemul comercial nu au fost compensate prin *asistenţa*

concesională acordată de naţiunile industrializate. Încă din 1961, ţările bogate cu o economie de piaţă au căzut de acord în principiu să aloce 1% din produsul lor național brut naţiunilor sărace, din care 0,7% sub formă de „Asistenţă oficială pentru dezvoltare" (transferuri concesionale din partea guvernelor sau garantate de ele). În 1974, ca urmare a reafirmărilor constante privind obiectivele transferului, o singură ţară, Suedia, a atins cifra planificată, fiind de aşteptat ca exemplul ei să fie urmat în 1976 de Olanda. În 1975, fluxul AOD din ţările bogate cu o economie de piaţă s-a cifrat la 0,3% din produsul lor naţional brut total. Însumînd

Fig. 7. Reţeaua comerţului mondial pe grupe principale de ţări, 1973 (în miliarde de dolari şi în procente din exporturile mondiale)

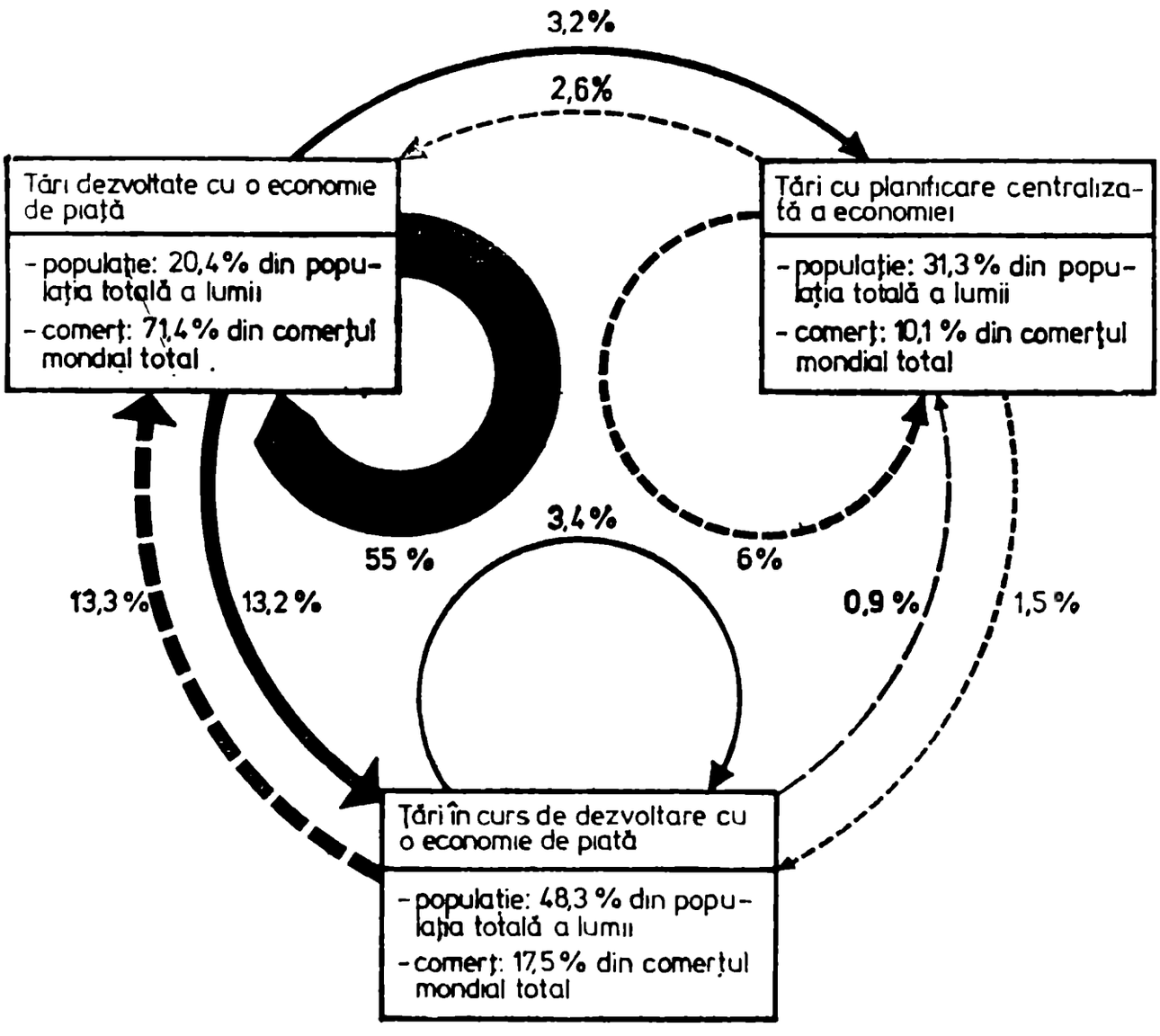
3,2%
2,6%
Țări dezvoltate cu o economie de piață
- populație: 20,4% din populația totală a lumii
- comerț: 71,4% din comerțul mondial total
Țări cu planificare centralizată a economiei
- populație: 31,3% din populația totală a lumii
- comerț: 10,1% din comerțul mondial total
55 %
3,4%
6%
13,3%
13,2%
0,9%
1,5%
Țări în curs de dezvoltare cu o economie de piață
- populație: 48,3% din populația totală a lumii
- comerț: 17,5% din comerțul mondial total

SURSA : Banca Mondială, **Annual Report 1974** ; U.N.C.T.A.D. TD/B/530/Add. 1, part. I.

11 miliarde de dolari, acest transfer reprezintă 6 miliarde de dolari în preţurile anului 1970, cel mai scăzut transfer „real“ al anilor '70. Există puţine semne care să indice că transferurile concesionale ale principalilor donatori vor creşte în viitorul apropiat. Conform estimărilor Băncii Mondiale, se aşteaptă ca această asistenţă să scadă la 0,28% la sfîrşitul deceniului.

Acolo unde transferurile internaţionale de resurse au avut loc, s-a acordat o atenţie insuficientă termenelor şi condiţiilor. Dobînzile la împrumuturi au crescut constant şi au atins 2,5 miliarde de dolari în 1973. Circa 11 cenţi din fiecare dolar cîştigat de ţările din lumea a treia s-au întors înapoi pentru plata datoriilor şi dobînzilor. Mult mai mari decît dobînzile au fost pierderile reprezentate de profiturile obţinute din investiţiile directe. Potrivit rapoartelor privind 73 de ţări, aceste pierderi s-au ridicat în 1973 la 12 miliarde de dolari (7). Fluxul invers

Fig. 8. **Transferul invers de tehnologie : „fuga creierelor“ în perioada 1960—1972**

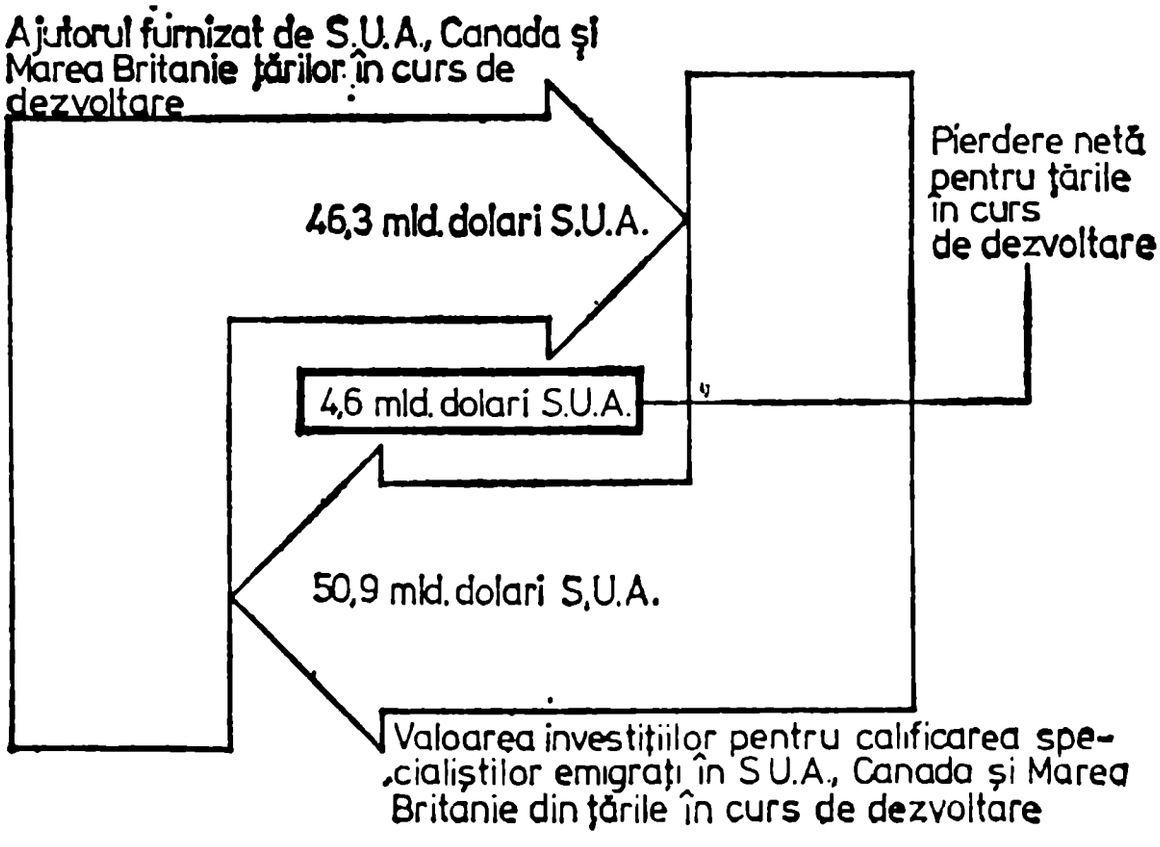
Ajutorul furnizat de S.U.A., Canada şi Marea Britanie ţărilor în curs de dezvoltare
46,3 mld. dolari S.U.A.
Pierdere netă pentru ţările în curs de dezvoltare
4,6 mld. dolari S.U.A.
50,9 mld. dolari S.U.A.
Valoarea investiţiilor pentru calificarea specialiştilor emigraţi în S.U.A., Canada şi Marea Britanie din ţările în curs de dezvoltare

SURSA : Secretariatul U.N.C.T.A.D.

de fonduri — dobînzi şi profituri — reduce la aproximativ jumătate asistenţa acordată în fiecare an. Sumele diferă în funcţie de ţară, dar în unele ţări fluxul invers însumează cam o treime din cîştigurile lor de pe urma exporturilor. Fluxul invers s-ar putea să fie chiar mai mare dacă se ţine seama şi de avantajele obţinute de ţările industrializate de pe urma „fugii creierelor".

3.8 Resursele naturale şi energia

Temerile privind epuizarea resurselor naturale, combinate cu acţiunile ţărilor O.P.E.C. au adus materiile prime, în general, şi resursele care nu se pot regenera, în particular, în primplanul discuţiilor internaţionale. Acţiunile O.P.E.C. şi înţelegerea faptului că ţările industrializate sînt vulnerabile faţă de presiunile colective ale ţărilor producătoare de materii prime din lumea a treia au conferit resurselor naturale o importanţă strategică.

Totuşi, trebuie notat că ţările lumii a treia nu sînt singurele posesoare de materii prime. Aproximativ jumătate din producţia mondială totală de materii prime este realizată de fapt în ţările industrializate. Ca urmare, adoptarea unor măsuri generale de sporire a preţurilor materiilor prime nu va avea un impact major asupra distribuţiei mondiale a veniturilor. Această distribuţie poate fi schimbată în avantajul lumii a treia numai prin măsuri selective.

Situaţia actuală este caracterizată prin trei reacţii ale naţiunilor lumii a treia bogate în resurse : o tendinţă crescîndă către posedarea şi administrarea resurselor naturale controlate în mod tradiţional de companiile „multinaţionale" occidentale ; un nou impuls al îndelungatei aspiraţii de a prelucra local materiile prime pe care le produc şi de a obţine astfel un procent

mai mare din prețul final plătit de consumatori; și realizarea faptului că informațiile asupra propriilor lor rezerve cunoscute sau potențiale au devenit o chestiune politică și că ele nu posedă încă toate datele importante. Schimbările de atitudine i-au condus pe mulți oameni din țările industrializate la concluzia că, din punctul de vedere al intereselor și necesităților propriilor lor societăți, sînt necesare schimbări în ceea ce privește investițiile actuale în resursele minerale, producția, comerțul, cercetarea și modelele de dezvoltare. Mai mult, pentru mulți a devenit evident că, chiar înainte de „criza energiei", unele țări industrializate aveau probleme legate de produsele primare a căror rezolvare reclama crearea unor noi structuri internaționale. Problema mărfurilor primare constituie deci un domeniu în care negocierea înțelegerilor — în acest caz particular garantînd țărilor producătoare din lumea a treia un preț corect și stabil pentru produsele lor, iar țărilor industrializate consumatoare o aprovizionare neîntreruptă — este în interesul ambelor părți.

Analize recente au arătat că temerile exprimate în ultimii ani în legătură cu epuizarea resurselor naturale s-ar putea să fie exagerate, cel puțin în unele cazuri. De exemplu, în privința unor materii prime oceanele reprezintă o sursă potențială de enorme cantități. Există motive să credem că pot fi elaborate tehnologii noi care vor ajuta la rezolvarea problemelor de exploatare, extracție, înlocuire, ca și a problemelor degradării mediului înconjurător. Totuși, cîteva dintre aceste noi tehnologii vor necesita mai mulți ani, posibil decenii, pentru a fi elaborate. De asemenea, ele vor presupune cheltuieli mai mari atît în bani, cît și în energie, făcînd prin aceasta tot mai dificil accesul țărilor din lumea a treia la resursele naturale și sporind deci inegalitățile, în loc să extindă posibilitățile. Necesitatea unor asemenea tehnologii este

intim legată de evoluţia tipurilor de consum, în special în ţările industrializate.

Cele două probleme principale legate de resurse sînt probabil energia şi alimentarea cu apă. Ţările industrializate au o istorie a consumului abundent de energie, combinat cu o risipă enormă. Aproape 86% din consumul global de energie apare într-o bandă cuprinsă între paralela 30 şi paralela 60 din emisfera nordică : lumea a treia, care reprezintă 71% din populaţia lumii, consumă doar 16% din energia produsă (vezi fig. 4). Problema care se pune în prezent este de a dezvolta noi surse de energie curată, diversificate ca tip şi sursă, adecvate pentru a asigura o aprovizionare sigură pe termen lung şi la un cost acceptabil, în special pentru cele mai sărace ţări.

Problemei alimentării cu apă i s-a acordat pînă acum mai puţină atenţie decît problemei energiei. 1% (38 000 km^3) din apa planetei — adică aceea care se află în „ciclul hidrologic“ — este disponibil pentru consumul omului ; restul este înmagazinat în oceane, calotele polare de gheaţă şi în subteran. Acest 1%, deşi suficient pentru a satisface nevoile previzibile, este distribuit în mod inegal. De exemplu, întreaga Africă primeşte doar 12% din apa distribuită prin ciclul hidrologic, în timp ce Statele Unite primesc peste 33%.

Apa poate constitui cel mai important factor pentru sporirea bunăstării majorităţii săracilor lumii. Circa 70% din populaţia lumii nu dispune de surse sigure şi durabile de apă, consecinţele fiind enorme. Se estimează că bolile transmise prin intermediul apei provoacă moartea a mai mult de 25 000 de oameni zilnic. Şistozomiaza şi filarioza, cele mai răspîndite cauze de orbire în lume, afectează 450 000 000 de oameni în peste 70 de ţări. Multe alte boli, cum ar fi febra tifoidă, holera, dizenteria şi hepatita, sînt răspîndite prin intermediul apei contaminate.

Unele țări industrializate se află în situația de a consuma mai multă apă decît este produsă prin ciclul lor natural. Începînd cu anii '50, necesarul de apă în țările industrializate pentru scopuri industriale a depășit necesarul pentru agricultură. Tehnologia modernă necesită cantități foarte mari de apă, ca parte a proceselor ei chimice pentru eliminarea reziduurilor și, mai presus de toate, pentru răcire. Ea face adesea risipă de apă, aceasta putînd fi însă suplinită prin reciclare multiplă. Într-adevăr, buna gospodărire a resurselor de apă la toate nivelurile este în prezent de cea mai mare importanță. Intervenția în ciclul hidrologic, în scopul de a capta apa și de a o redistribui în mod mai egal, pare să ofere unele posibilități. Cu toate acestea, consecințele ecologice și climatice ale unei astfel de intervenții sînt dificil de prevăzut și pot produce efecte puternice la distanțe mari de locul intervenției. Toate aceste probleme vor fi trecute în revistă de Conferința mondială a apei, care va avea loc sub egida O.N.U. în martie 1977 la Buenos Aires.

3.9 Știința și tehnologia ; întreprinderile transnaționale

În nici un domeniu decalajul dintre țările industrializate și cele din lumea a treia nu este mai marcat decît în domeniul cercetării științifice și al dezvoltării tehnologice. Deși 90% din totalul tehnicienilor și oamenilor de știință care au trăit în toate timpurile se află astăzi în viață, peste 90% lucrează în țările industrializate. Peste 90% din activitățile lor sînt concentrate în cercetări în slujba lumii bogate și pentru convertirea descoperirilor lor în procese tehnice exclusive. Minoritatea bogată comandă deci o proporție covîrșitoare a dezvoltării tehnico-științifice.

Știința și tehnologia oferă încă mari perspective pentru îmbunătățirea condițiilor umane. De exemplu, este nevoie să se întreprindă urgent noi cercetări asupra ameliorării agriculturii și producției de alimente, înțelegerii sistemului climatic, producerii de noi surse de energie și elaborării de noi tehnologii pentru extracția metalelor din minereurile sărace, minereuri care în prezent nu pot fi folosite. Totuși, trebuie reamintit că timpul necesitat de cercetare și dezvoltare este foarte lung ; planificarea cercetării trebuie întreprinsă cu mulți ani înainte de a fi nevoie de rezultatele ei.

Țările lumii a treia au fost în mare măsură dependente de întreprinderile transnaționale în ceea ce privește dobîndirea și extinderea capacității lor de dezvoltare tehnologică și creșterea rapidă a așa-numitelor „multinaționale" constituie una din forțele majore care modelează sistemul internațional. Ele reprezintă un fenomen occidental. Dintre cele mai mari 650 de întreprinderi transnaționale, 638 își au sediul în America de Nord, Europa occidentală sau Japonia. Cele mai mari 300 de întreprinderi din S.U.A. și cele 5 200 de filiale ale lor din străinătate au o contribuție de 20% la exporturile mondiale, adică 47% din exporturile de produse primare și 20% din exporturile de bunuri manufacturate. Dacă nu au loc schimbări în tendințele actuale, întreprinderile transnaționale ar putea controla înainte de sfîrșitul acestui deceniu mai mult de 40% din producția mondială (exclusiv națiunile cu planificare centralizată).

Asemenea fapte, combinate cu faptul că unele întreprinderi transnaționale s-au dovedit a fi elemente perturbatoare din punct de vedere politic, constituie obiectul multor controverse. În realitate, se cunosc surprinzător de puține lucruri despre întreprinderile transnaționale, și acest fapt a condus la tendința de a recurge la generalizări în ceea ce le privește. Fără îndoială că ele excelează în două domenii : au acumulat

vaste cunoştinţe tehnologice şi de marketing şi au dezvoltat un proces foarte eficace de luare a deciziilor la nivel transnaţional. Utilizarea acestor capacităţi, în afară de cazul cînd acestea sînt canalizate către interesele publice, se va ciocni tot mai mult de dimensiunile umane şi sociale mai mari ale dezvoltării care apar pretutindeni, atît în lumea bogată, cît şi în lumea săracă. Este evident că întreprinderile transnaţionale nu constituie doar o problemă a relaţiilor Nord-Sud, ci o problemă globală.

A devenit evident că dezvoltarea sprijinită de companiile transnaţionale, în special în lumea a treia, nu corespunde întotdeauna nevoilor sociale şi în special celor ale săracilor. Din cauza nevoii lor de a se extinde şi de a creşte continuu, ele trebuie să aibă un număr crescînd de cumpărători. Deoarece capacitatea lor de a vinde determină în linii mari capacitatea lor de a-şi spori profiturile, ele trebuie în mod inevitabil să producă mai curînd pentru cei care îşi pot permite să cumpere, decît pentru cei lipsiţi. Ele au ajuns astfel să fie, în esenţă, legate şi dependente de sectoarele bogate ale societăţii, acestea fiind principalii consumatori. Acest fapt nu a reprezentat în mod necesar politica conştientă a întreprinderilor transnaţionale ; în unele cazuri el este o consecinţă a eşecului guvernelor de a dirija capacitatea productivă a întreprinderilor transnaţionale în direcţiile dorite. Deşi ele pot constitui motoare puternice ale creşterii, activităţile lor nu sînt de la sine corelate cu obiectivele dezvoltării şi, în absenţa unor politici guvernamentale corespunzătoare şi în unele cazuri a unor reforme sociale, ele tind mai curînd să accentueze decît să reducă inegalităţile veniturilor în societăţile sărace. Odată ce li se permite să acţioneze pe principiul cererii stimulate artificial (şi deci al risipei), este inevitabil ca ele să reflecte tiparele societăţilor occidentale cu o economie de piaţă printr-un tip de

tehnologie care foarte adesea este nepotrivit pentru necesităţile ţărilor lumii a treia.

În ciuda acestui fapt, se ştie în general că aceste întreprinderi pot contribui la eforturile de dezvoltare ale unei ţări sărace. Deşi puterea de negociere între aceste întreprinderi şi guvernele-gazdă pare să se fi modificat în ultimii ani în favoarea acestora din urmă, există încă aranjamente anacronice datînd din epoca colonială, aranjamente care au nevoie de ajustare. Principala problemă este deci aceea de a reconcilia interesele companiilor transnaţionale, legate de securitatea investiţiilor şi de beneficii rezonabile, cu obiectivele de dezvoltare ale ţării-gazdă.

3.10 **Oceanele**

Abia în ultimele decenii omenirea a ajuns să-şi dea seama de potenţialul imens oferit de oceane — un spaţiu uriaş, în mare măsură neexplorat, acoperind două treimi din suprafaţa Pămîntului şi avînd toate caracteristicile uscatului aflat la suprafaţă. Vastitatea oceanelor a stîrnit în mod constant imaginaţia noastră. Ea ne-a dus la presupunerea implicită că resursele lor de viaţă sînt inepuizabile şi că ar putea fi adoptate cu uşurinţă toate utilizările imaginabile, fără să fie necesară vreo reglementare. Ea ne-a încurajat să privim oceanele ca pe o ultimă „cloacă" în care putem vărsa toate lucrurile prea periculoase sau neplăcute pentru a fi înmagazinate sau aruncate pe uscat. Mai mult, am ajuns să credem că oceanele fiind atît de vaste, iar utilizările lor atît de limitate, n-ar fi posibile conflicte serioase legate de utilizarea lor.

Această credinţă este acum învechită. Oceanele sînt importante şi vor deveni tot mai importante pe măsură ce căutăm noi căi de rezolvare a unora dintre problemele noastre de pe

uscat. Ele sînt importante din punct de vedere economic : conţin 95% din apa planetei, probabil o cantitate mai mare de hidrocarburi şi cu siguranţă o gamă mai largă de minerale solide decît uscatul. Exploatarea nodulilor de mangan ar putea aduce, după unele estimări, beneficii cifrate la 15—20 de miliarde dolari în următoarele cîteva decenii. Mai mult, într-o lume însetată de energie, oceanele constituie o sursă potenţială de uriaşe cantităţi de energie. Oceanele au o importanţă militară, atît pentru flotele navale convenţionale, cît şi pentru cele nucleare. Oceanele sînt importante din punctul de vedere al nutriţiei, ele conţinînd vaste resurse de viaţă care, recoltate judicios, ar putea aduce o contribuţie enormă la satisfacerea necesităţilor crescînde de hrană ale lumii. Oceanele sînt importante pentru mediul înconjurător şi, efectiv, pentru viaţa pe Pămînt. Un sfert din oxigenul pe care îl respirăm este produs prin acţiunea luminii solare asupra fitoplanctonului de pe suprafaţa oceanelor, care este exact zona cea mai vulnerabilă faţă de volumul crescînd al agenţilor poluanţi şi al reziduurilor toxice produse de societatea noastră industrială aflată în expansiune. De asemenea, oceanele sînt de o importanţă fundamentală pentru climă. Rămîne de văzut cum vor fi influenţate aceste aspecte de dorinţa noastră vădită de a transforma oceanele într-o ultimă hazna.

Oceanele constituie ultimele şi, în unele privinţe, cele mai mari resurse ale planetei noastre. Ele reprezintă totodată un teren pe care se ciocnesc interese opuse. Oceanele sînt un „patrimoniu comun“ şi, ca urmare, nu „aparţin“ nici ţărilor care au capacitatea de a le exploata şi nici în exclusivitate statelor riverane sau celor cu puternice interese maritime legitime. Fiind un patrimoniu comun, de pe urma explorării, exploatării şi conservării lor trebuie să beneficieze întreaga omenire. A devenit evident că acest

lucru nu poate fi garantat prin dreptul maritim tradiţional sau prin politici naţionale unilaterale. De asemenea, este clar că nici o încercare de a făuri o nouă ordine internaţională nu-şi poate permite să excludă oceanele. Această problemă reprezintă o ocazie istorică nu numai pentru a asigura ca toţi să beneficieze de pe urma exploatării oceanelor, ci, de asemenea, pentru a dezvolta noi forme de cooperare internaţională.

3.11 Spaţiul extraterestru

Spaţiul extraterestru, denumit adesea „noua frontieră", posedă un vast potenţial, atît în bine, cît şi în rău. În primii ani de după 1970 se roteau în jurul planetei noastre aproximativ 900 de sateliţi americani şi sovietici utilaţi cu aparatură complexă. Despre mulţi dintre aceştia se ştia că servesc unor scopuri utile ; scopul altora constituia un secret militar. Spaţiul a oferit supraputerilor noi posibilităţi de a-şi extinde sfera de influenţă, şi aşa enormă : prin spionaj, prin detectarea rezervelor şi resurselor necunoscute şi prin posibilităţile pe care sateliţii de comunicaţii le oferă pentru influenţarea atitudinilor şi percepţiilor oamenilor de pretutindeni. De asemenea, spaţiul este mediul folosit de cele mai distrugătoare arme ale omului, iar armele spaţiale au devenit un domeniu al faptelor şi totodată al speculaţiilor.

Problema ridicată de spaţiul extraterestru înseamnă, de aceea, ca şi oceanele planetei, mult mai mult decît adaptarea la un număr crescînd al celor ce-l folosesc sau decît repartizarea unor disponibilităţi limitate — frecvenţe, culoare orbitale etc. Spaţiul extraterestru, ca şi oceanele, trebuie privit ca un exemplu evident de entitate geografică care formează un patrimoniu comun al omenirii. Astfel, principala problemă

este aceea de a asigura ca toate naţiunile, nu numai cele puternice şi bogate, să beneficieze de pe urma explorării şi exploatării lui. Faptul că acest lucru este posibil este evidenţiat de utilitatea pe care spaţiul şi-a demonstrat-o deja pentru programe dirijate de pe Pămînt, cum ar fi prognoza vremii, observaţiile geodezice şi unele forme de comunicaţii. S-ar părea că există un potenţial considerabil în unele domenii, cum ar fi învăţămîntul şi asistenţa medicală. Chiar şi „spionii cerului", dacă ar fi utilizaţi de către o agenţie mondială şi nu tot de un stat naţional, ar avea un potenţial evident pentru menţinerea păcii internaţionale.

Administrarea eficientă a spaţiului, administrare care să asigure utilizarea lui în scopuri paşnice şi în avantajul tuturor, devine tot mai necesară şi mai importantă. Este îngrijorător faptul că în prezent, în afară de INTELSAT, nu există nici un organism internaţional responsabil cu administrarea spaţiului extraterestru.

3.12 **Instituţiile internaţionale**

Multe din instituţiile internaţionale au fost înfiinţate de naţiunile bogate în perioada imediat următoare celui de-al doilea război mondial, în special pentru a se ocupa de problemele considerabile cu care erau confruntate în acea vreme. Cea mai mare parte a populaţiei lumii trăia atunci sub suzeranitate străină, iar mişcarea de eliberare politică, care avea să cuprindă lumea în deceniile următoare, abia lua avînt. Lumea a treia, aşa cum o înţelegem astăzi, pur şi simplu nu exista şi, ca urmare, nevoile şi cerinţele ei nu figurau la loc de frunte — dacă figurau în vreun fel — în marile proiecte de instituţii internaţionale care se elaborau atunci. O.N.U., de exemplu, avea în 1945, cînd a fost înfiinţată, 41 de membri. În prezent O.N.U. are

peste 140 de membri, iar majoritatea populației actuale a lumii nu se născuse în momentul adoptării Cartei O.N.U.

Dacă în perioada imediat următoare celui de-al doilea război mondial lumea a fost în mare măsură o lume a bogaților, lumea de astăzi este mai ales lumea săracilor. Realitățile politice s-au schimbat, dar schimbările nu s-au reflectat în toate instituțiile internaționale. Urmărindu-și interesele proprii, lumea a treia a descoperit că politicile și practicile sînt încă acelea stabilite în mare de cei bogați, iar instrumentele de care dispun sînt încă, în esență, cele create în diferite împrejurări de lumea industrializată.

Este evident că lumea a treia nu mai este dispusă să accepte situația sa *de facto* marginală și că este hotărîtă să folosească pe deplin întreaga mașină internațională existentă în urmărirea obiectivului unei ordini mondiale mai echitabile. Multe instituții internaționale au devenit părți inamovibile ale statu quo-ului internațional și apărătoarele unor puternice interese legitime. Capacitatea lor de a se adapta la realitățile în continuă schimbare a devenit una din problemele-cheie ale timpurilor noastre.

Faptul că unele instituții internaționale sînt capabile să se adapteze a fost demonstrat de sistemul O.N.U. prin înființarea unor noi agenții și programe. Totuși, adaptarea parțială a instituțiilor internaționale nu va fi suficientă pentru instaurarea unei noi ordini internaționale ; ele trebuie integrate într-o abordare atotcuprinzătoare, avînd ca scop rezolvarea problemelor globale ale zilelor noastre. În orientarea acestei abordări trebuie să se țină seama de trei obiective fundamentale, și anume : o mai mare democrație, o mai mare eficiență și o mai mare solidaritate.

Cît timp nu va fi demonstrată în mod clar necesitatea schimbării și nu se va înțelege fap-

tul că toţi vor putea beneficia de pe urma ei, nu va putea fi stabilită o bază echitabilă de cooperare prin intermediul instituţiilor internaţionale. În căutarea acestei baze trebuie să ne concentrăm atenţia asupra sistemului O.N.U. : cu toate slăbiciunile şi imperfecţiunile sale, el rămîne singurul mecanism care dispune de potenţialul necesar pentru construirea unei lumi mai drepte.

3.13 **Interdependenţele planetare**

Nici o problemă majoră din lumea de astăzi nu poate fi atacată izolat. A încerca aşa ceva înseamnă a mări aproape inevitabil dificultăţile din alte sfere de probleme care aparent nu au nici o legătură cu problema atacată. Este evident că în trecut ne-am făcut vinovaţi de abordări simpliste ale problemelor complexe — un rezultat inevitabil al „viziunii-tunel“ generată de specializarea ştiinţifică. În domeniul tehnologiei, de exemplu, dorinţa omului occidental de a cuceri natura a însemnat adesea că probabilitatea inconvenientelor mici a fost redusă cu preţul creşterii posibilităţii unor foarte mari dezastre. Dezvoltarea tehnologică a fost ea însăşi deformată de cursa strategică a înarmărilor.

Nu numai că problemele lumii au devenit în mod specific mai complexe, dar, de asemenea, lumea a devenit mai complexă din punct de vedere politic. Naţiunile lumii reprezintă mai mult decît o colecţie de giganţi şi pitici. Există un mare număr de puteri mijlocii cu o importanţă şi o forţă crescînde, atît în lumea industrializată, cît şi în lumea a treia. De asemenea, astăzi există multe niveluri suplimentare de relaţii şi interacţiuni în afară de cele pur strategice, politice sau economice : energia şi relaţiile tehnologice sînt exemple elocvente. O lume în care un mare număr de puteri — supraputeri,

puteri mari și puteri mijlocii — încearcă să mențină stabilitatea prin mijloacele diplomației bilaterale la diferite niveluri de interacțiune, dintre care unele sînt vitale pentru o parte din aceste puteri, dar nu și pentru restul lor, sporește șansele de confuzie și de tensiuni atît pe plan intern, cît și pe plan internațional. Organizarea internă a națiunilor nu este potrivită în general pentru tratarea eficace a problemelor de interacțiune la nivelul politicii de stat. De exemplu, ministerele au în mod tradițional o competență sectorială, iar comitetele interministeriale ajung de obicei la un acord pe baza celui mai mic numitor comun.

Întrepătrunderea problemelor interne cu cele internaționale a făcut ca națiunile să devină tot mai interdependente. Interdependențele au existat dintotdeauna, deși în trecut țările industrializate, judecînd după acțiunile lor, în general nu s-au grăbit să le recunoască. Acțiunea concertată întreprinsă de națiunile O.P.E.C. a dus în mod evident la o schimbare de optică în perceperea relațiilor internaționale de către țările industrializate ; în prezent interdependența este recunoscută în general ca fiind caracteristică pentru relațiile Nord-Sud.

Interdependențele Nord-Sud sînt, în esență, de patru feluri. În primul rînd sînt interdependențele generate de nevoia de alimente. Există țări, de obicei bogate, cu surplusuri de alimente, și țări, adesea sărace, cu deficite de alimente. În al doilea rînd sînt interdependențele generate de nevoia de energie și minerale într-o lume în care oferta și cererea au traiectorii geografice diferite. În al treilea rînd sînt interdependențele generate de posibilitatea dereglării sau distrugerii sistemelor de susținere a vieții pe „nava spațială-Pămînt", aceste consecințe putînd afecta întreaga omenire. În sfîrșit, sînt interdependențele generate de speranțele de a reduce decalajele izbitoare între

bogaţii şi săracii lumii. Naţiunile acordă diferite priorităţi acestor tipuri diferite de interdependenţe. Este evident deci că interdependenţele pot fi, au fost şi vor fi interpretate în mai multe moduri, perspectiva fiind alta de pe poziţiile naţiunilor bogate şi de pe poziţiile naţiunilor sărace. Fiecare tip de interdependenţă îşi are propriile posibilităţi, ameninţări şi implicaţii politice şi interacţionează cu celelalte. Dată fiind natura acestor interdependenţe, este clar că nici o naţiune nu poate opta să trăiască într-o completă izolare faţă de celelalte. Nici chiar cea mai puternică naţiune nu poate evita contactul cu alte naţiuni şi nici nu se poate izola de efectele acţiunilor altor naţiuni.

Interdependenţele sînt, de fapt, de asemenea natură, încît relaţiile internaţionale sînt sensibile la trepidaţii cît de mici sau la acţiunile insuficient gîndite ale unei singure naţiuni. Am văzut, de exemplu, că stabilitatea sistemului monetar internaţional a devenit extrem de sensibilă la acumularea surplusurilor şi deficitelor unei singure naţiuni şi că astăzi economia unei naţiuni este mult mai rapid şi mai drastic afectată de schimbările petrecute în economia altei naţiuni decît cu un deceniu mai înainte. Lumea cunoaşte puţine sanctuare — sau chiar nici unul — fie ele economice, tehnologice sau ecologice.

Puţine probleme presante ale omenirii au soluţii pur naţionale. Ele reclamă soluţii bazate pe cooperare : acţiuni organizate multilateral şi global. Necesitatea acestor acţiuni unite demonstrează că naţiunile sînt interdependente nu numai din punct de vedere economic, tehnologic şi ecologic, ci şi din punct de vedere politic. Ar fi totuşi nerealist, date fiind inegalităţile internaţionale actuale şi naţionalismul resurgent, să ne aşteptăm ca naţiunile să se angajeze în cooperare numai pentru că este în

interesul lor să procedeze așa și pentru că vor avea de suferit dacă nu procedează așa. În prezent este mai ușor să se indice domeniile în care cooperarea internațională eficace este virtual inexistentă, decît domeniile în care este evident că ea funcționează bine.

Totuși, descoperirea noilor interrelații și recunoașterea crescîndă a faptului că, în unele cazuri, interesele pot fi urmărite cel mai bine printr-o acțiune unită încep să aibă un impact major asupra gîndirii politice. Fără preocuparea pentru interesul comun, agenda „politicii înalte" riscă să devină iremediabil supraîncărcată, iețele, fără îndoială, se vor încurca, vor apărea aproape sigur conflicte. Adevărata interdependență nu poate fi separată de independența suverană.

Note și referiri

(1) Cele două mari puteri însumează 83% din comerțul mondial de armament ; S.U.A. contribuie cu 53%, iar U.R.S.S. cu 30%.

(2) Punct de vedere exprimat de Gheorghi A. Arbatov în cadrul discuției **Prezentul în contextul viitorului,** ca parte a Conferinței internaționale **Japonia și lumea de mîine,** Tokio, 30 octombrie 1974.

(3) Savanții atomiști și specialiștii în politică de la Universitatea Harvard și de la Institutul de tehnologie din Massachusetts, întîlnindu-se în noiembrie 1975, au tras concluzia că înainte de anul 2000 se va declanșa cu siguranță un război atomic. După părerea lor, acesta ar putea fi împiedicat numai prin hotărîrea statelor de a-și supune suveranitatea unui guvern mondial autoritar, posibilitate pe care ei o considerau improbabilă.

(4) În 1961 stocurile de rezervă de cereale se ridicau la 163 000 000 de tone sau 105 zile de consum anual. Estimările preliminate pentru 1976 situează stocurile de rezervă în jurul a 100 000 000 de tone sau 31 de zile de alimentare din rezervă. Cifrele pentru 1976 sînt cele mai mici din perioada de 16 ani 1961—1976.

(5) Între 1951 și 1971, perioadă în care producția de cereale s-a dublat, cel puțin o treime din cererile crescute de ali-

mente reflectau nu creşterea populaţiei, ci creşterea dietei ţărilor bogate. Numai în America de Nord, consumul de cereale pe locuitor a crescut de la 450 kg anual la aproape 860 kg. Numai 68 kg din această cantitate sînt consumate direct, restul fiind consumat indirect, sub formă de carne, lapte şi ouă. În S.U.A., consumul de carne de vită pe locuitor s-a dublat în perioada 1940—1972. Între anii 1960 şi 1972, consumul de carne a crescut cu o treime în R.F.G., s-a dublat în Italia şi a crescut de peste 3,5 ori în Japonia. S-a estimat că numai şeptelul S.U.A. consumă alimente suficiente pentru a hrăni 1 300 000 de oameni.

(6) Ambele citate în Raportul Dag Hammarskjöld **What Now**, 1975, p. 32.

(7) Totuşi nu trebuie uitat că plăţile reprezentînd profiturile sînt însoţite de un nivel mai ridicat al producţiei în ţara respectivă decît nivelul care ar fi existat fără investiţiile făcute în trecut, ale căror profituri sînt transferate. În acest sens, cifrele pe un singur an oferă un tablou incomplet.

Capitolul 4

Progresele obţinute în negocierea noii ordini

„...A presupune că sărăcia globală şi-ar putea găsi rezolvarea prin ajustări de la caz la caz, cu un caracter în esenţă marginal, nu este altceva decît autoînşelare. Pentru a ajunge la un rezultat în privinţa sarcinilor ce îi revin în acest domeniu, comunitatea internaţională trebuie să facă dovada unei noi hotărîri de a acţiona urgent şi cu imaginaţie".

Grupul de experţi al Commonwealth-ului,
1975

4.1 Unele evoluţii recente

Desfăşurarea negocierii noilor relaţii internaţionale într-un număr de domenii legate între ele a şi început. Deşi ultimii cîţiva ani au fost caracterizaţi printr-o confruntare acerbă şi uneori amară între ţările industrializate cu

o economie de piaţă şi lumea a treia, există un număr de semne încurajatoare indicînd că politicienii aflaţi de o parte şi de alta a „cortinei sărăciei" încep să manifeste o nouă conştiinţă a intereselor comune generate de interdependenţele globale şi să devină mai flexibili în căutarea soluţiilor. În acest capitol vom trece pe scurt în revistă progresele obţinute în negocierea unei noi ordini mondiale, poziţiile adoptate de principalele părţi implicate şi responsabilităţile ce le revin.

Este adevărat, desigur, că politicienii occidentali sînt conduşi spre mesele de negociere ale lumii nu de situaţia grea a naţiunilor sărace, ci de situaţia grea a propriilor lor economii şi de dislocările serioase survenite în sistemul internaţional, sistem care a făcut ca ţările bogate să devină bogate. De aici preocuparea lor pentru salvgardarea fluxului de materii prime şi petrol. Lumea a treia a refuzat să discute aceste probleme independent de o reformă instituţională mai profundă. S-a accentuat în repetate rînduri că orice încercare de a construi o nouă ordine mondială va trebui să fie cuprinzătoare, nu trunchiată. Se consideră că o astfel de reformă trebuie să se bazeze pe dreptul naţiunilor de a controla şi expropria proprietăţile şi întreprinderile posedate de străini, în concordanţă mai curînd cu legile naţionale decît cu cele internaţionale. De asemenea, ea trebuie să implice transferul resurselor reale către lumea a treia şi să includă un cod de conduită pentru transferul de tehnologie de la naţiunile bogate la cele sărace. Lumea a treia cere restructurarea sistemului monetar mondial şi a comerţului internaţional. Ea urmăreşte nu numai stabilizarea preţurilor mărfurilor primare la niveluri echitabile, ci şi o corelare sau „indexare" a acestor preţuri cu cele ale mărfurilor industriale produse de ţările industrializate.

Toate acestea, împreună cu alte elemente, sînt încorporate în „Planul de acţiune“ adoptat fără vot, la 1 mai 1974, de Adunarea Generală a O.N.U., la cea de-a VI-a sesiune specială a sa. Ele au fost reafirmate în „Carta drepturilor şi îndatoririlor economice ale statelor“, adoptată de Adunarea Generală la 12 decembrie 1974. Carta caută să stabilească „norme general acceptate care să guverneze sistematic relaţiile economice internaţionale“ şi să promoveze crearea unei noi ordini econo-

Principalele recomandări ale sesiunilor speciale a VI-a şi a VII-a ale Adunării Generale a O.N.U.

I. Comerţul internaţional

a) Instituirea unor stocuri internaţionale corespunzătoare de mărfuri primare şi a altor forme de aranjamente de piaţă pentru asigurarea unor preţuri stabile, convenabile şi echitabile la mărfurile primare care prezintă interes pentru exporturile ţărilor în curs de dezvoltare.

b) Înlesniri internaţionale adecvate privind finanţarea acestor stocuri şi aranjamente de piaţă.

c) O finanţare compensatorie îmbunătăţită a fluctuaţiilor veniturilor obţinute din exporturi prin extinderea facilităţilor existente.

d) Promovarea prelucrării materiilor prime în ţările în curs de dezvoltare.

e) O participare sporită a ţărilor în curs de dezvoltare la transportul, comercializarea şi distribuirea mărfurilor lor primare.

f) Reducerea sau desfiinţarea barierelor netarifare care afectează produsele ce prezintă interes pentru exportul ţărilor în curs de dezvoltare. Sistemul generalizat de preferinţe trebuie îmbu-

nătățit prin asigurarea unei acoperiri mai largi, a unor reduceri mai substanțiale și prin alte măsuri.

II. Transferul de resurse reale

a) Ajutorul financiar trebuie sporit substanțial, termenele și condițiile lui trebuie ușurate, iar fluxul său trebuie să devină „previzibil, continuu și tot mai sigur".

b) Țările dezvoltate trebuie să reconfirme angajamentul lor de a ajunge pînă în 1980 la transferuri anuale de resurse concesionale care să se ridice la 0,7% din produsul lor național brut.

c) Fondul Monetar Internațional trebuie să ia în considerație stabilirea unei legături între drepturile speciale de tragere (D.S.T.) și ajutorul pentru dezvoltare atunci cînd creează noi D.S.T.-uri. Trebuie înființat un fond de credit ce urmează a fi finanțat prin vînzări de aur din F.M.I. și din contribuții benevole. Trebuie avute în vedere și alte mijloace de transfer previzibile, sigure și continue.

d) Organizațiile internaționale trebuie să sporească valoarea reală a ajutorului. Capitalul grupului Băncii Mondiale și, în particular, resursele Asociației Internaționale pentru Dezvoltare trebuie sporite substanțial în viitorul apropiat.

e) Trebuie sporite resursele instituțiilor de dezvoltare ale O.N.U., și în particular ale P.N.U.D., precum și fondurile băncilor regionale de dezvoltare. Aceste creșteri ale ajutorului multilateral și regional trebuie să aibă loc fără prejudicierea fluxurilor bilaterale.

f) Toți donatorii trebuie să asigure ca țările în curs de dezvoltare să obțină cea mai mare parte posibilă în procurarea echipamentului și a serviciilor de consulting. Ca regulă generală, asistența bilaterală trebuie să fie necondiționată.

g) U.N.C.T.A.D. a fost invitată să studieze convocarea unei conferințe a principalelor țări donatoare, creditoare și debitoare, pentru a sta-

bili căile și mijloacele de a reduce povara datoriilor țărilor în curs de dezvoltare, ținînd seama de nevoile lor de dezvoltare și acordînd o atenție deosebită situației grele a țărilor care au fost cel mai serios afectate de tulburările economice din anii 1973—1974.

h) Țărilor în curs de dezvoltare trebuie să li se acorde un acces mai bun, în condiții favorabile, la piețele de capital ale țărilor dezvoltate. Organismele O.N.U. și alte agenții interguvernamentale trebuie să examineze mijloacele de sporire a fluxului resurselor publice și particulare destinate țărilor în curs de dezvoltare, cum ar fi un trust internațional de investiții și mărirea capitalului Corporației Financiare Internaționale.

i) Țările dezvoltate, precum și cele în curs de dezvoltare care au posibilitatea sînt îndemnate să contribuie cît mai curînd posibil la Fondul Special al O.N.U.

j) Țărilor cel mai puțin dezvoltate și țărilor fără ieșire la mare sau insulare în curs de dezvoltare trebuie să li se acorde ajutor în principal sub formă de subvenții. Toate țările donatoare tradiționale sau noi trebuie să întreprindă măsuri specifice pentru a ajuta țările cele mai serios afectate de tulburările economice din 1973—1974.

k) Rolul valutelor naționale de rezervă trebuie redus, iar drepturile speciale de tragere (D.S.T.) trebuie să devină principalul activ internațional de rezervă. Trebuie să existe un control internațional sporit asupra creării de lichidități. Rolul aurului trebuie diminuat. Noile lichidități internaționale trebuie distribuite în mod echitabil, punîndu-se accent pe necesitățile țărilor în curs de dezvoltare.

l) Luarea deciziilor în cadrul instituțiilor internaționale trebuie să fie corectă, receptivă la schimbare și să reflecte noua influență economică a țărilor în curs de dezvoltare.

III. Ştiinţa şi tehnologia

a) Ţările dezvoltate şi cele în curs de dezvoltare trebuie să coopereze pentru stabilirea, întărirea şi dezvoltarea infrastructurii ştiinţifice şi tehnologice a ţărilor în curs de dezvoltare.
b) Ţările dezvoltate trebuie să extindă ajutorul acordat ţărilor în curs de dezvoltare pentru sprijinirea directă a programelor lor ştiinţifice şi tehnologice şi să mărească proporţia activităţilor de cercetare şi dezvoltare întreprinse de ele şi dedicate problemelor care interesează ţările în curs de dezvoltare.
c) Trebuie adoptat un cod internaţional de conduită pentru transferul de tehnologie, cod care să corespundă în special nevoilor ţărilor în curs de dezvoltare.
d) Deoarece exodul personalului calificat din ţările în curs de dezvoltare impietează asupra dezvoltării, trebuie adoptate politici naţionale şi internaţionale care să contracareze „fuga creierelor".

IV. Industrializarea

a) Ţările dezvoltate trebuie să promoveze politici noi pentru a încuraja relansarea industriilor lor care fac mai puţină concurenţă ţărilor în curs de dezvoltare.
b) Ţările dezvoltate trebuie să-şi încurajeze întreprinderile să participe la proiectele de investiţii din cadrul planurilor şi programelor de dezvoltare ale ţărilor în curs de dezvoltare, în concordanţă cu legile şi reglementările ţărilor în curs de dezvoltare interesate.

V. Alimentaţia şi agricultura

a) Trebuie introduse schimbări necesare şi urgente în ceea ce priveşte tipul producţiei mondiale de alimente şi trebuie adoptate măsuri de politică comercială avînd ca scop creşterea producţiei agricole şi a cîştigurilor obţinute de

țările în curs de dezvoltare de pe urma exporturilor.

b) Țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare care au posibilitatea trebuie să mărească substanțial volumul ajutorului acordat țărilor în curs de dezvoltare pentru agricultură și producția alimentară.

c) Țările în curs de dezvoltare trebuie să acorde o înaltă prioritate dezvoltării agriculturii și pisciculturii, să sporească investițiile corespunzător și să adopte politici care să ofere stimulente adecvate producătorilor agricoli.

d) Toate țările trebuie să accepte atît principiile ajutorului alimentar minim, cît și conceperea unei planificări viitoare a ajutorului alimentar.

e) Țările dezvoltate trebuie să-și sporească donațiile de alimente și să accepte canalizarea multilaterală a acestor resurse într-un ritm tot mai susținut.

f) Toate țările trebuie să subscrie la Acțiunea Internațională pentru securitatea alimentației mondiale. Ele trebuie să formeze și să mențină rezerve mondiale de cereale comestibile, care trebuie păstrate la nivel național sau regional și localizate strategic în țările dezvoltate sau în curs de dezvoltare, importatoare sau exportatoare ; aceste rezerve trebuie să fie suficient de mari pentru a acoperi **eventualele scăderi importante ale producției.**

mice internaționale. Inițiată de președintele Mexicului, L. Echeverría, și pregătită într-o perioadă de 17 luni de către un grup de lucru format din reprezentanții a 40 de state membre sub auspiciile U.N.C.T.A.D., Carta elaborează standarde care „să protejeze drepturile tuturor țărilor și în special pe cele ale țărilor în curs de dezvoltare" și prezintă 15 principii de bază care ar trebui să guverneze relațiile economice internaționale.

„Carta drepturilor și îndatoririlor economice ale statelor"

Carta se bazează pe 15 „principii fundamentale ale relațiilor economice internaționale". Acestea sînt:

— integritatea suverană teritorială și independența politică a statelor ;
— egalitatea suverană a tuturor statelor ;
— neagresiunea;
— neintervenția ;
— avantajul reciproc și echitabil ;
— coexistența pașnică ;
— egalitatea în drepturi și autodeterminarea popoarelor ;
— reglementarea pașnică a diferendelor ;
— repararea nedreptăților cauzate prin forță și care privează o națiune de mijloacele naturale necesare pentru dezvoltarea ei normală;
— îndeplinirea cu bună-credință a obligațiilor internaționale ;
— respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale ;
— abținerea de la orice tentative de hegemonie și de dobîndire a unor sfere de influență;
— promovarea justiției sociale internaționale ;
— cooperarea internațională pentru dezvoltare;
— accesul liber la și dinspre mare pentru țările fără litoral, în cadrul principiilor de mai sus.

Revendicările lumii a treia, așa cum sînt formulate în „Planul de acțiune" și în Cartă, au găsit nepregătite multe din țările industrializate și au fost respinse pe motiv că merg prea departe. Dintre țările occidentale industrializate cu o economie de piață, numai Suedia a adoptat Carta ; S.U.A., R.F.G., Marea Britanie, Belgia, Danemarca și Luxemburgul au votat

împotriva ei ; majoritatea celorlalte țări occidentale industrializate s-a abținut de la vot. Pradă propriilor crize interne, cele mai multe țări industrializate au fost incapabile să răspundă apelurilor la echitate internațională.

La mai puțin de un an după adoptarea Cartei, Adunarea Generală s-a întrunit din nou într-o sesiune specială pentru a dezbate noua ordine economică internațională. De această dată atmosfera a fost în mod evident mai propice tratativelor și mai constructivă. Țările bogate cu o economie de piață, după ce au analizat cu grijă rezultatele acțiunilor O.P.E.C. și costurile potențiale ale perturbărilor, au manifestat o mai bună înțelegere a problemelor și revendicărilor lumii a treia și în mod evident au fost mai bine pregătite. Unele dintre ele, și în mod deosebit Statele Unite, au prezentat propuneri modeste de schimbare. Unii delegați s-au referit la o deplasare de la confruntare către conciliere și către un dialog constructiv. Henry Kissinger, într-o cuvîntare citită de ambasadorul S.U.A. la O.N.U., a mers atît de departe, încît a spus lumii a treia : „V-am auzit vocile. Vă împărtășim speranțele. Ne vom alătura eforturilor voastre“ (1).

De atunci încoace am asistat la o serie de declarații edificatoare făcute de conducătorii națiunilor bogate și privilegiate. Un număr neobișnuit de mare de publicații, conferințe și seminarii și-au concentrat tot mai mult atenția asupra pericolelor unui eșec în căutarea soluției pentru decalajele globale tot mai mari și asupra măsurilor ce trebuie întreprinse. Acestea au contribuit la perceperea urgenței problemei de către anumite grupuri. Sîntem, de asemenea, martorii unei „explozii a negocierilor“, în cadrul cărora se fac încercări serioase de a se ajunge la acorduri asupra unei game întregi de probleme.

Totuși, mai sînt necesare dovezi concrete care să arate că națiunile cele mai bogate sînt

convinse de necesitatea unor schimbări structurale. Consimțămîntul fățiș al națiunilor industrializate de a dezbate problemele internaționale nu poate fi încă interpretat ca o recunoaștere a necesității unei *noi* ordini internaționale. Desigur, majoritatea națiunilor privilegiate își dau seama de faptul că revendicările lumii a treia sînt legitime, că acestea nu mai pot fi tratate cu ușurință și că pentru a ajunge la o soluționare a unora din propriile lor probleme presante este necesară o schimbare în structurile internaționale. Dar pînă în prezent, în majoritatea cazurilor înțelegerea acestui fapt nu s-a reflectat decît în recunoașterea necesității unei ajustări selective a sistemului internațional.

Această șovăială în a accepta necesitatea unor schimbări structurale poate fi atribuită nu numai încercărilor inevitabile de a păstra pozițiile existente de privilegii și de putere, ci, de asemenea, celor două credințe greșite : prima, că sistemul internațional mai servește lumea în condiții satisfăcătoare și că regulile jocului internațional sînt corecte, avînd nevoie doar de unele ajustări ; și a doua, că pentru cele mai puternice națiuni, în ciuda referirilor repetate la interdependență, independența în sens autarhic constituie încă o opțiune valabilă. Nici una din aceste credințe nu rezistă unei verificări serioase.

4.2 Poziția țărilor occidentale

În tactica majorității țărilor industrializate occidentale mai mari a apărut o schimbare semnificativă în fața cerințelor formulate de lumea a treia referitoare la o nouă ordine internațională. Ele nu mai par să subscrie la apelul făcut de Statele Unite după cea de-a VI-a sesiune specială, care cerea ca toate națiunile occidentale să-și unească forțele într-un bloc

puternic şi unit pentru a înfrunta naţiunile lumii a treia, în special pe cele producătoare de materii prime. Acest bloc îşi foloseşte acum puterea colectivă pentru a amîna schimbarea printr-o politică de „tergiversare a negocierilor" şi recurge la diferitele mijloace pe care le are la dispoziţie (de exemplu, taxe preferenţiale, promisiuni de ajutor, împrumuturi concesionale, amînarea plăţii datoriilor şi vînzările de arme) fie pentru a influenţa acţiunile naţiunilor lumii a treia, fie pentru a le slăbi solidaritatea.

Experienţa politică a ultimului secol, întărită de tendinţele recente, a învăţat naţiunile occidentale că legile pieţei mondiale lucrează în mod sistematic în avantajul lor şi că, de aceea, cea mai bună tactică este de a continua să le permită să acţioneze „liber". În blocul occidental, opiniile asupra rolului pieţei diferă. S.U.A. şi R.F.G. au subliniat în mod deosebit importanţa „forţelor libere ale pieţei". Dar pieţele internaţionale nu sînt libere. O piaţă liberă implică mişcarea liberă a mîinii de lucru şi a capitalului şi, de asemenea, a bunurilor şi serviciilor. Cu toate acestea, legile privind imigraţia în aproape toate statele bogate fac imposibilă orice mişcare masivă a mîinii de lucru calificate aflate în căutare de avantaje economice (cu excepţia unui „export limitat de inteligenţă") ; volumul capitalului care a trecut graniţele internaţionale nu este mare, atît din cauza sensibilităţii naţiunilor sărace, cît şi din cauza propriilor nevoi ale ţărilor bogate ; barierele suplimentare s-au opus mişcării libere a bunurilor şi serviciilor — de exemplu, subsidii de peste 20 de miliarde de dolari pentru fermierii din ţările bogate, menite să protejeze agricultura, precum şi taxe şi contingentări la importurile de bunuri simple de consum provenite din ţările în curs de dezvoltare, cum ar fi textilele şi obiectele din piele. Ţările bogate au folosit de fapt piaţa „liberă" pentru a construi un zid protector care le întăreşte şi mai

mult poziţia privilegiată. În acest fel, o mare parte din pierderile de „petrodolari“ suferite în 1974 de ţările industrializate au fost deja recuperate prin preţurile umflate ale bunurilor lor manufacturate şi prin alte mecanisme care susţin „cortina sărăciei“. Multe ţări occidentale care înregistraseră în 1974 deficite ale balanţelor de plăţi au realizat în 1975 surplusuri substanţiale, care se vor menţine şi în 1976.

În mod paradoxal, chiar şi puterea pe piaţă dobîndită recent de ţările exportatoare de petrol, odată absorbită de sistemul internaţional, mai curînd sporeşte decît micşorează influenţa ţărilor bogate în afacerile internaţionale. Cumpărînd mari cantităţi de tehnologie modernă şi armament din Occident şi depozitîndu-şi activele lichide în băncile occidentale sau investind în ţările occidentale, unele ţări exportatoare de petrol descoperă că devin mai dependente de aceste surse şi se simt astfel obligate să menţină prosperitatea şi bunăstarea ţărilor bogate.

În general, pe măsură ce creşte diferenţa dintre preţurile exporturilor de mărfuri primare şi preţurile bunurilor manufacturate, creşte şi deficitul comercial al lumii a treia, constînd din împrumuturi de la băncile occidentale, cu dobînzi care urcă vertiginos şi cu condiţii de rambursare tot mai dificile. La Nairobi, U.N.C.T.A.D. a fost pusă în faţa situaţiei că, în timp ce datoria colectivă anuală a naţiunilor lumii a treia în anii '60 a fost de numai 12 miliarde de dolari, ea a sărit în 1972 la 30 de miliarde de dolari, fiind de aşteptat ca în 1976 să se ridice la 45 de miliarde de dolari. Aceste cifre nu sînt nici pe departe compensate prin programele de asistenţă ale ţărilor industrializate (vezi paragraful 3.7). În această situaţie pare justificată întrebarea : în ce direcţie se îndreaptă în realitate fluxul net de fonduri şi, ca urmare, *cine pe cine ajută ?*

În timp ce discuţiile care au avut loc în Statele Unite şi Canada în legătură cu folosirea alimentelor ca armă politică au relevat că costurile politice ar cîntări mai greu decît orice cîştig imaginabil, unele manipulări mai subtile ale acestei arme au intrat deja în practica obişnuită (avantaje în ceea ce priveşte preţurile, gratificaţiile, limitarea livrărilor, tactici de tergiversare etc.).

Devine însă tot mai evident că aceste tactici sînt periculos de mioape. Cu toate că rezultatele obţinute la U.N.C.T.A.D. IV nu pot fi considerate satisfăcătoare, conferinţa a evidenţiat unele semne politice importante. Solidaritatea lumii a treia a rezistat tuturor presiunilor, atît din cadrul, cît şi din afara conferinţei. De asemenea, lumea a treia a refuzat să ia în consideraţie propunerile făcute într-un tîrziu de Statele Unite, Franţa şi Japonia ; ea a privit aceste propuneri ca reprezentînd mai curînd mişcări diversioniste decît o contribuţie serioasă la o negociere constructivă. Lumea a treia şi-a demonstrat, de asemenea, hotărîrea de a continua singură finanţarea Fondului comun de mărfuri primare. Acestea sînt semne politice importante care nu pot fi ignorate de ţările industrializate.

Mărimea şi puterea S.U.A. impun responsabilităţi speciale legate atît de continuarea operaţiilor organizaţiilor internaţionale al căror membru este, cît şi de eforturile de a asigura stabilirea unor înţelegeri asupra mijloacelor de a face cooperarea mai eficace. În special, ea trebuie să ia iniţiativa în stimularea dialogului Nord-Sud. Exercitarea responsabilităţii reale implică mai mult decît bunăvoinţa de a ţine cont de punctul de vedere al altora ; ea implică şi dispoziţia de a se întreba asupra validităţii poziţiei proprii.

Henry Kissinger remarca recent că „direcţia în care se îndreaptă lumea depinde într-o

măsură importantă de Statele Unite" (2). Și acest lucru este adevărat. De aceea, este regretabil faptul că S.U.A., ca și multe alte state, nu și-au dezvoltat încă mecanismele interne care să le permită să discearnă direcțiile cele mai indicate. Granițele dintre politica internă și cea externă au devenit neclare într-o lume în care practic fiecare problemă internațională are consecințe asupra politicii interne și fiecare problemă internă este parțial internațională. Este posibil ca reprezentanții aceleiași națiuni să adopte poziții diferite în cadrul unor discuții internaționale, așa cum a fost cazul S.U.A. la Conferința mondială pentru alimentație. Mai mult, această lipsă în crearea unor mecanisme instituționale corespunzătoare înăuntrul țărilor periclitează discutarea serioasă a opțiunilor și împiedică guvernul să vină în întîmpinarea oamenilor într-o serie de probleme care trebuie să afecteze viețile lor și ale copiilor lor.

La cea de-a VII-a sesiune specială a devenit evident că, cu puține excepții, țările *vest-europene* cu o economie de piață și *Japonia*, deși au în mod potențial mai mult de pierdut decît S.U.A. de pe urma nereușitei în făurirea unor noi structuri internaționale, nu numai că au ezitat să ia inițiative în reorientarea procesului de schimbare, dar au preferat să se refugieze în spatele poziției S.U.A. atunci cînd discuțiile au devenit serioase. Că ele nu doresc sau nu sînt capabile să ia inițiative serioase o dovedesc rezultatele primei întruniri pe tema dezvoltării a miniștrilor cooperării din țările C.E.E., ținută după cea de-a VII-a sesiune specială (3). Aceasta s-a încheiat cu un eșec total ; nu s-a ajuns la nici un acord asupra vreunui punct important de pe ordinea de zi. De asemenea, în ciuda unor eforturi considerabile, „cei nouă" nu au reușit să formuleze o poziție comună pentru U.N.C.T.A.D. IV.

4.3 Poziţia ţărilor cu planificare centralizată

Există pericolul real ca negocierea unei noi ordini internaţionale să fie redusă la o dezbatere între continentele în curs de dezvoltare şi ţările industrializate cu o economie de piaţă. Adevărata reformă a sistemului internaţional nu trebuie concepută şi nu poate fi realizată fără participarea lumii a doua — ţările cu planificare centralizată. Presupunerea că negocierea unei noi ordini mondiale ar constitui o afacere exclusiv Vest-Sud este eronată atît din punct de vedere teoretic, cît şi practic. În primul rînd, dată fiind natura interdependenţelor globale, sistemul Vest-Sud nu există şi nu poate exista izolat ; el constituie o parte a sistemului internaţional şi, ca urmare, este intersectat de celelalte subsisteme, fie Est-Vest, fie Est-Sud, şi interacţionează cu ele. Interdependenţa dintre diferitele sisteme sau subsisteme nu elimină autonomia fiecăruia, şi invers. În al doilea rînd, şi între ţările cu planificare centralizată *există* inegalităţi serioase şi decalaje economice (vezi paragraful 2.3). Acesta este şi motivul pentru care ţări cum sînt China, Iugoslavia, Cuba şi România se declară ţări în curs de dezvoltare şi pentru care unele dintre ele s-au aliniat în mod oficial lumii a treia.

În cadrul elaborării strategiilor de schimbare, cele trei lumi nu pot fi privite ca blocuri sau ca entităţi monolitice aflate în opoziţie. Lumea este prea complexă şi problemele ei sînt prea importante pentru asemenea puncte de vedere simpliste. Ţările cu planificare centralizată trebuie să fie incluse organic în negocierea unei noi ordini mondiale. Cum pot fi practic dezbătute în mod serios schimbări substanţiale în sistemul comercial internaţional şi în sistemul monetar, precum şi în structura puterii şi în sistemul O.N.U. fără a integra un subsistem mondial care cuprinde peste un miliard şi ju-

mătate de oameni și este responsabil pentru mai mult de 35% din producția industrială mondială ?

Dacă țările cu economie planificată vor participa sau nu în mod activ la negocierea noii ordini, va depinde în mare măsură de pozițiile adoptate de U.R.S.S. și China. Deși, din motive politice evidente, ambele au sprijinit apelul „Grupului celor 77" pentru o nouă ordine economică internațională, ele au preferat pînă în prezent să nu participe la diferitele activități inițiate în acest scop. Uniunea Sovietică s-ar părea că are două rezerve principale în privința încercărilor făcute în prezent pentru a remodela structurile internaționale. Prima privește natura instituțiilor organizaționale existente : toate organizațiile economice și financiare internaționale importante (G.A.T.T., F.M.I., Banca Mondială etc.) sînt considerate de U.R.S.S. ca fiind instituții create de națiunile capitaliste bogate în scopul de a le servi propriile interese. Cea de-a doua emană din binecunoscuta teză marxistă după care o schimbare menită să transforme ansamblul relațiilor economice internaționale trebuie să afecteze în mod necesar și relațiile politice internaționale, și anume actuala structură mondială a puterii, care nu ține exclusiv de principii ideologice. În forumurile internaționale, purtătorii de cuvînt sovietici au argumentat mereu că noua ordine mondială ar trebui să reprezinte de fapt o despăgubire pentru exploatarea colonială anterioară și că, deoarece țările cu planificare centralizată nu au participat la această exploatare, nu se poate aștepta ca ele să contribuie la această compensație.

Argumentul *despăgubirii* pentru păcatele din trecut a fost accentuat în mod deosebit atunci cînd a fost dezbătută în Adunarea Generală a O.N.U. propunerea ca națiunile bogate să pună la dispoziția națiunilor sărace 1% din produsul lor național brut. Totuși, crearea unei noi or-

dini internaţionale se referă la ceva mult mai important, atît în timp, cît şi în spaţiu. Ea priveşte lumea de mîine şi toate naţiunile. O acţiune de o asemenea amploare şi cu implicaţii atît de adînci nu poate fi ignorată şi nici nu poate fi dusă la bun sfîrşit fără participarea unei puteri atît de mari cum este Uniunea Sovietică. În afară de aceasta, lumea de mîine, în termenii noii ordini, nu înseamnă numai un efort general de a elimina inegalităţile strigătoare dintre naţiuni, efort care a constituit un obiectiv major al socialismului încă de la publicarea „Manifestului Comunist", ci şi acţiuni practice importante, cum ar fi reforma sistemelor internaţionale monetar şi comercial, soluţionarea problemei alimentaţiei, industrializarea lumii a treia, precum şi transformarea diviziunii internaţionale a muncii, administrarea raţională a resurselor mondiale, transferul de tehnologie etc., — toate reprezentînd domenii în care Uniunea Sovietică şi celelalte naţiuni cu planificare centralizată au interese vitale şi, ca urmare, au de jucat un rol semnificativ.

Nu trebuie uitat că trăim în era nucleară şi că prea multă „dezordine sub soare" poate oferi foarte bine un teren propice pentru acţiuni desperate şi aventuri militare. Într-un raport important, liderul comunist italian Enrico Berlinguer atrăgea atenţia că o exacerbare a tuturor contradicţiilor imperialismului poate împinge lucrurile către o catastrofă de proporţii fără precedent şi că, în consecinţă, o criză în politica mondială trebuie evitată prin toate mijloacele (4). Vestitul dicton potrivit căruia numele păcii este astăzi dezvoltarea trebuie să găsească ecou îndeosebi în Asia de sud-est. Într-adevăr, naţiunile cu planificare centralizată au dat dovadă de un înalt simţ al responsabilităţii în salvgardarea păcii în perioada postbelică, şi atît U.R.S.S. cît şi China au susţinut în mod convingător că coexistenţa paşnică constituie un *imperativ* în era nucleară. Este momentul să se înţeleagă că, date fiind condiţiile actuale, acest

principiu vital impune înainte de toate o ordine internaţională bazată pe o distribuţie mai echitabilă a veniturilor, resurselor şi cunoştinţelor mondiale.

4.4 Responsabilităţile ţărilor din lumea a treia

Acţiunile preconizate pentru a se ajunge la o distribuţie mai echitabilă a veniturilor şi şanselor nu constituie o responsabilitate exclusivă a ţărilor industrializate. Realizarea acestei distribuţii va depinde totodată de acţiunile interne ale guvernelor ţărilor sărace. Aşa cum a arătat însăşi lumea a treia „...reformele în ordinea internaţională vor fi lipsite de sens şi adesea imposibil de realizat fără reforme corespunzătoare pe plan naţional“ (5).

Deşi elitele care guvernează în toate ţările din lumea a treia s-au declarat în general în favoarea unei mai mari egalităţi a veniturilor şi, în particular, în favoarea ridicării nivelului de trai al maselor sărace, tendinţa reală în multe din aceste ţări este către o inegalitate şi mai mare, deşi aceasta este adesea rezultatul mai curînd al problemelor structurale decît al unei politici deliberate (6).

Totuşi. există o legătură intimă între reforma orînduirilor naţionale şi reforma ordinii internaţionale. Dacă orînduirile economice naţionale din ţările sărace rămîn nereceptive la nevoile propriilor lor săraci, şi dacă strategiile lor de dezvoltare continuă să-i avantajeze pe cîţiva privilegiaţi, apelurile justificate pentru reforma structurilor internaţionale vor fi ineficace, deoarece o mare parte din avantajele acestor reforme s-ar scurge în buzunarele elitelor privilegiate.

Date fiind inechităţile din sistemul internaţional, aplicarea reformelor internaţionale nu poate fi condiţionată de transformările sociale interne. Ţările lumii a treia ar trebui totuşi

să-si dea seama că schimbările în propriile lor orînduiri naţionale, acolo unde sînt necesare, au o „importanţă decisivă“ — ca „atu“ hotărîtor — în impulsionarea unor reforme structurale la nivel internaţional.

4.5 Calea ce trebuie urmată

Orice naţiune care preferă să se cramponeze rigid de statu quo-ul internaţional trebuie să se aştepte să se găsească în defensivă în virtual orice forum internaţional, deoarece revendicările pentru o nouă ordine internaţională se extind asupra tuturor relaţiilor dintre naţiuni. Noua ordine internaţională nu este un slogan lipsit de conţinut ; ea este un fenomen, iar dezbaterea asupra căilor şi mijloacelor realizării lui de-abia a început.

Criza structurilor internaţionale şi primii paşi făcuţi pentru a se ajunge la înţelegere într-o lume care se schimbă rapid se pot dovedi a fi un moment al istoriei în care toate naţiunile ajung să-şi dea seama de deficienţele unui sistem internaţional învechit şi să-şi promoveze interesele în cadrul unei noi ordini mondiale ; să-şi dea seama că toate pot avea de cîştigat de pe urma unei participări creatoare şi că toate vor avea de suferit în cele din urmă de pe urma unei lupte fără odihnă şi fără orizont care aruncă o naţiune împotriva alteia — pe bogat împotriva săracului.

Noua ordine internaţională nu este un panaceu pentru tot ce este greşit în lumea de astăzi. Ea nu poate duce la egalitatea deplină şi reală între toate naţiunile. Ea poate avea însă ca rezultat o reducere a inegalităţilor şi o distribuţie echitabilă a şanselor, punînd astfel bazele unei cooperări reale. Strategiile noastre de schimbare trebuie să se bazeze pe recunoaşterea acestui fapt.

Note şi referiri

(1) H. Kissinger spunea Adunării Generale a O.N.U. : „Sîntem de părere că o strategie eficace a dezvoltării trebuie să se concentreze asupra a cinci domenii fundamentale :
— În primul rînd trebuie să aplicăm cooperarea internaţională în problema asigurării securităţii economice de bază. S.U.A. propun unele măsuri de protecţie împotriva şocurilor economice, la care ţările în curs de dezvoltare sînt deosebit de vulnerabile : scăderea accentuată a cîştigurilor lor de pe urma exporturilor, cauzată de ciclul mondial al cererii şi ofertei, criza de alimente şi dezastrele naturale.
— În al doilea rînd trebuie să punem bazele pentru o creştere accelerată. S.U.A. propun măsuri pentru îmbunătăţirea accesului ţărilor în curs de dezvoltare la pieţele de capital, pentru concentrarea şi adaptarea noilor tehnologii la necesităţile specifice dezvoltării şi pentru ajungerea la un consens asupra condiţiilor investiţiilor străine.
— În al treilea rînd trebuie să îmbunătăţim posibilităţile fundamentale oferite ţărilor în curs de dezvoltare în cadrul sistemului comercial mondial, în aşa fel încît ele să se poată descurca pe baza cîştigurilor, şi nu a ajutorului.
— În al patrulea rînd trebuie să îmbunătăţim condiţiile comerţului şi investiţiilor în ceea ce priveşte mărfurile primare-cheie de care sînt dependente multe ţări în curs de dezvoltare şi trebuie să dăm un exemplu de îmbunătăţire a producţiei şi disponibilităţii alimentelor.
— În al cincilea rînd să luăm în considerare necesităţile speciale ale celor mai sărace ţări, care sînt cele mai lovite de condiţiile economice actuale, împărţind responsabilitatea între vechile şi noile ţări donatoare bogate".
Unele ţări din lumea a treia, după ce au examinat cu atenţie propunerile, şi-au pus întrebarea dacă ele reflectau dorinţa de a negocia o nouă ordine mondială sau dacă, de fapt, ele nu reprezentau decît o încercare de a salva vechiul sistem. Ele au constatat, de exemplu, că este dificil să se pună de acord spiritul propunerilor cu cel al Legii asupra comerţului S.U.A., care ameninţă cu măsuri punitive ţările care încearcă să-şi sporească controlul asupra resurselor lor naturale prin naţionalizare şi prevede restricţii privind ţările care încearcă să-şi îmbunătăţească poziţia de negociere faţă de ţările industrializate prin acţiuni colective, ca membri ai cartelurilor materiilor prime.
(2) H. Kissinger, intervievat în „Time Magazine", 27 octombrie 1975.
(3) Întrunire ţinută la Luxemburg la 14 octombrie 1975. Întrunirea a fost descrisă pe larg ca „un fiasco". Ministrul olandez al cooperării în scopul dezvoltării şi-a exprimat profunda dezamăgire cauzată de neputinţa de a se obţine un rezultat şi s-a referit la poziţiile „rigide" adoptate de unele ţări ale C.E.E.
(4) „L'Unità", Roma, decembrie 1974.

(5) Corpul de acțiune specială a Forumului lumii a treia : **Proposals for a New International Economic Order,** Mexico, 21—24 august 1975.

(6) În multe din țările lumii a treia pur și simplu nu este adevărat că, atunci cînd în sistem există mai multe bunuri materiale și servicii, ele pot fi redistribuite în mod necesar, în așa fel încît să se ajungă la mai multă mulțumire socială. Acest lucru nu este adevărat din cel puțin trei motive. În primul rînd, societățile sărace dispun adesea de mijloace foarte reduse de redistribuire a veniturilor. Raza de acțiune a sistemului fiscal este în general foarte limitată. Chiar atunci cînd distribuția veniturilor este extrem de inegală, este dificil să se realizeze redistribuirea prin impunere directă. Ca o ilustrare a acestui fapt, chiar dacă 60% din venituri sînt acumulate de numai 20% din populația Indiei, acest lucru implică totuși un nivel mediu al venitului pe locuitor de 300 de dolari pentru cei bogați, cifră aflată sub limita de scutire de taxe, care este de 400 de dolari. Cu alte cuvinte, transferurile de venituri dintr-un sector în altul pot fi reglementate în societățile sărace doar într-o foarte mică măsură prin mecanismul impozitelor. În al doilea rînd, fluxurile veniturilor nu sînt întotdeauna financiare : ele se prezintă adesea sub forma unor bunuri și servicii fizice. Acestea sînt influențate de distribuția inițială a veniturilor. Dacă societatea și-a sporit veniturile sub formă de locuințe luxoase și automobile, cum pot fi acestea convertite în locuințe ieftine și transport în comun, cînd împărțirea lor fizică nu este posibilă ?

În al treilea rînd, instituțiile care creează creșterea nu sînt neutre în ceea ce privește distribuția acesteia. Astfel, dacă instituțiile de creștere se caracterizează prin decalaje mari în ceea ce privește proprietatea asupra terenurilor și concentrările de bogății industriale, procesul creșterii le va întări și mai mult și ele vor rezista și se vor sustrage oricăror încercări de a li se lua puterea și privilegiile prin forme obișnuite.

PARTEA A II-A

ARHITECTURA NOII ORDINI INTERNAȚIONALE ; INIȚIEREA ȘI DIRIJAREA PROCESULUI DE SCHIMBARE PLANIFICATĂ

„Pace înseamnă progres, pace înseamnă creștere și dezvoltare. Pace înseamnă bunăstare și demnitate pentru toți oamenii. Națiunile — dezvoltate și în curs de dezvoltare — trebuie să colaboreze ; fiecare parte are propria-i responsabilitate în atingerea acestui deziderat. Colaborarea nu trebuie să se rezume la transferarea de resurse de la cei care au la cei care nu au, în condiții care să permită progresul. Trebuie să existe politici internaționale, economice și financiare, care să recunoască interdependența tuturor națiunilor și care să ajute pe cei mai săraci să crească. Dacă după experiențele politice, economice și financiare din ultimii ani mai putem crede că statele, oricît de mîndre și independente s-ar considera, își pot rezolva singure problemele, neținînd cont de interesele celorlalte state și în primul rînd de interesele statelor sărace și înapoiate, atunci nu ne va rămîne nici o scăpare. Nu va trece mult timp și vom simți în societatea noastră îmbelșugată, industrializată, computerizată mînia oamenilor nenorociți din întreaga lume. Nu va mai fi pace".

Lester B. Pearson, 1968

Introducere la partea a II-a

Partea a II-a este axată pe conținutul noii ordini internaționale. Ea cuprinde 3 capitole. Primul — capitolul 5 — este în mod deliberat normativ. El este consacrat definirii scopurilor și orizonturilor dezvoltării, atît la nivel internațional cît și la nivel național. El argumentează că realizarea unei lumi pașnice și drepte depinde de crearea unei ordini sociale și economice echitabile și definește principalele elemente care trebuie să ghideze eforturile pentru realizarea ei. Totodată, el relevă necesitatea unor strategii de dezvoltare noi în țările bogate și în țările sărace, identifică componentele cele mai importante ale acestor strategii și trece pe scurt în revistă progresele făcute în aplicarea lor în diferite părți ale lumii.

Capitolul 6 este axat pe diferențele crescînde între veniturile bogaților și săracilor lumii. Printr-o ilustrare cantitativă a dezvoltării mondiale în domeniul populației, producției de alimente și veniturilor (pe locuitor și din industria prelucrătoare), el relevă amploarea sarcinii cu care este confruntată comunitatea internațională dacă vrea să pună capăt unei dezvoltări ce va primejdui pînă la urmă pacea mondială în caz că va continua.

Capitolul 7 este consacrat strategiilor schimbării. El se ocupă pe scurt de procesul inițierii și stimulării schimbării și discută unele dintre problemele principale care trebuie să fie abordate și unele opțiuni posibile în formularea și realizarea acestor strategii.

Capitolul 5

Ţelurile şi cadrul dezvoltării : către o ordine socială echitabilă

„Ideea înfrăţirii nu este nouă, dar ceea ce este specific pentru timpurile noastre este că înfrăţirea a devenit condiţia prealabilă a supravieţuirii".

Leon Eisenberg, 1974

5.1 Ţelurile fundamentale ale unei lumi noi

Ţelul fundamental al comunităţii mondiale trebuie formulat astfel : *făurirea unei vieţi demne şi prospere pentru toţi oamenii.*

Acest ţel trebuie să îmbrăţişeze toate grupurile etnice, inclusiv pe acelea reprimate ca minorităţi, deşi au o identitate culturală proprie. De asemenea, trebuie incluse grupuri cu capacităţi umane diferite : acelea dotate cu puţine talente, cît şi cele dotate cu multe talente, precum şi cu posibilităţi de a le manifesta ; tinerii, ca şi bătrînii ; cei slabi, ca şi cei puternici. Ţelul fundamental trebuie, de asemenea, să includă ambele sexe, ţinînd cont de faptul că discriminarea împotriva femeilor constituie în multe părţi ale lumii o practică instituţionalizată şi implică nedreptăţi comparabile cu cele mai rele dintre injustiţiile de ordin social.

5.2 Principii călăuzitoare pentru atingerea ţelului fundamental

Ţelul fundamental formulat mai sus îşi are originea în convingerea că toate făpturile umane au acelaşi drept la o viaţă de demnitate şi satisfacţii în tripla lor calitate, de cetăţeni, de producători şi de consumatori.

Acceptarea acestei idei ca fundament al încercărilor de edificare a unei lumi noi implică necesitatea unor principii călăuzitoare care să servească la modelarea eforturilor de dezvoltare. Șase astfel de principii au o importanță deosebită. Deși nu se exclud reciproc, aceste principii pot fi rezumate după cum urmează :

Echitatea este o expresie a valorii egale pe care o au toți oamenii și a necesității combaterii tuturor formelor pe care le iau prejudecățile și discriminările la adresa unor grupuri sociale în întreaga lume. Echitatea sau justiția poate fi considerată ca un deziderat larg răspîndit și în creștere, de reducere a inegalității ce există în distribuția consumului și efortului la un minim compatibil cu niște niveluri adecvate de bunăstare și producție. Pornind de la acest punct, sîntem martorii unor cereri de reducere a inegalităților dintre indivizi, dintre națiuni și în cadrul națiunilor. În plus, distribuția resurselor finite trebuie să țină seama atît de generațiile de astăzi, cît și de generațiile viitoare.

Libertatea. Istoria a arătat că o creștere a libertății unui individ sau a unei națiuni poate duce la reducerea libertății altora, în același domeniu sau într-un alt domeniu. Prin urmare, libertatea trebuie privită ca un maximum compatibil cu libertatea celorlalți. Pot fi identificate multe forme de libertate, imaginabile sau existente. Aici libertatea este definită ca recunoașterea și acceptarea drepturilor fundamentale cuprinse în „Declarația drepturilor omului".

Democrația și participarea. O societate deschisă este o premisă absolută pentru realizarea țelului fundamental. Acesta nu poate fi realizat într-o societate închisă, în care indivizii și grupurile sînt lipsite de dreptul fundamental de exercitare a puterii și influenței. Democrația trebuie să fie prezentă în toate sensurile termenului : *democrația politică,* prin forme în acord cu preferințele culturale ; *democrația so-*

cială, asigurîndu-se accesul egal la toate formele de securitate socială ; și *democrația economică,* asigurîndu-se dreptul tuturor celor angajați în procesul de producție de a influența acest proces, avîndu-se permanent în vedere necesitatea realizării unui nivel de producție corespunzător. Democrația și participarea trebuie realizate la diferite niveluri. În cazul structurilor complicate vor fi necesare forme de participare prin reprezentare. Într-o lume cu cîteva miliarde de locuitori, singura formă posibilă de participare la problemele mondiale este cea indirectă. Cu toate acestea, nu există nici un motiv ca forma indirectă de participare să nu fie democratică.

Solidaritatea. Nu va avea loc nici o reorientare a procesului de schimbare a societății atîta timp cît majoritatea locuitorilor Pămîntului nu va recunoaște importanța strategică a formării unui front unit în lupta pentru libertate și echitate. De asemenea, solidaritatea trebuie să pătrundă în societate și să dea naștere sentimentelor de interes comun și frăție. Solidaritatea este o condiție prealabilă pentru instaurarea drepturilor sociale, a securității și a participării. Fără solidaritate va fi imposibil să se mobilizeze capacitatea imaginativă și voința reală, necesare pentru împărțirea resurselor societății.

Diversitatea culturală. Dezvoltarea trebuie să se bazeze pe recunoașterea diversității culturale și pe acceptarea dreptului fundamental al grupurilor — naționale și internaționale — de a-și urmări obiectivele în cadrul contextului cultural propriu. Într-o lume care se îngustează, influențele dintre culturi sînt mai intense decît au fost vreodată. Din păcate, aceste influențe sînt departe de a fi reciproce, lumea occidentală tinzînd să domine schimburile culturale, fapt ce a dus la omogenizarea continuă a culturilor. Recunoașterea diversității culturale ca o trăsătură *pozitivă* a lumii viitoare, nu ca o trăsătură periculoasă, precum și măsurile

selective, urmărind menţinerea integrităţii culturale, vor contribui în mare măsură la reducerea tensiunilor sociale atît între ţări, cît şi în interiorul lor.

Integritatea mediului înconjurător. O viaţă demnă şi prosperă implică grija pentru mediul înconjurător. Atingerea ţelului fundamental este condiţionată de necesitatea ca ecosfera, de care în cele din urmă depinde viaţa tuturor, să fie respectată, astfel ca eforturile de dezvoltare să nu aibă ca rezultat depăşirea „limitelor extreme" impuse de natură desfăşurării activităţilor oamenilor.

Acceptarea celor de mai sus garantează drepturile tuturor indivizilor în tripla lor calitate. În calitate de *cetăţean,* individul este prezent la toate nivelurile planificării şi luării deciziilor ; nu numai prin exercitarea în mod inteligent a dreptului de vot, ci şi printr-o atitudine activă în societate. La fiecare nivel, opinia cetăţeanului este la fel de importantă. În calitate de *producător,* individul, oferindu-şi calităţile de muncitor, are posibilitatea să-şi exercite influenţa şi puterea. Şi în calitate de *consumator* individul intervine în procesul de producţie, influenţînd nu numai modul cum trebuie produse bunurile, ci şi gama bunurilor ce trebuie produse pentru satisfacerea nevoilor de bază ale societăţii. Aceste drepturi implică şi acceptarea de către individ a unor obligaţii şi în special a obligaţiei de a-şi folosi competenţa în interesul realizării unui nivel corespunzător al producţiei şi a obligaţiei de a respecta drepturile celorlalţi.

5.3 Către o ordine socială echitabilă : necesitatea unor noi strategii de dezvoltare

Principiile de mai sus trebuie să servească ca linii directoare pentru modelarea încercărilor noastre de a construi o nouă ordine internaţio-

nală şi de a urmări atingerea ţelului fundamental — o viaţă demnă şi prosperă pentru toţi oamenii. Este din ce în ce mai clar că, în multe cazuri, încrederea exagerată în forţele pieţei poate periclita atingerea ţelului fundamental şi că nici societăţile care dau o atenţie deosebită drepturilor omului, dar neglijează nedreptăţile sociale, nici societăţile care caută să înlăture nedreptăţile sociale, dar neglijează drepturile omului, nu pot să atingă efectiv acest ţel.

Obligaţiile morale şi politice implicate de principiile călăuzitoare şi nevoia crescîndă de a construi o lume dreaptă şi paşnică indică clar necesitatea unor noi strategii de dezvoltare — naţionale şi internaţionale —, definite şi concepute nu atît pentru a corespunde din punctul de vedere al criteriului profitului particular sau de stat, cît, mai degrabă, pentru a acorda prioritate exprimării şi satisfacerii valorilor umane fundamentale. Societatea, ca un tot unitar, trebuie să accepte responsabilitatea garantării unui nivel minim de prosperitate pentru toţi cetăţenii ei şi să tindă către egalitate în relaţiile umane. Crearea unei *ordini sociale echitabile* — internaţionale şi naţionale — poate fi astfel considerată ca o condiţie prealabilă pentru urmărirea în practică a ţelului fundamental.

Mulţi membri ai grupului R.O.I. consideră că această ordine socială echitabilă ar putea fi cel mai bine descrisă ca *socialism umanist,* deoarece această ordine este orientată spre egalizarea şanselor atît în cadrul naţiunilor, cît şi între naţiuni, şi se bazează pe valori umane fundamentale.

Edificarea progresivă a unei ordini sociale echitabile nu va fi uşurată de răspunsurile dogmatice la problemele naţionale şi internaţionale. Toate ideologiile dogmatice pretind că ele reprezintă întregul adevăr şi astfel tind să fie restrictive. Concepţiile ortodoxe şi dog-

matice sînt dușmanii unei societăți deschise și, prin însăși natura lor, au tendința de a menține sistemul, nu de a-l transforma. Ele funcționează ca niște corsete intelectuale și operaționale care inhibă spiritul deschis necesar pentru a face față ansamblului, în continuă creștere, de probleme care se regenerează și cu care omenirea este confruntată în prezent.

5.4 Componentele principale ale noilor strategii de dezvoltare

Una din principalele deficiențe ale abordărilor tradiționale ale dezvoltării se referă la însăși definiția dezvoltării. Confuzia s-a datorat identificării „creșterii" cu „dezvoltarea". Aceste două noțiuni sînt compatibile, dar nu sînt sinonime. O astfel de simplificare arbitrară ignorează unul din cele mai importante aspecte ale dezvoltării : creșterea prosperității pentru toate grupurile populației. Aici prosperitatea este sinonimă cu o bunăstare crescută.

Noile strategii de dezvoltare trebuie modelate cu ajutorul a cinci componente principale : acestea sînt „pilonii" pe care trebuie să se sprijine încercările de edificare a unei ordini sociale și economice echitabile. Aceste componente au importanță, în principiu, atît pentru țările industrializate, cît și pentru țările lumii a treia, și în următoarele paragrafe vom încerca să le raportăm la ambele grupuri de țări.

5. 4. 1 *Satisfacerea nevoilor.* Cheia dezvoltării rezidă în satisfacerea nevoilor individuale și colective, materiale și nemateriale, în cadrul unor politici adaptate unor condiții specifice și unor instituții relevante. În general, nevoile materiale sînt în mare măsură individuale, în timp ce cele mai importante nevoi nemateriale sînt predominant colective, deși liniile care le despart nu coincid complet.

Majoritatea nevoilor materiale de bază ale indivizilor se referă la *supraviețuire*. În astfel de cazuri, ecuația este simplă : eșecul în satisfacerea acestor nevoi înseamnă incapacitatea de a menține viața. Acest lucru este adevărat în ceea ce privește hrana și apa, îngrijirea sănătății și, într-o măsură diferită, adăpostul și îmbrăcămintea. Faptul că milioane de oameni nu pot să-și satisfacă nevoile fundamentale și au acces limitat sau nu au acces deloc la multe servicii esențiale — apă potabilă, salubritate, transport, asistență sanitară și altele — nu izbutește să ilustreze complet mizeria existenței lor. În legătură cu aceasta trebuie să ne ocupăm de identificarea minimelor necesare pentru garantarea unei existențe care să aibă un sens și, odată definite, să asigurăm ca ele să devină dreptul sutelor de milioane care în prezent trăiesc sub nivelul lor.

După ce a fost garantată supraviețuirea, satisfacția *derivată din muncă* capătă un rol mai important. Satisfacerea nevoilor implică ca fiecare persoană aptă și dornică de muncă să aibă o slujbă remunerată corespunzător. Această slujbă trebuie să-i permită individului să-și satisfacă nevoile materiale și să-și extindă gama serviciilor de care poate beneficia și implică în plus satisfacerea unor nevoi de natură mai mult calitativă : un mediu sănătos, uman și aducător de satisfacții, participarea la luarea deciziilor care afectează viața și mijloacele de trai, precum și libertatea lor individuală.

Educația este cea mai importantă componentă nematerială pentru desăvîrșirea aspirațiilor individuale. La cel mai coborît nivel, educația practică poate fi considerată, printre altele, ca un mijloc de a realiza niveluri superioare de igienă și standarde îmbunătățite, de exemplu pentru casele construite cu forțe proprii. Ca atare, educația constituie o armă pentru rezolvarea problemelor sănătății și locuințelor. La un nivel mai înalt, educația nu numai

că contribuie direct la satisfacţia individuală, prin dezvoltarea înzestrării spirituale a individului, dar şi indirect, pregătind individul din punct de vedere intelectual şi moral pentru rolul său viitor într-o lume în continuă transformare.

Ţelurile educative trebuie exprimate atît cantitativ, cît şi calitativ. Din punct de vedere cantitativ, educaţia trebuie să fie dreptul majorităţii, şi nu privilegiul minorităţii ; ea trebuie să-i cuprindă pe toţi cei care doresc să o folosească. Din punct de vedere calitativ, educaţia — atît formală, cît şi neformală — trebuie să se adapteze culturii fiecărei ţări sau regiuni şi ţelurilor social-economice viitoare ale societăţii respective. Cantitatea şi calitatea educaţiei pe care o ţară este capabilă să le ofere depind parţial de resursele de care aceasta dispune.

Numai după ce au fost satisfăcute nevoile de bază pot fi urmărite în mod realist obiectivele din domeniul *recreaţiei, timpului liber* şi al *activităţilor social-culturale* generale. În prezent astfel de obiective sînt în mare măsură prerogativele lumii industrializate.

Conceptul de nevoi de bază are o aplicabilitate universală. Grupul de obiective specifice va varia, desigur, în funcţie de nivelurile de dezvoltare, de condiţiile de climă, de instituţiile relevante şi de contextul cultural. Conceptul este astfel într-o mare măsură relativ. Dar există, de asemenea, anumite niveluri minime care trebuie acceptate în mod universal ca fiind esenţiale pentru o viaţă decentă şi, prin urmare, acestea trebuie considerate ca obiective minime pentru ridicarea de către întreaga comunitate internaţională a nivelului de trai şi a bunăstării celor săraci. Mai mult, satisfacerea unui nivel absolut al nevoilor de bază trebuie plasată într-un cadru mai larg, şi anume realizarea drepturilor de bază ale omului, care nu constituie scopuri în sine, dar care contribuie la atingerea altor obiective.

5.4.2 *Eradicarea sărăciei.* Satisfacerea nevoilor de bază trebuie îmbinată cu măsuri vizînd eradicarea sărăciei. Trebuie observat că sărăcia nu este o problemă exclusivă a lumii a treia ; ea există, de asemenea, sub forma unor enclave în interiorul societăţilor îmbelşugate, afectîndu-i pe cei care, dintr-un motiv sau altul, participă mai puţin la procesul de producţie. Cu toate acestea, sărăcia are dimensiuni catastrofale în ţările nevoiaşe.

După datele Băncii Mondiale, aproape jumătate din populaţia lumii trăieşte în condiţii de sărăcie relativă sau absolută, condiţii ce constituie o insultă la adresa demnităţii umane. Se estimează că circa 900 000 000 de oameni au venituri mai mici de 75 de dolari pe an, trăind într-un mediu de mizerie cumplită, foamete şi desperare. Dintre aceştia, 650 000 000 trăiesc într-o sărăcie absolută, avînd venituri anuale de 50 de dolari sau mai mici, în condiţii atît de mizerabile, încît sfidează orice definiţie a decenţei umane. Date fiind actualele tulburări în structurile economice internaţionale şi eşecul tipurilor tradiţionale de dezvoltare, pare improbabil ca venitul real al celor foarte săraci să crească cu mai mult de 1% pe an în anii care au rămas pînă la sfîrşitul deceniului. În cazul naţiunilor sărace, eforturile de dezvoltare trebuie îndreptate către cei 40—50% care reprezintă partea cea mai săracă a societăţii. În planificarea obiectivelor producţiei naţionale trebuie luate în consideraţie nevoile de bază minime ale celor mai săraci. Simultan, trebuie făcut un efort concentrat pentru a modifica distribuţia veniturilor, în aşa fel încît cei mai săraci să obţină mijloace cu care să cumpere produsele şi serviciile necesare satisfacerii nevoilor lor de bază.

Rezultă că problema dezvoltării trebuie redefinită ca fiind un atac selectiv asupra formelor celor mai grave ale sărăciei. Scopurile dezvoltării trebuie exprimate în termeni ai reducerii progresive şi eventual ai eliminării

subnutriţiei, bolilor, analfabetismului, mizeriei, şomajului şi inegalităţilor. Trebuie concepuţi indicatori sociali care să permită măsurarea progresului în termenii obiectivelor specifice şi cantitative din aceste domenii.

5.4.3 *Dezvoltarea bazată pe forţele proprii şi participare.* Dacă dezvoltarea înseamnă dezvoltarea individului ca fiinţă socială, ea trebuie în mod necesar să-şi aibă izvoarele în miezul fiecărei societăţi. Dezvoltarea unei naţiuni trebuie să folosească în mod plenar forţa, creativitatea şi înţelepciunea poporului, precum şi propriile resurse, moştenirea culturală şi naturală. Aceasta nu exclude faptul că societatea trebuie să-i protejeze pe indivizi împotriva lor înşişi prin stabilirea unor norme cu privire la un minim de educaţie, la respectul pentru dreptul celorlalţi şi pentru proprietatea comunităţii.

Dezvoltarea pe baza forţelor proprii sau endogenă prezintă multe avantaje. Ea permite naţiunilor să-şi asume responsabilitatea deplină pentru propria lor dezvoltare în cadrul unei independenţe politice şi economice lărgite. În acest caz, dezvoltarea este adusă la îndemîna oamenilor şi grupurilor, şi nu invers, lucru realizat prin folosirea resurselor şi eforturilor locale. Mobilizarea energiilor creatoare ale oamenilor înşişi — o resursă neglijată în multe eforturi anterioare de dezvoltare — contribuie direct la formarea unor noi sisteme de valori, la atacul direct împotriva sărăciei, alienării şi frustrării şi la utilizarea mai creatoare a factorilor productivi. Dezvoltarea bazată pe forţele proprii, şi mai curînd pe instituţiile şi tehnologiile locale decît pe cele importate, constituie un mijloc prin care o naţiune îşi poate reduce vulnerabilitatea faţă de deciziile şi evenimentele care se află în afara controlului ei ; o comunitate autosusţinută va rezista mai uşor în timpurile de criză. Şi deoarece este un stil de dezvoltare întemeiat pe recunoaşterea diversi-

tăţii culturale, dezvoltarea bazată pe forţele proprii este un instrument împotriva omogenizării excesive a culturilor.

Bazarea pe forţele proprii se aplică la diferite niveluri : *local, naţional* şi *internaţional.* La nivel naţional ea înseamnă că fiecare naţiune este responsabilă pentru propria-i bunăstare şi dezvoltare, că are dreptul de a se organiza din punct de vedere politic, economic şi social după cum doreşte şi că nici o naţiune nu trebuie să se amestece în treburile interne ale altor naţiuni. În acest fel, bazarea pe forţele proprii asigură cadrul social şi economic al independenţei politice lărgite. La nivel internaţional, bazarea pe forţele proprii poate fi extinsă prin cooperare cu alte naţiuni în condiţii de egalitate, luîndu-se în consideraţie interesele comune, avantajul reciproc şi schimburile de produse şi servicii deficitare ; ea devine astfel *bazare colectivă pe forţele proprii.*

Cu toate acestea, dezvoltarea prin forţele proprii îşi atinge pe deplin ţelurile la nivel local atunci cînd comunităţile locale sînt capabile să o practice. Participarea pe plan local a cetăţenilor activi şi informaţi constituie o premisă pentru participarea la nivel mondial ; grija şi interesul pentru problemele internaţionale îşi au rădăcinile în posibilităţile de exercitare a puterii şi influenţei pe plan local. Bazarea pe forţele proprii la nivel local implică descentralizarea — politică, economică şi administrativă — şi, în cele din urmă, dezvoltarea unor comunităţi mici autodeterminate şi autoguvernate.

Bazarea pe forţele proprii nu poate să însemne „autoseparare", izolaţionism sau autarhie. Nici o naţiune, dată fiind natura interdependenţelor globale, nu se poate retrage din sistemul internaţional. Lumea a devenit prea complexă pentru aceasta (vezi paragrafele 3. 13 şi 5.8). Cu toate acestea, bazarea pe forţele proprii este o încercare de a atinge un grad

înalt de independenţă în satisfacerea nevoilor de bază.

Datorită faptului că fiecare ţară trebuie să-şi hotărască calea proprie de realizare în practică a dezvoltării prin forţele proprii în funcţie de capacităţile şi resursele endogene specifice, nu pot exista abordări sau soluţii universale : diversitatea punctelor de plecare implică o diversitate de răspunsuri. Stilurile de dezvoltare endogene şi bazate pe forţele proprii pot fi înţelese numai la plural. Prin urmare, nu este necesară o singură abordare universal valabilă, ci un schimb sistematic de experienţe relevante.

5.4.4 *Exercitarea puterii publice.* Satisfacerea nevoilor de bază, eradicarea sărăciei şi

TABELUL 4

Distribuţia regională a populaţiei mondiale după venitul pe locuitor, 1973

	P.N.B. pe locuitor sub 200 dolari	P.N.B. pe locuitor 200—449 dolari	P.N.B. pe locuitor 500—999 dolari	P.N.B. pe locuitor 1 000—2 999 dolari	P.N.B. pe locuitor peste 3 000 dolari	Total
	(milioane)					
America Latină şi regiunea Caraibilor	6	46	204	38	—	294
Africa	223	123	*	2	—	348
Asia, Orientul Mijlociu şi zona Pacificului	1 818	153	69	10	108	2 158
Europa, America de Nord şi Oceania	—	44	32	102	477	655
U.R.S.S. şi Europa de est	—	—	30	326	—	356
Total	2 047	366	335	478	585	3 811
	(procente din populaţia mondială)					
	54%	10%	9%	12%	15%	100%

* sub un milion

NOTĂ. Cifrele pentru populaţie se bazează pe P.N.B. **naţional** pe locuitor şi, prin urmare, nu reflectă distribuţia veniturilor în cadrul naţiunilor.

SURSE : Datele despre P.N.B. din raportul prezentat de preşedintele Comitetului de asistenţă pentru dezvoltare, **Development cooperation, 1975 Review O.E.C.D.**, Paris, 1975, tabelul 48, p. 260—261, şi datele despre populaţie din Population Bureau, Inc., **1973 World Population Data Sheet**, Washington, D.C.

promovarea unui stil de dezvoltare bazat pe forţele proprii, pe resursele endogene reclamă exercitarea puterii publice. Acesta este unul din principalele instrumente de realizare a unei ordini sociale echitabile şi fără el nu poate fi vorba decît de cîrpirea superficială, pe termen scurt, a sistemelor sociale. Priorităţile acordate de guverne diferitelor cheltuieli publice au o mare importanţă pentru bunăstarea şi prosperitatea diferitelor grupuri ce alcătuiesc societatea. Implicit, hotărîrile luate cu privire la impozite, subvenţii şi asigurarea de servicii, inclusiv educaţia, influenţează distribuţia veniturilor.

Obiectivul aplicării puterii publice trebuie să fie asigurarea unei distribuţii echitabile a bunăstării, pe cît permite ordinea socială. Echitatea completă, definită ca egalitatea absolută a bunăstării (= satisfacerii), pare imposibil de atins cu ajutorul instrumentelor de politică social-economică cunoscute în prezent.

Puterea publică nu exclude neapărat proprietatea privată existentă în unele sectoare ale economiei. Pentru a maximiza prosperitatea nu este neapărat necesar ca sectorul public să controleze toate mijloacele de producţie. În Suedia, de exemplu, ţară în care puterea publică este folosită pe scară largă pentru a proteja şi mări prosperitatea cetăţenilor, aproximativ 90% din capacitatea de producţie este proprietate privată. În multe ţări, proprietatea privată asupra unor mici întreprinderi de producţie şi distribuţie va fi, probabil, considerată mai potrivită pentru maximalizarea prosperităţii decît proprietatea publică. Acolo unde proprietatea privată asupra marilor întreprinderi este preferată socializării, va fi necesară o putere cu caracter de contrapondere, sub formă de control public, pentru a garanta că puterea economică investită în marile întreprinderi nu este folosită greşit, că activităţile lor urmăresc binele public şi că forţa de muncă are o poziţie de egalitate în organizarea proce-

sului de producţie. Cu toate acestea, în multe ţări din lumea a treia, exercitarea suveranităţii naţionale asupra resurselor interne a necesitat ca statul să preia administrarea acestor resurse prin întreprinderi de stat. Pămîntul, acest important bun social primar, este alt domeniu în care puterea publică trebuie utilizată pentru a asigura folosirea lui în interesul comunităţii. În multe ţări din lumea a treia, reforma agrară implicînd proprietatea publică sau cooperatistă şi distribuirea pămîntului de către stat este un element esenţial pentru adaptarea structurilor sociale la obiectivele dezvoltării (1).

Puterea publică trebuie folosită pentru a asigura ca educaţia să fie astfel organizată încît să satisfacă atît nevoile indivizilor, cît şi nevoile societăţii, adică nevoile tuturor indivizilor. Oferta de forţă de muncă calificată trebuie astfel planificată, încît să egaleze, pe cît posibil, cererea societăţii (adică a „organizatorilor producţiei"). Această planificare trebuie să contribuie la reducerea inegalităţilor dintre venituri, la creşterea satisfacţiilor derivate din muncă şi la acoperirea necesarului de forţă de muncă al unei societăţi în curs de dezvoltare.

De asemenea, societatea trebuie să urmărească în mod deliberat să creeze *locuri de muncă* pentru cei care le caută şi să asigure ca distribuţia diferitelor tipuri de ocupaţii să realizeze un echilibru între satisfacţia derivată din muncă şi satisfacerea nevoilor societăţii. Satisfacerea nevoilor societăţii impune şi efectuarea unor activităţi neplăcute (grele, murdare, periculoase). Dacă aceste activităţi pot fi învăţate relativ uşor, ele ar putea fi efectuate de către toţi cetăţenii. Eforturile lor ar putea fi organizate sub forma unor „armate agrare" sau „de cartier", care să lucreze în regiunile rurale, în domeniul protecţiei mediului înconjurător, în serviciile de asistenţă socială şi sanitară, de exemplu în spitale, sau prin ajutorarea celor bătrîni, infirmi sau handicapaţi. Dacă activităţile neplăcute necesită calificări superi-

oare, trebuie efectuate de persoane special pregătite. În astfel de cazuri, puterea publică trebuie să asigure ca lipsa de satisfacție să fie compensată prin diferențe de salariu sau de ore de lucru, sau în ambele forme.

Folosirea eficace a puterii publice necesită o planificare *pe termen mediu și pe termen lung* la diferite niveluri. Pregătirea unor planuri indicatoare la nivel național și internațional sau a unor sisteme de date compatibile constituie o parte necesară a încercărilor de modelare a unor ordini sociale echitabile. În prezent activitatea de planificare a luat o mare amploare, dar este necesară o coordonare pentru realizarea unei abordări unificate într-un sens mai larg. Cel mai indicat pentru o astfel de coordonare este Consiliul economic și social al Națiunilor Unite, asistat eventual de Comitetul Națiunilor Unite pentru planificarea dezvoltării.

5.4.5 *Dezvoltarea ecologică echilibrată.* O dezvoltare în armonie cu mediul înconjurător poate contribui, mai ales la nivel local, la satisfacerea unei game largi de nevoi fundamentale și la promovarea dezvoltării prin forțele proprii. De exemplu, există o relație evidentă între modul în care este tratat mediul înconjurător și producția locală de alimente. Păşunatul și despăduritul irațional pot duce la degradarea accelerată a solului prin eroziune și denudare ; sistemele de irigație prost concepute pot duce la creșterea salinității solului și la răspîndirea unor boli ; folosirea fără discernămînt a îngrășămintelor poate avea ca rezultat eutroficarea rîurilor și lacurilor și, prin distrugerea peștilor, pierderea unor proteine valoroase și șomaj pentru pescarii rămași fără lucru ; iar folosirea la întîmplare a ierbicidelor, pesticidelor și fungicidelor constituie un pericol pentru sănătatea oamenilor și pentru viața animalelor.

Noile strategii de dezvoltare trebuie să se bazeze pe o evaluare atentă a comportării ecosistemelor locale şi să includă o apreciere a impactului pe care diferitele procese îl pot avea asupra lor. Ele trebuie, de asemenea, să încurajeze reciclarea, mai ales la nivel local ; de exemplu, excrementele animale şi umane împreună cu cultivarea zambilelor de apă pot fi folosite pentru producerea de metan, îngrăşăminte şi proteine — posibilitate ce ar mări şansele dezvoltării locale prin forţele proprii.

Atît la nivel naţional, cît şi internaţional, datoria noastră este de a promova stiluri de dezvoltare capabile să satisfacă „limitele minime" ale nevoilor de bază ale tuturor oamenilor, fără a viola „limitele extreme" ale resurselor şi mediului înconjurător ale planetei noastre.

5.5 Noile strategii de dezvoltare şi lumea a treia

Fiind puse în faţa anvergurii deosebite a problemelor nevoilor de bază şi sărăciei, naţiunile sărace nu au o altă alegere decît să se orienteze spre interior, în măsura permisă de interdependenţele globale. În timp ce militează cu vigoare pentru noi structuri internaţionale şi pentru o distribuţie mondială mai echitabilă a şanselor, naţiunile sărace trebuie să urmărească stiluri de dezvoltare prin forţele proprii orientate spre atacarea directă a sărăciei şi spre dezvoltarea mijloacelor de satisfacere a nevoilor proprii de bază.

În multe ţări, două decenii de dezvoltare au produs rezultate slabe. În ultimii douăzeci de ani, pentru aproximativ două treimi din populaţia lumii, creşterea venitului pe locuitor a fost mai mică de un dolar pe an. Chiar şi această creştere, oricît de mică ar părea, a fost distribuită inechitabil, cei 40% care reprezintă pătura cea mai săracă a populaţiei continuînd să lupte pentru existenţă şi primind uneori

pentru munca lor chiar mai puţin decît primeau cu douăzeci şi cinci de ani în urmă.

Conceperea obiectivelor de dezvoltare în termenii standardelor de trai occidentale nu poate crea decît confuzie. Ţările sărace trebuie să respingă ţelul imitării tiparelor occidentale de viaţă. Dezvoltarea nu este un proces liniar şi *ţelul dezvoltării nu este „de a prinde din urmă"* ţările occidentale din punct de vedere economic, social, politic sau cultural. Multe aspecte ale vieţii occidentale s-au dovedit a fi lipsite de sens şi generatoare de risipă şi nu contribuie la fericirea reală a oamenilor. Încercarea de a-i imita pe cei bogaţi nu poate însemna pentru naţiunile sărace decît înlocuirea unor probleme cu altele, fapt însoţit şi de înlăturarea sau distrugerea unor valori şi resurse umane.

Sărăcia cu caracter de masă nu trebuie în mod necesar atacată prin ritmuri înalte de creştere, ale căror avantaje se vor „prelinge" pînă la urmă spre mase. Nu este întotdeauna adevărat că, întrucît ritmurile înalte de creştere lărgesc opţiunile societăţii, aceste ritmuri sînt invariabil de preferat ritmurilor lente de creştere. Dacă un ritm înalt de creştere este obţinut prin sporirea cheltuielilor militare sau prin producţia de articole de lux pentru cei bogaţi şi privilegiaţi, el nu este în mod necesar mai bun decît un ritm mai scăzut de creştere, care însă este distribuit mai echitabil. Cu alte cuvinte, judecăţile cu privire la nivelurile diferite ale ritmurilor de creştere nu pot fi făcute independent de distribuţia veniturilor, pe care acestea o implică. Nu este numai o problemă referitoare la cît se produce, ci şi la ce se produce şi cum se distribuie. Din păcate, măsurătorile cu privire la P.N.B. nu înregistrează şi satisfacţia socială.

Ţările sărace trebuie să încerce să-şi satisfacă singure nevoile alimentare fundamentale, depăşind astfel capriciile şi incertitudinile pieţelor internaţionale de alimente. Naţiunile mici vor trebui să-şi organizeze acest efort în ca-

drul bazării colective pe forţele proprii. Pentru aceasta, *reforma agrară* este una dintre cele mai importante premise, pămîntul fiind considerat un bun social esenţial, şi nu o sursă de profituri. Reforma agrară trebuie făcută în interesul fermierilor mici şi săraci, eliberîndu-i de exploatare, discriminare şi robie, şi din această cauză trebuie considerată ca un mijloc de promovare a justiţiei sociale şi a demnităţii umane. În multe cazuri, reforma agrară poate necesita introducerea sistemelor cooperatiste sau colective de proprietate asupra pămîntului. Fermierilor trebuie să li se ofere suficiente stimulente, precum şi şansa de a-şi vinde avantajos produsele, pentru a obţine astfel recompensele materiale necesare unor producţii sporite. Dezvoltarea agriculturii trebuie, de asemenea, să încurajeze formarea unor venituri care să asigure o piaţă pentru bunurile produse de industria în curs de dezvoltare a naţiunii.

Crearea de locuri de muncă trebuie tratată ca un obiectiv primar, nu secundar, al dezvoltării, deoarece este cel mai puternic mijloc de redistribuire a veniturilor într-o societate săracă. Aceasta implică promovarea proceselor în care ponderea muncii este mai mare în defavoarea proceselor în care domină investiţiile mari de capital, peste tot unde există alternative tehnologice cu o eficacitate comparabilă şi unde factorul dotare şi în particular resursele naturale ale ţării implicate o permit. Capitalul nu trebuie concentrat în mod necesar într-un sector modern, restrîns, cu o mare productivitate şi economicitate. În unele cazuri va fi mai avantajoasă utilizarea mai puţin concentrată a capitalului, dar într-un sector larg al economiei — prin programe de lucrări publice dacă este necesar —, chiar cu riscul scăderii productivităţii muncii şi a ritmului viitor al creşterii (2). În general, naţiunile sărace trebuie să tindă „să meargă pe două picioare" : crearea unui sector modern necesar pentru creşterea produc-

tivității și pentru obținerea unei poziții competitive pe pieţele internaţionale, îmbinată cu tehnologii „corespunzătoare" care să folosească capacitatea inventivă a populației locale și care să genereze procese de producţie bazate în special pe muncă.

Unele preţuri la consumator pot fi ţinute sub nivelul lor real prin *subvenţii* și, unde este cazul, prin *scutiri de impozite*. Astfel de măsuri sînt potrivite în cazul unor produse de primă necesitate și în cazul „bunurilor de merit", adică acele bunuri cărora făuritorii politicii le acordă o mare importanţă în eforturile de dezvoltare. Din aceeași cauză, preţurile bunurilor și serviciilor considerate marginale sau chiar contraproductive în raport cu direcţia principală a strategiei de dezvoltare pot fi ridicate prin aplicarea unor impozite speciale.

Perceperea impozitelor trebuie îmbunătăţită acolo unde este necesar. Acest lucru este necesar atît pentru a garanta utilizarea completă a resurselor financiare naţionale pentru dezvoltare, cît și pentru a constrînge clasele mai bogate să participe mai corect la eforturile naţionale de dezvoltare. Perceperea impozitelor trebuie astfel concepută, încît să se pună capăt practicilor de dezertare fiscală prin evaziune și prin transferarea capitalului în străinătate. În cazul ţărilor celor mai sărace, impozitele pe vînzări vor fi, probabil, considerate ca fiind cel mai ușor de administrat. Aceste impozite pot fi progresive, produsele de primă necesitate fiind exceptate. Cele mai indicate locuri pentru perceperea impozitelor sînt la frontieră (taxe de import) și la nivelul producţiei (în fabrică) pentru bunurile manufacturate.

În multe cazuri va trebui acordată o atenţie specială asigurării *locuinţei*. Programul de construcţie va trebui realizat într-o mare măsură chiar de către indivizi. Pentru aceasta trebuie ca ei să fie ajutaţi de o comunitate organizată, care să le acorde ajutor tehnic și material și

care are sarcina de a mobiliza capacităţile creatoare, capabile să rezolve problemele. Acest sprijin trebuie asigurat prin strategia de dezvoltare. De asemenea, trebuie folosite mai intens planurile de servicii şi de amplasare. O atenţie specială trebuie acordată şi îmbunătăţirii *transportului public* şi subvenţionării lui, în aşa fel încît să fie accesibil grupurilor celor mai sărace.

Realizarea unei distribuţii echitabile a veniturilor va fi determinată pe termen lung de deciziile privind educaţia, sănătatea publică, structura locurilor de muncă şi dezvoltarea tehnologică şi prin măsuri de control al populaţiei. Se aşteaptă ca procesul de înnoire tehnologică să ducă la creşterea cererii de forţă de muncă calificată şi, ca urmare, în domeniul educaţiei trebuie luate măsuri pentru a face faţă acestei cereri. Măsurile de control al populaţiei au drept consecinţă indirectă importantă restrîngerea ofertei de forţă de muncă necalificată, ducînd prin aceasta la creşterea preţului ei (3).

Satisfacerea nevoilor de bază şi eradicarea sărăciei cere ca unele ţări să acorde o prioritate de prim ordin măsurilor de control al populaţiei, care formează o parte integrală a efortului lor de dezvoltare. Familiile numeroase sînt încurajate, de exemplu, de cercul vicios al subnutriţiei, care duce la rate ridicate ale deceselor. În unele ţări sărace, în mediul rural, alimentaţia copiilor este puternic influenţată de mărimea familiei. Aproape 70% din cele mai grave cazuri de subnutriţie cu deficit de proteine întîlnite în clinici afectează pe cel de-al patrulea sau următorii născuţi. De asemenea, incidenţa altor boli de nutriţie tinde să fie mai mare la copiii născuţi mai tîrziu. Aceasta sugerează că prin practici de planificare a familiilor se poate realiza o îmbunătăţire importantă în problema subnutriţiei. Totuşi, aceste practici vor fi cu adevărat eficace numai dacă sînt îmbinate cu o gamă de măsuri corelate.

5.6 Noile strategii de dezvoltare şi ţările industrializate

Deşi lumea săracă suferă de privaţiuni generate de „prea puţin", lumea bogată suferă tot mai mult din cauza problemelor provocate de „prea mult". Prosperitatea materială a ţărilor industrializate a adus cu ea o cerere stimulată — „nevoi" temporare şi create artificial — şi o industrie puternică şi persuasivă care poate asigura satisfacerea acestor nevoi.

Consumul de masă a provocat o risipă enormă într-o lume cu resurse finite şi deficitare în ceea ce priveşte majoritatea materiilor prime. Deşeurile industriale, practic indestructibile în cazul unor reziduuri radioactive care rămîn letale timp de sute de ani, şi deşeurile menajere, adesea „nebiodegradabile" (care nu se pot descompune pe cale naturală) se acumulează într-un ritm ameninţător pe pămînt, în oceane şi chiar în spaţiul cosmic din jurul Pămîntului.

Nicăieri supraconsumul nu este mai evident decît în modul de alimentaţie al celor bogaţi. Belşugul a devenit unul dintre cei mai mari consumatori ai resurselor mondiale de hrană. Naţiunile bogate consumă mai multe cereale pentru hrana şeptelului decît sînt consumate ca alimente de către imensa populaţie a lumii sărace, şi în mod inevitabil piaţa internaţională a furajelor generează interese financiare mai mari decît piaţa de alimente pentru sutele de milioane de flămînzi, bărbaţi, femei şi copii. Consumul indirect de cereale sub formă de carne şi produse lactate a atins în ţările bogate asemenea proporţii, încît a devenit chiar contraindicat pentru o viaţă sănătoasă. Risipa de alimente din ţările bogate este evidenţiată de estimări recente care arată că 65% din mîncarea pregătită în restaurantele nord-americane sfîrşeşte în lăzile de gunoi, iar 25% din alimentele cumpărate de o familie cu un venit mediu sînt de asemenea aruncate.

Nici o persoană cu mintea întreagă nu poate lua în mod serios în considerare o lume în care cei săraci vor trăi ca minoritatea îmbelşugată de astăzi, vor adopta standardele ţărilor bogate privind folosirea automobilelor (în prezent 96% din automobilele proprietate personală se află în ţările O.E.C.D.), vor folosi sub formă de bunuri de consum şi fleacuri inutile 11 tone de resurse naturale şi vor polua de 50 de ori mai mult decît în prezent. Nimeni nu poate lua în mod serios în considerare un sistem agricol care să permită fiecăruia să-şi însuşească apetitul pentru cereale al minorităţii îmbelşugate. O astfel de lume n-ar fi nici posibilă, nici de dorit. A crede că ea este posibilă constituie o iluzie ; a încerca să o construim ar fi o nebunie. Singura soluţie este de a recunoaşte necesitatea unor schimbări în formele de consum şi dezvoltare ale celor bogaţi.

Încercarea omenirii de a construi o lume nouă nu se poate baza pe filozofia unică a creşterii economice şi a bogăţiei materiale. Experimentele ţărilor bogate arată că pînă şi o creştere economică fără precedent nu duce în mod necesar la creşterea egalităţii sociale şi la o participare mai mare la exercitarea puterii. Viaţa în lumea industrializată a fost adesea marcată de folosirea greşită a ştiinţei şi tehnologiei şi de desconsiderarea costurilor sociale ale progresului tehnologic. Ideologia creşterii — care este caracteristică lumii bogate, atît în cazul economiilor de piaţă, cît şi în cazul economiilor cu planificare centralizată — s-a arătat a fi un stimul pentru supraconsumul de bunuri ; goana după cantitate şi folosirea extravagantă şi iraţională a resurselor a avut loc în detrimentul unei distribuţii corecte a avuţiei şi al calităţii vieţii. Vedem tot mai clar că preocuparea pentru creştere poate să vicieze etica şi că valorile umane fundamentale sînt periclitate de filozofia care stă la baza maniei de a consuma.

Aceste caracteristici ale societăţii de consum generează insatisfacţie, nesiguranţă şi nelinişte, simptomele unei societăţi alienate, şi acestea vor fi resimţite cu tot mai multă dezamăgire. Cazurile motorizării în masă şi problema risipei constituie două exemple bune care ilustrează natura autodistructivă a filozofiei creşterii materiale.

Lumea bogată trebuie să aibă grijă să urmeze noi direcţii. Aceste noi direcţii sînt necesare nu numai ca o parte a încercărilor de modelare a unei ordini sociale şi economice internaţionale

---

Fig. 9. **Ponderile comparate ale unora dintre resursele şi cheltuielile ţărilor dezvoltate şi în curs de dezvoltare, 1960 şi 1972 (procente)**

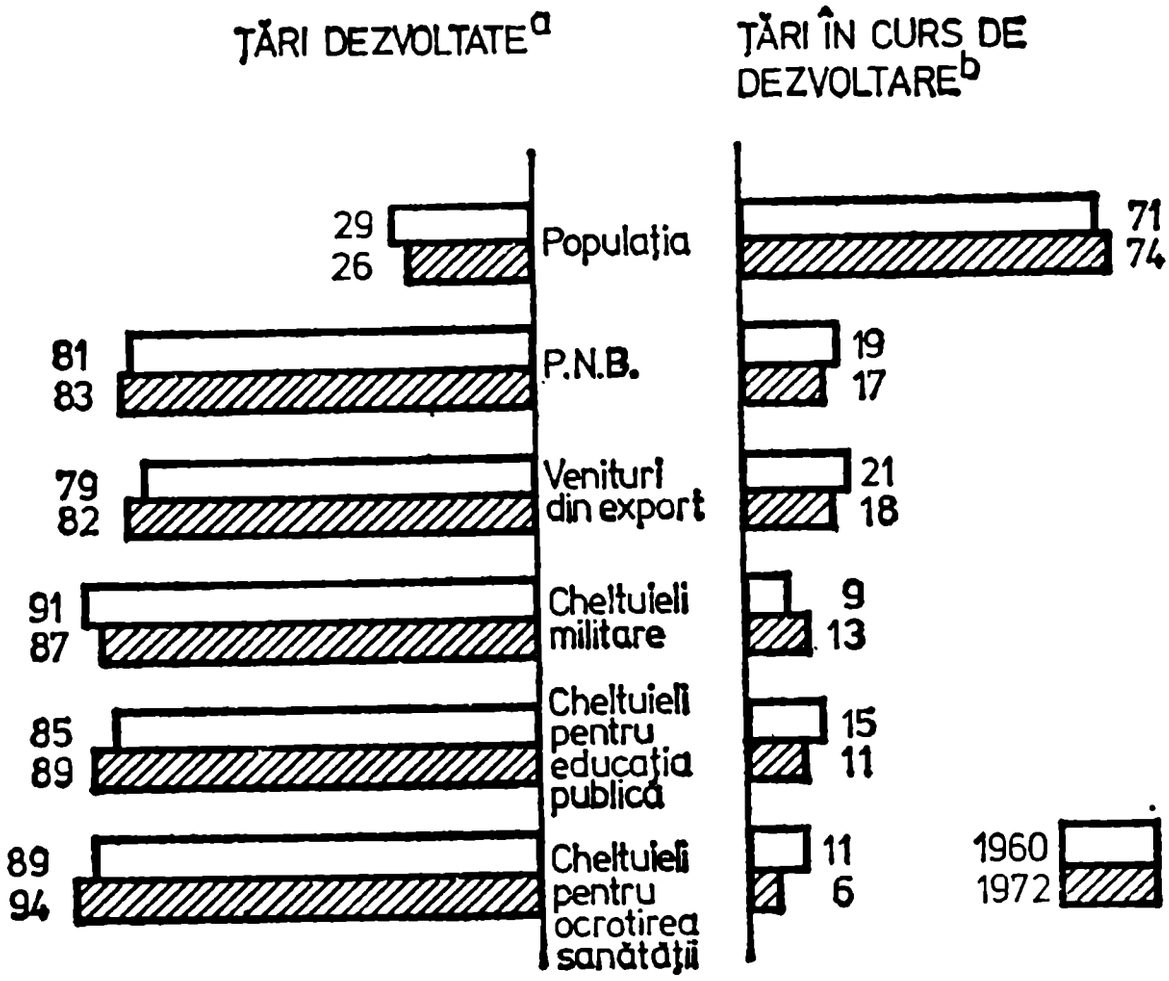

a) Cuprinde America de Nord, U.R.S.S., majoritatea ţărilor europene, Oceania, Israel, Japonia şi Africa de sud.

b) Cuprinde America Latină, cîteva ţări din sudul Europei, Asia (fără Israel şi Japonia) şi Africa (fără Africa de sud).

SURSA : Ruth Leger Sivard, **World Military and Social Expenditures, 1974**, publicată sub auspiciile Institutului pentru ordinea mondială (New York), p. 6 şi 17 ; cifrele pentru export, din **International Trade, 1973—1974** (Geneva. Acordul general pentru tarife şi comerţ, 1974), Numărul de vînzare al publicaţiei G.A.T.T. 1974—4, tabelul E.

echitabile, ci și pentru a face față propriilor probleme, care capătă proporții amenințătoare.

În primul rînd, națiunile bogate trebuie să demonstreze că sînt pregătite să treacă de la filozofia creșterii la un *concept de prosperitate globală,* înlocuind actuala noțiune îngustă de „profit economic" prin noțiunea mai largă de „profitabilitate socială". Țările bogate trebuie să treacă de la risipa ostentativă a societății belșugului la administrarea înțeleaptă a resurselor.

În al doilea rînd, tehnologia trebuie subordonată valorilor noii societăți. *Controlul dezvoltării tehnologice* este în multe cazuri mai important decît planificarea economică, deoarece folosirea necontrolată a tehnologiei — care permite ca realizabilul să devină admisibil și care pune mai presus ceea ce „se poate" decît ceea ce „s-ar cuveni" — predetermină viitoarele opțiuni economice. În special trebuie supravegheate cu atenție costurile sociale ale progreselor tehnologice ; trebuie recunoscut deschis că dezvoltarea tehnologică afectează direct și profund atît relațiile dintre indivizi și dintre grupurile de indivizi, cît și structurile sociale.

În al treilea rînd, națiunile bogate trebuie să promoveze utilizarea economică a resurselor disponibile, punînd un mai mare accent pe calitate decît pe cantitate, în ideea unei distribuiri mai drepte a resurselor la nivel național și internațional, cu un flux mult sporit dinspre lumea afluentă către lumea săracă. Se poate încerca, de exemplu, stabilirea unui plafon maxim pentru consumul de carne, mărirea durabilității bunurilor de consum și promovarea activă a folosirii transportului în comun. În ceea ce privește consumul de carne, țările bogate ar putea lua inițiativa popularizării calităților unor surogate și înlocuitori, de exemplu uleiuri vegetale în locul grăsimii animale și

proteine vegetale în locul proteinelor animale, evoluţie care ar avea ca rezultat avantaje ecologice, economice şi în domeniul sănătăţii pentru înseşi ţările bogate. De asemenea, aceste ţări ar trebui să instituţionalizeze mecanisme care să adune economiile rezultate din reducerea consumului de carne sub forma unor proiecte cooperative oficiale de dezvoltare. Din principiu, ţările bogate trebuie să-şi bazeze politica pe o serie de „maxime" care să definească un stil corespunzător de viaţă civilizată într-o lume plină de lipsuri şi să declare că consumurile ce depăşesc aceste maxime reprezintă nu numai o risipă, ci şi o acţiune conştientă împotriva prosperităţii mulţimii celor săraci şi lipsiţi de privilegii, împotriva prosperităţii propriilor copii şi împotriva perspectivelor unei lumi a păcii.

În al patrulea rînd, ţările bogate trebuie să găsească o rezolvare celei mai presante probleme cu care sînt confruntate, cheltuielile pentru înarmare, cheltuieli ce cresc vertiginos şi expun întreaga omenire riscului permanent al exterminării, constituind totodată cea mai îngrozitoare risipă a resurselor, şi aşa limitate, ale Pămîntului şi contribuind substanţial la poluarea mediului înconjurător.

Aceste schimbări necesită inovaţii masive în sistemele formale şi informale de educaţie, precum şi reorientarea lor (vezi paragraful 7. 6). O lume nouă poate fi construită numai prin solidaritatea tuturor oamenilor lumii şi prin participarea unor mase largi de oameni — sute de milioane, nu sute de mii. Dezvoltarea unei conştiinţe globale este o premisă pentru crearea paşnică a unei noi ordini mondiale. Se poate chiar spune că îmbunătăţirea pe plan cultural şi educaţional, pe care conştiinţa globală o implică, impune — sau este egală cu — noua ordine.

5.7 Progresul la zi : experienţa ţărilor cu planificare centralizată

Sînt ţări a căror politică conţine multe din elementele recomandate mai sus. În lumea occidentală, Suedia, de exemplu, şi într-o mai mică măsură Olanda demonstrează avantajele ce rezultă din dirijarea dezvoltării prin aplicarea selectivă a puterii publice şi dovedesc că economiile mixte ale naţiunilor industrializate sînt compatibile cu o ordine socială echitabilă. Totuşi, în această scurtă trecere în revistă ne vom concentra atenţia asupra experienţei în materie de dezvoltare a ţărilor cu planificare centralizată.

Ţările din estul Europei au făcut paşi mari pe calea industrializării şi au demonstrat că se pot obţine beneficii rapide ca urmare a unei educaţii tehnologice şi a unor politici de cercetare bine orientate. Deşi cooperarea economică şi tehnologică în cadrul C.A.E.R. a fost un factor extrem de important, ponderea cea mai mare în strategiile de dezvoltare a avut-o mobilizarea totală a potenţialului naţional material şi uman, mobilizare însoţită de alocarea cu regularitate a unei părţi importante din venitul naţional (vezi tabelul 5).

Conform teoriei dominante în est (estul Europei), ritmul înalt şi eficienţa investiţiilor constituie factorul intern decisiv al dezvoltării,

TABELUL 5

C.A.E.R. : Ponderea fondului de dezvoltare în venitul naţional (procente)*

Ţara	1960	1970	1974
Bulgaria	27,4	29,2	28,5
Cehoslovacia	17,6	27,0	27,7
R.D.G.	18,1	24,0	22,8
Polonia	24,2	27,9	37,3
România	20,1	29,2	33,7
Ungaria	23,1	27,2	29,9
U.R.S.S.	26,8	29,5	28,0

* Calculat pe baza buletinelor anuale C.A.E.R.

fapt ce explică de ce acest ritm a fost menținut la un nivel ridicat în ultimele decenii, înregistrînd chiar o creștere în ultimii ani. In ceea ce privește eficiența practică a investițiilor, criticile repetate din documentele oficiale relevă supracentralizare, proastă conducere și lipsă de stimulente, deficiențe cărora le sînt prescrise diferite remedii.

Deși ca rezultat al acestei strategii ponderea din venitul național destinată consumului a rămas comparativ mică, fondurile alocate pentru educație au fost întotdeauna considerabile. Ritmul accelerat la toate nivelurile de educație — de la eradicarea analfabetismului și pregătirea forței de muncă calificate la înființarea unor noi institute și universități — a avut ca rezultat un avînt cultural care este probabil cea mai remarcabilă realizare a economiilor cu planificare centralizată. Numărul oamenilor de știință și al inginerilor a crescut rapid ; în România, de exemplu, procentul angajaților cu pregătire medie (licee și școli profesionale — 12 ani) a crescut de la 2% în 1960 la 3,7% în 1974, în timp ce procentul angajaților cu pregătire superioară (universități și institute tehnologice) a crescut de la 0,1% în 1960 la 1,6% în 1974. În același an, 80% din cadrele de conducere din ministerele economice și întreprinderile de interes republican erau absolvenți ai institutelor superioare și universităților, în timp ce 70% din cei care conduceau unitățile de industrie locală și fermele de stat au făcut studii superioare prin cursuri serale sau fără frecvență. Toate aceste date demonstrează clar că un *atac susținut pe frontul educației* este o premisă esențială pentru un ritm rapid de dezvoltare.

În politica de investiții, deși partea cea mai mare a investițiilor a fost dirijată către sectorul industrial (mașini-unelte, mijloace de producție) — considerat din punctul de vedere al teoriei ca sectorul-cheie al industrializării —, au fost totuși situații cînd o reevaluare a

rolului minor acordat sectorului bunurilor de consum și agriculturii a dus la o deplasare temporară în distribuția investițiilor ; așa s-a întîmplat în U.R.S.S. la mijlocul deceniului șase (Malenkov) și mai recent la stabilirea obiectivelor planului cincinal 1971—1975 (cînd premierul Kosîghin a argumentat că, deși sectorul industrial rămîne prioritar pe termen lung, aceasta nu este o *necesitate* pentru fiecare plan cincinal). În legătură cu această declarație oficială, economiștii sovietici au demonstrat în mod convingător că rămînerea în urmă a producției agricole poate afecta negativ chiar ritmul creșterii industriale, teorie care este confirmată în mod remarcabil de obiectivele actualului plan cincinal (1976—1980), obiective stabilite după recolta slabă de cereale din 1975.

În acest context trebuie menționată și politica de investiții a Bulgariei (vezi tabelul 6). În perioada anilor '50, politica de investiții a Bulgariei a deviat de la modelul general prin creșterea substanțială a fondurilor destinate agriculturii, fapt ce a permis irigarea practic a tuturor suprafețelor de teren arabil. Deși aici sînt probabil implicați și alți factori, politica mai rațională de investiții trebuie cu siguranță inclusă printre motivele care explică de ce Bulgaria, țara cea mai săracă din C.A.E.R., a făcut saltul cel mai spectaculos dintre toate țările din estul Europei, sărind de la o pondere a bunurilor industriale în totalul exporturilor de 4% în 1950 la peste 55% în 1973(4) și de la un produs național brut pe locuitor de 250 de dolari înainte de război la aproximativ 1 500—1 600 de dolari în 1973 și la aproape 1 800 de dolari în 1975(5).

Egalizarea nivelurilor de dezvoltare economică ale națiunilor cu planificare centralizată, care a fost considerată în documentul de bază al C.A.E.R. din 1971 ca „un proces istoric obiectiv în dezvoltarea sistemului mondial socia-

TABELUL 6

Bulgaria: Investiţii totale (in procente) *

Sector	1955 / 1950	1960 / 1955	1965 / 1960	1970 / 1965	1973 / 1970
Industrie	193	204	190	182	110
Agricultură	322	342	97	145	118

* Extras din Buletinul anual C.A.E.R., 1974, Moscova.

list", s-a dovedit a fi un proces mai îndelungat decît s-a crezut iniţial. Cehoslovacia şi R. D. Germană, care au pornit acum 30 de ani de pe o treaptă avansată, menţin încă un avans substanţial la toţi indicatorii economici importanţi. În timp ce produsul lor naţional brut pe locuitor a atins în 1973 aproximativ 3 000 de dolari, cifra estimată pentru U.R.S.S. şi Polonia a fost de 2 030 de dolari, pentru Ungaria 1 850 de dolari, pentru Bulgaria 1 590 de dolari, pentru România 900 de dolari şi pentru Albania 460 de dolari (6). În anii din urmă s-a desfăşurat un efort mai concertat spre egalizare în cadrul ţărilor C.A.E.R., efort care s-a desfăşurat pe trei direcţii principale : (a) ritmul accelerat de dezvoltare în economiile naţionale rămase în urmă, reflectat de o rată relativ mai înaltă a investiţiilor ; (b) specializarea şi reorganizarea producţiei industriale în funcţie de condiţiile cele mai favorabile existente în fiecare ţară din C.A.E.R. ; (c) optimizarea interacţiunilor dintre economiile naţionale prin comerţ, transfer de tehnologie, precum şi prin finanţarea şi construirea în comun a unor proiecte industriale. Tabelul 7 arată efectele unui ritm mai înalt al investiţiilor în cele două ţări din C.A.E.R. cel mai puţin dezvoltate, comparativ cu ţările C.A.E.R. cele mai dezvoltate.

Se prevede că în condiţiile în care se menţin ponderile actuale ale fondurilor de dezvoltare în P.N.B. şi se realizează o optimizare a interacţiunilor în cadrul C.A.E.R., nivelurile de dezvoltare se vor egaliza, în mare, în jurul anu-

lui 1990. Deocamdată o astfel de optimizare se află la nivelul unui deziderat, deoarece specializarea producției industriale continuă să avantajeze națiunile cele mai dezvoltate, care se bucură de o gamă mai diversificată de ramuri industriale (în 1970, gama ramurilor industriale din Cehoslovacia și R. D. Germană era de două ori mai largă decît cea a României). Acest dezechilibru este reflectat cu claritate de ponderea mașinilor-unelte în totalul exporturilor către țările C.A.E.R. : în 1971, Cehoslovacia și R.D.G. 59,8%, Polonia 57,4%, Ungaria 52,2%, în timp ce România, cu numai 29,6%, a trebuit să-și orienteze cea mai mare parte a exporturilor sale industriale către alte piețe, în condiții nefavorabile. În acest caz trebuie avute în vedere două aspecte : (a) și într-o economie planificată, producția bunurilor industriale este afectată de piața ei externă chiar dacă nu este complet reglementată de aceasta ; și (b) exporturile de mașini-unelte asigură un curs de revenire mult mai înalt decît celelalte mărfuri.

În ceea ce privește realizarea unor proiecte industriale în comun, date recente arată că

TABELUL 7

Prezentarea comparativă a indicatorilor economici ai României, Bulgariei, Cehoslovaciei și R.D. Germane (evaluări medii anuale în procente)*

Indicatorii economici de dezvoltare	România	Bulgaria	Cehoslovacia	R.D.G.
Ponderea fondurilor de dezvoltare				
1966–1970	30,5	31,7	22,0	21,4
1971–1973	33,0	25,2	25,7	22,5
Creșterea venitului național				
1966–1970	7,7	8,7	6,9	5,2
1971–1973	11,1	7,8	5,0	5,2
Creșterea producției industriale				
1966–1973	16,0	12,2	7,6	7,1
Ponderea echipamentului industrial în totalul exportului				
1960	16,7	12,9	45,57	49,0
1973	24,4	38,9	48,7	51,4

* Calculat pe baza buletinelor anuale C.A.E.R.

numărul contractelor semnate cu întreprinderile occidentale depășește cu mult aranjamentele dintre partenerii est-europeni. Potrivit unei publicații sovietice, din 1971 au fost concretizate 30 de proiecte implicînd acorduri multilaterale între țările C.A.E.R. (7), în timp ce în 1974 și 1975 Uniunea Sovietică singură a semnat un număr aproape egal de contracte de cooperare cu mari întreprinderi din R. F. Germania, Franța, Italia, Austria, Finlanda, Japonia și S.U.A., unele dintre ele cifrîndu-se la miliarde de dolari (8). Acest lucru este destul de normal atît din punct de vedere economic, cît și tehnologic, deoarece scopul strategic fundamental al națiunilor est-europene impune achiziționarea celei mai moderne tehnologii. Cerințele comerciale generale și concurența de pe piețele mondiale din actualul sistem internațional au crescut într-o asemenea măsură, încît interdependența a devenit o *lege mondială*. Interdependența este un factor atît de puternic, încît învinge chiar și diferențele ideologice ; în fiecare zi se încheie contracte de cooperare între națiunile cu planificare centralizată și mari întreprinderi capitaliste.

Conceptul *iugoslav* de proprietate socială, pe care se bazează întregul sistem de autoconducere, este de fapt un concept de non-proprietate asupra resurselor sau a mijloacelor de producție. Resursele sau mijloacele de producție au trei atribute. În primul rînd, ele nu pot fi posedate — nici de către stat, companii sau întreprinderi, nici de către particulari — și nu pot fi însușite. În al doilea rînd, ele necesită un sistem de conducere la care participă toți utilizatorii, acesta fiind modul în care proprietatea socială formează baza autoconducerii ; proprietatea socială și autoconducerea nu pot exista una fără cealaltă. Autoconducerea, la rîndul ei, necesită un sistem politic bazat pe participare, în care reprezentanții tuturor în-

treprinderilor cu autoconducere participă la procesele decizionale ale sistemului politic. În al treilea rînd, proprietatea socială din Iugoslavia implică împărţirea beneficiilor în cel mai larg sens, adică nu numai împărţirea beneficiilor financiare, ci şi împărţirea prerogativelor conducerii şi a achiziţionării de „know-how".

Relaţiile bazate pe proprietatea socială şi pe autoconducere nu sînt stabilite o dată pentru totdeauna, ci sînt redefinite într-un proces continuu de amendare şi completare a Constituţiei. În ultima perioadă s-a desfăşurat o muncă intensă de îmbunătăţire a autoconducerii, mai ales în ceea ce priveşte latura ei economică. A fost pregătit proiectul legislaţiei cu privire la munca asociată, legislaţie ce trebuie să reglementeze relaţiile dintre toţi subiecţii economici, îmbinînd integrarea la nivel politic cu un maximum de flexibilitate şi descentralizare la nivel operaţional, cu organizaţia de bază a muncii asociate în centrul întregului sistem de autoconducere. Fiind bazate pe interesele acestei unităţi economice — care constituie fundamentul întreprinderii —, toate celelalte relaţii sînt coordonate, inclusiv planificarea la nivelul republicilor, al provinciilor şi al federaţiei. Teoreticienii iugoslavi speră că aceste procese vor constitui o contribuţie importantă atît la creşterea producţiei şi a productivităţii, cît şi la stabilizarea tendinţelor economice.

Teoria şi practica iugoslavă dovedesc o cunoaştere aprofundată a *interacţiunii dintre politica internă şi politica externă*. Politica externă iugoslavă are în vedere nealinierea şi instaurarea noii ordini economice internaţionale. Şi este evident că principiile şi practicile elaborate în interior de către această comunitate multinaţională, cu republicile ei dezvoltate sau în curs de dezvoltare, pot reprezenta o contribuţie majoră la elaborarea noii ordini

internaţionale. Conceptul de proprietate socială şi atributele lui sînt evident aplicabile conceptului de „patrimoniu comun".

China a arătat întregii lumi ce înseamnă dezvoltare bazată pe forţe proprii. În ciuda unor ritmuri modeste de creştere economică şi a unui venit nominal pe locuitor de 250 de dolari pe an, China a reuşit să asigure niveluri adecvate de alimentaţie şi asistenţă medicală întregii populaţii şi, de asemenea, să lichideze aproape în întregime analfabetismul. China a dovedit că, chiar într-o ţară dens populată, este posibil să se obţină un grad ridicat de independenţă în ceea ce priveşte asigurarea alimentelor necesare, precum şi celelalte avantaje ce rezultă din acordarea unui grad înalt de prioritate dezvoltării agriculturii şi a regiunilor rurale. În industrie, China a arătat că este posibilă crearea unei largi reţele de unităţi industriale rurale, dispersate din punct de vedere geografic şi folosind tehnologii corespunzătoare condiţiilor locale. În acest fel s-a urmărit o politică de independenţă tehnologică şi s-a dovedit că — în ciuda experienţei din celelalte părţi ale lumii — industrializarea nu trebuie să aibă în mod necesar ca rezultat urbanizarea pe scară largă. De asemenea, s-a demonstrat că diferenţele mici de venituri combinate cu recompense modeste pot constitui într-o societate socialistă un stimulent suficient pentru organizarea unei economii complexe eficiente, cu o creştere satisfăcătoare a producţiei.

Mai presus de orice, China a demonstrat că dezvoltarea poate fi axată pe oameni şi poate fi concepută în aşa fel încît să răspundă nevoilor acestora ; că dezvoltarea bazată pe participare este nu numai posibilă, ci chiar necesară pentru atacarea directă a sărăciei şi pentru satisfacerea nevoilor umane.

5.8 Necesitatea reinterpretării conceptului de suveranitate națională

O ordine socială și economică echitabilă cere ca un mare număr de decizii să fie luate la cel mai jos nivel posibil, în așa fel încît să sporească participarea și satisfacția ce rezultă ca urmare a participării. Deciziile cu efecte externe, adică deciziile care au consecințe pentru alții decît cei care le iau, trebuie luate la un nivel care să-i implice pe acești „alții", adică la un nivel mai înalt. Deci, în general, nivelul optim de luare a deciziilor este acela la care efectele externe sînt neglijabile. Aceasta impune ca anumite tipuri de decizii — deciziile cu consecințe globale — să fie luate de foruri internaționale, reprezentînd populația globului. Ordinea internațională trebuie organizată în consecință.

Aceasta presupune o renunțare voluntară la suveranitatea națională așa cum este ea concepută astăzi. Într-un viitor previzibil, fiecare națiune trebuie să fie responsabilă pentru bunăstarea și dezvoltarea ei, bazate pe suveranitatea asupra propriilor resurse umane și naturale și pe utilizarea creatoare a acestora — conceptul de dezvoltare bazată pe forțele proprii. Pentru ca acest lucru să fie posibil, fiecare națiune trebuie să aibă garanții că eforturile ei de dezvoltare nu vor fi periclitate de consecințele deciziilor celorlalte națiuni. Aceste garanții nu pot fi asigurate decît prin acorduri internaționale și deci prin forurile internaționale în care sînt negociate aceste acorduri. Deci, instituțiile internaționale și acordurile internaționale încheiate între parteneri cu drepturi și obligații egale și preferabil conținînd mecanisme de arbitraj cu caracter de obligativitate constituie o premisă pentru exercitarea efectivă a suveranității teritoriale. Fără aceasta, credința că suveranitatea poate fi exercitată în toate aspectele ei este în cel

mai bun caz o iluzie, iar în cel mai rău caz o premisă pentru conflicte şi tensiuni internaţionale cu perspective de escaladare şi cu toate consecinţele extreme ale acesteia.

Naţiunile ai căror cetăţeni sînt afectaţi de efectele externe ale deciziilor luate în altă ţară şi care nu participă în nici un fel la luarea acestor decizii îşi pierd practic suveranitatea. Protestele guvernelor Australiei şi Noii Zeelande ca urmare a experienţelor franceze cu arme nucleare constituie o ilustrare a celor de mai sus. Guvernul australian a declarat că depunerea de căderi radioactive pe teritoriul Australiei şi răspîndirea lor în spaţiul ei aerian fără consimţămîntul ţării a constituit o violare a suveranităţii Australiei. Rezultă, de asemenea, că eşecul înfiinţării unor mecanisme de cooperare care să rezolve gama complexă a problemelor mondiale presante trebuie pus pe seama responsabilităţilor implicate de suveranitatea naţională. Acest fapt este recunoscut, de exemplu, de o recentă convenţie încheiată între ţările nordice cu privire la protecţia mediului înconjurător. Ea permite oricărui cetăţean din ţările nordice să adreseze plîngeri oficiale împotriva unui guvern cu privire la pagubele provocate mediului său înconjurător de către o activitate desfăşurată în oricare din ţările membre.

În plus, aşa cum s-a subliniat adesea în acest raport, lumea a devenit prea complicată pentru ca vreo naţiune să încerce măcar să-şi realizeze toate obiectivele în condiţii de izolare. Atingerea obiectivelor în multe domenii depinde de legăturile cu alte naţiuni ; există o necesitate funcţională privind exercitarea suveranităţii în comun cu naţiunile cu poziţii sau cu orientări similare — noţiune ce stă la baza conceptului de bazare colectivă pe forţele proprii. Faptul că nu se încearcă să se armonizeze exercitarea suveranităţilor în scopul rezolvării problemelor care nu permit soluţii la

nivel național — chiar atunci cînd aceste soluții reclamă limitarea suveranității — este echivalent cu o decizie care mai degrabă erodează prerogativele naționale, în loc să le întărească. Lipsa unor astfel de încercări va dăuna intereselor tuturor națiunilor și, în condițiile actualei structuri internaționale a puterii, mai ales celor mai mici și mai slabe națiuni.

Multe din principiile călăuzitoare prezentate în paragraful 5.2 se aplică nu numai la nivel național, ci și la nivel internațional. Acceptarea acestor principii reclamă reinterpretarea conceptului de suveranitate națională. Participarea și controlul social sugerează o interpretare *funcțională* a suveranității mai degrabă decît una teritorială, sau o jurisdicție asupra unor utilizări determinate, nu asupra unui spațiu geografic. Conceptual, această interpretare va face posibilă internaționalizarea și socializarea progresivă a tuturor resurselor mondiale — materiale și nemateriale — pe baza principiului „patrimoniului comun al omenirii". Această interpretare permite, de asemenea, adaptarea sigură a utilizărilor în comun și în exclusivitate a acestor resurse sau, cu alte cuvinte, împletirea jurisdicțiilor națională și internațională în același spațiu teritorial.

O astfel de abordare este propusă pentru oceane (vezi capitolul 18). Ea se bazează pe cinci atribute ale conceptului de „patrimoniu comun". Primele trei au fost menționate cînd a fost prezentat conceptul iugoslav de proprietate socială și sînt : patrimoniul comun al omenirii nu poate fi însușit ; el necesită un sistem de administrare și cere împărțirea beneficiilor în cel mai larg sens, inclusiv transferul de tehnologii și participarea la luarea deciziilor. La acestea se pot adăuga : resursele și mijloacele de producție care constituie patrimoniul comun al omenirii pot fi folosite numai în scopuri pașnice — adică este impli-

cată dezarmarea ; resursele şi mijloacele de producţie trebuie conservate pentru generaţiile viitoare — aici este implicată protecţia mediului înconjurător. Aceste principii şi atribute ar trebui aplicate în cele din urmă atmosferei terestre, resurselor minerale ale lumii şi mijloacelor de producţie, precum şi moştenirii ştiinţifice şi tehnologice.

Acceptarea conceptului de suveranitate funcţională va necesita crearea unor noi tipuri de instituţii internaţionale, care să includă un sistem echilibrat de interese funcţionale. Ţelul urmărit în acest caz trebuie să fie realizarea confederaţiilor funcţionale ale organizaţiilor internaţionale, descentralizate la nivel operaţional şi centralizate la nivelul elaborării politicii. În cele din urmă trebuie să ţintim către *suveranitatea planetară descentralizată* şi către reţeaua de instituţii internaţionale puternice care fac posibilă o astfel de suveranitate.

Note şi referiri

(1) Impozitele funciare, acolo unde pămîntul este proprietate privată, pot fi aplicate fără dificultăţi prea mari. Ele prezintă avantajul suplimentar că pot fi folosite ca stimulent puternic pentru folosirea cît mai bună a pămîntului disponibil. Dată fiind gama largă a metodelor de calculare a impozitelor, trebuie asigurată posibilitatea folosirii la început a metodelor simple, în timp ce se pregătesc condiţiile pentru folosirea unor metode mai complexe. Modul de stabilire a impozitelor funciare trebuie să ţină cont de faptul că funcţionarii care fac evaluarea au dovedit în trecut că nu au fost întotdeauna imuni la încercările de mituire. Practicile de corupere pot fi reduse, cerîndu-se proprietarilor de terenuri să-şi evalueze singuri proprietăţile, în condiţiile în care autorităţile publice le pot cumpăra la valoarea declarată plus un procent fix.

(2) Natura procesului de dezvoltare variază în mod necesar de la o ţară la alta ; ceea ce este potrivit pentru o ţară poate fi necorespunzător pentru alta. De exemplu, în cazul unor sisteme sociale, în sectorul terţiar s-ar putea

folosi procese bazate pe utilizarea largă a forței de muncă (cu un cuantum redus de capital), crescînd prin aceasta cîmpul de acțiune pentru procese mai complicate în sectoarele primar și secundar. O astfel de orientare poate fi stabilită numai pe baza unor calcule concrete care să acopere ansamblul economiei.

(3) Efectele pozitive pe termen lung pe care le pot avea, asupra distribuției veniturilor, măsurile de control al populației au fost ilustrate de estimări făcute în cazul Indiei. Se poate arăta că dacă creșterea populației din 1941 încoace ar fi fost limitată la 1% pe an, venitul pe locuitor al familiilor de muncitori necalificați și de țărani săraci ar fi fost în 1971 cu 75% mai mare. Aceeași creștere ar putea fi realizată peste 30 de ani dacă mărimea medie a familiilor cu venituri mici ar fi stabilizată la 3,95 persoane, mărimea actuală a familiilor cu venituri mari.

(4) I. Dudinski. **Creative Power of Socialist Internationalism,** în „International Affairs", Moscova, nr. 9/1975.

(5) Atlasul Băncii Mondiale și buletinele anuale C.A.E.R. (Deși cifrele diferă puțin, ordinea națiunilor rămîne aceeași)

(6) Calculate pe baza Atlasului Băncii Mondiale și a buletinelor C.A.E.R. ; deși metodologia de calcul diferă și cursul de schimb al valutelor ridică probleme dificile, ordinea națiunilor este aceeași și diferențele sînt foarte mici.

(7) I. Dudinski, **op. cit.,** p. 4.

(8) B. Piciughin. **East-West : Economic Cooperation,** în „International Affairs", Moscova, nr. 8/1975, p. 63—64.

Capitolul 6

Reducerea diferenței dintre bogați și săraci

„Dacă o societate liberă nu-i poate salva pe cei mulți și săraci, atunci ea nu-i poate salva nici pe cei puțini și bogați".

John F. Kennedy

6.1 Introducere

În acest capitol se va face o încercare de definire a proporțiilor inegalităților dintre veniturile celor bogați și veniturile celor săraci

şi de trecere în revistă a perspectivelor de reducere a acestor diferenţe. În acest scop trebuie să trecem de la analiza calitativă la analiza cantitativă a problemelor mondiale şi a mijloacelor de a le rezolva. Analiza cantitativă prezintă un număr de avantaje importante. Ea ne permite să determinăm măsura şi caracterul tendinţelor nefavorabile din dezvoltarea mondială şi, ca atare, să evaluăm mărimea sarcinilor ce ne stau în faţă. Ţinerea la zi a rezultatelor constituie o bază pentru supravegherea realizărilor prin identificarea măsurii în care eforturile noastre au determinat deplasări în direcţiile dorite.

Vom discuta perspectivele reducerii inegalităţilor dintre veniturile celor bogaţi şi veniturile celor săraci cu ajutorul unei *ilustrări cantitative* bazate pe patru parametri : creşterea populaţiei, producţia mondială de alimente şi venitul (pe locuitor şi din industria prelucrătoare). Inegalităţile dintre venituri vor fi exprimate luînd ca bază venitul pe locuitor, în ciuda imperfecţiunilor acestui indicator. Trebuie subliniat că analiza întreprinsă are un caracter pur ilustrativ şi este concepută pentru a servi ca bază parţială pentru identificarea obiectivelor calitative şi a sarcinilor importante. Alternativele prezentate nu sînt proiecţii care se bazează pe o analiză statistică de mari proporţii şi nici rezultatul utilizării unor modele de simulare complexă. Scopul lor este de a explora amploarea problemelor globale, realizabilitatea diferitelor scenarii de dezvoltare şi de a da substanţă analizelor calitative. Mai presus de orice, rezultatele analizei sînt folosite pentru a evalua mărimea obstacolelor ce stau în calea edificării unei ordini economice şi sociale echitabile în lume.

Înainte de a investiga alternativele ce ne stau în faţă, să examinăm pe scurt situaţia actuală.

6.2 Inegalităţile veniturilor : situaţia în prezent

Pentru a trece în revistă situaţia actuală vom lua ca termen de referinţă anul 1970, pentru simplul motiv că, fiind an de recensămînt general, este cel mai recent an pentru care sînt disponibile date semnificative.

Anumite date-cheie cu privire la populaţie şi la veniturile reale sînt prezentate în tabelul 8. Puterea totală de cumpărare şi veniturile reale pe locuitor pentru lumea a treia şi pentru ţările industrializate sînt prezentate în coloanele 2 şi respectiv 4 ; pentru cei mai săraci 10% din populaţia lumii şi pentru cei mai bogaţi 10% din populaţia lumii (zecimile inferioară şi superioară), în coloanele 3 şi respectiv 5. Tabelul arată că, chiar şi atunci cînd se fac corecţiile necesare (nota din subsolul tabelului), un individ care trăieşte în partea cea mai bogată a lumii are un venit mediu de 1 100 de dolari (zecimea superioară) în comparaţie cu venitul mediu de numai 85 de dolari al unui individ care trăieşte în partea cea mai săracă a lumii (zecimea inferioară). Raportul acestor venituri este deci 13:1. S-a luat ca unitate de măsură puterea de cumpărare a dolarului american în ţările cele mai sărace. Raportul de 13 : 1, ca şi tendinţa lui, trebuie considerate *inacceptabile din motive de decenţă umană şi din cauza pericolului instabilităţii politice pe care îl implică.* Existenţa unor astfel de inegalităţi este incompatibilă cu o ordine socială şi economică echitabilă ; înlăturării lor trebuie să i se acorde cea mai înaltă prioritate de către comunitatea internaţională. Reglementarea acestor diferenţe este nu numai o premisă pentru o lume mai dreaptă ; de ea depinde într-o mare măsură capacitatea omenirii de a supravieţui secolului douăzeci.

TABELUL 8

Populația, venitul pe locuitor și venitul total în 1970, exprimate în dolari americani cu puterea de cumpărare în țările cele mai sărace, în lume și în patru grupe de țări

	Întreaga lume	Țările lumii a treia*		Țările industrializate**	
		Toate	Zecimea cea mai săracă a lumii	Toate	Zecimea cea mai bogată a lumii
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Populația (milioane)	3 667	2 588	368	1 089	368
Venitul total (miliarde dolari)	1 526	490	31	925	405
Venitul pe locuitor în 1970, în dolari americani	415	190	85	1 010	1 100

* Țările incluse în zecimea inferioară : Afganistan, Birmania, Ciad, Dahomey, Etiopia, Indonezia, Malawi, Mali, Nepal, Niger, Pakistan + Bangladesh (parțial), Ruanda, Somalia, Volta Superioară, Republica Arabă Yemen, Zair.

** Țările incluse în zecimea superioară : Belgia (parțial), Canada, Danemarca, Elveția, Franța, R.F. Germania, Norvegia, Suedia, S.U.A.

NOTA. Veniturile din 1970 exprimate în dolari americani. Veniturile țărilor celor mai bogate sînt divizate prin 2,25 pentru a ține cont de nivelul mai ridicat al prețurilor și de duplicare (Tobin-Nordhans) și corectate pentru a ține cont de diferențele de nivel al prețurilor (legea 4/9 a lui David).

SURSA : **Trends in Developing Countries,** Banca Mondială, Washington, 1973.

6.3 Perspective de viitor. O ilustrare a problemelor

6.3.1 *Incertitudini : Necesitatea unor alternative în ceea ce privește punctele de plecare.* Din cauza unor lacune în cunoștințele noastre nu există și probabil că nu va exista într-un viitor apropiat un acord general asupra cunoștințelor pe baza cărora să poată fi construit un cadru de lucru pentru o analiză cantitativă a dezvoltării mondiale. Mai mult chiar, diferențele de opinii dintre oamenii de știință în ceea ce privește punctele de plecare sînt de-a dreptul spectaculoase. Cel mai mare contrast

în ceea ce privește punctul de vedere intuitiv se constată în prezent între majoritatea economiștilor, tehnologilor, geologilor și unii agronomi, pe de o parte, și majoritatea ecologilor (mai ales biologi), pe de altă parte. În ceea ce privește punctele de plecare cantitative, diferențele de opinii ne constrîng să adoptăm diferite alternative. Vor fi prezentate două alternative principale : prima o vom numi punct de plecare „maximal" (reprezintă punctul de vedere al primului grup), iar a doua, punct de plecare „minimal" (punctul de vedere al ecologilor). Prin schimbarea ponderilor relative ale punctelor de vedere de mai sus sînt reținute posibilitățile de introducere în analiză a unor versiuni secundare.

6.3.2 *Ipoteze.* Analiza a fost limitată la un număr de indicatori selectați, care să ilustreze situația social-economică a lumii, limitîndu-se alternativele în așa fel încît să se păstreze claritatea, fără a se pierde însă din esență. Un număr de cifre au trebuit să fie estimate și sîntem conștienți de caracterul foarte aproximativ al multor asemenea estimări (1).

Analiza ia în considerație patru aspecte : creșterea populației, creșterea veniturilor (pe locuitor și din industria prelucrătoare) și necesarul total de hrană. În tabelele următoare, alternativa B — alternativa „maximală" — reprezintă un punct de vedere eminamente optimist atît cu privire la producția viitoare de hrană, cît și cu privire la energia care poate fi produsă fără a perturba clima planetei. Alternativele A(i) și A(ii) — alternativele „minimale" — sînt mult mai prudente în ceea ce privește ambele probleme și pot fi considerate chiar pesimiste. Cea de-a doua alternativă de tipul A a fost introdusă cu scopul de a examina mai cu atenție intercondiționările dintre populație, venituri și producția de hrană.

Totuşi, toate trei alternativele au un punct comun : toate presupun ritmuri accelerate de dezvoltare în lumea a treia.

Trebuie subliniat că alternativele examinate se bazează pe cîteva ipoteze importante, care sînt explicitate în cele ce urmează. Ele presupun absenţa cataclismelor, a dezintegrării în ţările industrializate şi a schimbărilor economice şi sociale violente. Ele presupun că lumea industrializată va depăşi în anii următori problemele depresiunii actuale, deşi, dată fiind natura structurală a problemei, nu se vor mai obţine niciodată ritmurile de creştere de dinaintea depresiunii. Cifrele menţionate reprezintă medii pe o perioadă de 42 de ani şi sensul lor este de a sugera schimbări treptate în direcţia indicată. De asemenea, ele presupun că legăturile dintre ţările industrializate şi lumea a treia se vor reduce treptat, de exemplu prin apariţia unor grupări regionale în cadrul lumii a treia. Aceasta presupune că în prima parte a perioadei de 42 de ani creşterea ţărilor lumii a treia va depinde în mare măsură de ritmurile de creştere din ţările industrializate, care vor fi aproximativ acelea din anii '60. Aceste legături vor mări perspectivele de creştere a ţărilor lumii a treia. Totuşi, treptat, producţia de bunuri importate în prezent de ţările lumii a treia se va deplasa către acestea din urmă şi, ca urmare, creşterea lor va depinde mai puţin de importurile lor din ţările industrializate şi de exporturile lor în aceste ţări.

Înainte de a trece la discutarea alternativelor, trebuie să ne referim la perspectivele producţiei mondiale de hrană. Deoarece hrana formează domeniul celei mai grave lipse cu care este confruntată astăzi omenirea, trebuie să i se acorde o poziţie predominantă în analiza noastră cantitativă a dezvoltării mondiale.

6.3.3 *Perspectivele producţiei mondiale de hrană.* În principal, există două moduri de a

mări fondul mondial de hrană, pornind de la formele convenţionale de agricultură. Primul este de a extinde suprafeţele cultivate ; al doilea, de a spori productivitatea terenurilor cultivate în prezent. În ceea ce priveşte prima opţiune, este greşit să presupunem că planeta noastră are suprafeţe întinse de pămînturi virgine care aşteaptă să fie desţelenite. O treime din suprafaţa globului este deja utilizată pentru producerea hranei, fie sub formă de terenuri cultivate, fie sub formă de păşuni. Deşi lumea a treia a extins în ultimii ani suprafaţa terenurilor cultivate cu 0,7% pe an, există un consens general asupra faptului că în prezent se folosesc pentru producţie practic toate suprafeţele adecvate. Multe din suprafeţele rămase în afara circuitului agricol sînt inferioare şi pot fi făcute productive numai cu cheltuieli enorme. Mai mult, s-a estimat că pînă în 1985 toate suprafeţele de pămînt, cu excepţia celor din regiunile reci sau a celor situate la o altitudine atît de mare încît sînt incompatibile cu viaţa omului, vor fi ocupate şi folosite de om. S-ar părea că speranţa creşterii producţiei mondiale de hrană se leagă de sporirea productivităţii terenurilor deja cultivate. Productivităţile mari obţinute în ţările industrializate nu sînt în mod necesar indicatori corespunzători pentru productivităţile ce pot fi obţinute în ţările lumii a treia. Aceste productivităţi mari sînt obţinute frecvent cu cheltuieli foarte mari şi cer adesea consumuri enorme de îngrăşăminte şi de energie. În plus, multe ţări sărace sînt confruntate cu dificultăţi speciale, care le reduc şansele de a-şi spori substanţial producţia agricolă în viitorul apropiat (2).

Există şi alţi factori care limitează producţia mondială de hrană. Sursele de apă, de exemplu, se pot dovedi a fi cea mai iminentă „limită externă" a producţiei mondiale de hrană (3). În legătură cu apa există şi constrîngerea potenţială impusă de ciclurile climatice naturale. Deşi încă nu s-a dovedit acest lucru, climato-

logii susţin că planeta noastră a trecut nu de mult printr-o perioadă optimă în ceea ce priveşte producţia de hrană. Ei sînt de părere că deceniile următoare vor fi caracterizate prin extreme — cald şi frig, umed şi uscat —, fără ca aceasta să însemne o schimbare a temperaturilor medii (4).

În ciuda limitărilor evidente ce stau în faţa creşterii producţiei mondiale de hrană, în analiza cantitativă a alternativelor dezvoltării mondiale s-a presupus că va avea loc totuşi o creştere modestă a acestei producţii. Procentul de 4% propus de F.A.O. în planul indicator mondial pare prea optimist şi de aceea nu a fost adoptat. S-a adoptat o cifră mai mică, de 3% pe an. Dacă acest ritm de creştere ar putea fi atins şi menţinut în următorii patruzeci sau cincizeci de ani, atunci volumul producţiei agricole ar fi de 3 pînă la 4,5 ori mai mare decît volumul producţiei agricole din 1970. Evaluări mai recente, bazate pe analize foarte cuprinzătoare, făcute de H. Linnemann şi colegii săi, arată că şi acest procent de 3% s-ar putea dovedi prea optimist pe termen scurt şi mediu (5). Aceste evaluări asupra volumului probabil al producţiei mondiale de hrană în jurul anilor 2010—2020 sînt mai mici şi se cifrează la numai de 3 ori nivelul anului 1970 (6).

6.3.4 Rezultatele. Exemplele Europei de est, Japoniei şi ale unor ţări producătoare de petrol au demonstrat realizabilitatea unor ritmuri anuale de creştere a venitului pe locuitor de 5% sau mai mult. Vom lua acest procent ca un obiectiv cantitativ pentru o primă explorare a alternativelor ce ne stau în faţă şi ca o primă încercare de a concretiza „Planul de acţiune“ adoptat de Adunarea Generală a O.N.U. Realizarea acestui obiectiv ar avea ca rezultat dublarea venitului pe locuitor în 14 ani sau o creştere de opt ori a venitului pe locuitor în 42 de ani. Pentru cei mai săraci 10% din lume, aceasta reprezintă o creştere de la 85 de dolari

pe an la 680 de dolari pe an în 2012. Această cifră este mult sub media tuturor țărilor industrializate în 1970. Dacă se presupune că și țările industrializate își păstrează în următoarele decenii ritmul de creștere din perioada 1960—1970 (aproximativ 3,3%) — alternativa B din tabelul 9 —, atunci venitul pe locuitor ar crește de 4 ori în 2010. Media pentru toate țările industrializate ar fi atunci de 3 670 de dolari, iar pentru cei mai bogați 10% din lume ar fi de aproximativ 4 400 de dolari.

Rezultă de aici că chiar dacă lumea a treia ar fi capabilă să realizeze un ritm ambițios de creștere și să-l mențină timp de 40—50 de ani, un individ care trăiește în partea cea mai bogată a lumii (zecimea superioară) va avea încă un venit real de 6 ori mai mare decît al unui individ care trăiește în partea cea mai săracă a lumii (zecimea inferioară). Cu alte cuvinte, un obiectiv de 5% pentru lumea a treia, atunci cînd este combinat cu o extrapolare aproximativă a creșterii din lumea industrializată, nu reușește să reducă diferențele dintre venituri în mod substanțial.

Este de asemenea discutabil dacă toate țările lumii a treia vor fi capabile să atingă și să mențină un ritm anual de creștere de 5% a veniturilor pe locuitor.

În plus, necesarul total de hrană al lumii în aceeași perioadă ar trebui să crească cu 3,6% pe an și deci ar trebui să atingem un nivel al producției de hrană de 4,5 ori mai mare decît cel din 1970. Date fiind limitele impuse producției mondiale de hrană, acest nivel este probabil mult peste nivelul posibil discutat în paragraful 6.3.3.

În cazul alternativelor A(i) și B au fost luate ca bază demografică estimările O.N.U., care presupun menținerea unui ritm lent de creștere a populației, dat fiind că precauția în ceea ce privește creșterea demografică este în interesul tuturor continentelor. Alternativa A(i) a

TABELUL 9

Cifrele sînt date în dolari americani cu puterea de cumpărare din 1970 („dolari reali") pentru Africa, Asia, America Latină și țările industrializate; alternativele A(i), A(ii) și B*

Alternativa			A(i)		A (ii)		B	
Anul		1970	2012		2012		2012	
		a	a	b	a	b	a	b
Populația (milioane)	Africa	349	750	1,8	720	1,7	750	1,8
	Asia	1 958	3 700	1,5	3 560	1,4	3 700	1,5
	America Latină	281	550	1,6	530	1,5	550	1,6
	Țările industrializate în 1970	1 089	1 600	0,9	1 540	0,8	1 600	0,9
	Întreaga lume	3 677	6 600	1,4	6 350	1,3	6 600	1,4
Venitul pe locuitor (dolari reali 1970 în grupul cel mai sărac de țări)	Africa	200	1 500	5,0	1 550	5,0	1 550	5,0
	Asia	150	1 170	5,0	1 170	5,0	1 170	5,0
	America Latină	483	1 500	2,8	1 830	3,3	3 670	5,0
	Țările industrializate în 1970	925	1 500	1,2	1 830	1,7	3 670	3,3
	Întreaga lume	407	1 320	2,9	1 430	3,4	2 030	3,9
Venitul total (miliarde dolari reali în grupul cel mai sărac de țări)	Africa	73	1 130	6,7	1 120	6,7	1 170	6,7
	Asia	280	4 330	6,6	4 170	6,5	4 330	6,6
	America Latină	140	830	4,5	980	5,0	2 020	6,7
	Țările industrializate în 1970	1 010	2 400	2,1	2 850	2,5	5 870	4,3
	Întreaga lume	1 500	8 700	4,3	9 120	4,7	13 380	5,3
Necesarul total de hrană (miliarde dolari reali în grupul cel mai sărac de țări)	Africa	30	200	4,6	193	4,5	203	4,6
	Asia	140	870	4,5	830	4,4	877	4,5
	America Latină	45	147	2,8	163	3,1	243	4,1
	Țările industrializate în 1970	240	427	1,4	457	1,5	707	2,6
	Întreaga lume	450	1 640	3,1	1 640	3,1	2 030	3,6
Venitul din industria prelucrătoare (miliarde dolari în grupul cel mai sărac de țări)	Africa	10	430	9,4	410	9,3	430	9,4
	Asia	30	1 730	10,1	1 670	10,0	1 630	10,0
	America Latină	30	310	5,7	390	6,3	750	8,0
	Țările industrializate în 1970	420	950	2,0	1 080	2,3	2 200	4,0
	Întreaga lume	490	3 420	4,7	3 550	4,8	5 020	5,7

(a) Cifre absolute

(b) Ritmul de creștere în procente pe an, media pe 42 de ani

* Mai multe informații despre metodele folosite se dau în Apendicele 1 al acestui capitol

NOTĂ. Țările incluse în „zecimea superioară" în 1970 : Belgia (o parte), Canada, Danemarca, Elveția, Franța, R.F. Germania, Norvegia, Suedia, S.U.A. Adăugate în 2012 : Australia, Belgia (partea rămasă), R.D. Germană, Olanda, Marea

Britanie, Noua Zeelandă. Ţările incluse în „zecimea inferioară" în 1970 : Afganistan, Birmania, Ciad, Dahomey, Etiopia, Indonezia, Malawi, Mali, Nepal, Niger, Pakistan + Bangladesh (o parte), Ruanda, Somalia, Volta Superioară, Republica Arabă Yemen, Zair. Adăugate în 2012 : Pakistan + Bangladesh (încă o parte).

presupus că creşterea veniturilor în ţările mai prospere nu va depăşi un nivel compatibil cu o creştere a producţiei mondiale de hrană de 3,1% pe an pe o perioadă de 42 de ani. Această presupunere reprezintă un ritm de creştere a venitului pe locuitor de numai 1,2% sau o creştere de la 925 de dolari în 1970 la 1 500 de dolari în 2012. Acest ritm de creştere este mult mai mic decît cele realizate de lumea industrializată în ultimele decenii. Aceeaşi limită superioară de 3,1% în ceea ce priveşte creşterea producţiei de hrană se aplică şi Americii Latine, rezultînd un ritm mediu de creştere a venitului pe locuitor de 2,8%. Pornind de la aceste supoziţii, se poate vedea că creşterea în Africa va fi mai modestă.

În alternativa A(ii) procentul 3,1 a fost menţinut, dar a fost combinat cu o creştere ceva mai modestă a populaţiei. Ca atare, această alternativă reprezintă o altă abordare a adaptării necesarului de hrană. În acest caz, creşterea populaţiei este redusă cu 0,1% în toate părţile lumii.

Tabelul 9 conţine, de asemenea, estimări ale veniturilor ce ar putea fi obţinute din industria prelucrătoare (exclusiv mineritul) pe diferite continente (7). Aceste estimări ilustrează proporţiile industrializării necesare pentru atingerea obiectivelor dezvoltării.

Tabelul 10 prezintă contribuţia fiecărui continent la producţia industrială mondială, exprimată atît în dolari nominali, cît şi în dolari reali, în condiţii corespunzătoare seturilor de ipoteze făcute în cele trei alternative (8). Cifrele arată că în 1970 Africa avea o pondere

TABELUL 10

Veniturile din industria prelucrătoare în Africa, Asia, America Latină şi în ţările industrializate în 1970, ca procent din veniturile totale mondiale din industria prelucrătoare: în 1970 şi în 2012; estimări nominale şi reale; trei alternative

	1970		2012 A(i)		2012 A(ii)		2012 B	
	Nom.	Real	Nom.	Real	Nom.	Real	Nom.	Real
Africa	0,5	1,8	16,1	12,6	14,9	11,6	9,8	8,5
Asia	2,6	5,9	36,4	50,6	32,5	46,9	21,4	32,5
America Latină	4,0	6,0	11,8	9,0	13,1	11,1	17,2	15,0
Ţările industrializate în 1970	92,9	86,3	35,7	27,8	39,5	30,4	51,6	44,0
Întreaga lume	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

nominală de numai 0,5% din producţia industrială totală a lumii, Asia 2,6%, iar America Latină 4,0%. Toate cele trei alternative prevăd creşteri substanţiale ale ponderilor respective. Aceasta atrage după sine o scădere substanţială a ponderii lumii industrializate în cazul alternativei A(i), de la 92,9% în 1970 la 35,7% în 2012.

6.4 Rezumat : problemele care rezultă din ilustrarea cantitativă

Pentru a determina amploarea sarcinilor de dezvoltare ce ne stau în faţă au fost examinate trei alternative ale viitorului lumii, avîndu-se în vedere creşterea populaţiei, producţia de hrană şi veniturile. Investigaţiile arată că dacă (alternativa B) :

— limitarea producţiei mondiale de hrană este mai puţin severă decît s-a propus în paragraful 6.3.3;

— ţările lumii a treia sînt capabile să realizeze un ritm de creştere a venitului pe locuitor de 5% pe an;

— creşterea veniturilor pe locuitor în ţările industrializate se menţine la ritmul ei actual (aproximativ 3,3% pe an) ; şi

— creşterea populaţiei se va încadra în previziunea făcută de O.N.U.,

atunci raportul veniturilor celor mai bogaţi 10% şi celor mai săraci 10% ar putea fi redus de la 13:1 la 13:2 după 42 de ani.

Acest raport ar putea fi redus la 13:4 şi producţia de hrană s-ar putea încadra în limitele menţionate în paragraful 6.3.3 în cazul în care se realizează următoarele (alternativa A(ii)) :

— un ritm de creştere de 5% a veniturilor pe locuitor în ţările lumii a treia;

— un ritm de creştere de numai 1,7% în ţările industrializate (aproximativ jumătate din ritmul actual, în aşa fel încît să se atingă creşterea zero în aproximativ de 40 de ani) ;

— o creştere maximă a producţiei mondiale de hrană de 3,1% pe an (în comparaţie cu 2,7% în prezent); şi

— o creştere a populaţiei cu 0,1% mai mică decît cea estimată de O.N.U.

Acelaşi raport de 13:4 ar putea fi de asemenea obţinut peste 42 de ani, pe baza estimărilor O.N.U. cu privire la creşterea populaţiei, deşi în acest caz, presupunînd o creştere de 3,1% a producţiei de hrană şi atingerea ritmului de creştere de 5% de către ţările lumii a treia, creşterea veniturilor pe locuitor în ţările industrializate ar trebui limitată la 1,2% pe an (alternativa A(i)).

Raportul de 13:4, sau aproximativ 3:1, este echivalent actualului raport, considerat acceptabil la limită, dintre *regiunile* bogate şi cele sărace ale C.E.E. De asemenea, el este mai mare decît raportul dintre cele mai bogate şi cele mai sărace *ţări* din lumea industrializată, unde este mai mic de 2:1. Cîteva ţări industrializate au ajuns chiar la un raport de $1^1/_2$:1. În plus, acest raport de 3:1, presupus ca necesar pentru stabilitatea politică mondială, ar putea fi realizat între regiunile şi ţările lumii, cel puţin pe baza presupunerilor făcute, abia peste 42 de ani. Problema este dacă cei săraci sînt pregătiţi să aştepte o jumătate de secol pen-

tru a ajunge la ceea ce este astăzi cu greu acceptat în cadrul lumii industrializate.

În cele trei alternative s-a presupus o creştere anuală de 5% a veniturilor pe locuitor în ţările lumii a treia. Numai 15 ţări au reuşit să atingă această medie în perioada 1965—1972. Mai mult chiar, 12 ţări au avut în aceeaşi perioadă ritmuri de creştere negative. Strategia pentru al doilea Deceniu de dezvoltare a cerut un ritm de creştere de 3,5% a venitului pe locuitor în toate ţările sărace. Numai ţările O.P.E.C. şi ţările exportatoare de produse finite realizează acest obiectiv. În foarte multe ţări sărace creşterea veniturilor pe locuitor a fost în medie de numai 2,3%, ritm de creştere ameninţat de actuala recesiune (tabelul 11 şi fig. 10).

TABELUL 11

Previziunile Băncii Mondiale cu privire la populaţie, P.N.B. pe locuitor şi ritmul de creştere al P.N.B. în ţările în curs de dezvoltare şi în ţările dezvoltate[a] în perioada 1970—1980

	Populaţia[b]	P.N.B. pe locuitor 1970—1980		Ritmul de creştere al P.N.B. pe locuitor 1970—1980
	(milioane)	(dolari 1970)		(procente)
Ţări în curs de dezvoltare cu venituri mici (P.N.B. pe locuitor sub 200 dolari)	1 000	105	108	0,2
Ţări în curs de dezvoltare cu venituri medii (P.N.B. pe locuitor peste 200 dolari)	725	410	540	2,8
Ţări dezvoltate	675	3 100	4 000	2,6

a) Nu sînt incluse ţările cu planificare centralizată şi ţările O.P.E.C.

b) Estimări pentru a doua jumătate a anului 1970.

NOTĂ. Aceste cifre presupun că fluxurile de capital către ţările în curs de dezvoltare vor creşte între 1975 şi 1980 în valoare nominală, dar nu şi reală ; că ţările industrializate îşi vor reveni rapid din actuala recesiune ; şi că ritmurile de creştere pe locuitor pentru restul deceniului vor fi de 1,2% pentru ţările cu venituri mici şi de 2,8% pentru ţările cu venituri medii.

SURSA : Robert S. McNamara. **Address to the Board of Governors**, Washington, D.C., 1 septembrie 1975, p. 7.

Fig. 10. Ritmurile de creştere ale P.N.B. pe locuitor în principalele categorii de ţări în curs de dezvoltare. Modificări procentuale anuale medii în perioadele 1960—1970 şi 1970—1974

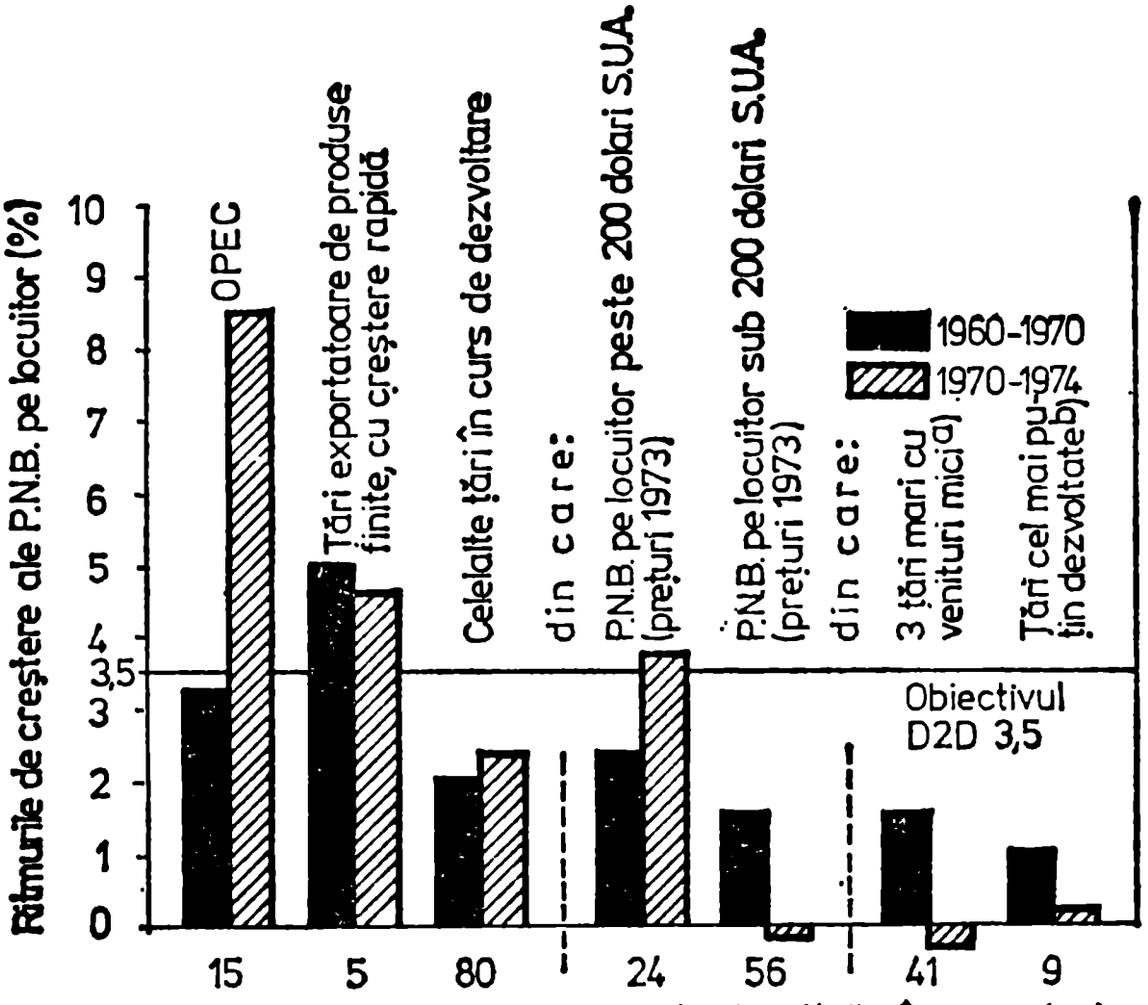

Notă: a) Bangladesh, India, Pakistan; b) 29 de ţări

SURSA : Secretariatul U.N.C.T.A.D.

Chiar şi aşa media maschează faptul că, în multe cazuri, o mare parte din noua bogăţie nu a ajuns la cei mai săraci şi mai nevoiaşi. Prin urmare, obiectivul pe care îl reprezintă ritmul de creştere de 5% ar putea fi considerat ca ambiţios.

Atingerea ritmului de creştere de 5% depinde într-o mare măsură de mărirea ponderii ţărilor lumii a treia în industria prelucrătoare mondială. Conferinţa Organizaţiei Naţiunilor Unite pentru dezvoltare industrială (O.N.U.D.I.) ţinută la Lima în 1975 a stabilit sarcinile în acest domeniu : s-a adoptat recomandarea ca ponderea lumii a treia în producţia industrială

mondială să crească de la nivelul actual de 7% la 25% în anul 2000. Acesta este un obiectiv, nu o previziune. Cu toate acestea este un obiectiv necesar. Atingerea lui va depinde parţial de realizarea politicilor de ajustare în ţările industrializate. Acestea sînt discutate în paragraful 7.7.

Note şi referiri

(1) Detalii şi explicaţii în legătură cu principalele ipoteze sînt prezentate în Apendicele 1 de la sfîrşitul acestui capitol.

(2) Iată cîteva dintre aceste dificultăţi : solurile sînt uneori mult prea fragile, înclinate spre eroziune şi cu proprietăţi nutritive şi minerale inferioare ; ameninţarea invaziei rozătoarelor, insectelor, ciupercilor şi buruienilor este în mod frecvent mai mare ; folosirea neraţională a îngrăşămintelor, ierbicidelor şi pesticidelor are şanse mai mari să aibă efecte nefavorabile asupra ecosistemelor locale ; ploile şi, în general, clima sînt mai capricioase ; există o probabilitate mai mare ca proiectele de irigaţii şi alte proiecte de acest gen să ducă la boli endemice la om şi animale datorate deteriorării mediului înconjurător şi la o creştere a salinităţii solului ; vulnerabilitatea noilor soiuri este adesea mai mare ; micii fermieri consideră adesea agricultura egală cu sărăcia, sînt supuşi discriminării şi exploataţi şi caută cu desperare să părăsească agricultura. Toţi aceşti factori, precum şi interacţiunile lor numeroase şi complexe explică productivităţile mici realizate în unele regiuni din lumea a treia.

(3) Unele evaluări sugerează că, pentru a face faţă nevoilor de hrană, trebuie irigată o suprafaţă cu 50% mai mare. Agricultura, aşa cum este ea practicată în ţările industrializate, consumă foarte multă apă. În Statele Unite ale Americii, de exemplu, sînt necesari zilnic 13 000 l de apă pentru a produce hrana necesară alimentaţiei medii a unui individ şi cel puţin încă 950 l de apă pentru a o depozita şi pentru a o face utilizabilă din punct de vedere alimentar. Deşi regimurile alimentare vegetariene necesită mult mai puţină apă, trebuie reamintit că cu cît o plantă primeşte mai puţină apă pe cale naturală, cu atît mai multă apă trebuie să i se asigure (de exemplu, soiurile de grîu australian necesită de peste două ori mai multă apă decît soiurile americane — 850 l faţă de 350 l pentru 1 kg de substanţă organică). Solurile sărace cu fertilitate scăzută, ti-

pice pentru multe țări nevoiașe, provoacă de asemenea creșterea consumului de apă ; în cazul solurilor sărace este necesară mai multă apă pentru a produce o anumită cantitate de hrană decît în cazul solurilor fertile.

(4) Există suficiente date care alimentează această îngrijorare : musonii au fost slabi trei ani la rînd între 1972 și 1974 ; secete mari în Sahel și în alte părți ale Africii și în zona Great Plains din S.U.A. și Canada în 1974 ; un îngheț neașteptat de întîrziat în Brazilia, în 1975, care se pare că a distrus aproximativ 60% din recolta de cafea pe 1976. Se crede că sezonul de creștere în grînarele Uniunii Sovietice s-a scurtat cu o săptămînă față de anii '50 ; tendința s-ar părea că este mai pronunțată în Marea Britanie.

(5) H. Linnenmamm ș.a. **Moira : Model of International Relations in Agriculture.** Lucrarea prevăzută să fie editată în 1976 de North Holland Publishing Company, Amsterdam/New York.

(6) Aceste previziuni nu includ potențialul utilizării resurselor neconvenționale de hrană ale oceanelor (atît plante cît și animale), pe baza unor noi tehnologii de recoltare și prelucrare. Avînd în vedere problemele enumerate la notele 2, 3 și 4, dezvoltarea acestor resurse marine ar putea căpăta o importantă și o urgență crescînde pentru toate națiunile și în special pentru cele mai sărace.

(7) Baza acestor evaluări este dată în Apedincele 1

(8) Cifrele în dolari nominali sînt incluse pentru că sînt frecvent utilizate în calculele agențiilor O.N.U.

Apendicele 1.
Explicații în legătură cu ilustrarea cantitativă
de Jan Tinbergen

Unii observatori sau cercetători ai problemelor mondiale consideră că raportul veniturilor nu este un aspect foarte semnificativ al stabilității politice și că, de exemplu, dezarmarea este un aspect mult mai important. Există o mare doză de bun-simț în această apreciere, dar, din nefericire, perspectivele de progres în ceea ce privește dezarmarea sînt foarte îndoielnice. Deci, dacă cauza directă a instabilității nu poate fi ușor influențată, se ridică întrebarea dacă există cauze indirecte care codetermină amenințarea cu conflicte și deci folosirea armelor. Aceste cauze indirecte sînt, pe de o parte, argumentele folosite de

cei care dispun de o mare putere militară şi, pe de altă parte, sentimentele populare pe care aceştia le pot folosi pentru manevrarea politicilor lor bazate pe forţă. Printre aceste sentimente, cele mai puternice sînt naţionalismul şi diferenţele de religie şi cultură. Acestea, după cum a arătat istoria omenirii, nu pot fi uşor schimbate. În continuare, pe listă se află sentimentele de invidie şi sentimentele de nedreptate ; aceste forţe depind într-o mare măsură de diferenţele de bunăstare. Ajungem astfel la perceperea decalajelor dintre venituri.

Se presupune de obicei că ţările sărace vor privi cu pasivitate creşterea decalajelor dintre venituri, aşa cum rezultă din extrapolarea tendinţelor din trecut. Dar lucrurile nu mai stau aşa. Iniţiativele luate de O.P.E.C., U.N.C.T.A.D., O.N.U.D.I. şi de alte instituţii arată că a început o nouă eră ; vremea resemnării a trecut.

Singurul principiu călăuzitor pe care l-am putut găsi pentru tratarea problemei decalajelor în continuă creştere se bazează pe următoarele observaţii : (a) pas cu pas au fost organizate unităţi politice mai mari ; şi (b) în cadrul acestor unităţi mai mari, diferenţele dintre veniturile regionale s-au redus. Iată exemple în legătură cu aceste observaţii.

Într-o perioadă de două secole, dintr-un grup de colonii izolate a apărut cea mai puternică ţară occidentală, Statele Unite ale Americii. Într-o perioadă de un secol s-au unificat Germania şi Italia. Într-o jumătate de secol Europa de est a devenit ceea ce este astăzi. În douăzeci şi cinci de ani naţiunea cea mai numeroasă, China, „gigantul adormit", s-a trezit.

Raportul dintre veniturile din regiunile cele mai prospere şi cele mai puţin prospere ale S.U.A. (fiecare definite în aşa fel încît să cuprindă 10% din populaţia ţării) era de peste 3 între anii 1880 şi 1930 şi sub 2 între anii 1960 şi 1970. În ţările mai mici, cum sînt Franţa şi R.F. Germania, acest raport este ceva mai mic decît în Statele Unite ale Americii. În Franţa, de exemplu, raportul a scăzut de la 2,6 în 1860 la 1,7 în 1960—1970. În Piaţa comună a celor „şase", raportul era de 3,2 ; dar această comunitate

nu este bine integrată şi suferă din cauza tensiunilor dintre sudul italian şi nordul continentului. În India raportul este aproape de 3. Am încercat să rezumăm aceste date pentru a evidenţia faptul că raportul de 3:1 este însoţit de o oarecare tensiune, nu prea departe însă de echilibrul politic.

Propunerea noastră pentru următorii patruzeci de ani este că trebuie să urmărim realizarea unui raport de 3:1 pentru întreaga lume. De asemenea, am considerat şi o alternativă în care raportul este 6:1. Am folosit aceste două alternative ca o bază serioasă pentru încercarea de a realiza o unitate de idei cu cei a căror responsabilitate este de a apăra interesele maselor sărace din lume.

Există şi alte motive pentru care am ales aceste cifre ambiţioase. Aşa cum se arată în Anexa 2, va fi necesară o redistribuire drastică a veniturilor în ţările sărace. Cu greu însă ne putem imagina cum s-ar putea realiza aceasta. O condiţie prealabilă ni se pare a fi creşterea substanţială a venitului mediu pe locuitor în ţările în curs de dezvoltare şi am optat pentru 5% pe an. Corelată cu limitele prevăzute pentru producţia mondială de hrană, această cifră de 5% pe an nu lasă însă intacte posibilităţile de creştere a veniturilor pe locuitor în ţările prospere. Din acest motiv, principalele două alternative au prevăzut menţinerea creşterii la nivelul din trecut (alternativa B) sau reducerea ritmului de creştere la aproximativ jumătate (alternativa A).

Cea de-a doua alternativă a fost considerată de către unii economişti ca fiind incompatibilă cu ritmul accelerat de creştere propus pentru ţările în curs de dezvoltare. Argumentul este că, în cazul realizării alternativei A, exporturile către ţările dezvoltate vor creşte mai puţin decît în trecut. Trebuie avut însă în vedere că cifrele considerate reprezintă medii pe următorii patruzeci de ani şi că aceste medii se realizează prin schimbări treptate. În prima parte se vor aplica mai mult sau mai puţin cifrele din trecut. Odată cu trecerea timpului avem însă în vedere posibilitatea ca ţările în curs de dezvoltare să se „bazeze colectiv pe forţele proprii", fapt echivalent cu

creşterea legăturilor comerciale dintre ele. În acest fel, ele vor deveni pas cu pas mai puţin dependente de ritmul de creştere al ţărilor dezvoltate. Prin urmare nu există nici o contradicţie între creşterile propuse de noi, mai lentă pentru ţările dezvoltate şi mai rapidă pentru ţările în curs de dezvoltare.

Estimările necesarului de hrană s-au bazat pe statisticile naţionale din 1965 centralizate de O.N.U., din care s-a extras procentul din produsul intern brut (P.I.B.) alocat hranei de 40 de ţări aflate în toate etapele de dezvoltare. Cifrele au fost comparate cu cele din 1970 şi nu s-au constatat schimbări apreciabile. Problema cea mai dificilă este să se estimeze procentul pentru venituri considerabil mai mari decît venitul pe locuitor în 1970 în S.U.A. Pentru S.U.A. nu sînt disponibile cheltuielile casnice pentru familiile cu veniturile mai mari decît media. În cele din urmă au fost găsiţi cîţiva indicatori pentru R.F. Germania[1] şi pentru Suedia[2]. Aceştia au fost integraţi într-o formulă : consumul pe locuitor = 210 + 0,13 × venitul pe locuitor pentru gama veniturilor mari, în dolari reali din 1970 (puterea de cumpărare în S.U.A.), sau 70 + 0,13 × venitul pe locuitor, la puterea de cumpărare din ţările cele mai sărace.

Estimările privitoare la venitul din industriile prelucrătoare s-au bazat pe materialul statistic pus la dispoziţie de Institutul de cercetări pentru dezvoltare socială al O.N.U. în lucrarea *Compilation of Development Indicators* (pentru 1960), Geneva, 1969, Index 56 (P.I.B. derivat din industriile prelucrătoare ca procent din P.N.B.). Pentru ţările cu relativ puţine resurse naturale s-a luat ca limită superioară 40%; iar pentru ţările cu mari resurse naturale — 37%, rezultînd din aceasta că 3% sînt acoperite de agricultură şi minerit.

Nu s-au luat în consideraţie reduceri de tipul celor propuse de Jean Fourastié pentru veniturile pe locuitor mai mari, în afara acelora care sînt în prezent răspîndite în cele mai prospere ţări. Aceasta probabil

---

[1] *Statistisches Jahrbuch 1971*, p. 477—480.

[2] *Svensk ekonomi fram till 1977*, Statens Offentliga Utredningar, vol. 21, 1973, p. 124.

că va duce la o supraestimare a volumului activităţilor de prelucrare în ţările bogate şi deci la o subestimare a procentului din activitatea industrială mondială ce va reveni în anul 2000 ţărilor care acum sînt în curs de dezvoltare.

Din cele de mai sus rezultă clar caracterul aproximativ brut al ilustrării cantitative. Vor fi deci necesare programe de perfecţionare.

Distribuţia veniturilor personale în cadrul ţărilor rămîne cel puţin la fel de importantă ca distribuţia între ţări. Cititorul poate consulta studiile făcute asupra acestui subiect de către Irma Adelman şi Cynthia Morris Taft, rezumate în lucrarea *Policies for Equitable Growth,* prezentată la Conferinţa asupra dezvoltării economice şi distribuţiei veniturilor, ţinută la Institutul de ştiinţă a comportamentului, Universitatea Colorado, aprilie 1967.

Capitolul 7

Strategiile schimbării

„...Legile şi instituţiile trebuie să meargă mînă în mînă cu progresul minţii omeneşti. Odată cu schimbarea circumstanţelor, instituţiile trebuie să progreseze şi ele pentru a ţine pasul cu timpul".

Thomas Jefferson

7.1 Mijloacele schimbării

Pentru realizarea unei ordini sociale şi economice internaţionale echitabile, fiecare va trebui să depună eforturi ; nu numai politicienii şi cei care iau decizii, ci, în principiu, fiecare membru al comunităţii mondiale. Schimbările în direcţiile dorite necesită acţiuni bazate pe niveluri înalte de cooperare ; nu numai formele mai formalizate de cooperare în cadrul şi între instituţiile specializate, dar, de asemenea,

multe alte forme de cooperare informală şi voluntară care pot fi şi trebuie să fie organizate între indivizi, între indivizi şi instituţii şi între instituţii.

La cel mai înalt nivel, nivelul problemelor mondiale, instituţiile internaţionale trebuie să constituie forţa motrice a schimbării avute în vedere. Eforturile ce trebuie făcute de către instituţiile de la nivelurile superioare pot fi considerate ca „mijloace" ce pot fi mobilizate pentru atingerea obiectivelor urmărite. Aceasta implică ca instituţiile să controleze un număr de „pîrghii" care să poată fi folosite pentru dirijarea schimbării prin eforturile indivizilor şi instituţiilor mai mici. Totuşi, controlul pe care îl pot exercita instituţiile nu este nelimitat, fiind mai degrabă determinat de *structura de putere* în care ele funcţionează. În cazul unor instituţii puternice, mijloacele pe care acestea le au la dispoziţie sînt adesea organizate sub forma unor *politici*. Ca atare, politicile se pot referi fie la funcţionarea ordinii social-economice actuale, fie la acţiuni concepute pentru realizarea unor schimbări planificate în ordinea existentă. Cu alte cuvinte, politicile pot fi orientate spre consolidarea sau spre transformarea statu quo-ului internaţional.

În ordinea internaţională actuală, o putere imensă este concentrată în statele naţionale industrializate. Din punct de vedere mondial, acest fapt trebuie considerat ca fiind nedorit. Unele mijloace care ar putea fi folosite pentru atingerea obiectivelor de importanţă vitală pentru comunitatea internaţională pot fi manevrate mult mai eficace la niveluri mai înalte de luare a deciziilor. Aceasta vine însă în contradicţie cu naţiunile lumii a treia, pentru care întărirea statului constituie o premisă a atingerii unor ţeluri, cum ar fi, de exemplu, reducerea inegalităţii dintre cetăţeni. Chiar şi aşa, pentru ţările mai mici din lumea a treia, atingerea unor ţeluri cum ar fi crearea unor pieţe mai mari prin cooperare regională şi sub-

regională (bazare colectivă pe forţele proprii) ar fi facilitată prin luarea deciziilor la un nivel mai înalt decît cel al statului naţional.

7.2 Instituţiile schimbării

Cele mai importante opţiuni pentru organizarea instituţiilor privesc trei domenii principale. Prima opţiune se referă la modul în care sînt grupate mijloacele de conducere a societăţii în *seturi* ce pot fi manipulate în mod corespunzător de o singură instituţie. Din punctul de vedere al eficienţei, cel mai convenabil ar fi să se grupeze împreună mijloacele care necesită tehnici similare de control. A doua opţiune se referă la diferitele *niveluri de luare a deciziilor* şi la ierarhia asociată acestor niveluri. Această importantă consideraţie structurală se aplică atît instituţiilor considerate izolat, cît şi relaţiilor dintre persoane şi dintre instituţii. Pentru atingerea anumitor ţeluri, de exemplu, trebuie avute în vedere confederaţii de organizaţii internaţionale, aşa cum s-a propus în cazul oceanelor (vezi cap. 18). A treia opţiune se referă la condiţiile ce privesc *calitatea de membru* al instituţiilor. Calitatea de membru nu trebuie acordată numai guvernelor naţionale ; ea trebuie, de asemenea, acordată organizaţiilor neguvernamentale de tot felul care funcţionează la diferite niveluri. Bineînţeles, obiectivele instituţiilor vor diferi, de asemenea şi rolurile pe care ele le pot avea.

Aceste opţiuni vor trebui judecate pe baza unor *criterii* derivate din ţelurile generale ale comunităţii. Deşi nici un criteriu nu va fi îndeplinit în întregime, trei dintre ele trebuie să se bucure de o atenţie specială :

(a) *Participarea.* Dacă structura aleasă nu este cu adevărat participatorie, ea nu are şanse de reuşită. Printre altele, structura trebuie să definească gradul de participare corespunzător tuturor grupelor de interese reprezentate.

(b) *Realizabilitatea politică.* Are o importanţă crucială mai ales în fazele iniţiale ale transformării ordinii existente şi este prin natura ei strîns legată de criteriul participării, deoarece participarea reflectă în general poziţiile de putere. Totuşi, în timp ce se ţine cont de structura de putere existentă, trebuie făcute încercări pentru a o schimba în direcţii compatibile cu realizarea unei ordini sociale şi economice internaţionale echitabile (1) (vezi paragraful 7. 4).

(c) *Eficienţa.* Opţiunea făcută trebuie să fie caracterizată printr-un raport favorabil între rezultate şi eforturi. Acest criteriu se va reflecta în fiecare din trăsăturile structurale principale : în numărul de niveluri al ierarhiei luării deciziilor, cel mai înalt nivel fiind ales pentru un anumit set de mijloace ; în structura instituţiilor, în îndatoririle şi drepturile membrilor lor ; în importanţa acordată părerii specialiştilor.

Instituţiile trebuie să funcţioneze ca nişte catalizatori ai schimbării. Totuşi, ştim din experienţă că instituţiile internaţionale sînt înclinate către rigiditate din cauza incapacităţii de a progresa şi de a ţine pasul cu schimbarea condiţiilor. Constituite pentru a iniţia şi orienta un proces de schimbare, instituţiile internaţionale pot deveni un drept cîştigat şi, în consecinţă, activează pentru menţinerea statu quo-ului, opunîndu-se schimbărilor ; în felul acesta ele supravieţuiesc scopului pentru care au fost create. În cele din urmă se poate întîmpla ca astfel de instituţii să-şi dedice cea mai mare parte a energiei şi resurselor lor pentru păstrarea poziţiei lor de putere şi pentru garantarea supravieţuirii lor.

Aceasta ar sugera că unele instituţii noi ar trebui să funcţioneze numai pentru perioade limitate de timp, de exemplu pentru realizarea unei anumite sarcini sau a unui anumit set de sarcini, nedevenind o trăsătură permanentă a ordinii internaţionale. Astfel de instituţii ar

trebui să conţină de la bun început un mecanism de autodistrugere ; evaluarea periodică a utilităţii viitoare a instituţiei în lumina condiţiilor schimbate trebuie să devină obligatorie şi să aibă ca rezultat decizii fie de încetare a activităţii, fie de adaptare a rolului şi funcţionării instituţiei respective.

Sistemul Naţiunilor Unite

Viitorul noii ordini internaţionale nu trebuie confundat cu viitorul sistemului Naţiunilor Unite. Omenirea este confruntată cu o gamă complexă de probleme care nu pot fi rezolvate la nivel naţional. Ele necesită cooperarea internaţională, cooperare organizată prin intermediul instituţiilor internaţionale. În ciuda faptului că numeroase realizări ale O.N.U. în diferite domenii sînt adesea uitate sau denigrate, Organizaţia Naţiunilor Unite rămîne singurul mecanism înzestrat cu un potenţial real de a construi o lume mai dreaptă.

Rolul ei viitor va depinde în mare măsură de capacitatea de a se adapta la schimbarea raporturilor de forţe, la nevoile unei comunităţi mondiale în plină expansiune, precum şi la decizia guvernelor, în special a celor mai puternice, de a folosi O.N.U. * ca instrument principal în formularea şi realizarea politicilor care îi afectează pe ceilalţi.

Faptul că aparatul Naţiunilor Unite are nevoie de o restructurare nu este contestat de nimeni. Deja au fost formulate de către „Grupul celor 25" recomandări pentru îmbunătăţirea eficienţei economice a O.N.U. *. Aceste recomandări constituie o bază esenţială, deşi parţială, pentru viitoarea adaptare şi, cu toate că unele recomandări au dat naştere la controverse, trebuie

* *A new U. N. Structure for Global Economic Cooperation*, O.N.U., New York, mai 1975, E/AC 62/9.

făcute toate eforturile pentru îmbunătățirea eficienței organizației în direcțiile propuse. Cîteva dintre cele mai importante recomandări ale Grupului sînt rezumate mai jos :

(a) Trebuie numit un director general pentru dezvoltare și cooperare economică internațională, care să-i urmeze ca rang secretarului general al O.N.U. Directorul general ar urma să asigure conducerea întregului sistem economic internațional, răspunzînd de coordonarea inițiativelor economice importante la nivel mondial.

(b) Toate fondurile destinate activităților de preinvestiții (cu excepția U.N.I.C.E.F.) trebuie centralizate într-un „fond al fondurilor", care să fie numit Autoritatea de dezvoltare a Națiunilor Unite și care să fie dirijat de un administrator cu rang de director general adjunct. Identitatea fondurilor actuale ar urma să fie menținută pentru a permite identificarea contribuțiilor la scopuri ca : programele privind protecția mediului înconjurător sau programele cu privire la populație. Autoritatea de dezvoltare va fi guvernată de un comitet executiv care va fi răspunzător în fața ECOSOC.

(c) Departamentul afacerilor economice și sociale al Secretariatului O.N.U. trebuie să fie reorganizat și subordonat unui director general adjunct pentru cercetare și politică. Departamentul ar urma să întreprindă cercetări, planificări politice și analize economice pentru ECOSOC și pentru celelalte organisme ale Națiunilor Unite. La realizarea acestor sarcini va colabora un colectiv mixt de cercetare, planificare și programare.

(d) Directorul general va prezida un comitet consultativ pentru cooperare și dezvoltare economică, compus din conducătorii agențiilor specializate importante și ai comisiilor economice regionale.

(e) Consiliul economic și social trebuie consolidat pentru a putea asigura o orientare de bază

în problemele economice şi sociale. Cele mai multe comisii şi organe subordonate ar urma să fie desfiinţate.
(f) Trebuie creat un mic grup de experţi care să evalueze realizarea activităţilor economice ale O.N.U.

7.3 Dirijarea procesului schimbării : alternative ; soluţii de rezervă ; compromisuri

Dată fiind lista în continuă creştere a problemelor cu care este confruntată omenirea, trebuie făcute toate eforturile pentru a stimula procesele care duc spre direcţiile dorite. Un exemplu de astfel de proces îl constituie tendinţa spre centralizarea luării deciziilor în problemele cu efecte externe importante. Promovarea luării deciziilor dincolo de frontierele naţionale trebuie considerată ca o continuare logică a procesului de schimbare şi ca o premisă pentru afirmarea efectivă a suveranităţii naţionale. Din aceleaşi motive, continuarea tendinţelor spre luarea descentralizată a deciziilor pe baza necesităţii unei participări veritabile este de asemenea în pas cu dezvoltările istorice, de genul desfiinţării sistemului colonial. Nu este nimic paradoxal sau incompatibil în aceste tendinţe spre centralizare şi spre descentralizare. Ele sînt feţe diferite ale aceleiaşi monede şi împreună reprezintă o mişcare în direcţia a ceea ce a fost numit în paragraful 5.8 „suveranitate planetară descentralizată".

Pe lîngă stimularea şi dirijarea proceselor favorabile, trebuie să fim destul de înţelepţi pentru a aprecia în ce domenii sînt necesare „mutaţii". În aceste cazuri, ţelul trebuie să fie întreruperea proceselor care, dacă ar continua, ar înrăutăţi perspectivele unei schimbări reale. Astfel de procese pot fi de tip „escaladare" sau stagnante. Exemple de primul tip sînt cursa

înarmărilor, proliferarea capacităţilor nucleare, decalajele în continuă creştere dintre naţiunile bogate şi naţiunile sărace, supraconsumul din ţările industrializate bogate şi incapacitatea crescîndă a ţărilor lumii a treia de a asigura mijloacele pentru satisfacerea nevoilor de bază ale celor nevoiaşi. Procesele stagnante, care reclamă o intervenţie, includ, printre altele, inactivitatea în domeniul cooperării în scopul dezvoltării şi inerţia manifestată în reînnoirea unor sisteme sociale învechite.

Dată fiind actuala structură a puterii şi actualele idei despre „realizabilitatea politică", proiectele deterministe cu privire la schimbări pe termen lung trebuie evitate : acestea pot mai degrabă să pericliteze decît să îmbunătăţească perspectivele de reorientare a evoluţiei sociale. Este necesar deci să ne limităm la un număr de principii călăuzitoare care să poată servi ca bază pentru dirijarea schimbărilor în direcţiile dorite (vezi caseta). În aplicarea acestor principii trebuie să tindem spre un optim, deşi s-ar părea că incapacitatea atingerii lui este caracteristică condiţiei umane. Urmărind optimul, trebuie să examinăm cu sinceritate alternativele ce ne stau în faţă, fiind gata să facem compromisuri dacă refuzul de a le face nu contribuie la un progres şi fiind gata să acceptăm o soluţie de rezervă dacă prima variantă nu poate fi realizată.

Principii călăuzitoare pentru stabilirea alternativelor de luare a deciziilor

(a) Luarea deciziilor la nivel internaţional poate îmbrăca diferite forme, de la forme **slab organizate la cele strict organizate.** Forma cea mai slabă o constituie, de exemplu, cazul în care o ţară aplică o anumită politică, dar informează ţările care ar putea fi afectate de acţiunile sau intenţiile ei. O a doua formă include un proces

de **consultare** fără a se ajunge la decizii care să fie obligatorii. A treia formă ca grad de organizare include încercările de a ajunge la **decizii unanim acceptate,** iar a patra cuprinde încercările de a lua decizii pe bază de majoritate. O formă şi mai organizată se obţine prin introducerea unor proceduri de **rezolvare a dezacordurilor.** Totuşi, o formă adecvată este aceea în care o **autoritate** supranaţională autentică ia decizii bazate pe principiul unei majorităţi calificate. O majoritate calificată poate cuprinde un sistem de voturi bazat fie pe o majoritate simplă, fie pe un sistem în care nu numai numărul total al reprezentanţilor, dar şi reprezentanţii unor grupuri bine definite trebuie să formeze împreună o majoritate. De asemenea pot fi concepute combinaţii ale acestor alternative.

(b) Un organism de luare a deciziilor poate fi iniţiat de cîteva ţări care să-şi asume pe bază **voluntară** sarcina de **deschizători de drum.** Apoi, acest organism poate fi extins în mod treptat. Unele din mijloacele folosite ar putea fi întîi aplicate la niveluri inferioare, de exemplu un **impozit** pe bunuri de consum de folosinţă îndelungată, care să fie apoi **urcate treptat şi extinse pentru a include mai multe categorii şi** eventual mai multe ţări.

(c) Apartenenţa la organismul internaţional de luare a deciziilor trebuie să fie permisă atît autorităţilor publice, cît şi organizaţiilor particulare, fie că sînt sau nu realizatoare de profit, sau unei combinaţii a acestora.

(d) Deoarece o ordine internaţională eficientă necesită instituţii atît la nivel regional, cît şi la nivel mondial, organismele de luare a deciziilor la nivel regional pot fi înfiinţate înaintea instituţionalizării unui organism similar la nivel mondial. În anumite cazuri ar putea fi mai potrivit să se înceapă de la un nivel subregional, pe baza elementelor enunţate la punctul (c).

(e) Este preferabil ca propunerile să cuprindă un **plan** care să descrie viitoarea acţiune în domeniile în care s-a realizat un acord. Planul ar permite introducerea în propuneri a unui control politic, deşi aceasta va depinde, bineînţeles, şi de experienţele şi rezultatele fazelor anterioare.

7.4 Schimbările în structura puterii

Crearea unei ordini sociale şi economice internaţionale echitabile necesită schimbări în actuala distribuţie a puterii. Dezvoltarea conştiinţei globale nu a atins încă stadiul în care naţiunile bogate şi privilegiate sînt pregătite — în perspectiva propriului lor interes — să transfere în mod voluntar o parte a puterii lor instituţiilor internaţionale. Este de aşteptat ca conştiinţa necesară să se dezvolte încet. Cu toate acestea, lumea a treia aşteaptă cu nerăbdare schimbarea şi, prin urmare, ea trebuie să-şi încordeze forţele şi resursele pentru a-şi mări puterea în raport cu ţările industrializate. Redresarea dezechilibrului de putere este necesară nu numai pentru stabilirea unei baze mai echitabile a viitoarelor negocieri asupra unei ordini mondiale ; ea trebuie să contribuie, de asemenea, la promovarea schimbărilor necesare în atitudinile naţiunilor industrializate.

Schimbările în structura puterii pot fi efectuate în timp scurt numai prin acţiuni violente, şi, într-adevăr, în deceniile următoare sînt de aşteptat multe reacţii violente faţă de inegalităţile existente, atît în cadrul naţiunilor, cît şi între ele. Cu toate acestea, recurgerea la violenţă în relaţiile internaţionale ar duce omenirea aproape de marginea prăpastiei nucleare. Rezolvarea conflictelor prin forţă deschide calea escaladării, şi aceasta este una dintre premisele războiului nuclear, posibilitate pe care

părinții ideologiilor revoluționare nu o cunoscuseră. Prin urmare, pentru redresarea dezechilibrelor de putere, națiunile lumii a treia trebuie să caute mijloace care să evite violența.

Lumea a treia poate să-și îmbunătățească poziția de putere prin exercitarea *controlului asupra resurselor sale naturale deficitare la nivel mondial.* Eficacitatea acestei strategii a fost parțial demonstrată de grupul O.P.E.C. Prosperitatea țărilor industrializate depinde de aprovizionarea ritmică cu materii prime din lumea a treia (vezi tabelul 12). În 1950 S.U.A. depindeau de importuri, cu mai mult de jumătate din necesarul economiei, la numai 4 materii prime din cele 13 materii prime de bază pentru o economie industrială modernă. În 1970 numărul acestora a crescut la 6, iar în 1985 se așteaptă ca numărul lor să crească la 9.

În lipsa unor reglementări internaționale, țările lumii a treia își pot mări puterea prin exercitarea *controlului asupra investițiilor străine.* Acest lucru este posibil datorită faptului că multe țări industrializate au interese mari și în continuă creștere în economiile multor țări sărace. De exemplu, cîștigurile realizate de S.U.A. din investiții directe în străinătate au reprezentat în 1950 9% din totalul profiturilor, pentru ca în 1969 să crească la 28%. Controlul asupra investițiilor făcute de țările industrializate, stipulat în Carta drepturilor și îndatoririlor economice ale statelor, constituie o armă puternică și trebuie folosit cu discernămînt.

De asemenea, unele țări ale lumii a treia își vor putea spori puterea de negociere și ca rezultat al *reevaluării* unor produse naturale în raport cu produsele sintetice. În unele cazuri, această posibilitate poate crește pe măsură ce țările industrializate se apropie de limita rezervelor de apă (2).

Noile structuri pot fi construite prin crearea de *„noi coaliții"*. Acestea pot fi formate la nivel național și internațional și pot avea un caracter politic, avînd ca scop realizarea unor

combinaţii noi de influenţă şi putere. Este de la sine înţeles că astfel de coaliţii trebuie formate pe baza unei egalităţi depline, ca dealtfel orice alte implicaţii practice ale conceptului de „interdependenţă" între naţiuni. Propunerea „Grupului celor 25" cu privire la constituirea unor grupuri de „negocieri" sau „consultative" în cadrul ECOSOC ar putea oferi posibilităţi de explorare a unor astfel de „noi coaliţii".

Pot fi concepute multe alte tipuri de noi coaliţii, de exemplu, între uniunile consumatorilor din ţările industrializate şi U.N.C.T.A.D., între producătorii de mijloace de producţie şi O.N.U.D.I. şi între producătorii de hrană şi materii prime şi F.A.O. Interesele consumatorilor din ţările bogate merg mînă în mînă cu reducerea obstacolelor din calea importurilor ; interesele producătorilor de mijloace de producţie merg mînă în mînă cu creşterea finan-

TABELUL 12

Dependenţa S.U.A., C.E.E. şi Japoniei de importul de materii prime industriale de bază în 1973 (în procente)

	S.U.A.	C.E.E.	Japonia
	(importul, în procente din consum)		
Bauxită[a]	86	60	100
Crom	91	100	100
Cobalt	96	100	100
Cupru	6	96	83
Minereu de fier	20	59	99
Plumb	26	70	70
Mangan	98	99	86
Cauciuc natural	100	100	100
Nichel	72	100	100
Fosfaţi	(b)	100	100
Cositor	87	99	93
Tungsten	68	100	100
Zinc	63	60	68

(a) materie primă pentru producerea aluminiului
(b) exportator

SURSA : **International Economic Report of the President**, transmis Congresului american în martie 1975, U.S. Government Printing Office, Washington, D.C., 1976, p. 61.

țării dezvoltării ; interesele producătorilor de hrană și materii prime merg mînă în mînă cu aprovizionarea corespunzătoare cu hrană a omenirii.

De asemenea, pot fi realizate coaliții între țările industrializate mici și mijlocii cu interese comune, împotriva marilor puteri. În ceea ce privește lumea a treia, este deosebit de importantă explorarea limitelor cooperării între țările acestei lumi în cadrul politicilor menite să promoveze dezvoltarea prin forțele proprii. În cadrul lumii a treia cooperarea poate fi organizată la mai multe niveluri și în jurul unor probleme diferite : între țările vecine ; între țările cu niveluri de dezvoltare asemănătoare; între țările care au aceleași mărfuri de vînzare; între țările care oferă la schimb produse complementare ; și între țările care au probleme comune, de exemplu plata dobînzilor. Țările O.P.E.C. din Orientul Mijlociu, o regiune lipsită de apă, și țările din sudul Asiei cu surplusuri de apă ar putea profita de pe urma unei cooperări. Există multe posibilități atrăgătoare pentru încheierea unor alianțe de cooperare între O.P.E.C. și lumea a treia. Acestea, ca și alte tipuri de coaliții noi ar putea și eventual ar trebui să aibă ca rezultat instituționalizarea unei noi structuri a puterii.

Cea mai mare putere a lumii a treia este *solidaritatea* ei. Este foarte important ca lumea a treia să-și păstreze „puterea colectivă a sărăciei". Fără aceasta, va fi mult mai dificil să se obțină concesii importante din partea națiunilor bogate și să se aranjeze un transfer real al resurselor.

7.5 În căutarea unor idei relevante : responsabilitățile specialiștilor

În ultimă analiză, lumea noastră este guvernată de idei — raționale și etice — și nu de drepturi cîștigate. „Puterea ideii", arma

oamenilor de știință, a moraliștilor și a cetățenilor activi, va avea o importanță decisivă în construirea unei lumi mai drepte și mai pașnice, și deci căutarea unor idei relevante trebuie organizată și intensificată în așa fel încît să o sprijine.

Una din principalele noastre arme în această căutare este vastul arsenal de oameni de știință pe care avem posibilitatea potențială de a-i folosi. Pentru a utiliza cît mai bine această resursă, trebuie să dirijăm deliberat cercetările în direcțiile pe care le considerăm cu adevărat relevante. Dată fiind situația actuală a lumii, relevanța trebuie determinată prin măsura în care gîndul sprijină acțiunea menită să ușureze sărăcia zdrobitoare de care suferă cea mai mare parte a omenirii și să reducă diferențele enorme dintre șansele și veniturile celor bogați și șansele și veniturile celor săraci.

Un domeniu important de cercetare este *reciclarea în sens mai larg*, adică trecerea deliberată a frontierelor dintre sectoarele industriale și domeniile cunoașterii. Cercetări recente au demonstrat posibilitatea folosirii deșeurilor unui proces industrial ca materiale utile pentru un altul. Mulți tehnologi și mulți industriași au crescut în mediul strîmt al monoindustriilor și din această cauză le-au scăpat multe posibilități de reciclare, inclusiv economiile potențiale de resurse neregenerabile, care însoțesc de obicei reciclările. Așa cum cercetarea interdisciplinară s-a dovedit a fi deosebit de productivă, este de așteptat ca găsirea unor legături interindustriale să fie de asemenea foarte rodnică. Justificarea unei astfel de cercetări este sprijinită și de faptul tot mai evident că nefolosirea unor produse secundare, rezultate în urma unui proces productiv, ca materiale utile pentru un alt proces, constituie la nivelul întregii societăți o *risipă* inutilă de resurse umane și fizice.

Și în procesele politice este de așteptat ca găsirea unor *„noi combinații"* să producă rezul-

tate valoroase. Căutarea unor noi combinaţii va pune probabil în evidenţă responsabilităţile pe care le au oamenii de ştiinţă, precum şi alţi specialişti nu numai faţă de propriile naţiuni, ci şi faţă de întreaga omenire. În trecut, specialiştii au evitat să se angajeze în dezbateri politice sau să-şi împărtăşească cunoştinţele şi temerile marelui public. Date fiind controversele sociale, ei au preferat adesea să adopte poziţii neutre, să dea mai degrabă sfaturi decît să pledeze deschis. Această generalizare nu mai este valabilă. În multe domenii ale ştiinţei au loc mişcări radicale. Atît în ţările bogate, cît şi în ţările sărace, oamenii de ştiinţă participă în număr din ce îr ce mai mare la propagarea activă a unor idei, activitate pe care oamenii de ştiinţă o consideră ca o datorie intelectuală şi morală.

În lumina complexităţii problemelor contemporane, părerea că oamenii de ştiinţă ar trebui să fie consilieri, iar politicienii să fie cei care iau deciziile este, fără îndoială, discutabilă. Pentru a putea lua decizii responsabile, cel care ia decizii trebuie să fie conştient de consecinţele acţiunilor sale şi să ia în consideraţie aceste consecinţe. Complexitatea problemelor contemporane nu-i permite celui care ia decizii să se bazeze pe intuiţie sau să-şi orienteze acţiunile către expediente pe termen scurt. Ca urmare, trebuie cerută într-o măsură din ce în ce mai mare părerea specialiştilor (3).

Aceste observaţii pledează în favoarea creşterii participării specialiştilor la luarea deciziilor în domeniile ce au o importanţă vitală pentru viitorul omenirii. Prin aceasta nu vrem să sugerăm că ar trebui creată o tehnocraţie sau că voinţa politică ar putea fi înlocuită de expertiza ştiinţifică. Am vrut doar să atragem atenţia că ar fi o dovadă de miopie să nu utilizăm în mod eficient cunoştinţele ce ne stau astăzi la dispoziţie şi care sînt necesare pentru construirea drumurilor către o lume mai dreaptă. Specialiştii trebuie să servească ca

apărători ai celor nenăscuţi încă şi creşterea rolului lor poate fi considerată ca un exemplu de *reprezentare funcţională* în luarea internaţională a deciziilor.

Specialiştii trebuie nu numai să susţină anumite direcţii de acţiune în forurile internaţionale, ci, de asemenea, să se angajeze deplin în eforturile de dezvoltare la nivel local. Angajamentul lor trebuie să fie fără rezerve, iar ataşamentul lor faţă de o problemă sau faţă de o comunitate nemărginit. Experţii care au acţionat prin canale bilaterale sau multilaterale nu au corespuns întotdeauna acestor cerinţe. „Expertul nou", promovînd activ dezvoltarea locală prin forţele proprii, trebuie să-şi subordoneze propriile valori şi chiar şi cunoştinţele comunităţii pe care încearcă să o slujească. Am asistat la apariţia „medicilor desculţi" ; trebuie să încurajăm apariţia unor „experţi desculţi".

Pentru a se dezvolta în cadrul independenţei lărgite şi al bazării colective pe forţele proprii, lumea a treia trebuie să lupte pentru propria-i eliberare intelectuală. Astăzi este foarte necesar ca lumea a treia să dezbată sincer şi deschis alegerile pe care le are de făcut în forumurile ei proprii. În această ordine de idei organizarea Forumului lumii a treia reprezintă o iniţiativă deosebit de oportună. Misiunea acestui forum este de a elabora strategii relevante de dezvoltare în cadrul sistemelor naţionale de valori şi de a asigura bazele analitice ale negocierilor în vederea edificării unei noi ordini internaţionale. Prezenţa intelectuală a acestuia s-a făcut deja simţită în dezbaterile internaţionale.

7.6 **Opinia publică din ţările industrializate : sarcini de viitor şi necesitatea reformelor cu privire la informaţii**

Posibilitatea traducerii în viaţă a ideilor cu privire la noua structură a puterii va necesita

în societăţile democratice acceptarea de către opinia publică a unor astfel de idei. Prin urmare, are o importanţă uriaşă găsirea unor noi moduri şi mijloace de stabilire, în cadrul ţărilor industrializate, a unor contacte între grupuri oficiale şi neoficiale de cetăţeni, oameni de ştiinţă şi politicieni şi de menţinere a unui dialog permanent înăuntrul acestor grupuri şi între ele, cu scopul de a găsi şi accepta noi abordări ale problemelor comune.

În stimularea şi organizarea unor astfel de dezbateri este esenţial să se renunţe la idei de genul : „caritate creştinească", „ajutarea săracilor", „umanitarism", care sugerează, de fapt, „firimituri pentru cei ce mor de foame". Problemele nu mai sînt şi, de fapt, nici nu au fost vreodată rezolvabile prin filantropie internaţională. Întrebările care aşteaptă răspunsuri trebuie plasate într-o perspectivă mult mai largă. La ce fel de viaţă aspiră indivizii prosperi din ţările industrializate pentru ei înşişi şi — probabil chiar mai important — pentru copiii lor ? Nu pot oare naţiunile bogate, care în prezent luptă să menţină „viaţa bună" pe insulele lor de prosperitate şi calm relativ, să perceapă primele semne ale eşecului lor, tratînd mai serios cererile lumii a treia : incertitudinile cu privire la investiţiile în străinătate şi la activităţile viitoare ale întreprinderilor lor transnaţionale, creşterea numărului de muncitori imigranţi, intensificarea activităţii extremiştilor politici şi continua ameninţare a escaladării disputelor interne în conflicte internaţionale ?

Este îndoielnic că opinia publică ar fi atît de potrivnică schimbărilor pe cît vor să ne facă să credem unii politicieni occidentali. Dimpotrivă, mulţi cetăţeni din ţările industrializate par să înţeleagă mai clar necesitatea găsirii unor noi moduri şi mijloace de abordare a problemelor acute de astăzi, precum şi consecinţele pasivităţii atît pentru ei, cît şi pentru familiile lor,

decît o fac mulţi dintre reprezentanţii lor aleşi şi mulţi dintre oficialii numiţi (4).

Guvernele subestimează frecvent şi în mod inerent pe cei pe care îi conduc. Istoria a arătat adeseori că oamenii, în timpuri de criză şi odată convinşi de necesitatea schimbării, sînt gata să accepte politicile care cer schimbări în comportamentul lor, în aşa fel încît să ajute la asigurarea unei vieţi mai bune pentru ei şi pentru copiii lor. Crearea unei ordini sociale şi economice echitabile ridică asemenea cerinţe : de exemplu, necesitatea ca oamenii să-şi modifice treptat stilurile de viaţă şi obiceiurile legate de consum. Guvernele ţărilor industrializate trebuie să se adreseze cetăţenilor în legătură cu opţiunile ce le stau în faţă. Guvernele trebuie să ia iniţiativa organizării unor dezbateri la nivel naţional nu numai cu privire la problemele interne sau la anumite aspecte ale politicii externe, ci cu privire la o gamă de opţiuni politice care vor afecta viaţa cetăţenilor în anii ce urmează.

Faptul că recunoaşterea politică a multor probleme de astăzi se regăseşte puţin în politicile naţionale nu este numai o reflectare a inerţiei şi a conservatorismului înnăscut, ci, de asemenea, a unui refuz al guvernelor majorităţii ţărilor industrializate de a admite că dominaţia economică şi tehnologică postcolonială este aproape la fel de sufocantă ca şi cea exercitată prin metode coloniale directe.

Guvernele naţiunilor industrializate nu pot invoca opinia publică pentru a-şi justifica împotrivirea faţă de schimbările structurale la mesele de negocieri ale lumii. Opinia publică nu este un fenomen *sui-generis*. Ea este în parte rezultatul politicii guvernului, şi prin definiţie politicienii nu se pot ascunde în spatele propriei lor creaţii. Dacă anumite sectoare ale opiniei publice sînt potopite de retorică şi lozinci, asociate unei stări de confuzie, o mare parte din vină revine conducătorilor politici. Şi dacă aceşti lideri sînt parţial răspunzători pen-

tru o situaţie care împiedică acceptarea schimbărilor, atunci tot ei trebuie să fie făcuţi răspunzători de schimbarea acestei situaţii.

În timp ce opinia publică naţională poate exista la singular, pe plan internaţional ea există la plural. Grupurile similare cu roluri şi funcţii asemănătoare din diferite societăţi devin mult mai repede conştiente de poziţiile, tacticile şi acţiunile celorlalte grupuri decît cu numai douăzeci de ani în urmă. Grupuri de tipuri cît mai diferite, atît din sfera productivă, cît şi din afara acesteia — studenţi, sindicate, oameni de ştiinţă —, atît din lumea a treia, cît şi din ţările industrializate, trebuie să-şi unească forţele pentru modelarea opiniei publice şi politice. Ţelul ce trebuie urmărit este internaţionalizarea încercărilor de „ridicare a conştiinţei". În acest domeniu există o vastă sferă de acţiune pentru o gamă întreagă de organizaţii neguvernamentale şi pentru cooperarea dintre ele.

În ultimii zece ani s-au făcut mari eforturi în unele ţări industrializate pentru a aduce în atenţia unor mase mari de oameni obstacolele ce stau în faţa ţărilor lumii a treia. Faptul că s-a obţinut doar un succes limitat se datoreşte probabil incapacităţii de a evidenţia interdependenţa dintre ţări şi probleme. În viitor trebuie acordată mai multă atenţie informării şi educării în legătură cu modul în care funcţionează planeta noastră şi în legătură cu „realitatea supravieţuirii", care demonstrează că cerinţele întregului sînt mai largi şi mai profunde decît ale părţilor care îl alcătuiesc. De asemenea, se simte nevoia fundamentală de a forma o clasă politică educată, capabilă să înţeleagă atît ştiinţa, cît şi marile implicaţii, posibilităţi şi pericole ce însoţesc progresul tehnologic şi care să poată orienta progresul tehnologic către obiective constructive din punct de vedere social.

Trebuie, de asemenea, să recunoaştem că răspîndirea informaţiilor pe plan internaţional a

fost multă vreme obiectul unor practici discriminatorii. Fluxul informaţiilor din lumea a treia către ţările industrializate este controlat de o mînă de agenţii de ştiri occidentale ; informaţiile sînt cumpărate şi vîndute pe o piaţă extrem de restrînsă. Ca atare, informaţiile constituie obiectul unor maşinaţii şi pot fi folosite ca un mijloc de perpetuare a unor idei preconcepute, a ignoranţei şi apatiei, servind la menţinerea sistemelor, şi nu la transformarea lor.

Opinia publică din ţările industrializate nu va avea un acces real la informaţii complete cu privire la lumea a treia, la cerinţele, aspiraţiile şi nevoile ei atîta timp cît modelele de comunicare şi informare nu se vor elibera de spiritul comercial al goanei după senzaţional în prezentarea ştirilor, spirit care le caracterizează în prezent, şi atîta timp cît nu vor fi îndepărtate din sfera informaţiilor prejudecăţile etnocentriste. *Lărgirea capacităţii de informare* trebuie considerată o componentă esenţială a încercărilor de a crea o nouă ordine internaţională şi, ca atare, practicile monopoliste şi centriste inerente în actuala distribuire a informaţiilor la nivel internaţional trebuie considerate ca una dintre cele mai negative, deşi subtile, caracteristici ale sistemului actual.

Este evidentă deci nevoia unei reforme. O astfel de reformă trebuie să includă crearea unui centru de informaţii al lumii a treia, care să servească nevoilor specifice ale acestei lumi şi care să faciliteze distribuirea informaţiilor despre lumea a treia atît în ţările industrializate, cît şi în ţările lumii a treia. Există, de asemenea, un cîmp de acţiune considerabil pentru creşterea cooperării între agenţiile naţionale de ştiri ale ţărilor din lumea a treia. Aranjamentele bilaterale şi schimburile multilaterale existente trebuie utilizate mai bine şi, acolo unde este cazul, trebuie create altele noi.

7.7 Politicile de reglementare

Una dintre cele mai urgente cerinţe ale strategiilor de schimbare este creşterea productivităţii naţiunilor sărace — individual, ca state naţionale, şi colectiv, în cadrul grupurilor regionale. Cel mai puternic mijloc de creştere a productivităţii este sporirea numărului de locuri de muncă, care este ea însăşi unul dintre principalele mijloace de îmbunătăţire a distribuţiei veniturilor. Aceasta implică faptul că, pentru crearea unei noi ordini internaţionale, naţiunile bogate trebuie să fie pregătite să renunţe la o parte din viitoarea lor capacitate productivă. Pentru ca acest proces să fie lin, fără discontinuităţi, sînt necesare politici de reglementare, şi astfel de politici trebuie să constituie o parte a strategiilor de dezvoltare în ţările bogate. Majoritatea ţărilor bogate folosesc deja politici de reglementare pentru rezolvarea propriilor dezechilibre regionale ; C.E.E. au înfiinţat recent un fond de dezvoltare regională pentru promovarea dezvoltării regiunilor mai sărace din unele state membre. Stabilirea unei diviziuni internaţionale a muncii şi, ca atare, dezvoltarea selectivă a activităţilor economice în ţările lumii a treia reclamă extinderea substanţială a unor astfel de politici de reglementare, pentru a ţine cont nu numai de inegalitatea şanselor în cadrul lumii bogate, ci şi de inegalităţile mult mai mari dintre naţiunile bogate şi naţiunile sărace.

Productivitatea ţărilor lumii a treia trebuie crescută din două motive principale. În primul rînd, pentru a spori capacitatea ţării de a răspunde nevoilor de bază ale celor săraci, obţinîndu-se astfel un nivel superior de bazare pe forţele proprii. Această problemă trebuie rezolvată de fiecare ţară în parte. În al doilea rînd, pentru a îmbunătăţi poziţia competitivă a produselor finite ale lumii a treia pe pieţele

internaţionale. Această problemă poate fi rezolvată cel mai bine la nivel regional şi subregional, în cadrul bazării colective pe forţele proprii.

Nu mai este cazul ca ţările industrializate să adopte politici de protejare a industriilor lor care utilizează multă forţă de muncă. Ele ar trebui, ca dealtfel şi ţările lumii a treia, să dezvolte acele industrii în care deţin un avantaj în comparaţie cu celelalte ţări. Aceasta nu înseamnă că ţările industrializate trebuie „să abandoneze" industrii întregi. Din punct de vedere politic, aceasta nu ar fi nici posibil şi nici necesar. Aşa cum există o diviziune a muncii între industrii, tot aşa există o diviziune şi în interiorul industriilor. Urmează a fi menţinute acele sectoare ale industriilor care deţin un avantaj ; nu trebuie făcut nici un efort pentru protejarea sectoarelor necompetitive. Ţările industrializate, de exemplu, deţin un avantaj în ceea ce priveşte producţia de maşini pentru industria textilă, dar nu în mod necesar şi în producţia de textile. Unele produse textile ar putea fi produse mai bine în ţările lumii a treia. Alte industrii în care ţările industrializate deţin un avantaj în comparaţie cu ţările lumii a treia sînt industriile de prelucrare a metalelor, electronica şi industriile care beneficiază de cercetare intensivă.

Procesul descris se desfăşoară deja, deşi cu deformări. Astfel, unele sectoare ale industriei occidentale prelucrătoare de bunuri se mută în ţările lumii a treia. Un exemplu îl constituie deplasarea industriei de confecţii din Europa occidentală în nordul Africii. În ceea ce priveşte această ajustare, o mare parte din responsabilitate va reveni, fără îndoială, iniţiativei particulare. Faptul că în prezent aceste reglementări sînt insuficiente este dovedit de milioanele de muncitori care imigrează din lumea a treia pentru a căuta de lucru în ţările occi-

dentale industrializate. În măsura în care ajustările pe care inițiativa particulară le face forțelor internaționale se dovedesc a fi necorespunzătoare și ținînd cont că întreprinderile particulare s-ar putea să nu fie suficient de creative și sensibile la nevoile țărilor, reglementările trebuie stimulate și orientate prin impozite diferențiate și subvenții. Subvențiile vor trebui acordate industriilor care pot avea o contribuție semnificativă la eforturile de dezvoltare ale țării sau regiunii. Aceste subvenții vor putea fi folosite, dacă este cazul, pentru a finanța schimbările legate de diversificarea producției.

Guvernele lumii a treia, pe lîngă faptul că trebuie să facă tot ce le stă în putere pentru mărirea numărului de locuri de muncă, trebuie să ia măsuri pentru a găzdui industriile din țările industrializate. Ele trebuie să știe ce vor. Experiența ne-a arătat că industriile nu se mută în țările sărace din altruism ; decizia lor este motivată fie de mîna de lucru ieftină și numeroasă, fie de dorința de a scăpa de măsuri antipoluante prea severe, fie în căutarea unor condiții generoase de concesionare sau de alte motive asemănătoare. În cel mai rău caz, industriile lipsite de scrupule constituie o extindere directă a neocolonialismului.

Nu se poate reproșa industriilor străine obținerea unor profituri rezonabile în urma activității lor în țările lumii a treia atîta timp cît aceste activități contribuie direct la eforturile de dezvoltare ale țărilor-gazdă. Dar pentru a putea aprecia contribuția, țările sărace trebuie să aibă o strategie de dezvoltare declarată, care să includă politica de industrializare, care, la rîndul ei, să specifice clar cerințele ei industriale, tehnologice și de forță de muncă.

Procesul de reglementare include spectrul șomajului în țările industrializate. Acest spectru poate fi alungat prin programe de califi-

care şi recalificare a forţei de muncă, combinate cu măsuri de dezvoltare industrială şi stimulare financiară. Acestea vor fi necesare nu numai în cazul aplicării unor politici de încurajare a industrializării lumii a treia, dar şi în anticiparea forţelor de pe piaţa internaţională. Puţine ţări folosesc asemenea politici în măsura şi cu precizia necesară.

Pentru a asigura eficacitatea politicilor de reglementare, este necesară o coordonare a politicilor atît între ţările industrializate, cît şi între autorităţile publice şi sectorul particular. În cazul în care industrializarea lumii a treia nu se realizează cu ajutorul unui efort comun al tuturor ţărilor industrializate, ci la întîmplare, unele ţări industrializate vor pierde mai mult decît altele. Pentru a evita această situaţie, ar trebui creat un mecanism pentru ajustarea dezechilibrelor ce pot apărea între ţările industrializate. Aceste dezechilibre ar putea fi cel mai bine redresate cu ajutorul unui fond O.C.D.E. destinat creării de noi locuri de muncă sau finanţării programelor de recalificare, sau ambelor scopuri. Dezechilibrele posibile în cadrul ţărilor C.E.E. ar putea fi redresate cu ajutorul unui fond special de reglementare. De asemenea, ar trebui reconsiderate posibilităţile oferite de micşorarea numărului de ore de muncă.

Fără îndoială că traducerea în viaţă a politicilor de reglementare la scara necesară este împiedicată de actuala recesiune. Pentru planificarea unor politici pe termen mai lung putem presupune că recesiunea va fi depăşită, chiar dacă o întoarcere la ritmurile foarte înalte de creştere din perioada 1945—1970 pare foarte improbabilă. Este totuşi neîndoielnic că un remediu pentru recesiune şi totodată o reglementare necesară pe termen lung se va realiza numai printr-un flux crescut de fonduri de la naţiunile bogate către naţiunile sărace.

7.8 Aspectele juridice ale noii ordini internaţionale : necesitatea unui tratat-cadru

Ţelurile, mijloacele şi instituţiile noii ordini internaţionale trebuie în cele din urmă exprimate în reguli şi norme juridice care să guverneze comportarea statelor, organizaţiilor internaţionale, întreprinderilor transnaţionale şi altor subiecţi ai legii. Legea trebuie să asigure, de asemenea, remedii şi sancţiuni eficiente în cazul încălcării acestor reguli şi norme.

Strategia schimbărilor planificate poate folosi puterea ideilor raţionale şi etice cuprinse în anumite principii dezvoltate în cadrul dreptului economic naţional, cum ar fi principiul nediscriminării în forma sa cea mai echitabilă, care interzice nu numai tratamentul diferit al cazurilor egale, ci şi tratamentul egal al unor situaţii neegale. Astfel de principii trebuie adaptate contextului internaţional pentru a-şi găsi o acceptare mai largă în societatea internaţională decît în prezent.

Problema de drept pusă de noua ordine internaţională poate fi considerată ca fiind transformarea unui sistem juridic bazat pe cultura vest-europeană în dreptul comunităţii mondiale (vezi caseta). Pentru a rezolva această problemă trebuie luate în considerare contribuţiile pe care le pot aduce la această dezvoltare progresistă, pe baza moştenirii lor spirituale, statele hinduse, budiste şi musulmane.

Sursele dreptului internaţional

Dreptul internaţional îşi are originea într-o lume creştină şi eminamente europeană. El a trecut printr-o serie de faze calitative : perioada „naţiunilor creştine", încheiată la mijlocul se-

---

colului al XIX-lea ; perioada „naţiunilor civilizate", în care atenţia a fost în principal orientată spre reglementarea libertăţii unui număr mic de naţiuni puternice ; şi, urmînd decolonizării şi creării Naţiunilor Unite, perioada „naţiunilor iubitoare de pace", dragoste de pace ce constituie o condiţie pentru toţi membrii Naţiunilor Unite (articolul 4). Ţinînd seama de originile şi evoluţia sa, dreptul tradiţional al naţiunilor este înclinat să servească intereselor celor puternici.

Perioada „naţiunilor iubitoare de pace" a adus cu sine nu numai o creştere enormă a numărului de ţări ale căror relaţii sînt reglementate de un sistem de legi, dar, de asemenea, şi necesitatea unor schimbări calitative ale legilor. Majoritatea subiecţilor nu mai sînt state puternice, ci state slabe şi lipsite de privilegii. Ele au nevoi juridice diferite. Ele cer mai mult de la lege decît simpla reglementare a libertăţii. Ele cer, în primul rînd, măsuri pentru **participarea la libertate** (de exemplu, participarea la procesul de formulare a legilor, apartenenţa la Naţiunile Unite) şi, în al doilea rînd, **înlăturarea tuturor formelor de discriminare negativă,** fapt ce coincide mai mult sau mai puţin cu realizarea propriu-zisă a libertăţii, dar şi acceptarea „discriminării pozitive", cum ar fi **protecţia** prin lege împotriva membrilor mai puternici ai comunităţii internaţionale. Aceasta sugerează necesitatea includerii în dreptul internaţional a unor **drepturi ale celor slabi,** cum ar fi : dreptul de a-şi hotărî propriul sistem social şi economic ; dreptul de a forma asociaţii ale producătorilor (ca un mijloc de a deveni mai puternici) ; dreptul de a naţionaliza (de exemplu, resursele naturale), cel puţin atîta timp cît în afacerile internaţionale prevalează inechitatea ; şi dreptul de a formula condiţii cu privire la investiţiile străine. De asemenea sugerează anumite **obligaţii ale celor puternici,**

cum ar fi : neintervenţia şi obligaţia de a nu recurge la sancţiuni ca rezultat al exercitării de către cei slabi a drepturilor lor ; respectarea suveranităţii celorlalţi. Actualele surse ale dreptului internaţional asigură posibilităţi pentru stabilirea bazei legale a unei noi ordini mondiale. Deşi instrumentul tradiţional este tratatul dintre state suverane, juriştii recunosc, de asemenea, sursa care constă din deciziile luate de **organizaţiile internaţionale permanente.** Conform articolului 38 al statutului Curţii Internaţionale de Justiţie, alte surse ale dreptului internaţional sînt formulate astfel : „(c) principiile generale de drept recunoscute de naţiunile civilizate" şi, ca mijloc auxiliar important pentru precizarea legilor, „(d)... deciziile judecătoreşti şi lucrările celor mai calificaţi publicişti din diferite ţări..."
În plus, reglementările legale ale organizaţiilor regionale existente şi ale multor agenţii specializate oferă o mare varietate de instituţii, proceduri şi instrumente menite să promoveze calitatea şi eficacitatea luării măsurilor şi supravegherii, care pot fi adoptate şi adaptate de alte organizaţii însărcinate cu traducerea în viaţă a strategiei schimbărilor planificate. Exemple interesante cu privire la astfel de tehnici sînt procedura cvasilegislativă a Organizaţiei Internaţionale a Muncii, folosirea stimulentelor financiare convenţionale de către Banca Mondială, Fondul Monetar Internaţional şi Comunităţile europene, sistemul rafinat de sancţiuni al Fondului Monetar Internaţional, forţa de convingere a procedurilor Revizuirii Anuale şi supravegherea „clauzei de scăpare" în cadrul Organizaţiei pentru cooperare şi dezvoltare economică şi conceptul de „drepturi comunitare executorii", care permite indivizilor să ceară tribunalelor naţionale din Comunităţile europene să aplice legea comunităţii pentru a forţa administraţia să respecte obligaţiile internaţionale cuprinse în respectivele legi.

Trebuie să recunoaștem totuși că ține de natura dreptului pozitiv să legalizeze schimbările după ce acestea au avut loc și după acceptarea lor generală ; astfel, dreptul pozitiv servește rareori ca instrument de catalizare a schimbărilor. Trebuie, de asemenea, recunoscut că dezvoltările din dreptul internațional din ultimele două decenii au avut ca rezultat o creștere a numărului de obiecții ale statelor față de conținutul tratatelor la care aderaseră. Participarea la tratatele multilaterale a devenit mai numeroasă, dar conținutul legal al tratatelor a devenit mai superficial. De fapt, noile incertitudini cu privire la conținutul legal al tratatelor s-au adăugat la obstacolele ce stau în calea unei noi ordini internaționale.

Aceste probleme pot fi depășite în mod eficient prin negocierea și adoptarea atît de către națiunile bogate, cît și de către națiunile sărace a unui *tratat-cadru* care să stabilească clar legile de bază ale cooperării internaționale și principiile călăuzitoare ce urmează a fi adoptate de statele naționale în construirea noii ordini. Acest tratat-cadru urmează să fie un tratat atotcuprinzător bazat pe cooperare, și nu pe competiție, tratat care va demonstra clar că toți pot beneficia de pe urma schimbărilor organizate.

Tratatul nu va reprezenta o încercare de a negocia o nouă ordine mondială într-o singură etapă. Nu acesta va fi scopul său. De asemenea nu este cazul amînării negocierilor în curs pînă după negocierea unui astfel de tratat-cadru. Negocierile vor fi totuși ușurate prin separarea problemelor de procedură de problemele propriu-zise. Tratatul urmează să definească procedurile și principiile pe baza cărora problemele propriu-zise vor putea fi negociate treptat.

Prin faptul că urmează să stabilească „regulile jocului internațional", tratatul-cadru ar putea semăna cu Tratatul de la Roma, deși în

mod inevitabil va fi mult mai puţin detaliat. Odată ratificat de o naţiune, tratatul, în conformitate cu principiul de drept *pacta sunt servanda,* va deveni din punct de vedere legal obligatoriu. Pentru a fi eficace, tratatul trebuie să conţină proceduri specifice de aplanare a disputelor, probabil urmînd direcţiile stabilite în partea a IV-a a Textului unic de negociere al Conferinţei asupra dreptului mării (vezi capitolul 18 şi anexa 10).

Pe lîngă stabilirea bazelor legale ale creării noii ordini internaţionale, tratatul-cadru, care ar putea fi negociat în cadrul sistemului Naţiunilor Unite, ar mai prezenta o serie de avantaje. De exemplu, tratatul-cadru ar putea uşura sarcina guvernelor din ţările industrializate şi, mai mult, le-ar putea încuraja să prezinte popoarelor lor o gamă întreagă de opţiuni politice care ar putea fi discutate într-o perspectivă largă. Tratatul ar demonstra clar solicitudinea ţărilor industrializate de a accepta schimbări structurale internaţionale, precum şi bunăvoinţa ţărilor lumii a treia de a întreprinde, dacă este necesar, reforme interne. În plus, deoarece tratatul urmează să asigure temelia pe care se va construi noua ordine, va fi greu pentru economiile cu planificare centralizată să se autoexcludă la negocierea lui.

Carta drepturilor şi îndatoririlor economice ale statelor (vezi paragraful 4. 1) a stabilit deja principiile fundamentale care trebuie să guverneze relaţiile economice internaţionale. Transformarea, în timp, a cartei în tratatul-cadru propus anterior ar uşura mult stabilirea unei noi ordini internaţionale. Pentru aceasta ar trebui incluse în tratatul-cadru o serie de clauze specifice care au fost omise în cartă. Printre acestea se numără :

(a) toate statele trebuie să faciliteze accesul la tehnologie şi la informaţiile ştiinţifice ;

(b) toate statele au obligaţia să extindă şi să liberalizeze comerţul internaţional ;

(c) oceanele şi atmosfera din afara graniţelor naţionale sînt bunuri comune ale întregii omeniri ; ca atare trebuie administrate exclusiv în scopuri paşnice prin mecanisme internaţionale la care să participe toate statele, iar resursele lor trebuie exploatate cu precădere în interesul ţărilor sărace ;

(d) ţările dezvoltate au datoria să asigure ca transferul net de resurse reale către ţările sărace să nu fie mai mic decît cel stabilit de Adunarea Generală a Naţiunilor Unite ;

(e) nici un stat nu-şi poate permite să depindă în permanenţă şi în mare măsură de alţii pentru satisfacerea nevoilor de bază cu privire la hrană ;

(f) toate statele trebuie să încurajeze utilizarea raţională a energiei, acordînd o atenţie specială surselor care nu se regenerează, şi trebuie să dezvolte noi surse de energie neconvenţională, care urmează să contribuie mai ales la consolidarea creşterii pe baza forţelor proprii a ţărilor celor mai sărace ;

(g) toate statele trebuie să accepte evoluţia spre o organizaţie mondială care să aibă puterea necesară de a planifica, a lua decizii şi a le pune în practică.

Transformarea Cartei într-un tratat prevăzut cu proceduri de aplanare a disputelor va garanta că încercările de stabilire a unei noi ordini internaţionale sînt sprijinite de forţa dreptului internaţional. În această ordine de idei trebuie menţionat că articolul 34 al Cartei prevede ca Adunarea Generală a O.N.U. să analizeze la fiecare cinci ani atît progresele realizate în aplicarea ei, „cît şi orice îmbunătăţiri sau completări care ar putea deveni necesare".

Note şi referiri

(1) Din acest punct de vedere trebuie observat că problemele funcţionale se pretează mai bine la luarea coordonată a deciziilor decît problemele politice şi economice mai generale. În fazele iniţiale trebuie făcută o distincţie clară între relaţiile care pot fi instituţionalizate şi acelea care, cel puţin în viitorul imediat, trebuie să rămînă politice. Chiar şi aşa, după cum a demonstrat experienţa C.E.E., cooperarea funcţională nu elimină în mod necesar fricţiunile politice.

(2) Sînt necesare, de exemplu, 4 700 de litri de apă pentru a prelucra firele sintetice necesare pentru un costum bărbătesc. Pentru a produce un kilogram de nylon este necesară de 400—500 de ori mai multă apă decît pentru a produce un kilogram de bumbac.

(3) Utilitatea opiniei ştiinţifice este ilustrată de experienţele Comitetului Pugwash. În anumite probleme privind controlul armamentului, oamenii de ştiinţă au ajuns la un acord înaintea politicienilor pur şi simplu pentru că înţelegeau mai bine chestiunile în discuţie, de exemplu posibilităţile de detectare şi limitările experienţelor nucleare. Şi în cazul încercărilor actuale de a stabili un regim al oceanelor, opinia specialiştilor a jucat un rol crucial în formarea opiniei publice.

(4) Afirmaţia că cetăţenii S.U.A. sînt indiferenţi faţă de cooperarea internaţională şi ignoranţi în ceea ce priveşte dependenţa lor de alţii pentru o parte din prosperitatea lor este infirmată de un sondaj Harris, efectuat la sfîrşitul anului 1974 la cererea Consiliului din Chicago pentru relaţii externe. 88% din cei chestionaţi credeau că Statele Unite ale Americii au „o responsabilitate reală de a adopta un rol foarte activ în lume" ; 88% considerau că cooperarea internaţională este esenţială pentru guvernul american în lupta cu problemele inflaţiei, hranei şi energiei ; 87% considerau că politica externă are un impact direct asupra disponibilităţii materiilor prime ; 59% considerau că ea are influenţă asupra locurilor de muncă, în timp ce 56% considerau că are influenţă asupra dobînzilor interne ; 60% considerau că guvernul S.U.A. ar trebui să-şi desfăşoare politica externă prin intermediul organizaţiilor internaţionale.

PARTEA A III-A

PROPUNERI DE ACȚIUNE

„S-au spus destule despre teoria îmbogățirii ; să trecem acum la latura ei practică".
Aristotel

Introducere la partea a III-a

Partea a III-a este dedicată principalelor recomandări și propuneri de acțiune rezultate în urma activității grupului R.O.I.
Ea cuprinde 12 scurte capitole. Capitolul 8 servește ca introducere generală la aceste propuneri și tratează pe scurt cadrul temporal pentru aplicarea lor. Capitolele 9—18 sînt dedicate propunerilor și recomandărilor pentru fiecare din cele zece domenii principale luate în considerație în proiectul R.O.I. Fiecare capitol constituie un rezumat al principalelor propuneri conținute în rapoartele tehnice care alcătuiesc împreună partea a IV-a a acestui document. Cititorii care vor să cunoască modul în care au fost stabilite aceste propuneri și totodată argumentele care stau la baza lor trebuie să consulte deci paragrafele corespunzătoare din partea a IV-a. În capitolul 19 sînt prezentate trei pachete de propuneri care ar putea să formeze subiectul unor negocieri cuprinzătoare. Aceste pachete, alcătuite prin combinarea selectivă a propunerilor făcute în capitolele 9—18, se con-

centrează : asupra necesității de a reduce inegalitățile evidente, asupra necesității de a asigura o creștere economică generală armonioasă și asupra creării unui sistem de planificare globală.

Capitolul 8

Propuneri de schimbare

8.1 O agendă pentru acțiuni internaționale

Propunerile și recomandările făcute în capitolele ce urmează sînt prezentate sub forma unei agende pentru o acțiune internațională eșalonată. Dacă vor fi adoptate și puse în aplicare de comunitatea internațională, ele vor ajuta la asigurarea condițiilor pentru instaurarea unei ordini sociale și economice internaționale și vor face ca toți să beneficieze, către sfîrșitul secolului, de o viață demnă și prosperă.

Propunerile sînt grupate, în concordanță cu importanța atribuită lor, pe termen mediu și lung. Termenul mediu este definit aici ca reprezentînd următorii zece ani, adică perioada 1976—1985. Prin termen lung se înțelege perioada cuprinsă între mijlocul deceniului 1980—1990 și sfîrșitul secolului. Deoarece acest raport se concentrează asupra schimbărilor structurale necesare pentru remodelarea sistemului internațional, propunerile pe termen scurt și cu un caracter de remediere au fost excluse.

În fiecare din cele zece domenii considerate, propunerile făcute se inspiră puternic din discuțiile care au loc și din analizele făcute în

cadrul sistemului Naţiunilor Unite. Propunerile sînt destinate să identifice în mod selectiv măsurile cele mai urgente ce trebuie întreprinse de comunitatea internaţională în principalele domenii relevante pentru crearea unei noi ordini internaţionale.

Ordinea în care sînt discutate domeniile de interes nu trebuie interpretată ca avînd legătură cu importanţa atribuită lor. În esenţă, această ordine se bazează pe procesul istoric care a condus la formarea sistemului internaţional actual. Totuşi, s-a încercat ca ea să fie pusă în concordanţă cu logica economică. Din acest motiv, propunerile pentru schimbările din cadrul instituţiilor financiare şi monetare sînt prezentate primele ; mijloacele de plată constituie un instrument întîlnit în aproape toate activităţile legate de relaţiile internaţionale, deşi în unele cazuri mai curînd în mod indirect decît ca atare.

8.2 Propuneri pe termen lung : urmărirea realizărilor şi organizarea efortului de cercetare necesar

Deşi s-a făcut o distincţie între acţiunea pe termen mediu şi cea pe termen lung, aceasta nu înseamnă că propunerile pe termen lung pot fi neglijate în prezent. Este adevărat că cele mai multe din propunerile pe termen mediu constituie primele faze ale unei acţiuni planificate pe termen mai lung ; că ele servesc pentru stabilirea căii ce trebuie urmate pentru a realiza schimbările structurale cerute ca parte a noii ordini internaţionale. Cu toate acestea, este de asemenea adevărat că preocuparea excesivă pentru viitorul imediat poate distrage atenţia de la problemele şi de la ocaziile care ar putea apărea peste mulţi ani.

O preocupare pentru termenul mediu — chiar într-o măsură mai mare decît pentru termenul scurt — nu garantează în nici un fel atingerea

obiectivelor pe termen lung. Abordările bazate doar pe „rezolvarea problemei" nu vor fi și nu pot fi suficiente. De exemplu, preocuparea față de actuala criză a energiei este de conceput că ar putea avea ca rezultat extinderea programelor privind energia nucleară și dezvoltarea reactoarelor de fisiune. Aceasta ar putea duce la satisfacerea nevoilor de energie, dar la un cost ce trebuie plătit de generațiile viitoare. O asemenea soluție poate deschide calea pentru o întreagă serie de probleme noi — reziduuri nucleare, proliferare, poluare termică ș.a.m.d. —, probleme asupra cărora în prezent putem face doar speculații. Preocuparea pentru termenul lung necesită o intensificare a eforturilor de a dezvolta noi surse de energie care, spre deosebire de fisiunea nucleară, par să nu conțină amenințări potențiale la adresa omenirii sau a mediului ambiant.

Perspectiva generală privind propunerile

Propunerile enumerate în capitolele ce urmează trebuie privite în următoarea perspectivă generală :

(a) **Acțiunea de convingere a publicului și opinia politică.** Trebuie depus un efort coordonat și intensificat, în special în țările industrializate, pentru a face cunoscută publicului necesitatea creării unei ordini sociale și economice internaționale care să fie considerată de toți oamenii ca fiind mai echitabilă. Este neîndoielnic faptul că fără ca opinia publică să fie conștientă de nevoia de schimbare și de beneficiile pe care întreaga omenire le poate obține de pe urma instaurării unei lumi mai echitabile, progresul către o nouă ordine socială și economică internațională va fi foarte lent și că tensiunile și conflictele actuale ar putea avea ca rezultat o criză mondială acută. Sarcina de bază a mul-

tor organizaţii neguvernamentale trebuie să fie aceea de a întreprinde efortul sugerat.

(b) **Reforma sistemului Naţiunilor Unite.** Eficienţa politică şi economică a sistemului Naţiunilor Unite trebuie îmbunătăţită în contextul Cartei Naţiunilor Unite, care rămîne un ghid de inestimabilă valoare pentru comunitatea mondială. Sub aspect politic, reforma trebuie să ţintească în particular la democratizarea Consiliului de Securitate. Sub aspect economic, ea trebuie să se desfăşoare conform majorităţii punctelor sugerate de „Grupul celor 25". Pentru ca Naţiunile Unite să poată deveni un instrument major eficace al cooperării politice şi economice internaţionale în beneficiul tuturor este nevoie de o sporire a eficienţei acestui sistem. O astfel de îmbunătăţire este de fapt esenţială pentru traducerea în viaţă a multora dintre propunerile făcute în acest raport.

(c) **Asigurarea securităţii mondiale.** Una dintre preocupările vitale ale omenirii de astăzi este aceea de a face ca lumea să fie asigurată împotriva riscului distrugerii nucleare. Deoarece şansa unor conflicte este cu mult mai mare într-o lume nedreaptă, trebuie recunoscut faptul că traducerea în viaţă a propunerilor pentru a îmbunătăţi egalitatea şanselor şi pentru a face ca lumea să devină tot mai dreaptă va reduce totodată şansele unor asemenea conflicte. Reducerea planificată şi concertată a cheltuielilor mondiale în scopul apărării, întărirea forţei de pace a Naţiunilor Unite, alături de democratizarea Consiliului de Securitate şi înfiinţarea unei agenţii mondiale pentru dezarmare trebuie să contribuie la asigurarea unei mai mari securităţi mondiale. Trebuie subliniat, de asemenea, faptul că un efort major de a dezvolta noi surse de energie, cum ar fi cea solară, geotermală şi cea rezultată din fuziunea nucleară, ar face ca toate ţările să fie mai independente şi ar încetini în mare măsură proliferarea uzine-

lor pentru fisiunea nucleară, reducînd totodată toate riscurile implicite privind mediul ambiant și pericolul răspîndirii armelor nucleare.

(d) **Negocierea unui tratat-cadru.** Atunci cînd se vor întreprinde măsuri importante pentru crearea unei noi ordini mondiale, ar fi recomandabil să se ia în considerație negocierea unui tratat-cadru bazat pe Carta drepturilor și îndatoririlor economice ale statelor, adoptată de Națiunile Unite în 1974. Scopul unui asemenea tratat ar fi, pe de o parte, de a pune bazele legale ale unei noi structuri a relațiilor economice între toate statele și, pe de altă parte, de a asigura o bază legală pentru negocierea unor acorduri internaționale necesare pentru instaurarea unei noi ordini mondiale. În legătură cu aceasta se subliniază faptul că negocierea unui tratat-cadru n-ar trebui să întîrzie traducerea în viață a principalelor propuneri conținute în acest raport și că, mai mult chiar, el n-ar trebui avut în vedere înainte ca elementele majore ale noii ordini să fi fost adoptate printr-un acord internațional.

(e) **Suveranitatea și patrimoniul comun al omenirii.** Pentru ca toți oamenii să poată trăi într-o lume mai bună și mai stabilă, în care toți membrii comunității internaționale să se considere parteneri egali, primul obiectiv ce trebuie realizat este obținerea de către țările lumii a treia a suveranității depline asupra resurselor lor, în conformitate cu Carta drepturilor și îndatoririlor economice ale statelor. Numai după ce acest obiectiv va fi fost realizat, conceptul de patrimoniu comun al omenirii, limitat în mod tradițional la resursele considerate „ale nimănui" („res nullius"), cum sînt oceanele și spațiul extraterestru, va putea fi extins la noi domenii, cum sînt resursele minerale, știința și tehnologia, mijloacele de producție și alte surse de bogăție. După ce exercitarea suveranității naționale va fi contribuit la crearea unei ordini

internaţionale mai echitabile, obiectivul ar fi ca toate resursele mondiale — materiale şi nemateriale — să fie comasate în scopul de a asigura planificarea şi administrarea eficace a economiei mondiale şi a utilizării resurselor globale într-o manieră care să satisfacă obiectivele duble de echitate şi eficienţă. În această perspectivă, resursele ar trebui să fie administrate pe baza suveranităţii planetare descentralizate (vezi paragraful 5.8). Propunerile conţinute în capitolele următoare referitoare la aplicarea conceptului de patrimoniu comun în domenii particulare trebuie privite deci în acest context mai larg.

Totodată, este de cea mai mare importanţă ca în cele din urmă să se ajungă la un echilibru între populaţia totală a lumii şi capacitatea „navei spaţiale Pămînt" de a satisface nevoile generate de condiţiile unei vieţi demne şi prospere. Şi în acest caz putem face doar speculaţii referitoare la momentul şi modul cînd poate fi realizat acest echilibru. Cu toate acestea, este clar că el nu poate fi atins doar prin planificarea populaţiei, ci mai degrabă prin crearea unor condiţii care să conducă la rate mai scăzute ale naşterilor, pe de o parte, şi prin recunoaşterea de către cei prosperi a necesităţii de a-şi modifica stilul de viaţă şi tiparele de consum, pe de altă parte. Aceasta, la rîndul ei, necesită aplicarea unei serii de măsuri intercorelate, dintre care unele sînt de cea mai mare urgenţă. Obiectivul pe termen lung, acela de atingere a unui echilibru global, depinde deci de deciziile luate astăzi şi mîine.

Din cele de mai sus pot fi trase două concluzii principale. În primul rînd, este important să se facă un efort pentru a urmări realizările obţinute în stabilirea unei ordini sociale şi economice echitabile şi pentru a evalua în mod sistematic eficacitatea strategiilor adoptate de co-

munitatea internaţională. De exemplu, eradicarea sărăciei, o precondiţie pentru atingerea unei echităţi economice generale, necesită formularea unor indicatori ai sărăciei care să poată servi ca bază pentru ghidarea acţiunilor către acest scop (vezi capitolul 10). Crearea unei lumi mai drepte nu depinde numai de formularea corectă a ţelurilor şi obiectivelor ; ea este dependentă, de asemenea, de înfiinţarea unui sistem de supraveghere pentru măsurarea progreselor obţinute, sistem care să ţină seama nu numai de nevoile generaţiei de astăzi, ci şi de cele ale generaţiei viitoare.

În al doilea rînd, rezultă că centrele de dezvoltare şi institutele de cercetări din lumea întreagă trebuie să dedice o mare parte din timpul şi energia lor pentru a analiza temeinic propunerile concrete conţinute în acest raport şi pentru a efectua cercetările necesare în acest scop. Rezultă, de asemenea, că unele grupuri trebuie să-şi dedice astăzi eforturile pregătirii propunerilor pe termen lung, în scopul de a asigura ca ele să fie operative la timpul cuvenit. Aceasta se aplică în special investigaţiilor referitoare la realizabilitatea propunerilor pe termen lung mai ambiţioase, cum ar fi crearea unei Trezorerii mondiale. Se aplică, de asemenea, dezvoltării noilor tehnologii, deoarece multe dintre acestea necesită un timp lung de pregătire.

Capitolul 9

Ordinea monetară internaţională

9.1 Principalele propuneri şi recomandări

Propunerile privind reforma monetară internaţională trebuie inspirate de consensul — sau cvasiconsensul — la care s-a ajuns, după mai bine de zece ani de dezbateri şi negocieri in-

tensive, asupra deficienţelor majore ale sistemului monetar şi asupra reformelor celor mai esenţiale necesare pentru corectarea acestora.

Acestea au fost schiţate clar în diferite documente oficiale, şi în special în documentele publicate de „Comitetul celor 20". Din păcate, ele au fost lăsate la o parte în amendamentele propuse privind articolele acordului asupra Fondului Monetar Internaţional, amendamente apărute în urma întrunirii Comitetului interimar al F.M.I., care a avut loc în ianuarie 1976, în Jamaica. Aceste amendamente, aflate în prezent în curs de ratificare, ignorează în mod evident problemele şi propunerile referitoare la lichiditatea globală, ajustări şi convertibilitate, chestiuni considerate mult timp ca fiind cruciale chiar de către negociatori şi, de asemenea, de către experţii din afară. Ele pot fi privite numai ca o întrerupere importantă — dar, să sperăm, temporară — a negocierilor privind o ordine monetară mondială viabilă.

De aceea, propunerile pentru o acţiune constructivă trebuie să ţintească înainte de toate la reafirmarea şi traducerea în viaţă a consensului care fusese stabilit înainte de întrunirea din Jamaica referitor la cerinţele esenţiale ale unei noi ordini monetare internaţionale, capabilă să servească obiectivelor clare ale comunităţii internaţionale. Aceste cerinţe esenţiale sînt următoarele :

(a) crearea rezervelor trebuie să urmărească ajustarea expansiunii rezervelor mondiale în funcţie de cerinţele unei creşteri realizabile, neinflaţioniste şi reale a comerţului şi producţiei mondiale. Ea ar trebui să îmbrace mai întîi forma depozitelor de rezerve internaţionale din cadrul F.M.I. — similare în mare măsură, dar mai flexibile şi mai atractive decît actualele drepturi speciale de tragere —, a căror mărime ar urma să fie decisă în mod colectiv de comunitatea internaţională. Redefinirea provizorie a D.S.T.-urilor şi sporirea cîştigurilor din do-

bînzi asupra cererilor de D.S.T.-uri constituie un prim pas util în această direcţie ; şi

(b) puterea de a acorda împrumuturi, derivată din acceptarea unor astfel de depozite de rezervă pentru reglementarea plăţilor de către ţările ce dispun de surplusuri, trebuie folosită pentru obiective acceptate şi aprobate în colectiv, cu accent pe dezvoltarea finanţării lumii a treia. Acest lucru ar permite o redistribuire democratică a puterii de vot între toţi membrii F.M.I.

Aceste două reforme fundamentale implică în mod evident — pentru a folosi jargonul oficial — „eliminarea" aurului şi, în particular, a „valutelor de rezervă" naţionale din operaţiile internaţionale de decontare şi din sistemul de rezerve şi ar ajuta totodată la reglementarea balanţelor de plăţi. De asemenea, ele ar reduce la o dimensiune mai manevrabilă şi ar facilita „reciclarea" oficială a mişcărilor perturbatoare ale capitalului particular sprijinite de specularea cursurilor de schimb, mişcări care explică în mare măsură fluctuaţiile violente reversibile şi excesive ale cursurilor de schimb din ultima perioadă. Este evident că alte măsuri necesare pentru reconstruirea unei ordini monetare viabile pot fi cu greu negociate în mod serios în absenţa unui acord asupra acestor reforme fundamentale.

De asemenea, trebuie notat că adoptarea mai din timp şi aplicarea acestor reforme ar fi împiedicat inflaţia mondială violentă care a contribuit la explozia preţurilor petrolului şi ar fi asigurat în orice caz cel mai potrivit mecanism pentru investiţii şi pentru reciclarea surplusurilor temporare ale ţărilor exportatoare de petrol, ca şi ale tuturor celorlalte ţări. Aceasta face cu atît mai bizară şi mai regretabilă — oricît ar fi de explicabilă în contextul actual — decizia de a amîna, şi nu de a accelera reformele monetare internaţionale, proclamate în mod repetat şi pe bună dreptate a fi urgente şi

imperative, avînd în vedere prăbuşirea definitivă a sistemului de la Bretton Woods.

Cu toate acestea, este acceptată în general părerea că obstacolele politice vor bloca, probabil, pentru lunile şi chiar pentru anii ce urmează negocierea *la scară mondială* a acestor reforme indispensabile pentru crearea unei noi ordini monetare internaţionale, care să-i servească pe toţi membrii săi în mod echitabil şi constructiv, reforme sprijinite în principiu — chiar dacă nu în unanimitate — de F.M.I., „Comitetul celor 20", „Grupul celor 25" etc. Evident, trebuie făcute toate eforturile pentru a încuraja voinţa politică necesară pentru a modifica această previziune sumbră.

Între timp, progresele realizabile nu trebuie sacrificate de dragul regulii unanimităţii.

Ca urmare, cea mai urgentă recomandare este aceea de a stimula eforturile şi hotărîrea tuturor ţărilor pregătite să acţioneze de a adopta şi a traduce în viaţă oricare din reformele de mai sus pe care le pot aplica unilateral sau prin acorduri regionale. Grupurile regionale existente sau aflate în curs de formare — cum ar fi Comunitatea europeană, C.A.E.R., ţările Americii Centrale, ţările andine, ţările E.S.C.A.P., ţările Africii vestice — trebuie să facă tot ce este cu putinţă pentru a atenua haosul monetar actual prin progrese mai rapide privind obiectivul lor declarat de cooperare şi integrare economică şi monetară mai strînsă.

Aceste aranjamente regionale trebuie privite ca fiind mai curînd complementare şi indispensabile decît alternative pentru obiectivul pe termen lung al progresului continuu către un sistem monetar la scară mondială. Ele pot contribui la satisfacerea necesităţii convergente duble, de centralizare şi descentralizare a ordinii mondiale, şi trebuie să faciliteze intrarea ţărilor cu planificare centralizată în noul fond monetar internaţional.

9.2 Propuneri pe termen mediu

(a) Eliminarea valutelor naţionale de rezervă şi a aurului din crearea rezervelor şi restrîngerea acestora din urmă la active de tipul D.S.T.-urilor create prin decizii comune şi utilizate pentru obiective adoptate în comun, cu accent pe finanţarea dezvoltării în lumea a treia.

(b) Formularea şi aplicarea unor principii directoare pentru intervenţii oficiale pe pieţele de schimb şi pentru politici mai bune de ajustare. Atribuirea responsabilităţii intervenţiilor pe piaţă în cadrul unor principii directoare şi a unor sume maxime revizuite periodic — şi /sau al unor limite temporare maxime ale fluctuaţiilor — unui comitet executiv permanent.

(c) Ambele obiective enunţate mai sus trebuie urmărite de toate ţările care sînt gata să le accepte, în special prin organizaţii regionale, ori de cîte ori ele nu sînt încă negociabile la scară mondială.

9.3 Propuneri pe termen lung

Un acord la scară mondială asupra unei unităţi internaţionale de rezervă, ca numitor comun pentru cursurile de schimb şi pentru multe contracte internaţionale şi ca mijloc de intervenţie, decontare şi acumulare de rezerve pentru autorităţile monetare naţionale. Formularea unor politici concertate privind crearea unor rezerve cu adevărat internaţionale, avînd ca scop promovarea şi susţinerea unor ritmuri de creştere realizabile neinflaţioniste ale comerţului şi producţiei mondiale şi utilizarea potenţialului de acordare a împrumuturilor rezultat pentru obiective adoptate la nivel internaţional, acordînd ponderea cuvenită finanţării dezvoltării lumii a treia (propunerea „legăturii").

Un acord la scară mondială asupra unor metode preferabile privind cursurile de schimb și/sau alte ajustări, în special între grupurile regionale.

Comasarea regională a valutelor (integrarea monetară deplină) între țările care au fost capabile : (a) să mențină stabilitatea cursurilor lor reciproce de schimb printr-o integrare suficientă a politicilor lor interne cu angajamentele corespunzătoare referitoare la sprijinul monetar reciproc ; (b) să consolideze și să instituționalizeze o astfel de integrare economică și astfel de angajamente financiare prin transferurile necesare de autoritate de la organismele *naționale* administrative și politice, consultative și de luare a deciziilor la cele *regionale*.

Capitolul 10

Redistribuirea veniturilor și finanțarea dezvoltării

10.1 Principalele propuneri și recomandări

Într-o lume tot mai interdependentă, caracterizată prin speranțe sporite și printr-o creștere generală a producției probabil mai lentă, politica economică va trebui să acorde mai multă atenție problemelor distribuției în cadrul națiunilor și între națiuni. Convențiile sociale implicite formate în cadrul societăților și între ele s-au bazat în timpul generației trecute pe așteptarea că se va ajunge la o împărțire între bogați și săraci a beneficiilor ritmurilor mondiale înalte de creștere. Această împărțire s-a situat cu mult sub așteptări și în condițiile unei încetiniri a ritmurilor globale de creștere vor apărea presiuni sporite în direcția acordării unei atenții mai mari distribuției beneficiilor

creşterii şi atacului asupra sărăciei în masă. Ne putem aştepta ca astfel de presiuni să crească în cadrul societăţilor ; mai previzibil însă, ele vor creşte între societăţi.

Realizarea unei distribuţii mai echitabile a veniturilor ar putea fi facilitată prin reducerea şi, în cele din urmă, prin eliminarea inflaţiei veniturilor. Un aspect al unor astfel de politici inflaţioniste constă în reducerea cererii prin limitarea circulaţiei monetare. Cu toate acestea, pentru a conduce la rezultatele dorite, propunerile destinate să combată inflaţia trebuie să fie însoţite în ţările industrializate de politici eficace privind veniturile. Fără acestea este de presupus că reforma monetară ar putea avea ca rezultat sporirea şomajului, care ar fi inacceptabilă din punct de vedere social şi nedorită din punct de vedere economic.

Totuşi, dacă se urmăreşte ca treimea cea mai săracă a populaţiei lumii — cu un venit anual pe locuitor de 200 de dolari sau mai mic — să aibă acces la bunurile de trai de strictă necesitate către sfîrşitul acestui secol, este nevoie de mult mai mult decît atît. O ordine socială echitabilă cere ca cele mai rele manifestări ale sărăciei maselor să fie eliminate în jurul anului 2000, şi aceasta prin aplicarea a trei seturi de măsuri :

(a) un transfer substanţial sporit de resurse de la naţiunile bogate către naţiunile sărace, acordîndu-se o atenţie deosebită resurselor concesionale sporite, menite să atace direct problema sărăciei maselor în ţările cele mai sărace ;

(b) un transfer sporit al resurselor de la minoritatea mai bogată şi mai privilegiată din ţările lumii a treia către majoritatea săracă ; şi

(c) revizuirea strategiilor de dezvoltare ale majorităţii ţărilor lumii a treia şi ale unor ţări industrializate, cu scopul de a acorda o atenţie mult mai mare asigurării locurilor de muncă şi a unor niveluri minime de nutriţie, adăpost şi

îmbrăcăminte, sănătate şi educaţie pentru grupurile lor cele mai sărace.

Avînd în vedere amploarea transferurilor necesare, pare foarte modestă cererea repetată adesea de ţările lumii a treia, formulată pentru prima oară în 1961 şi reafirmată la cea de-a VII-a sesiune specială a O.N.U., de a fixa ca obiectiv public privind ajutorul cifra de 0,7% din produsul naţional brut al ţărilor industrializate, cifră ce trebuie realizată înainte de 1980.

Există dovezi recente încurajatoare într-un număr de ţări din lumea a treia, cu o gamă largă de sisteme economice, care demonstrează că nevoile minime de bunăstare umană pot fi satisfăcute pentru marea majoritate a populaţiei chiar şi în condiţiile unor niveluri foarte modeste ale venitului pe locuitor atunci cînd în cadrul strategiilor de dezvoltare se acordă o atenţie deosebită mai degrabă satisfacerii nevoilor majorităţii mai sărace decît urmăririi fără discernămînt a obiectivelor de creştere a produsului naţional brut.

Trebuie arătat, de asemenea, că dacă în ţările sărace nu sînt dezvoltate mecanisme internaţionale care să permită ca transferurile de resurse externe să fie canalizate în aşa fel încît să contribuie direct la atenuarea manifestărilor celor mai rele ale sărăciei, orice extindere a transferurilor de resurse externe va fi mult mai puţin justificată. Aceasta sugerează, inevitabil, în unele cazuri, necesitatea unor reforme structurale interne. Efortul de dezvoltare al naţiunii trebuie susţinut în cea mai mare parte de însăşi naţiunea în cauză ; transferurile de resurse externe pot contribui la sporirea perspectivelor de autosusţinere, dar pot juca numai un rol de sprijinire.

Cele trei seturi de măsuri schiţate mai sus sugerează împreună necesitatea unui *nou cadru* pentru transferurile de resurse internaţionale, ca o componentă esenţială a strategiilor de instaurare a unei noi ordini mondiale. Acest cadru trebuie să se bazeze mai curînd pe *indica-*

tori ai sărăciei şi nevoii, acceptaţi la scară internaţională, decît pe generozitatea nesigură a celor bogaţi. Indicatorii sînt necesari ca mijloace de determinare a priorităţilor şi pentru asigurarea distribuţiei optime a transferurilor între ţările beneficiare. În formularea strategiei pentru cel de-al doilea Deceniu de dezvoltare (D2D), indicatorii au fost elaboraţi pe baza presupunerilor privind *nevoile, realizările şi perspectivele* ţărilor în curs de dezvoltare. Indicatorii n-ar trebui să cuprindă numai venitul pe locuitor, ci şi o puternică componentă socială. Se propune ca indicatorii să fie astfel încît să facă posibilă măsurarea progreselor obţinute în atingerea de către toate ţările, către sfîrşitul acestui secol, a următoarelor obiective naţionale: longevitatea — 65 de ani + ; ştiinţa de carte 75% + ; mortalitatea infantilă 50 la mie sau mai mică ; rata naşterilor 25 la mie sau mai mică.

În deplasarea centrului asistenţei internaţionale către ţările cele mai sărace şi către cele mai sărace grupuri din cadrul acestora este nevoie de un tot mai mare automatism al generării resurselor şi de o componentă mult sporită a subvenţiilor, în aşa fel încît să se evite creşterea pasivelor (reprezentate de rambursarea datoriilor) la nivelurile extreme ale sărăciei. (Pentru obţinerea unor venituri mai ridicate, ţările lumii a treia au nevoie mai curînd de un acces mai larg la pieţele de capital şi de extinderea posibilităţilor de comerţ, decît de o asistenţă concesională mai mare.) Legarea asistenţei internaţionale de programele naţionale care urmăresc satisfacerea nevoilor umane minime — oricît de dificil ar fi să se definească precis acest concept —, ar conferi eforturilor de asistenţă internaţională un centru şi o direcţie şi ar face din aceasta o problemă pe o perioadă limitată, pînă ce unele dintre cele mai nefavorabile aspecte ale sărăciei vor fi depăşite şi pînă ce va fi sporită capacitatea guvernelor naţionale de a lansa atacuri concertate şi susţi-

nute împotriva sărăciei. Dacă cadrul transferurilor de resurse internaţionale urmează să fie restructurat în conformitate cu principiile indicate mai sus, rezultă că pentru orientarea acestei asistenţe trebuie utilizate canale multilaterale, şi anume, de preferinţă, cele bilaterale. Aceasta ar fi în concordanţă cu un mai mare automatism al generării resurselor, cu alocaţiile bazate mai curînd pe sărăcie şi nevoie decît pe relaţii speciale şi cu un sistem mai ordonat de distribuire a sarcinilor. De asemenea, este esenţial ca structura instituţiilor internaţionale să fie revizuită, pentru a le permite să acţioneze mai eficace şi să reflecte noile realităţi. Astfel, structura Naţiunilor Unite trebuie revizuită (eforturile desfăşurate în prezent, iniţiate de raportul „Grupului de experţi al celor 25", pot conduce la aranjamente mai eficace şi mai realiste), iar Banca Mondială şi alte instituţii financiare multilaterale trebuie să asigure o mai mare participare a noilor ţări donatoare nete (de exemplu, naţiunile O.P.E.C.) şi a ţărilor beneficiare. Un nou cadru pentru transferul de resurse reclamă, de asemenea, un efort major pentru elaborarea de mecanisme prin care ţările cu planificare centralizată mai bogate să poată juca un rol mult mai substanţial decît în prezent.

Nu numai că transferurile viitoare de resurse trebuie să fie mult mai mari decît în prezent, dar, de asemenea, un procent mult mai ridicat al acestora trebuie să ia forma *cheltuielilor bugetare curente*. Finanţarea dezvoltării printr-un buget curent oferă nu numai avantajul că este mult mai simplă din punct de vedere administrativ, ci şi că evită *problema datoriilor*, una din principalele piedici actuale ale finanţării. În legătură cu aceasta, trebuie notat că aplicarea dezvoltării naţionale şi a politicilor sociale a devenit mai eficace în momentul în care s-a permis tezaurelor naţionale să joace un rol mult mai activ în procesele de dezvoltare. În

țările mari, bine organizate, acestea ocupă frecvent o poziție mai puternică decît băncile centrale sau băncile de investiții. Din punct de vedere tehnic și organizatoric nu există nici un motiv pentru care această tendință de sporire a rolului jucat de tezaurele naționale să nu fie extinsă dincolo de granițele naționale, desigur cu condiția ca criteriile participării, realizabilității politice și eficienței să poată fi satisfăcute în mod corespunzător (vezi paragraf 7.2).

Aceste observații ar putea sugera că, cu timpul, un *Tezaur mondial* ar putea forma un instrument eficace pentru atingerea unora dintre obiectivele comunității internaționale. Prin faptul că ar funcționa pe baza unui buget curent de cheltuieli, el ar necesita un buget curent de venituri. Acesta ar putea deriva din două surse evidente : veniturile din *taxele internaționale* și veniturile din *proprietatea* comunității mondiale asupra *resurselor productive*. Taxele și cîștigurile, profiturile, utilizarea resurselor deficitare și redevențele provenite din concesiuni ar putea figura printre cele mai importante tipuri de venituri. Puterea de a acorda împrumuturi financiare ar putea proveni din împrumuturi făcute pe piețele de capital, din contribuții benevole ale țărilor industrializate și ale altor țări bogate și din părți ale noilor emisiuni de D.S.T.-uri (așa-numita „legătură"). În particular, țările lumii a treia cu active lichide externe importante trebuie să hotărască împreună cu alte țări din acest grup, în contextul bazării colective pe forțele proprii, căile și mijloacele de canalizare a unei părți mai mari din fondurile lor mai curînd pentru investiții reciproce, decît pentru investire și depozitare în economiile industrializate.

Structura instituțiilor schițate implică niveluri naționale, regionale și mondiale de luare a deciziilor. Instituțiile naționale s-ar putea angaja într-o cooperare bilaterală, iar cele regionale, într-o cooperare regională. Lipsurile exis-

tente în operațiile la nivel mai scăzut ar trebui compensate de rezultatele deciziilor luate și prin operațiile organizate la nivel mondial. Și în acest caz alternativele ar trebui să fie judecate în raport cu criteriile participării, realizabilității și eficienței politice.

10.2 **Propuneri pe termen mediu**

(a) Trebuie făcut un efort viguros pentru a atinge obiectivul transferului de resurse concesionale echivalînd cu 0,7% din produsul național brut în 1980 și de a-l mări la 1% după aceea, prin diferite forme de impozite internaționale și de transferuri benevole.

(b) Tuturor țărilor bogate trebuie să li se ceară să prezinte un program concret de atingere în timp a obiectivului de 0,7%, program care ar trebui supravegheat de Națiunile Unite în numele comunității internaționale. Națiunile incapabile să realizeze obiectivul pînă în 1980, din cauza timpului deja pierdut, trebuie să accepte să compenseze întîrzierea prin niveluri mult mai ridicate în anii următori.

(c) Trebuie constituit un element de automatism în ceea ce privește generarea resurselor internaționale, prin legarea acesteia de crearea lichidității internaționale și de introducerea taxelor internaționale asupra formelor nedorite de consum din țările bogate și asupra cheltuielilor pentru armament. Trebuie făcute eforturi pentru ca în deceniul următor cel puțin jumătate din totalul transferurilor de resurse să se efectueze pe o bază automată.

(d) Alocarea asistenței concesionale trebuie deplasată către țările cele mai sărace, cu venituri pe locuitor sub 200 de dolari. Deoarece aceste țări beneficiază în prezent numai de jumătate din totalul asistenței concesionale, există posibilități considerabile pentru realocarea acestei asistențe din țările lumii a treia

cu un venit mediu în țările cele mai sărace și pentru compensarea celor dintîi prin concesii comerciale mai mari.

(e) Aceste resurse concesionale trebuie orientate către programele naționale care au ca scop satisfacerea nevoilor umane minime în țările cele mai sărace. Comunitatea internațională trebuie să accepte să furnizeze în cursul deceniului următor circa 10—12 miliarde de dolari anual (la prețurile din 1974) pentru investiții în programele de combatere a sărăciei, în colaborare cu un viguros efort intern desfășurat de înseși națiunile cele mai sărace, care vor trebui să asigure continuarea acestor programe.

(f) Trebuie stabilite aranjamente pentru a asigura un forum de negociere privind rambursarea ordonată a datoriilor din trecut ale țărilor celor mai sărace. Cea mai potrivită formă de ușurare a sarcinii datoriilor ar fi aceea de a consolida datoriile lor din trecut și de a le refinanța în condiții foarte avantajoase de tipul A.I.D.

(g) În viitor, asistența acordată țărilor celor mai sărace trebuie oferită în condițiile cele mai avantajoase posibil. Ca obiectiv, ar trebui acceptat ca cel puțin 90% din asistența publică internațională să le fie furnizată fie sub formă de subvenții, fie de împrumuturi în condițiile A.I.D.

(h) Țărilor lumii a treia cu un venit mediu (de peste 200 de dolari) trebuie să li se asigure un acces sporit la piața internațională a capitalului și piețe lărgite pentru exporturile industriale. Trebuie, de asemenea, stabilite aranjamente instituționale pentru a le asigura o plată eșalonată a datoriilor lor pe termen scurt prin intermediul pieței capitalului, precum și „rețele de siguranță" suplimentare și lichidități internaționale care să amortizeze efectele fluctuațiilor pe termen scurt ale balanțelor lor de plăți tot mai vulnerabile.

(i) Transferurile de resurse trebuie canalizate, de preferinţă, prin instituţii multilaterale. Pe lîngă o creştere reală substanţială a împrumuturilor B.I.R.D. şi A.I.D. şi o creştere importantă a resurselor băncilor regionale de dezvoltare, trebuie luate în consideraţie, de asemenea, aranjamente pentru asigurarea unor fonduri mai mari pe termene medii, cum ar fi aranjamentele de tipul „celei de-a treia ferestre".

(j) Rolul ţărilor lumii a treia, inclusiv al celor din O.P.E.C., precum şi al economiilor cu planificare centralizată în conducerea instituţiilor financiare internaţionale trebuie mult sporit.

(k) Trebuie imaginat un mecanism care să permită o renegociere eşalonată a vechilor concesiuni, închirieri şi contracte oferite de ţările lumii a treia întreprinderilor transnaţionale. Acest lucru trebuie făcut într-o perioadă de timp specificată şi sub supraveghere internaţională (vezi capitolul 15).

10.3 **Propuneri pe termen lung**

În sfîrşit, este nevoie de echivalentul unui Tezaur mondial, ale cărui resurse să provină din impozite internaţionale şi din proprietatea asupra resurselor productive internaţionale (cum ar fi resursele oceanelor). Obiectivul fundamental al Tezaurului mondial ar fi acela de a promova dezvoltarea echitabilă a lumii şi eradicarea sărăciei.

Trebuie stabilit un obiectiv legat de reducerea considerabilă, în jurul anului 2000, a decalajului relativ în venituri dintre ţările industrializate şi ţările lumii a treia (vezi capitolul 6), acordîndu-se o atenţie deosebită eradicării sărăciei absolute cu mult înainte de sfîrşitul acestui secol.

Capitolul 11

Producţia de hrană

11.1 Principalele propuneri şi recomandări

Fără o intervenţie urgentă şi pozitivă a comunităţii mondiale în cea mai serioasă dintre toate problemele producţiei, lipsurile importante de hrană vor deveni, probabil, o caracteristică permanentă a deceniilor următoare. Asemenea lipsuri par să ameninţe unele părţi ale lumii — unele părţi din Asia şi Africa şi anumite regiuni arabe fiind deosebit de expuse — şi aceste ameninţări ar putea fi mult accentuate de creşterea presiunilor demografice şi deteriorarea condiţiilor climatice.

Planurile de acţiune destinate să soluţioneze problema hranei nu trebuie să se bazeze exclusiv pe transferul de hrană de la naţiunile şi regiunile care dispun de surplusuri către cele cu deficite. Chiar dacă producţia mondială totală de hrană ar fi capabilă să ţină pasul cu o populaţie mondială în continuă expansiune (100 000 000 de noi guri de hrănit în fiecare an), dificultăţile legate de distribuţia şi transportul hranei, ca şi disponibilitatea mijloacelor de a o plăti ar fi insurmontabile. Transferurile internaţionale de hrană — cu precădere cerealele — se ridică în prezent la 100 000 000 de tone anual, şi ar fi nerealist să se presupună că acestea s-ar putea extinde mult peste 200 000 000 de tone. Mai mult, practic toate cerealele implicate în prezent în transferurile de hrană sînt produse în ţările industrializate, la costuri ridicate şi cu un consum intensiv de energie.

Deşi transferurile internaţionale de hrană vor constitui o componentă necesară, planurile de acţiune trebuie să caute o soluţie mai de durată a problemelor mondiale referitoare la hrană. Aceasta trebuie găsită în aplicarea principiului dezvoltării prin forţele proprii. Fiecare

naţiune trebuie să depună toate eforturile pentru a atinge *autosatisfacerea în ceea ce priveşte producţia de hrană,* ţintind la maximizarea resurselor sale naturale pentru a-şi satisface nevoile fundamentale de hrană. Acest obiectiv nu trebuie privit numai ca un imperativ economic, ci şi ca un imperativ uman şi politic : principiile bazării pe forţele proprii — care stau la temelia tuturor eforturilor de dezvoltare — cer ca naţiunile să-şi asume întreaga responsabilitate în ceea ce priveşte producerea hranei proprii şi minimalizarea dependenţei lor faţă de alte naţiuni pentru satisfacerea nevoilor lor fundamentale. Deoarece unele ţări nu vor fi capabile să realizeze obiectivul autosatisfacerii chiar şi pe termen lung. ele trebuie să-şi organizeze eforturile de producere a hranei în cadrul cooperării regionale şi al bazării colective pe forţele proprii.

Extinderea producţiei de hrană a unei ţări sau a unui grup de ţări nu este exclusiv o problemă de sporire a investiţiilor, îngrăşămintelor şi seminţelor. În multe cazuri ea reclamă reforme structurale care acoperă aspectele politice, sociale şi economice ale dezvoltării agriculturii. Ea poate reclama reforma agrară reală şi acţiuni destinate să asigure ca micul fermier şi ţăranul lipsit de pământ să fie eliberaţi de exploatarea şi discriminarea la care erau supuşi prin tradiţie, fiind astfel capabili să-şi joace adevăratul rol în procesul de dezvoltare. Pentru a putea face acest lucru, ei pot cere sprijinul organizaţiilor rurale active în cadrul strategiilor de dezvoltare rurală.

Deoarece în multe cazuri autosatisfacerea nu poate fi atinsă pe termen scurt, vor fi necesare o serie de măsuri de tranziţie şi de sprijinire — unele cu un caracter mai de durată.

Ca primă prioritate, producţia de hrană în lumea a treia trebuie sporită foarte mult nu numai pentru că aici este probabil să apară şi să se dezvolte lipsuri mari, dar şi pentru că, în multe cazuri, rezultatele actuale pot fi spo-

rite cu ușurință la un cost scăzut. De exemplu, îngrășămintele, varietățile noi de culturi și uneltele noi pot contribui într-o mai mare măsură la producția generală de hrană atunci cînd sînt utilizate în mod corespunzător în lumea a treia, decît atunci cînd sînt utilizate în țările industrializate.

În timp ce planurile pentru transferul de hrană din țările industrializate, care dispun de surplusuri, către țările lumii a treia, care suferă de pe urma unor lipsuri severe, pot servi ca instrumente utile în anumite situații, ele trebuie concepute astfel încît aceste transferuri să nu se interfereze cu programele de creștere a producției de hrană, în special în țările care dispun de un important potențial de creștere. Transferurile trebuie organizate în așa fel, încît să nu afecteze prețurile primite de țărani.

Deoarece apa este adesea factorul-cheie pentru creșterea producției agricole, transferurile internaționale de capital pentru facilitarea realizării unor *proiecte de irigație* pe scară mică sau extinsă, cele mai mari acoperind uneori cîteva țări, pot servi ca un stimulent foarte puternic pentru creșterea producției de hrană.

Trebuie organizat un *sistem de garantare a prețurilor* și un *program de producție* pentru produsele alimentare de bază care prezintă interes pentru țările lumii a treia. Nivelul prețurilor trebuie să fie suficient de ridicat pentru a acționa ca un stimulent pentru țăranii din lumea a treia, în scopul de a facilita adoptarea de către aceștia a unor practici tehnologice îmbunătățite.

Producția de *îngrășăminte* din lumea a treia trebuie extinsă, de exemplu, prin programele de cooperare cu țările exportatoare de petrol. Propunerea făcută la Alger (martie 1975) de către șefii de state ai țărilor O.P.E.C. de a se furniza îngrășăminte la prețul de cost țărilor din lumea a treia merită o considerație deosebită în această privință.

Situaţia actuală a stocurilor de hrană reclamă o structură mai stabilă pentru soluţionarea cazurilor de urgenţă. Rezervele mondiale de grîne trebuie să se ridice la un nivel mult mai înalt decît cel actual şi trebuie să facă obiectul unui control internaţional mai temeinic. Nivelul stocurilor mondiale de hrană, inclusiv al celor în curs de formare, trebuie sporit cu 60 000 000—70 000 000 de tone peste cele 100 000 000 de tone existente în prezent. În finanţarea constituirii şi menţinerii unor rezerve corespunzătoare, ţările lumii a treia ar putea beneficia de ajutoare în condiţii avantajoase dacă resursele ar urma să fie păstrate pe o bază descentralizată.

De o importanţă specială pe termen scurt sînt încercările ţărilor lumii a treia de a reduce pierderile de hrană datorită netratării bolilor plantelor, dăunătorilor, depozitării defectuoase şi condiţiilor de transport necorespunzătoare. Ratele de revenire ale investiţiilor în aceste domenii pot fi în multe cazuri deosebit de ridicate. Trebuie întreprinse eforturi pentru a reduce pierderile de hrană după recoltare, în scopul de a atinge o reducere de 50% a acestora în 1985, obiectiv propus şi adoptat de cea de-a VII-a sesiune specială a O.N.U.

Trebuie acordată o mai mare atenţie factorilor tehnici implicaţi în producţia de hrană, în special în lumea a treia. În acest caz, problema are în esenţă două aspecte : asigurarea unui transfer efectiv de tehnologii corespunzătoare din ţările industrializate şi, mai important, dezvoltarea unor tehnici complet noi şi a unor tehnologii destinate special cerinţelor proceselor producţiei agricole din ţările lumii a treia, în special la tropice. Aceste tehnologii noi trebuie să fie intensive în ceea ce priveşte mîna de lucru, sănătoase din punct de vedere ecologic şi cu un consum de energie scăzut sau mediu. Sînt necesare tehnologii noi, în special pentru sporirea productivităţii şi pentru iriga-

ţii şi drenaj, precum şi pentru producerea ploii artificiale.

Cercetările privind căile şi mijloacele de extindere a producţiei de hrană ar trebui facilitate prin crearea de *institute de cercetări regionale,* de exemplu în America Latină, Africa de nord, sahelianã şi centrală, Orientul Mijlociu, Asia de sud-est şi subcontinentul indian. Asemenea institute ar trebui să-şi concentreze şi să-şi coordoneze eforturile de cercetare asupra tuturor aspectelor producţiei de hrană din regiunile respective. Ele ar trebui să răspundă, de asemenea, de determinarea bilanţurilor regionale actuale şi viitoare de hrană şi de supravegherea realizărilor legate de autosatisfacerea regională în ceea ce priveşte hrana.

Crearea unor condiţii care să conducă la o reducere a *creşterii populaţiei,* în special în ţările şi regiunile în care progresele obţinute în realizarea unor niveluri înalte de autosatisfacere vor fi lente, precum şi *schimbările efectuate în modelele de consum* ale celor prosperi constituie două dintre cele mai puternice instrumente legate de aspectul cererii, pentru atingerea unui echilibru corespunzător între producţia de hrană şi necesarul de hrană pe termen lung. În legătură cu cel de-al doilea instrument, consumul de carne pe locuitor, consum ce necesită cantităţi mari de cereale, el depăşeşte adesea în multe ţări industrializate consumul necesar pentru o alimentaţie sănătoasă şi absoarbe o parte din grînele necesare săracilor pentru o alimentaţie minimă. În astfel de ţări, guvernele ar trebui încurajate, în interesul propriilor lor popoare, ca şi al celor lipsite de hrană, să reducă consumul de carne, de exemplu, prin introducerea unor înlocuitori ai cărnii şi a unor produse de înlocuire, precum şi a unor impozite asupra consumului de carne şi asupra grînelor destinate hranei animalelor. Ţările care introduc astfel de măsuri trebuie să iniţieze mecanisme corespunzătoare pentru a

face economii indirecte de hrană, economii pe care să le pună la dispoziţia celor nevoiaşi.

Dacă vrem ca lumea să se elibereze de coşmarul continuu al foamei şi subnutriţiei, aceste măsuri, ca şi cele propuse de Conferinţa mondială a alimentaţiei — F.A.O., trebuie traduse în viaţă în întregime şi necesită crearea unei *Autorităţi mondiale a alimentaţiei,* cu puteri extensive şi reale ; sau, ca o soluţie de categoria a doua, crearea unui consiliu mondial al alimentaţiei, propus de Conferinţa mondială a alimentaţiei.

11.2 Propuneri pe termen mediu

(a) Aplicarea măsurilor destinate sporirii autosatisfacerii ţărilor lumii a treia în ceea ce priveşte producţia de hrană în cadrul bazării colective pe forţele proprii, inclusiv, acolo unde este necesar, aplicarea programelor de reformă agrară.

(b) Aplicarea deciziilor Conferinţei mondiale a alimentaţiei : crearea de stocuri corespunzătoare, ce trebuie stimulată prin presiuni ale organizaţiilor agricole asupra guvernelor ţărilor industrializate.

(c) Contribuţii suplimentare la Fondul de dezvoltare pe termen lung a agriculturii în lumea a treia, pentru care trebuie exercitate presiuni asupra guvernelor ţărilor industrializate de către, de exemplu, producătorii de plante ce necesită îngrăşăminte. Promovarea transferurilor internaţionale de capital pentru executarea proiectelor de irigaţii pe scară redusă sau pe scară largă, în special în regiunile tropicale şi subtropicale.

(d) Acorduri asupra preţurilor şi programe privind producţia de produse alimentare de bază ce prezintă interes pentru ţările lumii a treia, care să stimuleze producţia de hrană din lumea a treia. Nivelul preţurilor trebuie astfel stabilit, încît acestea să acţioneze ca un

stimulent pentru țăranii din țările lumii a treia, în scopul de a facilita adoptarea de către aceștia a unor practici tehnologice îmbunătățite.

(e) Suplimentarea transferurilor de îngrășăminte gratuite sau în condiții avantajoase către lumea a treia, pentru care producătorii de îngrășăminte trebuie să facă presiuni asupra guvernelor.

(f) Măsuri destinate să reducă risipa de hrană în țările industrializate, inclusiv propaganda pentru reducerea consumului de carne pe locuitor, sprijinite prin politici de prețuri și taxe asupra cărnii și cerealelor pentru hrana animalelor. Crearea de mecanisme pentru realizarea de economii de cereale, economii destinate țărilor cu un deficit de hrană.

(g) Sporirea eforturilor țărilor lumii a treia de a reduce pierderile provocate de bolile netratate ale plantelor, de dăunători, de depozitarea defectuoasă și de condițiile de transport necorespunzătoare. Aceste eforturi trebuie să țintească la o reducere, în 1985, de 50% a pierderilor de după recoltare.

(h) În cadrul strategiilor de dezvoltare trebuie pus un accent deosebit pe dezvoltarea comunității rurale, cu scopul de a spori calitatea vieții prin educație și îngrijire medicală îmbunătățite și prin sprijin instituțional, în așa fel încît să se reducă rata migrației din regiunile rurale către cele urbane. Strategiile de dezvoltare trebuie să urmărească, de asemenea, păstrarea capacității productive a femeilor în procesul de modernizare a agriculturii și creșterea veniturilor locuitorilor mai săraci ai orașelor prin crearea de locuri de muncă și prin redistribuirea veniturilor în așa fel încît ei să-și poată cumpăra hrana de bază.

(i) Extinderea considerabilă a eforturilor de cercetare privind căile de sporire a producției de hrană și temele corelate. Trebuie inițiate studii asupra obiectivelor nutriționale pe termen lung atît la macroniveluri, cît și la micro-

niveluri, studii care să orienteze extinderea producţiei. Trebuie făcute eforturi continue pentru a dezvolta varietăţi noi, nu numai de cereale, ci şi de seminţe leguminoase sau oleaginoase şi de legume, precum şi noi surse netradiţionale de hrană, în special hrană provenită din mări şi oceane, în aşa fel încît să se asigure o alimentaţie mai corespunzătoare din punct de vedere nutriţional şi să se atenueze parţial presiunea asupra culturilor de cereale. Cercetările agricole trebuie lărgite pentru a include cercetări asupra dezvoltării unor noi tehnologii agricole potrivite nevoilor ţărilor lumii a treia, cercetări asupra unei mai bune administrări a apei, cercetări asupra desalinizării apei şi producerii ploii artificiale. Lărgirea volumului experienţelor făcute cu comunităţile săteşti şi cu organizaţiile de dezvoltare rurală, în special asupra aspectelor sociologice şi psihologice. Eforturile de cercetare ar putea fi facilitate prin înfiinţarea unor institute de cercetări rurale în principalele regiuni ale lumii a treia.

(j) Trebuie acordată urgent atenţie creării unui sistem de supraveghere în cooperare cu Organizaţia meteorologică mondială. Sistemul de supraveghere ar trebui să aibă în vedere nu numai previziunile privind culturile, ci şi evaluarea continuă a modurilor de utilizare a terenurilor aflate în continuă schimbare, inclusiv schimbări produse în ecosferă.

11.3 Propuneri pe termen lung

Ca urmare a aplicării propunerilor pe termen mediu, cele mai multe ţări ar urma să atingă în mare măsură autosatisfacerea în ceea ce priveşte producţia de hrană, ţările mai mici organizîndu-şi producţia în cadrul politicilor de bazare colectivă pe forţele proprii. Atunci producţia de hrană ar putea fi reglementată în principal prin manevrarea suprafeţelor de te-

ren agricol productive din ţările cele mai bogate. Trebuie realizate proiecte pe scară largă, destinate să amelioreze irigarea şi prevenirea inundaţiilor în marile delte asiatice, să dezvolte producţia în regiunile aride şi semiaride şi să îmbunătăţească şi să extindă reţelele (locale) de transport. Aceste proiecte vor necesita investiţii mari şi vor trebui finanţate în mare măsură prin mijloace internaţionale.

În principalele regiuni ale lumii vor trebui constituite stocuri de cereale comestibile de cîteva sute de milioane de tone pentru cazuri de urgenţă. Acestea vor fi necesare în special pentru a oferi protecţie împotriva condiţiilor climatice care se pot deteriora. Ca urmare a aplicării diferitelor măsuri conţinute în acest raport, presiunea populaţiei asupra rezervelor de hrană se va atenua treptat.

Capitolul 12

Industrializarea, comerţul şi diviziunea internaţională a muncii

12. 1 Principalele propuneri şi recomandări

Dezvoltările viitoare în aceste domenii trebuie să urmărească eradicarea sărăciei de masă şi a şomajului şi garantarea capacităţii de satisfacere a nevoilor umane de bază — în special a celor de hrană şi adăpost — prin utilizarea optimă a resurselor umane şi fizice din întreaga lume. Aceasta necesită cea mai eficace producţie şi cea mai echitabilă distribuţie a bunurilor şi serviciilor, precum şi accesibilitatea lor pentru utilizatori în cadrul limitelor impuse de mediul înconjurător natural şi al obiectivelor globale ale unei noi ordini inter-

naţionale. Necesită, de asemenea, utilizarea raţională a resurselor neregenerabile şi dezvoltarea unor modele alternative de producţie şi de consum şi a unor programe de exploatare şi înlocuire.

Structura actuală, practicile şi instituţiile din sfera comerţului internaţional şi a industrializării au evoluat, în esenţă, potrivit diferitelor interese ale ţărilor industrializate. Actuala diviziune internaţională a muncii nu este în realitate nici universală ca acoperire şi nici conformă unui set de obiective raţionale şi globale. Unul dintre obiectivele unei noi ordini internaţionale trebuie să fie acela de a urmări instituirea unei diviziuni internaţionale a muncii cu adevărat optime şi dinamice — optimă în termenii creşterii şi distribuţiei.

Trebuie observat că expresia „diviziunea internaţională a muncii" se referă la localizarea geografică a activităţilor economice în lume sau la „ce şi unde se produce". Această expresie este adesea înţeleasă greşit, ca însemnînd un mecanism static de redistribuire care implică o deplasare a infrastructurii industriale actuale dintr-o ţară în alta. Expresia „diviziunea internaţională a muncii" este utilizată în cazul de faţă într-un sens mult mai dinamic : deplasarea progresivă în timp a modelelor producţiei între regiuni şi ţări, în aşa fel încît toate să beneficieze de pe urma avantajelor şi specializărilor relative în continuă schimbare.

Principalele obiective în domeniul industrializării sînt conţinute în „Declaraţia" şi „Planul de acţiune" rezultate din cea de-a II-a Conferinţă generală a O.N.U.D.I., ţinută la Lima în martie 1975. Declaraţia şi Planul, susţinute de cea de-a VII-a sesiune specială a Adunării Generale a O.N.U., cer extinderea contribuţiei ţărilor lumii a treia la producţia industrială mondială de la 7%, cît este în prezent, la 25% în jurul anului 2000. Pentru a atinge acest obiectiv, precum şi obiectivele

corelate este nevoie de un nou cadru de reguli şi instituţii pentru reglementarea şi încurajarea industrializării, comerţului şi dezvoltării. Acest lucru este necesar pentru a elimina modelele şi practicile care s-au dezvoltat în esenţă pe baza intereselor bilaterale şi de grup, dintre care multe sînt incompatibile cu atingerea unei ordini internaţionale economice şi sociale echitabile. „Declaraţia" şi „Planul de acţiune" accentuează necesitatea stabilirii unui sistem internaţional de consultări şi acorduri între ţările industrializate şi cele din lumea a treia în ceea ce priveşte politicile şi investiţiile în domeniul industriei. Acestea ar trebui, de asemenea, să sporească multilateralitatea relaţiilor comerciale şi să includă sisteme de obligaţii, supraveghere şi arbitraj obligatoriu legate de aspectele specifice ale producţiei şi comerţului, nu numai pentru industrie, ci şi pentru agricultură.

Aceasta poate conduce în mod efectiv la stabilirea, prin acorduri, a unei *strategii internaţionale de industrializare,* cuprinzînd un set de programe mondiale vizînd în special, şi ori de cîte ori este posibil, nivelul regional. Asemenea programe ar ajuta naţiunile în formularea unor politici de industrializare consecvente şi ar putea servi ca o bază pentru negocieri cu alte părţi, în special cu întreprinderile transnaţionale. Ele ar trebui să includă, de asemenea, măsuri destinate să conducă la o administrare mai raţională a materiilor prime, mineralelor şi mărfurilor primare industriale de bază, în special în situaţiile de criză sau în cazul existenţei unor temeri privind epuizarea acestora. De asemenea, ar putea fi elaborate şi aprobate la scară internaţională coduri de conduită, ca părţi ale strategiei. Ele ar putea acoperi domenii cum sînt procedurile comerciale, transferul de tehnologie, standardizarea, transferul de capital şi competenţele manageriale şi tehnologice. Desigur, naţiunile care participă la astfel de coduri trebuie să-şi asume anu-

mite responsabilităţi interne referitoare la aplicarea lor. Aplicarea unei astfel de strategii ar necesita proceduri şi facilităţi de sprijinire pentru identificarea şi finanţarea proiectelor viabile, de preferinţă pe o bază competitivă, în aşa fel încît să se creeze o „piaţă" a proiectelor de industrializare.

În formularea politicilor lor de industrializare, ţările lumii a treia trebuie, ţinînd seama de diferenţele privind înzestrarea şi stadiile de dezvoltare, să acorde prioritate creării de locuri de muncă şi producerii de bunuri necesare pentru satisfacerea nevoilor umane fundamentale, precum şi prelucrării materialelor locale şi extinderii exporturilor de produse finite. Astfel de politici ar trebui să includă măsuri care să asigure grupurilor cele mai sărace ale populaţiei puterea de cumpărare necesară — prin crearea de locuri de muncă şi prin redistribuirea veniturilor — pentru a putea obţine bunurile şi serviciile fundamentale produse şi ar trebui să constituie o parte a planurilor de dezvoltare naţională care să acopere intercorelaţiile industriale. Ar trebui să se acorde prioritate, ori de cîte ori este posibil, şanselor de extindere a exporturilor de produse finite către pieţele din ţările industrializate, în aşa fel încît să se achite, parţial, achiziţionarea mijloacelor de producţie şi a bunurilor reclamînd un volum mare de cunoştinţe. Utilizarea acestor şanse ar contribui la eventuala dezvoltare a comerţului intraindustrial de produse finite cu ţările industrializate.

Vor trebui luate măsuri corespunzătoare în domeniul dezvoltării, adaptării şi transferului de tehnologie (vezi capitolul 14). Vor trebui dezvoltate noi tehnologii adaptate nevoilor ţărilor lumii a treia, deoarece în majoritatea acestor ţări va trebui menţinut un *sistem dublu al tehnologiei* — utilizarea unor niveluri diferite de tehnologie în diferite sectoare —, în aşa fel încît să fie stimulată crearea de locuri

de muncă, pe de o parte, și creșterea industrială și extinderea exporturilor de produse finite, pe de altă parte. Dacă sînt realizate ritmurile de creștere necesare pentru atingerea obiectivelor producției industriale stabilite la Lima, această dualitate poate dispărea în următorii 10—20 ani. Unele țări industrializate au examinat un plan privind înființarea unui *Institut internațional pentru industrializare*, care a fost recomandat Adunării Generale a O.N.U. de către delegația Statelor Unite.

La rîndul lor, țările industrializate vor trebui să introducă *politici de reglementare*, să dezvolte specializarea în ceea ce privește produsele ce necesită un volum mare de cunoștințe și să introducă și să aplice treptat standarde de protecție a mediului înconjurător. Aceasta implică reducerea în continuare și chiar abolirea taxelor impuse de către țările industrializate asupra produselor finite și semifabricate ale lumii a treia, tendință care ar contribui la combaterea inflației în țările industrializate. Probabil că de o și mai mare importanță se va dovedi *reducerea barierelor netarifare*, deoarece acestea constituie un obstacol major în calea comerțului intraindustrial. Dacă această reducere nu este posibilă fără introducerea unor clauze de exceptare, ar trebui să se asigure ca mecanismele de protecție temporară să fie regresive, adică în concordanță cu un grafic specific de timp, strîns corelat cu măsurile de reglementare.

Strădaniile avînd ca scop îmbunătățirea diviziunii sociale a muncii nu trebuie să se concentreze exclusiv asupra industriei, ci trebuie să cuprindă de asemenea sectorul agricol. Aici, primul pas ar trebui să fie identificarea produselor pe care le produc în prezent diferite țări sau pe care le-ar putea produce în mod potențial, *cu avantaje relative*, într-un context dinamic orientat spre dezvoltare. Politicile agricole ar trebui apoi organizate în așa fel în-

cît să încurajeze producţia acestora şi, respectiv, să determine o realocare a resurselor. În acelaşi timp, politicile comerciale trebuie să conducă treptat la accesul liber pe piaţă al tuturor produselor agricole. În plus, ele ar trebui să urmărească stabilirea unor asigurări negociate multilateral, cum ar fi contractele garantînd fiecărei ţări o aprovizionare minimă cu produse alimentare de bază. Obiectivele acestor contracte ar putea fi lărgite, urmărind, de exemplu, reducerea fluctuaţiei preţurilor şi creşterea preţurilor-plafon pentru produsele ţărilor lumii a treia. Este evidentă importanţa includerii ţărilor cu planificare centralizată în încercările de a modela o nouă diviziune internaţională a muncii atît în domeniul industriei, cît şi în domeniul agriculturii.

Programul integrat privind mărfurile primare, lansat de U.N.C.T.A.D., constituie un exemplu de ceea ce s-ar putea face. În orice caz, principalul obiectiv ce trebuie realizat este de a reglementa preţurile principalelor exporturi ale ţărilor lumii a treia în aşa fel, încît să se îmbunătăţească continuu puterea de cumpărare exprimată în funcţie de preţurile importurilor din ţările industrializate. Mijloacele de a realiza acest obiectiv includ indexarea, finanţarea compensatorie, un control sporit al activităţilor apropiate de sfera circulaţiei mărfurilor — prelucrarea locală, depozitarea şi activităţile bancare, procesele de transport şi comercializare. Realizarea obiectivului şi aplicarea diferitelor mijloace ar putea constitui responsabilităţile unei *Organizaţii mondiale pentru comerţ şi dezvoltare,* formată prin extinderea activităţilor şi competenţei U.N.C.T.A.D. — aşa cum a sugerat Conferinţa de la Manila a „Grupului celor 77".

Pentru a realiza o *multilateralitate deplină* în relaţiile comerciale sînt necesare un schimb extensiv de informaţii şi consultări, precum şi

cooperarea la nivel interguvernamental. Cadrul instituţional existent, şi anume Comisia economică a Naţiunilor Unite pentru Europa, U.N.C.T.A.D., O.N.U.D.I. şi secretariatele lor ar trebui să-şi lărgească în mod corespunzător sfera activităţilor lor.

12.2 Propuneri pe termen mediu

(a) Intensificarea şi, acolo unde este posibil, încheierea consultărilor internaţionale pentru a se ajunge la o mai mare multilateralitate a relaţiilor comerciale.

(b) Reducerea piedicilor din calea importurilor de produse industriale şi semifabricate provenite din lumea a treia cu ajutorul presiunilor Uniunilor consumatorilor, presiuni exercitate în acest scop asupra guvernelor lor.

(c) Traducerea în viaţă a programului integrat al U.N.C.T.A.D. privind mărfurile primare, şi în special reglementarea pieţelor instabile, cu ajutorul unui fond comun pentru finanţarea stocurilor-tampon necesare şi prin finanţarea compensatorie, în aşa fel încît să se reglementeze în mod corespunzător veniturile provenite din exporturi.

(d) Transformarea U.N.C.T.A.D. într-o Organizaţie mondială pentru comerţ şi dezvoltare globală, avînd ca sarcină reglementarea preţurilor principalelor exporturi ale ţărilor lumii a treia, în scopul îmbunătăţirii puterii de cumpărare exprimate în funcţie de preţurile importurilor provenite din ţările industrializate. Aceasta trebuie să se realizeze prin aplicarea unei game de măsuri destinate să sporească participarea lumii a treia la activităţile apropiate de sfera circulaţiei mărfurilor şi controlul asupra acestora — prelucrarea locală, activităţile bancare şi procesele de depozitare, transport şi comercializare.

(e) Sporirea puterii de negociere a țărilor lumii a treia prin controlul asupra resurselor lor naturale și prin intensificarea eforturilor lor orientate spre bazarea colectivă pe forțele proprii.

(f) Stabilirea unei strategii și a unor politici și programe mondiale de dezvoltare industrială, în așa fel încît să se realizeze obiectivele producției industriale formulate la Lima, inclusiv ajustarea politicilor țărilor industrializate ; cooperarea regională în programele de industrializare. Redesfășurarea industrială ar trebui considerată ca un instrument principal al unor astfel de programe.

(g) Reconsiderarea realizabilității Institutului internațional pentru industrializare, recomandat recent Adunării Generale a O.N.U.

(h) Stabilirea unor obiective integrate privind crearea de locuri de muncă și distribuția veniturilor în cadrul strategiilor naționale și internaționale de industrializare.

12.3 Propuneri pe termen lung

Politica de folosire deplină a mîinii de lucru ar trebui adoptată de toate guvernele ca parte a planurilor lor de dezvoltare. Politicile comerciale nu pot fi hotărîte la nivel național și nici chiar regional : ele fac obiectul unui arbitraj obligatoriu, așa cum s-a preconizat deja în Carta de la Havana privind organizarea comerțului internațional. Protecția este redusă în funcție de nivelul de dezvoltare al unei țări.

La nivelul anului 2000, obiectivul Conferinței de la Lima privind o contribuție a țărilor lumii a treia de 25% la producția industrială mondială va fi atins. Atunci aspectele calitative ale unei politici veritabile de industrializare vor trebui să iasă în evidență, ca rezultat al introducerii unei mai echitabile diviziuni internaționale intrasectoriale a muncii.

Capitolul 13

Energia, minereurile şi mineralele

13.1 Principalele propuneri şi recomandări

Deşi temerile exprimate în ultimii ani privind epuizarea rapidă a resurselor naturale par a fi, în unele cazuri, exagerate — pe baza datelor disponibile —, acest lucru nu trebuie interpretat ca permiţînd libertatea de a continua irosirea patrimoniului nostru natural. Disponibilitatea în continuare a resurselor naturale va depinde, în primul rînd, de ritmul exploatării lor, care este intim legat de evoluţia modelelor consumului din ţările industrializate şi, în al doilea rînd, de rezultatele cercetărilor tehnologice şi dezvoltării privind noile procese de producţie, înlocuitorii şi metodele de localizare a rezervelor. În ambele cazuri există motive de îngrijorare. În legătură cu cele din urmă, este important să nu se adopte optimismul facil potrivit căruia soluţiile tehnologice pentru rezolvarea problemelor resurselor naturale vor apărea în mod necesar la timp. Timpul necesar pentru ca noile tehnologii să devină operative în acest domeniu este lung (de ordinul a 10—20 de ani) şi, deoarece schimbările apar într-un ritm atît de rapid, există pericolul ca răspunsurile tehnologice corespunzătoare să nu poată ţine pasul cu problemele resurselor naturale.

În ultimii ani, ţările lumii a treia au avut tot mai mult tendinţa să-şi exercite suveranitatea teritorială deplină şi controlul asupra resurselor lor naturale, în special asupra acelora aflate în mîinile întreprinderilor transnaţionale. Faptul că această dezvoltare reduce dezechilibrele din structura internaţională actuală a puterii trebuie considerat, pe termen scurt, compatibil cu încercările de a modela o ordine internaţională economică şi socială echitabilă. Ţările lumii a treia au urmărit, de

asemenea, mai viguros vechile aspiraţii de a prelucra local materialele pe care le produc, de a-şi extinde participarea la operaţiile din sfera circulaţiei mărfurilor şi de a obţine deci o parte mai mare din preţul final plătit de consumatorii din ţările industrializate. Aceste dezvoltări au făcut ca ţările industrializate, dintre care multe sînt puternic dependente de importurile de materii prime provenite din lumea a treia, să ajungă la concluzia că sînt necesare modificări în structura actuală a investiţiilor producţiei, comerţului şi cercetării şi în dezvoltarea resurselor minerale din punctul de vedere al propriilor lor societăţi.

Problema resurselor naturale, în general, şi a energiei, în particular, este o problemă Nord-Sud, prin aceea că poziţia adoptată de ţările exportatoare de petrol a declanşat o rundă de negocieri globale între ţările industrializate şi ţările lumii a treia. Cu toate acestea, resursele naturale nu reprezintă exclusiv o problemă Nord-Sud. Resursele minerale nu sînt răspîndite în mod egal pe suprafaţa pămîntului : multe ţări industrializate sînt producători majori pentru unele minerale, în timp ce multe ţări din lumea a treia sînt deficitare în ceea ce priveşte înzestrarea cu resurse minerale. Deci, în esenţă, problemele au două aspecte : sporirea cîştigurilor realizate de ţările lumii a treia din exporturile de materii prime, în aşa fel încît să se ajungă la o distribuţie internaţională a veniturilor mai echitabilă ; crearea unor garanţii privind aprovizionarea neîntreruptă a ţărilor consumatoare.

Planurile de acţiune în domeniul materiilor prime trebuie să ţină seama de următoarele :

(a) Ţările producătoare trebuie să primească pentru produsele lor o proporţie justă din preţurile plătite de consumatori. Trebuie studiată organizarea pieţei şi formarea preţurilor în scopul de a determina beneficiile pe care le-ar putea obţine producătorii prin prelucrarea lo-

cală, prin eliminarea imperfecţiunilor pieţei şi a marjelor comerciale excesive, prin facilităţi mai bune de credit şi sisteme de distribuţie.

(b) Trebuie evitate fluctuaţiile mari. Stabilizarea preţurilor sau indexarea n-ar trebui să constituie un pretext pentru evitarea unor preţuri mai mari atunci cînd acestea sînt raţionale. Pieţele instabile, cum sînt cele ale resurselor naturale, ar trebui să facă obiectul unei reglementări prin acorduri internaţionale.

(c) Ţările consumatoare trebuie asigurate cu garanţii privind aprovizionarea neîntreruptă.

(d) Asociaţiile producătorilor de mărfuri primare ar trebui acceptate ca instrumente legale de negociere colectivă. Acestea ar trebui să se pregătească pentru negocieri înainte de întîlnirile cu ţările consumatoare. Într-o situaţie de inegalitate în ceea ce priveşte puterea pe piaţă, această procedură poate spori puterea părţii mai slabe.

Se recomandă crearea unei Agenţii mondiale pentru resursele minerale, ca parte a Organizaţiei mondiale pentru comerţ şi dezvoltare propuse (vezi capitolul 12). Această agenţie ar răspunde de supravegherea respectării acordurilor de către guvernele participante. Mai exact, ea ar răspunde de :

(a) coordonarea şi continuarea activităţilor agenţiilor specializate în anumite produse şi a unor acorduri asupra produselor a căror situaţie nu este încă reglementată ;

(b) elaborarea şi vehicularea informaţiilor asupra rezervelor cunoscute, asupra rezervelor exploatabile eventual în viitor şi asupra tendinţelor pe 10 ani privind structura costurilor şi cererea. Aceste informaţii vor fi utile întreprinderilor publice şi particulare în formularea programelor lor de prospectare şi explorare;

(c) prezentarea periodică a unor comentarii şi sugestii asupra modului de dirijare a politicilor de exploatare a resurselor minerale, ţările putînd să-şi menţină deplina suveranitate

şi avînd libertatea deplină de a respinge asemenea sugestii ;

(d) elaborarea şi vehicularea informaţiilor asupra tranzacţiilor comerciale.

Pe termen lung, şi presupunînd că progresele în crearea unei ordini internaţionale economice şi sociale echitabile conduc la o comasare a resurselor mondiale materiale şi nemateriale, resursele minerale vor trebui privite ca un patrimoniu comun al omenirii. Acest concept implică atît o piaţă mondială reală pentru toate resursele minerale, cît şi un sistem mondial de taxe care să înlocuiască taxele naţionale asupra mineritului. Cîştigurile realizate ar trebui redistribuite între ţările lumii a treia — posibil printr-o agenţie cum ar fi A.I.D. — potrivit anumitor criterii (ţinînd seama, de exemplu, de mărimea populaţiei, de nevoia de a eradica sărăcia în masă şi de a satisface nevoile umane fundamentale, de proiectele de redistribuire a veniturilor etc.) şi care n-ar trebui să excludă în mod necesar înseşi ţările producătoare.

Aceste taxe ar putea, de exemplu, să fie introduse într-un ritm moderat şi să crească treptat pînă la circa 70% din profiturile obţinute de pe urma combustibililor fosili şi pînă la 50% din valoarea producţiei de minereuri (inclusiv uraniul).

O astfel de taxă ar fi plătită de fapt de către consumatori, ca şi taxele actuale asupra produselor petroliere. Ea ar avea trei avantaje în comparaţie cu practicarea unor preţuri mai ridicate :

(a) le-ar ajuta pe toate ţările lumii a treia, în timp ce o creştere a preţurilor ar îmbunătăţi numai situaţia ţărilor producătoare (care includ unele dintre ţările cele mai industrializate) ;

(b) nu ar dezechilibra piaţa, deoarece nu ar spori preţurile primite de producători şi, în consecinţă, nu ar conduce la creşterea producţiei dincolo de nivelul cererii ;

(c) nu ar afecta situaţia competitivă relativă a unui mineral în comparaţie cu altele.

O asemenea taxă, la proporţiile propuse, i-ar obliga probabil pe consumatori să-şi restrîngă consumul de materii prime minerale (făcînd economii în folosirea lor, reciclîndu-le şi înlocuindu-le cu materialele neminerale etc). Ar putea rezulta o uşoară scădere a vînzărilor de resurse minerale de către lumea a treia, dar veniturile realizate din taxe, la care ele ar participa, le-ar permite să-şi creeze alte industrii sau să extindă explorarea resurselor lor.

În ceea ce priveşte resursele de *energie*, nevoile viitoare fac obiectul unor forţe opuse: pe de o parte, în ţările industrializate pot apărea economii în ceea ce priveşte utilizarea excesivă a energiei, ca rezultat al unor ritmuri mai lente de creştere economică şi al aplicării programelor de conservare a energiei ; pe de altă parte, industrializarea şi dezvoltarea lumii a treia va avea ca rezultat o cerere mult sporită de energie. Noile tehnologii necesare pentru prelucrarea minereurilor sărace şi pentru asigurarea în viitor a unor surse de apă proaspătă pot avea, de asemenea, ca rezultat o creştere a cererilor de energie.

Va trebui făcut un efort considerabil pentru a dezvolta noi surse de energie capabile să înlocuiască rezervele finite, cum ar fi cele de petrol, gaze naturale şi chiar cărbune. Acest efort este în interesul tuturor ţărilor, atît al celor din lumea a treia, cît şi al celor industrializate. Dat fiind timpul considerabil necesar pentru dezvoltarea practică a noilor resurse, eforturile aflate în prezent în curs de desfăşurare trebuie intensificate. Formele de energie nucleară utilizate în prezent prezintă unele riscuri serioase, cum ar fi pericolele proliferării şi ameninţările pe care ele le pot reprezenta pentru clima planetei. Cercetarea interdisciplinară şi politicile legate de problemele economice şi, de exemplu, de problemele me-

diului înconjurător ar trebui să se concentreze asupra altor surse de energie, cum ar fi energia geotermală sau solară, energia mareelor și fuziunea nucleară, ca și asupra unor surse neconvenționale mai mici. Neurmărirea acestor alternative ar putea avea ca rezultat extinderea programelor bazate pe reactoare nucleare, cu riscurile inerente legate de furtul plutoniului și de diversiuni, ca și de gravele pericole la care este expus mediul înconjurător. Aceste consecințe pot fi de o asemenea amploare, încît ele trebuie să cîntărească greu în combaterea răspîndirii unor astfel de programe.

Crearea, în cadrul Națiunilor Unite, a unei *Autorități mondiale pentru cercetări asupra energiei* s-ar putea dovedi a fi mijlocul cel mai eficace pentru intensificarea activităților de cercetare și pentru integrarea funcțională a diferitelor organizații existente, naționale și internaționale, active în domeniul energiei. Activitățile sale ar putea fi finanțate în parte prin cîștigurile provenite dintr-o taxă asupra kilowatt-orelor de energie produsă prin fisiune nucleară, în așa fel încît să se stabilească legătura necesară între extinderea programelor de producere a energiei prin fisiune nucleară și volumul cercetărilor asupra energiei.

13.2 **Propuneri pe termen mediu**

(a) Insistarea asupra negocierii acordurilor privind mărfurile primare în scopul de a stabiliza producția, piețele și prețurile în termeni reali referitori la cele mai importante materii prime minerale.

(b) Încurajarea și acceptarea formării asociațiilor producătorilor de mărfuri primare care, ca instrumente legale de negociere colectivă, pot ajuta la contracararea concentrării considerabile a puterii economice investită în prezent în scopul cumpărării.

(c) Examinarea urgentă a structurii preţurilor şi a activităţilor actuale de marketing privind mărfurile primare, pentru a determina avantajele ce pot fi obţinute de ţările producătoare din lumea a treia, de exemplu din prelucrarea suplimentară a mărfurilor primare şi din participarea la activităţile din sfera circulaţiei mărfurilor.

(d) Crearea, ca parte a Organizaţiei mondiale pentru comerţ şi dezvoltare, a unei Agenţii mondiale pentru resursele minerale, avînd următoarele sarcini : pregătirea şi supravegherea respectării viitoarelor acorduri privind mărfurile primare, elaborarea şi vehicularea informaţiilor privind tranzacţiile comerciale, rezervele de minereuri şi tendinţele existente în exploatarea lor ; formularea unor comentarii şi sugestii privind politicile de minerit ale ţărilor interesate.

(e) Extinderea informaţiilor privind dotarea cu minereuri ; internaţionalizarea informaţiilor obţinute cu ajutorul sateliţilor Pămîntului. Intensificarea cercetărilor asupra posibilităţilor de reciclare, în special privind resursele neregenerabile şi extinderea activităţilor de reciclare dovedite a fi realizabile şi sănătoase din punctul de vedere al mediului înconjurător.

(g) Stimularea puternică a cercetărilor asupra energiei geotermale, solare, produsă de maree şi prin fuziune nucleară, care este posibil să fie coordonate de o Autoritate mondială pentru cercetări asupra energiei (în cadrul O.N.U.) şi finanţată parţial prin cîştigurile provenite dintr-o taxă asupra kilowattorelor de energie produsă prin fisiune nucleară.

(h) Realizarea măsurilor de economisire a energiei în ţările cu un consum intens de energie şi utilizarea mai bună a căldurii, inclusiv recuperarea parţială a pierderilor de căldură, în special de la termocentrale.

(i) Extinderea cercetărilor asupra consecinţelor poluării termale asociate cu dezvoltarea surselor de energie, cu accent asupra efectelor lor asupra climei, incluzînd rolul ce poate fi jucat de apele de adînc ale oceanelor.

13.3 **Propuneri pe termen lung**

După ce exercitarea suveranităţii naţionale de către ţările lumii a treia asupra resurselor naturale a ajutat la stabilirea unei mai bune egalităţi între ţările producătoare şi cele consumatoare de minerale, este recomandată trecerea la conceptul de „patrimoniu comun al omenirii“ şi transformarea treptată a principiului suveranităţii teritoriale în suveranitate funcţională. Aceasta trebuie privită ca fiind abordarea cea mai indicată pentru administrarea mondială a resurselor naturale şi de altă natură, materiale şi nemateriale.

Politicile viitoare trebuie să se concentreze asupra menţinerii unor preţuri remunerative pentru producători, asupra unei aprovizionări previzibile, neperturbate, cu resurse şi asupra evitării unor fluctuaţii mari ale preţurilor. Agenţia mondială pentru resursele minerale care s-a propus să fie înfiinţată în următorii 10 ani, ca parte a Organizaţiei mondiale pentru comerţ şi dezvoltare, va avea de jucat un rol mai funcţional în administrarea pe termen lung a resurselor şi, mai precis, în administrarea unei pieţe mondiale reale pentru toate resursele minerale şi a unui sistem de taxare mondială care să înlocuiască parţial taxele naţionale asupra mineritului. Cîştigurile obţinute astfel ar trebui redistribuite între ţările din lumea a treia ca o recunoaştere a faptului că resursele minerale constituie un patrimoniu comun şi că toţi trebuie să beneficieze de pe urma lor.

Reciclarea unei proporţii mult mai mari a resurselor neregenerabile va trebui să devină

un fapt obişnuit ; dezvoltarea tehnologică trebuie să ţintească continuu la sporirea numărului de noi forme de reciclare.

În ceea ce priveşte energia, există speranţa că va fi posibil să se evite fisiunea nucleară şi să se recurgă la radiaţia solară şi la fuziunea nucleară ca surse principale ; această speranţă poate fi întărită prin eforturi susţinute de cercetare.

Utilizarea hidrogenului ca purtător de energie, atractiv din punct de vedere ecologic şi uşor de transportat, constituie o altă alternativă pe termen lung pentru energie, alternativă care ar trebui serios investigată.

Capitolul 14

Cercetarea ştiinţifică şi dezvoltarea tehnologică

14.1 Principalele propuneri şi recomandări

Cercetarea ştiinţifică şi aplicaţiile sale în tehnologie au o importanţă fundamentală pentru procesul de dezvoltare. Noua ordine internaţională, în încercarea de a elimina decalajele enorme în ceea ce priveşte capacitatea de cercetare şi dezvoltare dintre ţările industrializate şi cele din lumea a treia, trebuie să îndeplinească următoarele patru cerinţe principale :

(a) accesul ţărilor lumii a treia la „know-how"-ul tehnologic trebuie mult îmbunătăţit ;

(b) capacitatea de cercetare a lumii a treia trebuie mult sporită prin înfiinţarea şi extinderea unor institute de cercetări de înaltă calitate, organizate pe bază naţională, subregională şi regională ;

(c) țările industrializate trebuie să-și dedice o mai mare proporție a cercetării și dezvoltării lor problemelor lumii a treia ; și

(d) prioritatea acordată punctelor (a) și (b) trebuie orientată spre satisfacerea nevoilor majorității sărace a lumii.

Deoarece cercetarea aplicată este mai importantă pentru dezvoltare decît cercetarea fundamentală, tipul de cercetare pentru care accesul îmbunătățit este preferabil poate fi adesea asigurat de întreprinderile particulare din țările industrializate. Cu toate acestea, cunoștințele care interesează sînt păstrate în general cu grijă și fac obiectul legii internaționale a patentelor. Guvernele țărilor industrializate nu pot în nici un fel să-și forțeze industriile să-și cedeze proprietatea tehnologică, care, în multe cazuri, a implicat costuri extrem de ridicate ale cercetării și dezvoltării și care determină poziția lor competitivă atît pe piețele interne, cît și pe cele internaționale. Ca urmare, țările lumii a treia trebuie, în general, să cumpere cunoștințele tehnologice pe piețele naționale și internaționale. Firmele particulare trebuie să perceapă un preț pentru cunoștințe care să le acopere cheltuielile și care să le permită să realizeze un profit rezonabil, necesar pentru investiții în propriile lor activități viitoare de cercetare.

Există posibilități considerabile de ameliorare a acestei situații. Negocierile între țările industrializate cu o economie de piață ar putea urmări, de exemplu, stabilirea unor condiții acceptate, preferențiale pentru vînzarea diferitelor categorii de patente și „know-how" țărilor lumii a treia sau a unor politici prin care guvernele unor astfel de țări ar subvenționa vînzarea proprietății tehnologice țărilor lumii a treia, ca parte a politicii lor de asistență oficială de dezvoltare. O astfel de *cercetare subvenționată* ar trebui să se concentreze asupra proceselor de producție care, în general, nu sînt nici prea sofisticate și nici nu ne-

cesită capitaluri excesiv de mari, procese care reclamă utilizarea la maximum a materiilor prime locale și care sporesc perspectivele unei țări de a satisface nevoile umane și perspectivele unei dezvoltări bazate pe forțele proprii. Întreprinderile transnaționale ar putea servi ca mijloc pentru a pune la dispoziția țărilor destinatare rezultatele cercetării.

O creștere a volumului activității de cercetare și dezvoltare nu are în mod automat ca rezultat o sporire a performanțelor economice. Acest lucru este determinat în mare măsură de tipul cercetării întreprinse și de condițiile pentru asimilarea rezultatelor cercetării în procesul de dezvoltare. În mod necesar, atenția trebuie să se concentreze asupra procesului de inovare tehnologică în care cercetarea și dezvoltarea, fie ele indigene sau importate, sînt considerate mărimi de intrare inițiale, deși, fără îndoială, esențiale. *Politicile naționale privind știința și tehnologia* ar trebui, de aceea, să fie elaborate în concordanță cu politica economică, socială, educațională sau de alt fel. Este extrem de important ca țările lumii a treia, în evoluția capacităților lor tehnologice, să nu privească politicile în acest domeniu ca fiind autonome, ci mai degrabă să le lege organic de politicile și planurile economice și sociale.

Politicile elaborate pentru dezvoltarea tehnologică legată de obiectivele economice și sociale pe termen lung implică existența unor cunoștințe detaliate asupra procesului inovațiilor tehnologice și capacitatea de a selecta procesele cele mai potrivite. Totuși, experiența a arătat că, atunci cînd lipsesc cunoștințe suficiente despre tendințele științifice și tehnologice mondiale, se poate întîmpla cu ușurință ca o țară să facă inovații foarte costisitoare privind subiecte depășite. Abilitatea de a selecta procesele cele mai potrivite ar fi mult sporită prin crearea unor *nomenclatoare de cunoștințe tehnologice* acoperind tehnologia,

care ar putea fi importată, inclusiv cu valorile ei sociale și economice, cu nevoile de pregătire a cadrelor și comportamentul și eficiența diferitelor firme care vînd tehnologia. Organizațiile internaționale de tipul U.N.C.T.A.D. și O.N.U.D.I. ar trebui să se angajeze mai hotărît în redactarea unor astfel de nomenclatoare.

Cea de-a doua cerință importantă este stabilirea unei *capacități indigene de cercetare și dezvoltare.* Aceasta este esențială pentru propunerile pe termen lung, deoarece altfel țările dependente de tehnologia importată vor rămîne mereu cu cîteva decenii în urma țărilor active din punctul de vedere al tehnologiei. Dacă o țară nu este capabilă să ajungă la o cunoaștere a dezvoltărilor importante ale științei mondiale, este improbabil ca ea să atingă un prag al cunoașterii tehnice care să-i permită să selecteze și să negocieze cumpărarea tehnologiei de care au nevoie obiectivele ei economice și sociale și asimilarea efectivă a acesteia. Este deci de o mare importanță ca în țările lumii a treia să fie înființate și extinse *institute de cercetări de înaltă calitate,* cu programe de pregătire a cadrelor de un înalt nivel. Acestea ar trebui organizate pe bază națională, subregională și regională și ar trebui să acorde o atenție specială cercetărilor în domenii ca : fixarea azotului la cereale, varietățile de culturi rezistente la dăunători, șistozomiaza și filarioza din ținuturile aride și semiaride. Crearea unei cercetări indigene și a unei capacități de dezvoltare, menționate în strategia de dezvoltare pentru cel de-al II-lea Deceniu de dezvoltare, asigură de asemenea un mijloc puternic de contracarare a „exodului creierelor“ („brain-drain“), una din problemele majore ale țărilor lumii a treia. Finanțarea acestei capacități ar trebui să constituie unul din principalele obiective ale transferurilor financiare internaționale (vezi capitolul 10).

Cea de-a treia cerinţă este că noile institute de cercetări, ca şi cele existente, trebuie să-şi concentreze eforturile asupra *nevoilor celor săraci* şi să caute răspunsuri inovatoare pentru sporirea posibilităţilor de dezvoltare pe baza forţelor proprii, în special la *nivel local.* De asemenea, cercetarea ar trebui să se concentreze mai puţin asupra îmbunătăţirii şi adaptării tehnologiilor dezvoltate în ţările industrializate şi mai mult asupra dezvoltării unor tehnologii complet noi, specifice, adaptate cerinţelor fiecărei ţări şi dotării ei, şi, acolo unde este cazul, legate de tehnologiile tradiţionale utilizate de populaţiile locale.

Sînt propuse două reforme majore, care nu numai că ar face cooperarea internaţională în domeniul cercetării şi dezvoltării mai eficace, dar, de asemenea, ar ajuta ca ţările lumii a treia să poată participa la deciziile majore luate în acest domeniu şi să aibă un acces îmbunătăţit la rezultatele activităţii de cercetare şi dezvoltare.

Prima propunere urmăreşte să facă ca funcţiile consultative şi de cercetare ale Naţiunilor Unite şi ale programelor şi agenţiilor sale specializate să devină mai relevante, mai eficace şi mai coerente decît rezultatele oarecum fracţionate şi ineficace obţinute în prezent. Pentru a realiza aceasta se sugerează ca funcţiile strategice şi de planificare ale înseşi Naţiunilor Unite în acest domeniu să fie întărite, pentru a face posibilă o formulare clară a obiectivelor şi priorităţilor majore privind cercetarea, şi să fie raportate la un cadru social-economic, cu recunoaşterea cuvenită a conflictelor şi completărilor ce vor apărea probabil la realizarea acestor obiective, sector cu sector. După aceasta ar urma un exerciţiu de planificare şi programare pe care agenţiile şi programele Naţiunilor Unite l-ar întreprinde împreună pentru a determina în mare liniile directoare ale unui *program O.N.U. de cercetare şi dezvoltare.* Ele ar delega responsabilitatea îndeplinirii diferi-

telor elemente diferitelor organizaţii, făcînd uz nu numai de capacităţile locale ale diferitelor unităţi care cooperează, ci şi de cele mai potrivite facilităţi, fie ele naţionale sau internaţionale.

În al doilea rînd, se sugerează că multe din problemele şi deficienţele actuale ar putea fi rezolvate prin crearea unei *Autorităţi mondiale de dezvoltare tehnologică,* sprijinită de o *Bancă internaţională pentru dezvoltare tehnologică.* Autoritatea, care ar putea fi formată prin extinderea puterilor şi competenţei unei instituţii internaţionale existente, nu ar fi o agenţie operaţională care să acţioneze ea însăşi, ci mai degrabă un organism de planificare şi programare care ar întreprinde studii de realizabilitate, ar imagina programe detaliate, ar aranja traducerea lor în viaţă prin contracte cu cele mai potrivite organizaţii pentru fiecare caz în parte — instituţii de cercetare, corporaţii, întreprinderi de stat şi/sau universităţi, ar urmări progresele activităţii şi ar acţiona ca un custode al proiectelor tehnologice rezultate, în numele tuturor naţiunilor. Avantajele pentru ţările lumii a treia ar consta în asocierea lor în etapele de planificare, în posedarea în comun a proprietăţii şi beneficiilor pe termen lung ale pregătirii cadrelor şi ale cunoştinţelor intime privind noile tehnici şi „know-how"-ul, prin asocierea ţărilor lor la proiecte specifice.

Aceste două propuneri ar putea servi ca subiecte de discuţie la Conferinţa Naţiunilor Unite asupra ştiinţei şi tehnologiei ce urmează să fie ţinută în 1979.

14.2 Propuneri pe termen mediu

(a) Promovarea unui sistem de preţuri de subvenţionare la care „know-how"-ul tehnologic să fie oferit ţărilor lumii a treia. O astfel de cercetare subvenţionată ar trebui să se con-

centreze asupra capacităţii ţărilor lumii a treia de a-şi lărgi posibilităţile de angajare a mîinii de lucru, de a satisface nevoile de bază şi de a promova stilurile autosusţinute de dezvoltare.

(b) Organizarea unui fond comun de informaţii tehnologice (un nomenclator al unor astfel de cunoştinţe) care să poată fi utilizat de guvernele ţărilor lumii a treia în negocierile lor referitoare la transferul de tehnologie şi în eforturile lor de formulare a unor politici chibzuite de dezvoltare tehnologică, legate organic de atingerea unor obiective sociale şi economice ; aceasta ar rezulta din cooperarea dintre agenţiile implicate ale Naţiunilor Unite.

(c) Elaborarea unui cod internaţional de conduită pentru transferul de tehnologie sub diferite forme şi revizuirea Convenţiei de la Paris asupra protecţiei proprietăţii industriale în lumina nevoilor de dezvoltare a ţărilor lumii a treia.

(d) Reexaminarea corespunzătoare şi completarea sistemului Naţiunilor Unite. Trebuie făcute încercări urgente de a formula programe coerente de cercetare ştiinţifică şi dezvoltare tehnologică ; asemenea programe trebuie să acorde atenţia cuvenită dezvoltărilor din cadrul sistemului O.N.U. şi să fie elaborate prin strădania şi cooperarea agenţiilor specializate. Asemenea programe ar contribui la îmbunătăţirea eficienţei unor astfel de agenţii ; proiectata Conferinţă a O.N.U. asupra ştiinţei şi tehnologiei ar trebui orientată, printre altele, către această sporire a eficienţei.

(e) În ţările lumii a treia, şi în special în regiunile aride şi semiaride, trebuie înfiinţate şi extinse institute de cercetări de înaltă calitate, cu programe de pregătire a cadrelor de un înalt nivel, pe bază naţională, subregională şi regională, în scopul de a concentra cercetarea asupra problemelor ţărilor sărace şi de a reduce „exodul creierelor". Trebuie acordată o prioritate specială cercetărilor cu beneficii deosebite pentru grupurile cele mai sărace din

aceste țări și regiuni. Exemple de astfel de cercetări cuprind fixarea azotului la cereale, varietățile de culturi rezistente la dăunători, șistozomiaza și filarioza din ținuturile aride și semiaride. De asemenea, trebuie pus accentul pe dezvoltarea tehnologiilor „celor mai potrivite".

14.3 Propuneri pe termen lung

Peste 40 de ani se presupune că se va ajunge la o distribuție mai echitabilă a efortului de cercetare și dezvoltare între diferitele părți ale lumii, însoțită de apariția unor centre de cercetare de înaltă calitate, organizate pe o bază atît națională, cît și internațională, în țările care în prezent constituie lumea a treia. O proporție mare din totalul efortului științific și tehnologic al țărilor industrializate și din lumea a treia trebuie să se preocupe mai curînd de problemele bunăstării umane decît de problemele militare, de prestigiul național și de sprijinirea unei economii de consum, așa cum se întîmplă în prezent. Mai mult, un volum considerabil de cercetări ar trebui dedicat problemelor cu un caracter inerent global, prin programe internațional acceptate, deși nu efectuate în mod necesar în laboratoare internaționale.

Dezvoltarea tehnologică mondială își va spori probabil costul în mod considerabil, iar nevoile globale privind o nouă tehnologie vor reclama o repartizare a costurilor ; propusa Autoritate de dezvoltare tehnologică și banca sa vor asigura un cadru instituțional pentru aceasta. De asemenea, se vor putea obține progrese considerabile în elaborarea unor tehnologii eficiente, cu o folosire intensivă a mîinii de lucru, programe care ar mări diversitatea culturală. O mare parte din noile cercetări vor trebui să aibă în mod inevitabil un caracter

multidisciplinar și de sistem, și acest fapt va necesita multe modificări în structurile și atitudinile educaționale și de cercetare.

În sfîrșit, știința și tehnologia trebuie privite ca un patrimoniu comun al omenirii.

Capitolul 15

Întreprinderile transnaționale

15.1 Principalele propuneri și recomandări

Datorită mărimii lor crescînde, sferelor de activitate tot mai largi, procesului de generalizare, concentrării sporite și factorilor productivi pe care îi controlează, întreprinderile transnaționale dețin o putere considerabilă în făurirea structurii dezvoltării naționale și internaționale. Această putere face ca, în urmărirea activităților lor de afaceri, deciziile întreprinderilor transnaționale să poată influența societățile în care funcționează într-o serie de domenii neeconomice. Prin însăși acțiunea de investiție într-o țară străină, ele sînt capabile să creeze condiții pentru dispute internaționale. Aceasta a condus la cazuri de intervenții politice subversive, de confruntări acute privind exercitarea dreptului de naționalizare, de utilizare a oamenilor de afaceri ca paravan pentru activitățile de spionaj, de represalii politice și economice din partea guvernelor autohtone, situații în care asociații întreprinderilor transnaționale au fost supuși unor măsuri unilaterale de către guvernele-gazdă, de conflicte juridice și de probleme corelate din punct de vedere politic.

În aceste condiții și din punctul de vedere al unei noi ordini internaționale, problema fundamentală ce trebuie rezolvată este ce funcții

trebuie să îndeplinească întreprinderile transnaţionale în viitor şi în concordanţă cu ce criterii vor fi definite aceste funcţii la nivel naţional şi internaţional. Aşa cum s-a arătat în paragraful 3.9, întreprinderile transnaţionale au acumulat vaste cunoştinţe tehnologice şi de marketing şi au dezvoltat un proces foarte eficace de luare a deciziilor transnaţionale. Aceste capacităţi pot juca un rol pozitiv în îmbunătăţirea condiţiilor de trai ale maselor sărace din lumea a treia în măsura în care se conformează regulilor formulate la nivel naţional şi internaţional, orientate către acest obiectiv.

Ar trebui investigată posibilitatea de a stabili limite pentru mărimea corporaţiilor şi pentru procesul de concentrare. Ar trebui dezvoltate criterii care să poată servi ca linii directoare pentru aceasta. Legată de aceasta este problema controlului social şi a răspunderii întreprinderilor transnaţionale. Conceptul de eficienţă sau de mărime optimă poate varia considerabil atunci cînd este judecat după criterii publice (adică după cheltuielile sociale) distincte de cele particulare. Nu este vorba de eliminarea proprietăţii private, ci de controlarea motivaţiei particulare prin cea publică în stabilirea priorităţilor de cercetare şi producţie.

Guvernele „ţărilor-gazdă" ar trebui să-şi bazeze negocierile cu întreprinderile transnaţionale pe o politică social-economică în care interesele săracilor sînt puternic reprezentate. Obiectivul lor principal ar trebui să fie acela de a urmări o distribuţie mai puţin inegală a puterii de cumpărare, permiţînd prin aceasta grupurilor cu venituri scăzute să cumpere bunurile necesare pentru a-şi satisface nevoile de bază. O astfel de politică ar trebui exprimată printr-un *plan de dezvoltare,* ale cărui obiective să fie îndeplinite de întreprinderile transnaţionale.

Pentru ca activităţile întreprinderilor transnaţionale să aibă ca rezultat o creştere efectivă

şi corespunzătoare a produsului naţional brut al ţării-gazdă, o întărire a bazei sale industriale şi o maximizare a valorii adăugate local, ar trebui ca întreprinderile să recurgă la o conducere adecvată în domeniile economic, financiar, comercial şi tehnologic, în concordanţă cu politicile ţării-gazdă şi sub controlul acesteia. Pentru a asigura ca activităţile întreprinderilor transnaţionale să creeze cît mai multe locuri de muncă, ar trebui să fie alese *tehnologii corespunzătoare,* care să formeze obiectul negocierii. Pentru ca guvernele să poată conduce efectiv asemenea negocieri, accesul lor la cunoştinţele tehnologice trebuie îmbunătăţit. Guvernele ţărilor industrializate ar trebui încurajate să subvenţioneze preţurile la care întreprinderile transnaţionale pot pune la dispoziţie tehnologiile cele mai importante (vezi capitolul 14).

Poziţia de putere a ţărilor lumii a treia în negocierile lor cu întreprinderile transnaţionale trebuie să crească. Ea ar putea fi sporită prin formarea de grupări regionale, cum ar fi Grupul andin şi alte grupuri similare, şi de asociaţii ale producătorilor. Astfel de grupări şi asociaţii pot stabili coduri comune privind investiţiile în scopul organizării negocierilor cu întreprinderile transnaţionale. Codurile ar trebui să se refere la unele probleme cum sînt proprietatea şi controlul asupra ei, fluxurile financiare şi balanţa de plăţi, cercetarea şi dezvoltarea, comercializarea tehnologiei, angajarea mîinii de lucru şi forţa de muncă, protecţia consumatorilor, concurenţa şi structura pieţei, stabilirea preţurilor pentru transferuri, sistemul de taxe, standardele de contabilitate şi de dezvăluire publică a cifrelor de afaceri. În formularea codurilor, o deosebită atenţie ar trebui acordată explorării următoarelor alternative politice : stabilirea unor limite pentru profiturile directe sau indirecte ; orientarea cercetării şi dezvoltării către activităţile cu o utilizare intensivă a forţei de muncă ; utiliza-

rea întreprinderilor transnaţionale mai degrabă ca entităţi consultative decît productive, adică ca investitori direcţi sau ca furnizori pe bază de contract cu statul sau cu alţi parteneri locali, de echipamente industriale, tehnologie de producţie şi/sau de pieţe de desfacere ; eliminarea exceptărilor de taxe discriminatorii ; limitarea utilizării pieţei locale a capitalului la întreprinderile locale ; controlul strict al tranzacţiilor în cadrul aceleiaşi companii ; standarde minime privind dezvăluirile publice referitoare la cifrele şi natura afacerilor.

Singurele acorduri corespunzătoare între guverne şi întreprinderile transnaţionale sînt acordurile echilibrate. Acestea necesită o mai mare transparenţă şi o mai amplă dezvăluire a activităţilor întreprinderilor transnaţionale. Ar trebui avută în vedere o renegociere sistematică după o anumită perioadă de timp şi renegocierea imediată a contractelor flagrant inechitabile.

Comunitatea internaţională ar putea aplica cîteva măsuri pentru a influenţa poziţiile relative de putere. Una din acestea este ca din consiliul întreprinderii să facă parte reprezentanţi ai muncitorilor şi consumatorilor, alături de reprezentanţii deţinătorilor capitalului — fie el public sau particular. Un început în această direcţie ar putea fi făcut, de exemplu, în transporturi sau în industria farmaceutică. O altă măsură este crearea de întreprinderi internaţionale publice, de exemplu pentru a exploata resursele oceanelor. Un al treilea instrument ar fi un cod internaţional acceptat, cu elemente juridice de întărire privind *standardele minime de comportament* şi criteriile de evaluare a *mărimii maxime* a întreprinderilor transnaţionale. Deşi toate întreprinderile transnaţionale răspund unor tipare similare de motivaţie, generalizările prea stricte pot conduce la erori. Atunci cînd sînt tratate individual, diferenţele de comportament care apar reflectă factori ca :

mărimea şi puterea ţărilor de origine ; politicile lor de cercetare şi dezvoltare ; localizarea ; natura procesului lor intern de luare a deciziilor ; gradul în care recurg la presiuni politice sau la practici ilegale şi abilitatea lor de a se adapta la circumstanţele locale. Aceasta sugerează că ar trebui stabilit un nomenclator internaţional al întreprinderilor individuale în scopul de a se putea identifica în mod specific, în legătură cu fiecare companie individuală, aspectele pozitive sau negative. Un organism internaţional compus din consilieri tehnici voluntari ar putea asista elaborarea unui astfel de nomenclator şi ar putea da sfaturi asupra altor probleme legate de întreprinderile transnaţionale.

Manipularea efectivă a unora dintre instrumentele imaginabile aflate la dispoziţia comunităţii internaţionale ar fi facilitată prin înfiinţarea unei *Autorităţi internaţionale privind întreprinderile transnaţionale*. Aceasta ar putea fi constituită prin extinderea puterilor şi competenţelor unei agenţii existente. În orice caz, ca „putere de contracarare", sindicatelor ar trebui să li se acorde un rol în conducerea autorităţii.

O continuare a activităţii Grupului de persoane competente al O.N.U. ar putea lua în consideraţie aceste diferite sugestii.

15.2 **Propuneri pe termen mediu**

(a) Acordurile trebuie negociate pe baza unor informaţii minime ce trebuie furnizate de întreprinderile transnaţionale referitor la activităţile lor, la locurile de muncă create, la capitalul total şi local utilizat, la investiţiile pe locuitor şi la unele caracteristici ale tehnologiei (productivitate, ponderea capitalului etc., în comparaţie cu ţările de origine).

(b) Înfiinţarea unui fond comun de cunoştinţe tehnologice (vezi capitolul 14), aflat la dispoziţia guvernelor ţărilor lumii a treia în

negocierile cu întreprinderile transnaţionale şi a unui nomenclator cu caracteristicile întreprinderilor transnaţionale din diferite ţări.

(c) Respectarea planului de dezvoltare al ţării-gazdă de către întreprinderile transnaţionale, plan care specifică obiectivele de cea mai mare urgenţă, cum sînt crearea de locuri de muncă, creşterea producţiei de hrană şi redistribuirea veniturilor.

(d) Efectuarea unei cercetări privind diferitele modalităţi de realizare a funcţiei întreprinderilor transnaţionale, inclusiv întreprinderile internaţionale publice.

(e) Cooperarea sporită între guverne pentru a se ajunge la o putere de contracarare şi la structuri mai uniforme ale taxelor.

(f) Cooperarea sporită a întreprinderilor transnaţionale cu Centrul de cercetări şi informaţii al O.N.U. Crearea unui organism internaţional de consilieri tehnici voluntari.

(g) Formularea unui Cod de conduită, cu elemente juridice de întărire, referitor la întreprinderile transnaţionale, în aşa fel încît să fie satisfăcute cele mai urgente necesităţi ale ţărilor-gazdă. Acest cod ar trebui să se refere la unele probleme cum sînt : proprietatea şi controlul, fluxurile financiare, valoarea adăugată local şi balanţa de plăţi, cercetarea şi dezvoltarea, comercializarea tehnologiei, angajarea mîinii de lucru şi forţa de muncă, protecţia consumatorilor, concurenţa şi structura pieţei, stabilirea preţurilor pentru transferuri, sistemul de taxe, standardele de contabilitate şi de dezvăluire publică a cifrelor de afaceri şi obligaţia de a nu interveni în afacerile politice ale ţării-gazdă.

15.3 **Propuneri pe termen lung**

Pe termen lung, întreprinderile transnaţionale vor constitui încă o parte a structurii mondiale, fie sub forma actuală a întreprinderilor

particulare, fie într-o formă renovată a întreprinderilor internaţionale veritabile. Existenţa întreprinderilor multinaţionale de diferite feluri este justificată ori de cîte ori diferite ţări pot furniza factori de producţie complementari.

Statutele întreprinderilor transnaţionale ar trebui supravegheate de o autoritate internaţională sau supranaţională, care ar trebui să perceapă taxe asupra profiturilor lor. Întreprinderile transnaţionale ar trebui să formeze o parte a unui cadru internaţional al activităţilor economice concrete şi condiţiile lor de muncă ar trebui negociate cu sindicatele reprezentative, naţionale şi internaţionale.

Capitolul 16

Mediul înconjurător al omului

16.1 Principalele propuneri şi recomandări

Conferinţa de la Stockholm din iunie 1972 a proclamat mediul înconjurător — habitatul global al omului — ca fiind o preocupare permanentă a naţiunilor lumii şi a stabilit prin Programul Naţiunilor Unite pentru mediul înconjurător (U.N.E.P.) un mecanism incipient care să se ocupe de această nou recunoscută dimensiune a dezvoltării şi a problemelor internaţionale. În şirul lung de conferinţe organizate de Naţiunile Unite, Conferinţa de la Stockholm are o poziţie aparte datorită succesului avut în identificarea unei noi problematici mondiale şi în ajungerea la un consens Nord-Sud cu privire la modurile de abordare ale acestei problematici. Confruntarea a fost evitată. Amîndouă părţile au înţeles că trăiesc pe *un singur Pămînt* şi că existenţa unor bunuri comune internaţionale — oceanele, fundul oceanelor, condiţiile meteo-

rologice şi clima —, precum şi caracterul finit al „navei spaţiale Pămînt“ le unesc într-un sistem de interdependenţe reale.

Dată fiind amploarea fără precedent a interferenţei omului cu natura şi cu echilibrele ecologice, neluarea în consideraţie a problemelor mediului înconjurător s-ar putea dovedi dezastruoasă pentru toţi. Politicile egoiste de însuşire a resurselor de către minoritatea bogată, deversarea reziduurilor în mări, care sînt transformate treptat în haznale, şi eliberarea unor cantităţi din ce în ce mai mari de căldură trebuie înlocuite printr-o administrare mai echilibrată a resurselor mondiale şi a mediului înconjurător. Administrarea echilibrată trebuie să vizeze simultan lansarea unei bătălii imediate împotriva sărăciei şi salvgardarea intereselor generaţiilor viitoare, asigurîndu-le acestora moştenirea unei planete locuibile. Amîndouă problemele sînt predominant politice, nu tehnice ; amîndouă aparţin încercărilor de modelare a unei noi ordini internaţionale.

Efectele combinate ale industrializării, creşterii populaţiei şi urbanizării din secolul al XX-lea şi mai ales de după cel de-al doilea război mondial au ridicat produsul mondial brut la un nivel nevisat de generaţia bunicilor noştri. În acelaşi timp, aceste efecte au amplificat diferenţele de venituri dintre bogaţi şi săraci. De asemenea ne-au adus în pragul unor dezastre ecologice ireversibile şi al epuizării unor resurse esenţiale. Putem oare să ne permitem să ne continuăm netulburaţi drumul cumulînd bogăţii, distribuţii defectuoase şi accidente ecologice ?

Aceste întrebări au fost ridicate într-un mod dramatic (şi probabil supradramatizat) în raportul „Limitele creşterii“ şi în alte lucrări mai mult sau mai puţin apocaliptice. Toate îşi au originea în observaţia banală şi indiscutabilă că creşterea exponenţială într-un mediu finit nu poate dura la nesfîrşit.

Totuşi, problema nu este dacă aceste limite extreme, a căror depăşire ar fi fatală, există cu

adevărat. În afara cazurilor de optimism tehnologic nesăbuit și total nefundamentat, existența acestor limite nu este pusă la îndoială. Ceea ce trebuie să facem este să stabilim cît de mult ne-am apropiat de ele și, chiar mai important decît aceasta, să stabilim ce poate fi făcut pentru a le îndepărta.

Privite din această perspectivă, ritmurile creșterii economice sînt mai puțin importante decît ritmurile de exploatare a naturii, presupunînd că știm cum să le măsurăm. Pot fi imaginate situații în care un ritm de creștere mic sau chiar negativ este însoțit de epuizarea rapidă a stocului de resurse care nu se regenerează (capitalul naturii) și de degradarea considerabilă a mediului înconjurător. Invers, un ritm destul de înalt de creștere economică se poate dovedi sănătos din punct de vedere ecologic și economicos din punctul de vedere al resurselor potențial deficitare prin utilizarea unor resurse care se regenerează. Aceasta este mai ușor de spus decît de făcut ; are totuși meritul de a arăta că există o ieșire din această dilemă (falsă) — creștere sau grijă pentru mediul înconjurător.

Ar fi mult mai bine dacă, în loc să urmăm modelele actuale de creștere inegală, am căuta posibilități de schimbare a utilizărilor creșterii, acordînd prioritate satisfacerii nevoilor fundamentale ale întregii populații și începînd în acest scop cu eradicarea sărăciei. O creștere egală ar face mai puțin dificilă acceptarea de către oameni a principiului cumpătării în ceea ce privește satisfacerea nevoilor materiale, temelia ideologică a viitoarei „stări de echilibru". Ea ar crea, de asemenea, condițiile sociale necesare pentru autocontrolul mărimii familiei și, în consecință, pentru reducerea presiunii populației ; campaniile de control al nașterilor vor rămîne, probabil, în mare măsură ineficiente (dacă nu se folosește constrîngerea, ceea ce ar fi în mod evident inacceptabil) atîta timp cît țăranii nu vor fi eliberați de nesiguranța ma-

terială, ratele mortalității infantile nu vor scădea și folosirea muncii copiilor va mai fi necesară pentru a o scoate la capăt.

În lumina celor arătate mai sus, mediul înconjurător apare mai degrabă ca o dimensiune adițională importantă a dezvoltării decît ca un subiect în sine, un sector sau o alternativă a dezvoltării. El afectează dezvoltarea pe două căi : ca potențial de resurse ce trebuie folosit spre binele omenirii într-un mod sănătos din punct de vedere ecologic ; și ca o componentă directă a calității vieții, prin intermediul valorilor fizice și estetice ale componentelor sale naturale, transformate de om sau făurite de om. Din alt punct de vedere, a fi conștient de problemele mediului înconjurător înseamnă în realitate a introduce perspectiva pe termen lung, solidaritatea diacronică cu generațiile viitoare. În măsura în care protejarea mediului înconjurător necesită anumite cheltuieli, acestea trebuie considerate o investiție în viitor, compensată ca de obicei prin sacrificii în consumul curent și justificată economicește, în majoritatea cazurilor, prin costul redus al acțiunilor preventive în comparație cu cheltuielile de remediere.

În acest raport se argumentează că dezvoltarea trebuie să se bazeze pe forțele proprii și să fie endogenă — adică bazată pe luarea autonomă a deciziilor și pe o capacitate de proiectare autonomă în viitor —, orientată după necesități și sănătoasă din punctul de vedere al mediului înconjurător. Pentru a traduce în viață acest din urmă aspect al dezvoltării, apreciem că sînt necesare :

(a) un set de criterii de motivație socială lărgită pentru administrarea și folosirea resurselor, bazat pe etica dezvoltării ;

(b) un mecanism instituțional pentru administrarea globală a resurselor ;

(c) o strategie specifică pentru armonizarea obiectivelor sociale și ecologice.

Prin urmare, este necesar să se exploreze diferite stiluri de dezvoltare. Aceasta impune re-

evaluarea modelelor de stil de viaţă şi a modelelor de consum, căutarea unor tehnologii corespunzătoare şi localizarea inteligentă a activităţilor umane.

Conceptul de ecodezvoltare, susţinut activ de U.N.E.P., constituie o aplicare a abordării prezentate mai sus. Acest concept subliniază necesitatea căutării unor strategii concrete de dezvoltare capabile să ducă la folosirea raţională şi sănătoasă din punct de vedere ecologic a unui ecosistem dat, pentru satisfacerea nevoilor fundamentale ale populaţiei locale. Ecodezvoltarea scoate în evidenţă varietatea situaţiilor ecologice şi culturale şi, ca urmare, diversitatea soluţiilor propuse, precum şi importanţa participării cetăţenilor la identificarea nevoilor şi resurselor, la căutarea tehnicilor corespunzătoare, la conceperea şi realizarea schemelor de dezvoltare şi a schimbărilor structurale atunci cînd acestea sînt necesare. Ecodezvoltarea nu este un simplu set de ecotehnici, deşi redefinirea opţiunilor tehnologice va juca, probabil, un rol important.

Ecodezvoltarea a fost concepută iniţial ca o orientare pentru definirea strategiilor de dezvoltare microregionale şi regionale în regiunile predominant rurale de la tropice. De aici rezultă interesul în evaluarea prin studii etnobotanice şi botanice a potenţialului pădurilor locale, al plantelor de cîmp şi de apă, în domesticirea speciilor de animale locale, în proiectarea şi testarea unor culturi mixte, a unor sisteme de creştere a vitelor şi peştilor adaptate vieţii în pădure, a unor ferme ecologice care să-şi producă energia din deşeuri, vînt, mici căderi de apă etc. şi care să accentueze la maximum toate complementarităţile. Bineînţeles că există întotdeauna loc pentru introducerea unor „specii exotice“, dar într-un astfel de caz trebuie preferate plante şi animale din ecosisteme similare.

Cu privire la construcţia de locuinţe — atît rurale cît şi urbane —, ecodezvoltarea subli-

niază necesitatea unor proiecte corespunzătoare din punct de vedere ecologic, atît pentru așezările omenești, cît și pentru locuințele individuale. Aspectele de proiectare sînt decisive în acest domeniu și ele ar putea fi suplimentate cu o serie de tehnologii ieftine și flexibile pentru încălzirea și răcirea apei, pentru climatizare etc. Bineînțeles că materialele locale de construcție trebuie folosite în primul rînd, copacii și plantele trebuind să joace un important rol funcțional și estetic.

Argumentul în favoarea dezvoltării unor industrii bazate pe bioconversia energiei solare poate fi interpretat ca adăugarea unui „etaj industrial" strategiilor de ecodezvoltare, prin aceasta extinzîndu-le enorm aplicabilitatea atît în țările lumii a treia, cît și în țările industrializate.

16.2 Propuneri pe termen mediu

Cîteva din prioritățile de cercetare relevante pe termen mediu pot fi rezumate după cum urmează :

(a) Avem nevoie de o mai bună înțelegere a modului în care intervin limitele extreme și, în legătură cu acesta, a interacțiunilor dintre procesele naturale și cele sociale. Trebuie dezvoltată o „evidență contabilă a naturii" care să ne permită să urmărim schimbările din stocul de capital natural. Această evidență contabilă trebuie pusă de comun acord cu indicatorii sociali ai calității vieții și cu contabilitatea economică a cheltuielilor necesitate de strategiile de dezvoltare. De asemenea, trebuie găsite moduri de cuantificare a risipei ce însoțește actualele modele de utilizare a resurselor. Este necesară o reevaluare majoră a efortului tehnologic, în scopul promovării unor utilizări noi ale energiei solare și a resurselor regenerabile, punîndu-se un accent deosebit pe tehnologiile de utilizare

descentralizată a surselor neconvenţionale de energie. Trebuie să învăţăm să concepem structurile tehno-industriale ca sisteme veritabile şi să explorăm interconexiunile dintre stilurile de viaţă, proiectarea urbană şi sistemele de producţie. Ecodezvoltarea necesită mobilizarea în masă a cercetării participatorii a soluţiilor specifice problemelor locale. Gama de subiecte explorate în perspectiva ecodezvoltării trebuie să acopere toate nevoile fundamentale din domeniul hranei, habitatului, sănătăţii şi igienei, precum şi al educaţiei. Deoarece ecodezvoltarea reclamă inovaţii instituţionale şi organizatorice curajoase, experimentele la scară naturală trebuie să beneficieze de un sprijin activ din partea U.N.E.P., a P.N.U.D. şi a organizaţiilor internaţionale care acordă împrumuturi, fără a uita însă că responsabilitatea primară pentru dezvoltarea endogenă aparţine prin definiţie populaţiilor interesate şi organelor lor politice.

(b) Trebuie create agenţii naţionale care să aibă responsabilităţi de administrare globală a resurselor. Aceste agenţii trebuie să fie învestite cu puterea de a supraveghea şi coordona activităţile organismelor sectoriale şi regionale

(c) Viabilitatea propunerii de schimbare a stilurilor de dezvoltare depinde de abilitatea noastră de a proiecta strategii de tranziţie. Aceste strategii trebuie să acorde o atenţie specială utilizărilor alternative ale capacităţilor de producţie existente, relansării activităţilor industriale, substituirii resurselor neregenerabile prin resurse regenerabile şi creării de noi locuri de muncă în administraţia resurselor şi în serviciile sociale. Proiectarea acestor strategii de tranziţie trebuie să înceapă cît mai curînd.

(d) Trebuie încurajate experimente de ecodezvoltare la scară naturală în ecosisteme şi medii culturale diferite, şi experienţa astfel cîştigată trebuie comparată, analizată şi diseminată.

(e) Este necesar să se definească la nivel internaţional regimul bunurilor internaţionale comune şi să se înfiinţeze o agenţie care să ex-

ploateze resursele comune în interesul celei mai sărace părți a populației lumii. Trebuie luate în considerare introducerea de taxe cu privire la oceane și aer. O altă agenție trebuie înființată pentru a controla utilizarea bunurilor internaționale comune. Evaluarea impacturilor noilor proiecte industriale asupra mediului înconjurător ar putea fi încredințată unei unități de asistență tehnică înființată de O.N.U.D.I.

16.3 Propuneri pe termen lung

Problema administrării globale a resurselor și mediului înconjurător va trebui atacată la nivel regional, interregional și chiar mondial, precum și la nivel național. Chestiunile implicate sînt foarte complexe și delicate din punct de vedere politic. Încă nu dispunem de un mecanism eficace care să se ocupe de conflictele ce apar în urma administrării unor rîuri, lacuri, bazine marine aparținînd mai multor țări sau ca urmare a efectelor transnaționale ale poluării. Națiunile Unite și în primul rînd U.N.E.P. trebuie să acorde atenția cuvenită acestei probleme.

Oricît de folositoare ar fi, o instituție pentru rezolvarea conflictelor nu poate înlocui un mecanism pozitiv care să se ocupe de administrarea resurselor mondiale și a mediului înconjurător ; acesta din urmă ar preveni probabil apariția conflictelor. Dată fiind sensibilitatea guvernelor la problema controlului suveran asupra resurselor, o agenție supranațională nu pare realizabilă nici măcar pe termen lung. Prin urmare, eforturile trebuie orientate către o formă de continuă formulare și coordonare voluntară a politicilor cu privire la resursele naturale, la mediul înconjurător și la localizare. În cele din urmă, o astfel de procedură va implica armonizarea într-o mare măsură a planurilor economice, care vor include mediul înconjurător ca o dimensiune a dezvoltării. Aceasta constituie o încercare importantă și dificilă pentru noua or-

dine internațională, chiar ca obiectiv pe termen lung. Se speră că Proiectul mediteranean, inițiat cu sprijinul U.N.E.P., va permite obținerea unor date și concluzii utile. În orice caz, conceperea proiectelor instituționale trebuie să înceapă fără întîrziere, în acest sens U.N.E.P. trebuind să le acorde o prioritate de prim ordin. Propunerile făcute în capitolul 18 și anexa 10 cu privire la administrarea oceanelor, de înființare a unor confederații funcționale ale organizațiilor internaționale și de creare a unor mecanisme integrative sînt deosebit de semnificative în acest context.

Capitolul 17

Reducerea armamentului

17.1 Principalele propuneri și recomandări

Nivelul actual al cheltuielilor pentru înarmare reprezintă o amenințare deosebită pentru viitorul omenirii și o irosire de proporții uriașe a resurselor umane și fizice, resurse care ar putea fi utilizate pentru dezvoltare.

În afara amenințării continue cu noi războaie, care s-ar putea transforma destul de ușor într-un război nuclear, cursa înarmărilor și multiplele ei implicații au o legătură directă cu posibilitățile de îndreptare a erorilor umane din trecut și din prezent, erori ce au avut ca rezultat inegalități, suferințe și distrugeri de mari proporții. Cursa înarmărilor este incompatibilă cu încercările de stabilire a unei noi ordini internaționale.

Pînă în prezent, rezultatele convorbirilor de limitare a armamentului sînt departe de a fi impresionante. Motivele sînt numeroase, printre cele mai importante numărîndu-se :

(a) Dezvoltarea tehnică în domeniul armamentului, mai ales în ceea ce priveşte cele două mari supraputeri, pare să aibă o viaţă proprie şi să urmeze propriile ei legi, ca şi cum ar fi dirijată de nişte „forţe necunoscute". Ea duce la noi doctrine şi strategii militare, care au cel mai adesea ca rezultat ridicarea unor noi obstacole în calea unei dezarmări reale.

(b) Complexul militar-industrial din ţările puternice pare să exercite presiuni considerabile asupra autorităţilor politice şi formează un obstacol pentru concesiile care ar putea duce la dezarmare.

(c) Secretul excesiv cu privire la nivelul actual al cheltuielilor militare, precum şi cu privire la tipul, calitatea şi capacitatea diferitelor tipuri de arme pare să creeze o atmosferă de teamă şi neîncredere reciprocă, ducînd probabil la contramăsuri inutile şi la o cursă a înarmărilor în spirală.

(d) Noile arme şi/sau sisteme de arme par a fi prezentate la convorbirile cu privire la dezarmare ca „subiecte de tocmeală" ; dacă negocierile nu au dus momentan la rezultate pozitive, aceste arme şi/sau sisteme de arme sînt dezvoltate şi uneori desfăşurate, conducînd la niveluri noi, superioare ale cursei înarmărilor.

(e) Conceptul de securitate naţională pare a fi încă — în anul 31 al erei nucleare — asimilat cu securitatea militară, concept ce pierde din credit cu fiecare nouă fază a proliferării nucleare pe verticală şi pe orizontală.

(f) Capacitatea şi puterea militară şi, în particular, posesia unor arme nucleare par încă să confere prestigiu şi respect naţiunilor.

Aceşti factori — materiali sau nemateriali — trebuie examinaţi cu grijă şi evaluaţi ca făcînd parte din eforturile permanente de dezarmare. Date fiind ameninţările uriaşe şi risipa provocate de cursa competitivă a înarmărilor, este esenţial ca negocierile multilaterale şi bilaterale pentru limitarea armamentului, aflate în curs de desfăşurare, să aibă rezultate mai con-

cludente decît pînă în prezent. Deşi aplicarea procedurii „pas cu pas" pare încă necesară, trebuie observat că aceasta a dus în cadrul negocierilor multilaterale la adoptarea unor aşanumite măsuri colaterale sau chiar subcolaterale, lăsîndu-se neatinse foarte multe probleme importante.

Condiţiile pentru unirea majorităţii covîrşitoare a omenirii în sprijinirea eforturilor de dezarmare nu au fost niciodată mai bune ca în prezent. Sînt speranţe ca opinia unui public unit şi informat să se dovedească un factor decisiv pentru o nouă impulsionare şi structurare a negocierilor de dezarmare. Mulţi experţi în problemele de dezarmare sînt din ce în ce mai mult de părere că măsurile de dezarmare parţială preconizate pînă în prezent au participat la împingerea competiţiei înarmării în direcţii noi, şi mai virulente, şi că singura cale de ieşire din această situaţie o poate oferi o abordare atotcuprinzătoare. Dacă, aşa cum consideră aceşti experţi, s-a dovedit inutilă angajarea tehnicienilor militari în discuţii asupra detaliilor tehnice, atunci probabil că mai mult succes ar putea avea adăugarea la această metodă a unor chestiuni de principiu, probleme de economie, de morală şi, extrem de simplu, de supravieţuire.

Într-adevăr, chestiunile de principiu sînt implicate în eforturile de dezarmare. Deoarece viitorul omenirii este inextricabil legat de schimbări drastice în conducerea lumii, dezarmarea trebuie inclusă ca o parte integrală şi importantă a problemei globale a supravieţuirii, adică a noii ordini internaţionale.

Actualele eforturi făcute în cadrul Naţiunilor Unite pentru examinarea posibilităţii reducerii bugetelor militare ale statelor cu un potenţial economic şi militar important trebuie continuate fără întîrziere. Trebuie sprijinite toate eforturile de stabilire a unei planificări negociate, pentru reducerea treptată a bugetelor militare, însoţită de un transfer simultan şi

eficace al resurselor astfel eliberate către o utilizare civilă constructivă, care să includă scopuri de dezvoltare. Este, de asemenea, recomandabil ca toate țările care au tendințe de creștere — măsurate în prețuri reale — a bugetelor militare să acorde o atenție serioasă posibilităților și avantajelor inversării fenomenului.

Măsurile ce vizează reducerea echilibrată a bugetelor militare ar fi ușurate de o sinceritate mai mare între țări cu privire la cheltuielile lor reale de înarmare. Este de asemenea necesar să se stabilească mijloace pentru reglementarea, prin legislații naționale sau în alt mod, a înfloritorului comerț cu arme.

O atenție specială trebuie acordată în continuare eforturilor de a împiedica proliferarea pe orizontală și pe verticală a armelor nucleare și a capacității de a efectua explozii nucleare, precum și de întărire și extindere substanțială a măsurilor de protecție de tot felul referitoare la utilizarea, transportul și depozitarea materialelor și facilităților nucleare.

Trebuie conceput un mod de interzicere a folosirii armelor convenționale cu acțiune nediscriminatorie.

Pînă în prezent, foarte puține țări au consimțit să sprijine și să contribuie la o Forță de pace permanentă a O.N.U. Trebuie depuse toate eforturile pentru înființarea unei astfel de forțe ca mijloc de menținere a păcii, și aceasta trebuie organizată în contextul democratizării Consiliului de Securitate al O.N.U.

O dezvoltare binevenită este stabilirea de către cea de-a XXX-a sesiune a Adunării Generale a Națiunilor Unite a unui comitet ad-hoc pentru revizuirea rolului O.N.U. în domeniul dezarmării. Comitetul va formula propuneri privind modalitățile și mijloacele prin care poate fi întărit acest rol și le va prezenta celei de-a XXXI-a sesiuni a Adunării Generale. Se susține totuși că, pentru a face eforturile multilaterale de dezarmare cu adevărat eficiente

precum şi pentru a supraveghea aplicarea treptată a actualelor şi viitoarelor acorduri de dezarmare, este necesară înfiinţarea, în cadrul Naţiunilor Unite, a unei *Agenţii mondiale pentru dezarmare.*

17.2 **Propuneri pe termen mediu**

(a)Exercitarea unor puternice presiuni politice şi morale asupra supraputerilor, prin acţiuni naţionale şi internaţionale, pentru redirijarea cheltuielilor militare către dezvoltare, din cauza ameninţărilor enorme pe care le exercită astfel de cheltuieli asupra întregii omeniri şi din cauza risipei de resurse financiare, materiale şi umane pe care ele le constituie.

(b) Încheierea unui tratat de interzicere atotcuprinzătoare a experienţelor nucleare şi începerea unei dezarmări nucleare veritabile.

(c) Încheierea unei convenţii pentru interzicerea armelor chimice.

(d) Interzicerea armelor convenţionale cu acţiune nediscriminatorie.

(e) Transferarea treptată a resurselor ştiinţifice şi tehnologice folosite în prezent în scopuri militare către scopuri de dezvoltare.

(f) Stabilirea de mijloace pentru reglementarea comerţului cu arme prin legislaţii naţionale sau altfel.

(g) Întărirea Forţei de pace a Naţiunilor Unite în contextul democratizării Consiliului de Securitate al O.N.U.

(h) Regîndirea necesităţii şi realizabilităţii unei Agenţii mondiale pentru dezarmare în cadrul Naţiunilor Unite.

17.3 **Propuneri pe termen lung**

Reducerea tensiunilor sociale atît din cadrul ţărilor, cît şi între ţări şi regiuni, este unul din cele mai importante mijloace fundamentale

de care dispune omenirea pentru a reduce nevoia de înarmare. Principala premisă pentru funcţionarea acestei forţe fundamentale este recunoaşterea, de către toate părţile, a diversităţii culturale ca trăsătură dorită, şi nu periculoasă, a viitoarei comunităţi mondiale. Este necesar un grad de toleranţă din partea tuturor tipurilor de sisteme sociale, pentru ca schimbarea socială a fiecărei ţări şi regiuni să fie lăsată la latitudinea ţării sau regiunii interesate. Reducerea armamentului va fi o consecinţă a dezvoltării acestei toleranţe. Prin urmare, există o necesitate şi un ţel important pentru stabilirea încrederii între naţiuni. Un prim pas ar cere o mai mare sinceritate între ţări cu privire la cheltuielile de înarmare.

Capitolul 18

Administrarea oceanelor

18.1 Principalele propuneri şi recomandări

Una din problemele cele mai dificile ce stau în faţa comunităţii internaţionale este problema *administrării oceanelor* şi a modului în care ar trebui adaptat dreptul tradiţional al mării la condiţiile de utilizare şi exploatare intensă şi variată a mediului marin, condiţii determinate de revoluţia tehnologică contemporană. *Cea de-a III-a Conferinţă a Naţiunilor Unite asupra dreptului mării,* care trebuia să se ocupe de aceste probleme, a oferit o ocazie istorică pentru dezvoltarea unor noi forme de cooperare şi organizare internaţională, care ar fi putut avea un efect profund şi imediat asupra realizării concrete a unei noi ordini internaţionale. Cu toate acestea, discuţiile care au avut loc demonstrează marile dificultăţi pe

care le implică tratarea problemelor interdependente şi a utilizărilor contradictorii ale spaţiului oceanic şi încercarea de a pune de acord interesele divergente ale statelor.

Conferinţa a fost convocată în 1973. De la sfîrşitul celei de-a treia sesiuni, ţinută la Geneva în 1975, discuţiile s-au bazat pe un document numit „Textul neoficial unic de negociere". Deşi acest text constituie încă obiectul unor schimbări şi amendamente, tendinţele de bază sînt clare : efectul principal al unui tratat bazat pe acest document va fi o deplasare radicală în balanţa dreptului tradiţional al mării de la principiul libertăţii mărilor către acela al suveranităţii de stat asupra zonelor riverane ; jurisdicţia naţională ar urma să se extindă la cel puţin 35% din spaţiul oceanic ; o extindere ulterioară va fi posibilă pe baza unor măsuri vagi cu privire la trasarea unor linii de bază drepte şi cu privire la limitele platoului continental legal, redefinit în funcţie de marginea continentală. Deşi este adevărat că „Textul unic de negociere" introduce schimbări substanţiale în dreptul tradiţional al mării, este păcat că sînt menţinute conceptele de libertate a mărilor, pe de o parte, şi de suveranitate naţională extinsă şi virtual nelimitată, pe de altă parte.

Libertatea mărilor s-a bazat pe ipoteza că mările sînt atît de întinse, utilizările lor atît de limitate şi resursele lor vii atît de vaste în raport cu nevoile şi capacitatea de exploatare, încît o reglementare internaţională nu era necesară. Aceste ipoteze sînt evident depăşite. Pe de altă parte, principiul suveranităţii îşi are rădăcina nu numai în considerentele de securitate ale statelor, dar şi în presupunerea că statele individuale riverane sînt cele mai indicate pentru a reglementa eficient toate utilizările spaţiului oceanic din apropierea coastelor. Aceasta ar putea fi adevărat cu privire la utilizarea mărilor în legătură cu extragerea resurselor minerale, dar este mai puţin aplicabil în legătură cu exploatarea resurselor vii — chiar

a acelora care se înmulţesc şi trăiesc în interiorul zonelor de jurisdicţie maritimă ale statelor riverane. În foarte multe alte probleme, natura oceanelor şi a utilizărilor lor prezente şi previzibile subliniază interdependenţa ; fragmentarea spaţiului oceanic între o sută sau mai multe state nu ar putea decît să stingherească serios utilizările vitale comune ale oceanelor, cum sînt navigaţia, survolarea şi cercetarea ştiinţifică, şi să facă practic imposibil controlul eficient al poluării marine. Regiuni foarte importante pentru pescuitul comercial încalcă parţial limitele de jurisdicţie şi nu pot fi administrate într-un regim de suveranitate exclusivă.

Deplasarea interesului conferinţei de la construirea unei noi ordini internaţionale bazate pe conceptul „patrimoniului comun al omenirii“ către alocarea spaţiului şi resurselor oceanice statelor riverane a accentuat diviziunea şi a întărit disputele nu numai dintre statele industrializate şi statele în curs de dezvoltare, dar, de asemenea, dintre înseşi statele în curs de dezvoltare. Problemele fundamentale, cum sînt împuternicirile şi structura noii Autorităţi internaţionale a fundului mării, drepturile statelor fără ieşire la mare în zonele maritime aflate sub jurisdicţia statelor riverane sau natura sistemului de reglementare a disputelor, sînt încă nerezolvate. Ceea ce este şi mai rău este că subiecte de o importanţă vitală pentru administrarea oceanelor sînt fie total neglijate, fie tratate pe baza unor criterii învechite, cum este definiţia producţiei maxime ce poate fi susţinută de o specie. Interesele naţionale sînt împăcate pe baza unor ambiguităţi care invită la viitoare conflicte şi la expansiunea ulterioară a revendicărilor naţionale. Există temerea justificată că orice tratat rezultat din prezentele negocieri creează mai multe probleme decît rezolvă.

A sosit momentul pentru reformularea fundamentală a strategiilor şi politicilor, dacă se

dorește cu adevărat utilizarea imensei bogății a oceanelor în beneficiul tuturor oamenilor — și în special al celor din țările mai sărace — în cadrul mai larg al unei noi ordini economice internaționale.

Structura fundamentală ce trebuie să rezulte este simplă și își are rădăcinile în dezvoltările care au loc și care trebuie să aibă loc indiferent de rezultatul fazei următoare a Conferinței asupra dreptului mării.

Conceptul de suveranitate teritorială în ceea ce privește mările trebuie înlocuit cu conceptul de jurisdicție definit ca puterea legală de a controla și reglementa anumite utilizări ale spațiului oceanic în zone definite supuse unor limitări prin tratate concepute să protejeze interesele întregului, din care zona aflată sub jurisdicție națională constituie numai o parte. Cu alte cuvinte, conceptul tradițional de suveranitate teritorială trebuie înlocuit cu conceptul de *suveranitate funcțională,* care separă jurisdicția privitoare la utilizări specifice de suveranitatea asupra unui spațiu geografic. Aceasta ar permite întreteserea jurisdicției naționale și a competențelor internaționale în cadrul aceluiași spațiu teritorial și ar deschide posibilitatea aplicării conceptului de patrimoniu comun al omenirii atît dincolo, cît și în interiorul granițelor supuse jurisdicției naționale.

Modul cel mai promițător de asamblare a relațiilor complexe dintre jurisdicțiile naționale și cele internaționale și dintre sistemele de administrare va fi o *confederație funcțională a organizațiilor internaționale,* bazată pe agențiile existente, dar restructurate, ale sistemului Națiunilor Unite și la care se adaugă propusa Autoritate internațională a fundului mării (I.S.A.). Întregul sistem urmează să fie realizat cu ajutorul unui *mecanism de integrare,* care va reuni politicile în prezent disparate ale acestor organisme, nu la un nivel de cooperare între secretariate, ci la un nivel bazat pe formularea politicilor lor sau pe structura Adu-

nării Generale. Avantajul unei astfel de abordări constă în aceea că în viitor s-ar putea utiliza și dezvolta rezultatele conferinței : combinarea integrării la nivelul politic cu maximum de descentralizare la nivel operativ ; ea ar putea servi la stabilirea unui model pentru celelalte sectoare ale noii ordini internaționale (vezi paragraful 19. 5. 3).

Principalele elemente ale mecanismului Națiunilor Unite care se ocupă în exclusivitate de utilizările oceanelor sînt : Organizația consultativă maritimă interguvernamentală (O.C.M.I.) pentru navigație ; Comisia pentru zonele de pescuit (C.Z.P.) a F.A.O., pentru resursele vii ; și Comisia oceanografică interguvernamentală (C.O.I.) a UNESCO, pentru oceanografie. Structura și funcțiile acestor organizații trebuie revizuite pentru a le face capabile să-și asume competențele de reglementare și administrare necesare, similare cu cele ale noii Autorități internaționale a fundului mării.

Totuși, aceasta nu este suficient. Un *mecanism de integrare* este necesar pentru :

(a) a integra activitatea acestor organizații la nivelul politic ;

(b) a se ocupa de activitățile pe oceane care nu cad în zona competențelor specifice a nici uneia dintre aceste organizații ;

(c) a stabili căile directoare pentru utilizarea multilaterală a spațiului oceanic, ținînd cont de necesitatea cooperării dintre sistemele naționale și cele internaționale de administrare ;

(d) a asigura cooperarea cu țările mai puțin avansate din punct de vedere tehnologic în dezvoltarea spațiului oceanic național ;

(e) a asigura împărțirea echitabilă a beneficiilor rezultate din exploatarea spațiului oceanic internațional ;

(f) a promova dezvoltarea progresivă a dreptului mării ; și

(g) a-și asuma o serie de funcții cu privire la reglementarea disputelor.

Propunerile pe termen mediu și lung sînt grupate în funcție de trei ipoteze.

Primul grup de propuneri ar putea fi realizat independent de existența sau lipsa unui tratat. Ele ar aduce o serie de îmbunătățiri treptate și ar spori participarea lumii a treia la administrarea oceanelor.

Al doilea grup de propuneri presupune adoptarea unui tratat și stabilirea de către Conferința asupra dreptului mării a unui *mecanism de urmărire*, care să supravegheze traducerea în viață a tratatului și să coordoneze restructurarea agențiilor O.N.U. care se ocupă de utilizările oceanelor. Un astfel de mecanism de urmărire ar putea fi materializat de întîlniri periodice ale statelor semnatare, sprijinite de un mic secretariat și complementate de un comitet interguvernamental sau, mai bine, de o Comisie de persoane competente care să propună măsuri corespunzătoare pentru accelerarea și coordonarea procesului de restructurare a C.Z.P., C.O.I. și O.C.M.I. și care să întreprindă studii la cererea statelor.

Al treilea grup de propuneri (pe termen lung) presupune semnarea unui tratat și stabilirea nu numai a unui mecanism de urmărire, ci și a unui mecanism de integrare care să închege un sistem eficient de instituții de administrare a oceanelor.

18.2 Propuneri pe termen mediu

A. *Independente de tratat*

(a) Întărirea *cooperării și organizării regionale* în ceea ce privește pescuitul și administrarea resurselor vii, cercetarea științifică, transferul de tehnologie și asigurarea de servicii bazate pe știință, protecția mediului marin și interacțiunea tuturor utilizărilor spațiului și resurselor marine ; astfel de aranjamente trebuie considerate ca fiind complementare și

indispensabile obiectivului pe termen lung reprezentat de progresul continuu către un sistem mondial, și nu alternative pentru acesta. Acțiuni în acest sens ar putea fi inițiate prin comisii economice regionale și prin acorduri ad-hoc între statele din jurul mărilor închise sau semiînchise.

(b) Înființarea unor *institute regionale* pentru știința și tehnologia marină și coordonarea lor prin organizații mondiale, cum este C.O.I. Acțiunea ar putea fi inițiată de orice grup de națiuni, în special în regiunile mai puțin dezvoltate, prin mijlocirea băncilor regionale sau a P.N.U.D.

(c) Sporirea participării statelor în curs de dezvoltare fără ieșire la mare și a statelor insulare în curs de dezvoltare la economia marină, prin acorduri bilaterale sau multilaterale, în contextul mai larg al recomandărilor U.N.C.T.A.D.

(d) Creșterea ponderii națiunilor în curs de dezvoltare în tonajul naval mondial și în comerțul maritim internațional.

(e) Aplicarea Codului de conduită adoptat de U.N.C.T.A.D. la conferințele societăților de transport maritim.

(f) Extinderea conceptelor de zone ale păcii și securității la alte regiuni oceanice, cum este, de exemplu, Marea Mediterană. Adunarea Generală a Națiunilor Unite a aprobat înființarea unei zone a păcii în Oceanul Indian.

(g) Restructurarea C.Z.P., C.O.I. și O.C.M.I. pentru a corespunde necesităților politice, economice, ecologice și tehnologice în schimbare ; întărirea cooperării cu organizațiile din afara sistemului Națiunilor Unite, cum este Biroul hidrografic internațional. Acțiunile trebuie inițiate în cadrul agențiilor respective, dar ar putea fi încurajate de rezoluții sau recomandări adoptate de Adunarea Generală și/sau de Conferința asupra dreptului mării.

B. Pe baza unui tratat şi a stabilirii mecanismului de urmărire

(a) Clarificarea ambiguităţilor principale din tratat şi luarea în consideraţie a unor chestiuni importante şi urgente nemenţionate în tratat.

(b) Clarificarea părţilor din Dreptul mării referitoare la utilizările militare ale spaţiului oceanic, un subiect neglijat, din motive practice, în tratat.

(c) Stabilirea unor criterii pentru armonizarea utilizărilor spaţiului oceanic, atît în interiorul, cît şi în afara graniţelor în care se exercită jurisdicţia naţională, alt subiect ignorat în tratat.

(d) Stabilirea de legături la nivel naţional, regional şi internaţional între dezvoltarea administrării resurselor marine şi dezvoltarea pe uscat în domenii ca hrana, extragerea mineralelor, producerea energiei, comerţul internaţional, autosusţinerea colectivă, relaţiile cu întreprinderile transnaţionale etc.

(e) Includerea realizării unei noi ordini economice internaţionale privind oceanele pe agenda altor forumuri internaţionale permanente sau ad-hoc, cum sînt U.N.C.T.A.D., comisiile economice regionale ale Naţiunilor Unite, conferinţele la nivel înalt ale ţărilor nealiniate etc.

18.3 Propuneri pe termen lung pe baza unui tratat, restructurarea agenţiilor şi înfiinţarea unui mecanism integrativ

(a) Conservarea eficientă a mediului marin, inclusiv a faunei şi florei marine.

(b) Administrarea şi dezvoltarea raţională a resurselor spaţiului oceanic, atît în zonele supuse jurisdicţiei naţionale, cît şi în afara acestor zone strict delimitate, prin acţiuni de cooperare între instituţiile internaţionale şi autorităţile naţionale.

(c) Armonizarea utilizărilor spaţiului oceanic prin coordonarea măsurilor la nivel naţional şi internaţional.

(d) Împărţirea realistă a beneficiilor, o atenţie deosebită acordîndu-se nevoilor ţărilor mai puţin dezvoltate, prin diferite mecanisme, incluzînd *întreprinderile publice internaţionale* (vezi capitolul 15), mai ales *pentru pescuit* şi *extragerea petrolului în largul coastelor ; taxe internaţionale asupra utilizărilor oceanelor etc.*

(e) Cooperarea efectivă în domeniul transferului de tehnologie cu privire la activităţile în spaţiul oceanic.

(f) Reglementarea efectivă a activităţilor întreprinderilor transnaţionale în spaţiul oceanic, în cooperare cu statele riverane.

(g) Efectuarea în cooperare, prin intermediul unor mecanisme internaţionale, a unor servicii pentru comunitatea internaţională, cum sînt supravegherea stării gheţurilor, supravegherea mediului marin etc., servicii ce sînt efectuate în prezent pe baze naţionale.

(h) Un sistem coercitiv şi obligatoriu de reglementare a disputelor.

Capitolul 19

Pachete de propuneri pentru negocieri cuprinzătoare

19.1 Introducere

O temă majoră a acestui raport a constituit-o faptul că actualul sistem internaţional necesită schimbări structurale fundamentale, nu reforme marginale. Au fost făcute un număr de propuneri avînd în vedere acest obiectiv. Aceste propuneri, deşi cît se poate de selective, acoperă aproape toate sectoarele activită-

ţii umane. Poate exista totuşi sentimentul că au fost făcute prea multe propuneri şi că acestea sînt prea puţin integrate. (Toate propunerile pe termen mediu sînt enumerate în Apendicele 2 de la sfîrşitul părţii a III-a.) De asemenea, s-ar putea considera că s-a discutat prea puţin despre cadrul temporal în care pot fi traduse în viaţă propunerile şi în care se va desfăşura procesul real de negociere necesar pentru realizarea lor. De aceea, acest capitol va fi dedicat discutării acestor probleme.

Trebuie recunoscut de la început că activitatea economică internaţională nu a evoluat pînă în prezent pe baza unui proces metodic şi planificat de schimbare şi că va mai trece mult timp pînă cînd să se întîmple aşa ceva. Schimbările propuse în sistemul mondial sînt în esenţă schimbări pe termen lung, a căror negociere şi traducere în viaţă se vor întinde probabil pe cîteva decenii. Tot ce se poate face în această etapă este să se indice ordinea priorităţilor şi să se elaboreze anumite pachete de propuneri, care ar fi preferabil să formeze obiectul unor negocieri cuprinzătoare. În acelaşi timp trebuie să recunoaştem că aceste pachete au mai curînd rolul de a stimula gîndirea şi interesul internaţional în legătură cu anumite probleme de extremă urgenţă, decît de a sugera un program concret de acţiune.

19.2 **Selecţia priorităţilor**

Deşi există un număr de criterii relevante pentru stabilirea priorităţii propunerilor de schimbare prezentate, unul este predominant : *necesitatea urgentă de a înlătura inechităţile evidente* din ordinea mondială. Indiferent dacă sistemul politic mondial este gata sau nu pentru aceasta şi indiferent dacă acest criteriu serveşte sau nu intereselor tuturor naţiunilor, nu există astăzi o sarcină mai urgentă decît aceea de a asigura eliminarea cît mai rapid posibil

a cazurilor de inegalitate flagrantă a veniturilor și a șanselor economice din viața internațională. Fără aceasta, conceptul de egalitate a șanselor între oameni și națiuni va rămîne o frază goală. Pentru ca forțele puternice ale justiției și echității să poată fi utilizate în mod eficient în sprijinul unor schimbări constructive, trebuie ca atît națiunile în curs de dezvoltare, cît și națiunile dezvoltate să acorde acestui obiectiv o prioritate absolută.

Există trei criterii distincte, subordonate acestei considerații precumpănitoare, care pot fi folosite pentru stabilirea priorității propunerilor făcute în acest raport. Acestea sînt :

(a) *Realizabilitatea politică.* Trebuie luate în considerație în primul rînd propunerile care au șansa maximă de a fi acceptate de comunitatea internațională în viitorul apropiat. În general, aceasta înseamnă să se acorde prioritate propunerilor care mențin un echilibru între interesele explicite ale diferitelor grupe de țări, deoarece acestea au șansa de a găsi o mult mai largă acceptare politică. Totuși, aceasta nu înseamnă că actualul cadru politic internațional trebuie acceptat ca atare. Din contra, trebuie făcută o încercare consistentă pentru organizarea unor grupuri de influență, intelectuale și politice, care să reeduce opinia publică internațională (vezi paragraful 7. 6). Totuși, va fi mult mai avantajos să se axeze negocierile pe propunerile realizabile din punct de vedere politic ; consensul realizat în prima etapă ar ajuta la stabilirea unei baze viabile de la care să se treacă la propuneri mai cuprinzătoare care să implice redistribuirea efectivă a puterii. Aceasta ar reflecta creșterea conștiinței lumii în curs de dezvoltare cu privire la rolul ei în procesul mondial al negocierilor și, în paralel, recunoașterea acestui rol de către partenerii din țările industrializate.

(b) *Beneficiile nete așteptate.* Va trebui acordată o prioritate înaltă acelor propuneri care

produc pentru comunitatea internaţională cel mai mare beneficiu net, compatibil cu optimizarea bunăstării ţărilor sărace. Aceasta înseamnă că cheltuielile şi beneficiile nete ale fiecărei propuneri trebuie calculate cu grijă şi la un nivel tehnic corespunzător, încît cei însărcinaţi cu luarea deciziilor să poată evalua meritele şi prioritatea fiecărei propuneri. La această etapă se va ajunge prin negocieri serioase, cînd vor trebui luate decizii concrete prin evaluarea cheltuielilor şi beneficiilor diferitelor propuneri şi prin studierea cu atenţie a beneficiilor potenţiale ale ţărilor lumii a treia, acordîndu-se o atenţie specială ţărilor celor mai sărace.

(c) *Rezultate timpurii.* Deoarece negocierea unei ordini internaţionale sociale şi economice mai echitabile este un proces progresiv, este necesar să fie luate în consideraţie în primul rînd acele propuneri care produc rezultate timpurii şi palpabile. O astfel de strategie va avea, de asemenea, avantajul de a menţine trează speranţa lumii în curs de dezvoltare într-o schimbare metodică printr-un proces de negociere şi ar asigura ca discuţiile interminabile să nu devină o tactică de întîrziere pentru amînarea reformelor fundamentale.

19.3 Necesitatea unor pachete de propuneri cuprinzătoare

Există un număr de motive care justifică încercarea de a grupa diferitele propuneri făcute în acest raport în pachete viabile pentru negocieri reale.

În primul rînd, astfel de pachete sînt necesare pentru a demonstra legăturile dintre propuneri. Acţiunile întreprinse într-un domeniu declanşează o reacţie în lanţ şi au efecte îndepărtate într-un număr de alte domenii. Este important să recunoaştem aceste efecte şi să prezentăm mai integrat diferitele propuneri.

În al doilea rînd, pachetele sînt necesare pentru a echilibra interesele divergente ale țărilor bogate și ale țărilor sărace. Deși, așa cum s-a arătat în acest raport, interesele pe termen lung pot fi în întregime compatibile, perceperea acestor interese poate să difere, iar cheltuielile pe termen scurt ale reformelor pe termen lung ar putea încuraja națiunile bogate să reziste schimbărilor. Prin urmare, devine important și chiar necesar din punct de vedere tactic să se realizeze pachete care să echilibreze interesele pe termen lung ale tuturor părților și care să dezvolte totodată în țările industrializate o mai mare conștiință a cheltuielilor și beneficiilor reale ale fiecărui pachet. De exemplu, națiunile sărace au interesul de a realiza cîștiguri stabile din exporturi în funcție de importuri, după ce au obținut prețuri mai echitabile pentru exporturile lor. Pe de altă parte, națiunile bogate sînt interesate să aibă surse de aprovizionare sigure și neîntrerupte pe termen mai lung. Atît națiunile bogate, cît și națiunile sărace trebuie să acorde interesul cuvenit luptei împotriva risipei resurselor deficitare și neregenerabile. De asemenea, așa cum națiunile lumii a treia au interesul să obțină o parte mai mare din beneficiile rezultate din investițiile făcute de întreprinderile transnaționale și să dețină un control mai efectiv al activităților acestora, tot așa și întreprinderile înseși au interesul de a-și asigura securitatea și creșterea pe termen lung a investițiilor lor. Țările industrializate au interesul să promoveze nu numai exporturile de produse finite, dar, de asemenea, într-o tot mai mare măsură, exporturile de mijloace de producție, prin alte forme decît investițiile directe, cum sînt afacerile comune sau contractele de producție, implicînd la momentul potrivit aranjamente de marketing sau altele asemănătoare. Aceste forme s-ar putea să constituie cele mai bune mijloace de dezvoltare ra-

pidă pentru țările lumii a treia, cu condiția ca alegerea industriei să optimizeze valoarea adăugată pentru țara-gazdă și ca condițiile financiare, condițiile transferului de tehnologie și ale pregătirii cadrelor și dezvoltării cercetării locale să fie corespunzătoare. În plus, dacă națiunile sărace simt necesitatea specială de a fi cît mai independente în ceea ce privește asigurarea hranei, potențialul lor pentru o producție agricolă mai ieftină poate contribui la încetinirea creșterii inflaționiste a costurilor producției de hrană din țările industrializate. Există multe alte situații asemănătoare și de aceea este posibil să se grupeze diferitele propuneri în așa fel încît să se obțină avantaje maxime de pe urma complementarității intereselor.

În al treilea rînd, un anumit grad de grupare a propunerilor este necesar pentru a putea vedea mai clar cum pot fi atinse obiectivele finale prin procesul negocierilor actuale. În diversele forumuri mondiale în care se desfășoară negocierile cu privire la noua ordine internațională va fi în mod clar avantajos să se ia în considerație pachete de propuneri, și nu propuneri individuale. În acest fel se va mări probabil gradul lor de acceptabilitate pentru toate părțile interesate. Pachetele sînt necesare și cu scopul de a se obține rezultate cuprinzătoare, în loc ca negocierile să se împotmolească în analiza tehnică detaliată a fiecărei propuneri individuale.

19.4 Pachetele de propuneri și structura internațională a puterii

Negocierea pachetelor care reflectă interesele legitime atît ale națiunilor sărace, cît și ale națiunilor bogate, vizînd realizarea unei distribuții mai echitabile a șanselor economice și bogăției, implică un proces de „tocmeală", un element de „învoială" colectivă. Dat fiind

stadiul actual al problemelor internaţionale, această abordare pe bază de „învoială" trebuie apreciată ca raţională. Cu toate acestea, trebuie recunoscut că „învoielile" au sens atunci cînd sînt negociate între egali. Aşa cum am văzut, relaţiile inegale de putere dintre naţiuni stau în centrul inegalităţii existente a şanselor globale şi, în consecinţă, poziţia la negocieri a multor ţări din lumea a treia este mai slabă decît aceea a ţărilor industrializate. Negocierea pachetelor pe bază de „învoială" este astfel însoţită de pericolul de a duce la perpetuarea actualului sistem internaţional, raţionalizîndu-l în aşa fel încît să vină în întîmpinarea nevoilor presante ale naţiunilor bogate şi privilegiate. În cele din urmă, crearea unei noi ordini internaţionale trebuie dirijată de forţele echităţii, şi aceasta reclamă o întărire substanţială a poziţiei de negociere a ţărilor celor mai dezavantajate. O astfel de întărire trebuie privită ca o premisă pentru negocierea cu succes a unor pachete cuprinzătoare.

În realitate, poziţia de putere a lumii a treia a crescut considerabil atît din punct de vedere politic, cît şi, mai recent, din punct de vedere economic. Cu toate acestea, structura şi funcţionarea sistemului economic şi financiar internaţional sînt încă în urma acestei evoluţii şi de aceea mai întîi ele trebuie adaptate la evoluţie, care apoi trebuie accelerată.

În acest raport sînt prezentate diferite propuneri cu scopul de a redresa dezechilibrele din structura internaţională a puterii şi de a democratiza procesele economice mondiale de luare a deciziilor. Cîteva din aceste propuneri sînt rezumate mai jos :

(a) Relaţiile de dependenţă ale ţărilor lumii a treia trebuie reduse prin noul stil de dezvoltare, bazată pe forţele proprii, printr-o mai mare independenţă în ceea ce priveşte articolele alimentare de bază, printr-un nou cadru de transfer al resurselor de la naţiunile bogate către naţiunile sărace, care să fie automat şi

mai puţin dependent de generozitatea fluctuantă a naţiunilor bogate şi printr-o funcţionare mai echitabilă a pieţelor şi mecanismelor financiare internaţionale.

(b) Ţările lumii a treia trebuie să-şi exercite suveranitatea deplină asupra exploatării propriilor resurse naturale şi de altă natură, trebuie să joace un rol mai mare în prelucrarea acestora şi toate contractele lor cu persoanele străine ce fac investiţii şi cu întreprinderile transnaţionale trebuie revizuite în acest sens.

(c) Deoarece ţările lumii a treia sînt adesea individual slabe în negocierile internaţionale, este dreptul lor legitim să dezvolte cadre colective de încheiere a tranzacţiilor prin forumurile Naţiunilor Unite, prin organizaţii ale asociaţiilor regionale şi prin stabilirea unor mecanisme de securitate economică colectivă.

(d) Ţările lumii a treia pot urmări bazarea colectivă pe forţele proprii, încurajînd comerţul şi transferul de tehnologie între ele, în aşa fel încît să devină din ce în ce mai independente de fluctuaţiile economice şi politice din ţările industrializate.

(e) Este dreptul legitim al ţărilor lumii a treia să organizeze asociaţii ale producătorilor pentru anumite mărfuri primare, cu scopul de a crea o forţă de contracarare a concentrării considerabile de putere existentă deja la cumpărare şi să exercite astfel un control mai mare asupra preţurilor produselor lor, să obţină o pondere mai mare a valorii adăugate, rezultată din prelucrarea acestor mărfuri primare.

(f) Ar fi de dorit să se înfiinţeze întreprinderi publice internaţionale pentru a permite ţărilor lumii a treia să-şi dezvolte propriile resurse, asigurîndu-se astfel o alternativă pentru întreprinderile transnaţionale particulare. În plus, ar trebui adoptate coduri de conduită, care să conţină elemente executorii din punct de vedere legal, pentru reglementarea activităţilor

întreprinderilor transnaționale și pentru transferul de tehnologie, în așa fel încît să existe un arbitraj internațional în acele domenii în care țările sărace sînt în prezent vulnerabile sau au o putere de negociere individuală foarte redusă.

(g) Trebuie dezvoltate „noi coaliții" ale grupurilor din țările industrializate interesate în realizarea obiectivelor țărilor lumii a treia, de exemplu grupuri de influență ale consumatorilor care să ceară înlăturarea barierelor comerciale, coaliții ale producătorilor de echipamente din țările industrializate pentru sprijinirea programelor de asistență în străinătate etc.

(h) Trebuie înființat un nou tip de instituție internațională care să aibă capacitatea de a administra resursele, precum și responsabilități cu privire la exploatarea patrimoniului comun al omenirii, cum sînt resursele oceanelor. Fără o astfel de instituție, aceste resurse vor fi exploatate în mod unilateral de către națiunile bogate în propriul lor interes, deoarece foarte multe țări ale lumii a treia nu au în prezent nici tehnologia, nici capitalul necesar pentru a se angaja în astfel de activități.

(i) Trebuie democratizate instituțiile financiare internaționale, în special instituțiile înființate prin acordul de la Bretton Woods, pentru a se acorda o putere de vot corespunzătoare națiunilor lumii a treia.

Toate aceste propuneri au nevoie de timp pentru a fi traduse în viață, dar scopul lor fundamental este realizarea unei noi structuri a puterii economice internaționale, care va îmbunătăți poziția la negocieri a națiunilor celor mai slabe. Dacă dezechilibrele actuale din structura mondială a puterii nu sînt reduse considerabil sau chiar înlăturate complet, nu va fi posibil să se extindă egalitatea de posibilități între națiuni într-un mod care să aibă sens. Același principiu se aplică și în cadrul națiunilor.

19.5 Pachetele prioritare

Pe linia abordării prezentate mai sus și presupunînd că eforturile de redresare a dezechilibrelor de putere vor continua, pot fi identificate cel puțin trei pachete distincte de propuneri pentru negocieri cuprinzătoare :

(a) propuneri țintind înlăturarea inechităților flagrante din distribuția veniturilor și șanselor economice în lume ;

(b) propuneri de asigurare a unei creșteri mai armonioase a sistemului economic mondial ; și

(c) propuneri care să asigure începuturile unui sistem de planificare mondială.

19. 5. 1 *Înlăturarea inegalităților flagrante.* Unul din modurile principale de înlăturare a inegalităților flagrante din distribuția veniturilor și șanselor economice este acordarea unei atenții speciale problemelor națiunilor celor mai sărace (acelea din zecimea inferioară ; vezi capitolul 6). În procesul de dezvoltare, aceste țări au rămas mult în urmă. Între anii 1960 și 1975 inegalitatea dintre veniturile națiunilor celor mai sărace și veniturile națiunilor industrializate a crescut în termeni ai puterii reale de cumpărare de la 10:1 la 14:1, iar inegalitatea dintre ele și cele mai puțin dezavantajate țări din lumea a treia a crescut de la 2:1 la 3:1. În multe din aceste țări ale lumii a treia majoritatea populației este în prezent incapabilă să-și satisfacă nevoile de bază în ceea ce privește alimentația, îngrijirea sănătății, adăpostul și alte servicii sociale necesare pentru un nivel minim de decență umană și pentru crearea condițiilor în care familiile să aibă motivația și înlesnirea necesară pentru a reduce substanțial rata nașterilor. Aducerea acestor națiuni cel puțin la pragul supraviețuirii economice și respectabilității, așa încît ele să înceapă să participe la fluxul principal al vieții economice internaționale, trebuie să fie considerată ca fiind

una dintre cele mai urgente probleme de pe agenda omenirii.

Cea mai înaltă prioritate trebuie acordată unei convenţii mondiale cu privire la sărăcie, convenţie concepută pentru atacarea în decursul deceniului următor a celor mai grave forme de sărăcie pe întreg globul. Obiectivul esenţial al unei astfel de convenţii trebuie să fie asigurarea cel puţin a nevoilor fundamentale minime pentru marea majoritate a populaţiei din naţiunile cele mai sărace, atît prin eforturi proprii, cît şi prin ajutorul corespunzător acordat de comunitatea internaţională. Un număr de propuneri făcute în acest raport se încadrează în conţinutul unei astfel de convenţii cu privire la sărăcie.

Naţiunile cele mai sărace trebuie să-şi sprijine propria cauză prin lansarea unor programe care să urmărească accelerarea producţiei de hrană, o mai mare mobilizare a resurselor interne, mai ales a capitalului uman, o restructurare fundamentală a priorităţilor investiţiilor în favoarea păturilor celor mai sărace ale societăţii şi controlul populaţiei, obiectiv ce devine realizabil cînd celelalte măsuri au produs deja rezultate concrete. Naţiunile bogate pot sprijini acest efort global prin grăbirea aducerii ajutorului oficial de dezvoltare (A.O.D.) la nivelul de 0,7% din P.N.B., prin redirijarea ajutorului lor în favoarea acelor programe de care beneficiază cei mai săraci oameni şi prin reprogramarea rambursării datoriilor externe ale ţărilor lumii a treia în aşa fel încît să permită o creştere netă a fluxului de resurse către acestea.

Se estimează că atenuarea celor mai grave forme de sărăcie în jurul anului 1985 necesită investiţii anuale de 15—20 de miliarde de dolari în deceniul următor. Deoarece naţiunile cele mai sărace cheltuiesc deja 3—4 miliarde de dolari anual pentru astfel de programe şi pot creşte acest efort în mare măsură, ceea ce se cere de la comunitatea internaţională se

ridică la 10—12 miliarde de dolari anual în următorul deceniu. Dacă s-ar face un astfel de efort comun coordonat, ar fi posibil să se înlăture într-o perioadă de timp rezonabilă inegalitățile copleșitoare în ceea ce privește posibilitățile economice, inegalități ce confruntă astăzi națiunile cele mai sărace. Un astfel de efort administrat în mod eficient ar servi nu numai cauzei echității și justiției, dar totodată ar îmbunătăți stabilitatea politică și ar grăbi momentul cînd s-ar realiza stabilitatea populației și cînd ajutorul concesional nu ar mai fi necesar.

Aceasta este o sarcină urgentă care nu necesită studii tehnice detaliate, ci o mobilizare a voinței politice. Pentru a mobiliza voința politică, comunitatea mondială trebuie să elaboreze urgent o strategie mondială de combatere a sărăciei. Odată clarificată orientarea, pot fi întreprinse o serie de studii tehnice detaliate cu privire la propunerile din acest raport care au legătură cu conținutul unei astfel de convenții.

19.5.2 *Creșterea mondială armonioasă.* În acest raport au fost făcute o serie de propuneri al căror obiectiv fundamental este asigurarea unei creșteri mai armonioase a sistemului economic mondial. Dacă aceste propuneri ar fi traduse în viață, s-ar evita o reîntoarcere la ritmurile dezastruoase ale inflației, care au zguduit întreaga lume în prima jumătate a acestui deceniu, și la sărăcirea maselor deja lipsite de privilegii ale lumii a treia. Cheltuielile provocate de stagnările dezvoltării economice mondiale sînt foarte ridicate și au tendința să crească ; din acest motiv preîntîmpinarea stagnărilor este un domeniu în care există un mare grad de compatibilitate între interesele națiunilor sărace și interesele națiunilor bogate.

Sistemul economic internațional trebuie transformat cît se poate de repede, printr-o serie de

reforme, astfel încît să funcţioneze mai eficient şi mai bine pentru toate naţiunile. Aşa cum s-a arătat anterior, o premisă a participării ţărilor lumii a treia la aceste reforme fundamentale este acordarea unei ponderi mai mari lumii a treia în procesele decizionale ale sistemului internaţional şi o cotă mai mare din beneficiile creşterii în urma transformării sistemului.

Următoarele propuneri vizează asigurarea unei creşteri mondiale armonioase :

(a) Reforme fundamentale ale sistemului mondial internaţional, în aşa fel încît lichidităţile internaţionale să nu fie create într-un mod neplanificat, care să genereze cicluri de inflaţie, stagflaţie şi depresiune. Dacă valutele naţionale de rezervă ar fi înlocuite de o valută internaţională de rezervă care să fie creată şi administrată de comunitatea mondială în corespondenţă cu necesităţile reale ale creşterii sistemului economic internaţional şi în special cu nevoile presante ale lumii a treia, s-ar putea evita în mare măsură unele din fluctuaţiile neplanificate ce tulbură în prezent activitatea economică. Şi alte propuneri ar contribui la reducerea inflaţiei mondiale. De exemplu, o creştere substanţială a producţiei de hrană în ţările lumii a treia — în special în acele ţări în care mari suprafeţe sînt subexploatate — este necesară pentru a se evita o creştere de 250% a preţului cerealelor ca urmare a unei scăderi cu 3% a producţiei mondiale.

(b) Internaţionalizarea informaţiilor într-o serie de domenii cum sînt întreprinderile transnaţionale şi tehnologia, transferul de tehnologie şi dezvoltarea unor pieţe şi mecanisme financiare corespunzătoare, care să apere interesele ţărilor lumii a treia, ar contribui la o funcţionare mai lină a economiei mondiale.

(c) Aşa cum se arată în paragraful 19.5.3, multe propuneri vor introduce elemente conştiente de planificare la nivel mondial, astfel încît sistemele economice internaţionale să fie apă-

rate de efectele deciziilor unilaterale şi necoordonate luate la nivel naţional.

(d) Pe termen lung este esenţial să se opereze o serie de schimbări fundamentale în modelele creşterii şi în strategiile de dezvoltare, în aşa fel încît să se asigure o creştere mondială mai armonioasă. Aceasta impune o schimbare fundamentală în stilurile de consum atît la naţiunile sărace, cît şi la naţiunile bogate. Naţiunile sărace trebuie să-şi dedice resursele lor limitate în primul rînd satisfacerii nevoilor umane de bază, asigurării unor servicii sociale ieftine şi dezvoltării unor stiluri de consum mai potrivite stadiului lor de dezvoltare şi valorilor lor culturale şi sociale. Pe de altă parte, naţiunile bogate trebuie să adopte noi stiluri de consum, care implică o risipă mai mică şi o utilizare pe scară mai restrînsă a resurselor şi care sînt orientate mai curînd spre consumul de servicii sociale, decît spre consumul unor mărfuri de folosinţă îndelungată inutile. Un alt element important este că noile strategii de dezvoltare trebuie să fie construite pe temelia unei ecodezvoltări echilibrate, aşa cum s-a arătat în capitolul 16.

(e) Unul din aspectele importante ale unui sistem economic internaţional armonios este necesitatea realizării unui echilibru între creşterea populaţiei şi producţia de hrană, mai ales în cazul naţiunilor celor mai sărace. Deoarece multe ţări sărace sînt extrem de vulnerabile în privinţa necesităţilor lor fundamentale de hrană, trebuie creat un sistem internaţional de aprovizionare cu alimente care să protejeze ţările sărace împotriva unor fluctuaţii mari ale proviziilor mondiale, printr-un mecanism de rezerve mondiale de cereale şi prin acordarea unor ajutoare de hrană în situaţii critice.

19.5.3 *Sistemul de planificare mondială şi de administrare mondială a resurselor.* Una din temele principale ale acestui raport s-a referit la consecinţele neprevăzute ale acţiunilor naţionale necoordonate. La nivel naţional a avut loc o evo-

luţie în timp a instituţiilor şi mecanismelor, avînd ca scop o mai mare planificare şi coordonare a diverselor activităţi economice în cadrul obiectivelor naţionale generale. Dezvoltarea sistemelor de taxe progresive, dezvoltarea băncilor centrale şi a comisiilor de planificare reprezintă elemente ale acestei evoluţii. O evoluţie similară la nivel internaţional este numai o problemă de timp. Deseori evoluţia instituţiilor internaţionale a urmat aceeaşi cale ca şi cea a instituţiilor naţionale, deşi cu o întîrziere de cîteva decenii. Una din problemele de bază ce confruntă comunitatea internaţională este dacă acest proces de evoluţie ar trebui accelerat şi dacă ar trebui introduse în mod conştient elementele unui sistem de planificare mondială şi de administrare mondială a resurselor. Multe propuneri au legătură cu acest obiectiv :

(a) Introducerea treptată a unui sistem internaţional de taxe care să fie dirijat de o Trezorerie mondială şi care să aibă ca scop satisfacerea necesităţilor curente şi de dezvoltare ale naţiunilor mai sărace.

(b) Crearea unei valute internaţionale de rezervă de către o autoritate internaţională, de exemplu o Bancă centrală internaţională, care trebuie să fie sub administrare internaţională, fără a fi dominată de interesele unui anumit grup de naţiuni.

(c) Au fost propuse o serie de măsuri menite să asigure o mai bună planificare şi coordonare în domeniul producţiei interne şi al livrărilor internaţionale de hrană, inclusiv crearea unor rezerve mondiale de cereale, întărirea rolului Fondului internaţional pentru dezvoltarea agriculturii şi instituţionalizarea ajutorului alimentar în situaţii critice. În cele din urmă s-ar putea să fie necesară înfiinţarea unei Autorităţi mondiale pentru alimentaţie, care să supravegheze acest domeniu vital al activităţii şi supravieţuirii omenirii.

(d) În domeniul comerţului trebuie înfiinţată, prin extinderea responsabilităţilor U.N.C.T.A.D.,

o Organizaţie internaţională pentru comerţ şi dezvoltare, care să aibă un mandat larg de coordonare generală a măsurilor politice cu privire la comerţul internaţional de mărfuri primare şi produse finite. În mod asemănător trebuie sporite responsabilităţile O.N.U.D.I., pentru a-i permite să participe la planificarea unei ordini industriale mondiale mai echitabile.

(e) În plus, a fost propusă înfiinţarea unei serii de alte mecanisme şi agenţii internaţionale, o Bancă internaţională pentru dezvoltare industrială, o Autoritate mondială pentru cercetări energetice, un sistem internaţional al instituţiilor de administrare a oceanelor, o Agenţie mondială pentru dezarmare etc. Deşi trebuie să fim conştienţi de complexitatea problemelor pe care le ridică crearea acestor organizaţii, trebuie remarcat totuşi că numai astfel de instituţii pot acţiona eficient în vederea unei planificări şi coordonări mai bune a sistemului economic mondial.

(f) Planificarea şi administrarea eficientă reclamă restructurarea fundamentală a Naţiunilor Unite, în sensul învestirii ei cu largi puteri economice şi cu un mandat cu putere mai mare în luarea deciziilor cu privire la problemele economice internaţionale. Se speră că în acest sens va fi formulat raportul pe care trebuie să-l prezinte Comitetul Naţiunilor Unite pentru probleme generale despre acest subiect. Totodată se speră că în următorul deceniu vor avea loc schimbări importante în structura Naţiunilor Unite, astfel încît aceasta nu numai să joace un rol mai important în problemele politice mondiale, ci, de asemenea, să devină într-o mai mare măsură o Autoritate mondială de dezvoltare, care să conducă treburile sociale şi economice ale comunităţii internaţionale.

Pentru a putea planifica, pentru a putea lua decizii şi pentru a le impune, o organizaţie mondială, funcţionînd pe o *bază cu adevărat democratică,* trebuie să fie împuternicită să acţioneze astfel. Cel mai eficient mod de îmbinare a func-

ţiilor de planificare şi conducere ale acestei organizaţii va fi formarea unei confederaţii funcţionale de organizaţii internaţionale, bazată pe agenţiile Naţiunilor Unite existente restructurate şi, în unele cazuri, pe agenţii noi, agenţii ce urmează să fie legate printr-un mecanism de integrare. Acest sistem şi mecanismul său, pentru a putea reflecta în mod real interdependenţele dintre naţiuni şi solidaritatea dintre oameni, trebuie în cele din urmă să tindă către punerea în comun şi către împărţirea *tuturor* resurselor, materiale şi nemateriale, inclusiv mijloacele de producţie, avînd în permanenţă în vedere asigurarea planificării şi administrării eficiente a economiei mondiale şi a utilizării resurselor mondiale într-un mod care să corespundă obiectivelor fundamentale de echitate şi eficienţă.

Realizarea sistemului de planificare şi administrare mondială impune un *transfer* conştient *al puterii* — cu siguranţă un transfer treptat — de la statul naţional către organizaţia mondială. Organizaţia poate deveni eficientă şi clar orientată numai după ce acest transfer a avut loc.

Dacă naţiunile vor răspunde sau nu acestei sarcini istorice în mod corespunzător — iată una dintre problemele-cheie ale noii ordini internaţionale.

19.6 **Cadrul temporal**

Cadrul temporal de realizare a acestor pachete de propuneri va varia în funcţie de înţelegerea şi acceptarea realizabilităţii lor de către comunitatea internaţională. Totuşi, este urgentă realizarea convenţiei asupra sărăciei, deoarece obiectivul ei este de a înlătura unele dintre cele mai grave forme de privaţiuni. În funcţie de timp, propunerile vizînd asigurarea unei dezvoltări mondiale mai armonioase vor fi probabil considerate ca cele mai acceptabile, deoarece aceste propuneri sînt în interesul tuturor naţiunilor, chiar şi pe termen scurt.

Propunerilor nu li se poate acorda aceeaşi prioritate şi, de asemenea, ele nu pot fi traduse în viaţă în acelaşi timp. De exemplu, elementele principale ale unui sistem de planificare mondială mai conştientă au nevoie de un timp considerabil pentru a se dezvolta, aşa cum a fost, dealtfel, şi cazul sistemelor de planificare naţionale. De aceea este important, din punct de vedere tactic şi din punctul de vedere al programării, ca propunerile menţionate în paragraful de mai sus să fie luate în consideraţie în primul rînd în cadrul negocierilor.

19.7 **Procesul de negociere**

Scopul prezentării diferitelor pachete pentru negocieri cuprinzătoare a fost de a arăta interconditionările dintre aceste propuneri, precum şi legătura lor cu obiectivele finale pe care trebuie să le urmărească comunitatea internaţională. Aceasta nu înseamnă că un anumit pachet trebuie negociat într-un anumit forum sau că pachetele prezentate mai sus sînt singurele care pot fi concepute şi negociate. Este evident că procesul real de negociere se va desfăşura într-o serie de forumuri diferite. Cu toate acestea există trei elemente care trebuie să fie scoase în evidenţă. În primul rînd, aşa cum s-a arătat mai sus, există o necesitate urgentă de a elabora o strategie globală pentru combaterea sărăciei, preferabil în 1977. În al doilea rînd, pentru negocierea serioasă şi detaliată a diferitelor propuneri poate fi necesară utilizarea dialogului Nord-Sud ce se desfăşoară la Paris sau a altor forumuri similare. Propunerile pot fi prezentate comunităţii internaţionale pentru aprobarea finală după ce au fost detaliate suficient. În al treilea rînd, un sistem restructurat al Naţiunilor Unite este cea mai bună speranţă pentru negocieri constructive şi continue între naţiunile bogate şi cele sărace, pe baza unei mai mari egalităţi şi participări.

19.8 Concluzii

Ultimele decenii au adus prosperitate unor naţiuni şi un complex de probleme tuturor naţiunilor. Ele au ridicat un semn de întrebare în legătură cu multe din valorile, ideile şi noţiunile pe baza cărora au fost făurite relaţiile dintre naţiuni şi din cadrul naţiunilor. Ele au legat naţiunile într-o reţea complexă de interdependenţe, din care nici o naţiune, oricît de puternică ar fi, nu se poate autoexclude în mod realist. Ele au plasat omenirea în pragul unor noi alegeri şi şanse şi au expus-o unor pericole fără precedent.

Acest raport a încercat să treacă în revistă o serie de opţiuni posibile şi să sugereze modurile în care pot fi şi trebuie folosite noile ocazii de făurire a noilor structuri internaţionale. S-a argumentat că viitorul omenirii stă în dezvoltarea unei noi etici mondiale, bazată pe cooperare, pe o mai bună înţelegere mutuală, pe reducerea necesară a suspiciunilor şi a intereselor egoiste şi mioape şi mai degrabă pe stabilirea unor norme pentru supravieţuire, decît pe considerarea supravieţuirii ca o normă. Raportul a trecut în revistă eforturile enorme ce trebuie făcute pentru a evita prăpăstiile care înconjură poteca îngustă ce duce către o ordine mondială echitabilă.

Vor fi, cu siguranţă, unii care vor pune la îndoială realismul propunerilor de schimbare conţinute în acest raport. Vor fi alţii care le vor găsi prea puţin radicale pentru necesităţile timpurilor noastre. Scopul acestui raport nu este de a da apă la moară pesimiştilor sau radicalilor, ci de a schiţa modul evoluţiei instituţiilor umane care ar putea asigura cel mai bine o mai mare egalitate a şanselor între oameni şi naţiuni. Aceasta este o sarcină pusă în faţa întregii specii umane. Nu putem decît să sperăm

că noi, ca indivizi și ca națiuni, vom avea înțelepciunea, curajul și clarviziunea de a răspunde în mod corespunzător acestei sarcini supreme.

Apendicele 2.
Propunerile pe termen mediu

Perspectivă generală privind propunerile

(a) *Acțiunea de convingere a opiniei publice și politice.* Trebuie făcut un efort coordonat și intensificat, în special în țările industrializate, pentru a face cunoscută publicului necesitatea creării unei ordini sociale și economice internaționale care să fie considerată de toți oamenii ca fiind mai echitabilă. Este neîndoielnic faptul că fără ca opinia publică să fie conștientă de nevoia de schimbare și de beneficiile pe care întreaga omenire le poate obține de pe urma instaurării unei lumi mai echitabile, progresul către o nouă ordine socială și economică internațională va fi foarte lent și că tensiunile și conflictele actuale ar putea avea ca rezultat o criză mondială acută. Sarcina de bază a multor organizații neguvernamentale trebuie să fie aceea de a întreprinde efortul sugerat.

(b) *Reforma sistemului Națiunilor Unite.* Eficiența politică și economică a sistemului Națiunilor Unite trebuie îmbunătățită în contextul Cartei Națiunilor Unite, care rămîne un ghid de inestimabilă valoare pentru comunitatea mondială. Sub aspect politic, reforma trebuie să țintească în particular la democratizarea Consiliului de Securitate. Sub aspect economic, ea trebuie să se desfășoare conform majorității punctelor sugerate de „Grupul celor 25". Pentru ca Națiunile Unite să poată deveni un instrument major eficace al cooperării politice și economice internaționale în beneficiul tuturor este nevoie de o sporire a eficienței acestui sistem. O astfel de îmbunătățire este de fapt

esențială pentru traducerea în viață a multora dintre propunerile prezentate mai jos.

(c) *Asigurarea securității mondiale.* Una dintre preocupările vitale ale omenirii de astăzi este aceea de a face ca lumea să fie asigurată împotriva riscului distrugerii nucleare. Deoarece șansa unor conflicte este cu mult mai mare într-o lume nedreaptă, trebuie recunoscut faptul că traducerea în viață a propunerilor făcute pentru a îmbunătăți egalitatea șanselor și pentru a face ca lumea să devină tot mai dreaptă va reduce de asemenea simultan șansele unor asemenea conflicte. Reducerea planificată și concertată a cheltuielilor mondiale în scopul apărării, întărirea Forței de pace a Națiunilor Unite, alături de democratizarea Consiliului de Securitate și înființarea unei Agenții mondiale pentru dezarmare trebuie să contribuie la asigurarea unei mai mari securități mondiale. Trebuie subliniat, de asemenea, faptul că un efort major de a dezvolta noi surse de energie, cum ar fi cea solară, geotermală și cea rezultată din fuziunea nucleară, ar face ca toate țările să fie mai independente și ar încetini în mare măsură proliferarea uzinelor pentru fisiunea nucleară, reducînd totodată toate riscurile implicite privind mediul ambiant și pericolul răspîndirii armelor nucleare.

(d) *Negocierea unui tratat-cadru.* Atunci cînd vor fi întreprinse măsuri importante pentru crearea unei noi ordini mondiale, ar fi recomandabil să se ia în considerație negocierea unui tratat-cadru bazat pe Carta drepturilor și îndatoririlor economice ale statelor, adoptată de Națiunile Unite în 1974. Scopul unui asemenea tratat ar fi, pe de o parte, de a pune bazele legale ale unei noi structuri a relațiilor economice între toate statele și, pe de altă parte, de a asigura o bază legală pentru negocierea unor acorduri internaționale necesare pentru instaurarea unei noi ordini mondiale. În legătură cu aceasta se subliniază faptul că negocierea unui tratat-cadru n-ar trebui să întîrzie traducerea în viață a principalelor propuneri conținute în acest raport și că, mai mult chiar, el n-ar trebui avut în vedere înainte ca elementele majore ale noii ordini să fi fost adoptate printr-un acord internațional.

(e) *Suveranitatea și patrimoniul comun al omenirii.* Pentru ca toți oamenii să poată trăi într-o lume mai bună și mai stabilă, în care toți membrii comunității internaționale să se considere parteneri egali, primul obiectiv ce trebuie realizat este obținerea de către țările lumii a treia a suveranității depline asupra resurselor lor, în conformitate cu Carta drepturilor și îndatoririlor economice ale statelor. Numai după ce acest obiectiv va fi fost realizat, conceptul de patrimoniu comun al omenirii, limitat în mod tradițional la resursele considerate „ale nimănui" („res nullius"), cum sînt oceanele și spațiul extraterestru, poate fi extins la noi domenii, cum sînt resursele minerale, știința și tehnologia, mijloacele de producție și alte surse de bogăție. După ce exercitarea suveranității naționale va fi contribuit la crearea unei ordini internaționale mai echitabile, obiectivul ar fi ca toate resursele mondiale — materiale și nemateriale — să fie comasate în scopul de a se asigura planificarea și administrarea eficace a economiei mondiale și a resurselor globale într-o manieră care să satisfacă obiectivele duale de echitate și eficiență. În această perspectivă, resursele ar trebui să fie administrate pe baza suveranității planetare descentralizate (vezi paragraful 5.8). Propunerile referitoare la aplicarea conceptului de patrimoniu comun unor domenii particulare trebuie privite deci în acest context mai larg.

Ordinea monetară internațională

(a) Eliminarea valutelor naționale de rezervă și a aurului din crearea rezervelor și restrîngerea acestora din urmă, într-o măsură tot mai mare, la active de tipul D.S.T.-urilor create prin decizii comune utilizate pentru obiective adoptate în comun, cu accent pe finanțarea dezvoltării lumii a treia.

(b) Dezvoltarea și întărirea unor principii directoare pentru intervenții oficiale pe piețele de schimb și pentru politici mai bune de reglementare. Atribuirea responsabilității intervențiilor pe piață, în cadrul unor principii directoare și al unor sume maxime revizuite periodic — și / sau al unor limite temporare maxime

ale fluctuațiilor —, unui comitet executiv permanent.

(c) Ambele obiective enunțate mai sus trebuie urmărite de toate țările care sînt gata să le accepte, în special prin organizații regionale, ori de cîte ori ele nu sînt încă negociabile la scară mondială.

Redistribuirea veniturilor și finanțarea dezvoltării

(a) Trebuie făcut un efort viguros pentru a atinge un obiectiv de transfer al resurselor concesionale de 0,7% din produsul național brut în 1980 și de a-l mări la 1% după aceea prin diferite forme de impozite internaționale și de transferuri benevole.

(b) Tuturor țărilor bogate trebuie să li se ceară să prezinte un program concret de atingere în timp a obiectivului de 0,7%, program care ar trebui supravegheat de Națiunile Unite în numele comunității internaționale. Națiunile incapabile să realizeze obiectivul pînă în 1980, din cauza timpului deja pierdut, trebuie să accepte să compenseze întîrzierea prin niveluri mult mai ridicate în anii următori.

(c) Trebuie instituit un element de automatism în ceea ce privește generarea resurselor internaționale prin legarea acesteia de crearea lichidității internaționale și de introducerea taxelor internaționale asupra formelor nedorite de consum din țările bogate și asupra cheltuielilor pentru armament. Trebuie făcute eforturi pentru ca în deceniul următor cel puțin jumătate din totalul transferurilor de resurse să se efectueze pe o bază automată.

(d) Alocarea asistenței concesionale trebuie deplasată către țările cele mai sărace, cu venituri pe locuitor sub 200 de dolari. Deoarece aceste țări beneficiază în prezent numai de jumătate din totalul asistenței concesionale, există posibilități considerabile pentru realocarea acestei asistențe din țările lumii a treia cu un venit mediu în țările cele mai sărace și pentru compensarea celor dintîi prin concesii comerciale mai mari.

(e) Aceste resurse concesionale trebuie orientate către programele naționale care au ca scop satisfacerea nevoilor umane minime în țările cele mai sărace. Co-

munitatea internațională trebuie să accepte să furnizeze în cursul deceniului următor circa 10—12 miliarde de dolari anual (la prețurile din 1974) pentru investiții în programele de combatere a sărăciei, concomitent cu un viguros efort intern desfășurat de înseși națiunile cele mai sărace, care vor trebui să asigure continuarea acestor programe.

(f) Trebuie stabilite aranjamente pentru a asigura un forum de negociere privind rambursarea ordonată a datoriilor din trecut ale țărilor celor mai sărace. Cea mai potrivită formă de ușurare a sarcinii datoriilor ar fi aceea de a consolida datoriile lor din trecut și de a le refinanța în condiții foarte avantajoase, de tipul A.I.D.

(g) În viitor, asistența acordată țărilor celor mai sărace trebuie oferită în condițiile cele mai avantajoase posibil. Ca obiectiv ar trebui acceptat ca cel puțin 90% din asistența publică internațională să le fie furnizată fie sub formă de subvenții, fie de împrumuturi în condițiile A.I.D.

(h) Țărilor lumii a treia cu un venit mediu (de peste 200 de dolari) trebuie să li se asigure un acces sporit la piața internațională a capitalului și piețe lărgite pentru exporturile industriale. Trebuie, de asemenea, stabilite aranjamente instituționale pentru a asigura o plată eșalonată a datoriilor lor pe termen scurt, prin intermediul pieței capitalului, precum și „rețele de siguranță" suplimentare și lichidități internaționale care să amortizeze efectele fluctuațiilor pe termen scurt ale balanțelor lor de plăți tot mai vulnerabile.

(i) Transferurile de resurse trebuie canalizate de preferință prin instituții multilaterale. Pe lîngă o creștere reală substanțială a împrumuturilor B.I.R.D. și A.I.D. și o creștere importantă a resurselor băncilor regionale de dezvoltare, trebuie luate în considerație, de asemenea, aranjamente pentru asigurarea unor fonduri mai mari pe termene medii, cum ar fi aranjamentele de tipul „celei de-a treia ferestre" („celui de-al treilea ghișeu").

(j) Rolul țărilor lumii a treia, inclusiv al celor din O.P.E.C., precum și al economiilor cu planificare cen-

tralizată în conducerea instituțiilor financiare internaționale trebuie mult sporit.
(k) Trebuie imaginat un mecanism care să permită o renegociere eșalonată a vechilor concesiuni, închirieri și contracte oferite de țările lumii a treia întreprinderilor transnaționale. Acest lucru trebuie făcut într-o perioadă de timp specificată și sub supraveghere internațională.

Producția de hrană

(a) Aplicarea de măsuri destinate sporirii gradului de autosatisfacere a necesarului de hrană al țărilor lumii a treia în cadrul bazării colective pe forțele proprii, inclusiv, acolo unde este necesar, aplicarea programelor de reformă agrară.
(b) Aplicarea deciziilor Conferinței mondiale a alimentației : crearea de stocuri corespunzătoare, care trebuie stimulată prin presiuni ale organizațiilor agricole asupra guvernelor țărilor industrializate.
(c) Contribuții suplimentare la Fondul de dezvoltare pe termen lung a agriculturii în lumea a treia, pentru care trebuie exercitate presiuni asupra guvernelor țărilor industrializate de către, de exemplu, producătorii de plante ce necesită îngrășăminte. Promovarea transferurilor internaționale de capital pentru executarea proiectelor de irigație pe scară redusă sau pe scară largă, în special în regiunile tropicale și subtropicale.
(d) Acorduri asupra prețurilor și programe privind producția de produse alimentare de bază ce prezintă interes pentru țările lumii a treia, care să stimuleze producția de hrană din lumea a treia. Nivelul prețurilor trebuie astfel stabilit, încît acestea să acționeze ca un stimulent pentru micii fermieri din țările lumii a treia, în scopul de a facilita adoptarea de către aceștia a unor practici tehnologice îmbunătățite.
(e) Suplimentarea transferurilor de îngrășăminte gratuite sau în condiții avantajoase către lumea a treia, pentru care producătorii de îngrășăminte trebuie să facă presiuni asupra guvernelor.
(f) Măsuri destinate să reducă risipa de hrană în țările industrializate, inclusiv propaganda de reducere

a consumului de carne pe locuitor, sprijinite prin politici de preţuri şi taxe asupra cărnii şi cerealelor pentru hrana animalelor. Crearea de mecanisme pentru realizarea de economii de cereale, economii destinate ţărilor cu un deficit de hrană.

(g) Trebuie sporite eforturile ţărilor lumii a treia de a reduce pierderile provocate de bolile netratate ale plantelor, de dăunători, de depozitarea defectuoasă şi de condiţiile de transport necorespunzătoare. Aceste eforturi trebuie să ţintească o reducere de 50% a pierderilor de după recoltare în 1985.

(h) În cadrul strategiilor de dezvoltare trebuie pus un accent deosebit pe dezvoltarea comunităţii rurale, cu scopul de a spori calitatea vieţii prin educaţie şi îngrijire medicală îmbunătăţite şi prin sprijin instituţional, în aşa fel încît să se reducă rata migraţiei din regiunile rurale către cele urbane. Strategiile de dezvoltare trebuie, de asemenea, să urmărească păstrarea capacităţii productive a femeilor în procesul de modernizare a agriculturii şi creşterea veniturilor celor mai săraci locuitori ai oraşelor prin crearea de locuri de muncă şi prin redistribuirea veniturilor, în aşa fel încît să-şi poată cumpăra hrana de bază.

(i) Extinderea considerabilă a eforturilor de cercetare privind căile de sporire a producţiei de hrană şi subiectele corelate. Trebuie iniţiate studii asupra obiectivelor nutriţionale pe termen lung atît la macroniveluri cît şi la microniveluri, studii care să orienteze extinderea producţiei. Trebuie făcute eforturi continue pentru a dezvolta varietăţi noi nu numai de cereale, ci şi de seminţe leguminoase sau oleaginoase şi de legume, precum şi noi surse netradiţionale de hrană, în special hrană provenită din mări şi oceane, în aşa fel încît să se asigure o alimentaţie mai corespunzătoare din punct de vedere nutriţional şi să se atenueze parţial presiunea asupra culturilor de cereale. Cercetările agricole trebuie lărgite, pentru a include cercetări asupra dezvoltării unor noi tehnologii agricole potrivite nevoilor ţărilor lumii a treia, cercetări asupra unei mai bune administrări a apei, cercetări asupra desalinizării apei şi producerii ploii artificiale. Lărgirea volumului experienţelor făcute cu comunităţile săteşti şi cu organizaţiile de dezvoltare rurală, în

special asupra nivelurilor sociologice şi psihologice. Eforturile de cercetare ar putea fi facilitate prin înfiinţarea unor institute de cercetări rurale în principalele regiuni ale lumii a treia.

(j) Trebuie acordată urgent atenţie creării unui sistem de supraveghere, în cooperare cu Organizaţia meteorologică mondială. Sistemul de supraveghere ar trebui să aibă în vedere nu numai previziunile privind culturile, ci, de asemenea, să asigure o evaluare continuă a modurilor de utilizare a terenurilor, moduri în continuă schimbare, inclusiv a schimbărilor produse în ecosferă.

Industrializarea, comerţul şi diviziunea internaţională a muncii

(a) Intensificarea şi, acolo unde este posibil, încheierea consultărilor internaţionale pentru a se ajunge la o mai mare multilateralitate a relaţiilor comerciale.

(b) Reducerea piedicilor din calea importurilor de produse industriale şi semifabricate provenite din lumea a treia cu ajutorul presiunilor uniunilor consumatorilor, presiuni exercitate în acest scop asupra guvernelor lor.

(c) Traducerea în viaţă a programului integrat al U.N.C.T.A.D. privind mărfurile primare şi în special reglementarea pieţelor instabile cu ajutorul unui fond comun pentru finanţarea stocurilor-tampon necesare şi prin finanţarea compensatorie, în aşa fel încît să se reglementeze în mod corespunzător veniturile provenite din exporturi.

(d) Transformarea U.N.C.T.A.D. într-o Organizaţie mondială pentru comerţ şi dezvoltare globală, avînd ca sarcină reglementarea preţurilor principalelor exporturi ale ţărilor lumii a treia în scopul îmbunătăţirii puterii de cumpărare, exprimată în funcţie de preţurile importurilor provenite din ţările industrializate. Aceasta trebuie să se realizeze prin aplicarea unei game de măsuri destinate să sporească participarea lumii a treia la activităţile apropiate de sfera circulaţiei mărfurilor şi controlul asupra acestora — prelucrarea locală, activităţile bancare şi procesele de depozitare, transport şi comercializare.

(e) Sporirea puterii de negociere a țărilor lumii a treia prin controlul asupra resurselor lor naturale și prin intensificarea eforturilor lor orientate spre bazarea colectivă pe forțele proprii.
(f) Stabilirea unei strategii și a unor politici și programe mondiale de dezvoltare industrială, în așa fel încît să se realizeze obiectivele producției industriale formulate la Lima, inclusiv politicile de ajustare în țările industrializate ; cooperarea regională în programele de industrializare. Relansarea industrială ar trebui considerată un instrument principal al unor astfel de programe.
(g) Reconsiderarea realizabilității Institutului internațional pentru industrializare, recomandat recent Adunării Generale a O.N.U.
(h) Stabilirea unor obiective integrate privind crearea de locuri de muncă și distribuția veniturilor în cadrul strategiilor naționale și internaționale de industrializare.

Energia, minereurile și mineralele

(a) Insistarea asupra negocierii acordurilor privind mărfurile primare, în scopul de a stabiliza producția, piețele și prețurile în termeni reali referitori la cele mai importante materii prime minerale.
(b) Încurajarea și acceptarea formării asociațiilor producătorilor de mărfuri primare, care, ca instrumente legale de negociere colectivă, pot ajuta la contracararea concentrării considerabile a puterii economice investite în prezent în scopul cumpărării.
(c) Examinarea urgentă a structurii prețurilor și a activităților actuale de marketing privind mărfurile primare, pentru a determina avantajele ce pot fi obținute de țările producătoare din lumea a treia, de exemplu, din prelucrarea suplimentară a mărfurilor primare și din participarea la activitățile din sfera circulației mărfurilor.
(d) Crearea, ca parte a Organizației mondiale pentru comerț și dezvoltare, a unei Agenții mondiale pentru resursele minerale, avînd următoarele sarcini : pregătirea și supravegherea respectării viitoarelor acor-

duri privind mărfurile primare, elaborarea și vehicularea informațiilor privind tranzacțiile comerciale, rezervele de minereuri și tendințele existente în exploatarea lor ; formularea unor comentarii și sugestii privind politicile de minerit ale țărilor interesate.
(e) Extinderea informațiilor privind dotarea cu minereuri ; internaționalizarea informațiilor obținute cu ajutorul sateliților Pămîntului.
(f) Intensificarea cercetărilor asupra posibilităților de reciclare, în special privind resursele neregenerabile, și extinderea activităților de reciclare dovedite a fi realizabile și sănătoase din punctul de vedere al mediului înconjurător.
(g) Stimularea puternică a cercetărilor asupra energiei geotermale, solare, produsă de maree și prin fuziune nucleară, care este posibil să fie coordonate de o Autoritate mondială pentru cercetări asupra energiei (în cadrul O.N.U.) și finanțată parțial prin cîștigurile provenite dintr-o taxă asupra kilowaților-oră de energie produsă prin fisiune nucleară.
(h) Realizarea măsurilor de economisire a energiei în țările cu un consum intens de energie și utilizarea mai bună a căldurii, inclusiv recuperarea parțială a pierderilor de căldură, în special de la termocentrale.
(i) Extinderea cercetărilor asupra consecințelor poluării termale asociate cu dezvoltarea surselor de energie, cu accent asupra efectelor lor asupra climei și incluzînd rolul ce poate fi jucat de apele de adînc ale oceanelor.

Cercetarea științifică și dezvoltarea tehnologică

(a) Promovarea unui sistem de prețuri de subvenționare la care know-how-ul tehnologic să fie oferit țărilor lumii a treia. O astfel de cercetare subvenționată ar trebui să se concentreze asupra capacității țărilor lumii a treia de a-și lărgi posibilitățile de angajare a mîinii de lucru, de a satisface nevoile de bază și de a promova stilurile de dezvoltare bazate pe forțele proprii.

(b) Organizarea unui fond comun de informații tehnologice (un nomenclator al unor astfel de cunoștințe) care să poată fi utilizat de guvernele țărilor lumii a treia în negocierile lor referitoare la transferul de tehnologie și în eforturile lor de formulare a unor politici chibzuite de dezvoltare tehnologică, legate organic de atingerea unor obiective sociale și economice ; aceasta ar rezulta din cooperarea dintre agențiile Națiunilor Unite implicate.

(c) Elaborarea unui Cod internațional de conduită pentru transferul de tehnologie sub diferite forme și revizuirea Convenției de la Paris asupra protecției proprietății industriale în lumina nevoilor de dezvoltare ale țărilor lumii a treia.

(d) Reexaminarea corespunzătoare și completarea sistemului Națiunilor Unite. Trebuie făcute încercări urgente de a formula programe coerente de cercetare științifică și dezvoltare tehnologică ; asemenea programe trebuie să acorde atenția cuvenită dezvoltărilor din cadrul sistemului O.N.U. și să fie elaborate prin strădania și cooperarea agențiilor specializate. Asemenea programe ar contribui la îmbunătățirea eficienței unor astfel de agenții ; proiectata Conferință a O.N.U. asupra științei și tehnologiei ar trebui orientată, printre altele, către această sporire a eficienței.

(e) În țările lumii a treia și în special în regiunile aride și semiaride trebuie înființate și extinse institute de cercetări de înaltă calitate, cu programe de pregătire a cadrelor de un înalt nivel, pe bază națională, subregională și regională, în scopul de a concentra cercetarea asupra problemelor țărilor sărace și de a reduce „exodul creierelor". Trebuie acordată o prioritate specială cercetărilor cu beneficii deosebite pentru grupurile cele mai sărace din aceste țări și regiuni. Exemple de astfel de cercetări cuprind fixarea azotului la cereale, varietățile de culturi rezistente la dăunători, sistozomiaza și filarioza din ținuturile aride și semiaride. De asemenea, trebuie pus accentul pe dezvoltarea tehnologiilor „celor mai potrivite".

Întreprinderile transnaționale

(a) Acordurile trebuie negociate pe baza unor informații minime ce trebuie furnizate de întreprinderile transnaționale referitor la activitățile lor, la locurile de muncă create, la capitalul total și local utilizat, la investițiile pe locuitor și la unele caracteristici ale tehnologiei (productivitate, ponderea capitalului etc. în comparație cu țările de origine).

(b) Înființarea unui fond comun de cunoștințe tehnologice, aflat la dispoziția guvernelor țărilor lumii a treia în negocierile cu întreprinderile transnaționale, și a unui nomenclator cu caracteristicile întreprinderilor transnaționale din diferite țări.

(c) Respectarea planului de dezvoltare al națiunii-gazdă de către întreprinderile transnaționale, plan care specifică obiectivele de cea mai mare urgență, cum sînt crearea de locuri de muncă, creșterea producției de hrană și redistribuirea veniturilor.

(d) Efectuarea unei cercetări privind diferitele modalități de realizare a funcției întreprinderilor transnaționale, inclusiv întreprinderile internaționale publice.

(e) Cooperarea sporită între guverne pentru a se ajunge la o putere de contracarare și la structuri mai uniforme ale taxelor.

(f) Cooperarea sporită a întreprinderilor transnaționale cu Centrul de cercetări și informații al O.N.U. Crearea unui organism internațional de consilieri tehnici voluntari.

(g) Formularea unui Cod de conduită, cu elemente juridice de întărire, referitor la întreprinderile transnaționale, în așa fel încît să fie satisfăcute cele mai urgente necesități ale țărilor-gazdă. Acest Cod ar trebui să se refere la unele probleme cum sînt: proprietatea și controlul, fluxurile financiare, valoarea adăugată local și balanța de plăți, cercetarea și dezvoltarea, comercializarea tehnologiei, angajarea mîinii de lucru și forța de muncă, protecția consumatorilor, concurența și structura pieței, stabilirea prețurilor pentru transferuri, sistemul de taxe, standardele de contabilitate și de dezvăluire publică a cifrelor de afaceri și obligația de a nu interveni în afacerile politice ale țării-gazdă.

(a) Avem nevoie de o mai bună înțelegere a modului în care intervin limitele extreme și, în legătură cu acesta, a interacțiunilor dintre procesele naturale și sociale. Trebuie dezvoltată o „evidență contabilă a naturii", care să ne permită să urmărim schimbările din stocul de capital natural. Această evidență contabilă trebuie pusă de comun acord cu indicatorii sociali ai calității vieții și cu contabilitatea economică a cheltuielilor necesitate de strategiile de dezvoltare. De asemenea, trebuie găsite moduri de cuantificare a risipei ce însoțește actualele tipare de utilizare a resurselor. Este necesară o reevaluare majoră a efortului tehnologic, în scopul promovării unor utilizări noi ale energiei solare și a resurselor regenerabile, punîndu-se un accent deosebit pe tehnologiile de utilizare descentralizată a surselor neconvenționale de energie. Trebuie să învățăm să concepem structurile tehno-industriale ca sisteme veritabile și să explorăm interferențele dintre stilurile de viață, proiectarea urbană și sistemele de producție. Ecodezvoltarea necesită mobilizarea în masă a cercetării participatorii a soluțiilor specifice problemelor locale. Gama de subiecte explorate în perspectiva ecodezvoltării trebuie să acopere toate nevoile fundamentale din domeniul hranei, habitatului, sănătății și igienei, precum și al educației. Deoarece ecodezvoltarea reclamă inovații instituționale și organizatorice curajoase, experimentele la scară naturală trebuie să beneficieze de un sprijin activ din partea P.N.U.M.I., a P.N.U.D. și a organizațiilor internaționale care acordă împrumuturi, fără a uita însă că responsabilitatea primară pentru dezvoltarea endogenă aparține prin definiție populațiilor interesate și organelor lor politice.

(b) Trebuie create agenții naționale care să aibă responsabilități de administrare globală a resurselor. Aceste agenții trebuie să fie învestite cu puterea de a supraveghea și coordona activitățile organismelor sectoriale și regionale.

(c) Viabilitatea propunerii de schimbare a stilurilor de dezvoltare depinde de abilitatea noastră de a pro-

iecta strategii de tranziție. Aceste strategii trebuie să acorde o atenție specială utilizărilor alternative ale capacităților de producție existente, relansării activităților industriale, substituirii resurselor neregenerabile prin resurse regenerabile și creării de noi locuri de muncă în administrația resurselor și în serviciile sociale. Proiectarea acestor strategii de tranziție trebuie să înceapă cît mai curînd.

(d) Trebuie încurajate experimente de ecodezvoltare la scară naturală în ecosisteme și medii culturale diferite, iar experiența astfel cîștigată trebuie comparată, analizată și diseminată.

(e) Este necesar să se definească la nivel internațional regimul bunurilor internaționale comune și să se înființeze o agenție care să exploateze resursele comune în interesul celei mai sărace părți a populației lumii. Trebuie luate în considerare introducerea de taxe cu privire la oceane și aer. O altă agenție trebuie înființată pentru a controla utilizarea bunurilor internaționale comune. Evaluarea impacturilor noilor proiecte industriale asupra mediului înconjurător ar putea fi încredințată unei unități de asistență tehnică înființată de O.N.U.D.I.

Reducerea armamentului

(a) Exercitarea unor puternice presiuni politice și morale asupra supraputerilor prin acțiuni naționale și internaționale pentru redirijarea cheltuielilor militare către dezvoltare, date fiind primejdiile enorme pe care le implică astfel de cheltuieli pentru întreaga omenire și risipa de resurse financiare, materiale și umane pe care ele o constituie.

(b) Încheierea unui Tratat de interzicere atotcuprinzătoare a experiențelor nucleare și începerea unei dezarmări nucleare veritabile.

(c) Încheierea unei convenții pentru interzicerea armelor chimice.

(d) Interzicerea armelor convenționale cu acțiune nediscriminată și inutil de crude.

(e) Transferarea treptată a resurselor științifice și tehnologice folosite în prezent în scopuri militare către scopuri de dezvoltare.

(f) Stabilirea de mijloace pentru reglementarea comerțului cu arme, prin legislații naționale sau altfel.
(g) Întărirea Forței de pace a Națiunilor Unite în contextul democratizării Consiliului de Securitate al O.N.U.
(h) Revederea necesității și realizabilității unei Agenții mondiale pentru dezarmare în cadrul Națiunilor Unite.

Administrarea oceanelor

A. Independente de tratat

(a) Întărirea *cooperării și organizării regionale* în ceea ce privește pescuitul și administrarea resurselor vii, cercetarea științifică, transferul de tehnologie și asigurarea de servicii bazate pe știință, protecția mediului marin și interacțiunea tuturor utilizărilor spațiului și resurselor marine ; astfel de aranjamente trebuie considerate ca fiind complementare și indispensabile obiectivului pe termen lung reprezentat de progresul continuu către un sistem mondial și nu alternative pentru acesta. Acțiuni în acest sens ar putea fi inițiate prin comisii economice regionale și prin acorduri ad-hoc între statele din jurul mărilor închise sau semiînchise.
(b) Înființarea unor *institute regionale* pentru știința și tehnologia marină și coordonarea lor prin organizații mondiale, cum este I.O.C. Acțiunea ar putea fi inițiată de orice grup de națiuni, în special în regiunile mai puțin dezvoltate, prin mijlocirea băncilor regionale sau a P.N.U.D.
(c) Sporirea participării statelor în curs de dezvoltare fără ieșire la mare și a statelor insulare în curs de dezvoltare la economia marină, prin acorduri bilaterale sau multilaterale, în contextul mai larg al recomandărilor U.N.C.T.A.D.
(d) Creșterea ponderii națiunilor în curs de dezvoltare în tonajul naval mondial și în comerțul maritim internațional.
(e) Aplicarea Codului de conduită U.N.C.T.A.D. la conferințele societăților de transport maritim.

(f) Extinderea conceptelor de zone ale păcii și securității la alte regiuni oceanice, cum este, de exemplu, Marea Mediterană. Adunarea Generală a Națiunilor Unite a aprobat înființarea unei zone a păcii în Oceanul Indian.
(g) Restructurarea C.Z.P., C.O.I. și O.C.M.I. pentru a corespunde necesităților politice, economice, ecologice și tehnologice în schimbare ; întărirea cooperării cu organizațiile din afara sistemului Națiunilor Unite, cum este Biroul hidrografic internațional. Acțiunile trebuie inițiate în cadrul agențiilor respective, dar ar putea fi încurajate de rezoluții sau recomandări adoptate de Adunarea Generală și/sau de Conferința asupra dreptului mării.

B. Pe baza unui tratat și a mecanismului de urmărire

(a) Clarificarea ambiguităților principale din tratat și luarea în considerație a unor chestiuni importante și urgente nemenționate în tratat.
(b) Clarificarea părților din Dreptul mării referitoare la utilizările militare ale spațiului oceanic, un subiect neglijat din punct de vedere practic în tratat.
(c) Stabilirea unor criterii pentru armonizarea utilizărilor spațiului oceanic, atît în interiorul, cît și în afara granițelor în care se exercită jurisdicția națională, alt subiect ignorat în tratat.
(d) Stabilirea de legături la nivel național, regional și internațional între dezvoltarea administrării resurselor marine și dezvoltarea pe uscat în domenii ca hrana, extragerea mineralelor, producerea energiei, comerțul internațional, bazarea colectivă pe forțele proprii, relațiile cu întreprinderile transnaționale etc.
(e) Includerea realizării unei noi ordini economice internaționale privind oceanele pe agenda altor forumuri internaționale permanente sau ad-hoc, cum sînt U.N.C.T.A.D., comisiile economice regionale ale Națiunilor Unite, conferințele la nivel înalt ale țărilor nealiniate etc.

PARTEA A IV-A

RAPOARTE TEHNICE

Introducere la partea a IV-a

Partea a IV-a este dedicată rapoartelor pregătite de cele zece grupuri de lucru R.O.I. Aceste rapoarte constituie „suportul faptic" al proiectului R.O.I. şi formează baza pe care s-au construit părţile precedente ale acestui raport. În general, fiecare raport începe cu o analiză a problemelor principale şi apoi se ocupă de perspectivele de viitor. Rapoartele se încheie cu propuneri şi recomandări pentru acţiuni pe termen mediu şi lung.

Anexa 1

ORDINEA MONETARĂ INTERNAŢIONALĂ

de Duncan Ndegwa * şi Robert Triffin

1.1 Banii şi instituţiile monetare

Banii servesc drept lubrifiant pentru ordinea social-economică. Mijloacele de plată sînt indispensabile pentru comerţ şi pentru celelalte tranzacţii în cadrul şi în

* Cu colaborarea lui Brian Oliver.

afara frontierelor naționale. Etaloanele monetare au evoluat de la scoici și vite la metale prețioase ; apoi aurul și argintul au cedat locul monedelor simbolice și documentelor fiduciare. Banii de credit au înlocuit complet metalele prețioase în comerțul intern, iar folosirea lingourilor de aur pentru decontările internaționale a fost în mare măsură înlocuită de folosirea monezilor fiduciare — convertibile sau nu în aur — chiar înainte de august 1971. Folosirea aurului ca stoc de rezervă de către băncile centrale trebuie și va fi eliminată treptat.

Încrederea în administrația monetară și în autoritățile monetare are o importanță deosebită. Această încredere a fost serios zdruncinată de inflația prețurilor care a cuprins întreaga lume capitalistă, asociată cu creșterea necontrolată a ofertei de bani, bani aflați atît în proprietatea statelor emitente, cît și în proprietatea băncilor și autorităților monetare ale altor state.

Băncile centrale sînt într-o mare măsură responsabile de administrarea valutelor naționale și de menținerea în ordine a unor piețe, în cadrul cărora valutele naționale să poată fi schimbate cu alte valute pentru plățile internaționale curente. Deși în comerțul internațional pot fi folosite multe valute naționale, băncile centrale au considerat convenabil să folosească una sau două valute de largă circulație ca „valute de rezervă" pentru a controla piața propriei valute în scopul menținerii cursurilor de schimb, în cazul celorlalte valute folosindu-se numai forțele (arbitrajul) pieței.

Tranzacțiile de schimb nu se echilibrează de la o zi la alta și nici chiar după perioade destul de lungi și, în absența unor intervenții oficiale, dezechilibrele pot avea ca rezultat variații substanțiale ale prețurilor (cursurilor de schimb). Intervențiile oficiale pentru contracararea tendințelor de reevaluare a valutelor naționale duc la acumularea de valute de rezervă de către autoritățile care intervin.

Acumularea necontrolată și în exces a valutelor de rezervă de către unele instituții oficiale și neoficiale, adesea sub formă lichidă, a facilitat *creșterea neîntreruptă a prețurilor pe piața mondială.* Mișcările

speculative ale unor astfel de fonduri lichide pot duce la echilibru, dar, de asemenea, pot avea efecte contrare puternice.

1.2 Mișcarea către o reformă monetară

La sfîrșitul anilor '60 s-a resimțit o îngrijorare în sensul opus : a devenit clar că crearea de rezerve prin creșterea stocurilor de valute naționale nu mai este suficientă pentru finanțarea creșterii dorite în comerțul mondial și, ca urmare, membrii Fondului Monetar Internațional (F.M.I.) au adoptat o serie de amendamente la articolele acordului lor (amendamente intrate în vigoare în iulie 1969) care permit Fondului Monetar Internațional să aloce statelor membre care participă la contul special de tragere al Fondului o nouă formă de capital de rezervă, denumită *Drepturi speciale de tragere* (D.S.T.-uri).

D.S.T.-ul a fost definit, ca și unitatea precedentă de cont a Fondului, ca echivalentul a 0,888 671 grame de aur fin, dar neconvertibil în aur : valoarea lui depindea de obligația fiecărui participant la cont de a accepta D.S.T.-uri pentru anumite sume și de a furniza valută națională contra lor. Această formă de capital a fost concepută pentru a permite expansiunea deliberat și internațional controlată a rezervelor mondiale, în concordanță cu cerințele unei creșteri neinflaționiste a producției și comerțului mondial.

De atunci, mica expansiune datorată acestei surse a fost total copleșită de acumularea necontrolată a unor stocuri în continuă creștere de valute naționale, aflate în posesia unor instituții oficiale și neoficiale ale altor state. Creșterea rezervelor oficiale este prezentată în tabelul 1.

După devalorizarea din 1971 a dolarului american, care fusese definit inițial prin aceeași cantitate de aur, Fondul Monetar Internațional a adoptat D.S.T.-ul ca unitate de cont pentru toate operațiile sale ; începînd cu iulie 1974, valoarea acestei unități în tranzacțiile dintre F.M.I. și membrii săi a fost stabilită în funcție de media comparată a 16 valute aparținînd țărilor ale căror exporturi în perioada 1968—1972 au

constituit 1% sau mai mult din exporturile mondiale. În august 1975 s-a ajuns la un acord prin care s-a hotărît renunțarea la prețul oficial al aurului, țările „Grupului celor 10" fiind de acord să respecte anumite restricții pentru a elimina orice încercare de stabilizare a prețului aurului.

În principiu, s-a căzut de acord ca o șesime din aurul Fondului Monetar Internațional să fie vîndută în beneficiul țărilor în curs de dezvoltare, iar o altă șesime să fie restituită tuturor membrilor, proporțional cu subscripțiile lor la vechiul preț oficial, acum depășit (1).

1.3 Urgența reconstrucției monetare internaționale

Inflația mondială și modificarea forțată a sistemului de la Bretton Woods a făcut ca realizarea unui acord internațional asupra reformelor fundamentale ale sistemului monetar mondial să fie mai presantă ca oricînd. Direcțiile largi ale unui astfel de acord par să se fi bucurat de o largă aprobare după mai bine de zece ani de dezbateri oficiale (dezbaterile au început în octombrie 1963).

Cu toate acestea, obstacolele care au rămas în calea unui astfel de acord au crescut ca urmare a dezechilibrărilor puternice ale balanțelor de plăți și a perspectivelor nesigure declanșate de criza energiei. Astăzi guvernele sînt mai reticente ca oricînd să-și lege mîinile prin obligații internaționale, pe care mîine s-ar putea să nu poată sau să nu dorească să le onoreze. Acest fapt, deși ușor de înțeles, este totuși regretabil din două motive :

(1) dezechilibrele puternice ale balanțelor de plăți și inflația mondială *au precedat* și *au contribuit* la explozia prețurilor în lume ; urmările lor ne vor însoți mîine, chiar dacă problema petrolului va fi rezolvată ;

---

[1] Raport către Consiliul guvernatorilor al F.M.I. prezentat de președintele Comitetului interimar pentru sistemul monetar internațional. 1 septembrie 1975 (F.M.I., Washington, D.C.).

(II) reformele monetare internaţionale, care s-au bucurat mai înainte de un larg acord, asigură o soluţie mai cuprinzătoare, mai raţională şi reciproc mai avantajoasă problemei „reciclării" surplusurilor O.P.E.C. decît „facilitatea Witteveen", „reţeaua de siguranţă Kissinger-Simon" şi alte paleative aflate în prezent în curs de negociere. După o reformă cuprinzătoare, toate ţările (şi nu numai ţările O.P.E.C.) ar urma să se oblige să acumuleze surplusurile lor viitoare în veritabile conturi internaţionale de rezervă în cadrul F.M.I.-ului (în mare măsură similare cu D.S.T.-urile), conturi care să ofere garanţii corespunzătoare în ceea ce priveşte menţinerea valorii şi care să fie disponibile pentru finanţarea unor obiective reciproc acceptate.

Acordul, realizat în ianuarie 1976 în Jamaica, confirmă, din păcate, înmormîntarea practică — pentru moment — a reformelor cuprinzătoare avute în vedere anterior şi înregistrate în „Reforma monetară internaţională : documentele Comitetului celor 20". Amendamentele propuse în Jamaica pentru articolele acordului abia dacă ating problemele importante identificate anterior ca reclamînd o reformă fundamentală, probleme ce sînt discutate mai jos.

1.4 Problemele principale

Au fost identificate trei probleme majore care reclamă o reformă fundamentală. Aceste probleme sînt :

(I) adaptarea creării rezervelor mondiale la cerinţele neinflaţioniste ale creşterii potenţiale a comerţului şi producţiei mondiale ;

(II) un sistem mai prompt şi mai simetric de ajustare a balanţelor de plăţi între ţările membre ;

(III) reducerea la minimum a mişcărilor de capital generatoare de dezechilibre şi neutralizarea mişcărilor care nu pot fi evitate în mod eficace.

1.4.1 *Crearea rezervelor mondiale.* Metoda existentă, necontrolată, de creare a rezervelor mondiale a devenit, fără discuţie, un *motor important al inflaţiei*

mondiale : rezervele mondiale, exprimate în dolari, mai mult decît dublate între sfîrşitul anului 1969 şi sfîrşitul anului 1972, *au crescut în acest scurt interval de trei ori mai mult decît în toate secolele ce au trecut de la Adam şi Eva.* Rezervele aproape s-au dublat, chiar dacă se foloseşte ca unitate de măsură D.S.T.-ul (creşterea astfel măsurată este de 87%). Prăbuşirea, în august 1971, a „etalonului de schimb aur", sau, mai degrabă, a „etalonului dolar convertibil în aur", care a dominat schimburile internaţionale după sfîrşitul celui de-al doilea război mondial, şi generalizarea „cursurilor flotante" în martie 1973 nu au schimbat fundamental tendinţa semnalată anterior. Rezervele mondiale au continuat să crească în ritmuri inflaţioniste, ritmuri care pe anii 1973 şi 1974 s-au ridicat în medie la 11% pe an măsurate în D.S.T.-uri şi la 18% măsurate în dolari (2).

Folosirea „valutelor de rezervă" naţionale ca rezerve internaţionale constituie sursa covîrşitoare a funcţionării inflaţioniste a sistemului monetar internaţional. Componenta rezervelor mondiale constituită de „valutele de rezervă" a crescut de aproape patru ori în intervalul dintre sfîrşitul anului 1969 şi sfîrşitul anului 1974 şi reprezintă 92% din creşterea totală a rezervelor în aceeaşi perioadă (vezi rîndul II B din tabelul 1).

Din contra, rezervele de aur au rămas practic neschimbate (rîndul I). Crearea concertată de rezerve internaţionale — alocările D.S.T. şi F.M.I. şi creditele Băncii Reglementelor Internaţionale (B.R.I.) — a contribuit cu numai 7% la creşterea totală a rezervelor mondiale în perioada 1970—1974 (rîndul II A). Din aceste fapte, negociatorii în problemele monetare internaţionale au tras o concluzie evidentă : crearea pe viitor a rezervelor va trebui să se axeze pe D.S.T.-uri internaţional convenabile (sau pe conturi de rezervă în cadrul F.M.I.), în timp ce aurul şi valutele de rezervă vor trebui eliminate din sistem.

[2] Pentru simplificare, estimările care urmează vor fi exprimate în D.S.T.-uri.

TABELUL 1

Sursele şi beneficiarii creării rezervelor internaţionale: 1970—1974 (în miliarde D.S.T. = dolari americani pînă în 1971)

	Lumea întreagă	Ţările industrializate			Ţările lumii a treia		
		S.U.A.	Cele-lalte	Total	Total	O.P.E.C.	Cele-lalte
I. Surplusurile sau deficitele balanţelor de plăţi = Aur (−) (=III−II)	0,3	-66,2	22,5	-43,7	44	33,6	10,4
II. Beneficiarii creării rezervelor de credit:	99,6	62,4	34,0	96,4	3,2	0,2	2,9
A. Ai creării rezervelor concertate	7,3	1,2	2,8	4,2	3,2	0,2	2,9
1. Alocaţii D.S.T.	9,3	2,3	4,7	7,0	2,3	0,4	2,0
2. Împrumuturi nete F.M.I.	-1,4	-1,0	-1,2	-2,2	0,9	-0,1	1,0
3. Împrumuturi nete B.R.I.-F.E.	-0,6	—	-0,6	-0,6	—	—	—
B. Ai acceptării valutelor naţionale ca rezerve internaţionale	92,3	61,1	31,2	92,3	—	—	—
III. Rezervele brute (I+II):	99,9	-3,8	56,5	52,7	47,2	33,9	13,3
la sfîrşitul anului 1969	78,1	17,0	45,7	62,6	15,5	4,2	11,3
1970	92,4	14,5	60,0	74,5	18,0	5,0	13,0
1971	120,0	12,1	86,8	98,9	21,1	7,7	13,4
1972	145,6	12,1	104,7	116,8	28,8	10,0	18,8
1973	150,7	11,9	103,5	115,5	35,3	12,0	23,3
1974	178,0	13,1	102,2	115,3	62,7	38,1	24,6

SURSE ŞI NOTE :

1. Toate evaluările sînt luate din tabelele **Rezervele internaţionale** apărute în numerele din ianuarie (pentru 1969) şi mai 1975 ale publicaţiei **International Financial Statistics** şi, din păcate, nu includ ţările comuniste, pentru care nu sînt publicate evaluări corespunzătoare.

2. Împrumuturile nete F.M.I. (rîndul II A 2) reprezintă suma dintre „investiţiile şi depozitele de aur" ale F.M.I. şi „folosirea creditului Fondului", minus profiturile nedistribuite ale F.M.I., alocate aici în funcţie de cote : 23% pentru S.U.A., 49% pentru celelalte ţări industrializate, 5% pentru ţările O.P.E.C. şi 23% pentru celelalte ţări ale lumii a treia.

3. Se poate presupune că ţările industrializate sînt singurele beneficiare ale creditelor de rezervă ale Băncii Reglementelor Internaţionale (B.R.I.) şi ale Fondului european (F.E.) (= excesul de pasive sub formă de depozite în aur faţă de deţinerile de aur) şi ale acumulării valutelor lor naţionale cu rezerve internaţionale de către băncile centrale străine.

4. Evaluarea moderată a pasivelor de valute de rezervă ale S.U.A. (coloana a II-a, rîndul II B) le include numai pe cele raportate de băncile americane către instituţiile oficiale ca pasive directe ale lor şi ale sucursalelor lor din străinătate şi publicate în tabelul 19 b apărut în **Federal**

Reserve Bulletin. Datoriile către B.R.I. şi F.E. nu sînt raportate separat, dar sînt incluse în evaluările din rîndul II B.

5. Surplusurile sau deficitele balanţelor de plăţi (rîndul I) sînt măsurate prin diferenţele dintre creşterile rezervelor brute ale ţărilor (rîndul III) şi pasivele lor (rîndul II). Totalul net pentru întreaga lume este egal, prin definiţie, cu creşterea rezervelor mondiale de aur, inclusiv cele ale F.M.I., B.R.I. şi F.E.

1.4.2 *Procesul de ajustare.* Aceeaşi concluzie a reieşit, inevitabil, în urma dezbaterilor cu privire la al doilea obiectiv principal al unui sistem monetar internaţional care funcţionează bine: păstrarea şi restaurarea unor forme sănătoase şi viabile ale balanţelor de plăţi dintre ţări. Astfel de forme nu trebuie să excludă dezechilibrele temporare, considerate mai acceptabile decît consecinţele suprimării lor brute, atît de către ţările cu surplusuri, cît şi de cele cu deficite. De exemplu, în primii ani de după cel de-al doilea război mondial, redistribuirea rezervelor americane în exces ţărilor sfîşiate de război a fost primită favorabil de către toţi cei interesaţi şi a accelerat ritmul reconstrucţiei postbelice. În general, transferul de rezerve, ca şi al altor fonduri de rezervă de la ţările cu rezerve mari, relativ supracapitalizate, suferind presiuni deflaţioniste, către ţările cu rezerve scăzute, relativ subcapitalizate, suferind de presiuni inflaţioniste, trebuie salutat de ambele grupuri.

Acelaşi lucru este adevărat în cazul mişcărilor speculative, reversibile de capital, reclamînd mai degrabă acţiuni colective de compensare din partea Fondului Monetar Internaţional, decît reajustări ale cursurilor de schimb, susceptibile să perturbe în loc să restaureze relaţiile competitive în domeniul preţurilor şi cheltuielilor. Ceea ce sistemul monetar internaţional trebuie să excludă definitiv este finanţarea excesivă cu rezerve a deficitelor naţionale prin exportarea presiunilor inflaţioniste către alte ţări, cît şi a surplusurilor naţionale prin exportarea presiunilor deflaţioniste către alte ţări.

Nu trebuie să se permită nici unei ţări să împiedice reajustarea dezechilibrelor sale, indiferent dacă e vorba de surplusuri sau deficite:

(I) țările cu deficite, prin impunerea propriei valute în plățile față de creditori ;

(II) țările cu surplusuri, prin acumularea valutei naționale a uneia sau cîtorva țări debitoare în speranța transferării lor altor țări pentru achitarea unor viitoare deficite.

Din această cauză trebuie favorizată o regulă puternică cu privire la reglementarea problemei activelor, de genul celei cuprinse în propusa „facilitate de substituție", care are în vedere atît reglementările multilaterale și simetrice cu privire la viitoarele surplusuri și deficite, excluzînd pasivele în „valute de rezervă", cît și un sistem acceptabil de stabilizare a soldurilor de valute de rezervă în exces, moștenite din trecut. Această regulă trebuie să constituie o *bază* de la care să se admită excepții numai prin decizii colective, care să stipuleze că finanțarea este mai potrivită decît ajustarea, pentru motivele rezumate în primul alineat al acestui paragraf.

Tabelul 1 arată cît de defectuos a funcționat sistemul monetar internațional în ultimii cinci ani din acest punct de vedere. Deciziile internaționale luate în comun (rîndul II A) sînt răspunzătoare numai pentru 7% din creșterea rezervelor în perioada 1970—1974, iar creșterile fizice ale stocului mondial monetar de aur reprezintă mai puțin de 0,5% din aceeași creștere. Acceptarea valutelor de rezervă nu numai că a contribuit cu 92% la explozia inflaționistă a rezervelor mondiale, dar de fapt a finanțat dezechilibrele balanțelor de plăți într-o manieră opusă criteriilor rezumate mai sus.

(I) Reglementarea problemei activelor a fost *total inversată* în cazul țărilor cu valute de rezervă, și în primul rînd în cazul S.U.A., ale căror deficite cumulate (măsurate prin pierderi nete de rezerve și prin alocații de D.S.T.-uri) au totalizat mai mult de 66 de miliarde de D.S.T.-uri (aproape de patru ori activele de rezervă ale S.U.A. la sfîrșitul anului 1969) și au putut fi susținute numai pentru că 94% din valoarea lor a fost finanțată prin creșterea pasivelor (62 de miliarde

de D.S.T.-uri) și foarte puțin prin pierderile de active (4 miliarde de D.S.T.-uri). Mai mult, această creștere a pasivelor a servit ca bază pentru expansiunea ulterioară necontrolată a creditelor în dolari pe piețele valutelor europene.

(II) Această finanțare uriașă a rezervelor nu reflectă o decizie *colectivă*, ea rezultînd mai ales din împotrivirea țărilor cu surplusuri de a lăsa ca valutele lor să fie reevaluate în raport cu dolarul.

(III) Rîndul II al coloanelor a patra și a cincea din tabel arată că 27 de țări dezvoltate au beneficiat de 96,4 miliarde (97%), în timp ce 99 de țări mai sărace și mai puțin capitalizate au beneficiat numai de 3,2 miliarde (3%).

Aceste împrumuturi și investiții de rezerve nu numai că au permis țărilor dezvoltate să finanțeze deficitele totale ale balanțelor lor la plăți, în valoare de 43,7 miliarde (măsurate prin pierderile de rezerve *nete*, arătate în rîndul I), dar, mai mult, au depășit aceste deficite cu 52,7 miliarde, care au fost adăugate rezervelor *brute* (rîndul III), dublîndu-le aproape în acești cinci ani și contribuind prin aceasta la inflația monetară internă.

Estimările publicate identifică aproximativ jumătate (60,6 miliarde de dolari) din creșterea cu 120,3 miliarde de dolari a rezervelor de devize ca fiind pasive ale S.U.A. și 2,2 miliarde de dolari ca fiind pasive ale Marii Britanii, dar, din păcate, nu defalcă diferența rămasă, de 57,5 miliarde de dolari, între creșterile de active și pasive înregistrate. Din această cauză, defalcarea prezentată în coloanele a doua și a treia ale tabelului este foarte ipotetică. Ea doar adaugă la pasivele directe raportate ale S.U.A. față de instituțiile oficiale din străinătate pasivele raportate ale sucursalelor din străinătate ale băncilor americane față de aceleași instituții — adică mai puțin de jumătate din „deținerile de eurodolari oficial identificate" raportate pentru anii 1969—1973, în raportul anual al F.M.I., la pag. 39 — și atribuie restul celorlalte

țări dezvoltate (3). În felul acesta sînt subevaluate pasivele S.U.A. și supraevaluate în mod corespunzător pasivele celorlalte țări. Dar și în această situație creșterea pasivelor S.U.A. reprezintă două treimi din creșterea totală a deținerilor de valute de rezervă (rîndul II B), totalul împrumuturilor și investițiilor de care au beneficiat S.U.A. (rîndul II) finanțînd mai mult de 94% (62,4 miliarde) din deficitele cumulate ale S.U.A. pe perioada acestor cinci ani (rîndul I : 66,2 miliarde) (4).

Din acest document deprimant apar două observații izbitoare :

(I) Acceptarea valutelor naționale ca rezerve internaționale a fost de-a lungul acestor ani de departe principala sursă de frustrare a mult lăudatului proces de ajustare a balanțelor de plăți și în același timp un generator important de inflație. Ea a permis țărilor cu valute de rezervă (în primul rînd S.U.A.) să facă față unor deficite enorme și persistente, iar altor țări (în special din Europa de vest și Japoniei) să administreze surplusuri tot atît de mari și de persistente fără să determine adoptarea unor schimbări corespunzătoare și oportune în politica internă a acestor țări, în cursurile de schimb sau în ambele.,

(II) Acest model de împrumut și investiții a mers în direcție opusă rezoluțiilor pioase și adesea repetate ale O.N.U. care cereau accelerarea exporturilor de capital de la țările cele mai bogate și mai capitali-

---

[3] Deținerile de rezerve în valute ale țărilor mai puțin dezvoltate au fost pînă acum nesemnificative, dar în viitor vor include probabil unele valute „forte" O.P.E.C. și, să sperăm, valutele țărilor participante la acordurile regionale existente și viitoare. Deținerile de obligații B.I.R.D., mici, dar în creștere, sînt de asemenea grupate în tabel la coloana țărilor dezvoltate.

[4] Ultimii doi ani de cursuri flotante generalizate au dus la suprafinanțarea deficitelor S.U.A., adăugînd 1 miliard la rezervele brute americane. Deprecierea dolarului în raport cu D.S.T.-ul a provocat pierderi nete de devize, de 5,3 miliarde de dolari pentru celelalte țări dezvoltate și de 12,4 miliarde de dolari pentru țările mai puțin dezvoltate (pierderi măsurate prin diferența dintre activele *nete* în devize calculate în dolari și în D.S.T.-uri la sfîrșitul anului 1974).

zate către țările cele mai sărace și mai puțin capitalizate. Mecanismul de împrumuturi și investiții, mecanism ce se află sub controlul complet al autorităților monetare naționale și internaționale, a fost folosit exact pe dos, „ducînd apă la puț". După cum se recunoaște, acest mecanism a contribuit ca țările beneficiare să-și poată extinde împrumuturile și investițiile în lumea a treia (5), dar în cantități și direcții determinate unilateral de către ele, pe baza unor considerente atît politice, cît și economice și umanitare.

În plus, o parte substanțială din aceste credite a putut fi deviată spre alte scopuri, cum sînt escaladarea militară și preluarea de întreprinderi prin investiții directe, neachitate, care cu greu ar putea fi considerate ca servind obiectivelor prioritare ale comunității internaționale sau ale principalilor furnizori de rezerve.

1.4.3 *Mișcările de capital generatoare de dezechilibre.* Ajustările defectuoase ale balanțelor de plăți discutate anterior sînt în primul rînd răspunzătoare de creșterea dramatică a mișcărilor dezechilibrante ale capitalului speculativ din ultimii ani. Deși acestea sînt greu de măsurat cu precizie și greu de izolat de alte mișcări de capital, este evident că ele au contribuit substanțial la creșterea dramatică a exporturilor americane de capital particular (ținînd seamă de erori și omisiuni) de la o medie anuală de 5,5 miliarde de dolari în deceniul al șaptelea la aproape 20 de miliarde de dolari în 1971, la aproximativ 13,6 miliarde de dolari în următorii doi ani și la 25,4 miliarde de dolari în 1974.

În plus, măsurile luate de autoritățile monetare ale țărilor cu surplusuri de a evita fluxurile nedorite au încurajat formarea unor depozite foarte mari de valute străine de către băncile comerciale din Europa și din alte părți ale lumii. În general, autoritățile de supraveghere cer băncilor care acceptă depozite de

---

[5] Și chiar să suprafinanțeze deficitele reale ale conturilor curente ale acestor țări, permițîndu-le să-și mărească de patru ori slabele lor rezerve internaționale (vezi rîndul de jos al coloanei a cincea).

valute străine să folosească fondurile în aceeaşi valută sau, dacă le folosesc într-o altă valută, să acopere riscurile convertirii prin contracte anterioare. Depozitele pe piaţa de eurovalută sînt dificil de măsurat, pentru că piaţa depinde, din punctul de vedere al lichidităţii, de o reţea de depozite interbancare, dar activele şi pasivele globale în valută străină ale băncilor europene sînt estimate de către B.R.I. la 177 de miliarde de dolari la sfîrşitul anului 1974. Acest total include o parte relativ mică, dar nedeclarată, de rezerve oficiale, dar depăşeşte cele 160,8 miliarde de dolari estimate de către B.R.I. ca fiind totalul deţinerilor oficiale de valute străine ale tuturor ţărilor. F.M.I. estima, la aceeaşi dată, deţinerile oficiale de valute străine ale tuturor membrilor, plus Elveţia, la 153 de miliarde de dolari.

Deţinerile neoficiale se pot deplasa dintr-o bancă în alta şi dintr-o valută într-alta cu o rapiditate uimitoare atunci cînd creditorii sau debitorii găsesc de cuviinţă să se protejeze împotriva modificărilor anticipate în cursurile de schimb ale valutelor sau să obţină un avantaj din aceasta. Agenţii de bursă bine informaţi pot compensa dezechilibre temporare şi prin aceasta pot reduce fluctuaţiile preţurilor ; cu toate acestea, foarte puţini operatori sînt astăzi în poziţia de a adopta în mod voluntar o poziţie „deschisă“ de la o zi la alta şi cu atît mai puţin de la o lună la alta. Accentuarea obligaţiei de a minimiza expunerea la riscuri în ceea ce priveşte operaţiile de schimb creşte volatilitatea mişcărilor cursurilor de schimb, pentru că operatorul sau intermediarul este obligat să-şi accelereze reacţiile, şi prin aceasta precipită uneori mişcarea întrevăzută, asigurîndu-se la efecte de avalanşă.

Pentru reducerea mărimii mişcărilor dezechilibrante de capital şi pentru menţinerea lor la un nivel acceptabil este necesară o acţiune de îmbunătăţire a cadrului juridic al sistemului monetar internaţional, care finanţează în prezent orbeşte ajustările defectuoase privind balanţele de plăţi ale ţărilor deţinătoare de valute de rezervă. Pe lîngă aceasta, consultările internaţionale ar trebui să vizeze promovarea :

(I) unor măsuri, convenite și întărite reciproc, de încurajare a mișcărilor echilibrante de capital, acceptate atît de țările ce pierd capital, cît și de cele care primesc capital, și de împiedicare a mișcărilor dezechilibrante, inacceptabile pentru toate țările ;

(II) unei acțiuni compensatorii sau de „reciclare", care să fie realizată de către F.M.I. și care să compenseze mișcările perturbante de capital printr-o realocare a resurselor Fondului între țările interesate.

1.5 Concluzii și recomandări concrete

Reconstruirea ordinii monetare internaționale necesită un efort accelerat de negociere promptă a unor acorduri asupra cărora s-a realizat în anii precedenți un consens larg în cadrul F.M.I., „Grupului celor 10", „Comitetului celor 20" etc.

1.5.1 *Crearea de rezerve.* Depozitele internaționale de rezerve în cadrul F.M.I. în linii mari similare cu D.S.T.-urile actuale, dar mai flexibile și mai atractive decît acestea — ar trebui să devină principalul instrument de reglementare și rezervă pentru toate țările (atît O.P.I.C., cît și O.P.E.C.) ; în același timp, o unitate de cont definită la nivel internațional — alta decît aurul sau dolarul american — ar trebui să devină numitorul comun (sau „numéraire") pe baza căruia să se definească, să se măsoare și să se schimbe, dacă este necesar, cursurile efective de schimb (6).

Este clar că această unitate de cont va fi D.S.T.-ul, a cărui valoare va rezulta din amestecul ponderat al unui grup de valute, Consiliul Fondului avînd latitu-

---

[6] Vezi, de exemplu : Committee on Reform of the International Monetary System and Related Issues (Committee of Twenty), raportul din iunie 1974 către Consiliul guvernatorilor, secțiunea 24, p. 15, în *International Monetary Reform, Documents of the Committee of Twenty* (F.M.I., Washington, D.C., 1974), și raportul președintelui Comitetului asupra sistemului monetar internațional adresat Consiliului guvernatorilor F.M.I. la 1 septembrie 1975 (F.M.I., Washington, D.C.).

dinea să schimbe compoziţia amestecului dacă se întruneşte adeziunea a 70% din voturi.

Operaţiile viitoare de împrumuturi şi investiţii ale F.M.I. trebuie să vizeze ajustarea expansiunii rezervelor mondiale în funcţie de necesităţile unei creşteri realiste, neinflaţioniste a comerţului şi producţiei mondiale (7). Va trebui, probabil, impusă prin articolele acordului o „furcă" anuală — procentul maxim şi minim — asupra dimensiunii rezervelor create în viitor ca lege *prezumptivă*, de la care să se facă excepţie numai prin votul special al unei majorităţi ponderate, în cazul în care în economia mondială există tendinţe inflaţioniste sau deflaţioniste recunoscute.

Puterea de împrumut obţinută de către F.M.I. printr-o astfel de reformă — prin care depozitele de rezerve din cadrul F.M.I. urmează să fie acceptate la plăţi şi păstrate ca rezerve de toate ţările membre — va avea un caracter de lungă durată. Ea trebuie folosită în exclusivitate pentru finanţarea unor obiective stabilite de comun acord şi care să aibă cea mai înaltă prioritate pentru comunitatea internaţională. Unul dintre obiectivele majore din această categorie, obiectiv sprijinit în repetate rînduri de rezoluţiile Naţiunilor Unite, este finanţarea dezvoltării în ţările cele mai sărace şi cele mai puţin capitalizate ale lumii a treia (8). Alte obiective posibile sînt operaţiile tradiţionale ale F.M.I., care includ compensarea mişcărilor dezechilibrante de capital şi, de asemenea, — atunci cînd opinia este suficient de pregătită pentru a o accepta — finanţarea altor obiective prioritare ale Naţiunilor Unite, ale Organizaţiei Mondiale a Sănătăţii etc.

Traducerea în viaţă a acestor reforme reclamă, aşa cum s-a căzut deja de acord în principiu, eliminarea aurului şi valutelor de rezervă din sistemul internaţional de reglemente şi rezerve (9).

---

[7] Idem, secţiunea 25, p. 15.

[8] Idem, secţiunile 29 şi 30, p. 17—18, şi anexa 10, p. 45—48. De asemenea, propunerea adoptată de sesiunea a VII-a specială a Adunării Generale a Naţiunilor Unite la 16 septembrie 1975 (A/AC 176 L. 3 UN New York).

[9] Idem, secţiunea 24, p. 15 şi urm.

(I) În ceea ce privește *aurul*, consensul realizat de către comitetul interimar al F.M.I. în august 1975 și confirmat în ianuarie 1976 în Jamaica (10) asigură un compromis foarte ingenios și acceptabil între foarte diferitele și legitimele îngrijorări și obiective naționale și internaționale, și anume :

(a) Confirmarea „democratizării" actuale a aurului, în sensul că aurul va fi asimilat celorlalte mărfuri primare al căror preț este determinat în principal de piață, și nu stabilizat prin cumpărări sau vînzări nelimitate de către o autoritate monetară — națională sau internațională — în funcție de rambursările și emisiunile corespunzătoare de valută. Prețul oficial al aurului va fi abolit.

(b) Posibilitatea atît pentru autoritățile monetare naționale, cît și pentru F.M.I. de a mobiliza deținerile acumulate de aur la un preț realist, atît în afacerile bilaterale, cît și pe piață.

(c) Asigurări complexe că o parte substanțială a profiturilor obținute din vînzările aurului F.M.I. sau din restituirea lui către membri la prețul oficial actual va fi folosită în favoarea țărilor mai puțin dezvoltate și mai ales în favoarea acelora cu venituri pe locuitor mai mici de 300 D.S.T.-uri în 1973.

(II) Eliminarea *valutelor de rezervă* din sistemul internațional de reglemente și rezerve are o importanță și mai mare dacă se ia în considerație imensul lor impact inflaționist trecut și prezent și faptul că ele sînt principala sursă de frustrare a disciplinei balanțelor de plăți impusă țărilor cu deficite și acceptată de acestea. Depozitele de rezerve internaționale din cadrul Fondului trebuie să devină în cele din urmă mijlocul unic de reglemente și acumulare de rezerve oficiale. Pentru ca acest fapt să devină posibil, depozitele de rezerve ale F.M.I. „nu mai trebuie să fie limitate la operații și reglemente oficiale, ci trebuie comercializate și deținute de piețele particulare" (11).

[10] Vezi Studiul F.M.I. din ianuarie 1976, p. 18—19.

[11] Idem, p. 123. Vezi, de asemenea, secțiunea 12, p. 12, anexa 3, p. 32—33, și p. 122—124 pentru sistemele mai complexe de intervenție independente de deținerile particulare de D.S.T.-uri.

Depozitele prin intermediul Fondului trebuie să fie mai atrăgătoare pentru autoritățile monetare decît orice altă formă de deținere de rezerve. Evaluarea prin amestec ponderat a unității de cont a Fondului și deciziile din 1974 cu privire la remunerație și dobînda la Drepturile Speciale de Tragere acționează în această direcție. Va fi necesar ca principalele autorități să cadă de acord asupra limitării creșterii soldurilor neoficiale de devize la un ritm neinflaționist și, de asemenea, asupra evitării acumulării pe viitor în cadrul rezervelor oficiale a creanțelor la vedere exprimate în alte valute naționale. În perioada de tranziție necesară dezvoltării unei piețe pentru depozitele de rezerve ale F.M.I., intervenția zilnică în piața de schimb va continua să necesite utilizarea instrumentelor mai familiare oferite de valutele naționale, dar autoritățile monetare trebuie să evite soldurile excesive, recurgînd la Fond pentru creditarea contului țării depozitare și pentru debitarea contului țării emitente și, de asemenea, trebuie să evite soldurile valutelor naționale în exces după anumite criterii. Povara imensă reprezentată de datoriile în valute de rezervă moștenită din trecut nu poate fi înlăturată peste noapte. Ea ar trebui consolidată într-un „Cont de substituire" așa cum s-a sugerat în p. 42 și urm. și 162—179 ale raportului *Comitetului celor 20.*

Din nefericire, acest aspect crucial al propunerilor de reformă anterioare este total omis din amendamentul propus în Jamaica, amendament ce a fost trimis tuturor țărilor membre pentru ratificare.

1.5.2 *Politicile de reajustare.* Dezechilibrele excesive și persistente — atît surplusuri cît și deficite — din tranzacțiile și reglementele internaționale ale unei țări trebuie să declanșeze consultări la nivelul F.M.I. pentru a stabili care dintre politicile de reajustare sînt cele mai puțin păgubitoare și cele mai acceptabile pentru toate părțile interesate : schimbări în politicile monetare și fiscale interne, reajustări ale cursului de schimb sau flotare, stimularea sau împiedicarea intrărilor sau ieșirilor de capital prin adaptarea ratei dobînzilor și altor măsuri și/sau finanțarea în continuare a unor astfel de surplusuri sau deficite. Mă-

surile asupra cărora s-a căzut de acord trebuie traduse în viață și susținute de toate țările interesate. Se disting totuși cu privire la aceasta două cazuri.

În primul rînd, orice țară trebuie să accepte așanumitul „*beneficiu al îndoielii*" în astfel de consultări privind măsurile pe care ea trebuie să le adopte și să le traducă în viață pentru a-și corecta dezechilibrele. În absența unui acord, regula de urmat ar fi aceea ca țara respectivă să fie liberă să-și restrîngă sau să-și înceteze intervențiile pe piața de schimb a valutelor și să lase cursul de schimb al propriei valute să floteze, în conformitate cu orientările generale adoptate de către Fond. Acesta este cazul țărilor relativ mici, ale căror surplusuri sau deficite nu sînt atît de mari încît să exercite o influență importantă asupra comunității internaționale.

În al doilea rînd, ceilalți membri, și îndeosebi Comitetul executiv, Consiliul sau Directorul F.M.I. trebuie să aibă autoritatea să *inițieze consultări și propuneri* cu privire la surplusurile sau deficitele a căror mărime pot avea un impact major asupra altora. Creșterile sau descreșterile rezervelor care depășesc un anumit procent din rezervele mondiale și care aduc rezervele unei țări mult deasupra sau dedesubtul nivelurilor „normale" (definite într-o primă aproximație ca un procent al rezervelor mondiale corespunzător ponderii respectivei țări în comerțul mondial și în încasările și cheltuielile legate de alte balanțe de plăți identificabile) trebuie să declanșeze o astfel de inițiativă și să acorde „beneficiul îndoielii" celorlalte țări cu privire la măsurile necesare pentru remedierea unui astfel de dezechilibru. În lipsa unui acord, aceste țări trebuie să fie cel puțin eliberate de obligația de a interveni pe piața de schimb a valutelor cu prețul unor viitoare cîștiguri sau pierderi de rezerve atunci cînd intervențiile dăunează propriilor lor obiective politice legitime, antiinflaționiste sau antideflaționiste (12).

1.5.3 *Cursurile de schimb.* Cea mai controversată problemă, *avînd cele mai puține șanse* să fie rezol-

---

[12] Vezi sugestii similare, suplimentare și diferite despre ajustare în op. cit., secțiunile 4—17, p. 8—13, anexele 1 și 2, p. 24—30 și urm.

vată în mod satisfăcător la nivel mondial în viitorul apropiat, este cea a gradului de flexibilitate al cursurilor de schimb, care să faciliteze ajustările balanţelor de plăţi fără să degenereze în acţiuni şi politici naţionaliste incompatibile şi destructive pentru ordinea monetară şi economică internaţională.

Multe ţări — şi îndeosebi ţările dezvoltate — favorizează valori nominale şi cursuri de schimb „stabile, dar ajustabile", în timp ce S.U.A. promovează o mai mare „flexibilitate" decît este acceptabil pentru aceste ţări (13).

Fluctuaţiile mari ale cursului de schimb al dolarului din ultimii ani au provocat, în mod inevitabil şi justificat, diferite reacţii din partea celorlalte ţări, în funcţie, în primul rînd, de structura geografică a relaţiilor lor comerciale, financiare şi politice. Unele ţări au continuat să-şi definească şi să-şi reajusteze cursurile de schimb în funcţie de dolar, continuînd să fie, de fapt, membre ale „zonei dolarului". Dintre ele, unele care au considerat această legătură convenabilă în perioada de la sfîrşitul anului 1974 şi începutul anului 1975, cînd dolarul a fost depreciat, au rupt această legătură odată cu creşterea puternică a dolarului în decursul anului 1975. La cealaltă extremă, ţările Comunităţii europene încearcă să stabilizeze — şi ocazional să reajusteze — cursurile lor de schimb mai degrabă una faţă de cealaltă decît faţă de dolar şi tind către realizarea unei uniuni economice şi monetare totale, care să culmineze în cele din urmă cu înlocuirea valutelor naţionale cu o valută europeană unică.

1.5.4. *Integrarea regională.* Această dihotomie impune o alegere dureroasă pentru ţările ale căror relaţii comerciale, financiare şi politice sînt mai puţin clare. Aceasta va avea ca efect accelerarea tendinţei actuale către integrare regională în diferite părţi ale lumii, ca, de exemplu, în America Centrală, grupul ţărilor andine, C.A.E.R., E.S.C.A.P. etc. Aceste grupări regionale, la fel ca şi ţările individuale, vor căuta să graviteze către ţările cu care sînt mai strîns legate

---

[13] Idem, secţiunile 11—13, p. 11—12, anexa 4, p. 33—37 şi urm.

și să realizeze acorduri oficiale sau neoficiale cu ele. Această tendință trebuie încurajată, ca fiind un mijloc de :

(I) a atenua rezultatele funeste ale întîrzierilor previzibile în realizarea unor acorduri la nivel mondial ;

(II) a facilita astfel de acorduri și de a elibera F.M.I. de responsabilitățile care pot fi traduse în viață mai ușor și mai eficient la o scară regională, care este mai puțin incomodă și mai descentralizată ;

(III) a exploata mai complet șansele unei mai strînse integrări — pînă la nivelul uniunii monetare, economice și politice — ce va fi posibilă, încă pentru o perioadă lungă de timp, numai între țările a căror strînsă interdependență poate genera sprijinul politic și acceptarea pentru contopirea parțială a „suveranităților naționale", indispensabilă pentru o integrare avantajoasă a politicilor și instituțiilor lor.

1.5.5 *Rezumatul concluziilor.* Trebuie observat în concluzie că *înlocuirea* valutelor naționale de rezervă *cu conturi de rezerve ale Fondului,* ca instrument principal sau chiar unic pentru reglemente și acumulări de rezerve, *este premisa cea mai importantă pentru realizarea tuturor obiectivelor fundamentale ale reformei monetare internaționale :*

(I) Ajustarea concertată a creării de rezerve în conformitate cu cerințele unei creșteri potențiale neinflaționiste a producției și comerțului mondial.

(II) Utilizarea creării de rezerve pentru finanțarea unor obiective aprobate la nivel internațional și îndeosebi pentru finanțarea dezvoltării țărilor mai puțin dezvoltate (acțiune mai utilă decît susținerea fără discernămînt a prețului oficial al aurului sau a deficitelor balanței de plăți ale uneia sau ale cîtorva țări privilegiate, ale căror valute sînt valute de rezervă).

(III) Reducerea și compensarea fluxurilor dezechilibrante de capital speculativ, a căror sursă principală au fost excesul de valute de rezervă și supraevaluarea lor.

(IV) Posibila revenire la cursuri de schimb stabile, dar ajustabile, care vor rămîne inacceptabile pentru țările cu surplusuri atîta timp cît sistemul mondial de rezerve poate fi inundat cu cantități neprevăzute

de valute naţionale de rezervă. Acesta a fost, dealtfel, principalul motiv pentru suspendarea cursurilor de schimb stabile şi ajustabile, flexibilitatea cursurilor de schimb părînd singura măsură de siguranţă la dispoziţia ţărilor cu surplusuri, la nivel naţional, de luare a deciziilor împotriva achiziţionărilor inflaţioniste de către băncile lor centrale de valute de rezervă create prin emisiunile interne inflaţioniste de valute forte.

În măsura în care acordurile la nivel mondial rămîn zădărnicite de regula unei majorităţi apropiate de unanimitate pentru adoptarea amendamentelor la articolele acordului Fondului Monetar Internaţional, acestea trebuie realizate într-o măsură cît mai mare prin decizii politice concertate şi prin înţelegeri între ţările care sînt gata şi chiar dornice să încheie astfel de acorduri.

Celelalte reforme instituţionale în mecanismul F.M.I., propuse sau deja adoptate, trebuie să accelereze consultările şi acordul cu privire la evoluţia continuă şi funcţionarea unei ordini monetare internaţionale juste, acceptabile şi avantajoase, atît pentru toate ţările membre, cît şi pentru comunitatea internaţională în ansamblu.

Anexa 2

REDISTRIBUIREA VENITURILOR ŞI FINANŢAREA INTERNAŢIONALĂ A DEZVOLTĂRII

de James Grant şi Mahbub ul Haq

2.1 Introducere

Într-o lume tot mai interdependentă, caracterizată prin speranţe sporite şi printr-o creştere generală a producţiei probabil mai lentă, politica economică va trebui să acorde mai multă atenţie problemelor *distribuţiei în cadrul naţiunilor şi între naţiuni.* Convenţiile sociale implicite, structurate în cadrul societăţilor

și între ele, s-au bazat în timpul generațiilor trecute pe speranța de a se ajunge la o împărțire a beneficiilor ritmurilor mondiale înalte de creștere între bogați și săraci. Această împărțire s-a situat cu mult sub așteptări. Triplarea fără precedent a produsului global brut în perioada postbelică a avut loc fără o distribuție reală *între* națiunile bogate și cele sărace sau *în cadrul* națiunilor. În condițiile unei încetiniri a ritmurilor globale de creștere va fi tot mai mult nevoie — și în acest sens vor apărea presiuni — să se acorde mai multă atenție distribuției beneficiilor creșterii și soluționării sărăciei în masă. Ne putem aștepta ca aceste presiuni să se dezvolte în cadrul societăților ; mai previzibil, însă, ele vor crește între societăți. Aceste tendințe pot doar să accentueze cererile privind crearea unei noi ordini internaționale.

Ca un element esențial în stabilirea unei noi ordini internaționale este necesar să se dezvolte un nou cadru pentru ceea ce a VII-a sesiune specială a Adunării Generale a O.N.U. a numit *transferuri de resurse* „previzibile, sigure și continue" *de la bogați la săraci*, cadru bazat mai curînd pe unele nevoi internațional acceptate, ale celor săraci, decît pe generozitatea nesigură a bogaților. Ca și în cazul evoluției ordinilor naționale progresiste, asigurarea egalității șanselor pentru națiunile sărace trebuie să ajungă să fie privită nu ca o chestiune de caritate, ci ca o parte a unei noi înțelegeri care să le ofere o pondere semnificativă în cadrul unei ordini sociale echitabile. Succesul țărilor sărace în susținerea revendicărilor lor în fața țărilor bogate, pe baza echității și dreptății, va depinde atît de puterea lor de negociere, cît și de măsura în care ele pot prezenta garanții mai mari decît în prezent, garanții că transferul sporit de resurse se va face efectiv *în beneficiul majorităților lor sărace.*

2.2 Caracteristicile ordinii economice actuale

Pentru înțelegerea schimbărilor necesare sprijinirii efective pe plan internațional a dezvoltării trebuie făcută o scurtă trecere în revistă a caracteristicilor ordinii actuale.

Punctul de plecare îl constituie recunoașterea faptului că realizările spectaculoase obținute în știință și tehnologie în ultimele decenii au făcut ca secolul nostru să fie primul din istoria omenirii în care satisfacerea cerințelor minime ale unei vieți decente pentru toți reprezintă mai mult decît o speculație. Învățăm că sărăcia și bolile nu mai trebuie să fie soarta marii majorități a omenirii. În ultimele decenii am fost martorii unor ritmuri de creștere economică fără precedent. Multe țări din lumea a treia s-au dezvoltat mult mai repede decît au făcut-o țările industrializate în etapele similare ale dezvoltării. Numai în ultimul deceniu, țările din sudul Asiei au înfăptuit o „revoluție verde" în producția de grîu, demonstrînd realizările remarcabile care devin posibile atunci cînd știința și tehnologia sînt folosite în mod inteligent în sprijinul dezvoltării economice. În ansamblu, venitul pe locuitor a devenit mai mult decît dublu în perioada postbelică, ajungînd la peste 1 000 de dolari. Generația trecută a fost de asemenea martora unei mișcări fără precedent către autoguvernare și către participarea sporită a maselor la progresul societății. Au apărut peste 80 de state noi și peste un miliard de oameni s-au eliberat de sub colonialism.

2.2.1 *Declanșarea crizelor.* Cu toate acestea, în ultimii ani au început să apară cîteva serii de crize, perspectivele de continuare a progresului material fiind tot mai mult amenințate de nesocotința oamenilor. Aceste crize s-au centrat în jurul :

(I) creșterii fără o distribuție adecvată între țări ;

(II) creșterii fără o distribuție adecvată în cadrul țărilor ;

(III) supraîncărcărilor și colapsurilor sistemelor internaționale, ca o consecință a creșterii rapide ;

(IV) valorilor în schimbare referitoare la obiectivele și strategiile dezvoltării.

A. *Problema diferențelor dintre țări*

O serie de crize apar ca urmare a faptului că progresele rapide în ceea ce privește creșterea s-au făcut *fără o distribuție adecvată între societățile industriale*

puternice și țările sărace, mai numeroase. Diferența enormă dintre bogații și săracii lumii mai curînd crește decît scade (vezi capitolul 6). În țările lumii a treia se manifestă tot mai mult convingerea că interdependența crescîndă între ele și țările industrializate se bazează pe inegalitate, în timp ce interdependența țărilor industrializate are la bază o egalitate mult mai mare.

Din păcate, sistemele economice internaționale existente tind să favorizeze economiile care sînt deja bine cunoscute ca fiind „avute" (1). Negocierile comerciale din anii '60 au condus la înjumătățirea taxelor între țările industrializate, dar nu au adus aproape nici o reducere a taxelor asupra principalelor produse vîndute de țările lumii a treia. Mai mult, în decursul ultimilor 10 ani au fost create o mulțime de bariere netarifare, orientate în special împotriva produselor lumii a treia.

Țările sărace, în eforturile lor de a prospera, suferă și de pe urma dezavantajului de a avea rate de creștere a populației care, în ansamblu, sînt de circa trei ori mai ridicate decît cele din țările industrializate. Aceste rate, ca urmare a asistenței medicale și a practicilor nutriționale îmbunătățite, sînt duble sau chiar și mai mari decît cele pe care țările europene industrializate de astăzi le-au avut într-o etapă istoric comparabilă a dezvoltării.

B. *Problema diferențelor în cadrul țărilor*

Problemele care apar astăzi din cauza *participării necorespunzătoare la beneficiile progresului — și la distribuția acestora* — în cadrul țărilor bogate sînt în primul rînd probleme ale minorităților rasiale și culturale ; totuși, în majoritatea țărilor lumii a treia ele caracterizează viața majorității sărace a oamenilor. În multe din țările lumii a treia, prăpastia dintre

---

[1] Acest fapt este amplu demonstrat în Anexa 1, care arată gradul în care țările industrializate, în general, și S.U.A., în particular, au beneficiat cel mai mult în ultimii ani de pe urma creării rezervelor internaționale. Similar, în timp ce de „Runda Kennedy" au beneficiat toate țările, ea s-a dovedit deosebit de avantajoasă pentru țările bogate.

minoritatea în beneficiul căreia lucrează sistemul — muncitorii din fabrici, fermierii cu gospodării mai mari, funcționarii de stat, oamenii de afaceri și politicienii — și majoritatea săracă, care nu profită deloc sau abia profită de pe urma sistemului, se lărgește în mod periculos.

Țările occidentale au reușit în mare măsură, în cadrul eforturilor lor din ultimii 50—100 de ani, să obțină o *distribuție mai echitabilă a veniturilor*. O distribuție mai egalitară a veniturilor a fost realizată, de asemenea, în Europa de est, la un nivel mai scăzut al venitului pe cap de locuitor. Inegalitățile au scăzut substanțial în cadrul veniturilor regionale, veniturilor pe beneficiar și veniturilor pe consumator. Acest lucru este adevărat atît pentru venitul primar (brut, înainte de perceperea impozitului), cît și pentru venitul secundar (după perceperea impozitului) și terțiar (după redistribuirea completă). În Europa occidentală, *proporția veniturilor provenite din capital* s-a redus de la 40% în 1860 la 20% în 1960. Veniturile particulare provenite din capital sînt virtual absente în Europa de est. Venitul mediu al licențiaților universitari din Olanda a fost în 1900 de circa 7 ori mai mare decît media națională, iar în 1970 de circa 4 ori mai mare, în această perioadă în sistemul educațional avînd loc schimbări structurale. Se așteaptă ca acest raport să scadă la 2,5 în jurul anului 1990. Cifre asemănătoare se aplică și în cazul S.U.A. pentru aceeași perioadă. Această reducere înregistrată în țările occidentale este rezultatul a doi factori cu acțiune contrară: dezvoltarea tehnologică și nivelurile îmbunătățite de educație, care oferă mai multe posibilități de a participa la procesele economice și politice, ca, de exemplu, prin intermediul sindicatelor. În timp ce dezvoltarea tehnologică tinde să mărească raportul, educația și participarea la procesul de luare a deciziilor tind să-l micșoreze.

Pînă acum majoritatea țărilor au dat dovadă de o *inegalitate crescîndă* a veniturilor în fazele *de început* ale dezvoltării și de o *inegalitate descrescîndă* în *ultimele faze* ale acesteia. Experiența țărilor bogate sugerează că participarea sporită a majorității sărace

la procesul economic, socializarea, educația, mobilitatea mîinii de lucru și a capitalului și sistemele fiscale progresive cuprind mijloace de reducere a inegalității veniturilor. Unele dintre aceste mijloace pot fi (și într-adevăr sînt) aplicate într-o etapă mai timpurie a dezvoltării țărilor lumii a treia decît în cazul țărilor actualmente industrializate. Totuși, majoritatea țărilor sărace nu au procedat așa și suferă acut din cauza lipsei de eficacitate în soluționarea problemelor majorităților lor sărace, așa încît viabilitatea lor politică pe termen mai lung este amenințată. În plus, limitele impuse mobilității internaționale a mîinii de lucru necalificate, care astăzi sînt mult mai stînjenitoare decît atunci cînd cele mai multe din țările occidentale se industrializau, sporesc dificultățile dezvoltării în zilele noastre.

Strategiile generale din ultimii 25 de ani ale majorității țărilor lumii a treia au mizat pe — și de aceea au stimulat — limitarea consumului, investițiile masive în sectorul „modern" al economiei, bazat pe utilizarea intensivă a capitalului, sector deja privilegiat, ca mijloc de a spori la maximum economiile și ritmurile investițiilor și concentrarea cheltuielilor guvernamentale în proiecte „economice", și nu „sociale", cum ar fi educația, construcția de locuințe și salubritatea. O atenție insuficientă a fost acordată structurii producției, care are o influență importantă asupra participării majorității sărace la dezvoltare și la distribuția veniturilor. Acum a devenit clar ce a însemnat pentru cei mai săraci 40% din populația multor țări această *strategie de „strîngere a curelei"*. Nu numai că veniturile și nivelurile lor de trai relative au scăzut, uneori foarte mult, dar există numeroase dovezi care sugerează posibilitatea scăderii chiar și a *veniturilor absolute ale celor mai săraci 10—20%*.

În ciuda cîtorva succese, distribuția veniturilor continuă să se înrăutățească în multe din țările lumii a treia, cu toate că ritmurile de creștere ale P.N.B. sînt substanțiale. Astfel, comparînd distribuția veniturilor între grupul celor mai bogați 20% și grupul celor mai săraci 40% (2 :1 în unele țări ca S.U.A., Marea Britanie, Japonia și Canada), datele sugerează decalajul mare

între venituri în unele țări cum sînt Venezuela (8 :1), Mexic (6 :1), Jamaica (7 :1), Brazilia (6 :1), Tunisia (5 :1) și Coasta de Fildeș (5:1) (2). În primii ani după 1950, venitul total al celei mai bogate cincimi a populației mexicane era de zece ori mai mare decît cel al celei mai sărace cincimi ; în 1969 raportul era 16.

Distribuția defectuoasă a veniturilor este un indicator financiar al multor probleme sociale acute care apar din cauza imperfecțiunilor strategiilor actuale de dezvoltare : șomajul extensiv și folosirea incompletă a mîinii de lucru ; migrația masivă din zonele rurale în cele urbane, care depășește cu mult posibilitățile de angajare în orașe ; sistemele educațional și de sănătate de care beneficiază doar o minoritate privilegiată ; productivitatea scăzută la hectar în agricultură etc.

Există tot mai multe dovezi care demonstrează că o consecință serioasă a celui mai obișnuit tipar de dezvoltare actual, care lasă majorității sărace beneficiile limitate ale „strîngerii curelei", este aceea că *încurajează rate ridicate ale nașterilor* și perpetuează explozia populației, care consumă în prezent o parte atît de mare din beneficiile creșterii economice. Din contra, în cele cîteva, relativ puține, țări și regiuni în care majoritatea populației și-a împărțit beneficiile economice și sociale ale progresului național într-o măsură mult mai mare decît în majoritatea țărilor sărace — sau în majoritatea țărilor occidentale, în perioadele lor comparabile ale dezvoltării —, ratele nașterilor au scăzut vertiginos, în ciuda venitului național pe locuitor relativ scăzut și în ciuda noutății relative a programelor de planificare a familiei. Politicile adecvate care sporesc disponibilitatea asistenței medicale, educației și locurilor de muncă pentru grupurile cu venituri mai scăzute contribuie în mod semnificativ la motivația unor familii mai mici, motivație ce reprezintă o condiție preliminară pentru o reducere importantă a nașterilor.

---

[2] Vezi Anexa A-10 : *The U. S. and World Development : Agenda for Action 1975*, J. W. Howe (ed.), The Overseas Development Council, Praeger, New York, 1975.

C. *Problema supraîncărcării sistemelor*

O altă serie de crize apare ca urmare a faptului că ritmurile fără precedent ale creşterii economice şi, în particular, ritmurile de creştere de 5—6% ale producţiei globale de bunuri şi servicii din ultima parte a deceniului 1960—1970 şi din primii ani de după 1970 depăşesc capacitatea instituţiilor umane de a răspunde şi de a se adapta, constituind astfel o supraîncărcare a sistemelor. Ca şi scurtcircuitele dintr-un sistem electric supraîncărcat, numărul mare de colapsuri ale societăţii este un rezultat al faptului că instituţiile noastre nu se adaptează suficient de repede pentru a permite o continuare a creşterii rapide a producţiei din ultimii ani.

Încărcarea sistemelor a ajuns la ordinea zilei atît în cadrul ţărilor, cît şi între ele, pe măsură ce lumea s-a deplasat de la o economie de 1 trilion de dolari către sfîrşitul deceniului 1940—1950 către o economie de 3 trilioane de dolari în primii ani după 1970. Lumea a început să resimtă *supraîncărcarea ecologică:* poluarea oraşelor, eutroficarea lacurilor şi scăderea cantităţilor globale de peşte prins. Creşterile fără precedent din anii '60 şi din primii ani după 1970 în ceea ce priveşte populaţia şi bogăţia au extins atît de mult cererea, încît la o listă tot mai mare de mărfuri relaţia cerere-ofertă s-a deplasat către o *„piaţă a vînzătorului"* de la ceea ce fusese timp de mulţi ani o *„piaţă a cumpărătorului"*. Petrolul oferă o bună ilustrare privind această deplasare şi modul în care vînzătorii altădată slabi din ţările lumii a treia şi-au utilizat noua putere pentru a tranşa vechile lor nemulţumiri economice şi politice. Aceleaşi forţe care au provocat o creştere a cererii au condus la criza actuală, pentru o perioadă de mai mulţi ani, a cîtorva mărfuri primare critice, în special hrană şi îngrăşăminte. „Stagflaţia" — o inflaţie de ordinul doi însoţită de o producţie economică cu stagnări — este un alt simptom.

Evenimentele pun tot mai clar în lumină faptul că lumea nu mai poate extrapola cu încredere pentru următorii 25 de ani tiparul de creştere al anilor '50 şi '60, care ar conduce la un produs global brut mai mult decît triplu faţă de cel actual. Aceasta va ridica

probleme politice serioase într-o eră cu rate ridicate de creștere a populației și cu așteptări tot mai mari de perpetuare a bunăstării materiale personale. Devine urgentă necesitatea de a făuri noi sisteme, mai capabile să efectueze schimbările cerute în sfera aprovizionării cu resurse deficitare, pentru a putea fi menținute ritmuri de creștere rațională și pentru a împărți povara încetinirii creșterii cît mai echitabil. Dependența fiecărui stat de sistemele internaționale conduse în comun este atît de mare, încît dezvoltarea insuficientă a țărilor sărace devine frecvent o problemă a țărilor bogate, tot așa cum risipa, poluarea și recesiunea tot mai adîncă a acestora din urmă devin adesea probleme ale țărilor sărace.

D. *Schimbarea stilurilor de viață și dezvoltarea prin forțele proprii*

O altă caracteristică a ordinii economice actuale o constituie faptul că *semnificația dezvoltării este pusă tot mai des în discuție* atît în cele mai bogate, cît și în cele mai sărace țări ; în primele, ca urmare a invadării lor cu bunuri materiale și cu consecințele acestora ; în celelalte, din cauza conștiinței crescînde a faptului că atît experiența capitalistă, cît și cea comunistă sînt în multe privințe nepotrivite pentru ele.

Dezvoltarea a însemnat multă vreme pentru majoritatea oamenilor din țările bogate producerea a tot mai multe bunuri — hrană, automobile, locuințe, frigidere, medicamente ș.a.m.d. Acum, cînd necesitățile vieții sînt satisfăcute pentru marea majoritate a populației țărilor bogate, mulți își dau seama că mai multe bunuri nu înseamnă în mod necesar mai multă „fericire“ și că, de fapt, pot însemna tocmai contrarul, adică poluare, aglomerație în orașe și alte probleme generate de bogăție, multiplicate ca număr și sporite ca gravitate. Cuvinte ca tehnologie, creștere și urbanizare, toate provocînd o reacție pozitivă în multe din țările lumii a treia, pot provoca acum o reacție negativă din partea multor americani și europeni. Mișcările pentru o contra-civilizație de acum cîțiva ani și succesul unor cărți ca *Greening of*

America (3) s-au potolit poate, dar întrebările pe care le-au ridicat sînt acum bine întipărite în societatea occidentală. Inspirat de criza energiei și a hranei — care favorizează reducerea temperaturii în locuințe, automobile mai mici, carnea obținută cu un consum mai mic de cereale, ca mijloace de a soluționa dezechilibrele ofertă-cerere prin limitarea ofertei —, un nou sistem valoric, mai potrivit nevoilor viitoare, poate lua naștere, zbătîndu-se și țipînd, în deceniul următor.

În paralel cu această conștiință crescîndă a inadecvărilor unei teorii a dezvoltării, care atît în societățile capitaliste, cît și în cele socialiste a avut ca scop să producă „mai mult, tot mai mult", se situează recunoașterea faptului că multe din societățile care sînt sărace în prezent, și în special pătrimea cea mai săracă a omenirii, nu pot spera să atingă nivelurile actuale ale bogăției materiale — și risipa extensivă — din America de Nord și Europa și trebuie să-și dezvolte *modele* de dezvoltare *bazate în mai mare măsură pe forțele proprii*, modele potrivite condițiilor lor specifice (vezi capitolul 5). Există tot mai mult credința că ele au nevoie nu numai de sisteme mai eficace în ceea ce privește costurile care să asigure sănătate, educație și servicii agricole marii mase a populației lor, și nu numai unei minorități privilegiate ca în prezent, dar au de asemenea nevoie de noi valori în înțelegerea dezvoltării și progresului

2.2.2 *Principalele caracteristici ale ordinii actuale bazate pe „ajutor"*. Numai în acest context pot fi revizuite relațiile viitoare dintre țările bogate și cele sărace și poate fi căutată o nouă bază pentru transferurile internaționale de resurse. Dar, înainte de a face asta, este important să schițăm unele ipoteze pe care se bazează actuala ordine a „ajutorului" și ce este greșit în ele. Ceea ce este mai important poate fi rezumat după cum urmează :

(I) Transferurile actuale de resurse din țările bogate în cele sărace sînt *totalmente voluntare*, depinzînd numai de voința politică fluctuantă a țărilor bogate.

---

[3] Charles A. Reich. *The Greening of America*, Random House, New York, 1970.

Volumul și condițiile celei mai mari părți a asistenței sînt dictate de decizii pe termen scurt, fără nici o perspectivă pe termen mai lung în ceea ce privește garantarea acestei asistențe.

(II) Ca urmare, nu există nici o *bază acceptată* pentru transferurile de resurse. „Ajutorul" este acordat dintr-o varietate de motive, incluzînd considerente legate de războiul rece, întîietatea internațională, influența politică, relațiile speciale cu fostele colonii, interesele economice interne și internaționale, considerentele morale, ponderea relativă a acestor factori schimbîndu-se mult în timp și de la o țară la alta. Ca o ilustrare, circa 25% din totalul transferurilor de resurse sînt guvernate încă în prezent mai curînd de „relații speciale" cu cîteva foste colonii (constituind numai 3% din populația totală a lumii a treia), decît de sărăcia relativă sau de nevoile de creștere ale țărilor sărace.

(III) Singura învoială internațională care există în prezent în legătură cu transferurile de resurse este cuprinsă în acceptarea de către națiunile bogate a unei sarcini de 1% din P.N.B., din care 0,7% ca ajutor oficial de dezvoltare (A.O.D.) în condiții destul de avantajoase. Cu toate acestea, acceptarea acestei sarcini de către țările bogate s-a făcut lent și în silă (multe țări nesubscriind încă oficial la această sarcină sau, așa cum este cazul S.U.A., neajungînd la un acord asupra datei la care această sarcină trebuie îndeplinită). Realizările reale au fost foarte dezamăgitoare. Ajutorul oficial de dezvoltare din partea a 17 țări membre ale C.A.D. a scăzut în realitate de la 0,52% în 1960 la 0,3% în 1975.

(IV) Pînă acum, transferurile internaționale de resurse au fost considerate în primul rînd ca o responsabilitate a țărilor industrializate *occidentale*. Economiile cu planificare centralizată au acordat un mic ajutor bilateral și nu au participat la nici unul din canalele multilaterale importante de asistență. Țările O.P.E.C., de curînd solvabile, au intrat recent în scenă și au început deja transferarea unor sume considerabile (un procent estimat la 2% din produsul lor național brut combinat, sub formă de plăți efectuate în 1974, acest procent fiind așteptat să crească în 1975

și 1976, ca rezultat al angajamentelor din 1975, estimate la 11 miliarde de dolari sau 5% din P.N.B.), dar nu sînt încă sistematic integrate în cadrul general al transferurilor internaționale de resurse.

(V) În trecut nu s-a acordat suficientă atenție *condițiilor* asistenței internaționale și conceptului de *transfer net* de resurse. Ca urmare, lumea a treia a acumulat pînă acum o *datorie* financiară totală de circa 150 de miliarde de dolari, în așa fel încît aproape jumătate din ajutorul nou pe care îl primesc țările lumii a treia este folosită pentru plata anuală a datoriilor.

(VI) În timp ce ajutorul extern a jucat la un moment dat un rol important în dezvoltarea unor țări, contribuția generală a acestui tip de transfer de resurse la nivelul și caracterul dezvoltării economice rămîne *controversată* : lumea a treia a formulat în repetate rînduri acuzația că acest ajutor a fost acordat uneori în așa fel încît să submineze fermitatea națională, să intre în conflict cu prioritățile planificării naționale, să transfere tehnologii, sisteme de educație și concepte de dezvoltare neesențiale, să lege țara destinatară de sursa de ajutor la un cost prohibitiv, să promoveze mai curînd interesele unei minorități privilegiate din țara destinatară, și nu pe cele ale majorității. Criticile aduse ajutorului în țările industrializate pretind că ajutorul se irosește în mare parte, că sprijină guverne represive (sau experiențe socialiste) și că descurajează eforturile indigene de a economisi și a investi. Aceste controverse nu constituie un ghid invariabil către adevăr în fiecare caz, dar ele ilustrează în general cît de nefericiți sînt destinatarii tipului actual de ajutor, cu cîtă nemulțumire privesc donatorii această sarcină permanentă și cît de urgent este un nou start în această direcție.

2.3 Căutarea unui nou cadru al ordinii economice internaționale

Lumea a devenit atît de interdependentă, încît pentru prima oară este nevoie de o ordine economică care să țină seama de nevoile întregului glob. Este

foarte clar acum că o nouă ordine mondială trebuie în mod necesar să se bazeze pe recunoașterea interdependenței între națiuni, fie ele bogate sau sărace, și, ca urmare, pe reciprocitatea avantajelor pe care le implică această noțiune. Această nouă ordine economică globală reclamă înainte de toate un răspuns la provocarea făcută țărilor industrializate ale Nordului de către țările în curs de dezvoltare ale Sudului, provocare întruchipată în apelul lor pentru o nouă ordine economică internațională, o atenție deosebită fiind acordată nevoilor miliardului cel mai sărac din populația lumii. Perspectivele de succes ale acestei noi ordini economice mondiale sporesc în măsura în care ea răspunde de asemenea nevoilor țărilor industrializate în eforturile lor de a face față interdependenței crescînde în acest cadru nou. Este evidentă nevoia ca răspunsul la această provocare să fie dat cu o asemenea ingeniozitate, încît toate părțile principale să-și dea seama că în cele din urmă vor avea de cîștigat.

O *„învoială" planetară în privința dezvoltării*, care țintește realizarea unor avantaje pentru lumea a treia, și îndeosebi pentru miliardul cel mai sărac al populației ei, ar trebui să ajungă în curînd să fie privită ca avantajoasă pentru o majoritate largă a guvernelor, atît din țările dezvoltate, cît și din cele în curs de dezvoltare. Motivele pentru care ea va fi considerată avantajoasă vor diferi mult : de la cele pur umanitare pînă la interesele personale cele mai calculate, atît în țările bogate, cît și în cele sărace. Ceea ce poate uni aceste guverne și grupuri de interese divergente este recunoașterea faptului că un *atac* eficace și finanțat în comun *asupra sărăciei* poate ușura problemele generale ale :

(I) creșterii populației (prin accelerarea ritmului „tranziției demografice" în țările lumii a treia) ;

(II) deficitului de hrană (prin sporirea ponderii forței de muncă în producția de hrană, ca parte a strategiilor de dezvoltare rurală) ;

(III) deteriorării mediului înconjurător (în măsura în care aceasta este legată de curba mărimii populației) ;

(IV) creşterii şomajului în ţările lumii a treia ;

(V) costurilor politice ale unui răspuns necorespunzător la nevoile umane de bază.

Guvernele sceptice în ceea ce priveşte meritele abordării acestui pachet de probleme ar putea fi convinse dacă problema regulilor accesului la resurse (pentru ţările industrializate) şi la pieţe (pentru ţările lumii a treia), precum şi cooperarea în soluţionarea unor nevoi comune, cum ar fi revizuirea importantă a ordinii monetare, ar fi direct legate de „atacul asupra sărăciei".

2.3.1 *Redistribuirea veniturilor.* Dreptatea şi o ordine mondială efectivă reclamă o reducere substanţială, preferabil o înjumătăţire în jurul anului 2000, a *decalajului relativ privind veniturile* între ţările dezvoltate şi cele în curs de dezvoltare, o atenţie deosebită fiind acordată celei mai sărace zecimi a populaţiei lumii. Dacă acest obiectiv este realizat, problema sărăciei absolute va fi rezolvată în cadrul acestui proces. Aceste două obiective — reducerea decalajelor relative privind veniturile şi *abolirea sărăciei absolute* — pot fi realizate prin trei seturi cuprinzătoare de măsuri :

(I) un transfer sporit de resurse din ţările industrializate *către ţările mai sărace din lumea a treia,* acordîndu-se o atenţie sporită utilizării acestor resurse pentru soluţionarea directă a problemei sărăciei ;

(II) un transfer sporit de resurse de la minoritatea mai bogată şi avantajată din ţările lumii a treia către majoritatea săracă ;

(III) revizuirea strategiilor de dezvoltare ale majorităţii ţărilor lumii a treia şi a unor ţări industrializate, pentru a se acorda o atenţie mult mai mare asigurării *locurilor de muncă,* precum şi asigurării unor niveluri minime de *educaţie, sănătate, nutriţie, adăpost şi îmbrăcăminte.* Aceasta ar pregăti calea unei abordări mai raţionale a planificării familiei pentru majorităţile lor sărace. Există dovezi recente, încurajatoare, provenite dintr-un număr de ţări ale lumii a treia cu o gamă largă de sisteme economice, care sugerează că condiţiile esenţiale minime ale bunăstării umane pot fi satisfăcute pentru marea majoritate a populaţiei şi că ratele naşterilor pot fi

reduse brusc, în timp ce nivelurile venitului pe locuitor sînt încă destul de scăzute, atunci cînd se acordă o atenţie deosebită în cadrul strategiilor de dezvoltare mai curînd soluţionării nevoilor majorităţii sărace decît urmăririi cu orice preţ a obiectivelor de creştere a P.N.B.

Trebuie subliniată legătura intimă dintre ordinea economică naţională şi ordinea economică internaţională. Dacă nu se operează schimbări structurale interne care să permită ca transferurile externe de resurse să fie canalizate spre satisfacerea nevoilor umane de bază, orice extindere a transferurilor externe îşi va pierde mult din justificare, deoarece asemenea transferuri abia dacă pot întări structurile de putere existente. Iar dacă nu se produc schimbări structurale interne în ţările bogate pentru a facilita o redistribuire raţională şi echitabilă a industriilor, forţele politice interne din ţările bogate vor împiedica ţările sărace să aibă un acces mai corespunzător la pieţele lor de produse finite şi bunuri prelucrate.

2.3.2 *Finanţarea dezvoltării.* Un nou cadru pentru transferurile internaţionale de resurse constituie o parte esenţială a efortului de a instaura o nouă ordine internaţională. Va fi nevoie de timp pentru negocierea unui astfel de cadru şi pentru aşezarea diverselor lui elemente la locul lor ; totuşi pot fi identificate de pe acum unele din principiile pe care ar trebui să se bazeze acest cadru.

(I)În sistemul de transfer al resurselor trebuie introdus un element de *automatism.* Realist vorbind, comunitatea mondială se află încă într-o etapă prea timpurie de evoluţie şi de recunoaştere a interdependenţelor ei pentru a accepta conceptul de impunere a ţărilor bogate în beneficiul ţărilor sărace. Însă conceptul nu este necesar să fie acceptat în întregime ; el poate fi introdus treptat, prin diverse instrumente : (a) o proporţie mai mare din lichiditatea internaţională creată de F.M.I. (fie prin D.S.T.-uri, fie prin vînzări de aur) poate fi pusă la dispoziţia ţărilor lumii a treia pentru dezvoltare, fie prin instituţii financiare internaţionale sau regionale, fie direct ; (b) pot fi dezvoltate unele *surse de finanţare internaţională*

— cum ar fi impozitul pe resursele neregenerabile, impozitul asupra poluanților internaționali, impozitul asupra activităților întreprinderilor transnaționale, bonificații acordate țării de origine din impozitele asupra cîștigurilor imigranților calificați din țările lumii a treia, impozite sau indemnizații privind activitățile comerciale legate de administrarea bunurilor internaționale — de exemplu, fundul oceanelor, spațiul extraterestru, regiunea Antarcticii ; diferite propuneri pentru impunerea funcționarilor civili internaționali, bunurilor de consum de folosință îndelungată și cheltuielilor pentru armament ; (c) dacă țările industrializate bogate nu sînt de acord să se autoimpună, *alții pot colecta* și distribui aceste sume rezultate din impozite pe baza a ceea ce consumă țările bogate — de exemplu, un „impozit de dezvoltare" de un singur dolar pe baril aplicat de O.P.E.C. ar putea crea un fond comun de dezvoltare de peste 10 miliarde dolari anual. Instrumentele sînt numeroase : cel mai dificil aspect este de a convinge țările bogate că un sistem mai automat al transferurilor internaționale de resurse va fi pînă la urmă în propriul lor interes, prin aceea că el va reduce în mare măsură conflictele actuale și controversele fără sfîrșit dintre țările bogate și cele sărace în problema „ajutorului".

(II) Centrul asistenței internaționale trebuie *să se deplaseze spre țările cele mai sărace* și, în cadrul acestora, către *păturile cele mai sărace* ale populației. Acestea sînt în general țările cu un venit pe locuitor mai mic de 200 de dolari, în majoritatea lor din Sudul Asiei și din Africa Saheliană, conținînd peste un miliard din oamenii cei mai săraci din lume. Pentru țările în curs de dezvoltare cu venituri mai mari, ceea ce este important este accesul lor la piața internațională a capitalului și lărgirea posibilităților comerciale, și nu asistența concesională. În prezent, națiunile cele mai sărace cu un venit pe locuitor mai mic de 200 dolari beneficiază numai de jumătate din totalul asistenței nerambursabile. Există posibilități considerabile pentru trecerea asistenței nerambursabile de la țările în curs de dezvoltare cu un venit mediu la țările cele mai sărace și pentru compensarea celor dintîi prin concesii comerciale mai mari. Dacă

asistența internațională este reorientată astfel, este esențial de asemenea ca ea să ia forma subvențiilor, fără a crea o obligație inversă de creștere a pasivelor reprezentate de plata datoriilor la un nivel scăzut de sărăcie. Ca un obiectiv intermediar, ar trebui adoptat angajamentul ca cel puțin 90% din asistența publică internațională să ia forma fie a subvențiilor, fie a împrumuturilor în condițiile A.I.D.

(III) Ar fi de asemenea logic ca asistența internațională să fie legată de *programele naționale avînd ca scop satisfacerea nevoilor umane minime*, oricît de slab ar putea fi acest concept. Aceasta ar asigura eforturilor internaționale de asistență atît un obiectiv, cît și o direcție și ar face din asistență o problemă pe o perioadă de timp limitată, pînă cînd unele din cele mai negative manifestări ale sărăciei — subnutriția, analfabetismul și condițiile mizere de trai — vor fi eliminate, atît prin eforturi internaționale, cît și prin sporirea capacității guvernelor naționale de a lansa un atac direct asupra sărăciei. Totuși, aceste programe n-ar trebui să se bazeze pe conceptul unui simplu transfer de venituri către cei săraci, ceea ce ar crea o dependență permanentă, ci pe creșterea productivității săracilor și pe integrarea lor în sistemul economic. Este dificil să se estimeze ce investiție va fi necesară pentru a aduce majoritatea omenirii la nivelul nevoilor umane minime ; pentru aceasta este nevoie de multă muncă de concepție și practică. Totuși, o evaluare aproximativă, bazată pe diverse studii ale Băncii Mondiale, arată că s-ar putea să fie nevoie de o investiție totală de circa 125 de miliarde de dolari (la prețurile din 1974) într-o perioadă de 10 ani (de exemplu, hrană și nutriție — 42 de miliarde de dolari, educație — 25 de miliarde de dolari, alimentare cu apă în zonele rurale și urbane — 28 de miliarde de dolari, locuințe urbane — 16 miliarde de dolari, transport urban — 8 miliarde de dolari, programe privind populația și sănătatea — 6 miliarde de dolari). Desigur, aceste estimări vor varia considerabil, în funcție de stilul de dezvoltare urmărit de diferite țări. Cu toate acestea, avantajele stabilirii unui astfel de obiectiv pentru eliminarea sărăciei constau în faptul că el poate fi ușor înțeles de publicul (și, există speranța,

de politicienii) din țările bogate ; el poate constitui baza unui efort conjugat între guvernele naționale și comunitatea internațională ; el oferă o formulă pentru asistența nerambursabilă și stabilește o perioadă de timp specifică în care ar trebui îndeplinită această sarcină. Mai mult, trebuie acordată atenție compoziției investiției, în special investiției în dezvoltarea resurselor umane. Desigur că satisfacerea nevoilor majorității sărace nu este numai o problemă de investiții. Ea este, de asemenea, o problemă de schimbare socială, unele aspecte ale acesteia nereclamînd deloc investiții substanțiale.

(IV) Asistența internațională, mai automată și bazată numai pe subvenții, ar trebui acceptată de comunitatea internațională ca un *aranjament de tranziție*, care urmează să-și înceteze existența de îndată ce unele din cele mai negative manifestări ale sărăciei vor fi eliminate. Acest lucru este necesar atît pentru a proteja îndemnul de bazare pe forțele proprii în lumea a treia, cît și pentru a sublinia faptul că elementul esențial în noua ordine internațională nu este atît redistribuirea veniturilor și bogăției din trecut, cît distribuția șanselor de creștere viitoare. *Accentul trebuie pus pe egalitatea șanselor, nu pe egalitatea veniturilor.* Fiecare țară în curs de dezvoltare trebuie să-și structureze propriul ei model de dezvoltare și propriul ei stil de viață și, pentru ca aceasta să se poată realiza, asistența internațională trebuie să fie considerată doar ca o suplimentare temporară a eforturilor interne ale țărilor cele mai sărace.

(V) *Cine trebuie să asigure* această asistență și cum trebuie împărțite sarcinile ? Evident, ea ar trebui să fie asigurată de țările cele mai bogate prin prisma venitului lor pe locuitor. Totuși, în următorii cîțiva ani problema va consta în faptul că țările industrializate bogate — cu un venit mediu pe locuitor de circa 4 700 de dolari, pentru membrii C.A.D. — pot întîmpina dificultăți ale balanțelor de plăți, în timp ce majoritatea țărilor solvabile din O.P.E.C. (altele decît Arabia Saudită, Kuweit, Libia, Qatar și Uniunea Emiratelor Arabe, cu un venit mediu pe locuitor de circa 4 000 de dolari) nu sînt destul de bogate pentru a furniza fonduri mari pentru subvenții,

deoarece venitul lor mediu pe locuitor este încă mai mic de 500 de dolari. O soluție evidentă ar fi să se combine volumul împrumuturilor oferite de O.P.E.C. cu disponibilitatea de fonduri pentru subvenții provenite din țările industrializate și din cele mai bogate țări din O.P.E.C. Dar o asemenea formulă va furniza probabil resurse în condiții intermediare, cu o proporție a subvențiilor de 50—60% și nu integral sub formă de subvenții, cum s-a recomandat mai sus. Totuși, această *„soluție de ordinul a' doilea"* constituie singurul curs de acțiune posibil pentru următorii cîțiva ani, în afară de cazul în care unele din mecanismele automate sugerate la punctul I de mai sus intră în funcțiune.

(VI) Trebuie făcut, de asemenea, un efort important pentru a asigura un cadru în care *țările socialiste* mai bogate să poată juca un rol mult mai substanțial decît contribuția lor actuală limitată.

(VII) Dacă cadrul transferurilor internaționale de resurse va trebui restructurat conform principiilor indicate mai sus, un corolar logic este acela că trebuie folosite tot mai mult *canale multilaterale* pentru orientarea asistenței, acestea fiind preferate canalelor bilaterale. Acest lucru va fi în concordanță cu un mai mare automatism al transferurilor, cu alocații bazate mai curînd pe sărăcie și nevoie decît pe relații speciale și cu un sistem mai ordonat de împărțire a sarcinilor.

(VIII) În scopul de a dezvolta un nou cadru al asistenței, este important să se inițieze o schimbare fundamentală în cel puțin trei direcții :

(a) Trebuie făcute aranjamente pentru a se asigura un forum de negociere pentru *achitarea eșalonată a datoriilor din trecut.* Este momentul să se revitalizeze propunerea Comisiei Pearson de a se convoca o conferință a principalilor creditori și debitori pentru a discuta și adopta principiile unei modalități de ușurare a sarcinilor din trecut. Pentru țările cele mai sărace, cea mai potrivită formă de ușurare a poverii datoriilor ar fi ca datoriile lor din trecut să fie consolidate și refinanțate în condițiile A.I.D.

(b) Deoarece concesiile, închirierile și contractele negociate în trecut de țările lumii a treia cu *întreprinderile transnaționale* reflectă adesea puterea lor ine-

gală de negociere și deoarece în prezent există un climat de agitație continuă și de nesiguranță în privința investițiilor străine particulare, trebuie stabilit un mecanism care să permită o *negociere eșalonată a contractelor din trecut,* într-o perioadă de timp specificată și sub supraveghere internațională. Raportul recent al Grupului de Persoane Competente prezentat Secretarului General al O.N.U. (4) furnizează un cadru în care poate fi elaborat și adoptat în sistemul O.N.U. un nou cod de conduită pentru întreprinderile transnaționale și pot fi asigurate aranjamente pentru supravegherea internațională a respectării acordurilor (vezi Anexa 7).

(c) Este esențial de asemenea *să fie revizuită structura instituțiilor internaționale,* pentru a le permite să funcționeze mai eficace și să reflecte noile realități. Astfel, trebuie revizuită structura Națiunilor Unite (eforturile inițiate în prezent de raportul „Grupului de Experți ai celor 25" pot duce la aranjamente mai eficace și mai realiste), iar Banca Mondială și alte instituții financiare multilaterale trebuie să asigure o participare mai mare a noilor țări donatoare nete (de exemplu, țările O.P.E.C.) și a țărilor destinatare. Trebuie făcut un efort important pentru a integra toate transferurile de resurse, inclusiv cele din țările socialiste și din țările O.P.E.C., într-un cadru general. În sfîrșit, este nevoie de echivalentul unui Tezaur Mondial, ale cărui resurse să provină dintr-un sistem de taxe internaționale și din proprietatea asupra resurselor productive internaționale (cum este fundul oceanelor) și al cărui obiectiv fundamental să fie dezvoltarea echitabilă a lumii și eradicarea sărăciei.

Realist vorbind, nu va fi ușor să se negocieze simultan toate principiile de mai sus sau să fie traduse imediat în viață. Ideea de bază în enunțarea lor este mai curînd de a indica sensul negocierii unui nou cadru pentru transferurile internaționale de resurse și nu de a oferi un plan de detaliu, care poate fi elaborat

---

[4] *The Impact of Multinational Corporations on Development and on International Relations,* UN, N. York, 1974.

numai după negocieri dificile și serioase menite să asigure un echilibru între diferitele interese opuse. Un cadru „idealizat" ar include majoritatea elementelor menționate mai sus ; un cadru mai practic va trebui desigur să recurgă la multe compromisuri și „soluții de ordinul al doilea", cel puțin pe termen scurt.

2.4 Propuneri concrete : Implicațiile pentru Banca Mondială

Orice cadru nou ce va fi negociat va avea *implicații* majore pentru viitorul *Băncii Mondiale,* în prezent cea mai importantă instituție internațională de canalizare a asistenței către lumea a treia (5). Primatul rolului Băncii Mondiale în viitor va depinde, desigur, de cît de bine și cît de repede se poate adapta aceasta la realitățile în schimbare. Înainte de a indica natura schimbărilor cărora Banca Mondială va trebui să le facă față și pe care va trebui să le accepte, ar fi util să trecem în revistă foarte pe scurt esența concepției care a stat la baza acestei instituții de la începuturile sale, adică din 1946.

Banca Mondială și-a început existența sub forma unui efort finanțat de S.U.A. pentru reconstrucția Europei și Japoniei, și nu ca un efort internațional pentru canalizarea asistenței către lumea a treia. În 1964, circa o treime din plățile ei erau încă destinate țărilor industrializate, care în prezent nu mai sînt incluse în programul său de împrumuturi. În ultimele trei decenii, ea a manifestat un dinamism considerabil, în lumina realităților în permanentă schimbare. Mai întîi, ea a devenit un intermediar (prin mijlocirea împrumuturilor B.I.R.D.) între piețele de capital ale lumii și țările lumii a treia mai demne de credit, care încă nu puteau obține acest capital pe baza propriilor lor garanții. Pe măsură ce povara datoriilor a crescut în țările cele mai sărace, banca a creat în 1960 o fereastră „flexibilă" (A.I.D.), pentru

[5] Multe din cele expuse aici se aplică de asemenea băncilor de dezvoltare regionale.

a furniza acestui grup de țări resurse pe termen lung în condiții avantajoase. Prioritățile sale sectoriale s-au schimbat, și ele, odată cu cerințele destinatarilor. Cu toate că în prima fază a furnizat în special echipament și consultanți pentru proiecte de infrastructură, ea a promovat în ultimii cinci ani un atac direct asupra sărăciei : de exemplu, în perioada 1964—1968, circa două treimi din împrumuturile sale totale au fost folosite pentru dezvoltarea transportului, energiei și comunicațiilor, în timp ce în prezent o proporție asemănătoare este destinată dezvoltării rurale, industriei, educației, alimentării cu apă, nutriției și proiectelor privind populația. Banca a acordat din ce în ce mai rar împrumuturi țărilor lumii a treia cu un venit mai ridicat pe locuitor (peste 1000 de dolari) și și-a concentrat atenția asupra țărilor cele mai sărace (sub 200 de dolari), pentru care singurele limitări sînt impuse de disponibilitatea totală a resurselor concesionale : peste 90% din resursele A.I.D. sînt orientate în prezent către țările cu un venit pe locuitor sub 200 de dolari. Astfel, vitalitatea Băncii Mondiale s-a reflectat în capacitatea ei de a se adapta și de a improviza pe măsură ce situația a cerut acest lucru. Nevoia de adaptare va fi cu mult mai mare în viitor. Nu este posibil să intrăm aici în detalii, dar din discuțiile anterioare este deja clară cel puțin o direcție generală a schimbării, care va fi rezumată foarte pe scurt în cele ce urmează.

(I) Pentru a deveni o instituție cu adevărat internațională și pentru a șterge imaginea ei de asociație occidentală, *Banca Mondială trebuie să vizeze universalitatea calității de membru*, atît în privința contribuabililor ei potențiali, cît și în privința destinatarilor (beneficiarilor). Ca urmare, unele dintre regulile inițiale ale jocului, care împiedică intrarea în asociație a unor noi membri, trebuie schimbate. De exemplu, dacă baza de capital a B.I.R.D. este lărgită, membrii actuali au dreptul de preempțiune asupra subscripțiilor suplimentare de capital, astfel încît noii membri nu pot intra în posesia acestora sau cotele lor relative nu pot fi schimbate decît cu permisiunea tacită a

membrilor actuali. Similar, drepturile de vot în A.I.D. se bazează pe contribuțiile cumulate din 1960 încoace, astfel încît dacă O.P.E.C., de exemplu, ar dori să contribuie chiar și cu 50% la recompletarea A.I.D va obține doar 10% din totalul drepturilor de vot, ceea ce nu ar încuraja probabil participarea sa. De asemenea, un obstacol stînjenitor în calea aderării *țărilor socialiste* la Banca Mondială l-a constituit condiția ca ele să devină în prealabil membre ale F.M.I., condiție neacceptabilă pentru ele. Principalul aspect constă în aceea că în timp ce, în momentul conferinței de la Bretton Woods, Banca Mondială era imaginată în primul rînd ca o asociație occidentală, în prezent trebuie găsite căi pentru a face ca ea să devină cu adevărat internațională și în acest sens trebuie negociată activ participarea țărilor O.P.E.C. și a țărilor socialiste la acțiunile ei. În climatul în curs de cristalizare, universalitatea calității de membru devine unul din principiile cele mai importante care trebuie urmărit în evoluția ei viitoare.

(II) Din cele de mai sus rezultă că trebuie găsite formule noi pentru restructurarea *drepturilor de vot* în cadrul Băncii Mondiale (inclusiv A.I.D.). Cu toate că drepturile de vot au fost revizuite de-a lungul timpului, ele mai reflectă încă în mare echilibrul puterilor economice, financiare și politice din anii '40. De exemplu, Marea Britanie continuă să aibă o putere de vot dublă față de R.F.G. și aproape triplă față de Japonia ; Belgia și Olanda au împreună o putere de vot mai mare decît țările O.P.E.C. luate la un loc ; Iranul are o putere de vot mai mică decît India, iar Pakistanul are o putere de vot dublă față de Arabia Saudită. În total, țările lumii a treia (exclusiv O.P.E.C.) dețin doar 31% din puterea de vot totală. De aceea, este important să se efectueze o revizuire generală și temeinică a structurii puterii de vot, care să conducă la înlocuirea trecutului istoric cu realitățile actuale în așa fel încît țările O.P.E.C. să poată fi convinse să joace un rol mai mare, țările lumii a treia să obțină mai multe asigurări că vocea lor se va face mai mult și mai atent ascultată

atunci cînd se iau decizii care le afectează dezvoltarea, iar liderii stabiliți să continue să joace un rol important, deși în mod necesar mai redus, în conducerea instituției. Nu este necesar să se pornească de la formule preconcepute ; ceea ce este într-adevăr necesar, este să se stabilească o recunoaștere clară a nevoii de schimbare și de a asigura forumuri adecvate de negociere, în care să poată fi imaginate formule acceptabile.

(III) Dacă transferurile internaționale de resurse tind să devină mai *automate,* așa cum s-a argumentat mai devreme, Banca Mondială poate apărea ca un prim canal pentru acele transferuri, cu condiția ca ea să poată cîștiga *încrederea* comunității mondiale în ansamblu. În orice caz, este nevoie de un mai mare automatism în asigurarea resurselor financiare ale Băncii Mondiale /A.I.D./, pentru ca Banca Mondială să fie eliberată cît mai mult de presiunile bilaterale și pentru ca ea să joace un rol cu adevărat multilateral în cadrul unei noi ordini economice. Astfel, trebuie făcute eforturi pentru a lega cel puțin o parte din fondurile A.I.D. de crearea de D.S.T.-uri sau de vînzările de aur sau de unele surse provenite din taxe internaționale, așa cum s-a menționat mai înainte. În ceea ce privește B.I.R.D., ar fi logic ca în loc să se ceară permisiunea guvernului implicat înainte de emiterea garanțiilor sale, ea să aibă dreptul în mod automat să împrumute pe orice piață de capital unde țara în cauză are o balanță generală de plăți pozitivă.

(IV) În timp ce Banca Mondială a manifestat o vitalitate considerabilă în adîncirea activităților sale, ea nu a arătat aceeași vitalitate în extinderea gamei serviciilor sale (adică finanțarea stocurilor tampon, finanțarea creditelor la exporturi, utilizarea puterii sale de garanție etc.). Aceste ultime aspecte vor deveni probabil și mai importante în anii '70, pe măsură ce lărgirea comerțului va ajunge să fie recunoscută ca un supliment tot mai important al transferurilor de resurse.

(V) Deși B.I.R.D. și A.I.D. au servit admirabil ca mecanisme pentru canalizarea asistenței către lumea

a treia, devine tot mai necesar să se elaboreze un mecanism nou pentru a se obține și orienta asistența în condiții intermediare între B.I.R.D. și A.I.D. Ca urmare, recenta introducere a *„celei de-a treia ferestre"* este un răspuns practic și inevitabil la circumstanțele în schimbare. Este regretabil faptul că domeniul de acțiune al acestei facilități a rămas foarte limitat pînă acum și că ea a fost introdusă pentru o perioadă de numai un an.

(VI) Este de asemenea momentul să se treacă la *o revizuire generală a Statutului* Băncii Mondiale care a fost conceput și elaborat în condițiile anilor '40. Acest lucru este necesar din mai multe motive. De exemplu, Statutul inițial avea în vedere, foarte justificat în acea perioadă, ca grosul asistenței Băncii să ia forma de proiecte și de devize, astfel încît regulile jocului includeau restricții împotriva împrumuturilor pentru finanțarea unor programe și împotriva finanțării costurilor locale. În operațiile sale reale, Banca a recurs la improvizații pentru a evita aceste restricții, pe măsură ce a apărut această necesitate ; cu toate acestea, umbra Statutului este totdeauna prezentă, iar flexibilitatea de care e nevoie lipsește adesea. *Împrumuturile pentru finanțarea programelor și finanțarea costurilor locale* trebuie încă să fie justificate, de la caz la caz, ca devieri de la tendința normală. care influențează forma și caracterul împrumuturilor. Se pot găsi și alte exemple privind caracterul restrictiv al Statutului, de exemplu, asigurarea de bunuri și servicii limitată doar la membrii Băncii, marja preferențială extrem de limitată a țărilor în curs de dezvoltare pentru achiziții în propriile țări, o viziune strict financiară a criteriului beneficiilor etc. Practicile Băncii s-au îndepărtat, deși nu suficient, de unele aspecte restrictive ale Statutului inițial. Este însă momentul ca însuși acest Statut să fie revizuit, nu numai pentru a fi pus în concordanță cu practicile actuale, ci pentru a fi suficient de flexibil, pentru a se putea adapta necesităților anilor '70 și rolului foarte schimbat pe care Banca Mondială îl va avea de jucat în viitor.

Anexa 3

PRODUCȚIA ȘI DISTRIBUȚIA HRANEI

de Sukhamoy Chakravarty și Maurice Guernier

3.1 Natura problemei

Soluționarea problemei hranei în lume are o importanță strategică în edificarea noii ordini internaționale. Cu toate acestea există păreri foarte diferite în legătură cu ce constituie de fapt problema hranei în lume. De o parte sînt cei care consideră că întreaga problemă își are originea în „explozia populației" din lumea a treia. De cealaltă parte sînt analiștii, care văd problema exclusiv în termeni politici, atît în legătură cu structurile interne de putere din lumea în curs de dezvoltare, cît și în funcție de inegalitatea dintre puterea de negociere a țărilor dezvoltate și cea a țărilor în curs de dezvoltare. Deși nu este o surpriză faptul că o problemă atît de acută ca hrana constituie subiectul multor discuții polemice, totuși, dacă nu se studiază problema cu maximum de obiectivitate, nu poate fi oferită nici o soluție valoroasă. Pentru o evaluare obiectivă a problemei trebuie recunoscute deschis o serie de adevăruri de bază în legătură cu situația actuală.

În primul rînd în ceea ce privește ziua de azi, ar exista suficientă hrană în lume pentru a-i hrăni pe toți, dacă producția actuală ar fi distribuită în mod egal. Problema apare pentru că producția este inegal distribuită între diferitele țări, precum și între diferitele pături ale populației în cadrul aceleiași țări. Tabelul 1 ilustrează situația alimentației în lume cu referire mai ales la Asia de Sud, care dealtfel joacă un rol principal în discuțiile contemporane cu privire la hrană. Tabelul arată că, în raport cu fiecare element nutritiv, situația este mai proastă în Asia de Sud și în Asia de Sud-Est, în comparație cu situația din lumea dezvoltată, inclusiv Japonia. De asemenea, tabelul arată că, în ceea ce privește consumul de proteine animale, cifra pentru Asia de Sud este mai mică de o cincime din cea pentru America de Nord.

Acest aspect ne conduce la a doua trăsătură importantă a actualei situații alimentare.

Este vorba de faptul că în timp ce în țările în curs de dezvoltare cea mai mare parte a cerealelor este consumată direct de către oameni, proporția consumată direct de oameni în țările dezvoltate este relativ mică. Pe baza documentelor F.A.O. rezultă că în Canada, dintr-un consum anual total de aproape 1 000 de kg pe locuitor, cerealele consumate direct se ridică la aproximativ 100 de kg. În India, dintr-un consum total de 158 de kg cereale pe locuitor, partea consumată direct este de 130 de kg. Este de asemenea interesant de observat că în timp ce gama consumului direct de cereale este destul de îngustă, gama consumului total este mult mai largă. Cifrele pentru S.U.A. și Canada sînt de cinci ori mai mari decît cifra pentru India. O cifră semnificativă este și ponderea produselor brute în consumul de hrană. În S.U.A. proporția este în prezent de 20%. Cifra corespunzătoare pentru India este de aproape 74%.

Din punct de vedere al nutriției există un consens crescînd că consumul de proteine animale este mult prea mare în lumea dezvoltată. În plus, este tot atît de important de observat că modelul de consum din țările bogate și modul în care acesta evoluează reflectă faptul că *resursele mondiale sînt utilizate ineficient* din punct de vedere al asigurării populației lumii cu caloriile necesare, ținînd cont chiar și de variațiile agroclimatice. Aceasta se datorează faptului că producătorii de carne realizează conversii ineficiente. S-a estimat că un animal trebuie hrănit cu 3 pînă la 8 kg de cereale pentru a produce 1 kg de carne. Prin urmare, rezultă că aceeași cantitate de resurse utilizată în prezent în agricultură ar putea fi folosită mult mai bine din punct de vedere al nutriției pentru rezolvarea problemei foametei în lume, chiar dacă aceasta ar însemna că părțile bogate ale lumii vor trebui să impună anumite restricții asupra obiceiurilor lor alimentare.

Din datele de mai sus rezultă că în măsura în care există o fărîmă de adevăr în spatele ipotezei exploziei „cererii", aceasta se regăsește în aceeași măsură în sfera belșugului crescînd rezultat de pe urma boo-

mului postbelic din țările dezvoltate cît și în creșterea populației multor țări în curs de dezvoltare. Acest fapt este pus în evidență de datele din tabelul 2, care arată că în perioada 1950—1970 realizările țărilor în curs de dezvoltare nu sînt nesemnificative dacă se ia ca unic criteriu de evaluare producția totală.

În al treilea rînd, producția agricolă din țările dezvoltate, dintre care unele cum sînt S.U.A., Canada și Australia, sînt țări exportatoare, utilizează mari cantități de elemente de intrare industriale — îngrășăminte chimice, combustibil petrolier, energie electrică și utilaje — pentru a-și susține nivelurile actuale de productivitate. Pe de altă parte, țările în curs de dezvoltare depind în mare măsură de utilizarea unei mari cantități de forță de muncă și de energia furnizată de animalele de tracțiune. Într-un studiu recent, necesarul de energie al agriculturii din S.U.A. a fost apreciat la 2,9 milioane kilocalorii pentru fiecare acru plantat cu porumb (1). Este de asemenea interesant de observat că o mare parte a energiei consumate ia forma îngrășămintelor azotoase și a benzinei. Prin urmare nu este surprinzător faptul că eficiența îngră-

TABELUL 1

Nivelurile nutriționale în anumite regiuni ale lumii

Indicatorul nutrițional	Asia de Sud	Asia de Sud-Est	Țările asiatice cu planificare centralizată	Japonia	America de Nord	Oceania	Europa Occidentală	Europa de Est
Calorii pe zi	2 037	2 161	2 069	2 537	3 261	3 283	3 051	3 181
Total proteine (grame pe zi)	52,4	56,0	58,7	77,7	96,6	100,2	88,6	92,9
Proteine animale (grame pe zi)	6,7	10,4	9,2	32,8	69,4	69,4	48,7	40,9
Total grăsimi	28,4	28,2	31,5	52,8	153,1	144,8	123,8	88,0

SURSA : F.A.O. : **Proiecții privind produsele agricole, 1970—1980**, vol. 1, tabelul 6, p. 57, Coloana pentru Japonia extrasă din **ECAFE Bulletin**, vol. XXV, nr. 1, iunie 1974.

[1] Vezi *Food Production and Energy Crisis* de D. Pimental, L. E. Hurd, A. C. Bellotli, H. J. Foster, I. N. Oka, O. D. Sholes, R. J. Whitman în *Science*, vol. 182, p. 443—449.

şămintelor este mult mai mică în S.U.A. decît într-o ţară ca India. Chiar în S.U.A., raporturile ieşire-intrare sînt într-o permanentă scădere, sugerînd că activităţile agricole se desfăşoară într-un regim de diminuare continuă a rezultatelor în raport cu energia consumată. Exprimat în kilocalorii, raportul a scăzut de la 3,70 în 1945 la 2,82 în 1970.

Prin urmare, contrar unor păreri neavizate, agricultura în ţările dezvoltate este mult mai costisitoare, în ceea ce priveşte utilizarea resurselor şi în special a resurselor neregenerabile, decît agricultura din multe ţări în curs de dezvoltare, ca de exemplu India.

Pe lîngă aprecierea importanţei factorilor structurali menţionaţi mai sus, este de asemenea necesar să recunoaştem că deşi problema hranei este una din cele mai serioase probleme ce confruntă omenirea, ea este de fapt o problemă de creare şi adaptare a unor mecanisme instituţionale care să se ocupe de producţia crescută, pe de o parte, şi de reglementarea cererii, pe de altă parte. Deşi reglementarea ratei de creştere a populaţiei are o importanţă vitală, mai ales pe termen lung, evocarea spectrului lui Malthus sau diferite scenarii apocaliptice nu contribuie la o mai bună înţelegere a problemei sau la identificarea unor sfere de acţiune.

Este mult mai productiv să se adopte o abordare care să vizeze *planificarea.* Cu alte cuvinte, ipoteza de bază trebuie să fie capacitatea oamenilor de a-şi „inventa" viitorul. În acest scop, trebuie să se pornească de la evaluarea, făcută de F.A.O. şi de alte agenţii internaţionale, privind perspectiva cererii şi ofertei pe termen scurt şi pe termen mediu, evaluare bazată pe extrapolarea tendinţei constatate în ultimii 25 de ani. Întrucît aceste proiecţii arată că, dacă tendinţa se va menţine, prăpastia dintre ţările dezvoltate şi cele în curs de dezvoltare se va mări şi mai mult, fiind însoţită în majoritatea cazurilor de o creştere a presiunilor asupra poziţiei balanţei de plăţi a ţărilor în curs de dezvoltare importatoare de petrol, trebuie iniţiate acţiuni de corectare într-un mare număr de domenii, acoperind diferite perioade de timp. În timp ce unele măsuri pot fi realizate

numai de înseşi ţările interesate, există măsuri importante care nu pot fi iniţiate decît pe bază regională sau internaţională.

3.2 **Perspective şi acţiuni pe termen scurt**

Din punct de vedere tehnic, cuvîntul termen scurt este definit ca intervalul de timp în care distribuţia factorilor productivi în diferite părţi ale lumii se aşteaptă să rămînă aceeaşi. Prin urmare, scopul acţiunilor pe termen scurt este în principiu limitat la variaţii în *folosirea anumitor elemente de intrare comercializabile, cum sînt îngrăşămintele sau combustibilul,* care pot influenţa limita creşterii sau descreşterii surplusurilor/deficitelor regionale cu privire la hrană.

În determinarea obiectivelor acţiunilor pe termen scurt trebuie avuţi în vedere doi factori. Întîi, producţia mondială a scăzut în anul 1974, în timp ce populaţia a crescut cu 70 milioane. Al doilea, stocurile mondiale de rezervă din 1974 erau substanţial mai mici decît cele din 1961, fapt a cărui semnificaţie este mai bine înţeleasă dacă se ţine seama de creşterea substanţială a populaţiei în această perioadă. În 1961 stocurile de rezervă reprezentau aproximativ consumul pe 95 zile, în timp ce în 1974 reprezentau mai puţin de consumul pe o lună.

Pornind de la aceşti doi factori de bază, care caracterizează situaţia actuală, rezultă două direcţii principale de acţiune.

În ţările în curs de dezvoltare în care producţia de hrană a stagnat sau a scăzut din cauza preţurilor ridicate şi/sau din cauza disponibilităţii limitate de elemente de intrare esenţiale, cum sînt combustibilul şi îngrăşămintele, este necesar un *sprijin financiar* corespunzător pentru compensarea scăderii capacităţii lor de import.

În plus, toate ţările în curs de dezvoltare importatoare de petrol au trebuit să reducă investiţiile publice în termeni reali, ca rezultat al evoluţiilor inflaţioniste pe plan mondial. În consecinţă, investiţiile critice, cum sînt irigaţiile, au fost menţinute sub nivelul

TABELUL 2

Ritmul creşterii producţiei de hrană, corelată cu populaţia, în lume şi în principalele regiuni, 1952—1962 şi 1962—1972 (procente anuale)*

	1952—62 Populaţia	Total	Pe locuitor	1962—72 Populaţia	Total	Pe locuitor
*Economiile de piaţă dezvoltate***	1,2	2,5	1,3	1,0	2,4	1,4
Europa Occidentală	0,8	2,9	2,1	0,8	2,2	1,4
America de Nord	1,8	1,9	0,1	1,2	2,4	1,2
Oceania	2,2	3,1	0,9	2,0	2,7	0,7
Europa de Est şi U.R.S.S.	1,5	4,5	3,0	1,0	3,5	2,5
Toate ţările dezvoltate	1,3	3,1	1,8	1,0	2,7	1,7
*Economiile de piaţă în curs de dezvoltare***	2,4	3,1	0,7	2,5	2,7	0,2
Africa	2,2	2,2	—	2,5	2,7	0,2
Orientul Îndepărtat	2,3	3,1	0,8	2,5	2,7	0,2
America Latină	2,8	3,2	0,4	2,9	3,1	0,2
Orientul Apropiat	2,6	3,4	0,8	2,8	3,0	0,2
Economiile asiatice cu planificare centralizată	1,8	3,2	1,4	1,9	2,6	0,7
Total ţări în curs de dezvoltare	2,4	3,1	0,7	2,4	2,7	0,3
Întreaga lume	2,0	3,1	1,1	1,9	2,7	0,8

* Rata de creştere a producţiei de hrană calculată după metoda dobînzii compuse.

** Inclusiv ţările din alte regiuni nespecificate.

SURSA : **Assesment of World Food Situation, F.A.O., Roma, 1974.**

care ar fi fost posibil în alte condiţii. Prin urmare, transferul internaţional de capital pentru realizarea în ritm accelerat a unor proiecte mari şi medii de irigaţii în ţările în curs de dezvoltare poate constitui un ajutor important, ţinînd cont că apa este adesea factorul *critic*.

A doua direcţie de acţiune se referă la constituirea unor *stocuri de rezervă* mai mari. În acest context, se ridică o serie de întrebări. Ce mărime trebuie să aibă stocurile de rezervă ? Cum urmează să fie finanţate ? Cum vor fi administrate ? Deşi diferite persoane, inclusiv agenţii cum este U.N.C.T.A.D., au făcut propuneri pentru constituirea unor stocuri tampon proprietate internaţională şi administrate internaţional, trebuie să recunoaştem că în multe cercuri acestei

idei i se opune o mare rezistență. În timp ce beneficiile unei stabilități mai mari pot fi demonstrate atît pentru exportatori, cît și pentru importatori în condițiile unor ipoteze plauzibile, nu încape îndoială că, în funcție de regulile adoptate, unii pot cîștiga probabil ceva mai mult decît alții. De exemplu, dacă cheltuielile de transport vor fi suportate exclusiv de exportatori, aceștia vor cîștiga mai puțin decît în cazul în care ar contribui și importatorii la aceste cheltuieli.

Deoarece *comerțul cu cereale* are, în general, *un caracter rezidual,* și deoarece este probabil ca o creștere a prețurilor alimentelor să aibă un impact considerabil asupra nivelurilor bunăstării naționale, o comportare precaută din partea importatorilor ar arăta că importatorii sînt dornici să contribuie la fondurile necesare pentru administrarea stocurilor de rezervă. În legătură cu aceasta, se ridică două probleme. În primul rînd este problema specială a surplusurilor S.U.A., care au încurajat în general lumea să aștepte ca S.U.A. să îndeplinească funcția de purtător de rezerve. În al doilea rînd, deși U.R.S.S. a devenit un mare cumpărător pe piața mondială, este clar că o parte substanțială a importurilor este necesară unor țări extrem de sărace. Dacă presupunerea că S.U.A. nu vor dori să-și păstreze rolul din trecut este corectă, securitatea hranei în lume cere constituirea unor fonduri pentru deținerea unor *stocuri de rezervă internaționale.* În timp ce contribuția la un astfel de fond trebuie să fie universală — dealtfel chiar țările sărace vor dori să posede o parte din stocurile tampon, în așa fel încît să atenueze fluctuațiile, inclusiv situațiile posibile de urgență — fără îndoială că contribuția va trebui gradată în funcție de capacitatea de a plăti. În ciuda numeroaselor sale deficiențe, P.N.B. pe locuitor poate servi ca bază pentru această gradare. Aceasta va implica fără îndoială ca membrii O.P.E.C. să figureze printre sursele donatoare.

Dacă miopia care domină în problemele legate de acordurile economice internaționale nu va permite întreprinderea unor acțiuni care să ducă la crearea unui stoc mondial de hrană sub auspicii internaționale,

ar trebui ca cel puțin stocurile tampon naționale să funcționeze conform unui set de reguli *convenite* la nivel internațional. Totuși, dacă nu se stabilesc orientări clare cu privire la prețurile maxime și minime și dacă nu se realizează un acord cu privire la cînd și cît de mult să se elibereze, un astfel de sistem nu poate asigura în practică o securitate corespunzătoare. O premisă importantă pentru stabilirea unui sistem internațional de securitate cu privire la hrană este schimbul total de informații. În momentul de față există anumite îndoieli în această privință, deoarece multe țări în curs de dezvoltare consideră că informațiile ar putea fi folosite necorespunzător, contribuind la intensificarea speculațiilor în comerțul de cereale. Astfel de temeri trebuie potolite.

Concomitent cu constituirea urgentă a stocurilor de cereale, pentru a atenua amplitudinea fluctuațiilor probabile, trebuie avut grijă ca administrarea unui astfel de sistem să nu pericliteze politica de încurajare a producției de hrană în țările în curs de dezvoltare. Ceea ce este foarte important, este ca *prețul real al alimentelor*, adică prețul alimentelor împărțit la indicele prețurilor cu ridicata, *să fie stabil în limite rezonabile*. Aceasta înseamnă că prețurile trebuie coborîte de pe piscurile pe care s-au ridicat nu de mult. Tot atît de adevărat este și faptul că dezvoltarea pe termen lung a agriculturii impune ca prețurile să fie destul de atrăgătoare pentru actualii producători marginali, astfel încît să existe un stimul suficient pentru creștere.

Un ajutor indispensabil pentru administrarea hranei este *administrarea surselor de îngrășăminte*. Deoarece consumul de îngrășăminte este în prezent foarte scăzut în toate țările în curs de dezvoltare și deoarece cîteva dintre aceste țări ar putea să-și sporească mult producția de hrană dacă ar fi disponibile cantități mai mari de îngrășăminte la prețuri rezonabile, este foarte importantă constituirea unui fond comun mondial de îngrășăminte, cu scopul de a feri aceste țări de incertitudinile pieței mondiale de îngrășăminte. Ar fi de asemenea util ca principalele țări producătoare de îngrășăminte *să rezerve o parte din producția lor de îngrășăminte* pentru

livrări la prețuri convenabile, care să asigure un profit rezonabil. Ponderea acestei părți în producția totală trebuie să țină seama de necesitățile minime ale țărilor în curs de dezvoltare, necesități definite în funcție de — printre alți factori — populație și o rație minimă de calorii pe locuitor. Îngrășămintele vîndute deasupra și peste nivelul minim pot fi comercializate pe o piață liberă. Este necesară o referire specială în legătură cu schema adoptată de conferința la nivel înalt a O.P.E.C. din martie 1975, cînd țările membre s-au angajat să producă și să livreze îngrășăminte, în cantități egale cu două treimi din importurile totale ale țărilor lumii a treia, țărilor în curs de dezvoltare cel mai serios afectate de criza economică. Astfel de livrări urmează să fie asigurate pe o bază normală, la prețul de cost și distribuite sub egida F.A.O. În acest mod și prin altele similare, se poate exercita o influență stabilizatoare asupra situației alimentației în lume, cu prețul unor mici cheltuieli suplimentare sub formă de ajutoare. Pe lîngă aceasta, menținerea unei profitabilități acceptabile a producției de îngrășăminte ar putea duce la o creștere corespunzătoare a capacității pe termen mediu, punct ce va fi discutat mai tîrziu.

Deoarece unul din factorii principali care provoacă presiuni pe piața mondială de cereale este nevoia tot mai mare de furaje în țările dezvoltate, nevoie rezultată din creșterea nivelului de trai, *o taxă pe carne* poate servi într-o oarecare măsură la reducerea cererii. În plus, resursele financiare obținute printr-o astfel de taxă pot ajuta la creșterea producției în zonele în care aceasta era blocată din cauza lipsei de resurse financiare. Cu toate acestea, este posibil ca taxa pe carne să nu reducă în suficientă măsură consumul de carne, reducere ce constituie de fapt obiectivul de bază al perceperii taxei. În acest caz, trebuie luată serios în considerație raționalizarea consumului de carne. Pierderea veniturilor din taxa pe carne poate fi eventual compensată din alte surse independente de consumul de carne. Atacul general al acțiunii pe termen scurt trebuie orientat spre îndepărtarea piedicilor din calea producției, piedici

ce au crescut ca rezultat al recentelor evoluții din economia mondială. Aceasta implică creșterea capacității de a *importa elemente de intrare esențiale* pentru agricultură. În plus, trebuie făcute eforturi pentru terminarea *principalelor proiecte de irigații și asanări* din diferite țări și regiuni în curs de dezvoltare. Finanțarea internațională a acestor proiecte, fie ea numai parțială, poate servi ca un puternic catalizator. Dacă se întreprind acțiuni urgente orientate în aceste direcții, aprovizionarea cu hrană în țările în curs de dezvoltare poate crește cu ceva mai mult decît actualul procent de 2,7%, deși este îndoielnic că ea va atinge sarcina fixată pentru al Doilea Deceniu de Dezvoltare, de 4% pe ansamblul țărilor în curs de dezvoltare.

În ceea ce privește cererea, în cazul țărilor în curs de dezvoltare există puține motive să se presupună că ea poate fi suprimată. Încrederea lor în forțele normale din comerțul internațional nu va duce la nici o îmbunătățire în consumul de alimente pe locuitor. În cazul în care va apare o situație critică ca aceea din 1972, cînd seceta s-a întins din zona sahelianã pînă în Bangladesh, multe din țările cele mai dezavantajate vor fi incapabile să evite tragedii umane de mari proporții. Prin urmare, pe termen scurt este necesar să se asigure acestor țări un *sprijin* corespunzător al *balanței de plăți*, atît pentru folosirea unor metode de creștere a producției, cît și, în anumite situații, pentru cumpărarea hranei în condiții avantajoase. În unele țări, un astfel de ajutor pentru hrană poate fi folosit ca instrument în promovarea unor investiții reale, mai ales cînd se ține seama de extinderea șomajului total sau parțial în regiunile rurale.

3.3 Perspective și acțiuni pe termen mediu

3.3.1 *Perspective și cerințe.* După recentele proiecții ale F.A.O., este probabil ca în anul 1985 țările în curs de dezvoltare, în ansamblu, să aibă un deficit de 76 milioane de tone cereale pentru hrană. Pentru economiile asiatice cu planificare centralizată, proiec-

țiile indică un surplus de 9 milioane tone. Deci, deficitul economiilor de piață în curs de dezvoltare este estimat la 85 milioane tone. Acest calcul se bazează pe ipoteza că în perioada pînă în 1985 cererea va crește cu o rată anuală de 3,6% și că producția va crește într-un ritm de 2,6% pe an, adică aproximativ procentele din perioada 1962—1972. Rezultă că, chiar dacă rata compusă medie a creșterii populației ar fi de 2% pe an, ceea ce ar însemna o scădere a ratelor de creștere a populației, acest nivel mărit al cererii de hrană ar corespunde unei creșteri a consumului pe locuitor de 2,5%, dacă elasticitatea cererii în funcție de venit se fixează la 0,6 pentru țările în curs de dezvoltare, cifră ce corespunde estimărilor statistice cunoscute. Cu aproximație, aceasta ar corespunde unui ritm de creștere al P.N.B. de 5% pe an, dacă se permite o creștere a raportului economii-venituri pentru accelerarea ritmului creșterii. Orice efort de redistribuire a consumului de la bogați către săraci va duce la creșterea ratei necesare a cererii de hrană. Mai mult, dacă s-ar stabili ca obiectiv un ritm de creștere al P.N.B. mai mare, de exemplu 6%, în mod firesc rata creșterii cererii va fi și ea mai mare. Studii detaliate pentru India au arătat că este necesar un ritm de creștere de cel puțin 4% pe an pentru a ridica nivelul mediu de consum al celor mai săraci 30% la un *nivel minim de alimentație*, presupunînd că populația va crește cu 2% pe an și că ritmul total de creștere a produsului național brut va fi de aproximativ 5,5% pe an. Și în alte părți studiile au condus la concluzii similare, din aceleași motive evidente.

Pare deci, că chiar și un obiectiv modest de îmbunătățire a distribuției consumului de hrană ar necesita un ritm de creștere a producției de hrană mai mare decît ritmul de 2,6%, calculat de F.A.O. De fapt, dacă ritmul actual se va menține, fără îndoială că distribuția consumului de hrană în lume se va îmbunătăți foarte puțin sau deloc. Mai mult, chiar o îmbunătățire ușoară în consumul pe locuitor este condiționată de o ipoteză optimistă cu privire la reducerea ratei de creștere a populației.

Presupunerea că menținerea ritmului de creștere din trecut a producției în lumea în curs de dezvoltare ar putea îmbunătăți semnificativ *disponibilitatea* de hrană pe locuitor, nemaivorbind de distribuția către cei mai săraci 30%, pare a fi o mare greșeală dacă se ține seama de capacitatea de import a țărilor în curs de dezvoltare. În plus, din cauza deficitelor persistente la unele alimente, prețurile la care acestea se pot obține vor fi mai mari decît își pot permite păturile sărace din țările în curs de dezvoltare, excepție făcînd cazurile cînd vînzările ar fi subvenționate pe scară largă. La rîndul lor, aceste subvenții ar secătui resursele necesare dezvoltării. *Concluzia inevitabilă este că ritmul creșterii producției de hrană trebuie mărit. Pe* baza nivelurilor de productivitate tipice pentru lumea în curs de dezvoltare și ținînd cont de faptul că prilejurile de a face investiții care să se bazeze pe utilizarea intensivă a muncii și pe consumuri mici de energie s-au înmulțit în ceea ce privește cerealele cele mai importante, cum este orezul pe terenuri irigate sau pe terenuri unde apa este utilizată în mod eficient, rezultă că un ritm de creștere de 3,5% pe an nu constituie un obiectiv exagerat de ambițios pe termen mediu, adică pentru perioada 1985—1990. Deși recomandări detaliate vor fi făcute în secțiunea următoare, trebuie evidențiat aici faptul că țările în curs de dezvoltare au crescut în ultimele decenii în ritmuri care nu sînt cu mult sub 3,5%. După cum arată tabelul 2, în deceniul 1952—1962, ritmul creșterii a fost de 3,1% pe an. Cu toate că ritmul creșterii a fost ceva mai scăzut în perioada 1962—1972, nu există dovezi care să indice că agricultura în țările în curs de dezvoltare a intrat într-un regim defavorabil de lungă durată. De fapt, situația este explicată în parte de faptul că investițiile în agricultură nu au fost corespunzătoare, din cauza incapacității de a mobiliza surplusurile interne într-o perioadă cînd ajutorul extern net a scăzut brusc (2). Pe de altă parte,

---

[2] S-a estimat de către savanți de renume că controlul pe scară mondială al dăunătorilor și bolilor ar duce la o creștere a hranei disponibile cu cel puțin 40%, în condițiile unei creșteri mici a cheltuielilor.

o contribuție importantă a avut-o și ritmul lent de realizare a reformei agrare în țările în curs de dezvoltare. Deoarece nu există alternative convenabile, nu putem accepta că acești doi factori sînt ireversibili. Stă cu siguranță în puterea noastră să schimbăm aceste tendințe, care par să constituie o încercare crucială.

Un ritm mediu de creștere de 3,5% pentru țările în curs de dezvoltare în ansamblu implică că unele vor crește mai repede, iar altele mai încet. Dacă tendințele actuale din economia alimentară mondială se vor menține, țările ce vor crește mai încet vor importa probabil alimente din economiile de piață dezvoltate. *Un curs mai corespunzător al dezvoltării va implica din partea întregii lumi în curs de dezvoltare un grad mai mare de bazare pe forțele proprii în ceea ce privește producția de hrană.* Totuși aceasta nu trebuie să excludă complet schimburile dintre țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare, mai ales în perioada de tranziție.

Pe scurt, în paralel cu menținerea tendințelor actuale din economiile de piață dezvoltate și din cele cu planificare centralizată, o accelerare a ritmului de creștere în țările în curs de dezvoltare la 3,5% pe an va asigura o îmbunătățire a nivelurilor consumului în țările în curs de dezvoltare, preîntîmpinînd totodată o dislocare structurală importantă în agricultura țărilor dezvoltate. Surplusurile pe care le-ar putea acumula în această perioadă țările dezvoltate ar putea fi utilizate pentru asigurarea securității alimentației în lume (3).

3.3.2 *Acțiuni pe termen mediu.* În condițiile situației schimbate din deceniul al optulea și începutul deceniului al nouălea, realizarea ritmului propus al creșterii de 3,5% pentru țările în curs de dezvoltare va depinde de cîțiva factori :

(I) În regiunea C.E.S.A.P. va fi necesară creșterea substanțială a producției la hectar. Sporul de pro-

[3] Trebuie observat că, luate în ansamblu, aceste ipoteze presupun un ritm de creștere mai mic de 3,5% pe an pentru agricultura mondială.

ducție realizabil prin creșterea suprafeței arabile este mic, cu excepția cîtorva țări, cum ar fi Malaezia și insulele mai îndepărtate al Indoneziei. La prima vedere, potențialul de creștere a suprafeței arabile pare a fi mult mai mare, deși aceasta este o chestiune discutabilă. În Africa, experiența anilor '60 a fost foarte dezamăgitoare. Cauzele trebuie cercetate cu grijă, dar se pare că populația redusă constituie un factor important de limitare. Alți factori sînt natura tehnicilor utilizate, insuficiența investițiilor de pregătire a terenurilor și natura proprietății asupra pămîntului. Sînt necesare studii pentru fiecare țară, cu scopul de a identifica limitările precum și mijloacele de a le depăși cu cheltuieli cît mai mici.

(II) Suprafața însămînțată poate fi mărită prin creșterea intensității de cultivare. În regiunea C.E.S.A.P., această posibilitate poate fi materializată prin irigații și prin introducerea unor soiuri care se maturizează rapid.

(III) Terenurile considerate ca sterpe pot fi redate circuitului agricol parțial prin irigații și parțial prin schimbarea sistemului de rotație a culturilor. Mai mult, suprafața cultivată poate fi sporită prin încurajarea trecerii de la pășunatul natural la nutrețul produs. De asemenea, suprafețele împădurite pot fi valorificate prin introducerea unui sistem de ferme forestiere. Aceste posibilități par a fi interesante mai ales pentru Africa și America Latină.

(IV) Producția integrată, care include culturile, șeptelul și păsările, poate reduce suprafețele necesare pentru hrănirea animalelor. Studiul cu privire la dezvoltarea șeptelului în Asia a indicat posibilități considerabile în această direcție.

(V) Surse sigure de apă și administrarea lor corespunzătoare constituie o cerință indispensabilă pentru creșterea producției în cea mai mare parte a lumii în curs de dezvoltare.

(VI) Există în multe țări un cîmp de acțiune considerabil pentru utilizarea intensă a îngrășămintelor chimice. Totuși, rezultatele cele mai bune se obțin în combinație cu apa, cu noi soiuri de plante și cu pesticide.

(VII) Mecanizarea are un cîmp de acţiune limitat în C.E.S.A.P., dar în America Latină posibilităţile par a fi mai mari.

În toate regiunile, *tehnologia poate contribui la creşterea producţiei cu condiţia ca infrastructura cercetării ştiinţifice şi scara la care se utilizează să fie corespunzătoare şi ca guvernele să fie suficient de inovatoare în ceea ce priveşte instituţiile rurale, astfel încît avantajele să revină celei mai mari părţi a populaţiei rurale.* Adaptările instituţionale, de genul reformelor agrare şi consolidării terenurilor, sînt necesare, în primul rînd, în legătură cu folosirea în comun a apelor freatice şi de suprafaţă şi pentru încheierea unor înţelegeri convenabile cu privire la lucrările de drenare. Este de asemenea necesar să se micşoreze investiţiile de capital prin promovarea unor tehnici bazate pe utilizarea cu precădere a forţei de muncă. *În principal, o mare parte a problemei instituţionale se reduce la născocirea unor măsuri pentru internalizarea „economiilor externe", problemă a cărei importanţă nu poate fi supraevaluată în legătură cu o mare clasă de investiţii agricole.*

Experienţa aşa-numitei „revoluţii verzi" este suficient de instructivă pentru a merita o atenţie specială. Este neîndoielnic faptul că impulsul iniţial care a însoţit „revoluţia verde" s-a epuizat în primul rînd pentru că nu a avut o bază ştiinţifică suficient de largă. În al doilea rînd, deşi în esenţă „revoluţia verde" are un caracter neutru, premisele realizării ei sînt asigurarea cu apă şi creditele, care în general sînt foarte inegal distribuite, atît la scară regională, cît şi între diferitele pături ale populaţiei rurale. Ca urmare, beneficiile s-au polarizat în jurul păturii fermierilor mai bogaţi. Şi peste toate acestea, „revoluţia verde" a fost puternic înclinată către import, fapt ce a mărit vulnerabilitatea agriculturii faţă de fluctuaţiile economice internaţionale. Deşi înclinaţia către import nu este un lucru rău în sine, totuşi, combinată cu o situaţie dificilă şi instabilă în ceea ce priveşte schimbul de devize, a dus la accentuarea insta-

bilității interne. În plus, a fost neglijată utilizarea resurselor locale (4).

Pe scurt, trebuie să recunoaștem că deși „revoluția verde", cu accentul ei pe creșterea productivității prin utilizarea unor semințe mai bune și a îngrășămintelor, a fost mai bine adaptată dotării cu resurse a țărilor din regiunea C.E.S.A.P., efectul ei asupra subcontinentului indian, care include Bangladeshul, India, Pakistanul și Sri Lanka, a fost relativ modest. În afara necesității de a crea soiuri mai bune de orez, care să reziste la secetă și la boli — domeniu în care s-au înregistrat progrese în ultima vreme — este esențial să se realizeze reforme care să confere mai multă securitate cultivatorilor de terenuri luate în arendă. De asemenea, este necesar să se modifice natura asimetrică a proprietății asupra terenurilor, natură care promovează practici necorespunzătoare de mecanizare, tinzînd să reducă folosirea forței de muncă, inclusiv a femeilor, într-o perioadă în care ritmul expansiunii serviciilor neagricole este lent. Asigurarea unor credite corespunzătoare fermierilor mici și marginali formează o componentă fundamentală a oricărei politici ce vizează o răspîndire mai largă a tehnologiei.

În ceea ce privește resursele de îngrășăminte și combustibili, posibilitățile unei cooperări de producție mai mari între țările în curs de dezvoltare trebuie explorate cu multă grijă. Este posibil ca o relație triunghiulară, care să implice know-how-ul din țările dezvoltate, hrană pentru animale disponibilă la prețuri mici în țările în curs de dezvoltare exportatoare de petrol și o piață garantată și în creștere pentru îngrășăminte în țările în curs de dezvoltare, poate contribui substanțial la realizarea unui nivel mai înalt al producției agricole, asociat cu creșterea volumului comerțului mondial.

---

[4] Există o literatură bogată despre „revoluția verde". Atrage atenția în special lucrarea lui S. Ishikawa *Agricultural Development Strategies in Asia: Case Studies in the Philippines and Thailand.* Există multe lucrări cu acest subiect despre India, dar nu a apărut încă un studiu definitiv. Indiferent de meritele lor, toate studiile confirmă problemele ridicate aici.

Cercetarea și îndeosebi cercetarea internațională poate juca un rol foarte important în îmbunătățirea producției agricole. Cunoștințele noastre despre agricultura din regiunile tropicale ale Africii sînt evident insuficiente. Eforturile de cercetare în regiunea C.E.S.A.P. se desfășoară în prezent într-un ritm mai satisfăcător. Cu toate acestea, necesitatea îmbunătățirii continue a soiurilor, mai ales în ceea ce privește plantele leguminoase și oleaginoase, este foarte mare. Dată fiind lipsa de proteine din țările în curs de dezvoltare, aceste plante merită mult mai multă atenție decît li s-a acordat pînă în prezent.

De asemenea, trebuie să se acorde o atenție considerabilă factorilor tehnici ce participă la producerea hranei. Importanța acestor factori este adesea mult subapreciată. Problema care se pune este dublă : asigurarea unui transfer efectiv de tehnologii corespunzătoare din lumea industrializată și, mai important, dezvoltarea unor tehnici și tehnologii noi, concepute special pentru procesele producției agricole din țările lumii a treia. Aceste noi tehnologii trebuie să îndeplinească trei condiții generale : să utilizeze intensiv forța de muncă ; să fie sănătoase din punct de vedere ecologic ; să necesite un consum mic sau mediu de energie. Noi tehnologii sînt necesare mai ales în ceea ce privește irigațiile și drenajul, pe de o parte, și purificarea și desalinizarea apei, pe de altă parte, tehnologiile actuale fiind prea scumpe și necesitînd un consum mare de energie. Așa cum s-a atras atenția mai înainte, apa poate fi factorul tehnic care limitează creșterea producției agricole. Trebuie menționată de asemenea necesitatea găsirii unor metode alternate de cultivare, care să degradeze mai puțin solul, problemă deosebit de importantă în regiunile tropicale și subtropicale.

Fondurile pe termen lung acordate în condiții avantajoase pentru investiții agricole, mai ales pentru cercetări, sînt esențiale pentru cele mai multe țări în curs de dezvoltare (5). Totuși, în acest context trebuie subliniată relația de complementaritate poten-

---

[5] Unele posibilități în această privință sînt prezentate în anexele 2 și 6.

țială dintre țările în curs de dezvoltare importante producătoare de hrană și unele țări O.P.E.C. Această relație este deosebit de importantă nu numai pentru că poate contribui la eliminarea dezechilibrelor balanțelor de plăți ale țărilor în curs de dezvoltare importatoare de petrol, dar de asemenea pentru că efectul îngrășămintelor poate fi mult mai mare în anumite țări în curs de dezvoltare, cu condiția ca dezvoltarea resurselor de infrastructură rurală să nu fie neglijată. Deoarece activitățile legate de infrastructură utilizează în mare măsură forța de muncă, cooperarea în aceste direcții poate duce la crearea unor noi locuri de muncă.

Pentru a realiza ritmul de creștere de 3,5%, menționat mai înainte, toate propunerile menționate mai sus trebuie traduse în viață cu o vigoare nemaiîntîlnită încă la scară mondială. Deoarece productivitățile terenurilor irigate sînt mult mai mari decît cele ale terenurilor neirigate, trebuie acordată o înaltă prioritate irigațiilor și gospodăririi apelor. Trebuie intensificate cercetările cu privire la exploatarea terenurilor aride și de asemenea trebuie modificate așezările umane pentru a corespunde condițiilor agroclimatice. În anumite regiuni va trebui acordată prioritate pomiculturii. Și mai presus de orice, organizațiile rurale trebuie să promoveze inovațiile, concomitent cu lupta pentru atenuarea inegalităților existente. Problema administrării cooperative a satelor cere o atenție serioasă din partea politicienilor și a planificatorilor. În afara faptului că un astfel de aranjament ar fi mai echitabil, ar contribui de asemenea la creșterea cantităților disponibile efectiv, prin reducerea pierderilor la depozitare și transport. În plus, este de așteptat să apară și un efect indirect asupra producției prin promovarea unor condiții mai bune de îngrijire a sănătății.

Problema asigurării necesarului de proteine pentru populația lumii trebuie tratată cu multă atenție. Carnea este evident costisitoare, din motive care au fost deja menționate. Există alte două căi de urmat care trebuie explorate pe deplin : peștele și produsele înrudite din oceane și *cerealele cu un conținut ridicat de proteine.* În plus, soia poate asigura o parte din

necesarul de proteine în țările unde nu este cultivată în prezent pe o scară cît de cît semnificativă, cum este cazul subcontinentului indian.

Din nefericire, producția mondială de pește, după ce a crescut foarte mult în perioada 1950—1970, a stagnat. Această stagnare trebuie înlăturată urgent. În ceea ce privește creșterea conținutului de proteine în cereale, cercetarea mai are de străbătut o cale lungă. De asemenea, în ceea ce privește soia nu s-au obținut creșteri semnificative ale productivității. Prin urmare, creșterea poate fi realizată numai prin mărirea suprafețelor afectate acestor culturi, fapt ce impune o planificare corespunzătoare a culturilor. Posibilitățile de prelucrare a turtelor de semințe uleioase, pentru a le face comestibile pentru oameni, trebuie luate serios în considerație.

O *politică de prețuri* corespunzătoare este o componentă importantă a oricărui plan echitabil pentru agricultură. Este evident că fermierul trebuie să aibă un cîștig bun de pe urma investițiilor sale, mai ales atunci cînd acestea sînt riscante, așa cum este cazul încercării unui soi nou. În asemenea situații va fi necesar ca guvernul să *garanteze un preț minimal*, astfel încît, chiar dacă cererea scade temporar, fermierul să nu aibă pierderi substanțiale. Interesele consumatorilor orășeni pot fi protejate printr-un sistem de stocuri tampon. Deoarece prețurile alimentelor determină într-o mare măsură salariile în majoritatea țărilor în curs de dezvoltare, indiferent de politica monetar-fiscală urmată, necesitatea minimizării inflației rezultă din creșterea masivă a prețurilor alimentelor și funcționarea „efectului de clichet" ce o însoțește, este un punct de care trebuie să țină seama atît planificatorii, cît și cei care formulează politica. În timp ce părțile cele mai bogate ale economiei urbane nu doresc altceva decît o stabilitate rezonabilă a prețurilor alimentelor, distribuția alimentelor bazată pe preț nu va reuși să facă dreptate celor mai săraci 30% din populație. Pentru aceștia *o mai mare ocupare a forței de muncă* trebuie să fie însoțită de o metodă de distribuție controlată a cerealelor de bază pînă la un anumit nivel minim. Măsura în care va fi controlată distribuția va depinde

de subvenţiile pe care guvernul le poate face. Deoarece cele mai multe guverne au la dispoziţie fonduri limitate, problema este foarte dificil de rezolvat în practică. Totuşi, nu încape îndoială că orice ritm de creştere a cantităţilor disponibile de alimente s-ar adopta, va dura mai mult timp pînă cînd să se ajungă la satisfacerea necesităţilor de hrană dacă nu se concepe un sistem corespunzător de distribuţie publică. Pentru cele mai multe ţări, distribuţia publică trebuie susţinută pe baza producţiei interne, suplimentată cu o cantitate mică de alimente importate în condiţii comerciale. Totuşi, trebuie avut în vedere că în anii mai dificili ar putea fi necesare importuri concesionale de alimente. Menţinerea unui stoc tampon internaţional va ajuta la stabilizarea preţurilor, prin aceasta atenuînd parţial nevoia unor mari livrări concesionale în situaţiile foarte grele.

În sfîrşit, o importanţă deosebită pe termen scurt o au încercările ţărilor lumii a treia de a reduce risipa de hrană provocată de bolile netratate ale plantelor, de dăunători, de transportul şi depozitarea necorespunzătoare. Ratele amortizării investiţiilor din aceste domenii pot fi în multe cazuri foarte mari. Eforturile de reducere a pierderilor de hrană după recoltare trebuie organizate în aşa fel încît să se obţină o reducere de cel puţin 50% în 1985, aşa cum a propus şi adoptat Sesiunea a VII-a Specială a O.N.U.

3.4 Perspectiva pe termen lung

Pe termen lung, trebuie puternic accentuaţi doi factori importanţi şi anume declinul accelerat al creşterii populaţiei şi schimbările în modelele de consum ale ţărilor bogate.

În plus, nu poate fi supraestimat rolul cercetării, mai ales cu privire la resursele neconvenţionale de hrană şi economisirea resurselor naturale neregenerabile.

În ceea ce priveşte prima direcţie de acţiune, cel puţin în regiunea C.E.S.A.P., există toate motivele să se creadă că *planificarea populaţiei* va începe să dea roade în jurul anului 1985. Aceasta pentru că

ratele nașterilor au început să scadă chiar și în India, deși într-o mică măsură. În țările din Asia de Est, scăderile sînt mai substanțiale. Așa cum s-a subliniat peste tot în acest raport, problema creșterii populației nu poate fi tratată izolat. Succesele în această direcție depind de acțiunile, atît naționale cît și internaționale, dintr-o serie de domenii corelate.

Problema schimbării obiceiurilor de consum ale minorității bogate se va dovedi probabil mult mai dificilă. Schimbările de atitudine sînt mult mai greu de realizat în această privință. Totuși creșterea conștiinței în legătură cu problemele mondiale poate fi utilă pe termen lung. *Reducerea creșterii populației* în lumea dezvoltată, chiar dacă în prezent creșterea este mult mai mică decît în țările în curs de dezvoltare, trebuie de asemenea accentuată prin prisma consumului de resurse pe locuitor (vezi anexa 8, paragraful 8.4).

Pentru țările în curs de dezvoltare, așa cum s-a arătat mai înainte, deficitul actual de proteine este mult mai mare decît cel de calorii. Dacă ne referim numai la consumul de proteine, contribuția proteinelor animale este cu mult mai mică. Este clar că pe termen lung această situație trebuie remediată. Deci, problemei înlăturării deficitului de proteine în modul cel mai ieftin cu putință în țările C.E.S.A.P. și în Africa trebuie să i se acorde cea mai mare atenție. În traducerea în viață a unei politici alimentare corespunzătoare, primul pas este înlăturarea decalajului de calorii, deoarece acesta pare să fie cel mai presant. Pe de altă parte, în ceea ce-i privește pe copiii din țările în curs de dezvoltare, deficitul de proteine este fără îndoială foarte important deoarece poate avea urmări negative ireversibile. Dar se pare că fără îmbunătățirea rației de calorii, deficitul de proteine nu poate fi înlăturat în mod satisfăcător, fapt ce are o importanță strategică în adoptarea unei politici alimentare corespunzătoare.

Reciclarea corespunzătoare a deșeurilor agricole pare a fi utilă prin prisma reducerii necesarului de îngrășăminte chimice, prevenindu-se astfel și degra-

darea mediului înconjurător. Suscită un mare interes în rîndul oamenilor de știință problema fixării azotului pentru producția agricolă. În prezent se fac cercetări intense asupra proceselor atît biologice, cît și abiologice. Acestea includ mărirea gradului de fixare simbiotică a azotului de către plantele leguminoase, domeniu în care utilizarea îngrășămintelor a avut puțin succes. De asemenea, dezvoltarea unor metode economice de utilizare a energiei solare pentru lucrări agricole, cum sînt pompele solare, poate ajuta la reducerea necesarului de combustibili fosili (vezi anexa 8, paragraful 8.5).

Pe termen lung, apa se poate dovedi a fi un factor limitator foarte critic pentru susținerea unui nivel înalt al producției agricole. Aceasta va necesita o planificare largă a bazinelor rîurilor, precum și proiecte de desalinizare a apei mărilor. Ambele acțiuni impun acțiuni regionale, dacă nu chiar cooperarea internațională. De asemenea, o importanță decisivă s-ar putea să o aibă în viitor tendința evidentă către condiții climatice fluctuante. Din acest punct de vedere, perioada 1935—1955 poate fi considerată ca o perioadă optimă. Posibilitatea deteriorării condițiilor climatice subliniază necesitatea creării de stocuri tampon de alimente, organizate pe bază regională.

Prin urmare, este extrem de hazardat să se prezică cu pretenții de exactitate ritmul creșterii pe termen lung. Tot ce se poate afirma este că obiectivul de 3% stabilit în capitolul 6 al acestui raport nu poate fi atins prin improvizații ad-hoc. Numai dacă se dă dovadă de un spirit de previziune corespunzător cu privire la controlul creșterii populației, cu privire la limitarea creșterii cererii celor bogați și cu privire la orientarea tehnologiei în domenii care să evite potențialele strangulări, este posibil să se realizeze un echilibru mai bun decît cel actual între om și mediul înconjurător.

Nu se poate face nici o previziune viabilă pe termen lung pentru economia mondială dacă nu reușim să schimbăm perspectivele pe termen scurt și mediu. Prin urmare, este necesar să întreprindem acțiuni pe direcțiile recomandate în paragrafele precedente. Pe termen scurt și mediu, problemele principale sînt

provocate de creşterea insuficientă din ţările în curs de dezvoltare, de dificultăţile cronice ale balanţelor de plăţi, de creşterea ca număr şi ca scară de adoptare a unor tehnologii şi stiluri de viaţă necorespunzătoare mediilor lor social-economice. Deşi trebuie iniţiate acţiuni de corectare pe toate fronturile, inclusiv schimbări instituţionale în ţările în curs de dezvoltare, o ordine internaţională mai echitabilă poate contribui substanţial la realizarea schimbărilor structurale necesare pe termen lung. O nouă ordine este bineînţeles incompatibilă cu utilizarea la scară internaţională a hranei ca mijloc de exercitare a unor presiuni politice, mai ales asupra ţărilor în curs de dezvoltare.

Anexa 4

INDUSTRIALIZAREA, COMERŢUL ŞI DIVIZIUNEA INTERNAŢIONALĂ A MUNCII

de Ibrahim Helmi Abdel Rahman şi Helmut Hesse

4.1 Obiectivele principale

Noua ordine economică internaţională implică o utilizare optimă a resurselor umane şi fizice ale întregii lumi, adică o diviziune internaţională optimă a muncii. Deoarece comerţul este inseparabil legat de diviziunea muncii, acest optimum necesită reguli speciale pentru guvernarea comerţului internaţional. Mai mult, el reclamă o schimbare a modelului producţiei, în special în domeniul industriei prelucrătoare. Ca urmare, evoluţia şi apariţia în viitor a politicilor comerciale şi a modelelor de industrializare necesare vor adăuga un element dinamic conceptului de diviziune internaţională optimă a muncii şi de aceea vor prezenta diferenţe importante faţă de experienţa trecutului. Trebuie observat că expresia „diviziunea in-

ternațională a muncii" se referă la localizarea geografică a activităților economice în lume sau la „ce și unde se produce". Ea este adesea interpretată în mod greșit ca reprezentînd un instrument static de redistribuire, care implică o deplasare a infrastructurii prelucrătoare de la o țară la alta. Expresia „diviziunea internațională a muncii" este utilizată aici într-un sens mult mai dinamic: deplasarea progresivă în timp a modelului producției între regiuni și țări, în așa fel încît toți să beneficieze de pe urma unor avantaje și specializări în continuă schimbare.

Vor trebui dezvoltate tehnologii speciale care să corespundă condițiilor predominante în țările lumii a treia (1) și, de asemenea, să ajute la restructurarea activităților industriale în țările industrializate. Politicile și strategiile industriale la nivel național, regional și internațional vor trebui să fie formulate împreună cu procedeele, sistemele de informații și instrumentele de acțiune necesare pentru a asigura traducerea lor în viață și armonizarea la toate nivelurile. Mai mult, este evident că atingerea obiectivelor în domeniile comerțului și industrializării presupune o diversitate de schimbări și politici nu numai în domeniul economic, ci și în structurile sociale și politice.

4.2 Analiza situației actuale a sistemului comercial

Sistemul comercial actual nu poate fi considerat optim, din cîteva motive. În primul rînd posibilitățile diviziunii reciproc avantajoase a muncii între țările cu economie planificată centralizat și țările cu economie de piață nu sînt utilizate în mod corespunzător, deși comerțul între aceste două grupuri de țări, împiedicat pentru o perioadă de „războiul rece" și confruntat cu unele dificultăți provenite din diferențele între sistemele economice, a marcat o creștere rapidă în ultimii ani. S-ar părea că monopolul de stat asupra comer-

[1] Dezvoltarea tehnologică și problema tehnologiei adecvate sînt discutate în Anexa 8 (Mediul înconjurător al omului) și Anexa 6 (Știința și tehnologia). Rolul întreprinderilor transnaționale este discutat în Anexa 7.

țului exterior existent în țările cu economie planificată centralizat nu constituie un obstacol insurmontabil în calea dezvoltării comerțului lor cu Occidentul. Cu toate acestea, sporirea în continuare a flexibilității în planificarea comerțului exterior și în conducerea întreprinderilor de comerț exterior ar putea contribui la o creștere mai accelerată a acestui comerț. Avînd în vedere înzestrarea cu resurse a țărilor cu planificare centralizată — gradul înalt de industrializare și abundența mîinii de lucru calificate — se pare că există posibilități largi pentru ca țările cu economii de piață dezvoltate și în curs de dezvoltare să-și sporească comerțul cu ele. Există posibilități considerabile pentru cooperare intraindustrială, incluzînd dezvoltarea reciprocă a producției anumitor materii prime, unele tipuri de întreprinderi comune etc.

În al doilea rînd, modelul, practicile și instituțiile actuale din domeniul comerțului internațional între țările cu economie de piață au evoluat în esență în funcție de necesitățile și în concordanță cu interesele *partenerilor majori.* Reciprocitatea, unul din principalele elemente ale Acordului General (G.A.T.T.), este acceptată în general ca un principiu corect în cadrul negocierilor atunci cînd toate țările au o putere egală din punct de vedere economic și politic ; o tranzacție se poate încheia numai între țări care fie că au ceva de oferit, fie că cred că au ceva de cîștigat. Tranzacțiile pe baza reciprocității, care au fost tipice pentru sistemul comercial, nu pot asigura echitatea dacă diferiții parteneri dețin *puteri inegale.* Același lucru este valabil și pentru principiul națiunii celei mai favorizate, celălalt element principal al G.A.T.T. Acesta este un instrument adecvat pentru reglementarea relațiilor comerciale între egali, dar este cu siguranță nepotrivit pentru reglementarea comerțului între țările industrializate și lumea a treia.

De aceea, este lesne de înțeles de ce țările lumii a treia au intervenit pentru introducerea unui amendament la principiul națiunii celei mai favorizate, constînd în aceea ca țărilor industrializate să le fie permis să aplice tarife vamale preferențiale țărilor mai puțin dezvoltate, iar acestea din urmă să-și poată acorda

un tratament preferențial lor înșeși. Deși este adevărat că aceste revendicări au fost luate în considerație la timpul cuvenit în Partea a IV-a a G.A.T.T. (intrată în vigoare la 27 iunie 1966) și adoptate în cadrul Sistemului General de Preferințe, nu este nici o exagerare să se spună că reducerile de tarife vamale în întreaga perioadă postbelică au favorizat în principal țările industrializate. Deoarece în trecut negocierile privind abolirea barierelor comerciale au fost inițiate de obicei de către țările industrializate avansate, nu este surprinzător că *taxele vamale asupra mărfurilor de export* ce prezintă interes pentru țările lumii a treia rămîn comparativ ridicate. Cu alte cuvinte, datorită elementelor specifice care au fost alese pentru a reglementa sistemul comercial după cel de-al II-lea război mondial, diviziunea muncii între țările industrializate (în special o diviziune intraindustrială a muncii) s-a dezvoltat cu mult mai rapid și mai intensiv decît diviziunea muncii între țările industrializate și cele în curs de industrializare.

În plus, concentrarea asupra reducerilor la taxele vamale explică de ce tehnica tranzacțiilor bilaterale a dominat perioada postbelică. *Tranzacția multilaterală*, urmărind obiective globale, este încă *subdezvoltată*. Astfel, este de înțeles că au fost doar puține cazuri de înțelegeri internaționale nu numai cu privire la unele măsuri de reglementare a relațiilor comerciale, ci și, totodată, cu privire la alocarea de resurse naționale pentru îmbunătățirea diviziunii internaționale a muncii. Mai mult, excepțiile s-au dovedit dezamăgitoare. De exemplu, Acordul pe Termen Lung a luat într-adevăr în considerație acțiunea cooperativă și constructivă necesară pentru a promova dezvoltarea comerțului mondial și, de asemenea, pentru a satisface nevoile fundamentale ale țărilor în curs de dezvoltare privind sporirea exporturilor. S-a hotărît ca aceste obiective să fie realizate prin îndepărtarea obstacolelor din calea comerțului și prin continuarea eșalonată a ajustărilor în țările industrializate. Cu toate acestea, nu s-a dat curs niciodată acestei acțiuni. Din contră, în absența oricărui control efectiv și a unui arbitraj obligatoriu, acordul a fost folosit mai

curînd ca o lege pentru *limitarea comerțului* decît ca o obligație pentru țările industrializate de a încuraja realocarea factorilor de producție afectați unor activități noi.

Deoarece G.A.T.T. nu a reușit să reprezinte interesele și preocupările lumii a treia, țările în curs de dezvoltare au fost nevoite să creeze o nouă organizație, U.N.C.T.A.D., care, în multe privințe, concurează direct cu G.A.T.T. Crearea U.N.C.T.A.D. marchează începutul unei evoluții treptate către dualitatea instituțională în domeniul comerțului și dezvoltării. Această dispersare a activităților constituie un obstacol serios în calea eforturilor de a formula o nouă ordine a comerțului exterior și a diviziunii muncii la nivel internațional.

Cel de-al treilea motiv pentru care sistemul comercial actual este suboptim, este că diviziunea internațională a muncii în *sectorul agricol* este defectuoasă. Majoritatea țărilor industrializate și-au izolat sectoarele agricole de concurența internațională. Acest lucru poate fi explicat în mare măsură prin faptul că țările relativ dezavantajate în ceea ce privește produsele agricole sînt puse adesea în situația de a opta între eficiența alocării resurselor la scară mondială și distribuția națională a veniturilor, precum și securitatea națională. Dată fiind această situație, obiectivele politicii naționale s-au bucurat de prioritate față de crearea unui mecanism de concurență internațională; practic nu a fost întreprins nici un efort serios pentru a face ca costurile comparate să joace progresiv un rol mai important în comerțul agricol internațional — eforturi care ar fi contribuit la o îmbunătățire în diviziunea internațională a muncii.

Cel de-al patrulea motiv este legat de tendința puternică de deplasare de la un sistem comercial unic, bazat pe principiul nediscriminării, către un regionalism mai accentuat în relațiile economice internaționale și către dezvoltarea *blocurilor orientate spre interiorul lor*, sub conducerea țărilor industrializate bogate. Cîteva grupuri de țări au exploatat Articolul 24 al Acordului General pentru a negocia

acorduri comerciale preferențiale. Această tendință spre regionalism în comerțul internațional sporește riscul izolaționismului politic și al protecționismului comercial și chiar al războaielor comerciale. Ea determină eficacitatea organizațiilor internaționale în detrimentul lumii a treia și al țărilor industrializate mai mici. Ea generează presiuni pentru ca anumite țări în curs de dezvoltare să intre într-un bloc anumit, lărgind prin aceasta sferele economice de influență ale țărilor deja puternice. Ar trebui totuși notat că aspectele negative ale unor astfel de grupări ce leagă țările dezvoltate de cele în curs de dezvoltare pot fi atenuate prin generalizarea principiului nereciprocității în relațiile dintre ele.

Toate aceste presiuni constituie obstacole în calea îmbunătățirii unei diviziuni a muncii la scară mondială. Totuși, atît timp cît aceste presiuni sînt resimțite, este nevoie de un grad corespunzător de protejare a intereselor țărilor mai slabe. Una din modalitățile eficace de a realiza acest lucru este integrarea economică în grupări economice regionale și un anumit sistem preferențial intern al grupului, fără obligația de a acorda — conform principiului națiunii celei mai favorizate — aceste privilegii țărilor terțe. Acest lucru este important în special pentru țările în curs de dezvoltare căci, prin dezvoltarea integrării economice, aceste țări pot — așa cum arată cîteva exemple — să creeze piețe mai largi pentru produsele noi, să realizeze economii de mare anvergură, să evite folosirea neeconomică a factorilor de producție deficitari prin înființarea unor așa-numite industrii de integrare și să organizeze cercetarea în domeniul tehnologiilor corespunzătoare condițiilor locale. De asemenea, prin aceasta se întărește poziția lor în cadrul dialogului cu partenerii mai dezvoltați. Oricît de pozitivă ar putea fi considerată această situație în lumea actuală, trebuie să existe garanții că ea nu va avea ca rezultat un nou pas către o lume divizată în blocuri de țări puternice și orientate numai spre interiorul lor. Aceasta ar face ca realizarea unei diviziuni internaționale optime a muncii să fie chiar și mai dificilă.

4.3 Unele aspecte ale politicii de industrializare

Deşi între ţările lumii a treia există diferenţe considerabile în ceea ce priveşte modelul şi gradul lor de industrializare, pot fi făcute unele observaţii generale. În comparaţie cu ţările industrializate, ţările în curs de dezvoltare au o pondere redusă a producţiei şi exporturilor industriale. Lumea a treia participă doar cu 7% la produsul total de bunuri industriale, proporţie care nu a crescut apreciabil în ultimele trei decenii. Proporţiile corespunzătoare pentru diferitele sectoare de prelucrare variază de la valori ridicate pentru industriile alimentară, textilă şi a pielăriei pînă la valori scăzute pentru industriile de utilaj mecanic greu şi echipament electric şi, în general, pentru industriile bazate pe ştiinţă. Se aplică în general politici de înlocuire a importurilor, politici care duc la o producţie locală protejată prin bariere vamale şi limitată la pieţe locale izolate. Prelucrarea materiilor prime locale, inclusiv mineralele, iniţiază o formă de industrializare şi sporeşte exporturile, dar rareori avansează dincolo de o etapă limitată, datorită dificultăţilor şi barierelor comerciale ridicate de ţările industrializate. Industriile locale de asamblare sînt iniţiate pe baza componentelor importate şi a produselor intermediare, dar nu ating în general o înaltă productivitate sau competitivitate din cauza limitărilor pieţei.

În ţările în curs de dezvoltare relativ avansate şi de asemenea în unele ţări mari în curs de dezvoltare, a fost posibil să se stabilească o bază industrială relativ puternică şi integrată, incluzînd metalurgia grea, construcţia de maşini şi industria chimică de bază, sprijinite de instituţiile de proiectare, cercetare şi marketing necesare. Industriile tradiţionale, ca şi industriile mici şi artizanale, sînt în general proprietate particulară, însă întreprinderile moderne şi mari sînt înfiinţate cu participarea şi sprijinul puternic al sectorului public. Participarea capitalului străin nu a fost atît de masivă ca în cazul industriilor extractive, plantaţiilor şi industriilor de servicii, dar ea sporeşte treptat, contribuind cu tehnologie străină şi cu experienţă de conducere. Distribuţia cotelor nete din

profituri depinde în mare măsură de condițiile și împrejurările specifice.

Remarcile de mai sus asupra politicilor de înlocuire a importurilor necesită unele rezerve. În anumite țări și în anumite faze ale industrializării, asemenea politici au trebuit menținute pur și simplu pentru că nu au existat ocazii de a exporta bunurile manufacturate și materiile prime prelucrate. În alte cazuri, ele au fost necesare, în ciuda neajunsurilor lor evidente, pentru a stabili o bază industrială mai largă sau pentru a oferi o protecție împotriva practicilor incorecte de dumping. Ca urmare, este de așteptat să persiste diferite faze și un anumit grad de continuitate a politicilor de înlocuire a importurilor, pe o scară redusă. În afară de înlocuirea importurilor și de prelucrarea materiilor prime locale, cu limitările și dificultățile lor, foarte puține țări din lumea a treia au fost capabile să dezvolte și să traducă în viață politici integrate de industrializare. Din cauza lipsei de capital și de competență, au fost sprijinite industriile bazate pe un volum mare de muncă și de mică anvergură (2). De curînd a atras atenția promovarea exporturilor de bunuri manufacturate, dar acestea pot fi eficace numai în condiții foarte specifice. Integrarea și armonizarea regionale pot fi de folos în măsura în care lărgesc piețele și evită concurența pentru capital, în măsura în care industriile prelucrătoare corespund priorităților planificate la nivel regional și sînt controlate efectiv de țările care se angajează în procesul de integrare. Cu toate acestea, mișcarea către integrare regională s-a dovedit lentă și asaltată de multe dificultăți.

În ciuda tuturor acestor dificultăți, industria prelucrătoare reprezintă încă sectorul cel mai dinamic al creșterii în multe din țările lumii a treia. Dinamismul industriei se reflectă în ritmul său de creștere în general mai ridicat în comparație cu alte sectoare, în necesitatea de a dezvolta noi tipuri de competențe și specializare și în importantele implicații sociale ale industrializării. Ar trebui imaginate

---

[2] Pentru o discuție privind avantajele industriilor cu un volum mare de muncă și de mică anvergură, vezi Anexa 6.

și aplicate cu atenție politici care să evite unele dintre efectele cele mai serioase ale unei industrializări greșite. În particular, este esențială coordonarea între dezvoltarea agricolă și industrială, în special în anii următori, în care cererea de hrană și prețurile aferente este probabil să creeze presiuni sporite asupra resurselor țărilor în curs de dezvoltare. Dacă sînt satisfăcute anumite cerințe, industrializarea poate fi privită ca o condiție preliminară pentru edificarea structurii economice viitoare a țărilor lumii a treia. Pot fi deja găsite exemple de reușită, altele fiind așteptate să urmeze. Acest fapt în sine oferă unele speranțe că în deceniile următoare poate fi instaurată o nouă diviziune internațională a muncii în industrie.

Diviziunea actuală a muncii, așa cum este binecunoscut, își are originea în perioada colonială. Deși de atunci s-a modificat marginal, ea își menține trăsăturile generale de concentrare a industriei prelucrătoare și a dezvoltării tehnologiei aproape exclusiv în țările industrializate. În general, țărilor lumii a treia le-au fost lăsate doar ceva mai mult decît producția materiilor prime și un minimum al activităților de prelucrare locală pentru satisfacerea nevoilor de bază. Importurile sporite de bunuri industriale, care într-o etapă ulterioară au justificat politicile de înlocuire a importurilor și de protejare a industriilor în fașă, fie că au fost legate de producția de materii prime, cum ar fi agricultura și mineritul, fie că au urmărit să satisfacă în esență nevoile populațiilor cu venituri mai mari și ale celor urbane. Pare deci rezonabil să se presupună că industrializarea care a avut loc în majoritatea țărilor lumii a treia nu a fost orientată spre satisfacerea nevoilor de bază ale grupurilor cu venituri scăzute, și, ca urmare, poate fi justificată mai puțin pe baze sociale decît pe baze economice. Puterea de cumpărare limitată a celor săraci, în absența unor politici deliberate de distribuire a veniturilor, a făcut imposibilă lărgirea pieței interne și susținerea planurilor integrate de industrializare. Desigur, pot fi găsite cu ușurință excepții de la aceste observații, dar chiar și în cazurile în care s-au făcut eforturi serioase pentru redistribuirea veniturilor, productivitatea muncii nu a înregistrat o creș-

tere corespunzătoare, rezultatul fiind acela că industrializarea s-a lovit de alte dificultăţi.

Tehnologia industrială, aşa cum e cunoscută în prezent, este creată aproape exclusiv în ţările industrializate Principalele două surse de finanţare şi orientare a tehnologiei sînt aplicaţiile militare şi interesele legate de profituri industriale pe scară largă. Dată fiind această situaţie, este evident că tehnologia din ţările dezvoltate nu va corespunde nevoilor presante ale lumii a treia. Totuşi, dificultatea constă în aceea că în multe cazuri aceasta este singura tehnologie disponibilă. Nu există nici capacitate suficientă şi nici resurse pentru a crea tehnologii adaptate specific satisfacerii nevoilor maselor de săraci, neprivilegiate, din lumea a treia. Mai rău încă, transferul de tehnologie se desfăşoară pe baza unor practici şi condiţii considerate, în general, nefavorabile pentru ţările destinatare. Şi chiar dacă ar fi dezvoltată o tehnologie potrivită, ar fi nevoie de timp şi de un efort considerabil înainte ca ea să poată avea un impact major asupra comerţului şi producţiei industriale.

Această situaţie trebuie remediată, în caz contrar industrializarea corespunzătoare şi accelerată a ţărilor în curs de dezvoltare nefiind posibilă (3).

Problemele formulate privind o nouă tehnologie industrială potrivită ţărilor în curs de dezvoltare în următorii 25 de ani trebuie să ţină seama de creşterea rapidă necesară. Cel mai probabil este că se va ajunge la o dualitate tehnologică şi industrială. Din cauza creşterii populaţiei şi a nevoii de a crea locuri de muncă cu puţin capital, va fi necesară o tehnologie cu un consum intensiv de muncă. Pe de altă parte, creşterea industrială rapidă impune extinderea exporturilor şi asigurarea unor elemente de input industriale de bază, necesitînd un sector industrial modern cu o investiţie masivă de capital. Experienţa chineză recentă ilustrează această situaţie, dar nu constituie în mod necesar singurul răspuns la această problemă a dualităţii. Este clar că industrializarea accentuată nu trebuie să atragă după sine şomajul în masă sau

---

[3] Problema dezvoltării tehnologice şi condiţiile transferului de tehnologie sînt discutate în Anexa 6.

alți factori perturbatori pentru structura socială a țărilor în curs de dezvoltare. Aceste probleme trebuie examinate și pentru rezolvarea lor trebuie stabilite obiective și politici pe termen lung. Nu este suficient ca ele să fie examinate doar pe baza experienței trecutului

4.4 Obiectivele unei noi politici de industrializare

Pe termen lung, stabilirea unei diviziuni internaționale optime a muncii depinde de acceptarea ideii că industrializarea lumii a treia nu contravine intereselor țărilor actualmente industrializate. De asemenea, trebuie realizat faptul că modelele viitoare de industrializare, ca și tehnologia industrială, nu se pot baza pe simpla proiecție și continuare a tendințelor din trecut.

În formularea politicilor de industrializare viitoare, țările lumii a treia trebuie să stabilească noi priorități — priorități care trebuie să includă mai curînd producerea mărfurilor de bază necesare pentru satisfacerea nevoilor majorității sărace, decît producerea unor bunuri mai sofisticate pentru satisfacerea gusturilor minorității bogate. Înainte de toate, trebuie să figureze printre priorități hrana și energia, în special în țările cu deficite de hrană. De aceea, anumite activități industriale legate de hrană și energie trebuie să se bucure de cea mai înaltă prioritate. Acestea includ îngrășămintele, insecticidele, utilajul și uneltele agricole, facilitățile de prelucrare, transport și depozitare și în general agroindustriile. De asemenea, ar trebui să se acorde o înaltă prioritate tehnologiei pentru producerea textilelor de bază, materialelor de construcție, medicamentelor și echipamentului școlar.

Viitorul model al producției și consumului industrial din țările industrializate trebuie de asemenea să difere de cel din trecut. Unul dintre motive este acela că limitările privind folosirea energiei și materiilor prime nu vor permite simpla extrapolare, în timp ce constrîngerile legate de mediul înconjurător și schim-

bările de atitudine vor duce, se speră, la gospodărirea mai rațională a resurselor mondiale, inclusiv a materiilor prime și a energiei pentru industriile prelucrătoare.

Avînd în vedere aceste considerente, diviziunea optimă a muncii trebuie să recomande cea mai eficientă utilizare a resurselor, inclusiv energia și resursele umane, în concordanță cu anumite modele ale cooperării inter și intraindustriale. Ea nu se poate baza în mod simplu pe diviziunea industriilor în industrii cu utilizare intensivă a forței de muncă și industrii cu utilizare intensivă a capitalului și atribuirea unora sau altora unui grup de țări. În lumina experienței industrializării, asemenea criterii simple sînt evident insuficiente. Este necesar să se considere industrializarea mai curînd ca o activitate socială a grupurilor umane decît ca produs al acțiunilor individuale. Această abordare de grup ar permite stabilirea unor anumite legături între diferite proiecte industriale pentru a forma complexe. De asemenea, ar permite să se acorde prioritate producerii mărfurilor de bază, ținîndu-se seama de etapele și activitățile corelate necesare pentru a face viabilă această producție.

Această imagine a unei viitoare diviziuni a muncii ar trebui să țină seama nu numai de factorii legați de activitățile prelucrătoare, ci și de factorii comerciali și tehnologici. Trebuie notat că chiar și în cazul unui sistem ideal de comerț liber vor exista totdeauna anumite limitări impuse de stocuri, piețe și prețuri și că tehnologiile noi pot afecta considerabil avantajul cooperativ al bunurilor comercializate, de la o perioadă la alta. Ca urmare, această diviziune optimă nu va fi statică, ci va fi supusă unor adaptări continue și treptate la situațiile în schimbare, inclusiv disponibilitățile de capital, formarea competențelor umane și inovația tehnologică. De asemenea, ea trebuie să fie legată în mod necesar de modelele consumului și de cererea în continuă schimbare, care determină în cele din urmă piața producției și a muncii.

Realizarea sarcinilor de industrializare stabilite la Lima implică un ritm de creștere mult mai înalt decît cel de 8% recomandat în cadrul Strategiei de

Dezvoltare pentru cel de-al Doilea Deceniu de Dezvoltare al O.N.U. (4). Acest ritm poate fi realizat, şi chiar şi atunci probabil doar parţial, numai dacă se vor înregistra unele schimbări şi evoluţii importante legate de transferul de capital şi tehnologie către lumea a treia, de pregătirea cadrelor şi dezvoltarea calificării şi capacităţii de conducere în lumea a treia, precum şi de restructurarea activităţilor industriale în ambele grupuri de ţări. În viitor va fi mai important ca oricînd să se stabilească programe raţionale şi minuţioase de cooperare internaţională în scopul evitării acţiunilor individuale şi eratice ale ţărilor sau ale grupurilor de ţări, acţiuni ce pot conduce la represalii, tulburări economice şi sociale şi, în cele din urmă, la confruntare militară.

4.5 **Perspective pe termen lung în sistemul comercial**

Instaurarea unei noi ordini internaţionale implică crearea unui nou sistem comercial, acţiune ce va trebui să se desfăşoare pas cu pas. Pe termen lung, acest sistem ar trebui să fie caracterizat de cel puţin trei trăsături.

În primul rînd, importanţa principiului bilateralităţii ca tehnică de negociere ar trebui redusă substanţial : ar trebui să mai existe doar puţine negocieri bilaterale bazate pe interesele partenerilor ce conduc la concesii reciproce (care sînt apoi extinse la toate celelalte ţări). În schimb, aproape toate negocierile ar trebui să fie multilaterale, orientate în funcţie de obiective globale şi vizînd contracte internaţionale. Principiul reciprocităţii n-ar trebui să guverneze aceste negocieri, deşi toate părţile contractante ar

---

[4] Declaraţia şi Planul de Acţiune adoptate la Lima, declaraţia Comitetului Executiv al Forumului Lumii a Treia şi deciziile Conferinţei ţărilor nealiniate, precum şi multe alte documente similare elaborate la întruniri guvernamentale şi neguvernamentale în cursul ultimelor două decenii conţin propuneri detaliate în privinţa măsurilor recomandate pentru industrializarea ţărilor în curs de dezvoltare în cadrul Noii Ordini Economice Internaţionale.

trebui să accepte ca acordurile să ducă la o diviziune internațională a muncii avantajoasă pentru toate părțile.

În al doilea rînd, acordurile n-ar trebui să acopere doar reglementări specifice ale politicii comerciale, ca de exemplu taxele vamale sau restricțiile cantitative. Ele ar trebui de asemenea să guverneze comportamentul guvernelor în influențarea sau reglementarea procesului de alocare în țările lor. Trebuie negociate coduri de conduită cu responsabilități interne, care să acopere domeniile interdependente ale cercetării tehnologice, investițiilor, producției și comerțului, Acestea ar asigura ca strategiile de dezvoltare sau politicile de creștere ale partenerilor să fie în armonie unele cu altele și ar face posibilă o diviziune intraindustrială a muncii între țările în curs de dezvoltare și cele dezvoltate. Contractele ar trebui să includă garanții privind accesul la sursele de materii prime și piețe.

În al treilea rînd, acordurile i-ar obliga pe parteneri. Totuși, din cauză că efectele comerciale ale acordurilor vor fi foarte dificil de prevăzut, pare justificat să se pretindă ca numai acele țări care se supun regulilor stabilite să profite de pe urma acestora. De aceea, în acest sens, clauza necondiționată a națiunii celei mai favorizate ar trebui înlocuită cu clauza condiționată a națiunii celei mai favorizate. În scopul de a întări caracterul obligatoriu al acordurilor, ar trebui introdus principiul multilateralității. El ar sprijini nu numai responsabilitățile și deciziile comune, ci și supravegherea internațională și prezența continuă a unui forum interesat, căruia o țară i-ar putea adresa plîngerile sale și prin intermediul căruia ar putea căuta o mediere în cazul dezacordurilor cu alte țări. Ar putea fi asigurat chiar și *arbitrajul obligatoriu* și s-ar putea stabili dacă ar fi sau nu de dorit să se creeze un mecanism de sancționare prin care țările care au fost de acord să respecte anumite reguli, dar care acționează în contradicție cu ele, ar putea face obiectul unor practici discriminatorii.

Pregătirea acordurilor (inclusiv organizarea procesului de informare și consultare) ca și supravegherea multilaterală și controlul mecanismului de

aplicare a sancțiunilor ar trebui încredințate unei singure *organizații comerciale internaționale*, prin aceasta rezolvîndu-se problema dualității instituționale existente în prezent. Această organizație ar trebui înființată curînd, fie prin fuzionarea U.N.C.T.A.D. și G.A.T.T., fie altfel, și ar trebui lansate — în mod practic — primele acorduri.

4.6 Recomandări pe termen scurt și mediu

Conferința de la Lima a adoptat o Declarație și un Plan de acțiune privind dezvoltarea și cooperarea industrială care conțineau multe recomandări detaliate și specifice, inclusiv obiectivul ca ponderea țărilor lumii a treia în producția industrială mondială să ajungă la 25% în jurul anului 2000, obiectiv la care ne-am referit mai înainte. Cifra de 25% este un obiectiv, nu o proiecție. Totuși, în lumina experienței recente și a celei actuale privind dezvoltarea mondială, ea ar putea fi considerată ca fiind prea ambițioasă, chiar nerealistă. Desigur, realizarea acestui obiectiv va necesita acțiuni concertate într-o gamă de domenii intercorelate. Conferința a recomandat de asemenea să se înființeze în cadrul O.N.U.D.I. și al altor organisme internaționale corespunzătoare un *sistem de consultări* între țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare. Astfel de consultări pot fi întreprinse în scurt timp în legătură cu îngrășămintele, fierul și oțelul.

Recomandările Planului de Acțiune de la Lima sînt împărțite în acțiuni la nivel național ale țărilor în curs de dezvoltare, la nivelul cooperării între țările în curs de dezvoltare, între țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare și, în sfîrșit, în legătură cu grupul țărilor cel mai puțin dezvoltate, țărilor fără ieșire la mare și insulare în curs de dezvoltare. Planul de Acțiune se încheie cu un set de recomandări cu caracter instituțional privind O.N.U., inclusiv propunerea de a se înființa un Fond de Dezvoltare Industrială. Cea de-a VII-a Sesiune Specială a Adunării Generale a Națiunilor Unite, ținută în septembrie 1975, a examinat problema industrializării țărilor

în curs de dezvoltare și a votat un număr de recomandări, sprijinind în general concluziile la care s-a ajuns în cadrul Conferinței de la Lima, în special în legătură cu înființarea unor forumuri pentru consultări industriale între țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare. Totuși, par necesare o serie de observații și recomandări suplimentare. Acestea sînt discutate sub patru titluri principale : informațiile ; programarea și administrarea resurselor ; ajustarea ; politicile comerciale. Din această listă lipsesc două domenii de probleme care afectează foarte mult politicile de industrializare : achiziționarea și transferul de tehnologie și rolul corporațiilor transnaționale. Acestea au fost lăsate la o parte pentru simplul motiv că sînt tratate în Anexele 6 și, respectiv, 7.

Trebuie notat că recomandările de acțiune conținute în această secțiune nu reclamă în general crearea unor instituții, ci mai curînd reorientarea și intensificarea acțiunilor centrelor existente de luare a deciziilor și ale agențiilor de cooperare internațională. În ultimii ani a fost studiat un proiect pentru înființarea unui *Institut Internațional pentru Industrializare,* proiect ce a fost recent recomandat Adunării Generale a O.N.U. de către delegații Statelor Unite.

4.6.1 *Informațiile.* Au fost făcute cîteva încercări pentru intensificarea fluxului de informații necesare pentru dezvoltarea industrială. Acest flux începe de la studiile și publicațiile libere, trece prin informațiile comerciale și tehnice privind echipamentul și mărfurile industriale, ajungînd la forme foarte specifice de informații supuse restricțiilor, inclusiv patentele, know-how-ul și tranferul de tehnologie. Datorită ritmului accelerat de schimbare și perturbării pieței și procedurilor tradiționale, în toate aceste domenii vor trebui făcute mai multe eforturi, printr-o varietate de mijloace, inclusiv tîrgurile industriale, întrunirile pentru promovarea exporturilor și investițiilor, întreprinderile comune și mecanismele de finanțare, precum și urmărirea și analizarea atentă a tendințelor actuale și a dezvoltărilor tehnologice recente. Nu toate aceste informații pot fi făcute publice pe scară largă, și nici nu trebuie să fie așa. Trebuie înlesnit schimbul de

informații pe scară limitată între țările în curs de dezvoltare și cele dezvoltate. Este bine cunoscut faptul că întrunirile actuale ale Băncii Mondiale și ale Băncilor Regionale de Dezvoltare furnizează rezultate fructuoase pentru participanți, prin consultări și schimb de informații. Începînd cu anul 1969, O.N.U.D.I. a organizat anual întruniri de consultări între băncile industriale naționale, regionale și internaționale și organizațiile de finanțare. Aceste întruniri și-au sporit importanța și servesc unui scop foarte util.

Prețurile și situațiile pieței pentru principalele mărfuri industriale ar putea forma subiectul unui efort util de informare și consultări. Mineralele și mărfurile agricole de folosință îndelungată dispun de „piețe" cu prețuri și specificații acceptate. Este desigur momentul ca îngrășămintele, produsele chimice de bază, principalele produse din metal, precum și echipamentul și produsele industriale standard să fie organizate în mod similar; crearea unui mecanism organizat de ofertă-cerere constituie de fapt o „piață" care, oricît de imperfectă ar fi, ar reprezenta un prim pas pozitiv în direcția dorită. La asemenea produse poate fi stabilit prețul pentru livrările curente și pentru disponibilitățile viitoare. Acest sistem de informații și consultări ar putea fi extins mai tîrziu pentru a include mai multe produse, care ar putea fi supuse normalizării, în așa fel încît să fie adecvate pentru cerere și ofertă. Este improbabil că un asemenea sistem va fi util pentru echipamente complexe sau specifice sau pentru fabrici întregi. În asemenea cazuri ar putea fi îmbunătățită procedura actuală, care este și singura, aceea de a căuta prețurile și de a compara specificațiile.

Țările lumii a treia ar trebui să fie asistate, prin bănci de date și organizații de referință, în stabilirea informațiilor corecte privind produsele și partenerii implicați, inclusiv competența și reputația consultanților și ale diferitelor organisme consultative. Băncile de date înmagazinează deja rezultatele unui număr mare de studii de realizabilitate privind proiectele industriale din diferite sectoare. Dacă se urmărește ca lumea a treia să se industrializeze rapid și să acorde priorități cerințelor de bază și tehnologiilor

cu o folosire intensivă a forței de muncă, va fi nevoie de un volum de muncă considerabil în domeniul proiectării și evaluării proiectelor industriale. Procedurile actuale sînt prea greoaie și în multe cazuri depind de experiența limitată a cîtorva consultanți. Este nevoie stringentă de cîteva coduri referitoare la consultări.

În sfîrșit, trebuie avută în vedere o *piață a „investițiilor"*, în cadrul căreia să poată fi oferite și negociate furnizarea și cererea de finanțe și tehnologie, management și piețe pentru proiecte industriale specifice. Așa cum s-a arătat mai înainte, țările lumii a treia se află într-o situație deosebit de nefavorabilă în ceea ce privește poziția de negociere față de furnizorii străini sau investitorii de perspectivă, în special în cazul corporațiilor transnaționale care au o experiență vastă și recurg la abordări integrate. Ar trebui dezvoltate noi sisteme de informații și consultări pentru a întări poziția țărilor lumii a treia, în așa fel încît să se sporească capacitatea lor de luare a deciziilor și de aplicare efectivă a lor în domeniul industrial.

„Întrunirile de promovare a investițiilor" ținute în decursul multor ani de către O.N.U.D.I. în diferite regiuni și pentru anumite ramuri industriale vizează în realitate crearea unei astfel de „piețe a investițiilor". Ideea a constituit subiectul unei recomandări a Națiunilor Unite și a fost larg răspîndită, deși experiența O.N.U.D.I. putea fi considerată ca fiind una din multiplele forme posibile. Într-adevăr, rolul Băncii Mondiale în promovarea investițiilor industriale, prin evaluarea proiectelor și prin asigurarea capitalului provenit din resurse naționale, regionale sau particulare, pentru a suplimenta contribuția limitată a Băncii, ar putea fi sporit în continuare în așa fel încît să devină mai eficace, nu numai proiect cu proiect, ci pe baza unui grup de proiecte prezentat de o țară (ca în cazul grupurilor și consorțiilor consultative) sau într-o ramură specifică, așa cum este în prezent cazul înaltei priorități acordate de Bancă anumitor investiții industriale, ca de exemplu, îngrășămintele.

Scopul înființării unei „piețe a investițiilor" ar fi ca totdeauna să se permită țărilor în curs de dezvoltare

să dispună de diferite propuneri dintr-o varietate de surse și să existe asigurarea că proiectele sînt pregătite și evaluate cu atenție. Ca și în cazul tuturor pieților de „bunuri", beneficiile ar putea fi considerabile pentru toate părțile.

Este de competența însești țărilor în curs de dezvoltare să accepte sau să refuze parteneri în stabilirea activităților industriale din țările lor. Ele trebuie să se asigure că asemenea activități corespund cu prioritățile stabilite prin planul național de dezvoltare, în special în privința legăturilor create de noile întreprinderi. Trebuie stabilite criterii riguroase pentru selectarea unor asemenea industrii, astfel încît să fie asigurată contribuția lor deplină la dezvoltarea și creșterea țării și la armonizarea cadrului condițiilor sociale, economice, financiare și de forță de muncă. Ar putea exista speranța că „planurile naționale" să fie ele însele în armonie cu „planurile" mai largi, regionale și internaționale, în așa fel încît să se asigure contribuții optime la o nouă diviziune internațională a muncii. Pentru mulți ani de acum încolo, politicile naționale și regionale vor trebui să fie dominante în acest domeniu al cooperării industriale. Aceste obiective ar putea fi sprijinite la început prin instituirea unei bănci de date cuprinzătoare referitoare la deciziile și proiectele de investiții în curs de desfășurare, combinată cu proiecte cuprinzătoare și detaliate, privind aprovizionarea, cererea și prețurile. Mai tîrziu, informațiile ar putea fi utilizate pentru consultări și negocieri, fie în cazuri individuale, fie în cazuri colective, cu asistența unui mecanism adecvat.

În acest domeniu al negocierilor complexe vor fi necesare noi *reguli de conduită* și *de arbitraj*. În pregătirea propunerilor referitoare la acest domeniu s-au înregistrat progrese considerabile, în special cu privire la achiziționarea și transferul de tehnologie. Trebuie reexaminată întreaga sferă a condițiilor și costurilor transferului de tehnologie.

4.6.2 *Planificarea și administrarea resurselor.* Politicile sănătoase de industrializare vor necesita noi abordări ale planificării și administrării resurselor și ale dezvoltării la nivel internațional. Situația actuală

se caracterizează printr-o formulare ad-hoc a politicilor și programelor, ca răspuns la situațiile de criză : ele sînt mai curînd rezultatul crizelor decît o încercare de a le anticipa. Așa s-a întîmplat cu mediul înconjurător și, mai recent, cu hrana. În lumina lipsei de prevedere a principalelor țări importatoare de petrol, politicile privind energia și petrolul par să urmeze aceeași cale hazardată.

În prezent se recunoaște că un sistem mai elaborat de gospodărire judicioasă și de administrare a materiilor prime și a resurselor deficitare este inevitabil (vezi Anexa 8). O anumită opoziție se înregistrează din partea grupurilor care beneficiază de pe urma actualei situații haotice și din partea celor ce se tem că o reglementare internațională „excesivă" va inhiba concurența și va duce la mișcări nedorite ale prețurilor și stocurilor. În orice caz, complexitatea condițiilor de luare a deciziilor a avut ca rezultat o abordare în esență unilaterală a politicii și a formulării programului, adică o grijă pentru mărfuri singulare (de exemplu, petrolul), sau pentru probleme singulare (de exemplu, poluarea industrială). Doar în ultimul timp s-au făcut încercări serioase de a plasa politicile într-o perspectivă mai largă și de a ține seama de problemele corelate și de a le asambla, adică s-a manifestat interes pentru abordările cuprinzătoare. Pericolele abordării unilaterale sînt deosebit de evidente în cazul politicii de industrializare. De exemplu, fără abordări mai cuprinzătoare referitoare la luarea deciziilor, se poate imagina cu ușurință o situație în care, să zicem, 50 de țări din lumea a treia, în lipsa cunoștințelor privind tabloul global și întreaga gamă de opțiuni, cumpără aceeași capacitate pentru a realiza aceleași produse. Suprainvestițiile pot fi la fel de păgubitoare ca și subinvestițiile. Fluctuațiile în ceea ce privește cererea apar în multe industrii și în multe țări industriale ; de exemplu construcția de nave constitue un caz de supraofertă, în timp ce îngrășămintele reprezintă un caz de supracerere. Țările lumii a treia, cu resursele și experiența lor limitată, nu vor putea suporta asemenea fluctuații și nici nu vor fi dornice să accepte sfaturi, dacă acestea nu sînt bazate pe un sistem de verificare a conduitei și a sincerității.

4.6.3. *Ajustări în țările industrializate.* La rîndul lor, țările industrializate vor trebui să introducă politici de ajustare și, treptat, un set de reguli privind amplasarea industriei și protecția mediului înconjurător și să dezvolte specializarea în cadrul industriilor bazate pe un volum mare de cunoștințe. Deoarece realizarea unei diviziuni internaționale optime a muncii presupune un grad înaintat de cooperare intraindustrială cu țările în curs de dezvoltare, diferitele procese și componente necesare pentru fabricarea unui produs final trebuie examinate cu grijă, în scopul de a determina dacă ele pot fi localizate sau produse mai avantajos în țări sau regiuni din lumea a treia. Trecînd în revistă avantajele comparative, trebuie identificate cerințele specifice ale țărilor lumii a treia. Noile procese de producție trebuie să contribuie nu numai la atingerea obiectivelor internaționale, ci și, de asemenea, la realizarea obiectivelor de dezvoltare națională, în special a acelora privind satisfacerea nevoilor de bază și eradicarea sărăciei. Privite în acest mod, măsurile de ajustare adoptate de țările industrializate pot nu numai să contribuie la realizarea unei diviziuni optime a muncii, dar și să servească în mod direct ca un important instrument de ridicare a nivelului de trai al săracilor și năpăstuiților lumii.

În acest domeniu, o importanță deosebită o au strategiile de dezvoltare industrială la nivel național și regional. Modelele de industrializare din țările lumii a treia diferă considerabil, iar unele dintre ele nu sînt nici bine înțelese. Desigur, simpla presupunere care a prevalat mai înainte, aceea că autoritățile publice asigură infrastructura, iar investitorii străini fac restul, nu mai este acceptată. Trebuie studiat cu grijă rolul sectorului public, fie în sine, fie în combinație cu capitalul particular, străin și autohton, și în special cu întreprinderile transnaționale.

4.6.4 *Recomandări privind politicile comerciale.* Deși în ultimă instanță trebuie să ne străduim să creăm un sistem comercial nou și integrat, acesta nu poate fi realizat peste noapte. Totuși, este important să se acorde o înaltă prioritate anumitor acțiuni și măsuri

care nu numai că sînt de o importanţă vitală prin ele însele, dar ar putea servi drept catalizator pentru crearea şi modelarea unei noi ordini. Sîntem de părere că sarcinile imediate ale politicii comerţului internaţional privesc trei domenii principale.

În primul rînd, ea ar trebui să faciliteze o îmbunătăţire a diviziunii muncii între ţările industrializate şi ţările lumii a treia printr-o nouă reducere sau chiar prin abolirea taxelor impuse de ţările industrializate asupra produselor industriale ale lumii a treia. Este probabil ca de o şi mai mare importanţă să fie reducerea barierelor nevamale (de exemplu, standardele industriale), deoarece acestea constituie o piedică majoră în calea comerţului intraindustrial.

Ori de cîte ori vor fi abolite barierele comerciale, sectoare particulare ale industriei din ţările industrializate vor avea de suferit ca rezultat al creşterii concurenţei din cauza importului. Pentru a evita şomajul şi o revenire la protecţionism (care atunci ar fi orientat spre crearea de locuri de muncă), ţările industrializate, ca parte a politicilor de ajustare, ar trebui să încurajeze ca factorii de producţie afectaţi să fie realocaţi în activităţi noi, mai eficiente, de exemplu în producţia de bunuri şi servicii ce necesită un volum mare de cunoştinţe. Din cauză că acest proces de realocare va cere timp şi va fi dificil, ne putem aştepta ca ţările industrializate să tindă către includerea unor clauze de exceptare. De aceea, pentru industriile afectate trebuie asigurată o garantare temporară a protecţiei. Totuşi, aceasta ar trebui să descrească în concordanţă cu un program definit şi ar trebui să fie strîns corelată cu măsurile de ajustare.

De asemenea, o îmbunătăţire a diviziunii muncii între ţările în curs de industrializare şi cele industrializate poate fi realizată de înseşi ţările în curs de dezvoltare. În scopul de a încuraja transferul de capital şi know-how din ţările industrializate, ele ar trebui să îmbunătăţească climatul investiţiilor. Atît timp cît oamenii de afaceri străini se tem de perspectiva exproprierii sau au credinţa că vor fi trataţi incorect, nu ne putem aştepta ca ei să încurajeze transferul de capital, tehnologie şi asistenţă mana-

ferială către lumea a treia. De aceea, țările lumii a treia trebuie să fie pregătite să ofere garanții corespunzătoare investitorilor străini. Nu mai e cazul să argumentăm că asemenea garanții trebuie să fie echitabile pentru ambele părți și nu trebuie să dăuneze intereselor legitime ale țărilor în cauză. Garanții de acest fel ar putea fi stabilite prin elaborarea în comun a unor reguli internaționale, a căror aplicare ar trebui să constituie o obligație pentru toate părțile implicate. Trebuie notat că investițiile directe nu constituie singura formă de cooperare între întreprinderile străine și țările gazdă. În ultimii ani am fost martorii unei tendințe crescînde a țărilor în curs de dezvoltare de a recurge la alte forme, cum ar fi servicii de consulting, contracte de producție, pregătirea cadrelor și marketing. În timp ce aceste noi forme de cooperare au tendința să asigure garanții sporite privind suveranitatea țărilor gazdă, extinderea lor rapidă trebuie reglementată internațional pentru a evita riscul practicilor incorecte sau neloiale.

În al doilea rînd, s-ar părea că în sectorul agricol îmbunătățirile sînt mai dificil de realizat decît în sectorul industrial. Aceasta datorită faptului că guvernele insistă asupra obiectivelor naționale legate de politica lor agricolă, cum ar fi „securitatea" și „distribuția echitabilă a veniturilor". Din acest motiv este improbabil ca politicile comerțului internațional să aibă succes dacă nu vor reuși să țină seama de politicile agricole naționale ale țărilor în cauză.

Primul pas în această direcție ar trebuie să fie acela de a identifica produsele agricole pe care diferitele țări le produc efectiv sau pe care le-ar putea produce cu avantaje comparative. Apoi politicile agricole ar trebui organizate în așa fel încît să încurajeze producția acestor și numai a acestor produse și, respectiv, să se inițieze o realocare a resurselor. În același timp, politica comercială trebuie să ducă treptat la accesul liber pe piețe al tuturor produselor agricole, în așa fel încît să nu apară probleme mari legate de șomaj. În plus, ea trebuie să vizeze garanții negociate multilateral — cum ar fi contracte care garantează fiecărei țări o aprovizionare minimă cu

produse alimentare de bază în timpul crizelor politice sau economice, fie din stocuri tampon naţionale şi internaţionale, fie în virtutea unor angajamente din partea unor ţări exportatoare. Ţările lumii a treia trebuie incluse într-un astfel de program. În acest caz, obiectivele trebuie lărgite şi mai mult, în special prin scăderea fluctuaţiilor preţurilor şi prin ridicarea preţurilor plafon pentru producători. Acest program integrat privind mărfurile primare trebuie considerat ca un pas înainte pe calea către o nouă ordine economică internaţională. Acesta constituie o inovaţie în măsura în care ţine seama cu adevărat de obiectivele globale şi nu numai de cele ale cîtorva naţiuni.

În al treilea rînd, trebuie făcute eforturi pentru a îmbunătăţi diviziunea muncii între ţările cu planificare centralizată şi ţările cu economie de piaţă. Aceste eforturi nu trebuie să se limiteze la eliminarea de către unele ţări occidentale a măsurilor discriminatorii care au fost menţinute. Trebuie întreprinse măsuri eficace pentru realizarea unei multilateralităţi depline în relaţiile comerciale. Acordurile bilaterale trebuie limitate la cîteva cazuri evident indispensabile, guvernate de regulile comerţului echitabil. Deosebit de importantă este lărgirea sferei cooperării industriale între întreprinderile din ţările cu planificare centralizată şi cele din ţările cu economie de piaţă. Producerea în comun a anumitor produse şi schimbul reciproc de subansambluri şi piese ar contribui la crearea unor legături economice şi tehnice permanente şi la o reală diviziune a muncii.

Realizarea unei asemenea diviziuni a muncii ar necesita un schimb intens de informaţii, consultări şi cooperare la nivel interguvernamental. Cadrul instituţional existent, şi anume Comisia Economică a Naţiunilor Unite pentru Europa, U.N.C.T.A.D., O.N.U.D.I. şi secretariatele lor, trebuie să-şi lărgească în mod corespunzător sfera de activitate.

În viitoarea revizuire a regulilor G.A.T.T. trebuie să se ţină seama de noua situaţie care se profilează în comerţul mondial.

Anexa 5

ENERGIA, MINEREURILE ŞI MINERALELE

de Robert Gibrat * şi Tetsuo Noguchi

5.1 Structura anexei : Suveranitatea naţională şi patrimoniul comun

5.1.1 *Structura anexei.* În această anexă sînt discutate problema energiei, precum şi problema resurselor minerale neenergetice. Aceste probleme au fost cuplate pentru că au anumite trăsături comune. Ca urmare, însă, structura anexei este diferită de cea a celorlalte anexe. Sînt discutate trei subiecte principale : cea mai potrivită strategie cu privire la resursele naturale pentru realizarea unei noi ordini internaţionale (5.1) ; problema energiei (5.2) ; şi problemele privind mineralele neenergetice (5.3). Propunerile şi recomandările sînt prezentate în paragrafele respective.

5.1.2 *Suveranitatea naţională asupra resurselor minerale.* Ţările în curs de dezvoltare au relevat dreptul lor de a-şi exercita suveranitatea naţională asupra energiei şi resurselor minerale ce le aparţin. Această intenţie este conţinută într-un mare număr de declaraţii şi în rezoluţiile ulterioare adoptate atît de Adunarea Generală a O.N.U., cît şi de U.N.C.T.A.D. şi O.N.U.D.I. (Lima, 1975). Punctele 80 şi 82 ale memorandumului în 105 puncte „Petrolul, materiile prime şi dezvoltarea", prezentat de Algeria la cea de-a VI-a Sesiune Specială din aprilie 1974, constituie o declaraţie clară de intenţii cu privire la acest subiect. „Folosirea materiilor prime abundente ale ţărilor în curs de dezvoltare aduce un venit care este inerent acestor materii prime. Ţările dezvoltate şi-au însuşit acest venit. Ţările în curs de dezvoltare trebuie să-l recupereze" (punctul 80).

„Pe lîngă recuperarea acestui venit, ţările în curs de dezvoltare trebuie să folosească materiile prime de bază de care dispun pentru a lansa un proces de

---

* Cu colaborarea lui François Callot

dezvoltare economică. Ele nu au mult timp pentru aceasta" (punctul 82).

Exercitarea suveranității teritoriale naționale asupra resurselor minerale este incompatibilă cu acceptarea principiului „patrimoniului comun al omenirii" formulat de Adunarea Generală a O.N.U. în 1970 (rezoluția 2749XXV) cu privire la folosirea fundului mării și a spațiului extraterestru, principiu care, în contextul unei solidarități umane totale, este aplicabil tuturor resurselor naturale. În acest raport se argumentează că solidaritatea umană trebuie să constituie unul din principiile călăuzitoare în realizarea unei ordini internaționale, sociale și economice optime. Strategiile țărilor industrializate nu s-au bazat pe o astfel de solidaritate și ca urmare aceste țări dețin practic monopolul asupra dezvoltării tehnologice și asupra producției de bunuri esențiale. Atît timp cît ordinea internațională nu aduce echitatea, exercitarea suveranității teritoriale asupra resurselor naturale este una din puținele arme la dispoziția țărilor lumii a treia. Date fiind dezechilibrele din actuala structură internațională de putere, *exercitarea suveranității naționale asupra resurselor naționale este o armă care trebuie folosită în lupta pentru o nouă ordine internațională.*

Acest fapt este clar prezentat în memorandumul algerian. Punctul 16 declară :

„Într-o lume inegală... orice luptă la scară națională în care se pot angaja cei mai săraci își va atinge eficacitatea maximă numai cînd va deveni o parte a unei mișcări universale, în raport cu care să fie atît componentă, cît și rezultantă și căreia să-i aducă propriul ei dinamism, trăgîndu-și în același timp tăria din ea".

Exercitarea suveranității naționale asupra resurselor lor naturale de către țările în curs de dezvoltare este deci necesară și trebuie acceptată ca bază pentru acțiunile pe termen scurt și mediu. După realizarea unei ordini internaționale echitabile, conceptul de suveranitate teritorială trebuie să lase locul conceptului de suveranitate funcțională (vezi anexa 10) și aplicării principiului „patrimoniului comun al omenirii", adică folosirii resurselor naturale ale Pămîn-

tului în beneficiul tuturor locuitorilor lumii. În legătură cu aceasta, trebuie observat că acțiunile pe termen scurt sînt complicate de faptul că multe țări dezvoltate (de exemplu S.U.A., U.R.S.S, Australia, Canada) sînt producători importanți de materii prime și au căpătat o nouă vigoare economică după creșterile prețurilor materiilor prime după 1973.

5.1.3 *Creșterea, mediul înconjurător și utilizarea energiei în țările industrializate.* Subiectele principale corelate cu problema noastră sînt :

(I) Dezbaterea tot mai amplă din țările dezvoltate cu privire la ritmurile creșterii economice și cu privire la necesitatea unui nou tip de societate, diferită de societatea de consum de astăzi. Rezultatele acestei dezbateri vor avea un efect hotărîtor asupra epuizării energiei și resurselor minerale și în primul rînd a petrolului. Toate etapele de dezvoltare ale lumii a treia vor depinde de ritmurile viitoare ale consumului de energie și de resurse minerale. Punctul 28 al Declarației de la Lima subliniază că ponderea țărilor în curs de dezvoltare în totalul producției mondiale industriale trebuie să ajungă în anul 2000 la cel puțin 25%. Dar lumea a treia s-ar putea să se gîndească la producția industrială și la bunurile de consum de tip occidental actual ; țările dezvoltate vor evolua însă mult în această perioadă. Tehnologiile se vor schimba. Trebuie să fim conștienți de întîrziere, mai ales că aceasta poate fi foarte importantă.

(II) Dezbaterea asupra problemelor mediului înconjurător, pe care lumea a treia pare uneori că le ignoră (cuvîntul „poluare" este menționat o singură dată în memorandumul algerian în 105 puncte). Pentru a lua numai un exemplu, petrolul, atît în calitatea de combustibil de uz general, producînd sulfuri, cît și în calitatea de combustibil pentru motoare, producînd oxizi de azot cu efecte cancerigene, este un factor poluant de primă importanță care trebuie controlat.

(III) În sfîrșit, controversa cu privire la energia obținută prin fisiune nucleară, controversă dezlănțuită în țările occidentale, a suscitat reacții slabe în lumea a treia. Occidentul se deplasează treptat către o *acceptare resemnată* a acestei forme de energie „pen-

tru o perioadă relativ scurtă în care problemele specifice ale fisiunii nucleare — securitatea reactoarelor, radioactivitatea, depozitarea deşeurilor radioactive — rămîn în limite rezonabile, atît din punct de vedere cantitativ cît şi calitativ"(1). Prin urmare, viitorul pe termen scurt va fi predominant nuclear, dar o consecinţă inevitabilă a acestei acceptări temporare va fi lansarea ţărilor dezvoltate într-o căutare acerbă şi aproape disperată a unor noi surse de energie. Iar sursele la care ne aşteptăm pe termen lung, în principal soarele şi fuziunea nucleară, nu vor mai necesita materii prime minerale.

Ar fi o mare greşeală să se subestimeze importanţa acestor trei puncte. În lumea occidentală, cei care se opun actualei societăţi de consum, care doresc să protejeze mediul înconjurător şi sînt împotriva obţinerii energiei din fisiunea nucleară se bucură de acelaşi sprijin din partea populaţiei în ansamblu ca în trecut mişcările de eliberare din lumea a treia şi eforturile lor de recuperare a veniturilor pierdute. Cu alte cuvinte, reflectarea în conştiinţa publică a acestor probleme în ţările dezvoltate şi implicaţiile ce rezultă pentru proprietăţile indivizilor sau ale societăţii reflectă aceleaşi aspiraţii fundamentale ca şi cele exprimate în dorinţa lumii a treia de a recupera venitul ei de bază, cu scopul de a-şi accelera dezvoltarea.

5.1.4 *Nici un conflict de interese cu privire la noile forme de energie.* Căutarea unor noi forme de energie nu contravine intereselor pe termen mediu şi lung ale lumii a treia. Avem mare încredere în potenţialul oferit de energia solară, potenţial a cărui valorificare va cere un efort enorm de cercetare şi dezvoltare.

Energia solară, mai ales, poate contribui la industrializarea rapidă a lumii a treia ; ţările lumii a treia sînt în general situate convenabil pentru utilizarea acestei forme de energie, atît datorită calităţii radiaţiei solare cît şi mai ales datorită suprafeţelor întinse

---

[1] Declaraţia D-lui Spaak, ex-director al Comunităţii Europene, la Conferinţa Nucleară Europeană, 21—25 aprilie 1975.

disponibile pentru captarea radiației solare. Apariția „civilizației hidrogenului" (vezi paragraful 5.2.6) pare să fie de bun augur pentru creșterea productivității lumii a treia

5.2 Problema energiei

5.2.1 *Sarcini pe termen scurt.* În acest paragraf vom considera ca fiind pe termen scurt măsurile necesare pentru asigurarea surselor de energie *pînă în anul 2 000.* Există motive pentru a proceda astfel :

I. pe de o parte, succesul sau eșecul a două mari aventuri tehnice care urmăresc în prezent să dezvolte sursele de energie și anume reactorii regeneratori și reactorii cu temperaturi înalte nu vor influența în mare măsură consumul de uraniu ;

II. pe de altă parte, în afara cazului cînd s-ar face eforturi supraomenești, nu vor exista noi surse de energie produse pe scară industrială înainte de sfîrșitul secolului.

Astăzi trebuie să ne preocupe dezvoltarea acelor surse de energie deja cunoscute ca realizabile din punct de vedere tehnic, cum sînt energia *geotermică* și energia *mareelor.* În trecut aceste surse au fost trecute pe planul al doilea de prețul redus al petrolului. Chiar și în prezent, dată fiind amploarea problemei, este de așteptat ca ele să exercite o influență limitată. Același lucru este valabil și pentru celelalte forme de energie legate de mare (termică, a valurilor etc.) și probabil și pentru cea *eoliană.*

În același timp, țările cu mari rezerve de cărbune, cum sînt S.U.A., Polonia, India și altele, vor dezvolta distilarea cărbunelui și alte procese în limitele restricțiilor impuse de mediul înconjurător.

În plus, trebuie observate următoarele discrepanțe în legătură cu dezvoltarea unor surse alternative de energie, atît pentru țările bogate, cît și pentru țările sărace :

(I) distribuția resurselor de energie pe planetă este neuniformă ;

(II) orice sistem de conversiune de mare anvergură va fi confruntat cu limitele a ceea ce poate suporta *mediul înconjurător ;*

(III) cercetarea şi dezvoltarea resurselor de energie va fi accelerată în viitor ; rezistenţa marelui public faţă de programele de *conservare* a energiei pare substanţială.

Varietatea majorităţii surselor alternative de energie (cu excepţia energiei nucleare) poate implica schimbări substanţiale în tehnologie, precum şi dezvoltarea unui potenţial local, care este posibil să nu fie transferabil altor ţări.

Combustibilii fosili nu sînt suficienţi pentru a asigura omenirii energia nucleară necesară garantării unei mai mari prosperităţi după anul 2000. Fuziunea nucleară, precum şi energiile solare, geotermică şi eoliană sînt considerate cele mai promiţătoare alternative pentru sursele actuale de energie, alternative diversificate din punct de vedere geografic în conformitate cu condiţile naturale. Pînă în anul 2000 recurgerea la energia nucleară va fi din nefericire inevitabilă. Cu excepţia folosirii energiei mareelor, toate celelalte moduri de producere a energiei afectează clima, fapt ce trebuie să constituie subiectul unor cercetări urgente. Problemele deşeurilor radioactive gazoase sau lichide nu par să fie grave. Accidente s-ar putea întîmpla ; totuşi, probabilitatea lor este comparabilă cu riscurile cu care a trebuit să trăiască omenirea din totdeauna.

5.2.2 *Necesitatea unei Agenţii Mondiale pentru Cercetări Energetice.* Un pericol real îl constituie totuşi posibilitatea *proliferării nucleare.* Mai concret, cea mai mare ameninţare o constituie posibilitatea *furtului plutoniului.* Un raport recent asupra acestui subiect afirma : „cîţiva oameni (chiar indivizi izolaţi) cu o pregătire ştiinţifică elementară, în posesia a 10 kg de plutoniu şi a unei cantităţi moderate de explozivi chimici convenţionali, vor fi capabili să proiecteze şi să construiască în cîteva săptămîni o bombă grosolană cu fisiune şi pot face aceasta fără a avea cunoştinţe de specialitate şi utilizînd un echi-

pament ce poate fi procurat de la orice furnizor de echipament de laborator pentru învățămînt" (2).

Este evident că dacă instalațiile nucleare s-ar înmulți într-o țară dincolo de o anumită limită, din motive de securitate vor fi necesare măsuri polițienești sau de altă natură, măsuri ce se pot dovedi din ce în ce mai greu de acceptat. Deci, este necesar, fără a se mai pierde timpul, să se pună în mișcare un *efort gigantic* de stimulare cît mai rapidă a apariției unor noi surse de energie. În prezent aceste eforturi sînt extrem de mici. Încetineala cu care se pun la dispoziție mijloacele necesare a anulat, de exemplu, șansele de utilizare masivă a energiei solare sau chiar și a energiei de fuziune înaintea anului 2000. Problema trebuie tratată la *nivel internațional*; orice țară va refuza întotdeauna să pună ea singură la dispoziție fondurile necesare pentru proiecte pe termen lung de această natură.

Deci propunerea noastră este de a se înființa o *agenție mondială, finanțată în mod corespunzător*, de exemplu printr-o taxă pe kilowații-oră produși din energia nucleară, cu scopul de a stabili *legătura* necesară dintre *expansiunea* utilizării energiei nucleare și *volumul cercetării* unor noi surse de energie, contribuind prin aceasta la sarcina fundamentală de oprire a proliferării energiei nucleare înainte ca aceasta să devină insuportabilă.

Informații cu privire la noi tipuri de energie sînt date în paragrafele care urmează (5.2.3 — 5.2.5).

5.2.3 *Fuziunea nucleară.* Procesul de *fuziune* este fundamental diferit de procesul de fisiune. Reactorul utilizat pentru cercetări este construit pe principiul fuzionării a doi izotopi ai hidrogenului: deuteriu și tritiu. Fuziunea implică o pierdere de masă și deci, în concordanță cu legea lui Einstein, o generare de energie. Temperatura necesară este de o sută sau două sute de milioane de grade. Cercetările sînt orientate spre găsirea unor mijloace care să asigure ca un amestec cu această temperatură să nu vină în

---

[2] M. Wilrich și T. Taylor: *Nuclear Theft: Risks and Safeguards.* Raport pregătit pentru Fundația Ford, 1974.

contact cu pereții reactorului. Aceste cercetări, începute în urmă cu 20 de ani, au la bază principiul sustentației magnetice. Cîmpurile create s-au dovedit foarte instabile și numai foarte recent, după multe eșecuri, au apărut speranțe în legătură cu realizabilitatea soluției. Cu o doză de optimism în ceea ce privește programele actuale, oamenii de știință speră ca producerea industrială de energie pe această cale să înceapă în jurul anului 2000.

Acum doi sau trei ani, Teller, părintele bombei cu hidrogen, a dezvăluit că în laboratoarele militare se studia în secret o a doua posibilitate și anume *microexplozia.* Treptat, S.U.A., Uniunea Sovietică și Franța și-au publicat rezultatele. Condițiile în care are loc fuziunea sînt aceleași care apar într-o bombă termonucleară ; energia generată de microexplozie, corespunzătoare dispariției unui miligram de amestec deuteriu-tritiu, este de 80 kg TNT. Prin urmare, prin aducerea unor cantități mult mai mici în proces se poate spera să se limiteze microexplozia într-un container potrivit și prin repetarea ei la intervale de timp constante, să se genereze energie, practic continuu, într-un mod asemănător procesului din motorul cu ardere internă. În S.U.A. se consideră necesar să se dirijeze asupra țintei o sursă de energie de 20 la 30 g TNT într-o nanosecundă pentru a declanșa o reacție foarte mică care să fie suficientă pentru verificarea calculelor. În prezent se poate produce numai o sutime din această cantitate de energie în intervalul de timp considerat. Totuși, progresele în domeniul laserilor promit ca în doi-trei ani să se realizeze obiectivul menționat. După aceea, vor mai fi necesare un lung șir de prototipuri și un program adecvat de dezvoltare pentru ca producția industrială să fie posibilă la sfîrșitul secolului.

Fuziunea este preferabilă fisiunii din mai multe motive. În primul rînd, din punct de vedere *ecologic*, pentru că nu produce deșeuri radioactive și mai ales elemente transuranice cu viață foarte lungă. În al doilea rînd, cantitățile de tritiu păstrate în reactor sînt foarte mici (un maxim de 1 kg pentru 1000 MWE). Cu toate acestea, neutronii cu energie foarte mare, rezultați din reacție, vor activa materialele de struc-

tură cel puțin la fel de mult ca în reactoarele cu fisiune, în afara cazului că se vor lua precauții deosebite. În concluzie, însă, nu se poate nega avantajul clar al fuziunii, mai ales în comparație cu reactoarele generatoare care utilizează plutoniu. De aici și întrebarea ce se pune adesea : „Sînt reactoarele generatoare o treaptă indispensabilă între reactoarele termice și fuziune ?“ N-ar fi posibil, ca blocînd dezvoltarea lor în continuare, să economisim miile de milioane de dolari ce trebuie alocate înainte ca aceste reactoare să intre în producția industrială ? Faptele prezentate mai sus arată că este prea devreme să se dea un răspuns la această întrebare, în ciuda importanței sale. Nici una din cele două căi către fuziune nu au dus încă la reacția fundamentală necesară. Așa cum s-a observat deja, soluționarea problemelor menționate este la limita posibilităților unei singure țări ; de aceea se consideră ca indispensabilă o *agenție internațională.*

5.2.4 *Energia solară.* Radiația solară care ajunge la Pămînt este estimată la 5300 Q/an deasupra stratosferei, 3600 Q/an la suprafața Pămîntului și 690 Q/an pe suprafața totală de uscat, în comparație cu consumul de energie produsă de om în 1970 de 0,24 Q (3). Prin urmare, capacitatea potențială a acestei radiații este cu adevărat foarte mare. Principalele ei avantaje le constituie caracterul permanent și absența poluării. Dezavantajele sînt legate de caracterul ei intermitent, de distribuția neuniformă pe suprafața globului și, pînă în prezent, de cheltuielile mari de investiții pentru captarea ei. În plus, utilizarea pe scară largă a radiației solare ar putea afecta „microclimatul“ în zona implicată.

Energia solară poate fi utilizată în diferite moduri : în procese termice solare, în procese *fotovoltaice* și *fotogalvanice.* Sistemele solare termice includ generarea de energie electrică din energia termică solară, încălzirea sau răcirea încăperilor și furnizarea de apă caldă cu ajutorul unor încălzitoare solare de apă, distilarea solară, refrigerarea solară, producerea

---

[3] 1 Q = 10^{12} kilowați-oră.

de gheață, furnale solare pentru prelucrări la temperaturi înalte, mașini de gătit solare, utilizări multilaterale în tehnologia agricolă: sere, pregătirea furajelor, topirea zăpezii etc. Atît procesele fotovoltaice cît și cele fotogalvanice sînt potrivite pentru producerea de energie electrică și de hidrogen. Printre sistemele termice solare, încălzirea și răcirea solară a încăperilor și furnizarea de apă caldă și generarea de energie electrică sînt două din cele mai importante tehnologii în curs de cercetare și dezvoltare de către știința și ingineria energiei solare. Desalinizarea și utilizările agricole ale energiei solare trebuie considerate ca fiind foarte importante din punct de vedere al producției de hrană.

Costul energiei solare va fi probabil în acest deceniu încă de cîteva ori mai mare decît cel al combustibililor fosili. Totuși în deceniul următor este de așteptat ca respectivele costuri să se apropie considerabil. În etapele inițiale ale cercetării și dezvoltării tehnologiei de utilizare a energiei solare, cooperarea internațională joacă un rol important pentru standardizarea și măsurarea izolației, pentru metodele de testare a dispozitivelor solare de genul colectoarelor solare și celulelor solare, în timp ce stimulentele guvernamentale vor fi eficiente în încurajarea elaborării unor sisteme pentru încălzirea și răcirea, de exemplu, a clădirilor școlilor.

Cooperarea internațională va fi importantă pentru schimbul de informații și pentru construirea unor facilități de testare la scară mare. La nivel național trebuie recomandată instituirea de stimulente și adoptarea unei legislații cu privire la aplicațiile de mică anvergură.

În jurul anului 2000, 30% pînă la 50% din totalul de energie necesar pentru încălzirea și răcirea încăperilor și pentru asigurarea de apă caldă ar putea fi furnizat de energia solară. Generarea de energie electrică cu ajutorul proceselor termice solare și fotovoltaice va fi cuplată cu celelalte sisteme de producere a energiei electrice, cum sînt cele nucleare, pe bază de hidrogen, eoliene și utilizînd alte surse de energie. Cererea crescîndă de apă ar putea fi satisfăcută în viitor prin utilizarea energiei solare. Pentru

astfel de aplicații energia solară prezintă avantaje ecologice și din punct de vedere al conservării energiei. Desalinizarea și refrigerarea solară sînt alte aplicații potențiale în regiunile aride și mai ales în regiunile tropicale ale țărilor în curs de dezvoltare. Cercetarea și dezvoltarea surselor industriale de încălzire prin utilizarea unui concentrator solar și a unor sisteme de înmagazinare a căldurii vor constitui probabil etapele următoare.

5.2.5 *Energia geotermică.* Foarte multă *energie geotermică* poate fi extrasă sub formă de abur, apă fierbinte sau un amestec al acestora, din bazinele formate ca urmare a mișcărilor tectonice din era cenozoică. Deși cantitatea totală de energie geotermică (O,1 Q) este mult mai mică decît cantitatea de energie solară, această energie disponibilă în crusta Pămîntului ar putea fi accesibilă la temperaturi de pînă la 300° C, la o adîncime de cîțiva kilometri.

Producția totală a uzinelor electrice geotermice construite pînă în 1973 era de aproximativ 950 MW, iar aceea a uzinelor în construcție era de 720 MW pentru întreaga lume. Cele mai multe uzine de acest tip se află în Italia, Noua Zeelandă, S.U.A. și Japonia. Energia geotermică are caracteristici naturale similare cu cele ale energiei solare și poate fi extrasă fără distrugeri. La Larderello, Italia, se utilizează o tehnologie de utilizare a energiei geotermice pentru producerea de acid boric. Cei 75 de ani de experiență au arătat că această sursă de energie este competitivă cu combustibilii fosili. Totuși, transportul energiei termale nu este realizabil și de aceea utilizarea acesteia se va limita numai la anumite zone.

5.2.6 *„Civilizația hidrogenului".* La începutul secolului al XXI-lea ar trebui să existe două sisteme de distribuție a energiei, de importanță aproximativ egală : unul bazat pe electricitate, celălalt pe hidrogen. Hidrogenul va fi ieftin și disponibil în cantități mari deoarece va fi obținut din reacțiile nucleare (fisiune sau fuziune) sau cu ajutorul energiei solare. El ar putea fi introdus *treptat.* Facilitățile de transport, depozitare și distribuție existente ar putea manipula

10% pînă la 15% hidrogen fără a fi necesare modificări. Transportul va semăna cu transportul de astăzi al gazelor naturale și nu va ridica probleme importante ; în Republica Federală a Germaniei există deja o rețea de 300 km. O rețea de acest tip va fi de 5 pînă la 10 ori mai ieftină decît o rețea electrică. Depozitarea în rezervoare subterane de cîteva mii de milioane de metri cubi ar putea fi realizată prin folosirea locurilor de unde au fost extrase în prealabil gaze naturale și care acum sînt goale.

Avantajele hidrogenului ca combustibil sînt :

(I) sursa de hidrogen depinde de apă, care, fiind combinația moleculară cea mai răspîndită pe planeta noastră, este în prezent ieftină și ușor de obținut ;

(II) nu provoacă perturbații ciclurilor ecologice, deoarece nu se răspîndește în mediul înconjurător oxid de carbon sau bioxid de sulf și se răspîndește oricum mai puțin oxid de azot decît în cazul combustibililor fosili. Produsul combustiei hidrogenului este apa, care poate fi ușor asimilată de mediul înconjurător ;

(III) transportul hidrogenului prin conducte este mult mai economic decît transmiterea energiei electrice ;

(IV) însuși combustibilul hidrogen poate forma o componentă a unui sistem de stocare a energiei, deoarece surplusul de energie electrică poate fi utilizat pentru producerea de hidrogen prin electroliză și poate fi cuplat cu o sursă intermitentă de energie de genul energiei solare ;

(V) sînt probabile aplicații într-o serie de domenii diferite, la temperaturi de la 200° la 2 200°C.

Descompunerea apei poate fi realizată prin următoarele procese :

(I) procese termochimice legate de combinarea unor reacții cu mai multe faze ;

(II) descompunerea termică a apei la temperaturi înalte ;

(III) electroliză ;

(IV) procese chimice de radiație.

Așa cum s-a menționat anterior, cheltuielile de producție pot juca primul rol în dezvoltarea hidrogenului ca sursă majoră de energie. Combustibilul

hidrogen poate fi depozitat ca gaz, ca lichid sau ca hidrură metalică, iar conductele pentru transportarea gazelor naturale pot fi folosite pentru transportul hidrogenului. Cheltuielile pentru transportul hidrogenului s-ar putea situa în viitor între cele pentru gazele naturale și cele pentru electricitate. În dezvoltarea hidrogenului ca sursă de energie vor trebui luate în considerație cercetarea activă și dezvoltarea, necesare în fiecare etapă a producției, transportului și depozitării, iar mai tîrziu problemele de siguranță și întreținere.

Din punct de vedere ecologic, noțiunea de *sistem total* este recomandabilă prin combinarea unui sistem al hidrogenului cu surse alternative de energie necesare pentru elaborarea combustibilului hidrogen. Gazeificarea pe scară largă a hidrogenului lichid poate avea chiar un impact antipoluant asupra mediului înconjurător, deși această problemă, ca și problema efectelor posibile ale unui sistem al hidrogenului asupra mediului înconjurător, mai trebuie încă investigate.

Hidrogenul ca sursă de energie prezintă o serie de avantaje și din punct de vedere al securității. Deși este o substanță inflamabilă, hidrogenul are o viteză mare de difuzie. Aceasta face mai ușoară localizarea unor scurgeri în sistem. Și deoarece difuzează mai repede este potențial mai puțin periculos.

Evaluarea unui sistem energetic pe bază de hidrogen, precum și economicitatea lui, ar trebui să constituie subiectul unui efort de cooperare internațională.

5.2.7 *Modificările climatice.* În sfîrșit, trebuie subliniat un aspect foarte important al producției de energie termică. Conform principiului al doilea al termodinamicii, producerea de energie termică necesită două niveluri de temperatură, fluidul sau gazul care circulă fiind încălzit la un capăt și răcit la celălalt ; funcționarea lor este simetrică. Nivelul superior de temperatură se obține prin utilizarea unui material de bază, producător de energie și de aceea se pot folosi toate materialele menționate mai sus. Nivelul inferior este asigurat de atmosferă, care fără discuție

este o resursă comună a omenirii. Pare sigur că marile concentrări de energie care acționează asupra atmosferei vor avea ca rezultat microclimate modificate, deși încă nu cunoaștem mecanismul exact. Este de așteptat ca însăși clima planetei să fie afectată de producția de energie în continuă creștere, dar nu știm cînd și cum.

Fenomenele meteorologice sînt adesea instabile. Pot fi citate două exemple în care, în primul caz, echilibrul natural este stabil, iar în celălalt caz, echilibrul natural este instabil :

(I) căldura este eliberată sub un cer înnorat, evaporarea crește, crește și volumul norilor, ca urmare crește albedoul (coeficientul de reflecție al radiației solare) ; în final atmosfera se răcește și se ajunge la un echilibru stabil ;

(II) căldura este eliberată pe un sol acoperit de zăpadă, stratul de zăpadă descrește, descrește și albedoul, atmosfera se încălzește, efectele se cumulează și rezultă instabilitatea.

Se argumentează că în general cantitatea de căldură produsă de om este mică în comparație cu schimbul de căldură dintre suprafața uscatului și atmosferă. Totuși, nu trebuie uitat că această cantitate suplimentară de căldură trebuie întîi să modifice circulația generală a atmosferei înainte de a putea să ajungă în spațiul interplanetar și astfel să permită stabilirea unui nou echilibru. Aceasta ridică o serie de întrebări. Cum va fi acest nou tip de circulație ? Va fi schimbarea temperaturii proporțională cu cantitățile de căldură implicate sau instabilitatea va provoca modificări disproporționate ?

Pînă nu de mult răspunsurile la aceste întrebări erau formulate în termeni foarte vagi și se bazau în general pe bunul simț ; ele stabileau, în general, procentul de căldură produsă artificial care ar putea provoca o modificare la nivel mondial a climei cu 1%, la ritmurile actuale ale creșterii economice ar mai fi cincizeci sau chiar o sută de ani pînă cînd problema să devină serioasă. Centrul Național pentru Cercetări Atmosferice din Boulder City, S.U.A., a simulat clima pe calculatoare în condițiile degajării unor cantități enorme de căldură comparabile cu cele din binecu-

noscutul scenariu al lui Weinberg (15 kW pe locuitor și 20 de miliarde de locuitori). Concluzia a fost că „este o modificare relativ mică a modelului balanței de căldură a atmosferei Pămîntului ; diferențele dintre numeroasele experimente cu și fără considerarea energiei termice au avut ca rezultat modificări de același ordin de mărime cu fluctuațiile naturale ale modelului". Un studiu comun început în 1972 de către Institutul de Analiză Aplicată a Sistemelor (I.I.A.S.A., Laxenburg Austria), Oficiul Meteorologic al Marii Britanii și Centrul de Cercetări din Karlsruhe, folosind modelul numeric englez, a indicat însă că „cantitatea de căldură degajată poate avea efecte apreciabile atît la scară locală cît și la scări mai mari".

Este adevărat, aceste rezultate sînt provizorii și trebuie să fie confirmate de studiile mult mai complete pe care le întreprinde în prezent I.I.A.S.A. Totuși, rezultatele analizelor făcute în prezent atrag atenția că problema ar putea fi într-adevăr serioasă și că apatia prea timpurie față de ea nu este justificată. Există dovezi care indică că climele posibile nu sînt o succesiune continuă de stări de echilibru, ci mai degrabă clime separate, obținute ca urmare a efectului unor fluctuații de căldură, de intensități și naturi variabile. Ecuațiile mișcărilor atmosferice generale sînt bineînțeles neliniare.

Indicații cu privire la probabilitatea catastrofelor meteorologice cum sînt uraganele, ploile torențiale, trombele etc. pot fi obținute comparînd incidența incendiilor pădurilor (de exemplu, în Australia sau S.U.A.) cu efectele termice corespunzătoare de același ordin de mărime. Incendii ale pădurilor vor apărea, după toate probabilitățile, în zona din jurul stațiilor de putere cu concentrații de energie electrică, preconizate uneori a fi foarte mari (50 GWe), cînd clima se deteriorează. Această zonă se poate extinde pe 1 000 km², în funcție de topografia regiunii. Date fiind concentrațiile de putere probabile în viitorul apropiat (5 GWe), astfel de incendii par cu greu posibile. În orice caz, sînt necesare progrese mari în meteorologie înainte de a putea fi stabilite răspunsuri precise la toate aceste întrebări.

Pare deci că adevărata limitare a creșterii eco-

nomice poate să nu se datoreze epuizării surselor de materii prime sau sufocării omenirii prin poluare, ci reacției atmosferei la risipa termică. Pentru prima oară, omul a întîlnit un obstacol pe care nu știe cum să-l evite sau să-l cucerească. Există totuși unele speranțe că s-ar putea folosi apele adînci ale oceanelor. Masa oceanelor este de 250 ori mai mare decît aceea a atmosferei, căldura specifică a apei este de 4 ori cît cea a aerului. Capacitatea calorică a întregii atmosfere o egalează pe aceea a unei pături a oceanelor de numai 2,5m adîncime ; este tocmai adîncimea pe care noi o folosim în prezent.

Oceanografia și meteorologia devin deci discipline vitale pentru studiul creșterii economice. Propusa Agenție Mondială pentru Cercetări cu privire la Noi Surse de Energie ar trebui să studieze aceste fenomene, precum și altele similare.

5.3 Minereurile și metalele

5.3.1. *Stadiul dezbaterii ; resursele, producția* și *consumul.* Teama de epuizarea resurselor naturale, împreună cu măsurile luate de țările O.P.E.C. a amorsat, la nivel internațional, discuțiile cu privire la resursele naturale în general și cu privire la resursele neregenerabile în particular.

Pentru fiecare mineral trebuie să avem în vedere :

(I) ***Rezervele cunoscute*** exploatabile în actualele condiții economice. În cazul anumitor minerale (petrol, plumb, zinc, mercur), aceste rezerve se vor epuiza în mai puțin de douăzeci de ani în ritmul actual de consum. Pentru altele (cărbune, fier etc.) există rezerve pentru mai mult de o sută de ani. Aceste rezerve cunoscute se reduc anual cu cantitățile extrase și cresc cu cantitățile descoperite prin prospecțiuni. În medie, în timp ele rămîn stabile ;

(II) *Resursele planetei.* Acestea sînt cantitățile totale ce pot fi exploatate în viitor și care pot fi descoperite treptat prin prospecțiuni. Cantitatea de metale și de alte elemente folositoare conținută în prima mie de metri din scoarța Pămîntului și în mări reprezintă, cu excepția petrolului, de cîteva milioane

de ori sau chiar de cîteva sute de milioane de ori consumul anual.

Deci, penuria generală de minerale nu pare a constitui în viitorul apropiat un pericol real. Disponibilităţile în viitor vor depinde în mare de :

(I) ritmul de *exploatare*, care este strîns legat de evoluţia consumului atît în ţările bogate, cît şi în cele în curs de dezvoltare ;

(II) dezvoltarea *tehnologiei*, a *metodelor* de estimare a rezervelor şi a unor materiale de înlocuire. Cu toate acestea, ar fi periculos să se adopte un optimism exagerat cu privire la disponibilitatea permanentă a unor înlocuitori şi a unor posibilităţi de inovare. Timpul necesar pentru aplicarea unor tehnologii dezvoltate din punct de vedere industrial este lung (de la 10 la 20 de ani), în timp ce schimbările situaţiilor tind să se accelereze. Este probabil să fim martorii unei creşteri treptate a preţurilor minereurilor datorită necesităţii exploatării unor zăcăminte mai puţin bogate în mine mai adînci ; în medie este probabilă o dublare a costurilor operaţiilor tehnice în următoarele decenii. Această creştere a cheltuielilor nu trebuie să afecteze nejustificat standardul de trai al omenirii ; valoarea producţiei extractive mondiale în 1973 reprezenta numai 3,5% din produsul intern brut al lumii în ansamblu (trei sferturi din acest procent sînt destinate materiilor producătoare de energie, adică petrolului, cărbunelui şi gazelor naturale).

Bineînţeles că activitatea extractivă este foarte inegal repartizată în lume. Cîteva cifre pentru 1973 ilustrează aceasta :

(I) mai puţin de 10% din populaţia lumii trăieşte în ţări care produc 50% din producţia extractivă mondială şi mai puţin de 25% în ţări care produc 85% ;

(II) producţia medie pe locuitor la nivel mondial este de 42 de dolari ; pentru locuitorii lumii a treia (exclusiv China) cifra este de 31 de dolari (5% din locuitorii lumii a treia produc mai mult de 140 de dolari pe locuitor, în timp ce 55% trăiesc în ţări a căror producţie este nulă sau neglijabilă, totalizînd mai puţin de 2 dolari pe locuitor) ; în ţările cu eco-

nomie de piață dezvoltată cifra este de 78 de dolari pe locuitor.

Prin urmare o creștere a prețurilor minereurilor nu poate ea singură să constituie un mijloc satisfăcător de transfer al resurselor financiare de la țările bogate către țările sărace, *deoarece ar aduce avantaje numai unei minorități din lumea a treia.*

În 1973, producția extractivă a țărilor lumii a treia a fost pentru prima oară echivalentă ca valoare cu cea a țărilor cu economie de piață dezvoltate, totalizînd 58 de miliarde de dolari. În cazul mineralelor producătoare de energie, ponderea țărilor lumii a treia a crescut continuu, ridicîndu-se între 1950 și 1973 de la 17% la 40% din volumul produs în întreaga lume, în timp ce ponderea țărilor cu economie de piață dezvoltată a scăzut de la 65% la 32%. În cazul minereurilor neproducătoare de energie, distribuția producției a rămas foarte stabilă din 1950 încoace, jumătate din producție provenind din țările cu economie de piață dezvoltată, cealaltă jumătate fiind împărțită între țările lumii a treia și țările cu economie planificată.

În timp ce producția extractivă pe locuitor a țărilor cu economie de piață dezvoltată este de 2,5 ori mai mare decît cea a lumii a treia, consumul este de aproximativ 16 ori mai mare. Primele sînt deci obligate să importe aproape jumătate din necesarul lor (4) (materii producătoare de energie, metale și minereuri) în primul rînd din țările lumii a treia, în timp ce țările lumii a treia consumă numai un sfert din producția lor. Țările cu economie planificată sînt practic independente (U.R.S.S. compensînd deficitul Europei de Est).

Analize recente au arătat *importanța strategică*, pentru structura industrială actuală a țărilor dezvoltate, a unor resurse minerale exportate de țările în curs de dezvoltare. Pînă în prezent, prețurile relativ scăzute ale acestor resurse au stimulat creșterea economică a țărilor dezvoltate. Țările producătoare doresc să obțină un profit mai mare de pe urma opera-

---

[4] S.U.A. și Canada sînt dependente de import în proporție de 25%, Europa occidentală 75%, Japonia 94%.

țiilor extractive și pentru a realiza acest deziderat urmăresc trei direcții principale :

(I) prelucrarea minereurilor extrase local cu scopul de a exporta produse cu o valoare mai mare și pentru a obține o pondere mai mare din prețul plătit de consumatorii finali ;

(II) naționalizarea întreprinderilor străine (mai ales transnaționale) pentru a intra în posesia resurselor lor naturale, pentru a le controla și pentru a beneficia de profitul de exploatare (care este cu atît mai mare cu cît calitatea zăcămintelor este mai bună);

(III) taxe crescute (sau în cazul corporațiilor de stat, prețuri crescute, ceea ce înseamnă de fapt același lucru). Astfel de măsuri au fost adoptate în ultimii ani mai ales de țările O.P.E.C., în cazul petrolului și de Maroc, în cazul fosfaților.

O creștere sistematică a prețurilor, și prin aceasta o creștere a beneficiilor statelor producătoare, nu a fost posibilă pentru alte minereuri, deoarece o astfel de creștere ar fi încurajat înlocuitorii și, înainte de toate, exploatarea zăcămintelor cu cheltuieli mari de producție din țările gata să accepte un profit mai mic pe tonă extrasă (în țările industrializate de exemplu).

O trăsătură a anumitor minerale o constituie gradul înalt de *instabilitate* a pieței, care este reflectat de mari *fluctuații* ale prețurilor. Această instabilitate este marcantă mai ales în cazul unor metale, cum sînt argintul, cuprul, plumbul, wolframul etc. și este provocată, în absența unui mecanism de reglementare, de lipsa unei ajustări periodice între ofertă și cerere. Ca urmare, beneficiul țărilor producătoare fluctuează și aceste fluctuații sînt exagerate de faptul că, pe termen scurt, volumul mineralelor vîndute variază în general simultan și în aceeași direcție cu prețurile.

Prețurile altor metale sînt mult mai stabile, fie pentru că sînt fixate de un producător sau un grup de producători dominanți (aluminiu, nichel), fie pentru că sînt reglementate printr-un acord de piață, ca în cazul cositorului. Acordul cositorului, singurul din sectorul minereurilor, a fost reînnoit cu regularitate începînd din 1950. Consiliul Internațional al Cositorului, în care țările producătoare și consumatoare sînt reprezentate în mod egal, fixează o scară a prețuri-

lor, care este revăzută periodic (5), administrează un stoc tampon cu scopul de a menține prețul pieței în limitele scării fixate și, în cazul supraproducției, fixează cote trimestriale de export pentru țările producătoare cu scopul de a menține prețul la nivelul cerut.

În unele cazuri (cupru, cositor), minereurile sînt *prelucrate local* în metale. În altele, minereurile sînt exportate după ce sînt supuse unui simplu proces de concentrare ; acesta este cazul minereurilor de fier, atît din țările în curs de dezvoltare cît și din țările occidentale (Suedia, Franța, Canada, Australia). Alte minereuri (plumb, zinc, aluminiu etc.), precum și petrolul brut sînt din acest punct de vedere într-o situație intermediară.

Problema prelucrării locale a minereurilor este legată direct de problemele industrializării și diviziunii internaționale a muncii, dezbătute în Anexa 4.

În prezent, utilizatorii de minerale din țările industrializate importatoare (în principal Europa Occidentală și Japonia ; Statele Unite sînt mult mai puțin dependente de importuri și par hotărîte să reducă chiar și mai mult gradul lor de dependență) traversează o perioadă de teamă. Aceasta rezultă din observarea a două aspecte : că industria extractivă necesită cheltuieli foarte mari de capital, atît pentru explorare cît și pentru dezvoltare și că multe țări din lumea a treia nu posedă suficient capital, fie în contul propriu, fie prin agențiile Națiunilor Unite și sînt bănuitoare față de întreprinderile transnaționale ; astfel de companii nu sînt în orice caz foarte dispuse să investească în aceste țări. Aceasta duce la teama (pînă în prezent manifestată numai în cercurile specialiștilor) de *întîrziere în prospectare și în crearea unor condiții de exploatare a unor noi zăcăminte*, întîrziere care ar avea ca rezultat în cîțiva ani un dezechilibru între cerere și ofertă și ulterior o dezbinare a economiei mondiale, cu tendința ca țările

---

[5] În dolari cu valoare constantă, prețul cositorului a crescut pe piața londoneză cu o medie de 2,6% pe an între 1950 și 1974, în comparație cu media de 1,6% pentru toate minereurile (metalifere și de altă natură).

industrializate să opteze pentru independență în detrimentul lumii a treia. Trebuie să avem acest lucru în vedere cînd ne formulăm propunerile.

5.3.2 *Elementele unei soluții a problemei.* Diversitatea și complexitatea problemelor sînt de o asemenea natură încît, după cum a propus deja U.N.C.T.A.D., chestiunile legate de exploatarea și folosirea resurselor minerale, de la stadiul de producție la consum, trebuie abordate cu atenție, în asociație cu un număr de alte produse. Experiența Acordului de la Lomé ar putea fi luată în considerație împreună cu unele din aspectele ei particulare. În prezent se bucură de o atenție specială doi factori strîns corelați : folosirea beneficiilor crescute de pe urma acestor resurse ca element de realizare a unei distribuții mai corecte a veniturilor la scară internațională și siguranța accesului țărilor consumatoare la sursele de aprovizionare.

Pentru a se ajunge la o soluție trebuie să se acorde o atenție specială următoarelor principii :

(I) Țările producătoare trebuie să primească pentru produsele lor o *proporție echitabilă* din prețurile plătite de consumatori. Trebuie studiate organizarea pieței și formarea prețurilor, pentru a decide dacă producătorii pot obține un preț mai mare prin *prelucrare locală*, prin eliminarea *imperfecțiunilor pieței* și a *marjelor comerciale excesive*, prin facilități mai bune de creditare și prin sisteme mai bune de distribuție.

(II) Stabilizarea prețurilor și indexarea nu trebuie utilizate ca *un pretext pentru a refuza* creșterile prețurilor.

(III) Țărilor consumatoare trebuie să li se *asigure surse de aprovizionare pe termen lung* fără teama unor întreruperi sau întîrzieri deliberate în detrimentul capacității de producție. Țările posesoare de resurse minerale trebuie îndemnate să ia măsurile necesare pentru explorarea și exploatarea lor la momentul oportun, cu scopul de a face față cererilor din economia mondială. Dacă pentru realizarea acestui obiectiv este necesară utilizarea capitalului și/sau a tehnicilor străine, atunci posesorii de asemenea capital

și tehnici, precum și țările gazdă, trebuie să caute o formulă echitabilă pentru a asigura realizarea la timp a operațiilor extractive.

(IV) *Asociațiile producătorilor* trebuie acceptate ca organisme legitime de negociere pentru contracararea presiunilor puternice exercitate de puterea economică a cumpărătorilor.

(V) Este necesară o Agenție Mondială pentru Resursele Naturale, care să supravegheze îndeplinirea acordurilor cu privire la mărfurile primare.

5.3.3 *Agenția Mondială pentru Materii Prime Minerale.* Recomandăm crearea unei Agenții pentru Materii Prime Minerale. Ea ar putea funcționa sub egida Centrului O.N.U. pentru Resurse Naturale și Transport sau ar putea fi formată prin extinderea puterilor și competențelor U.N.C.T.A.D. Agenția propusă ar urma să răspundă de :

(I) coordonarea și continuarea activităților agențiilor specializate pe produse individuale și mijlocirea de acorduri privind produsele pentru care acestea nu există ;

(II) compilarea și circulația *informațiilor* cu privire la *rezervele* cunoscute, la rezervele probabil exploatabile în viitor, la tendințele, pe zece ani, ale cheltuielilor de exploatare și ale cererii. Aceste informații vor fi utile concernelor publice și particulare pentru programele de prospectare și explorare ;

(III) compilarea și circulația *informațiilor* cu privire la tranzacțiile comerciale ;

(IV) acorduri de dirijare pentru *stabilizarea beneficiilor obținute din exporturi ;*

(V) *acordarea de consultații,* la cerere, cu privire la echitatea acordurilor ce urmează să fie încheiate între guverne și companiile miniere și cu privire la viabilitatea proiectelor ;

(VI) *arbitrarea,* la cerere, a disputelor cu privire la aplicarea acordurilor ;

(VII) formularea periodică a unor comentarii și sugestii pentru țările interesate, cu privire la conducerea activităților miniere, așa cum procedează O.E.C.D. cu privire la politica economică a membrilor ei și Agenția ei Internațională pentru Energie, cu privire

la politica energetică, *țările individuale păstrîndu-și suveranitatea totală și întreaga libertate de a respinge asemenea sugestii.*

5.3.4 *Propuneri pe termen lung.* Propunerile noastre pe termen lung se bazează pe următoarele realități :

(I) resursele minerale sînt distribuite neuniform pe Pămînt ;

(II) exploatarea lor avantajează un număr mic de țări cu care natura a fost mai darnică ;

(III) dezvoltarea industrială a actualelor țări în curs de dezvoltare va mări consumul lor de resurse minerale și din ce în ce mai multe țări vor avea nevoie de aceste resurse minerale.

Ținînd cont de cele de mai sus, este important să fie create condiții pentru a putea trata resursele minerale ca *un patrimoniu comun al omenirii* (vezi paragraful 5.1.2) și pentru a trece treptat de la exercitatea suveranității teritoriale naționale asupra resurselor minerale la exercitarea suveranității funcționale. Conceptul de patrimoniu comun va implica : (I) *o piață mondială reală* pentru resursele minerale ; (II) un *sistem mondial de impozite* care să înlocuiască impozitele naționale asupra resurselor minerale.

Beneficiul obținut trebuie redistribuit între țările în curs de dezvoltare prin intermediul unei agenții ca A.I.D. în conformitate cu anumite criterii (luînd în considerație, de exemplu, mărimea populației, venitul pe locuitor, proiectele de redistribuire a veniturilor etc.) și care nu vor trebui să excludă în mod necesar țările producătoare înseși. Aceste impozite ar putea fi introduse pornindu-se de la proporții moderate și crescînd apoi treptat pînă la aproximativ 70% din profiturile realizate din combustibilii fosili și 50% din valoarea producției de minereuri (inclusiv minereul de uraniu) (6).

---

[6] Un impozit pe profituri pare preferabil în cazul combustibililor fosili pentru a încuraja exploatarea unor zăcăminte ce necesită cheltuieli mari de exploatare (petrol submarin, zăcăminte de cărbune de proastă calitate) ; pare mai puțin necesar în cazul minereurilor, cînd un impozit pe prețurile de vînzare pare preferabil ca fiind mai ușor de aplicat.

Astfel de impozite, ca dealtfel actualele impozite pe produsele petroliere, ar urma *să fie plătite de fapt de consumatori* și ar prezenta trei avantaje în comparație cu prețurile mai mari :

(I) ar *ajuta toate țările în curs de dezvoltare*, în timp ce prețul ar îmbunătăți numai situația țărilor producătoare (care includ unele din cele mai dezvoltate țări) ;

(II) *nu ar dezechilibra piața*, deoarece nu ar mări prețul primit de producători și deci nu ar mări producția peste cerere ;

(III) nu ar afecta situația competitivă relativă a unui mineral în comparație cu celelalte ;

(IV) astfel de impozite, la proporțiile propuse, ar determina probabil pe consumatori să-și restrîngă consumul de materii prime minerale (raționalizînd utilizarea lor, reciclîndu-le și substituindu-le cu materiale neminerale etc.). Probabil că va rezulta o ușoară scădere a vînzărilor de resurse minerale de către țările în curs de dezvoltare, dar beneficiile pe care le vor primi din impozite le vor permite să creeze alte industrii sau să continue explorarea resurselor lor.

5.3.5 *Reciclarea și pierderile de căldură.* Este necesar un efort imens la nivel mondial și țările trebuie îndemnate insistent să inițieze acțiuni mai ales cu privire la :

(I) suprimarea consumului inutil de resurse primare și evitarea risipei ;

(II) expansiunea activităților de reciclare ;

(III) recuperarea parțială a pierderilor de căldură, mai ales în uzinele termo-electrice.

Punctele (I) și (II) se referă nu numai la resursele primare, ci, de asemenea, la deșeurile agricole (hîrtie de exemplu) și animale. Impozitele sugerate în paragraful precedent, dacă se vor ridica la un nivel suficient de înalt, vor determina pe consumatori să raționalizeze consumul, să recicleze resursele și să caute înlocuitori și prin urmare să acționeze în

direcția dorită. În inițierea și sprijinirea acțiunilor de mai sus, trebuie să fim conștienți de faptul că toate problemele menționate sînt *foarte dificile*, mai ales acelea cu privire la recuperarea pierderilor de căldură.

5.4 **Notă finală**

Sîntem convinși că creșterea nu este ceva ce poate fi cumpărat cu bani sau ceva al cărui transfer poate fi determinat prin mijloace politice. De exemplu, este mai ușor să cumperi o uzină nucleară de producere a energiei electrice decît să asiguri nenumăratele servicii necesare pentru funcționarea ei și, mai presus de orice, pentru întreținerea ei, care necesită sprijinul populației în ansamblu. În cuvîntarea sa la Adunarea Generală a Națiunilor Unite din aprilie 1974, președintele Boumedienne a pledat pentru o revoluție industrială veritabilă în țările în curs de dezvoltare: „Fiecare țară care dorește cu adevărat să aibă grijă de viitorul ei, trebuie să-și asume responsabilitatea propriei dezvoltări, adică trebuie în primul rînd să-și mobilizeze toate resursele umane și materiale". Aceasta este practica adoptată în trecut de Japonia, care a învățat să importe creșterea urmînd regulile jocului folosit în țările industriale și asta face astăzi China, cu concepția ei de „bazare pe forțele proprii".

Deoarece regulile jocului vor trebui schimbate pentru a crea o nouă ordine internațională, trebuie creată în țările dezvoltate (indiferent dacă au sau nu economie planificată) o dorință, răspîndită la nivelul maselor, de *solidaritate cu țările în curs de dezvoltare*, cu scopul de a asigura „exportul" creșterii. Structura instituțiilor noii ordini internaționale are în principiu o mică importanță, cu condiția ca ele să ofere un loc de întîlnire de la care noile idei pot *ajunge la inimile oamenilor*. A sosit timpul să încercăm aceasta și în sectorul energiei și resurselor minerale.

Anexa 6

CERCETAREA ŞTIINŢIFICĂ ŞI DEZVOLTAREA TEHNOLOGICĂ

de Alexander King şi Aklilu Lemma

6.1 **Introducere**

Tehnologia, luînd naştere direct sau indirect din cercetarea ştiinţifică urmată de dezvoltarea tehnologică, a constituit o forţă motrice pentru crearea tipului de lume în care trăim astăzi. Într-adevăr, de la primele începuturi ale omului, tehnologia a fost principalul său instrument în efortul ascendent de la subzistenţă către o viaţă decentă, sănătoasă şi îndelungată. De la confecţionarea primelor unelte din cremene, descoperirea roţii, pîrghiei, plugului şi folosirea focului, omul a modelat asiduu şi prin mijloace empirice o tehnologie care să-i servească la satisfacerea nevoilor sale materiale. Tehnologia nu este deci un fenomen nou. Ceea ce este astăzi diferit este că descoperirea legilor naturale prin cercetarea ştiinţifică a conferit tehnologiei o nouă dimensiune, cu o influenţă atît de mare încît nu numai că aceasta oferă perspective nelimitate pentru eliminarea sărăciei şi asigurarea unor condiţii de viaţă sănătoase, dar, ca o consecinţă a forţei sale, brutalitatea şi lipsa unui control sistematic exercitat de înţelepciunea umană, ameninţă modelele vieţii, ecologia planetei şi chiar supravieţuirea rasei.

În această anexă ne vom concentra asupra rolului ştiinţei şi tehnologiei în dezvoltare, din două puncte de vedere. Ne vom ocupa mai întîi de problemele fundamentale ale tehnologiei avansate bazată pe ştiinţă, existentă în prezent în ţările cele mai industrializate şi vom pune în discuţie noi abordări privind căile prin care aceasta poate fi făcută mai disponibilă pentru uzul general şi în beneficiul omenirii în ansamblu. Ţinînd seama de faptul că cea mai mare parte a tehnologiilor avansate bazate pe ştiinţă sînt inaccesibile şi necunoscute multora dintre ţările cel mai puţin dezvoltate care ar putea beneficia de pe urma lor, vom lua de asemenea în consideraţie teh-

nologii mai tradiționale, empirice, folosite de marea majoritate a populațiilor lumii ce trăiesc încă la niveluri de subzistență, dar care, cu ajutorul științei moderne, sînt capabile de îmbunătățiri considerabile și pot ajuta la ușurarea condiției umane și la îmbunătățirea calității vieții majorității.

Tehnologia bazată pe știință a condus la apariția unor societăți foarte dezvoltate și bogate în cîteva părți ale lumii, dar, pînă acum cel puțin, a avut o slabă influență asupra maselor largi ale umanității. Ea a avut tendința să sporească decalajele dintre bogații și săracii lumii, atît între națiuni, cît și în cadrul acestora. În contextul Noii Ordini Economice Internaționale, continuarea dezvoltării tehnologice și a cercetării pe care se bazează aceasta va avea sens numai dacă poate fi corelată cu procesul dezvoltării, atît economică cît și socială, și apoi desfășurată în beneficiul întregii omeniri.

Distribuția capacității de cercetare științifică și dezvoltare tehnologică în spectrul condițiilor naționale este foarte disparată și nu se conformează bine nevoilor fiecăruia. Desigur că unele țări, cum este India, au o capacitate importantă ; țările producătoare de petrol, în ultimii ani sau în ultimele luni, au început să-și construiască o astfel de capacitate și chiar în țările cel mai puțin dezvoltate există o elită puțin numeroasă de oameni cu înțelegere și pregătire științifică. Totuși, în ansamblu, capacitatea științifică și tehnologică a lumii, capacitate acum imensă, este concentrată în cele cîteva țări puternic industrializate care sînt responsabile pentru mai mult de 90% (posibil 95%) din totalul efortului de cercetare și dezvoltare. Pentru ca cercetarea și dezvoltarea să devină o forță motrice a dezvoltării economice în sensul general, și nu doar un mijloc de care să dispună țările deja bogate pentru a deveni și mai bogate, este necesar să se creeze o Nouă Ordine Științifică și Tehnologică în cadrul noii ordini internaționale, bazată pe înființarea și întărirea capacității științifice și tehnologice locale în țările în curs de dezvoltare. Mai mult, o astfel de Nouă Ordine Științifică și Tehnologică reprezintă singura alternativă realizabilă din

punct de vedere politic pentru situația actuală, în care știința și tehnologia din țările bogate au dominat națiunile sărace după decolonizarea lor politică.

6.2 Știința, tehnologia și dezvoltarea lumii

În niciun domeniu disproporția între țările industrializate și țările lumii a treia nu este mai evidentă decît în domeniul cercetării științifice și al dezvoltării tehnologice. S-a recunoscut de mult că cercetarea științifică, făcînd posibilă dezvoltarea industriei moderne, a contribuit în mare măsură la structura și creșterea economiei. Totuși, abia de puțin timp economiștii au acordat o atenție mai sistematică *rolului tehnologiei în creșterea economică.* Este evident acum că atît educația cît și cercetarea sînt factori majori în procesul de creștere, în principal prin îmbunătățirea calității celor două elemente de input esențiale — capitalul și forța de muncă. Educația și instruirea la toate nivelurile, de la cel al conducerii superioare pînă la cel al muncii necalificate, sînt determinante pentru performanțele forței de muncă, în timp ce, în mod asemănător, tehnologia este esențială pentru sporirea gradului de utilizare a capitalului, prin sugerarea unor produse noi și îmbunătățite, prin sporirea forței de muncă pe locuitor, prin producerea intermediarilor chimici și a materialelor structurale și, mai presus de toate, prin punerea la dispoziție a unor procese și metode de lucru mult mai rapide și mai eficace. Aceasta nu înseamnă că cercetarea și o educație mai bună vor avea ca rezultat totdeauna, și în mod automat, o creștere economică mai înaltă. Aceasta depinde de calitatea și conținutul educației și de alegerea cercetării și dezvoltării potrivite, ca și de eficacitatea asimilării și articulării acestora cu procesul de inovație și de creștere. Ca urmare, acești factori trebuie priviți ca o parte integrantă a programelor și priorităților de dezvoltare națională.

Apoi, dacă experiența țărilor industrializate a arătat că știința și tehnologia au constituit instrumente majore ale dezvoltării economice, s-ar părea

că rezultă de la sine că acest lucru ar fi adevărat și pentru țările aflate într-un stadiu mai de început al dezvoltării economice. Într-adevăr, ne-am fi putut aștepta ca progresul lor să fi fost mai rapid decît a fost în realitate, deoarece există deja tehnologii și competențe elaborate cu încetineală și cu cheltuieli considerabile de țările industrializate în timpul celor două secole care au trecut de la revoluția industrială. Desigur, s-au făcut mari progrese prin transferul direct de competențe și tehnici ; comunicațiile formează o rețea la scară mondială, unele boli devastatoare cum ar fi malaria, variola și tuberculoza sînt controlate ; agricultura din unele părți ale lumii a treia a fost mult ajutată prin utilizarea îngrășămintelor și prin introducerea unor soiuri de mare productivitate obținute prin selecția genetică bazată pe cercetare. Cu toate acestea, în ansamblu, și în special în sectorul industrial, progresul a fost mult mai lent decît este de dorit pentru eliminarea prăpastiei economice dintre națiunile bogate și cele sărace într-un timp rezonabil. Mai mult, există dovezi care sugerează că în multe locuri beneficiile acumulate de pe urma transferului de tehnologie modernă către țările lumii a treia au fost culese de o mică minoritate privilegiată și că situația maselor ce trăiesc aproape de nivelul de subzistență a rămas în mare neschimbată. Astfel, eșecul relativ al procesului de transferare a tehnologiei se datorește atît ineficienței intrinseci a procesului însuși, ca parte a sistemelor economice existente, cît și, parțial, factorilor sociali și politici din țările destinatare.

Motivele acestor nepotriviri din procesul de transferare a tehnologiei sînt profunde și complexe. Ele rezidă în parte în *complexitatea inerentă* a însuși *procesului de inovare tehnologică* și, în parte, în deținerea structurilor tehnologiei moderne existente de către mari întreprinderi transnaționale și naționale din țările industrializate. Una din primele dificultăți este disponibilitatea capitalului. În țările lumii a treia, cu foarte puține disponibilități în ceea ce privește resursele excedentare — clasicele „economii" ale economiștilor —, capitalul este tot mai greu de găsit și face obiectul unei concurențe mai mari decît

în țările industrializate, deoarece este cerut cu urgență pentru edificarea fiecărui sector. Mai mult, tehnologia țărilor deja industrializate a fost concepută în mod deliberat pentru sporirea productivității forței de muncă și de aceea este intensivă atît în ceea ce privește consumul de capital cît și consumul de energie. Pe de altă parte, în multe țări din lumea a treia, șomajul și folosirea incompletă a mîinii de lucru sînt foarte răspîndite și o asemenea dominație a industriei cu consum intensiv de capital nu trebuie în mod necesar să fie considerată binevenită. În consecință, o mare parte din tehnologia „de gata" nu este a priori potrivită nevoilor economice și sociale ale lumii a treia. Alegerea tehnologiilor necesitînd, să zicem, cheltuieli de 5 000 de dolari pe fiecare loc de muncă, în comparație cu altele care necesită doar 250 de dolari, poate fi în realitate o alegere între o jumătate de milion de locuri de muncă cu mare eficiență economică și 10 milioane de locuri de muncă cu o producție pe lucrător mai scăzută. Mai mult, o mare parte din tehnologia modernă deținută de întreprinderile transnaționale este disponibilă adesea numai ca parte a unui tot care include investiții de capital străin. În spiritul naționalismului contemporan, unele țări din lumea a treia se opun introducerii de tehnologie asociată cu capitalul străin, simțind că acesta întărește mai mult dependența lor de lumea bogată și face și mai dificilă dezvoltarea unei capacități tehnologice proprii.

O altă dificultate în calea transferării cu succes a tehnologiei către lumea a treia o constituie *lipsa pe plan local a unor competențe* corespunzătoare — manageriale, tehnice sau manuale — care trebuie să fie asigurate printr-un sistem educațional corespunzător, puternic dezvoltat și sprijinit. În multe țări, baza generală a învățămîntului este insuficient dezvoltată, atît cantitativ cît și calitativ, iar edificarea ei, inclusiv strîngerea resurselor necesare, pregătirea profesorilor etc., este un proces foarte lung. În plus, lipsește adesea pregătirea tehnică medie și superioară și facilitățile pentru educația managerială.

O altă dificultate o constituie *absența* în multe țări *a unei infrastructuri a științei și tehnologiei* și a unei

politici deliberate privind știința. Fără o asemenea infrastructură, știința și pregătirea tehnică întîmpină dificultăți în menținerea vitalității necesare; chiar și utilajele pentru încercările de rutină ale materialelor și pentru controlul performanțelor producției și al calității sînt rudimentare, serviciile auxiliare, de exemplu pentru analiza chimică sau pentru proiectare, sînt dificil de asigurat, iar conștiința generală națională în ceea ce privește perspectivele unor noi posibilități științifice și tehnologice din întreaga lume, de care ar putea beneficia întreaga țară, este în general necorespunzătoare. Problema este și mai mult complicată de faptul că elitele locale se mulțumesc cu tehnologiile orientate spre consum, importate sub formă de bunuri și servicii produse local de filiale ale întreprinderilor transnaționale. Lipsa inovației tehnologice în lumea a treia se datorește nu numai absenței condițiilor propice unui astfel de proces, ci și cererii limitate privind produsele care ar putea rezulta din ea.

Din aceste dificultăți nu rezultă că adoptarea de către țările lumii a treia a tehnologiilor avansate este nerecomandabilă sau inutilă. O anumită proporție din procesele moderne avansate, în ciuda costurilor lor ridicate și a generării unui număr redus de locuri de muncă, poate contribui în mare măsură la dezvoltarea economiei și poate asigura resurse pentru crearea de locuri de muncă în alte sectoare. Mai mult, ele sînt importante pentru sporirea competenței tehnice și manageriale a țării în general și au un efect considerabil asupra nivelului tehnic al altor industrii. Totuși, se recomandă ca fiecare tehnologie să fie aleasă cu grijă, în cadrul planului general de dezvoltare economică, să fie pregătită cu grijă cu mult înainte, iar consecințele ei, inclusiv cele de natură socială, să fie trecute în revistă înainte ca decizia de adoptare a lor să fie luată. Acest lucru devine posibil numai cînd o țară și-a dezvoltat propria ei capacitate științifică și tehnologică — instituții, forță de muncă și un mediu corespunzător. Mai mult, adoptarea tehnologiilor avansate trebuie compensată prin eforturi atente de a îmbunătăți metodele tehnice de bază existente în industrie, agricultură și meșteșuguri,

metode care ar putea aduce beneficii imediate larg răspîndite.

Se pune întrebarea dacă țările lumii a treia ar putea realiza progrese industriale și economice majore exclusiv pe baza tehnologiilor elaborate în altă parte. Exemplul Japoniei este atractiv, dar nu este în general concludent. Urmarea lui ar necesita edificarea unor capacități educaționale de cercetare și de dezvoltare pe o scară considerabilă și după un plan elaborat cu grijă, cu mulți ani înaintea realizării sale. Încrederea numai în tehnologia străină poate fi utilă în etapele de început ale industrializării, dar dacă aceasta nu este însoțită de edificarea unei structuri tehnice indigene, care să includă capacitatea de cercetare și de dezvoltare necesară, este improbabil ca ea să fie eficientă și va perpetua în țările care adoptă o asemenea politică recurgerea la cumpărarea ideilor și proceselor care au fost scoase la iveală cîteva decenii mai înainte în țările industrializate, adică va menține înapoierea tehnologică. Mai mult, se va continua achiziționarea din străinătate a unor tehnologii moderne orientate pe consum, care satisfac gusturile unor elite locale restrînse, contribuind deci la perpetuarea inegalităților interne, sociale și economice. De aceea sîntem convinși că edificarea unor capacități naționale de dezvoltare și cercetare este esențială atît în selectarea eficace și asimilarea rapidă a tehnologiilor importate, cît și în crearea unui potențial inovator pentru viitor.

Aceasta ne aduce din nou la problema *decalajelor în ceea ce privește cercetarea și dezvoltarea.* În marea lor majoritate, noile descoperiri științifice și tehnice se fac în țările industrializate și s-ar părea că capacitatea științifică actuală a lumii a treia este cu totul insuficientă pentru nevoile ei, inclusiv aceea de a fi capabilă să exploateze efectiv cunoștințele tehnologice acumulate în prezent în lume, prin modificarea acestora pentru a le adapta la utilizarea disponibilităților de materii prime și forță de muncă, ca și la trăsăturile pieței interne și ale pieței eventuale pentru exporturi. Decalajele sînt într-adevăr mai mari decît sugerează statisticile generale, deoarece

se pare că cu cît o țară este mai puțin dezvoltată, cu atît o proporție mai însemnată din efortul ei științific și așa redus este dedicată cercetării fundamentale, în contrast cu cercetarea aplicativă și dezvoltarea tehnologică, situație de înțeles, deoarece acestor țări le lipsește în general infrastructura industrială pentru a asigura competențe, echipament și alte facilități complexe necesare pentru a continua cercetarea fundamentală plină de promisiuni cu etapele cercetării aplicative și dezvoltării tehnologice și de a ajunge la utilizarea ei productivă. De asemenea, trebuie reamintit că, în medie, etapa dezvoltării tehnologice necesită cheltuieli de aproximativ zece ori mai mari decît cercetarea pe care se bazează și că, pe lîngă competență științifică, ea necesită o pregătire tehnică corespunzătoare. Statele Unite și Uniunea Sovietică au fiecare circa 18 ingineri la mia de locuitori, țările europene mai mult de jumătate din această cifră, în timp ce în majoritatea țărilor din Asia și Africa, numărul inginerilor variază de la 1,5 la mia de locuitori pînă la practic niciunul. Reducerea acestor decalaje trebuie să constituie un obiectiv inițial esențial al elementului științific și tehnologic al noii ordini internaționale.

6.3 Tehnologia corespunzătoare sau de altă natură

Principalele obiective care au justificat marile cheltuieli de cercetare și dezvoltare din deceniile ce au urmat celui de-al doilea război mondial au fost apărarea, prestigiul național (cum ar fi cercetarea spațială) și creșterea economică. În alte direcții, cum ar fi îmbunătățirea sectoarelor sociale și a serviciilor, inclusiv ocrotirea sănătății, s-au făcut eforturi relativ neînsemnate. De abia către sfîrșitul anilor '60, cheltuielile mondiale pentru cercetări legate de probleme militare au încetat să formeze singurul element de mare importanță.

Pînă de curînd s-a presupus, oarecum în mod naiv, că creșterea înregistrată de cercetare și dezvoltare într-o țară ar avea în mod automat ca rezultat o creștere a performanțelor economice. Totuși, stu-

diile privind așa-numita „prăpastie tehnologică" dintre țările europene și Statele Unite au indicat că nu există o corelație directă între efortul de cercetare al acestor țări și performanțele lor economice sau comerciale. Se pare că la acest nivel al dezvoltării, difuzarea noii tehnologii în afara frontierelor prin aranjamente comerciale (vînzări și schimburi de patente, know-how etc.) este suficient de rapidă pentru a compensa deficiențele efortului de cercetare intern (autohton). Totuși, acest lucru este valabil pentru țările care posedă deja o capacitate tehnologică evoluată, infrastructură industrială, mînă de lucru calificată și cadre de conducere pregătite. De aceea, nu se poate presupune că o cercetare mai intensivă înseamnă o creștere mai mare ; multe depind de conținutul cercetării întreprinse și de existența unor condiții propice pentru asimilarea ei în procesul economic.

De aceea, în momentul de față atenția se concentrează asupra totalității procesului de *inovare tehnologică*, în care cercetarea și dezvoltarea, fie ele autohtone sau importate, constituie doar un element de input inițial, deși esențial, a cărui utilizare eficace depinde de numeroși alți factori, cum sînt disponibilitatea capitalului supus riscului, managementul, nivelurile educației și instruirii, de la conducerea superioară pînă la munca necalificată, politica fiscală, relațiile între administrație și muncitori, psihologia națională și tiparele culturale, fără a mai vorbi de abilitatea mecanismelor de marketing. Aceste lucruri sînt valabile atît pentru lumea a treia cît și pentru țările industrializate.

În țările industrializate există multe neliniști și resentimente cu privire la efectele secundare negative ale tehnologiei. În primul rînd este poluarea, care în cazul extrem ar putea da naștere unor schimbări ireversibile și dezastruoase în oceane, în mediul terestru și în clima planetei. Totuși, sînt multe alte efecte care sugerează împreună o deteriorare a calității vieții în general. Mai mult, creșterea tehnologică făcută la întîmplare are implicații asupra resurselor. O mare parte din noua tehnologie și produsele ce derivă din ea sînt elaborate pentru satisfacerea unei

cereri de bunuri noi și de lux stimulată artificial, care nu contribuie totdeauna la bunăstarea omului și care se adaugă la grămada de avuții materiale, necesitînd cantități și mai mari de materii prime și energie pentru fabricarea lor. Într-o lume cu resurse limitate și în care decalajele între bogățiile materiale ale celor „avuți" și ale celor „neavuți" sînt atît de mari, se pune întrebarea cît mai poate continua acest proces de consum stimulat artificial și risipa. Pe de altă parte, acesta este un element organic al întregului sistem economic al țărilor cu economie de piață și modificarea lui ar fi dificilă din punct de vedere economic și social.

Continuarea creșterii economice de către țările industrializate impune continuarea dezvoltării tehnologiei. Dacă aceasta continuă, ca în prezent, să crească rapid, fără control, este probabil ca poluarea și toate celelalte dificultăți să continue să crească, ajungînd să producă tulburări sociale sau de altă natură. Există deci preocupări considerabile în legătură cu faptul că tehnologia viitoare ar trebui să fie elaborată în așa fel încît să fie *acceptabilă din punct de vedere social.* Aceasta ar necesita în viitor o alegere și o administrare mult mai atentă a tehnologiei și este tot mai mult nevoie să se dezvolte mijloace eficace de evaluare a tehnologiei.

Aceasta ne duce la conceptul de *tehnologie corespunzătoare.* Dacă tehnologia este un element major al dezvoltării economice, nu poate fi ea elaborată în mod corespunzător pentru a satisface nevoile umane reale? Această întrebare, esențialmente ideologică și politică, este fundamentală pentru conceptul de nouă ordine internațională — însă oportunitatea unei tehnologii poate fi acceptată și realizată numai pe baza unui sistem de valori acceptat pentru dezvoltarea umană generală.

Tehnologia corespunzătoare este deci un concept necesar atît pentru țările industrializate cît și pentru țările lumii a treia și nu doar un eufemism menit, așa cum mulți consideră, să convingă lumea a treia să adopte niveluri tehnice, și deci performanțe economice, scăzute. Termenul de tehnologie corespunzătoare trebuie considerat ca însumînd imaginarea și

utilizarea proceselor și a organizării muncii cele mai potrivite circumstanțelor particulare, atît economice cît și sociale, ale unei anumite țări sau ale unui anumit sector. Pentru țările industrializate, tehnologiile actuale sînt departe de a fi pe deplin potrivite nevoilor actuale și celor previzibile ; în viitor ele vor trebui să devină mai potrivite, în sensul de a ține seama de aspectele sociale, de controlul poluării și de conservarea materialelor și energiei, fiind de asemenea de dorit ca produsele lor să fie mai durabile — transformare care va necesita schimbări atît în comportamentul public, cît și în cel industrial.

În asemenea țări, cercetarea și dezvoltarea au avut ca scop crearea de procese pentru atingerea unor nivele ridicate ale productivității muncii și producția pe scară largă pentru a aproviziona piețe mari și deci pentru a trage foloase de pe urma economiei pe scară largă. Pentru acest scop, ele au fost potrivite ; au deviat însă prin faptul că nu au reușit să țină seama de factorii sociali și de mediul înconjurător. Nu există nici un motiv de a presupune că un efort egal de cercetare și dezvoltare orientat spre crearea unor tehnologii de mare eficiență, dar mai intensive în ceea ce privește consumul de *muncă*, nu ar fi fost la fel de eficace și nu ar fi asigurat un grad mult mai înalt de satisfacție a muncii. Multe din țările lumii a treia au nevoie permanent să creeze locuri de muncă și, date fiind structurile demografice actuale, această nevoie va spori în viitor. Ca urmare, s-ar părea că o mare parte din efortul lor tehnologic, ajutat de cercetare, trebuie orientată către acest obiectiv. Asemenea tehnologii nu trebuie să aibă o situație de inferioritate în comparație cu tehnologiile cu consum intensiv de capital, adesea nepotrivite în asemenea împrejurări. Nu trebuie făcută nici o distincție dogmatică între situația și oportunitatea diferitelor tipuri de tehnologie, ele putînd coexista. Într-adevăr, vor fi necesare și adecvate în diverse circumstanțe naționale multe amestecuri diferite între tehnologii „moderne" cu un consum intensiv de muncă și tehnologii mai rudimentare. Pentru țările lumii a treia sînt disponibile multe tehnologii „libere", de exemplu pentru a realiza înlocuitori importanți la multe bunuri tradiționale și

voluminoase obținute în prezent din străinătate, iar în alte cazuri un însemnat beneficiu social și economic va rezulta din imaginarea unor metode la scară redusă, cu consum intensiv de muncă, capabile să fie descentralizate, reducîndu-se astfel presiunea urbană și aducîndu-se bunăstarea în zonele rurale.

Într-adevăr este nevoie de o deosebită atenție în ceea ce privește *tehnologiile tradiționale*, elaborate prin mijloace empirice pretutindeni în lumea a treia, în decursul unor lungi perioade de timp. În aproape toate țările în curs de dezvoltare există un așa numit sector „modern" al societății, care cuprinde elite comparativ foarte puțin numeroase, alături de sectorul „tradițional", care include marea majoritate a populației, în special pe cei ce trăiesc sub nivelul de subzistență în comunitățile rurale. Cele mai multe din nevoile societății „moderne" din țările în curs de dezvoltare sînt mai mult sau mai puțin similare cu cele ale oamenilor din țările dezvoltate. Nevoile acestor societăți sînt satisfăcute în mare prin intermediul tehnologiilor importate, puțin sau deloc adaptate. Restul populației, în cea mai mare parte rurală, a fost puțin atins de acest proces de modernizare tehnologică și rămîne mai mult sau mai puțin în aceeași stare de sărăcie ce i-a fost hărăzită de generații. Deci „prăpastia" între sectoarele „modern" și „tradițional" ale societăților din cadrul aceleiași țări în curs de dezvoltare este reală și similară „prăpastiei" dintre țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare. Mai mult, această prăpastie se lărgește, cu rezultatul evident că cei ce au deja ceva, strîng mai mult, în timp ce cei ce nu au nimic, rămîn tot cu nimic.

În elaborarea politicilor privind știința și tehnologia, în multe țări din lumea a treia este stringentă nevoie să se dedice un efort considerabil îmbunătățirii tehnologiei empirice a sectorului tradițional, în general neglijat și adesea disprețuit. Pînă acum, acest lucru s-a încercat în principal prin înlocuirea metodelor și uneltelor tradiționale vechi cu o tehnologie importată, cu un succes nesigur, o funcționare ineficientă și în condiții de rezistență socială, deoarece aceste inovații nu sînt totdeauna privite imediat ca

fiind conforme cu nevoile locale și cu obiceiurile culturale. S-ar putea obține foarte mult prin aplicarea principiilor științifice bine cunoscute și adesea foarte simple pentru îmbunătățirea uneltelor și metodelor tradiționale, cu posibilitatea sporirii însemnate a eficienței și creșterii producției cu un minimum de perturbări culturale.

Pentru a rezuma : nevoile tehnologice ale lumii a treia, deși extrem de diferite, reclamă în esență crearea unei capacități tehnologice, incluzînd forță de muncă, competențe, facilități, și mediul potrivit următoarelor funcții :

(I) de a proteja, selecta și absorbi în cadrul obiectivelor economice și sociale naționale, tehnologii bazate pe știință, elaborate oriunde, și de a le modifica în așa fel încît să se țină seama de materialele locale, metodele de lucru, disponibilitatea forței de muncă și de calificarea oamenilor ;

(II) de a introduce o gamă largă de tehnologii verificate, de obicei disponibile gratuit, pentru fabricarea produselor de bază sau a bunurilor de consum în prezent importate ;

(III) de a iniția un efort de cercetare și dezvoltare, care ar putea fi întreprins în mod avantajos, parțial prin cooperarea între țări cu nevoi similare, pentru elaborarea de procese eficiente, dar cu un consum intensiv de muncă ;

(IV) de a asigura un organism, atît la nivel național cît și la nivel local, pentru îmbunătățirea metodelor și instrumentelor empirice ale sectorului tradițional prin aplicarea sistematică a principiilor științifice și de a încuraja producția bazată pe acestea.

6.4 Reducerea decalajelor tehnologice

Condiția prealabilă pentru orice încercare radicală de a reduce decalajele economice atît în cadrul țărilor, cît și între acestea, este existența unei *voințe politice* de a face aceasta, atît din partea țărilor industrializate, cît și din partea țărilor din lumea a treia. Istoria procesului de ajutorare de pînă acum arată că nu în toate cazurile lucrurile au stat așa. Totuși,

odată cu aprofundarea înțelegerii naturii decalajelor și cu recenta recunoaștere de către țările industrializate a realității interdependenței în cadrul unei lumi finite și a consecințelor ignorării acestei realități, conceptul de nouă ordine internațională nu mai sună a iremediabil idealism. Decalajele economice sînt legate intim de decalajele tehnologice și este improbabil ca prăpastia „economică" să poată fi „umplută" fără o nouă abordare a difuzării și asimilării tehnologiei.

Sistemul științei este foarte diferit de cel al tehnologiei. Conform unei tradiții îndelungate, rezultatele cercetării în științele de bază sînt *publicate gratuit și pe scară internațională*, astfel încît contribuțiile cercetării din țările în curs de dezvoltare ca și din cele avansate din punct de vedere științific constituie adăugiri la repertoriul cunoștințelor lumii și nu proprietatea exclusivă a țării de origine, sau chiar a interesului specific al acesteia. Într-adevăr, este probabil ca ele să fie exploatate de țările cel mai puternic industrializate, cu facilitățile lor superioare de a explora noile cunoștințe în scopul cercetării aplicative, dezvoltării tehnologice și producției. Procesul de expansiune a cunoștințelor științifice constă în adăugarea la mozaicul existent a unor noi elemente ale descoperirii, ori de cîte ori acestea pot apare : cercetarea științifică este deci în esență un proces mondial, dar roadele ei sînd culese de cei ce dispun de instrumentele necesare.

În ciuda absenței unui cîștig economic direct provenit din cercetarea fundamentală a unei țări, este esențial pentru fiecare țară să o cultive într-o anumită măsură ; ea conferă un sens gustului contemporan pentru procesul educațional, contribuie la nivelul conștiinței științifice și tehnologice și constituie un mijloc excelent de instruire pentru cei ce activează în domeniul cercetării aplicative. Fără această conștiință și cultură științifică, chiar dacă aceasta poate fi concentrată în mințile unor indivizi relativ puțini la număr, este aproape imposibil pentru o țară să selecteze din numărul vast de descoperiri cu o aplicabilitate potențială făcute în lume și din gama de opțiuni tehnologice pe acelea care sînt deosebit de

importante pentru dezvoltarea ei. Într-o asemenea situație, țara este la cheremul intereselor din afară, care pot urmări să-i vîndă procese mai curînd în avantajul autorilor lor decît în cel al importatorilor.

Din contra, cunoștințele tehnologice, și în special tipurile noi și mai avansate, constituie arareori o marfă gratuită, ci mai curînd iau forma unei *proprietăți industriale* deținute de indivizi, corporații sau state. Aceasta constituie o marfă valoroasă care este cumpărată și vîndută pe piețele internaționale și ca urmare este păstrată cu grijă. Astfel, cele mai avansate procese și know-how-ul necesar pentru utilizarea lor nu sînt puse în mod automat la dispoziția țărilor lumii a treia și ca urmare transferul de tehnologie poate fi o afacere costisitoare, care, alături de alte tranzacții comerciale, necesită multă grijă în alegerea articolelor scumpe înainte de cumpărare. Totuși, trebuie reamintit că viața unui patent este relativ scurtă și că de aceea există o vastă acumulare de cunoștințe tehnologice utile care sînt disponibile gratuit, cel puțin din punct de vedere juridic. Totuși, chiar și în acest caz, aplicarea cu succes a proceselor disponibile depinde de experiența și know-how-ul acumulat în decursul anilor de cei ce le-au folosit și este posibil să fie necesar să fie cumpărate la un preț considerabil. Cu toate acestea, trebuie să admitem că disponibilitatea tehnologiilor care pot fi cerute gratuit sau la prețuri scăzute nu este suficient de vizibilă. Este nevoie deci de bănci de informații și de mecanisme de schimb de genul celor propuse la cea de-a VII-a Sesiune Specială a Adunării Generale a O.N.U., pentru a aduce aceste informații în atenția țărilor interesate și pentru a răspîndi descoperirile cercetărilor aplicative. Aceasta ar putea deveni foarte bine o funcție a U.N.C.T.A.D. și a O.N.U.D.I.

Există două cerințe principale pentru transferul efectiv de tehnologie din țările industrializate în țările lumii a treia :

(I) accesul ușor și condiții echitabile pentru asemenea transferuri ;

(II) edificarea unor capacități corespunzătoare pentru a permite selecția și asimilarea tehnologiilor

și competențelor importate, tehnice și manageriale, necesare pentru exploatarea eficientă a acestora.

Există probleme majore referitoare la ambele necesități. Pentru transferul eficace de *tehnologie* este nevoie de atitudini și abordări noi atît din partea țărilor donatoare, cît și din partea țărilor destinatare. Așa cum deja s-a explicat, guvernele țărilor industriale cu economie de piață nu au posibilitatea să impună industriilor lor să-și împartă proprietatea tehnologică, care, în multe cazuri, a necesitat din partea firmelor respective cheltuieli foarte ridicate de cercetare și dezvoltare și a căror deținere determină situația lor competitivă atît pe piețele interne, cît și pe cele străine. Acestea fiind spuse, este necesar să se dea dovadă de mai multă rațiune și echitate în cadrul internațional al transferului de tehnologie, eventual printr-un instrument multinațional cu forță juridică pentru facilitarea transferului, eliminarea restricțiilor și întărirea capacităților tehnologice ale tuturor țărilor. Din acest motiv, ca și din altele, în cadrul încercărilor de a instaura o nouă ordine internațională trebuie întreprinsă o revizuire a sistemului de patente și de proprietate industrială. Acesta trebuie să asigure ca interesele importatorilor de tehnologie să fie protejate și să reflecte principiul general acceptat al tratamentului preferențial și nereciproc în favoarea țărilor în curs de dezvoltare.

Deocamdată există posibilități considerabile pentru îmbunătățiri importante în ceea ce privește *condițiile transferului*, prin mijloace noi, pînă acum în cea mai mare parte neexplorate. De exemplu, s-ar putea imagina negocieri între diferitele țări industrializate cu economie de piață în scopul de a stabili de comun acord condiții preferențiale pentru vînzarea diferitelor categorii de patente și know-how țărilor lumii a treia, diferența dintre aceste condiții și cele dintre țările industrializate fiind suportată de guverne. În acest mod competitivitatea formelor implicate pe piețele mondiale nu ar fi perturbată. O altă abordare ar fi aceea de a stabili în țările donatoare politici care le-ar permite, ca parte a politicilor de ajutor, să subvenționeze vînzarea proprietății tehnologice către

lumea a treia, pe o bază ad-hoc. Ar trebui stabilite aranjamente speciale între țările industrializate cu privire la asemenea tranzacții în care sînt implicate corporații transnaționale ; desigur, acestea au constituit unul din principalele canale pentru transferul de tehnologie din trecut, deși atît realitatea, cît și eficacitatea unui astfel de transfer în favoarea țărilor lumii a treia au fost puse în repetate rînduri la îndoială.

În cadrul țărilor destinatare, prima necesitate este de a stabili politici deliberate pentru dezvoltarea tehnologică. Aceste politici trebuie să fie legate organic de obiectivele lor economice și sociale pe termen lung, de achiziționarea de cunoștințe detaliate despre procesul de inovare tehnologică, incluzînd aspecte fiscale de planificare a forței de muncă și de supraveghere a pieței. Este extrem de important să existe o capacitate de a selecta procesele optime pentru unele scopuri particulare ; este foarte ușor ca o țară lipsită de cunoștințe serioase privind gama tendințelor științifice și tehnice mondiale să selecteze procese sau produse necorespunzătoare pentru a le fabrica și deci să încerce să-și înnoiască industria adoptînd procese sau produse învechite. Aici întîlnim cea de-a doua cerință principală referitoare la transferul de tehnologie, și anume edificarea unei capacități *indigene* de cercetare și dezvoltare. Fără cunoștințe despre mecanismele reale de creștere ale științei, care cu greu pot fi dobîndite fără o asemenea capacitate, este improbabil ca o țară să atingă un nivel al cunoștințelor tehnologice care să-i permită să aleagă tehnologia, să negocieze cumpărarea ei și să asigure asimilarea efectivă a acelei tehnologii pe care o reclamă obiectivele ei economice și sociale. Capacitatea de cercetare proprie este necesară de asemenea pentru obiectivele pe termen lung, cum sînt facilitățile de pregătire a cadrelor, pentru achiziționarea de competențe tehnice moderne și pentru generarea de noi posibilități de inovare. Fără să dezvolte o astfel de capacitate, care nu trebuie să fie foarte mare dar trebuie să fie de înaltă calitate, țările lumii a treia vor fi amenințate să rămînă pe timp nedefinit cu cîteva decenii în urma țărilor active din punct de

vedere tehnologic. Exemplul Japoniei este dat adesea țărilor lumii a treia, ca stimulent. Totuși, trebuie recunoscut că succesul industrial al Japoniei — este adevărat, bazat pe tehnologie importată — a fost pregătit cu mulți ani înainte, prin edificarea și modernizarea sistemului educațional, pentru a asigura competențele necesare la momentul oportun și printr-un efort de cercetare care a fost sporit treptat pentru a susține efortul tehnologic național la un înalt nivel calitativ. Această capacitate de cercetare a devenit acum ea însăși generatoare de noi produse și procese.

Apoi, utilizarea cu succes a tehnologiei străine reprezintă mai mult decît o problemă de acces la patentele și know-how-ul din străinătate și chiar și de disponibilitate a capitalului necesar pentru exploatarea lor. Ea necesită adoptarea unor politici deliberate de inovare tehnologică, ca parte a unei strategii economice pe termen lung. Asemenea politici ar trebui să urmărească, între altele, următoarele :

(I) dobîndirea unei înțelegeri detaliate a procesului de inovare și a factorilor care îl încurajează sau îl inhibă ;

(II) alegerea cu atenție a proceselor tehnologice ce urmează a fi cumpărate din străinătate, pentru a asigura un efort economic echilibrat și acordarea unei atenții minime inovațiilor ce urmăresc doar prestigiul sau achiziționării de metode care nu sînt în concordanță cu condițiile culturale naționale ;

(III) adoptarea unor politici fiscale și tarifare țintind facilitarea introducerii unor noi procese și tehnici și protejarea noilor industrii în etapele critice de început, fără a se ajunge însă ca produsele să devină necompetitive sau să se tolereze ineficiența sau standarde coborîte ale calității ;

(IV) stimularea cercetării și dezvoltării întreprinse de către întreprinderile industriale locale, prin concesii temporare privind impozitele ;

(V) încurajarea inovațiilor și a ridicării calității prin cumpărarea producției de către guvern, în conformitate cu anumite specificații de calitate, măsuri de standardizare și de control al calității și prin asigurarea unor contracte de cercetare și dezvoltare atunci cînd este cazul ;

(VI) realizarea unui echilibru între nevoile contradictorii de a poseda o proporţie cît mai ridicată a industriilor ce necesită cheltuieli intensive de capital, cu o înaltă eficienţă economică, şi de a crea locuri de muncă ;

(VII) instituirea unei planificări anticipate a forţei de muncă, în special pentru dobîndirea competenţelor ştiinţifice, tehnice şi practice şi reelaborarea programelor de educaţie şi instruire pentru a se asigura ca aceste competenţe să fie disponibile la momentul oportun.

(VIII) asigurarea unor reţele de informare pentru uzul întreprinderilor industriale, al planificatorilor guvernamentali şi al cercetătorilor, pentru a transmite cunoştinţele selectate şi relevante de natură practică din întreaga lume în legătură cu posibilităţile tehnologice şi cu datele economice, sociale şi de marketing ;

(IX) crearea unor servicii de consulting industrial, analoage serviciilor de popularizare a cunoştinţelor agricole, pentru a ajuta firmelor industriale să dobîndească cea mai bună practică generală a sectoarelor respective şi pentru a contribui la introducerea unor tehnici perfecţionate ;

(X) adoptarea unor politici privind administrarea resurselor şi încurajarea cercetărilor referitoare la noi utilizări ale materialelor indigene ;

(XI) încurajarea în universităţi şi în institutele de cercetare independente a cercetării fundamentale şi aplicative importante pentru nevoile naţionale pe termen lung şi stimularea cercetării prin programe de predare care prezintă interes pentru dezvoltarea naţională şi pentru nevoile ei tehnologice ;

(XII) integrarea în planificarea naţională şi în politicile referitoare la ştiinţă a considerentelor transferului de tehnologie şi stabilirea unor reglementări privind contractele de transfer al tehnologiei ;

(XIII) suplimentarea eforturilor naţionale ale ţărilor lumii a treia prin acţiuni de cooperare ale acestora, în particular prin înfiinţarea unor centre subregionale şi interregionale, atît pentru dezvoltarea şi transferul tehnologiei în general, cît şi în sectoarele critice pre-

zentînd un interes particular pentru unele grupuri de țări ;

(XIV) la nivel internațional, stabilirea unui cod de bună conduită referitor la transferul de tehnologie.

Asemenea politici cuprinzătoare n-ar putea fi traduse în întregime în viață într-un interval scurt în multe țări din lumea a treia și ar fi necesare sprijinul și îndrumarea de către alte țări și de către organizațiile internaționale. Astfel de eforturi trebuie privite ca esențiale în încercarea de a modela o nouă ordine internațională.

6.5 Nevoia unor politici relevante privind știința și tehnologia

Odată cu creșterea cheltuielilor guvernamentale de cercetare și dezvoltare, atît direct cît și prin contracte cu industriile și universitățile din țările industrializate, s-a considerat că este necesar să se stabilească *politici naționale privind știința și tehnologia,* atît pentru conducerea cît și pentru creativitatea eforturilor lor științifice și în scopul de a realiza utilizarea lor deplină în soluționarea problemelor presante ale diferitelor sectoare. O politică cuprinzătoare privind știința și tehnologia, îmbrățișînd întreaga gamă de activități, de la cercetarea fundamentală la dezvoltarea tehnologică, este considerată ca fiind complementară politicilor industriale și de înnoire descrise mai sus și corelată cu ele prin mecanismul de planificare. Ca urmare, știința și tehnologia nu trebuie privite ca domenii autonome ale politicii, ci trebuie elaborate în armonie cu politicile economică, socială, de sănătate, educațională și de altă natură. În consecință, formularea politicii științifice și tehnologice trebuie abordată prin analiza sistemelor, care ia în considerație relațiile dintre sistemul științei și tehnologiei, sistemul de producție și educație și politică.

Politica științei este concepută în general ca o bază deliberată și coerentă pentru decizii naționale care influențează investițiile în activitățile științifice, în structurile instituționale, în creativitate și în utilizarea cercetării științifice. Ea nu se ocupă deci numai de

orientarea și conducerea efortului național de cercetare și dezvoltare, ci, de asemenea, de problemele asigurării condițiilor pentru ca gîndirea și noile descoperiri științifice să pătrundă în toate sectoarele activității naționale. Acest accent pus pe aplicativitate include în mod implicit tehnologia în termenul de politică științifică. Pînă acum, nici o țară nu a reușit să traducă în viață o asemenea abordare cuprinzătoare ; totuși, multe țări depun eforturi în această direcție.

Nevoia de a asigura ca efortul științific să fie riguros orientat către nevoile reale ale unei țări este la fel de importantă în țările lumii a treia și în țările industrializate, multe din ele creînd consilii sau alte instrumente în acest scop. Totuși, acestea nu interacționează totdeauna suficient sau în mod realist cu planurile economice și sociale naționale. În lumea tehnologică actuală, „știința este prea importantă pentru a fi lăsată în întregime pe seama oamenilor de știință". Consiliile Științifice Naționale trebuie să includă desigur în componența lor o gamă reprezentativă de oameni de știință și tehnicieni, dar, de asemenea și economiști, industriași și persoane care se ocupă cu politica națională generală. Altfel, asemenea organisme se pot transforma cu ușurință în grupuri de interese, contribuind doar accidental și nesemnificativ la realizarea marilor obiective naționale. Este ușor să se alunece într-o situație în care mica comunitate științifică a unei țări sărace, ai cărei membri au fost instruiți în majoritate în centre avansate de cercetări din străinătate, se vede exclusă din comunitatea științifică mondială, lucrînd exclusiv pe baza interesului intelectual, dar în condiții nefavorabile, în afara curentului principal al dezvoltării naționale.

6.6 „Exodul creierelor"

„Exodul creierelor", problema resurselor umane calificate ce se scurg din economiile în care ele își pot aduce cea mai mare contribuție la bunăstarea umană către economiile deja bine aprovizionate cu personal științific și administrativ, instruit și capabil, repre-

zintă pierderea unei resurse de capital uman de o importanță vitală. Aceasta este o pierdere ce nu poate fi compensată.

S-a estimat, de exemplu, că între 1949 și 1961, 43 000 de oameni de știință și tehnicieni, dintre care „mulți" proveneau din țările mai puțin dezvoltate, au emigrat în Statele Unite. În 1964—1965, aproximativ 11 000 de interni și secundari din spitalele americane (dintr-un total de 41 000) erau absolvenți ai unor școli medicale străine și mai mult de 8 000 din aceștia proveneau din țări în curs de dezvoltare. Scurgerea din unele zone ale Asiei, în special din Taivan și Coreea de Sud, este cea mai serioasă. Peste 90% din studenții asiatici care vin să studieze în Statele Unite nu se mai întorc niciodată acasă. S-a evaluat că Statele Unite ar trebui să construiască și să întrețină funcționarea a 12 școli medicale pentru a produce forța de muncă specializată provenită din imigrare (aproximativ 1 200 persoane/an). Valoarea anuală în dolari a acestui „ajutor străin" primit de Statele Unite egalează în mare costul total al întregului său ajutor medical, particular și public, acordat țărilor străine.

Situația nu este lipsită de ironie. Franța își face merite din ajutorul acordat fostelor colonii, deși noul stat Togo a trimis mai mulți doctori și profesori în Franța, decît a trimis Franța în Togo. Marea Britanie, alarmată de exodul ei de talente către Statele Unite, se bizuie tot mai mult pe doctori străini, în special indieni și pakistanezi, pentru a asigura personalul Serviciului Național al Sănătății. Conform statisticii oficiale, 44% din personalul său medical inferior și mediu este străin. Există mai mulți specialiști de toate felurile din alte țări ale Commonwealthului care lucrează în Marea Britanie, decît specialiști britanici care lucrează în țările Commonwealth-ului. Numai în New-York există mai mulți doctori iranieni instruiți în America, decît în întregul Iran.

Așa cum s-a menționat în repetate rînduri, capitalul uman este indispensabil pentru dezvoltarea economică a unei țări. Acest lucru este chiar și mai adevărat pentru anumite competențe cheie, a căror pierdere poate declanșa „efecte externe" cumulative asupra altor sectoare ale societății. Mai mult, în măsura în care

forța de muncă cu pregătire profesională de cel mai înalt nivel necesită cheltuieli mari și în măsura în care ea implică de obicei investiții publice substanțiale, pierderea acesteia prin migrație reprezintă un „cadou" făcut de o țară alteia — de obicei de o țară săracă, care nu-și poate permite acest lucru, unei țări bogate, care nu are nevoie de el. O asemenea migrație necontrolată a inteligenței favorizează astăzi țările cele mai avansate și mai bogate.

Ea sugerează că este necesară o anumită intervenție, analoagă cu protejarea industriilor în fașă, față de concurența internațională prematură, pentru a asigura țările mai puțin avansate, și în special țările subdezvoltate, împotriva pierderii unei forțe de muncă specializate de care au vital nevoie pentru a-și putea realiza aspirațiile de creștere.

Migrarea este un indiciu al unei extraordinare „atracții" din afară sau al unei „respingeri" de acasă. Ea reprezintă o manifestare deschisă a unui anumit aranjament structural defectuos — o anumită deviere de la echilibru — în țara de emigrare sau de imigrare sau în amîndouă.

În ultimă analiză, exportul de inteligență este un indiciu al aranjamentului structural defectuos atît în țările „expeditoare", cît și în cele „destinatare". În cazul acestora din urmă, ea indică o aprovizionare neelastică cu anumite talente și competențe, bazată în parte pe restricțiile de intrare monopoliste cărora li se permite să opereze în sectorul profesional al economiei. Ea poate indica de asemenea un volum necorespunzător, un tip greșit sau o administrare greșită a ajutorului străin sau a asistenței tehnice acordate altor țări. În cazul țărilor „expeditoare", exportul de inteligență poate fi indiciul dezvoltării întîrziate sau al subdezvoltării. În toate cazurile, exportul de inteligență este mai curînd simptomul bolii decît boala în sine ; de aceea, o politică eficientă trebuie să se îndrepte mai curînd către rădăcinile problemei, decît către manifestările ei de suprafață. Aceasta necesită mai presus de toate o abordare nesentimentală, nepasională, lucidă.

În ceea ce privește țările în curs de dezvoltare, „exodul creierelor" este atît o cauză cît și un efect

al tuturor factorilor economici, sociali și politici pe care îi grupăm împreună sub termenul de „subdezvoltare". El indică faptul trist că dezvoltarea economică nu este doar o chestiune de producere a competențelor necesare, ci și de producere a ocaziilor de a le utiliza. El explică paradoxul straniu că forța de muncă necesară va emigra dintr-o țară în alta, chiar atunci cînd acea țară are nevoie stringentă de capital uman. Fie că este neplăcut sau nu, problema de bază constă în lipsa de ocazii și de capacitate de absorbție, în sensul cererii economice efective, care caracterizează majoritatea țărilor în curs de dezvoltare.

Este imperativ ca noua ordine internațională să recunoască importanța uriașă a problemei „exodului creierelor", în special pentru că aceasta afectează forța de muncă calificată în sfera generală a științei și tehnologiei, și să aibă în vedere dezvoltarea unei politici globale pentru a o controla atît la capătul „destinatar", cît și la cel „expeditor", ținînd seama de obiectivele duble de alocare optimă și echitabilă a resurselor și, în special, în interesul creșterii economice a țărilor mai puțin dezvoltate ale lumii.

În scopul de a combate cu eficacitate fenomenul „exodului creierelor", trebuie luate în considerare cîteva *măsuri* importante. Acestea includ : revizuirea structurii salariilor ; sporirea posibilităților profesionale ; o mai bună receptivitate locală la schimbare ; restructurarea investițiilor pentru educație și politici raționalizate privind forța de muncă ; promovarea integrării economice și rezistența față de „balcanizarea" politică ; eliminarea discriminării și a bigotismului ; evident, țările în curs de dezvoltare, în deplina recunoaștere a acestei probleme, trebuie să se ferească să urmeze politici care ar putea încuraja exodul personalului lor instruit.

6.7 Știința la nivel internațional

Știința și tehnologia sînt în mod inerent internaționale, ca natură și ca practică. Noile cunoștințe reprezintă un mozaic de progrese lăudabile, individuale, făcute în toate părțile lumii. În egală măsură, proble-

mele pe care va trebui să le abordeze știința se internaționalizează rapid. Sîntem martorii apariției unei game largi de probleme globale, care interacționează, cum ar fi „explozia populației", cu consecințele sale legate de hrană, sănătate și asigurarea locurilor de muncă, exploatarea oceanelor, deteriorarea mediului terestru etc., dintre care unele apar ca produse secundare nedorite ale unor succese științifice anterioare aplicate fără înțelepciune. De aceea, este presantă nevoia dezvoltării unei abordări globale a științei în sine, atît pentru atacarea dificultăților iminente, pentru prevenirea altor efecte secundare nedorite, care ar putea amenința lumea și umanitatea în ansamblu, cît și pentru realizarea bunăstării universale. Însă cercetarea este o afacere extrem de costisitoare și, pe măsură ce devine tot mai complicată, ea va deveni și mai costisitoare. Se poate argumenta că multe din problemele noastre actuale care implică importante componente de cercetare și dezvoltare depășesc mijloacele tuturor țărilor, cu excepția celor mai mari și mai bogate, și că chiar și acestea vor fi solicitate la maximum pentru a furniza resursele necesare. O asemenea situație sugerează că este nevoie de o mișcare spre construirea unei politici globale a științei și de o acțiune care să țină seama de două deziderate imediate :

(I) formularea comună a obiectivelor pentru aplicarea științei și tehnologiei în soluționarea problemelor comune, acordul asupra priorităților și programării principalelor probleme de cercetare pentru întreaga omenire ;

(II) repartizarea costurilor cercetării și dezvoltării prin împărțirea sarcinilor între națiuni și, în cazul unor anumite proiecte mari, prin inițierea unor pograme de cooperare internațională.

În perioada postbelică s-au făcut multe încercări, în special în Europa, prin cooperare și prin repartizarea costurilor, pentru a întreprinde cercetări comune în domeniile care necesită cheltuieli deosebit de mari, pe o bază internațională. Trebuie admis că acestea nu au fost deloc uniforme în ceea ce privește succesul lor. Totuși, s-a acumulat o experiență va-

loroasă privind organizarea unor asemenea proiecte și nevoia actuală de efort comun și de participare cu resurse a devenit atît de mare încît este momentul să se dea un nou impuls cercetării internaționale și modelării unei politici globale privind știința în cadrul Noii Ordini Economice Internaționale.

Națiunile Unite, prin Agențiile și Programele sale Specializate au fost responsabile pentru o mare parte din activitatea în acest domeniu. Totuși, în ansamblu, realizările O.N.U. au dezamăgit din multe motive, inclusiv dispersarea responsabilității și activității în multe agenții, cu dualitatea, efortul submarginal, lipsa de coeziune și, adesea, de realism ce derivă din această dispersare. În cadrul actualelor încercări de restructurare a mecanismelor Națiunilor Unite, trebuie acordată o atenție specială rolului lor în știință și tehnologie, care sînt esențialmente activități orizontale, pătrunzînd în aproape toate activitățile sistemului Națiunilor Unite. De aceea facem două propuneri ce trebuie luate imediat în considerație.

6.8 **Propuneri ce trebuie luate imediat în considerație**

6.8.1 *Știința în cadrul Națiunilor Unite.* Datorită impactului larg al progresului științei în întreg spectrul activității umane și politice, în structura superioară a O.N.U. este nevoie — pentru ca știința să fie folosită efectiv în interesul comun al omenirii — de un Consiliu pentru Știință și Tehnologie eficient, care să faciliteze discuțiile între națiuni cu privire la considerentele politice de ansamblu și la necesitățile strategice. Consiliul ar trebui să se compună din reprezentanți naționali, reprezentarea diferitelor regiuni ale lumii fiind limitată ca număr și suficient de mică pentru asigurarea unor discuții eficace, diferitele națiuni participînd la discuții prin rotație.

În mod similar, Secretarului General trebuie să i se asigure mijloace de acces direct la gîndirea științifică avansată, în perspectiva social-economică pe care am susținut-o în acest articol. În acest scop trebuie

constituit un *Grup Consultativ de oameni de știință*, economiști etc., *independenți*, care să raporteze direct Secretarului General, dar care să asigure de asemenea consultații Consiliului pentru Știință și Tehnologie. Grupul Consultativ ar înlocui actualul Comitet Consultativ pentru Aplicarea Științei și Tehnologiei în scopul Dezvoltării (A.C.A.S.T.) și, datorită largului impact al științei în toate domeniile de interes ale Națiunilor Unite, ca și Consiliul, ar avea o sferă de acțiune mai mare decît A.C.A.S.T., adică mai mare decît cea a E.C.O.S.O.C.

Aceste două organisme ar răspunde de selectarea aspectelor majore ce trebuie accentuate în cadrul programelor de știință și tehnologie ale sistemului Națiunilor Unite în ansamblu, ca și de aspectele strategice și de politică ale asigurării unei aplicări efective a rezultatelor cercetării și ale unei supravegheri a funcțiilor consultative științifice ale Națiunilor Unite. În această muncă trebuie acordată atenția cuvenită conflictelor și întăririlor de poziții ce vor rezulta probabil din realizarea obiectivelor acceptate, sector cu sector. Ar fi de asemenea discutate chestiuni de acceptabilitate socială și de evaluare a consecințelor noilor dezvoltări tehnologice.

Sub egida Consiliului pentru Știință și Tehnologie se are în vedere o activitate de planificare și programare în cadrul căreia Secretariatul Consiliului și reprezentanții Agențiilor și Programelor Specializate, cu asistența experților independenți, dacă este necesară, formulează împreună liniile directoare ale unui program privind știința și tehnologia, pentru sistemul Națiunilor Unite în ansamblu, ținînd cont de prioritățile stabilite de Consiliu. Prin urmare, sarcina lor ar fi să-și asume responsabilitatea îndeplinirii în fiecare caz a elementelor programului prin organismele cele mai adecvate ale O.N.U., făcînd uz nu numai de capacitățile proprii ale acesteia, ci și, acolo unde este necesar, de organismele relevante din afară, fie ele naționale sau internaționale. Ar trebui acordată o atenție deosebită unor elemente ale programului ca acelea privind două sau mai multe organisme din cadrul sistemului O.N.U.

6.8.2 *O Autoritate Mondială a Dezvoltării Tehnologice.* Recomandarea de mai sus se referă în esență la programul de cercetare și dezvoltare al Sistemului O.N.U. În timp ce acesta, pe măsură ce se desfășoară, ar deveni tot mai influent în determinarea direcțiilor largi ale unei politici globale a științei, principalele instrumente operaționale ale unei asemenea politici ar rămîne, ca și în prezent, în afara cadrului O.N.U. Totuși, există un număr din ce în ce mai mare de probleme ale dezvoltării tehnologice care sînt tot mai generale ca importanță sau sînt prea costisitoare pentru o singură națiune sau corporație. În viitor va fi dificil să se abordeze astfel de probleme la o scară eficientă altfel decît prin mecanismul repartizării costurilor în cadrul cooperării internaționale. Exemplele de acest fel includ dezvoltarea surselor de energie netradiționale și imaginarea unor tehnici de exploatare a resurselor fundului mărilor adînci. Ca urmare, se propune înființarea în timp util a unei *Autorități a Dezvoltării Tehnologice* susținută de o *Bancă Internațională pentru Dezvoltarea Tehnologică.* Cea dintîi *nu* ar fi un organ operațional, cu propriile sale laboratoare și cu facilități de uzină pilot, ci o organizație de planificare, programare și instruire care ar realiza studii de practicabilitate, ar imagina programe detaliate de cercetare și dezvoltare, ar organiza traducerea lor în viață în cooperare cu Banca, prin contract cu cele mai adecvate instituții experimentale pentru fiecare proiect sau subproiect specific — institute de cercetări, întreprinderi de stat, firme industriale —, ar supraveghea progresul activității în fiecare caz și ar acționa, în numele țărilor participante, ca un custode al proprietății industriale care s-ar putea acumula. Avantajele pentru țările lumii a treia ar consta în participarea lor la etapele de planificare și de luare a deciziilor, în deținerea în comun a proprietății și în beneficiile pe termen lung ale instruirii cetățenilor lor în activitățile de cercetare practică și de dezvoltare și ale familiarizării intime cu noile tehnici și know-how-ul care ar fi elaborate. Trebuie notat că propusa Autoritate a Dezvoltării Tehnologice nu trebuie să fie o agenție complet nouă, ci mai curînd una formată prin extinderea

puterilor și competenței unui organism deja activ în domeniul cercetării științifice și al dezvoltării tehnologice.

Trebuie recunoscut că aceste două sugestii nu implică crearea unor organisme internaționale noi ; ele au mai curînd o natură funcțională. Prima este în esență o propunere de restructurare și nu ar duce la o proliferare instituțională ; cea de-a doua ar putea fi o funcție suplimentară a unei bănci internaționale mai mari de investiții.

Aceste două sugestii ar putea servi ca subiecte de discuții la propusa Conferință asupra științei și tehnologiei, planificată de Națiunile Unite pentru 1978 sau 1979. Ele ar putea servi ca elemente importante în modelarea noii ordini internaționale.

Anexa 7

ÎNTREPRINDERILE TRANSNAȚIONALE

de Idriss Jazairy, Pieter Kuin și Juan Somavía

7.1 Introducere : istoria și situația actuală

7.1.1 *Structura anexei.* Prezenta anexă are trei părți principale. În partea întîi se face o schiță a istoriei recente și situației actuale a întreprinderilor transnaționale. În secțiunea 7.2 se încearcă formularea unui punct de vedere pe termen lung cu privire la poziția întreprinderilor transnaționale într-o nouă ordine internațională. Pentru aceasta trebuie să se acorde atenție ordinilor naționale și dezvoltărilor ce ar fi de dorit în structurile acestora. Secțiunea finală 7.3 este dedicată formulării propunerilor și recomandărilor importante, pe termen scurt și mediu, privitoare la întreprinderile transnaționale.

7.1.2 *Istoria recentă și caracteristicile principale ale întreprinderilor transnaționale.* Creșterea rapidă a întreprinderilor transnaționale a constituit una din

dezvoltările majore care au modelat actuala ordine internațională.

Importanța pe care au căpătat-o este ilustrată de faptul că valoarea adăugată de fiecare din cele mai mari zece întreprinderi transnaționale este mai mare de 3 miliarde dolari — cifră mai mare decît P.N.B. al 80 din națiunile lumii. În 1971, valoarea totală adăugată de întreprinderile transnaționale a atins 500 miliarde de dolari, reprezentînd 20% din P.N.B. al lumii (exclusiv națiunile socialiste). Fără schimbări în tendințele actuale, întreprinderile transnaționale ar putea controla în 1988 41% din producția mondială (exclusiv națiunile socialiste). (1)

În plus, se estimează că întreprinderile transnaționale sînt în prezent răspunzătoare de o parte tot mai mare a comerțului internațional. Cele mai mari 300 întreprinderi din S.U.A. și cele 5 200 filiale străine ale lor efectuează 28% din exporturile mondiale, incluzînd 47% din exporturile de produse primare și 20% din cele de produse finite.

Din punct de vedere monetar, întreprinderile transnaționale posedă lichidități internaționale importante legate de operațiile lor. Numai lichiditățile întreprinderilor americane reprezintă 200 miliarde dolari, ceea ce este mai mult decît dublul rezervelor totale deținute de toate băncile centrale și instituțiile monetare internaționale. Operațiile speculative cu numai 1% din aceste lichidități ar putea provoca presiuni mari asupra unei valute naționale ; chiar și fără speculații, „întîrzierile și avansurile" ar putea avea consecințe similare.

Din aceste motive și în absența unor structuri instituționale clare care să le controleze activitățile, întreprinderile transnaționale au, în urmărirea activităților lor normale de afaceri, o putere considerabilă în făurirea structurii dezvoltării naționale și internaționale ; deciziile lor influențează de asemenea societatea într-o serie de aspecte nelegate direct de afaceri. Evenimentele au demonstrat că întreprinderile transnaționale pot deveni factori perturbatori din punct de vedere politic.

„Vechea" ordine internațională, așa cum a evoluat, a favorizat dezvoltarea structurii producției țărilor-centru în detrimentul țărilor-satelit. Treptat, a fost stabilit un sistem ale cărui obiective și principii au stimulat creșterea și expansiunea transnațională a întreprinderilor naționale ale țărilor-centru. În acest scop, metodele au devenit flexibile. Ele erau cînd liberale (reducerea barierelor comerciale, liberalizarea sistemelor de plăți și financiare, stimularea deplasării libere a investițiilor străine), cînd restrictive (sistem rigid de patente pentru protejarea proprietății asupra progreselor tehnologice, acceptarea conferințelor societăților de navigație ca „organizatori" ai serviciilor maritime internaționale), după cum era necesar. Aceste obiective au fost asigurate prin existența unor acorduri internaționale (G.A.T.T., F.M.I.) sau, în absența acordurilor, atunci cînd era necesar, prin jocul liber al forțelor.

Tocmai din aceste motive întreprinderile transnaționale nu pot fi analizate sau înțelese pe deplin dacă sînt separate de secvențele istorice din care au rezultat sau de localizarea geografică a principalelor lor sedii de conducere.

Ca fenomen studiat de știința socială ele sînt una din principalele expresii ale expansiunii transnaționale a capitalismului contemporan. Marea majoritate a întreprinderilor transnaționale își au originea în cîteva țări în care rațiunea de a fi capitalistă — prin diferite căi formale — constituie criteriul director pentru luarea deciziilor economice.

La nivel microeconomic, expansiunea generală a activităților întreprinderilor transnaționale și în particular în țările mai puțin dezvoltate, poate fi atribuită unui număr de motive, incluzînd :

(I) dorința de a menține un ritm înalt al creșterii ;

(II) obiectivul maximizării profitului prin folosirea avantajoasă a diferențelor internaționale de salarizare și a posibilităților de acces garantat la alți factori ieftini de producție și prin expansiunea vînzărilor pe piețe protejate ;

(III) utilizarea tuturor resurselor financiare disponibile în afara țării de origine a întreprinderilor transnaționale ;

(IV) îmbunătățirea transporturilor și comunicațiilor internaționale.

Prin însuși actul de investire într-o țară străină, întreprinderile transnaționale creează condiții pentru dispute internaționale. Aceasta a condus la cazuri de intervenții politice subversive, la confruntări acute în legătură cu exercitarea dreptului de naționalizare, la utilizarea oamenilor de afaceri ca paravane pentru activitățile de spionaj, la represalii politice și economice ale guvernelor-gazdă, la conflicte juridice și la o serie de probleme corelate din punct de vedere politic. În particular, recunoașterea crescîndă, bazată pe dezvăluiri dovedite sau acceptate privind faptul că practicile de corupere au devenit o normă obișnuită de conducere a afacerilor pentru mai mult de 30 corporații americane, a dat un nou imbold acuzației că puterea acestor întreprinderi tinde să le dea sentimentul și uneori convingerea că acțiunile lor sînt mai presus de reglementările legale. Mai rău încă, faptul că astfel de cazuri de corupție au devenit cunoscute după investigații la nivelurile politice cele mai înalte, care au forțat corporațiile să le recunoască, aruncă un val de neîncredere peste toate celelalte întreprinderi transnaționale, indiferent dacă ele se dedau sau nu la asemenea practici. Aceste evenimente particulare sînt o expresie reînnoită a necesității de a crea un cadru de responsabilitate socială pentru aceste întreprinderi.

Incertitudinile cu privire la realizările și interesele reale ale întreprinderilor transnaționale sînt legate de faptul că un număr surprinzător de mare dintre ele sînt angajate legal în producția sau exportul de armament. Corespunzător unor informații date publicității în Statele Unite de Biroul pentru Controlul Munițiilor din Departamentul de Stat, 1 033 de companii americane sînt autorizate să exporte sau să producă arme. Dintre ele, 152 sînt pe lista primelor 500 de corporații din revista „Fortune", iar dintre aceste 152, 32 se află între primele 50. Multe companii americane, identificate de mult în ochii publicului cu anumite instrumente, cu aparatele de fotografiat și cu jucăriile, produc de asemenea arme, muniții și accesorii de război !

Este un fapt că multe întreprinderi transnaționale operează în țări în care drepturile fundamentale ale omului sînt sistematic desconsiderate. De asemenea, este semnificativ că un număr de societăți nu au inclus în întregime în statuturile și practicile lor întreaga gamă de drepturi și libertăți intelectuale, politice, sociale sau culturale recunoscute de Declarația Universală a Drepturilor Omului. Din aceste două realități se ridică o întrebare fundamentală. Este justificat oare din punct de vedere moral să se inițieze și să se mențină activități într-o țară în care este evident că ordinea socială și politică este menținută pe baza desconsiderării sistematice a valorilor umane fundamentale și în consecință să se obțină profituri care își au originea — cel puțin parțial — în diferite forme de exploatare umană ? În ce măsură asemenea regimuri se mențin tocmai pentru că sînt sprijinite și susținute prin investiții străine ? Aceste probleme nu pot fi ignorate multă vreme. Cu puține excepții, întreprinderile transnaționale nu au acordat în trecut considerație acestor probleme atunci cînd au luat decizii să inițieze, să mențină, să extindă, să reducă sau să întrerupă activități într-o anumită țară.

Analiza rolului posibil pe care întreprinderile transnaționale îl pot juca în stabilirea unei noi ordini internaționale nu trebuie concepută în termeni morali sau ideologici, deși amîndouă aceste aspecte pot juca un anumit rol în evaluarea utilității lor. Fapt este că atît țările de origine cît și țările-gazdă sînt din ce în ce mai stînjenite de întreprinderile transnaționale. Pentru a găsi soluții este deci necesar să ne concentrăm forțele în ariile unde există probleme. În cele din urmă, este o chestiune de definire a condițiilor practice în care natura relațiilor dintre întreprinderile transnaționale și țările de origine și țările-gazdă poate fi adaptată cerințelor unei noi ordini internaționale.

7.1.3 Procesul de luare a deciziilor întreprinderilor transnaționale. Întreprinderile transnaționale excelează în două domenii : ele au acumulat vaste cunoștințe tehnologice și de marketing și au dezvoltat un sistem foarte eficace de luare a deciziilor la nivel transnațional. Utilizarea acestor capacități puse în

exclusivitate la dispoziția rațiunii lor particulare de a fi, orientată către creștere și profit, contravine uneori dimensiunilor umane, sociale și economice mai mari ale dezvoltării, atît din lumea dezvoltată, cît și din lumea în curs de dezvoltare. Întreprinderile transnaționale nu sînt numai o problemă Nord-Sud, ci o problemă mondială.

Deși sînt supuse legislației naționale a țărilor în care operează, nu există un cadru real de responsabilitate a acțiunilor întreprinderilor transnaționale ca întreprinderi mondiale. Suma reglementărilor naționale ce sînt adesea divergente și contradictorii nu formează un cadru efectiv pentru controlul activităților lor. Nefiind răspunzătoare global față de cineva, problema exercitării puterii fără cuvenita responsabilitate devine o chestiune majoră. Toți așa-zișii „constituenți" față de care întreprinderile sînt răspunzătoare (acționari, consumatori, furnizori, țară-gazdă, țară de origine) au numai o vedere parțială a activităților totale în care sînt angajate întreprinderile transnaționale și în consecință nu pot exercita funcția socială de supraveghere și control a exercitării puterii.

În plus, datorită mobilității lor internaționale, care le permite să-și deplaseze operațiile dintr-o țară într-alta sau să le extindă într-una și să le reducă în alta, întreprinderile transnaționale au posibilitatea exercitării de presiuni asupra guvernelor țărilor-gazdă sau chiar să incite țările-gazdă și/sau posibilele țări-gazdă una împotriva alteia. Într-un număr de cazuri, întreprinderile transnaționale au utilizat canale diplomatice pentru realizarea propriilor interese, mai ales cînd acestea își aveau originea într-o țară puternică. Se cunosc și cazuri de mituire a unor oficialități influente din țările-gazdă în același scop, deși inițiativa se poate să fi fost sau nu a reprezentanților întreprinderilor transnaționale.

7.1.4 *Gama de produse.* Stă în natura întreprinderii particulare să urmărească maximizarea profiturilor. Acesta este motivul pentru care gama de produse a întreprinderilor transnaționale, deși răspunzînd unei cereri a pieței, nu coincide în mod necesar cu ce ar

trebui produs pentru a satisface nevoile umane fundamentale. În goana lor după o creştere continuă, ele trebuie să aibă un număr crescînd de cumpărători receptivi şi de aceea trebuie să mărească cererea efectivă : de aici importanţa publicităţii în strategiile lor de piaţă. În consecinţă, poate exista, în anumite cazuri, o orientare a întreprinderilor transnaţionale către producerea de bunuri neesenţiale. Această orientare poate să găsească sprijin chiar în politicile ţărilor-gazdă, în cazul în care aceste politici nu urmăresc în primul rînd bunăstarea maselor populaţiei şi cînd acestea sînt influenţate de aspiraţiile unei „elite" locale către stilul de viaţă occidental. Pentru a reconcilia motivaţiile determinate de profit ale întreprinderilor transnaţionale cu obiectivul satisfacerii nevoilor umane fundamentale, ţările mai puţin dezvoltate trebuie să introducă, cînd este necesar, reformele interne necesare şi să întreprindă acţiuni corespunzătoare, individual sau colectiv, cu scopul de a determina întreprinderile transnaţionale să-şi adapteze politicile în consecinţă.

7.1.5 *Tehnologia şi preţurile capitalului, forţei de muncă şi know-how-ului.* Datorită lipsei unei tehnologii disponibile local, ţările mai puţin dezvoltate sînt în mare măsură dependente de tehnologia importată, controlată foarte adesea de întreprinderile transnaţionale. Corespunzînd mai ales strategiei acestor întreprinderi, această tehnologie, cînd este transferată, acţionează ca un suport pentru transferul modelului economic de producţie al ţării de origine a întreprinderilor transnaţionale. Este posibil ca acest model să nu fie cel mai potrivit necesităţilor ţării-gazdă la stadiul ei particular de dezvoltare. Mai mult, transferurile de tehnologie efectuate de întreprinderile transnaţionale au loc adesea ca un proces în întregime intern între compania-mamă şi filialele ei din străinătate, fără să ducă la vreo creştere a autonomiei tehnologice a ţării-gazdă. În orice caz, tehnologiile folosite de foarte multe întreprinderi transnaţionale au fost dezvoltate în ţările de origine şi corespund dotării cu capital şi forţă de muncă a lumii dezvoltate.

În general, aceasta înseamnă că tehnologiile respective nu sînt adaptate dotării țării-gazdă și că, adesea, ele se bazează pe utilizarea intensivă a capitalului mai mult decît își poate permite țara-gazdă dacă se urmărește cu seriozitate crearea de locuri de muncă. Trebuie de asemenea să admitem că autoritățile din multe țări-gazdă insistă asupra accesului la tehnologia cea mai modernă. Cu toate acestea, nu trebuie subestimate flexibilitatea și pragmatismul comunității internaționale de afaceri, care îi permite acesteia să se adapteze rentabil la procesele bazate pe utilizarea cu precădere a forței de muncă și să folosească condițiile specifice de muncă dominante în țările în curs de dezvoltare.

În unele cazuri, tehnologiile alese de întreprinderile transnaționale au dus, în condițiile structurii pieței internaționale, la o tendință de minimizare a valorii adăugate de producția lor în țările mai puțin dezvoltate. În plus această tendință a fost agravată de prețurile excesiv de mari la care se furnizează uneori know-how-ul tehnologic, de așa-numitele „tie-in clauses" — protecția inclusă în structura tarifelor țărilor industrializate cu privire la bunurile prelucrate — și de măsurile tarifare din țările de origine ale întreprinderilor transnaționale care acordă un tratament preferențial numai reimporturilor de materiale care au fost prelucrate superficial în țările mai puțin dezvoltate (de exemplu, articolele 806.30 sau 807.00 din lista tarifară a S.U.A.).

Participarea capitalului local la investițiile directe ale întreprinderilor transnaționale poate constitui un mod de a transfera pur și simplu țării-gazdă efortul financiar ce revenea întreprinderilor transnaționale. De asemenea se întîmplă ca puterea de negociere a partenerului local, indiferent dacă este sau nu reprezentat de către guvern, să nu-i permită să ia parte efectiv la procesul de luare a deciziilor. Dacă o structură de relații dependente devine ferm statornicită prin rădăcini locale puternice, pot apărea dezavantaje pentru comunitate, dezavantaje atît financiare, cît și în ceea ce privește autonomia. Aceste dezavantaje pot

fi preîntîmpinate numai dacă guvernul țării-gazdă. ca partener local, capătă o putere de contracarare mai mare decît capitalul local particular.

7.1.6 *Prețurile produselor și impozitele.* Alt grup de probleme legate de întreprinderile transnaționale se referă la prețurile produselor cumpărate sau vîndute, inclusiv prețurile materialelor de intrare (materii prime), prețurile produselor semifinite, cum sînt cele livrate la cartierele generale sau sediile întreprinderilor transnaționale din alte țări decît țara-gazdă și prețurile bunurilor vîndute consumatorilor și altor clienți (elemente de ieșire). Pe partea intrării, mărimea unei întreprinderi transnaționale poate însemna puterea ei de a cumpăra la prețuri mici ; pe partea ieșirii, poate însemna puterea ei de a vinde la prețuri mari — amîndouă fiind trăsături ale unei piețe oligopoliste. Se cunosc puține lucruri despre avantajele globale obținute. deși în cazul anumitor țări există evidența unor asemenea avantaje. Informații complete pot fi obținute numai printr-o mai mare accesibilitate și o mai mare dezvăluire a evidenței contabile a întreprinderilor transnaționale.

Prețurile folosite în transferul de bunuri către alte sedii ale unei întreprinderi transnaționale pot fi afectate ușor de întreprinderi și modificările acestor prețuri implică modificări ale profiturilor în fiecare din țările implicate. Un determinant important al prețurilor de transfer folosit în prezent este impozitul pe profit care trebuie plătit în diferite țări. Astfel, dacă o țară în curs de dezvoltare introduce impozite mari pe profituri, întreprinderile transnaționale, pentru a reduce profiturile înregistrate, vor tinde să aplice prețuri scăzute de transfer pentru bunurile exportate din acea țară și prețuri ridicate pentru serviciile, componentele și tehnologia importate din țara de origine. Dacă totuși o țară în curs de dezvoltare aplică impozite scăzute sau acționează ca un refugiu vamal, va domina tendința opusă.

În ambele cazuri, aceasta implică o pierdere a venitului potențial al țării-gazdă. Sînt posibile anumite verificări, dacă produsul transferat are un preț de piață, dar un număr important de materii prime,

cum sînt, de exemplu, bauxita și cîteva produse semifinite și industriale, nu au o piață perfectă sau nu pot fi controlate nici de însești întreprinderile transnaționale. Problema este complicată și mai mult de tratatele dintre țări referitoare la taxe și de principiile de taxare la care a aderat țara de origine a întreprinderii transnaționale. Dacă țara de origine aplică un sistem de exceptare, impozitele pe profit sînt colectate de țara în curs de dezvoltare implicată. Situația este diferită atunci cînd țara de origine a aderat la un sistem de credit, ca în cazul S.U.A. Într-un număr de cazuri, întreprinderile transnaționale au realizat profituri excesive. Transferarea lor ar fi putut fi împiedicată printr-un control eficient al devizelor, deși acesta nu ar fi în nici un caz ușor de realizat. Din cele prezentate mai sus, rezultă clar că lipsa de cooperare între guverne în materie de impozite oferă șanse care au fost folosite de întreprinderile transnaționale pentru a-și maximiza profiturile nete. Din cauza mărimii și relațiilor lor, întreprinderile transnaționale pot folosi în avantajul lor diferențele existente în politicile de impozitare ale țărilor ; ele sînt chiar ajutate de politicile de impozitare să minimizeze impozitul total dincolo de limita cerută de stabilirea unei diviziuni optime a muncii între țări.

Piața de eurovalută, controlată în principal de întreprinderile transnaționale, este o caracteristică structurală nouă a sistemului economic internațional și este folosită ca un „liman" de împrumuturi pentru stimularea creșterii internaționale a investițiilor străine. Activele financiare asupra cărora au control sau pe care le pot influența întreprinderile transnaționale au o asemenea mărime, încît se poate spune că a apărut o „lichiditate particulară internațională". Ea este caracterizată printr-o mare mobilitate și este administrată în concordanță cu nevoile specifice ale întreprinderilor transnaționale. De asemenea, ea este completată de apariția la scară universală a anumitor tehnici de vînzare menite să determine pe consumatori să cumpere. În același timp, ea servește ca sursă pentru finanțarea operațiilor cînd alte surse se dovedesc a fi insuficiente. Puse în fața acestei situații, guvernele naționale au asigurat în diferite moduri

lichiditatea necesară pentru activităţile legate de această formă de expansiune, producînd mari cantităţi de bani şi tendinţele inflaţioniste asociate (vezi Anexa 1). În sfîrşit, a devenit evident că structura oligopolistă a crescut în loc să scadă şi că a apărut o „corelaţie" între concentrarea mai mare din sectoarele industriale şi tendinţa către creşteri relativ mai mari ale preţurilor.

7.1.7 *Concluzii şi ilustrări.* Să încercăm să rezumăm descrierea situaţiei prezente, adăugînd în acelaşi timp material ilustrativ. Întreprinderile transnaţionale introduc în ţările în curs de dezvoltare fenomenele unei economii duale (1), despre care se ştie că este una din cauzele importante ale inegalităţii distribuirii veniturilor (2). Unii consideră că acest dualism este o caracteristică inevitabilă a unei anumite faze de dezvoltare ; aceştia iau drept mărturie modelul sovietic de dezvoltare. Noi nu sîntem totuşi convinşi de caracterul său inevitabil şi considerăm că un asemenea dualism trebuie combătut încă din etapele timpurii ale dezvoltării.

Guvernele ţărilor în curs de dezvoltare au fost adesea grăbite să aplice politici de modernizare — definiţia dată de Myrdal dezvoltării — cu parteneri potenţiali din ţările industrializate, inclusiv întreprinderile transnaţionale. În procesul de negociere dintre ţara în curs de dezvoltare şi întreprinderea transnaţională, puterea întreprinderii transnaţionale este mare datorită know-how-ului, poziţiei pe piaţă şi relaţiilor sale. În alegerea gamei de produse, a preţurilor şi tehnologiei, întreprinderile transnaţionale sînt capabile să-şi folosească puterea chiar şi abuziv, mai ales dacă aceasta este susţinută de puterea diplomatică, în cazul în care ţara de origine este o ţară mare. În stabilirea rolului unei întreprinderi transnaţionale într-o ţară în curs de dezvoltare este esen-

---

[1] Pentru o descriere a acesteia vezi J. H. Bocke *Objective and Personal Elements in Colonial Welfare Policy,* în volumul *Indonesian Economics : The Concept of Dualism in Theory and Policy,* apărut sub îngrijirea lui W. F. Wertheim şi alţii.

[2] Vezi I. Adelman şi C. Taft Morris, în volumul citat al lui W. F. Wertheim şi alţii.

țială existența unui plan de dezvoltare națională care să fixeze cadrul general al țelurilor ce trebuie urmărite. Ralierea acțiunilor întreprinderilor transnaționale la acest plan trebuie să fie asigurată de țările-gazdă prin mijloace corespunzătoare.

Guvernele țărilor în curs de dezvoltare pot deveni ușor victimele lipsei de informații cu privire la tehnologiile și activitățile întreprinderilor transnaționale, deși recent au început să se ofere mai multe informații sub forma necesară conducerii negocierilor într-un mod corespunzător. Întreprinderile transnaționale nu sînt răspunzătoare în fața comunității mondiale, datorită lipsei de integrare dintre guverne, integrare ce se află mult în urma procesului transnațional de luare a deciziilor (acest lucru este valabil atît pentru guvernele țărilor dezvoltate cît și pentru cele ale țărilor în curs de dezvoltare) și datorită caracterului inadecvat al datelor furnizate.

Există diferențe considerabile în atitudinile întreprinderilor transnaționale, diferențe ce reflectă factori ca mărimea și puterea țării de origine, politicile de cercetare și dezvoltate, amplasarea filialelor, gradul de centralizare a procesului de luare a deciziilor, măsura în care se recurge la presiuni politice (în unele cazuri întreprinderile transnaționale, mai ales cele avînd cartierele generale în țări puternice, și-au folosit în mod abuziv puterea, amestecîndu-se în probleme politice) și, în general, capacitatea de adaptare la condițiile locale. Astfel, în timp ce unele au reușit, în măsuri diferite, să producă și să distribuie produse ce satisfac nevoile fundamentale și care sînt la îndemîna maselor sărace, altele nu au reușit.

Unele țări în curs de dezvoltare, cum sînt cele din Grupul Andin, au putut să-și întărească într-o oarecare măsură prin cooperare puterea de negociere. Înainte de integrare, 317 din cele 409 acorduri încheiate de țări cu privire la întreprinderile transnaționale interzic exporturile produselor acestora din urmă în alte țări ; după decizia lor de a se integra. au fost obținute prin negocieri un număr convenabil de îmbunătățiri, rezumate în documentul D.T 107(1971) al U.N.C.T.A.D.

7.2 Punctul de vedere pe termen lung cu privire la poziția întreprinderilor transnaționale în cadrul unei noi ordini internaționale

Pentru formularea unor politici consistente pe termen scurt și mediu care să vizeze modelarea unei noi ordini internaționale este necesară o amplă perspectivă pe termen lung, atît asupra noii ordini internaționale, cît și asupra ordinilor naționale. Prin ordini naționale nu ne referim numai la aspirațiile naționale, ci, de asemenea, la tipul de societate care să servească cel mai bine interesele populației în ansamblu.

Multe din obiectivele dezvoltării pe baza forțelor proprii descrise în partea a II-a a acestui raport se ciocnesc cu rațiunea actuală de a fi a întreprinderilor transnaționale. Bazarea pe forțele proprii este un stil de dezvoltare care pornește de la recunoașterea diversității culturale și ca atare este un instrument împotriva omogenizării culturilor. Din contra, rațiunea de a fi a întreprinderilor transnaționale se bazează pe afirmația că foarte multe produse pot fi comercializate profitabil în aproape toate țările unde acestea operează, ținînd seama de nivelurile lor de dezvoltare. Vînzarea peste tot a acelorași produse sau a unora asemănătoare este o piatră de temelie a tăriei lor. Întreprinderile transnaționale își ating eficiența maximă în măsura în care pot omogeniza piețele lumii.

Dacă piețele lor ar fi neomogene și ar fi făcute într-o măsură crescîndă receptive la determinanții culturali și de gust locali, rațiunea lor de a fi ar fi în pericol. Întreprinderile transnaționale nu au interesul de a răspunde cît mai bine cerințelor locale, ci de a încorpora capacitatea locală în modele universale de consum în care ele sînt producători predominanți. „Eficiența" lor, exprimată în funcție de propriile lor obiective, constă în faptul că filialele sau reprezentanțele lor produc aceleași produse sau produse asemănătoare și nu produse diferite. Dacă investițiile locale ar adopta politici de producție orientate spre satisfacerea nevoilor locale, economiile de anvergură pe care se bazează structurile lor globale de cheltuieli ar fi serios afectate.

Noua societate, pe care o dorim, se va caracteriza prin diversitate culturală ; structura ei urmează să fie aleasă în așa fel încît să garanteze securitatea fiecărei națiuni și nu vor fi impuse a priori elemente dogmatice. Dezvoltarea prin forțele proprii și participatorie trebuie promovată fără ca prin aceasta să scadă capacitatea de producție a țării. De fapt, trebuie urmărită o sinteză a echității și productivității. Aceasta implică, de asemenea, evitarea unei birocrații excesive. Avem în vedere noi forme de cooperare între inițiativa particulară și comunitatea reprezentată de guverne, la diferite niveluri și de întreprinderile proprietate publică. Între principalele țeluri sociale se numără și distribuția mai echitabilă a veniturilor și slujbelor, atît în cadrul țărilor, cît și între țări. În particular, necesitățile fundamentale ale populației unei țări trebuie să fie satisfăcute cît mai eficient cu putință.

Noile forme de cooperare dintre inițiativa particulară și autoritățile publice vor trebui să fie caracterizate printr-un anumit echilibru al puterii, în așa fel încît să servească cît mai bine țelurilor societății. Eficiența trebuie înțeleasă în sens social, adică comparînd beneficiile sociale cu sacrificiile sociale și tinzînd către maximum de beneficii în raport cu sacrificiile. Există o anumită mărime optimă a unităților de producție, mărime care variază în funcție de ramura de activitate. Întreprinderile prea mari — acelea care depășesc mărimea optimă — nu pot fi considerate ca fiind în interesul societății ; ele sînt mai degrabă un exemplu de construcție de dragul construcției. Legislația americană antitrust se bazează pe recunoașterea acestui pericol. În multe cazuri, corporațiile constituite ca „federații" ale departamentelor lor au înțeles aceasta și au difuzat procesul de luare a deciziilor în cadrul structurii lor. Cele de mai sus se aplică și diverselor ramuri ale industriei. Mai mult, deși în anumite cercuri se crede că monopolurile sînt caracteristice pentru actuala etapă a dezvoltării în țările occidentale, ponderea profiturilor în venitul național nu a crescut, ci a scăzut semnificativ. Se evidențiază astfel o putere de contracarare sub forma sindicatelor, guvernelor și grupurilor de consumatori.

Această putere de contracarare trebuie să ducă la o situație în care întreprinderile transnaționale sînt făcute răspunzătoare în fața comunității mondiale.

Noile forme de activități ale întreprinderilor transnaționale pot fi elaborate atunci cînd pot fi făcuți disponibili factori de producție complementari, izvorînd din țări diferite. Asemenea factori pot fi asigurarea finanțării, activități de service și consulting din țările dezvoltate și resurse naturale și forță de muncă din țările în curs de dezvoltare, cu condiția ca acordurile să se încheie între parteneri egali. Deci, există o varietate de noi forme de cooperare care pot fi preconizate ca părți ale noii ordini internaționale. În particular, structura actuală a întreprinderilor transnaționale nu trebuie considerată ca fiind un fenomen imuabil. Posibilitatea internaționalizării veritabile a unor întreprinderi transnaționale sau a unor operații transnaționale trebuie investigată și pe viitor. Ele pot fi deținute, controlate și conduse de o autoritate internațională de dezvoltare. Industria farmaceutică ar putea fi folosită ca un prim test pentru analiză, date fiind implicațiile ei internaționale și sociale. Propunerile cu privire la fundul mărilor constituie un alt exemplu potrivit (vezi Anexa 10).

7.3 Propuneri concrete pe termen scurt și mediu

7.3.1 *Guvernele țărilor-gazdă.* Vom grupa propunerile sub cinci titluri principale, care indică diferiții actori implicați. Începem cu cei imediat afectați, guvernele țărilor-gazdă, care în contextul nostru sînt mai ales țările în curs de dezvoltare.

Țelul atingerii bunăstării maxime pentru generațiile prezente și viitoare și mijloacele ce trebuie folosite în acest scop se cer specificate într-un plan de dezvoltare. Acordul întreprinderilor transnaționale cu acest plan ar putea fi obținut prin măsuri individuale și colective luate de țările în curs de dezvoltare, cum sînt :

(I) la nivel național : aprobarea publică a proiectelor de investiții, stabilirea naturii de „utilitate publică" pentru anumite întreprinderi, prezența unor

reprezentanți publici în consiliile de conducere, orientarea corespunzătoare a sistemului de credit, proprietatea publică asupra anumitor industrii care constituie sectoarele-cheie ale economiei ;
(II) la nivel internațional : realizarea tuturor formelor posibile de autosusținere între țările în curs de dezvoltare.

Participarea capitalului local la întreprinderile transnaționale trebuie făcută dependentă, posibil pe baza unei scări variabile, de contribuția așteptată la realizarea planului național și mai ales în ceea ce privește satisfacerea nevoilor fundamentale ale oamenilor. Cu toate acestea, o mai bună planificare decît cea folosită pînă în prezent în țările în curs de dezvoltare cere o elaborare suplimentară a conceptelor macroeconomice și sociale și a metodelor de selecție rațională a proiectelor. Guvernele naționale pot alege, în cadrul negocierilor cu întreprinderile transnaționale, modul de cooperare cu acestea. Guvernele care nu doresc ca în țara lor să existe mijloace de producție proprietate a întreprinderilor transnaționale pot studia alte forme de folosire a potențialului întreprinderilor transnaționale, cum sînt societățile mixte, participarea minoritară, contracte de împărțire a producției, contracte de management sau alte mijloace contractuale și pot căuta parteneri potențiali pentru astfel de contracte, posibil cu ajutorul agențiilor O.N.U., cum sînt Banca Mondială și O.N.U.D.I.

Exercitarea suveranității naționale este unul din drepturile națiunilor care în actuala etapă de dezvoltare a țărilor în curs de dezvoltare își îmbunătățesc poziția de putere. Ea implică posibilitatea naționalizării întreprinderilor — naționale sau transnaționale — care nu au corespuns standardelor așteptate. Astfel, întreprinderile proprietate de stat, dacă sînt strict supravegheate din punct de vedere al intereselor consumatorilor, ar putea fi folosite pentru realizarea unui echilibru corespunzător în cazurile în care supravegherea directă a guvernului și controlul întreprinderilor private nu sînt eficiente. În particular, ele pot fi folosite ca o armă împotriva practicilor monopoliste și oligopoliste posibile ale întreprinderilor transnaționale, atît naționale cît și străine,

producînd bunuri și servicii esențiale. Bineînțeles că naționalizarea realizată prin compensarea efectivă bazată pe evaluarea obiectivă a aportului net de capital, tehnologie și know-how asigurat de întreprinderile transnaționale nu trebuie să afecteze negativ viitorul aflux de capital străin.

Cooperarea dintre guvernele națiunilor dintr-o regiune sau subregiune este un mijloc important de îmbunătățire a poziției lor de negociere în raport cu întreprinderile transnaționale. În acest context, stabilirea unor coduri comune cu privire la investițiile străine la nivel subregional sau regional și-a dovedit capacitatea de a spori puterea de negociere a țărilor-gazdă. Astfel de coduri trebuie să se refere la probleme ca proprietatea și controlul, fluxurile financiare și balanțele de plăți, cercetarea și dezvoltarea, comercializarea tehnologiei, utilizarea forței de muncă, protecția consumatorilor, competiția și structura pieței, prețurile de transfer, impozitarea, normele contabile și publicarea situațiilor contabile. În mod special, ar putea fi explorate următoarele alternative politice: limitarea transferurilor directe și indirecte a profiturilor, orientarea cercetării și dezvoltării către tehnologiile cele mai potrivite dotării țărilor în curs de dezvoltare, recurgerea la întreprinderile transnaționale în contextul unor contracte de producție în locul investițiilor directe, eliminarea tratamentului discriminatoriu în favoarea întreprinderilor transnaționale, restrîngerea accesului la sursele financiare locale, controlarea strictă a tranzacțiilor intracompanie și instituirea unor standarde minime de dezvăluire a activităților întreprinderilor transnaționale. Alte forme de acțiuni comune ale țărilor în curs de dezvoltare includ înființarea, atunci cînd este cazul, a unor organe interguvernamentale de holding, acolo unde se mențin investițiile directe ale întreprinderilor transnaționale.

7.3.2 *Guvernele țărilor de origine.* Guvernele țărilor dezvoltate, în care sînt aproape întotdeauna localizate centralele întreprinderilor transnaționale, trebuie să coopereze cu celelalte guverne pentru prevenirea intervențiilor politice ale întreprinderilor trans-

naţionale în ţările în curs de dezvoltare şi a tuturor practicilor incorecte sau restrictive. Guvernele ţărilor de origine şi ale ţărilor-gazdă trebuie de asemenea să coopereze pentru îmbunătăţirea structurii taxelor ce privesc întreprinderile transnaţionale, în aşa fel încît să limiteze şi să elimine deformarea diviziunii internaţionale a muncii. Obiectivul imediat ar putea fi să se permită colectarea impozitelor pe profituri acolo unde sînt obţinute de fapt (principiul teritorial sau de exceptare) şi nu pe baza principiului ţării de reşedinţă (3).

Un alt obiectiv — desigur pe termen mai lung — ar putea fi încheierea unui acord împotriva refugiilor vamale. Guvernele ţărilor dezvoltate ar putea de asemenea subvenţiona preţurile la care întreprinderile transnaţionale oferă know-how-ul tehnologic ţărilor în curs de dezvoltare, cu condiţia ca tehnologia să fie corespunzătoare. Această strădanie poate fi îmbinată cu crearea unui fond comun de cunoştinţe tehnologice (vezi Anexa 6). Ţările dezvoltate ar putea de asemenea limita imigrarea muncitorilor din ţările în curs de dezvoltare, dacă asigură capital adiţional şi flux tehnologic corespunzătoare acestor ţări, cu scopul de a crea locuri de muncă pentru muncitori în propria lor ţară, evitînd în acelaşi timp ca întreprinderile transnaţionale să folosească ţările în curs de dezvoltare ca „ladă de gunoi" pentru a combate poluarea la ele acasă.

7.3.3 *Comunitatea internaţională.* Trebuie acordată prioritate recomandării făcute de „Grupul Persoanelor Competente" Secretarului General al Naţiunilor Unite de a aduna informaţii mai utile cu privire la activităţile întreprinderilor transnaţionale. În îmbunătăţirea calităţii informaţiilor, paşii către stabilirea unor sisteme unitare de evidenţă contabilă care să fie folosite de toate corporaţiile, întreprinderile naţionale şi trans-

---

[3] Pentru un punct de vedere olandez, vezi J. H. Christiaanse *De fiscale positie van de multi-nationals,* în *Opstellen aangeboden aan Prof. Mr. J. J. Hofstra,* Kluwer Deventer, p. 17. Un studiu suedez pe acest subiect este în pregătire.

naţionale, ar putea fi de un real folos (4). O măsură ulterioară ar putea fi crearea şi finanţarea unui corp internaţional de consilieri tehnici voluntari cu scopul de a întări puterea de negociere a guvernelor posibilelor ţări-gazdă.

În anumite domenii, întreprinderile transnaţionale pot fi înlocuite în viitor de întreprinderi sau autorităţi proprietate publică, cu adevărat multinaţionale, de exemplu în domeniul transporturilor internaţionale pe calea ferată şi aeriene şi în domeniul administrării oceanelor.

Comunitatea internaţională trebuie să formuleze standarde minime de comportament pentru întreprinderile transnaţionale în contextul unui cod de conduită cu elemente consfinţite juridic. Acest cod ar putea cuprinde subiecte ca obligaţiile de a nu interveni în problemele politice ale ţărilor-gazdă şi de a evita practicile discriminatorii în afaceri, respectarea priorităţilor de dezvoltare ale ţărilor-gazdă şi realizarea unei politici corecte cu privire la forţa de muncă. De asemenea ar putea include criterii cu privire la mărimea optimă a întreprinderilor, bazate pe principii social-economice sănătoase. Pentru a permite tuturor părţilor interesate, la nivel naţional şi la nivel internaţional, să contribuie la elaborarea unui astfel de cod şi apoi la traducerea lui în viaţă, este necesară crearea unui cadru corespunzător.

În plus, ar trebui ţinut un registru internaţional care să cuprindă realizările întreprinderilor transnaţionale în toate ţările, registru care să fie pus la îndemîna tuturor celor interesaţi. Pentru aceasta ar putea fi folosit Centrul O.N.U. de Informaţii şi Cercetări cu privire la Întreprinderile Transnaţionale. cu sprijinul instituţiilor regionale de genul propusului Centru de Informaţii şi Cercetări al ţărilor nealiniate.

7.3.4 *Întreprinderile transnaţionale.* Aşa cum s-a atras atenţia mai înainte, întreprinderile transnaţionale trebuie să se supună ţelurilor cuprinse în planurile de dezvoltare ale ţărilor-gazdă. Ele trebuie

---

[4] Vezi A. J. H. Enthoven *Accountancy and Economic Development Policy,* Amsterdam—London—New York, 1973.

să fie conştiente în particular de importanţa covîrşitoare a maximizării creării de locuri de muncă şi a valorii adăugate în ţările în curs de dezvoltare. Ele trebuie, aşa cum am mai afirmat, să se abţină de la orice formă de amestec politic în problemele ţărilor-gazdă şi să evite practicile restrictive de afaceri. Ele trebuie să coopereze la studierea sarcinilor alternative pe care şi le-ar putea asuma, cum sînt contractele de asistenţă, management şi specializare cu guvernele ţărilor în curs de dezvoltare.

7.3.5 *Sindicatele.* Sindicatele trebuie să-şi sporească eforturile de întărire a puterii de contracarare la nivel internaţional. Ele vor trebui să stabilească regulile şi procedurile de reconciliere a intereselor adesea conflictuale ale sindicatelor naţionale, avînd în vedere diferenţele în ceea ce priveşte stringenţa nevoilor muncitorilor din diferite zone şi ţări şi diferenţele dintre ţări în ceea ce priveşte nivelurile productivităţii.

Anexa 8

MEDIUL ÎNCONJURĂTOR AL OMULUI

de Ignacy Sachs

8.1 **Introducere : Conferinţa de la Stockholm şi perioada care a urmat**

Conferinţa Naţiunilor Unite asupra Mediului Înconjurător al Omului, ţinută la Stockholm în iunie 1972, a proclamat mediul înconjurător — habitatul global al omului — drept o problemă care trebuie să constituie o preocupare continuă a naţiunilor lumii şi a stabilit sub forma Programului Naţiunilor Unite pentru Mediul Înconjurător (U.N.E.P.) mecanismul embrionar care să se ocupe de această dimensiune, de curînd recunoscută, atît a dezvoltării, cît şi a afaceri lor internaţionale. În lunga serie de conferinţe a

Națiunilor Unite, Conferința de la Stockholm se situează deci la un nivel superior, atît datorită succesului în identificarea unei noi problematici generale, cît și datorită realizării unui consens Nord-Sud asupra modalităților de a o aborda. Confruntările au fost evitate. Țările lumii a treia au înțeles că, departe de a fi o problemă exclusivă a lumii industrializate, degradarea mediului înconjurător și suprasolicitarea naturii contribuie în mare măsură la situația lor grea. Pe de altă parte, țările industrializate și-au abandonat concepția tehnocratică îngustă inițială despre mediul înconjurător și au sfîrșit prin a admite că modelele de utilizare a resurselor și distribuția greșită a acestora constituie un aspect important al problematicii. Ambele părți au înțeles cu adevărat că trăiesc *pe un singur Pămînt* și că existența bunurilor comune internaționale — oceanele, fundul mărilor, condițiile meteorologice și clima — ca și caracterul finit al navei spațiale-Pămînt le obligă la o interdependență reală.

Omiterea acestui lucru, dată fiind anvergura fără precedent a interferenței omului cu natura și cu echilibrele biologice, s-ar putea dovedi dezastruoasă pentru toți. Politicile egoiste de acaparare a resurselor de către minoritatea bogată, deversarea reziduurilor în mări, transformate treptat în haznale, și eșaparea unor cantități tot mai mari de căldură, trebuie să lase locul unei administrări mai echilibrate a resurselor mondiale și a mediului înconjurător. Administrarea echilibrată trebuie să țintească simultan la angajarea unei bătălii imediate împotriva sărăciei și la apărarea intereselor generațiilor viitoare prin asigurarea moștenirii unei planete locuibile. Ambele obiective constituie chestiuni predominant politice, și nu tehnice; ambele țin de încercările de a modela o nouă ordine internațională.

Avînd în vedere acest lucru, consensul în mare parte verbal la care s-a ajuns la Stockholm în ceea ce privește principiile, oricît de pozitiv ar fi, nu trebuie să ne distragă de la sarcinile ce ne stau în față. Transpunerea principiilor generale în acțiune este în mod inevitabil deosebit de dificilă din cauza rezistenței unor puternice interese vetuste care favorizează tipa-

rul actual de utilizare și administrare a resurselor. Această rezistență este deja evidențiată de realizările mai degrabă modeste ale U.N.E.P. și de slaba sa capacitate financiară, ca și de indiferența — dacă nu ostilitatea — majorității țărilor industrializate față de un document orientat pe acest program, cum este Declarația de la Cocoyoc (1). Este de asemenea manifestă în eșecul Conferinței asupra Dreptului Mării (vezi Anexa 10), în cazul căreia s-a dovedit imposibil să se creeze un regim de exploatare a fundului mării capabil să pună în valoare resursele oferite de bunurile comune internaționale în lupta împotriva sărăciei și deci să se asigure pentru U.N.E.P. și P.N.U.D. (Programul Națiunilor Unite de Dezvoltare) o sursă independentă de finanțare.

Este nevoie de o acțiune radicală urgentă. Dacă tendințelor actuale de deteriorare a mediului înconjurător al omului li se permite să continue în următorul sfert de secol, putem ajunge în unele zone la o situație fără întoarcere ; la deteriorarea ireversibilă a perspectivelor de dezvoltare veritabilă și de înlăturare efectivă a sărăciei de pe planeta noastră, dacă nu chiar de supraviețuire a omenirii.

Evidențierea problematicii mediului înconjurător al omului este o cale de a forța oamenii politici, factorii de decizie, instituțiile internaționale și naționale, să abordeze problemele pe termen lung ale unei dezvoltări social-economice susținute.

8.2 Modul în care se pune problema

Omul este unic între speciile animale prin capacitatea de a se adapta la o gamă remarcabil de largă de nișe ecologice, de a transforma mediul înconjură-

---

[1] Această Declarație, publicată în octombrie 1974, ca rezultat al întrunirii experților, sprijinită în comun de U.N.E.P. și U.N.C.T.A.D., a accentuat necesitatea unei abordări a planificării dezvoltării, orientată după nevoi și sănătoasă din punct de vedere al mediului înconjurător. Principiile sale fundamentale au fost elaborate în continuare în „What Now", raportul Proiectului Dag Hammarskjöld din 1975 asupra Dezvoltării și Cooperării Internaționale.

tor natural pînă la un punct în care acesta poate deveni în întregime făurit de om și de a trăi deci în două medii strîns legate și care se întrepătrund : cel natural și cel cultural. El este o parte a naturii și este dependent de ea în ceea ce privește supraviețuirea sa și satisfacerea materială — aerul de respirat, apa de băut, hrana de mîncat, plantele și mineralele transformate, utilizînd energia, în nenumărate bunuri.

Dar civilizația conferă omului puterea de a acționa asupra naturii pe o scară tot mai largă. Și în bine și în rău. El inventează noi utilizări pentru elementele neînsufletite existente în biosferă, ca și pentru flora și fauna ei (transformîndu-le în resurse) ; acoperă suprafața planetei cu ogoare, pășuni și grădini, orașe și drumuri (utilizînd spațiul ca pe o resursă) ; amenajează împrejurimile în care trăiește, îmbunătățind mediul înconjurător natural și artificial și reducînd în mod periculos fondul genetic de animale și plante ; distruge solurile prin utilizare abuzivă, provocînd eroziune, inundații și schimbări nedorite și neașteptate ale climei ; amenință viața biologică în oceane, lacuri și rîuri prin poluarea apelor lor ; otrăvește atmosfera cu emanații nocive ; și concentrează activități industriale și comerciale în zone suprapopulate, pînă la un punct în care efectele negative ale congestionării, poluării acumulate și alienării vieții moderne, industriale și urbane, anulează cîștigurile în calitatea vieții obținute prin ridicarea standardelor materiale ale bunăstării.

Inegalitățile larg răspîndite în ceea ce privește distribuția veniturilor și bogăției, atît în cadrul țărilor cît și între acestea, fac ca săracilor din lumea a treia să le rămînă ce e mai rău în cele două lumi. Pe de o parte, sărăcia îi condamnă la o viață de mizerie în mahalalele orașelor ; le lipsește apa de băut și o protecție sanitară elementară ; sînt lipsiți de accesul în școli și adesea grav subnutriți. Pe de altă parte, ei sînt victimele poluării cauzate de bogăție și pentru care ei nu sînt răspunzători în niciun fel. Oamenii din cartierele sărace ale marilor orașe nu călătoresc cu mașina și cel mai adesea nu lucrează în fabrici. Dar sînt cel mai serios afectați de automobile și de

poluarea industrială din cauza condițiilor lor de locuit înspăimîntătoare și a poziției locuințelor lor.

Cît despre săracii din mediul rural, ei sînt adesea agenții degradării ecologice. Ei cultivă pantele ce ar trebui să fie lăsate acoperite cu arbori sau permit oilor și caprelor lor să degradeze pășunile. În această privință ei nu au de ales atît timp cît valea fertilă aparține marelui proprietar de terenuri. Economia lor este o economie a disperării și nu a gospodăririi clarvăzătoare a resurselor. Și este inevitabil să fie așa cît timp nu vor avea acces la un petic de pămînt care să poată asigura un trai decent unei familii țărănești pe o bază ce poate fi menținută. Degradarea ecologică de către săraci este consecința inegalității în distribuția bogăției și pămînturilor ; inegalitate care generează la un capăt al spectrului social supra-solicitarea solurilor și eroziunea și, la celălalt, subutilizarea latifundiilor (de exemplu, sub forma creșterii extensive a vitelor) și modelele risipitoare de utilizare a resurselor pentru consumul ostentativ al elitelor bogate. Într-un asemenea caz, deloc departe de realitate, o administrare a resurselor sănătoasă din punct de vedere ecologic nu poate fi realizată fără reforma agrară. Procesele naturale și sociale apar deci strîns împletite.

Efectele combinate ale industrializării, creșterii populației și urbanizării obținute în secolul al XX-lea, și în special după cel de-al doilea război mondial, au ridicat Produsul Mondial Brut la un nivel nevisat de generația bunicilor noștri. În același timp însă, ele au amplificat diferențele de venit dintre bogați și săraci, atît între țările bogate și sărace, cît și în cadrul țărilor sărace (cu excepția notabilă a Chinei, Coreei de Nord, Vietnamului de Nord și Cubei). Ele ne-au adus de asemenea mai aproape de pragul dezastrelor ecologice ireversibile și al epuizării unor resurse esențiale. Ele au generat un număr de întrebări importante. De exemplu, ne putem noi permite să continuăm netulburați această cale, acumulînd bogății, o distribuție defectuoasă a lor și riscuri ecologice ? Ar trebui oare ca, în schimb, să stopăm creșterea, atît materială cît și demografică și să ne deplasăm către o stare

stabilă ? Cît timp ne rămîne pentru o astfel de tranziție ?

Aceste întrebări au fost ridicate într-un mod dramatic (și probabil supradramatizat) de raportul „Limitele creșterii" și de alte scrieri mai mult sau mai puțin apocaliptice. Toate emană din observația banală și de netăgăduit că creșterea exponențială într-un mediu finit nu poate dura oricît, fie din cauza suprapopulării, fie ținînd seama de epuizarea unor resurse neregenerabile și/sau de perturbarea ciclurilor ecologice importante pentru reproducerea resurselor regenerabile. Un al treilea scenariu al colapsului ar putea fi extincția speciei umane datorită deteriorării calității mediului pînă la un punct în care aerul ar deveni de nerespirat ; în acest caz, omenirea ar dispărea în mijlocul belșugului, în loc să fie adusă treptat la inaniție (și la exterminarea reciprocă în lupta pentru hrana care lipsește).

Totuși, nu se pune problema dacă există limite extreme, a căror depășire ar fi fatală. În afară de cazul în care cineva dă dovadă de un optimism tehnologic nesăbuit și cu totul nefundamentat, se poate considera că existența acestor limite este sigură. În schimb, trebuie să încercăm să stabilim cît de mult ne-am apropiat de ele și, mai important încă, ce putem face pentru a le împinge mai departe. În legătură cu aceasta, este important să se realizeze faptul că conceptul de limite extreme nu este un concept absolut, ci unul relativ, cel puțin sub două aspecte. Din cauza diferențelor actuale în ceea ce privește intensitatea exploatării resurselor și a utilizării spațiului, este probabil ca limitele extreme să se facă simțite la nivele locale cu mult înainte ca efectele cumulative globale să fie resimțite de nava spațială-Pămînt în ansamblu. Mai mult, modelul de utilizare a resurselor va fi decisiv pentru aducerea acestor limite mai aproape de noi sau pentru îndepărtarea lor, la un volum dat al activității economice. Să considerăm, de exemplu, disipația căldurii (poluarea termică) ; mărimea ei este determinată de cel de-al doilea principiu al termodinamicii și depinde de cantitatea de energie folosită. Totuși, este o mare diferență dacă ne decidem să folosim energia solară — o sursă care este îndrep-

tată către Pămînt și este reflectată de el — sau dacă eșapăm cantități suplimentare de căldură acumulată din sursele fosile și nucleare.

În primul caz, echilibrul termic global al Pămîntului nu va fi afectat ; în cel de-al doilea caz ar fi. Tocmai de aceea trebuie să sprijinim înlocuirea resurselor pe cale de epuizare cu resurse regenerabile, favorizînd administrarea sănătoasă din punct de vedere ecologic a acestora, în așa fel încît să se asigure reproducerea lor regulată. Același argument se aplică reciclării și utilizării ingenioase a deșeurilor ca materie primă. Pentru o cerință dată, solicitarea naturii poate fi astfel redusă în mod radical, iar riscul depășirii limitelor extreme poate fi deci diminuat.

Privite în această perspectivă, ratele de creștere economică sînt mai puțin importante decît ratele de exploatare a naturii, presupunînd că știm cum să le măsurăm. Pot fi imaginate situații în care o rată de creștere scăzută sau chiar negativă este însoțită de o epuizare rapidă a stocului de resurse neregenerabile (capitalul naturii) și de o degradare considerabilă a mediului înconjurător. Invers, o rată destul de ridicată a creșterii economice se poate dovedi sănătoasă din punct de vedere ecologic și economicoasă în ceea ce privește resursele potențial deficitare prin recurgerea la fluxul unor resurse regenerabile. Acest lucru este mai ușor de spus decît de făcut. Totuși, are meritul de a arăta că ar putea exista o cale de a ieși din această falsă dilemă : creștere sau mediu înconjurător. Și asta cu atît mai mult cu cît dacă, în loc de a menține actualele modele ale inegalității creșterii, ne orientăm spre posibilitatea de a schimba utilizările creșterii, acordînd prioritate satisfacerii nevoilor fundamentale ale întregii populații și începînd cu eradicarea sărăciei. În măsura în care acest lucru ar avea ca rezultat încetarea consumului material ostentativ și a nevoilor stimulate artificial (fie prin reclamă, fie prin așa-numitul efect de demonstrare), ar fi atacate cele mai izbitoare cazuri de utilizare risipitoare a resurselor și de degradare a mediului. În acest fel se poate asigura un timp mai lung pentru tranziție. Creșterea în egalitate ar face ca oamenii să accepte cu mai puțină greutate principiul autocon-

strîngerii în satisfacerea nevoilor materiale — piatra ideologică unghiulară a viitoarei „stări staţionare". Ea ar crea de asemenea condiţiile sociale necesare pentru autocontrolul mărimii familiilor şi pentru reducerea în consecinţă a presiunii populaţiei ; campaniile de control al naşterilor este probabil să rămînă în mare măsură ineficiente (în afară de cazul cînd el ar fi aplicat prin constrîngere, ceea ce este evident inacceptabil) pînă cînd ţăranii nu se vor elibera din situaţia de nesiguranţă materială, ratele mortalităţii infantile nu vor scădea, iar folosirea muncii neplătite a copiilor nu va mai fi necesară pentru a o putea scoate la capăt

Privind lucrurile în această lumină, este evident că din speculaţiile asupra catastrofelor iminente şi asupra datelor probabile ale producerii lor nu se poate cîştiga prea mult. În ceea ce priveşte epuizarea resurselor, calculul făcut după formula dobînzii compuse este doar un joc ilustrativ, dar poate avea ca rezultat exagerarea pericolelor unor lipsuri iminente. Probabil că singurul învăţămînt ce poate fi tras dintr-un asemenea divertisment aritmetic este că nu ar fi neînţelept să se extrapoleze tendinţele pentru secolul următor pe baza modelelor de creştere observate în ultimii 25 de ani. În schimb, avem nevoie de cunoştinţe mai exacte despre consumul sporit de energie pentru extracţia şi prelucrarea minereurilor mai sărace şi situate în straturi mai de adîncime şi despre scăderea raportului între producţia de energie netă şi brută (scăderea randamentului energetic), deoarece acestea pot deveni o problemă critică.

Avem destul timp (de ordinul deceniilor, dacă nu al secolelor) pentru a planifica şi traduce în viaţă o tranziţie ordonată, fără a recurge la eutanasia economică caracterizată de o rată nulă a creşterii materiale, care ar asigura probabil o calitate mai bună a mediului înconjurător pentru cei din vîrful piramidei sociale, însă cu preţul amînării nedefinite a satisfacerii majorităţii nevoilor personale ale celor aflaţi la baza piramidei. Desigur că referirea formală la redistribuţie ar fi de mică utilitate. Datele noastre despre trecut arată că nu am fost capabili să efectuăm o redistribuire nici chiar în perioade cu creşteri foarte

rapide ale veniturilor. Prin forţa lucrurilor nu vom reuşi atunci cînd rata creşterii va fi scăzută.

Exagerarea apropierii pericolelor se poate dovedi defetistă din două puncte de vedere. Pe de o parte, poate duce la disperare şi la practici prădalnice („după noi, potopul !"). Pe de altă parte, şi pe motiv că nu mai este timp de pierdut, poate duce la acţiuni disperate ; opţiunile valoroase şi strategiile etapizate cu grijă (începînd cu ridicarea în ritm accelerat a nivelului economic şi social al sărăcimii rurale din ţările lumii a treia) ar putea fi trecute cu vederea. Îndepărtarea „sabiei lui Damocles" de deasupra capetelor noastre nu trebuie înţeleasă greşit ca o invitaţie de a uita de mediul înconjurător şi de caracterul în ultimă instanţă finit al navei spaţiale—Pămînt. Trecerea în revistă a posibilităţilor de armonizare a dezvoltării sociale şi economice cu administrarea sănătoasă din punct de vedere ecologic a resurselor şi mediului înconjurător capătă o importanţă deosebită ; ea îşi are propriile sale merite, chiar şi în absenţa pericolelor unui dezastru iminent.

8.3 Variabilele proiectului de armonizare

În lumina argumentării de mai sus, mediul înconjurător apare mai curînd ca o dimensiune suplimentară şi importantă a dezvoltării decît ca un subiect în sine sau un element opus dezvoltării. El afectează dezvoltarea în două moduri : prin faptul că în mod potenţial ridică probleme referitoare la resurse, resurse ce ar trebui folosite în beneficiul omenirii într-o manieră sănătoasă din punct de vedere ecologic ; şi ca o componentă directă a calităţii vieţii, prin valorile materiale şi estetice ale componentelor sale naturale, transformate de om sau făurite de el. Din alt punct de vedere, conştiinţa mediului înconjurător înseamnă în realitate, aşa cum s-a menţionat deja, introducerea unei solidarităţi pe termen lung, diacronice, cu generaţiile viitoare. Economisirea resurselor, evitarea practicilor de jefuire şi protejarea mediului înconjurător sînt echivalente cu asigurarea că nepoţilor noştri (şi nepoţilor lor etc.) le va fi oferit un

prilej favorabil de a se dezvolta. În măsura în care protejarea mediului înconjurător poate implica cheltuieli, acestea trebuie privite ca o investiţie în viitor, compensată, ca totdeauna, printr-un sacrificiu în ceea ce priveşte consumul curent şi justificată în cele mai multe cazuri pe baze economice prin costul redus al acţiunilor preventive în comparaţie cu costurile unor acţiuni de remediere.

În acest raport se argumentează că dezvoltarea trebuie să se bazeze pe forţele proprii şi să fie endogenă — adică să se întemeieze pe o capacitate autonomă de luare a deciziilor şi de proiectare a viitorului —, orientată spre satisfacerea nevoilor şi sănătoasă din punctul de vedere al mediului înconjurător. Pentru a face ca ultimele condiţii să devină operaţionale, avem nevoie de :

(I) un set de criterii largi de justificare socială pentru administrarea şi utilizarea resurselor, bazate pe etica dezvoltării ;

(II) un mecanism instituţional pentru administrarea globală a resurselor ;

(III) o strategie specifică pentru a armoniza obiectivele sociale şi ecologice.

Să examinăm pe scurt fiecare din aceste cerinţe :

La cele două principii de bază ale eticii dezvoltării ne-am referit deja : solidaritate cu săracii din zilele noastre şi solidaritate cu generaţiile viitoare. Tuturor oamenilor trebuie să li se garanteze dreptul de a-şi satisface nevoile fundamentale nu numai în ceea ce priveşte hrana, locuinţa, protejarea sănătăţii şi accesul la educaţie, ci şi în ceea ce priveşte bunurile şi condiţiile care stimulează activitatea creatoare, pentru a-şi realiza personalitatea ; problema nu este de a asigura condiţii pentru creaturi pasive, ci de a încuraja activitatea umană. Distribuţia greşită, predominantă în prezent, a resurselor trebuie corectată în consecinţă. Dreptul universal la un minimum decent reclamă un plafon al consumului material personal.

Mai mult, pentru a avea siguranţa că se manifestă cu adevărat grijă pentru interesele generaţiilor viitoare, este necesar să se lărgească considerabil orizontul-

timp în care sînt luate deciziile privind utilizarea resurselor și, în unele cazuri, să învățăm să prețuim viitorul mai mult decît prezentul. Acest lucru este evident în contradicție cu practicile predominante, care nu țin deloc seama de viitor. Consecința acestui argument este că alocarea resurselor nu poate fi lăsată în întregime pe seama mecanismelor necorectate ale pieței și a raționalității unilaterale, axate pe profit, a întreprinderilor. Este nevoie de un mecanism instituțional corespunzător pentru a aplica criterii de rațională mai largă. Același lucru este adevărat și în ceea ce privește utilizarea spațiului : prezervarea unor opțiuni pentru viitor și armonizarea diferitelor utilizări ale aceluiași spațiu nu vor fi realizate fără intervenția publică.

În sfîrșit, deși este de conceput să ne așteptăm ca întreprinderile să ia măsuri pentru încetarea poluării care le afectează funcționarea ca un factor negativ exterior, echilibrele ecologice globale nu vor fi realizate niciodată prin însumarea acestor măsuri parțiale, nici chiar prin aplicarea reglementărilor inspirate de principiul „cel ce poluează trebuie să plătească“ (2).

Ca urmare, administrarea resurselor și a mediului înconjurător trebuie încredințată unei autorități. Responsabilitatea acesteia ar consta în supravegherea schimbărilor survenite în stocul de capital natural și în funcționarea ciclurilor ecologice de bază care susțin

---

[2] Pentru ce ar trebui să plătească cel ce poluează ? Pentru compensarea pagubelor pricinuite ? Pentru acoperirea cheltuielilor necesitate de măsurile de combatere a poluării, în care caz ar putea obține dreptul de a continua să polueze ? Pentru trecerea la alte tehnologii, care asigură cantități scăzute de deșeuri ? Pe de altă parte, cine va suporta aceste cheltuieli ? Cel ce poluează — prin reducerea ratei profitului, statul — prin perceperea unor impozite mai mici, sau consumatorul — prin plata unui preț unitar mai ridicat pentru produse ? Răspunsul la ultima întrebare depinde desigur de configurația pieței, de elasticitatea cererii în funcție de prețuri etc. Cazul teoretic construit pe presupunerea improbabilă a existenței unei piețe perfect competitive pentru un bun oarecare, cu o ridicată elasticitate a cererii în funcție de prețuri, se va dovedi probabil mai curînd o excepție decît o regulă.

fluxul resurselor regenerabile (cum ar fi ciclul apei, regenerarea solurilor, a condiţiilor meteorologice şi climei), în revizuirea interferenţelor dintre diferitele grupuri de resurse ce sînt tratate de agenţii sectoriale (mări, ape interioare, soluri, păduri, energie, mine) şi de asemenea a interacţiunilor dintre diferitele ecosisteme (munţi înalţi, bazine ale rîurilor, cîmpii de coastă, mări). Autoritatea ar stabili regulile de administrare pe baza unei abordări sistemice şi ar promova în acest fel eliminarea utilizărilor risipitoare ale resurselor, de pildă a apei (3). Pe termen lung, administrarea globală a resurselor interioare se va dovedi decisivă în prevenirea poluării mărilor.

Totuşi, efectele pozitive ale administrării globale a resurselor s-ar pierde în mare măsură dacă ar fi menţinute strategiile actuale de creştere caracterizată printr-o risipă bazată pe inegalitate. Ca urmare, este nevoie să se exploreze alte stiluri de dezvoltare — cuvîntul stil subliniază limitele alegerii societale subiective —, axate pe interesele societăţii, vizînd mai mult egalitate înăuntrul naţiunii şi între naţiuni şi sănătoase din punctul de vedere al mediului înconjurător. Aceasta reclamă simultan reevaluarea modelelor de stiluri de viaţă şi a modelelor de consum, căutarea unor tehnologii corespunzătoare şi localizarea abilă a activităţilor umane.

8.4 Modele de stiluri de viaţă şi modele de consum

Deşi accentuarea necesităţii de a schimba stilul de viaţă a ajuns să fie arhicunoscută, ştim foarte puţine lucruri despre modul în care acest concept poate fi

---

[3] Gospodărirea apei oferă cel mai izbitor exemplu de risipă, datorită proiectării defectuoase a alimentării cu apă a oraşelor şi a sistemelor de irigaţie, lipsei de facilităţi de reciclare în cadrul industriilor etc. Primejdia lipsei de apă poate fi preîntîmpinată cu succes printr-o mai bună gospodărire, cu excepţia zonelor deosebit de aride. Chiar şi în cazul acestora se pot pune speranţe în desalinizarea apei cu ajutorul energiei solare şi, în ceea ce priveşte agricultura, în utilizarea mai judicioasă a plantelor tipice zonelor aride, ca şi în recurgerea la tehnici bazate pe circuite închise ale apei.

făcut funcţional. Este posibil să se treacă la alte modele de stil de viaţă fără schimbarea oraşelor şi satelor noastre şi a sistemelor de transport ? Este aceasta o problemă de „software", de „hardware" sau o problemă mixtă ? Cît de departe putem ajunge prin modificarea modelelor de utilizare a timpului *(aménagement du temps* — administrarea timpului) — individual şi colectiv — zilnic, săptămînal, anual sau pe durata întregii vieţi ? La ce nivel al productivităţii muncii are rost să se reducă orele de muncă în favoarea timpului disponibil, în loc să se sporească şi mai mult bogăţia materială şi serviciile contra cost ? De ce volum al consumului stimulat de piaţă este nevoie şi care ar putea fi contribuţia activităţilor gospodăreşti sau colective neprofesionale, efectuate ca divertisment ? Cum interacţionează modelele de utilizare a timpului cu modelele de utilizare a spaţiului şi de habitat ?

Toate aceste întrebări constituie completări la problemele clasice ale proporţionării consumului între colectiv şi individ, material şi nematerial, oferit pe piaţă sau ca serviciu social. Făcînd analiza următoarelor opţiuni aflate la îndemîna societăţii, este posibil să se introducă ca criterii relevante unele considerente legate de resurse şi de mediul înconjurător : putem, de exemplu, hotărî să alegem un profil de energie scăzută pentru modelele noastre de consum şi să preferăm în acest sens sistemele de locuinţe, de transport urban şi de utilizare a timpului cu un consum scăzut de energie.

8.5 Tehnologiile corespunzătoare

Următoarea etapă va consta în căutarea unor tehnologii corespunzătoare (vezi Anexa 6). Nu se poate evalua în termeni absoluţi cît de adecvată este o tehnologie. Totdeauna este nevoie de o analiză contextuală şi de o specificare clară a criteriilor pertinente — fie ele sociale, economice, politice sau ecologice — care trebuie aplicate într-o situaţie istorică dată. Totuşi, putem sugera cîteva linii directoare largi ce pot fi utilizate în căutarea unor tehnologii

prudente din punctul de vedere al mediului înconjurător, tehnologii definite aici într-un mod mai puțin restrictiv decît așa-numitele „tehnologii moi" (4).

Înainte de toate, astfel de tehnologii trebuie să asigure o risipă cît mai mică. Regula jocului pentru o întreprindere dintr-o economie de piață fără restricții este să internalizeze profiturile și să externalizeze costurile sociale și, ca urmare, să arunce poluarea asupra societății. Sub presiunea reglementărilor antipoluante, întreprinderea poate să se aranjeze eventual, la capătul lanțului producție-poluare, ca o verigă antipoluantă. Acest lucru este mai bun decît nimic. Totuși, din punct de vedere social, aceasta rămîne o soluție insuficientă. Lupta împotriva poluării se adaugă la P.N.B. în același fel ca și armamentul. Contribuția sa la satisfacerea nevoilor societale pozitive este însă nulă. Ca urmare, este de o importanță crucială să se caute noi căi de a internaliza dimensiunile referitoare la mediul înconjurător la nivel tehnologic. Acest lucru reclamă proiectarea unor sisteme tehnologice cu puține deșeuri, care recurg, ori de cîte ori este posibil, la reciclare și la procese de producție complementare, în care deșeurile de la un nivel sînt utilizate ca materie primă la nivelul următor. De fapt, singura consecință foarte importantă pentru economie a noii conștiințe a mediului înconjurător s-ar putea să fie redescoperirea ciclului ecologic ca o paradigmă pentru sistemele de producție și complexele tehno-industriale și articularea așezărilor umane cu industria, agricultura și acvacultura.

O altă abordare este aceea de a prelungi ciclul de viață al echipamentelor și bunurilor de folosință îndelungată cu posibilitatea, ce decurge din aceasta, de a reduce consumul de energie și materiale încorporate în aceste produse (și care nu fac obiectul reciclării sau, altfel, care necesită cantități mari de

---

[4] Sîntem cu toții în favoarea „tehnologiilor moi" caracterizate prin efecte mici asupra mediului înconjurător, o utilizare medie a resurselor epuizabile, o intensitate ridicată a muncii, absența economiilor pe scară largă și sociabilitate. Cu excepția faptului că universul unor astfel de tehnologii care satisfac criteriile unei productivități rezonabile este pe moment într-adevăr foarte limitat.

energie pentru a fi reciclate). În multe cazuri ar fi posibil și de dorit să se opună rezistență tendinței actuale de scoatere accelerată din uz a produselor, atît prin introducerea unor modificări în proiectarea lor tehnologică, cît și printr-o mai bună organizare a întreținerii lor. Stabilirea ratei de scoatere din uz trebuie să facă obiectul unei politici sociale deliberate. Acest lucru ar face posibil să se evalueze compromisurile între conservarea și reciclarea materialelor, între o durabilitate sporită și o rată mai scăzută de introducere a progresului tehnologic (5).

În sfîrșit, trebuie să accentuăm importanța înlocuirii resurselor neregenerabile, cu resurse regenerabile. În domeniul energiei, aceasta reclamă un efort de cercetare mult sporit în domeniul tehnicilor solare, singurele capabile să ofere o soluție de durată și absolut neprimejdioasă pentru problema energiei. Energia solară este mult superioară energiei nucleare, deoarece nu implică nici un „pact faustian", nici complicații legate de echilibrul termic al Pămîntului. După un sfert de secol de cercetări fără precedent, uzinele nucleare furnizează doar o mică fracțiune din necesarul nostru de energie; costurile uzinelor cresc (în mare măsură datorită cerințelor de securitate), iar studii recente relevă că raportul între energia netă și cea brută este probabil mai scăzut decît așteptările inițiale. În aceste împrejurări, ne-am putea aștepta cel puțin la beneficiul îndoielii și ca oamenii de știință care sînt optimiști în privința energiei solare să fie sprijiniți. Și asta nu din alt motiv decît ca o strategie de asigurare pentru viitor. În loc de aceasta, însă, se fac calcule inutile costuri-beneficii, care sugerează avantajele opțiunii nucleare; acestora nu

---

[5] Un caz special este oferit de industria construcțiilor. Sîntem astăzi interesați să construim școli care să dureze timp de secole, făcînd dificile viitoarele modificări în procesul educațional ? Așa-numita „arhitectură flexibilă" se pare că oferă un compromis între folosirea materialelor durabile și posibilitatea de adaptare ușoară a interiorului clădirii. Să notăm de asemenea că în unele cazuri foarte specifice efemerizarea bunurilor trebuie preferată (de exemplu, siringa pentru o singură injecție sau batista de hîrtie).

trebuie să li se permită să influenţeze o opţiune care se poate dovedi decisivă pentru soarta omenirii.

Nu ne pronunţăm pentru o încetare completă a construirii uzinelor nucleare. În etapa actuală, acest lucru ar fi imposibil. Dar ceea ce ne mai stă în putere este să militäm pentru o strategie de tranziţie de la o eră a petrolului la o eră solară, în care energia nucleară să joace un rol limitat şi tranzitoriu, în timp ce sursele convenţionale de energie sînt pe deplin exploatate într-o manieră sănătoasă din punct de vedere al mediului înconjurător. Într-un sens, am putea spune că este vorba de o reîntoarcere la era solară, deoarece viaţa noastră pe planetă a fost totdeauna condiţionată de bioconversia energiei solare. Foarte diferită de uzinele producătoare de energie din energia solară şi de o mai mică spectaculozitate, dar cu aplicaţii ale energiei solare imediat practicabile în construcţia locuinţelor, agricultură şi tehnologiile de după recoltare, bioconversia apare, după spectaculoasele creşteri ale preţului petrolului, ca un furnizor foarte convenabil de materii prime pentru industrii. Studii recente au subliniat posibilitatea de producere a bioenergiei în condiţii competitive din punct de vedere economic sub formă de metan, metanol şi alcool etilic din produsele pădurii, plantaţii energetice (de exemplu, trestia de zahăr şi manioc), deşeuri agricole şi urbane, ca şi din plante acvatice. O mică creştere suplimentară a preţului relativ al petrolului ar putea deschide piaţa pentru un spectru larg de produse chimice, cum ar fi, de exemplu, masele plastice din materii prime vegetale şi deşeuri. Este de aşteptat ca gama şi competitivitatea lor să crească rapid odată cu progresul ingineriei biologice şi a enzimelor. Materialele de construcţie oferă un alt domeniu promiţător în care materialele bazate pe bioconversie ar putea înregistra o revenire spectaculoasă. În sfîrşit, să menţionăm producţia de proteine, fie prin extracţie directă din frunze necomestibile, fie prin creşterea microorganismelor pe substrat din celuloză şi reziduuri. Utilizate ca hrană pentru animale, aceste proteine ar permite ca unele suprafeţe folosite pentru cultura furajelor să fie disponibile pentru producerea de hrană pentru om.

Astfel, bioconversia energiei solare ar putea deveni o dată în plus piatra unghiulară a multor industrii. Deşi poate fi interesantă pentru toate ţările, independent de clima şi progresul lor tehnologic, această nouă cotitură a tehnologiei ar fi deosebit de binevenită în regiunile tropicale care comparativ se bucură de avantaje sub raportul condiţiilor naturale pentru fotosinteză. Aceasta pare a fi o ocazie unică ce li se oferă de a se industrializa pe o bază tehnologică cu totul nouă, bine adaptată la condiţiile lor climatice şi sănătoasă din punct de vedere al mediului înconjurător, cu condiţia să se sprijine pe gospodărirea raţională a resurselor regenerabile, replantarea sistematică a pădurilor etc. Altfel, o asemenea industrializare ar putea duce la un dezastru ecologic major (6).

8.6 Modele de utilizare a spaţiului

Aceleaşi activităţi economice şi umane au în mod inevitabil efecte foarte diferite asupra mediului înconjurător, în funcţie de localizarea lor. Inconvenientele supraaglomerării şi, de asemenea, ale unor densităţi prea mici ale populaţiei sînt foarte bine cunoscute şi ecologii avansează conceptul de capacitate de susţinere a unui ecosistem. În anumite circumstanţe, localizările prost alese pot amplifica problemele de mediu într-un mod adesea exploziv, pe măsură ce apar efectele cumulative şi sinergetice şi sînt depăşite limitele de toleranţă. Invers, o politică înţeleaptă de localizare poate juca un rol major în armonizarea dezvoltării social-economice cu preocupările legate de mediul înconjurător, prin evitarea unei congestionări suplimentare a zonelor puternic industrializate şi urbanizate, dar şi prin evitarea degradării progresive a zonelor rurale nu prea bine dotate cu terenuri agricole fertile.

Spectrul politicilor de localizare este într-adevăr foarte larg. El se întinde de la alegerea amplasamentului unei fabrici, trece prin proiectarea unei reţele

---

[6] O pădure gospodărită în mod raţional este o resursă regenerabilă. O pădure prost gospodărită nu este decît o mină de copaci.

echilibrate de așezări omenești și ajunge pînă la diviziunea internațională a muncii și redesfășurarea industriilor la scară mondială. Considerentele legate de spațiu, disponibilitatea resurselor și problemele de mediu adaugă noi argumente puternice în favoarea industrializării rapide a țărilor lumii a treia.

8.7 Ecodezvoltarea

Conceptul de ecodezvoltare, sprijinit activ de U.N.E.P., constituie o aplicație a cadrului schițat mai sus. El subliniază nevoia de a căuta strategii concrete de dezvoltare, capabile să asigure o utilizare bună și sănătoasă din punct de vedere ecologic a resurselor specifice ale unui ecosistem dat, în scopul de a satisface nevoile fundamentale ale populației locale. Ecodezvoltarea insistă asupra diversității situațiilor ecologice și culturale și, ca urmare, asupra diversității soluțiilor propuse, ca și asupra importanței participării cetățenilor la identificarea nevoilor și resurselor, cercetarea tehnicilor adecvate, elaborarea și traducerea în viață a programelor de dezvoltare și a schimbărilor structurale, atunci cînd sînt necesare. Ea nu este doar un set de ecotehnici, deși redefinirea opțiunilor tehnologice va juca probabil un rol important.

Ecodezvoltarea a fost concepută în primul rînd ca o linie directoare pentru definirea strategiilor de dezvoltare microregională sau regională, îndeosebi în zonele tropicale rurale. De aici interesul ei pentru evaluarea, prin studii etnobotanice și botanice, a potențialului pădurilor locale și al plantelor de cîmp și de apă, pentru domesticirea speciilor animale locale, pentru elaborarea și testarea culturilor mixte, a sistemelor de creștere a peștilor și vitelor bine adaptate la condițiile pădurii, pentru fermele ecologice care-și produc energia din deșeuri sau cu ajutorul vîntului, micilor căderi de apă etc. și pentru accentuarea la maxim a tuturor complementarităților. Desigur, totdeauna se lasă loc pentru introducerea „speciilor exotice", dar în asemenea cazuri sînt preferate plante și animale din ecosisteme similare.

Aplicată la locuințe — atît rurale, cît și urbane — abordarea sub raportul ecodezvoltării accentuează nevoia de proiecte sănătoase din punct de vedere ecologic, atît pentru așezările omenești în ansamblu, cît și pentru locuințele individuale. „Software"-ul în acest domeniu este decisiv și, mai mult, trebuie să fie posibil ca acesta să fie suplimentat cu unele tehnologii „moi", ieftine, pentru răcirea și încălzirea apei, climatizare etc. Materialele de construcție locale trebuie desigur folosite, iar plantele și copacii trebuie să joace un important rol funcțional și estetic. Energia ar putea fi obținută fie dintr-o mică cădere de apă, fie printr-o combinație de tehnici neconvenționale, de preferință legate într-un sistem, în așa fel încît să se asigure o siguranță rezonabilă a aprovizionării cu energie. Argumentul în favoarea dezvoltării industriilor bazate pe bioconversia energiei solare poate fi interpretat ca reprezentînd adăugarea unui „suport industrial" la strategiile de ecodezvoltare, extinzînd în acest fel aplicabilitatea lor atît în țările lumii a treia, cît și în cele industrializate.

8.8 Perspectiva internațională

Ne-am referit la strategiile de armonizare la nivel național și la nivel local. Să trecem acum la aspectele internaționale ale unor asemenea strategii.

Înainte de toate, trebuie recunoscut că presiunile asupra resurselor mondiale și asupra mediului înconjurător provin în prezent în principal din țările industrializate. Se vorbește mult despre „explozia populației", însă milioanele de neconsumatori cîntăresc puțin în balanța resurselor și în echilibrele ecologice, în orice caz mai puțin decît minoritatea bogaților. Totuși, neconsumatorii sînt foarte vulnerabili în fața pericolelor ecologice ce pot să apară departe de sursa de poluare. Această situație trebuie recunoscută, iar responsabilitățile trebuie asumate în mod clar ; responsabilități privind atît cheltuielile de gospodărire globală a mediului înconjurător, cît și chestiunea mult mai complexă a găsirii unor căi și mijloace de

a reduce distribuția actuală defectuoasă a resurselor — principalul subiect al acestui raport.

O problemă mai specifică este aceea de a se stabili un mecanism corespunzător pentru probabila redesfășurare a industriilor într-o manieră sănătoasă din punct de vedere al mediului înconjurător. Țările lumii a treia nu trebuie să ajungă în nici un caz „porturi ale poluării". Ele nu trebuie nici să renunțe la posibilitatea de a-și spori rapid contribuția la producția mondială de bunuri industriale de bază. Calea de urmat este elaborarea și aplicarea unor politici stricte referitoare la mediul înconjurător pentru unele proiecte industriale noi, ce caută o localizare în lumea a treia. În ultimă instanță, aceasta este o problemă a guvernelor naționale. Cu toate acestea, în măsura în care va fi necesară studierea atentă a fiecărui proiect, în așa fel încît să se stabilească impactul său asupra mediului înconjurător în condiții precise de amplasare, O.N.U.D.I. trebuie să înființeze o unitate specială care să ajute guvernele în îndeplinirea acestei sarcini.

În sfîrșit, să ne întoarcem la regimul „bunurilor comune internaționale", extinzînd acest termen nu numai la oceane și la fundul mării, ci și la aer, spațiul extraterestru, climă și condițiile meteorologice. Avem de-a face aici cu două probleme diferite. Pe de o parte, trebuie înființată o Agenție Internațională de Control care să supravegheze, să împiedice și să denunțe, ori de cîte ori este cazul, utilizarea abuzivă a bunurilor comune internaționale, de exemplu depozitarea deșeurilor nocive sau modificarea climei cu efecte negative posibile asupra altor țări etc. Pe de altă parte, așa cum deja s-a menționat, fundul mării și alte resurse care constituie „patrimoniul comun al omenirii" trebuie utilizate în beneficiul celei mai sărace părți a omenirii și ca o sursă autonomă de finanțare pentru activitățile U.N.E.P. și P.N.U.D. Pentru a realiza acest lucru trebuie instituită o taxă pentru folosirea oceanelor de către nave și avioane prin analogie cu taxele plătite pentru autocamioane pe autostrăzi. Dat fiind volumul considerabil al traficului pe mări, chiar și o taxă-unitate foarte modestă pe

tona de mărfuri transportate peste oceane către porturi situate în țările industrializate ar asigura Națiunilor Unite o substanțială sursă pentru finanțarea suplimentară a dezvoltării.

8.9 Propuneri pe termen mediu

În această anexă au fost accentuate anumite priorități de cercetare. Cele relevante pe termen mediu pot fi rezumate după cum urmează :

(I) Avem nevoie de o mai bună înțelegere a acțiunii limitelor extreme și, în legătură cu aceasta, a interacțiunilor proceselor naturale cu cele sociale. Trebuie dezvoltată o „contabilitate a naturii" pentru a putea urmări schimbările survenite în stocul capitalului natural. Apoi aceasta trebuie pusă de acord cu indicatorii sociali de calitate a vieții și de contabilitate a costurilor strategiilor sociale. Trebuie găsite de asemenea modalități de a cuantifica risipa în cadrul modelelor actuale de utilizare a resurselor. Este nevoie de o reevaluare majoră a efortului tehnologic, în scopul de a stimula noi utilizări ale energiei solare și ale resurselor regenerabile, cu un accent deosebit pe tehnologiile de utilizare descentralizată a surselor neconvenționale de energie. Trebuie să învățăm să proiectăm structuri tehno-industriale ca sisteme reale și să explorăm interferențele dintre stilurile de viață, planificarea urbană și sistemele de producție.

Ecodezvoltarea reclamă o mobilizare de masă pentru participarea la cercetările privind soluțiile specifice ale problemelor locale. Gama subiectelor explorate într-o perspectivă a ecodezvoltării trebuie să acopere toate nevoile de bază din sfera hranei, habitatului, sănătății și igienei, precum și a educației. Deoarece ecodezvoltarea reclamă de asemenea inovații instituționale și organizaționale îndrăznețe, trebuie promovate experimente la scară naturală cu sprijinul activ al U.N.E.P., P.N.U.D. și al organizațiilor deținătoare de fonduri, fără a uita totuși că responsabilitatea primordială în ceea ce privește dezvoltarea endogenă revine prin definiție populațiilor în cauză și organismelor lor politice.

(II) Trebuie create agenţii naţionale cu responsabilităţi privind administrarea globală a resurselor. Ele trebuie însărcinate cu supravegherea şi coordonarea activităţilor organismelor sectoriale şi regionale.

(III) Viabilitatea propunerii de schimbare a stilurilor de dezvoltare depinde de capacitatea noastră de a schiţa strategii de tranziţie. Aceste strategii trebuie să acorde o atenţie specială alternativelor de utilizare a capacităţilor productive existente, redesfăşurării activităţilor industriale, înlocuirii resurselor neregenerabile cu resurse regenerabile şi creării de noi posibilităţi de angajare în activităţile de administrare a resurselor şi din sfera serviciilor sociale. Munca în această direcţie trebuie începută cît mai curînd posibil.

(IV) Trebuie promovate experimentele de ecodezvoltare la scară naturală în diferite ecosisteme şi medii culturale, iar experienţa cîştigată în acest fel trebuie comparată, analizată şi răspîndită.

(V) La nivel internaţional, este necesar să se definească regimul „bunurilor internaţionale comune" şi să se înfiinţeze o agenţie pentru exploatarea resurselor acestora în interesul celei mai sărace părţi a populaţiei lumii. Trebuie luată în consideraţie introducerea unor taxe pentru utilizarea oceanelor şi spaţiului aerian. O altă agenţie trebuie înfiinţată pentru a controla utilizarea „bunurilor internaţionale comune". O.N.U.D.I. ar putea fi însărcinată să înfiinţeze o unitate de asistenţă tehnică specializată în evaluarea efectelor noilor proiecte industriale asupra mediului înconjurător.

8.10 **Propuneri pe termen lung**

Administrarea globală a resurselor şi mediului înconjurător trebuie să fie tratată tot mai mult la nivel transnaţional şi chiar mondial. Problemele incluse sînt foarte complexe şi delicate din punct de vedere politic. Pînă în prezent nu dispunem de un mecanism eficace pentru tratarea conflictelor ce apar din administrarea rîurilor, lacurilor şi bazinelor mărilor aparţinînd cîtorva ţări şi nici pentru tratarea efectelor

transnaţionale ale poluării. O.N.U. şi, în primul rînd, U.N.E.P. trebuie să acorde atenţie acestei probleme

Oricît de utilă ar fi o instituţie pentru rezolvarea conflictelor, ea nu poate înlocui un mecanism pozitiv care să se ocupe cu administrarea globală a resurselor şi mediului înconjurător şi, în acest mod, sperăm, să împiedice apariţia conflictelor. O agenţie supranaţională nu pare realizabilă, nici chiar pe termen lung, dată fiind sensibilitatea guvernelor în privinţa controlului suveran asupra resurselor. De aceea, eforturile trebuie îndreptate către o formă de formulare continuă şi de coordonare benevolă a politicilor privind resursele naţionale, mediul înconjurător şi amplasamentele. Pînă la urmă, un astfel de procedeu va include un grad considerabil de armonizare între planurile economice, în care mediul înconjurător va fi internalizat ca o dimensiune a dezvoltării. Aceasta este o problemă majoră şi foarte dificilă pentru noua ordine internaţională, chiar şi ca obiectiv pe termen lung. Se speră că Proiectul Mediteranean iniţiat cu sprijinul U.N.E.P. va furniza unele elemente de input şi învăţăminte relevante. În orice caz, conceperea unor proiecte instituţionale posibile trebuie începută fără întîrziere, U.N.E.P. urmînd să-i acorde o înaltă prioritate. Propunerile privind administrarea oceanelor, făcute în Anexa 10, de înfiinţare a unor confederaţii funcţionale de organizaţii internaţionale şi de creare a unui mecanism de integrare, par deosebit de relevante în această privinţă.

Anexa 9

REDUCEREA ARMAMENTULUI

de Inga Thorsson

9.1 **Introducere**

Este o realitate faptul că naţiunile interpretează astăzi problemele securităţii ca necesitînd un gen de măsuri care fac ca perspectivele unei lumi dezarmate

să fie într-adevăr foarte îndepărtate. Și această interpretare pare destinată să persiste cel puțin în viitorul previzibil. În ciuda acestei „realități de viață" — și de moarte —, nivelul calitativ și cantitativ la care este ținut armamentul, nivel de la care cursa înarmărilor continuă ascendent, este atît de îngrijorător încît reclamă o atenție neîntîrziată din partea tuturor celor care sînt preocupați de evoluția viitoare a omenirii : o evoluție spre o existență constructivă și plină de semnificații în căutarea împlinirii umane sau către afirmarea unei capacități distructive, lipsită de sens, amenințînd însăși supraviețuirea speciei umane.

Supraputerile au construit un arsenal nuclear echivalent cu mai mult de un milion de bombe de calibrul aceleia de la Hiroșima (1). Numai S.U.A. au un stoc de arme nucleare corespunzînd (în 1974) la 615 385 bombe Hiroșima. Luînd ca bază efectele cataclismului din august 1945, aceste bombe ar putea ucide o populație de 12 ori mai mare decît actuala populație a lumii. Pe lîngă aceasta, poverile impuse economiilor societăților și ființelor umane de cheltuielile militare au crescut în întreaga lume la asemenea proporții încît constituie obstacole serioase pentru orice ar putea fi numit „progres uman".

9.2 Analiza stadiului înarmărilor

La prețuri și cursuri de schimb constante (1970), *cheltuielile militare mondiale* se ridicau în 1970 la 210 miliarde dolari. Aceasta reprezintă o creștere anuală a cheltuielilor militare, în prețuri constante, de 6%, în perioada de 20 ani dintre 1954 și 1974 Suma totală este divizată aproximativ, așa cum va arăta analiza bugetelor militare a 12 țări răspunzătoare pentru trei sferturi din cheltuielile militare mondiale, în următoarele categorii : 30% — pentru plata personalului în uniformă, 30% — pentru cumpărarea de arme și echipament, tot 30% — pentru construirea, funcționa-

[1] Anuarul Institutului internațional de cercetări în problemele păcii din Stockholm (S.I.P.R.I.), 1975.

rea și întreținerea armelor și echipamentului. Restul de 10% este utilizat pentru finanțarea cercetării și dezvoltării în domeniul armamentului.

Cheltuielile în prețuri curente au fost în 1973 de 244 miliarde de dolari. Aceasta înseamnă că în fiecare oră a acelui an națiunile planetei noastre — bogate și sărace — au cheltuit 30 milioane de dolari pentru forțele lor armate și pentru armament (2). Creșterea pare să continue ascendent, cheltuielile în 1975 fiind estimate la *aproximativ 300 miliarde de dolari.*

Aceste sume enorme trebuie comparate în mod necesar cu totalul transferurilor financiare mondiale de la țările bogate către țările sărace, transferuri care au ca scop ameliorarea condițiilor de trai ale oamenilor. Asistența oficială pentru dezvoltare s-a ridicat în 1973 la 10 miliarde de dolari, ceea ce înseamnă că ea echivala cu 4% din cheltuielile militare. Cheltuielile militare trebuie de asemenea comparate cu sumele cheltuite în cadrul sistemului Națiunilor Unite pentru cooperarea internațională în scopul asigurării păcii și dezvoltării. Ridicîndu-se la aproximativ 1,5 miliarde de dolari (exclusiv Grupul Băncii Mondiale) acestea sînt de 163 de ori mai mici decît cheltuielile de înarmare.

Este evident că alianțele militare, în general, și supraputerile, în particular, sînt marii consumatori militari. În spatele acestei tendințe stă un *export de arme,* în creștere rapidă din țările bogate în țările sărace, export care constituie o parte a unui proces prin care bogații devin mai bogați, iar săracii devin mai săraci în ceea ce privește satisfacerea nevoilor umane fundamentale. În 1974, valoarea armamentului exportat în țările lumii a treia a fost cu 40% mai mare decît în anul precedent.

Exportul de arme nucleare s-a ridicat în 1974 la *18 miliarde de dolari.* Din această sumă două treimi sau 12 miliarde de dolari sînt partea S.U.A. Totuși, așa cum s-a subliniat, mai important decît cifrele înseși este faptul că, în contrast cu situația predominantă anterior, comerțul cu arme cuprinde acum

---

[2] Ruth Leger Sivard *Let them Eat Bullets,* în *Bulletin of the Atomic Scientists,* aprilie 1975.

armele cele mai avansate din punct de vedere tehnologic, armele „fierbinți de pe planșetele proiectanților“ (3). După Anuarul pe 1975 al S.I.P.R.I., armele sînt adesea vîndute altor țări chiar înainte ca ele să intre în arsenalele țărilor producătoare. Fluxurile de arme sofisticate se deplasează rapid către părțile instabile din punct de vedere politic ale lumii a treia, așa cum arată clar tabelul 1.

TABELUL 1

Distribuția regională a principalelor exporturi de arme către lumea a treia în 1974

Regiunea	Procente din exporturile totale de arme ale			
	S.U.A.	U.R.S.S.	Franța	Anglia
Orientul Mijlociu	67,5	74,8	19,5	50,1
Orientul Îndepărtat (exclusiv Vietnam)	9,4	3,6	—	6,7
Asia de Sud	0,4	9,3	6,1	8,3
Africa	4,6	7,2	45,2	7,3
America Latină	6,8	4,5	10,6	27,5

SURSA : **Disarmament or Destruction**, S.I.P.R.I., 1975

O a doua tendință importantă o constituie înființarea unor industrii naționale de apărare în cîteva din țările lumii a treia, mai ales în cele care, din diferite motive, se tem de o discontinuitate în importurile lor normale de arme. În timp ce în 1960 nu exista practic nici o producție de arme în lumea în curs de dezvoltare, registrul S.I.P.R.I. cu producători autorizați de arme importante cuprinde 18 țări din lumea a treia. Majoritatea acestora, și anume 14, posedă o capacitate proprie de proiectare și producție.

Implicațiile cheltuielilor militare mondiale în ceea ce privește resursele sînt enorme și trebuie trecute în revistă, fie chiar numai pe scurt.

După majoritatea evaluărilor obișnuite, aproximativ 50 milioane de oameni sînt angajați direct sau indirect în activități legate de scopuri militare — atît ca

[3] Anne Hessing Cahn, *Have Arms, Will Sell*, în *Bulletin of the Atomic Scientists*, aprilie 1975.

membri ai forțelor armate regulate și ai forțelor paramilitare, cît și ca angajați în ministerele și instituțiile apărării (4). O atenție specială trebuie acordată faptului că aproape jumătate de milion de *oameni de știință și ingineri* — aproape *jumătate* din forța mondială științifică și tehnică — își dedică talentele și cunoștințele cercetării și dezvoltării militare, la un preț între 20 și 25 miliarde de dolari anual. Aceste sume reprezintă 40% din totalul cheltuielilor de cercetare și dezvoltare, publice și particulare. Sau, cu alte cuvinte : partea civilă a economiei mondiale, cuprinzînd dezvoltarea economică și socială — 94% din P.N.B. al lumii — utilizează numai 60% din talentele științifice și tehnice ale lumii pentru satisfacerea nevoilor umane pașnice, în timp ce sectorul militar — căruia îi corespund 6% din P.N.B. al lumii — dirijează 40% din aceste talente pentru îmbunătățirea armelor existente și pentru elaborarea unor arme noi. Acesta este rezultatul realizării unor arme din ce în ce mai sofisticate, după cum o dovedește faptul că țările cu industrii militare dezvoltate folosesc pentru cercetarea, dezvoltarea și producerea de echipament militar un procent considerabil mai mare din forța de muncă, și cu atît mai mult din oamenii de știință și ingineri, decît procentul de cheltuieli militare din P.N.B. (5).

Cheltuielile militare reprezintă, în proporții diferite, utilizarea unei game largi de *materii prime* în scopuri militare. Unele dintre aceste resurse naturale vor deveni aproape sigur deficitare pe termen lung. Utilizarea lor permanentă în scopuri militare împiedică deja utilizarea lor pentru satisfacerea unor nevoi civile stringente. Un raport al O.N.U. publicat în 1972 a trecut în revistă consumul anumitor materii prime în scopuri militare în Statele Unite, în anul 1970. Procentele din consumul total pentru fiecare materie primă sînt prezentate în tabelul 2.

---

[4] Vezi, de exemplu, *Economic and Social Consequences of the Arms Race and of Military Expenditure*, Națiunile Unite, 1972.

[5] *Idem.*

TABELUL 2

Consumul unor materii prime în scopuri militare în Statele Unite în 1970

Materia primă	Procentul folosit în scopuri militare	Materia primă	Procentul folosit în scopuri militare
Bauxită	14,0	Cositor	8,8
Cupru	13,7	Crom	7,6
Plumb	11,3	Fier	7,5
Zinc	11,0	Mangan	7,5
Nichel	9,7	Petrol	4,8
Molibden	9,3		

SURSA : Disarmament and Development, raportul Grupului de Experţi, Naţiunile Unite, 1972.

Celălalt raport O.N.U. din 1972, la care ne-am referit anterior, prezintă ca evident faptul că nivelul actual al importurilor de arme şi al producţiei de armament în lumea a treia constituie o piedică pentru urmărirea obiectivelor creşterii şi dezvoltării economice. Aşa cum s-a arătat mai înainte, din 1972 cheltuielile militare — şi ca o consecinţă directă utilizarea militară a resurselor deficitare — au crescut vertiginos, sporind prin aceasta devierea acestora de la utilizarea civilă.

Pînă aici ne-am referit la armament şi la cheltuielile de înarmare în general. Totuşi, este evident că trebuie acordată o atenţie specială existenţei unui arsenal *nuclear* imens şi în continuă creştere. Începînd cu zorii erei nucleare, din vara anului 1945, omenirea s-a aflat sub ameninţarea constantă, gravă şi în creştere a exterminării nucleare. Statele care posedă arme nucleare nu au găsit nici voinţa şi nici capacitatea de a neutraliza armele nucleare şi de a renunţa la utilizarea capacităţii nucleare în scopuri militare. Ele nu au reuşit să ajungă măcar la un acord de interzicere generală a tuturor experienţelor cu arme nucleare.

Incredibila putere de distrugere acumulată, cu o *capacitate de „supraucidere"* de cîteva ori mai mare decît actuala populaţie a lumii, există într-o mare varietate de forme, care sînt continuu îmbunătăţite

prin cercetări şi dezvoltări complexe şi costisitoare. Arsenalul nuclear este compus din aşa-numitele arme strategice şi aşa-numitele arme tactice. Capacităţii strategice i s-a acordat cea mai mare atenţie şi ea formează subiectul principal al actualelor tratative bilaterale dintre supraputeri cu privire la limitarea armelor nucleare. Armele nucleare tactice s-au bucurat de mult mai puţină atenţie, situaţie care, ţinînd cont de incredibila lor capacitate distructivă, trebuie să fie urgent remediată. Numai în Europa continentală, S.U.A. şi U.R.S.S. au desfăşurat 10 500 (7 000+ 3 500) arme nucleare tactice. Dacă ar fi vreodată utilizate, rezultatul ar fi distrugerea continentului european şi sfîrşitul civilizaţiei europene aşa cum o cunoaştem noi ; strategii militari sînt cu toţii de acord că ar fi imposibil să se împiedice escaladarea nucleară dacă s-ar folosi arme nucleare de orice fel. Bineînţeles că aceeaşi ameninţare există în toate celelalte părţi ale lumii unde statele posesoare de arme nucleare şi-au desfăşurat resursele lor „supraucigătoare".

9.3 Perspectivele reducerii armamentului

Tot ceea ce s-a spus în legătură cu cursa înarmărilor şi implicaţiile ei în ceea ce priveşte utilizarea resurselor umane şi materiale în scopuri negative şi distructive are o influenţă directă asupra posibilităţilor acestei generaţii de a *remedia erorile trecute şi prezente*, de a renunţa la utilizarea inumană a resurselor noastre comune, stare de lucruri determinată de dominaţia puterii şi avînd ca rezultat inechităţi, nedreptăţi, suferinţe umane grave şi teama permanentă de distrugere.

În situaţia actuală de dominaţie a marilor puteri prin forţa militară există totdeauna sub formă implicită primejdia unui nou război mondial, cu deznodămîntul său prea evident.

Actuala situaţie în domeniul armamentului este incompatibilă cu realizarea unei noi ordini internaţio-

nale și trebuie făcute toate eforturile posibile pentru a schimba desfășurarea actuală și cea probabilă a evenimentelor. În primul rînd, trebuie obținute rezultate mai substanțiale de pe urma negocierilor pentru limitarea armamentului.

Rezultatele obținute la *negocierile de dezarmare* multilaterale și bilaterale sînt departe de a fi impresionante. Negocierile multilaterale s-au desfășurat în forma actuală din 1962, întîi prin ceea ce s-a numit Conferința celor 18 Națiuni pentru Dezarmare, convocată de S.U.A. și U.R.S.S. sub auspiciile Națiunile Unite, transformată mai tîrziu în Conferința Comitetului pentru Dezarmare (C.C.D), cu o componență de 31 de state (deși Franța nu a participat niciodată, reducînd-o la 30). În diferite forme, inclusiv tratativele bilaterale și întîlnirile la nivel înalt, S.U.A. și U.R.S.S. au continuat dialogul cu privire la dezarmare. Acest dialog a avut loc fără participarea altor state. Acestea nu au putut face mai nimic, trebuind să aștepte rezultatele — rezultate care bineînțeles au implicații mondiale.

O listă a realizărilor importante multilaterale și bilaterale obținute de-a lungul unor ani de negocieri de dezarmare greoaie începînd cu 1960 ar cuprinde următoarele :

A *Acorduri multilaterale*

1 Tratatul antarctic, interzicînd orice măsură de natură militară în Antarctica, 1961.
2 Tratatul de interzicere a experiențelor cu arme nucleare în atmosferă, în spațiul cosmic și sub apă (Tratatul de Interzicere Parțială a Experiențelor), 1963.
3 Tratatul cu privire la principiile care guvernează activitățile statelor, de explorare și folosire a spațiului cosmic, inclusiv Luna și celelalte corpuri cerești (Tratatul Spațiului Cosmic), 1967.
4 Tratatul pentru interzicerea armelor nucleare în America Latină (Tratatul de la Tlatelolco), semnat în 1967.
5 Tratatul de neproliferare a armelor nucleare (Tratatul de Neproliferare — N.P.T.), 1970.

6 Tratatul de interzicere a amplasării de arme nucleare şi alte arme de distrugere în masă pe fundul mărilor şi oceanelor şi în subsolul acestora (Tratatul cu privire la Fundul Mărilor), 1972.
7 Convenţia cu privire la interzicerea creării, producerii şi stocării de arme bacteriologice (biologice) şi toxice şi cu privire la distrugerea acestora (Convenţia cu privire la Războiul Bacteriologic), 1975.

B *Acorduri bilaterale între S.U.A. şi U.R.S.S.*

1 Acordul cu privire la măsurile de reducere a riscului izbucnirii unui război nuclear între S.U.A. şi U.R.S.S. (Acordul cu privire la Accidentele Nucleare), 1971.
2 Tratatul de limitare a sistemelor de rachete antibalistice (Tratatul S.A.L.T. A.B.M.). 1972.
3 Acordul provizoriu cu privire la anumite măsuri de limitare a armelor strategice ofensive (Acordul Provizoriu S.A.L.T.), 1972.
4 Acordul de prevenire a războiului nuclear, 1973.
5 Protocolul la Tratatul de limitare a sistemelor de rachete antibalistice (Tratatul S.A.L.T. A.B.M.), semnat în 1974.
6 Tratatul de limitare a experienţelor subterane cu arme nucleare (Tratatul de Interzicere Limitată a Experienţelor), semnat în 1974.

Punctul de vedere unanim în cadrul comunităţii pentru dezarmare este că lista este departe de a fi impresionantă. Eforturile trebuie să continue în spiritul unei evaluări realiste a situaţiei şi fără pesimism.

Problema unui posibil acord pentru *reducerea cheltuielilor militare,* ca un pas către dezarmare, este înscrisă din cînd în cînd pe ordinea de zi a dezbaterilor referitoare la controlul internaţional asupra armamentelor. Uniunea Sovietică a sugerat în 1973 introducerea pe ordinea de zi a celei de-a XXVIII-a sesiuni a Adunării Generale a Naţiunilor Unite a următorului subiect: „Reducerea bugetelor militare ale statelor membre permanente ale Consiliului de Securitate cu 10% şi folosirea unei părţi din fondurile

economisite astfel pentru ajutorarea țărilor în curs de dezvoltare". Ulterior Adunarea Generală a cerut Secretarului General ca, asistat de un grup de experți, să pregătească un raport cu privire la această posibilitate ; trebuiau avute în vedere nu numai țările membre ale Consiliului de Securitate, ci și alte state cu un potențial economic și militar important. Acest raport a fost prezentat celei de-a XXIX-a sesiuni a Adunării Generale din 1974, care a invitat guvernele să comunice Secretarului General punctele lor de vedere și propunerile cu privire la conținutul raportului pînă la 30 iunie 1975. Fapt încurajator, Biroul de Coordonare al țărilor nealiniate, întrunit în martie 1975 la Havana, Cuba, a declarat în legătură cu acest subiect : „În contextul crizei economice, eforturile de a reduce cheltuielile enorme de înarmare și de a utiliza majoritatea resurselor economisite astfel pentru ajutorarea țărilor în curs de dezvoltare au căpătat o nouă importanță". Această idee a fost reluată la întîlnirea miniștrilor de externe ai țărilor nealiniate de la Lima, în august 1975, cînd, în declarația lor finală, miniștrii de externe au subliniat necesitatea urgentă de a transforma resursele folosite pentru armament în resurse pentru dezvoltarea economică și socială. Ei au propus ca, dacă propusa Conferință Mondială pentru Dezarmare nu se va dovedi realizabilă, să se convoace o sesiune specială a Adunării Generale a Națiunilor Unite care să se ocupe de problema dezarmării.

Așa cum s-a subliniat anterior, modul în care sînt interpretate interesele securității naționale dictează în mod evident mărimea bugetelor militare. În prezent, interesele sînt înțelese într-un mod care, pentru salvgardarea lor, reclamă angajarea unor importante resurse umane și materiale. Cu toate acestea, dezbaterile internaționale cu privire la armament au dus la consensuri largi asupra ideii că interesele securității naționale pot fi apărate în mod realist prin *niveluri de înarmare considerabil mai mici* decît cele actuale. O dovadă în sprijinul acestui argument, la care ne-am referit deja, este că un număr din ce în ce mai mare de state, inclusiv marile puteri, au ajuns la concluzia că creșterea rapidă a cheltuielilor din cauza progreselor rapide ale tehnologiei militare con-

stituie o presiune serioasă asupra economiilor lor. Aceasta sugerează că o reducere a cheltuielilor de înarmare nu trebuie în nici un caz să primejduiască securitatea națională. Economiile care ar rezulta nu numai că ar fi în folosul economiilor națiunilor implicate, dar ar putea da noi dimensiuni eforturilor cooperative de dezvoltare.

Economiștii specializați în analiza bugetelor militare par să fi căzut de acord asupra unor avantaje ale reducerii cheltuielilor militare ca mijloc de abordare a dezarmării. După ei, limitarea resurselor momentan destinate scopurilor militare conține un element de elasticitate și spirit practic care ar putea să fie atractiv pentru guverne, permițîndu-le, în unele limite, o anumită libertate de acțiune. Pe de altă parte, pentru a contrabalansa efectele negative pe care le-ar avea asupra altor state această libertate de acțiune, acești economiști consideră de o importanță decisivă să se îmbine acordurile de reducere a cheltuielilor militare cu măsuri care să vizeze limitarea sistemelor de arme. Deosebit de importante sînt în acest caz armele de distrugere în masă și sistemele ofensive, de pildă armele nucleare și armele biologice și chimice.

Nimeni nu trebuie să fie surprins că *dezarmare nucleară* a fost pe ordinea de zi și i s-a acordat ce mai înaltă prioritate în cadrul eforturilor de dezarmare de la începutul anilor '60. Așa cum s-a arătat mai sus, realizările de pînă acum, avînd în vedere cele cîteva acorduri limitate, sînt complet nesatisfăcătoare, dat fiind că ele nu implică nici o reducere a stocului îngrozitor al arsenalului nuclear.

Viitorul întregului regim de neproliferare, așa cum este conceput în Tratatul de Neproliferare, poate fi serios periclitat dacă statele posesoare de arme nucleare nu manifestă voința și capacitatea de dezarmare cerute insistent la Conferința de revizuire a acestui tratat, ținută în mai 1975. În Declarația Finală adoptată de Conferință se spune :

„Conferința face apel la statele posesoare de arme nucleare participante la negocierile de limitare a armelor strategice să se străduiască să încheie cît mai devreme posibil noul acord preconizat de conducătorii acestor țări în noiembrie 1974.

Conferința așteaptă cu nerăbdare începerea unor negocieri pentru realizarea unor noi limitări și reduceri semnificative a sistemelor lor de arme nucleare, cît mai curînd după încheierea acordului".

Această poziție are o importanță deosebită, dacă se ține cont de faptul că comunitatea mondială se află în fața perspectivei unei creșteri considerabile a capacității de a efectua explozii nucleare, ca rezultat al dezvoltării actuale în multe țări a programelor cu privire la energia nucleară, dezvoltare care ar putea periclita serios ideologia neproliferării nucleare. După părerea unor experți, aproximativ 35 de state ar putea să dezvolte în decurs de zece ani capacitatea necesară de a exploda un dispozitiv nuclear — pentru scopuri pașnice și pentru scopuri militare — ca un efect secundar al programelor lor cu privire la energia nucleară. Acest fapt are bineînțeles tot felul de consecințe pentru lupta omenirii pentru supraviețuire. Trebuie de asemenea citată opinia a cinci experți care au participat în toamna anului 1975 la un seminar organizat de Harvard/M.I.T. în problema controlului armamentului și care apreciau că izbucnirea unui război nuclear pare probabilă înainte de sfîrșitul secolului.

Extinderea capacității de a efectua explozii nucleare trebuie să fie supusă unei atenții crescînde în întreaga lume, deoarece ea va avea ca rezultat apariția unor stocuri din ce în ce mai mari de plutoniu, care implică și creșterea nevoii de a transporta acest material. Aceasta va mări, în mod periculos, posibilitățile deschise unor grupuri și indivizi criminali de a obține plutoniu pe care ar putea să-l folosească pentru sabotaj și șantaj. Cunoștințele tehnice necesare pentru fabricarea unui dispozitiv nuclear rudimentar devin din ce în ce mai ușor de obținut. Foarte multe din celelalte materiale necesare pot fi găsite într-un laborator școlar de chimie.

Ca rezultat al Conferinței de revizuire se speră că, prin propunerile de întrunire a unei a doua Conferințe de revizuire în 1980 și de includere pe ordinea de zi a Adunării Generale în 1976 și 1978 a unei treceri în revistă a concluziilor primei Conferințe de revizuire, comunitatea mondială nucleară va fi capabilă să men-

ţină treaz elementul dinamic atît de necesar pentru eforturile de *asigurare a succesului neproliferării şi dezarmării nucleare.*

În ciuda ororilor unui posibil război nuclear, trebuie să fim conştienţi de *evoluţiile armamentului convenţional* din ultimii ani, evoluţii care au dus la apariţia unor arme cu acţiune nediscriminatorie. Acestea au fost testate recent pe cîmpul de luptă, pe populaţiile civile şi pe mediul înconjurător şi sînt numite pe drept cuvînt „arme ale teroarei", iar folosirea lor trebuie să fie oficial condamnată şi interzisă.

9.4 Cîteva cauze ale stagnării actuale a negocierilor de dezarmare

Deşi, în principiu, ar fi dificil să se facă o listă exhaustivă a cauzelor actualei situaţii nesatisfăcătoare a negocierilor de dezarmare — de exemplu, crizele politice curente din diferite părţi ale lumii se pretează cu greu evaluării corecte a impactului lor asupra nivelurilor înarmării — unele cauze mai importante pot fi enumerate :

(I) Dezvoltarea tehnică în domeniul armamentului pare să aibă o viaţă proprie şi să urmeze propriile ei legi, ca şi cum ar fi dirijată de „forţe nevăzute". Aceasta dă naştere unor noi doctrine şi strategii militare, care cel mai adesea au ca rezultat ridicarea unor noi obstacole în calea unei dezarmări reale.

(II) Instituţiile militare — sau ceea ce este uneori numit complexul militar-industrial — par să exercite presiuni considerabile asupra autorităţilor politice şi formează un obstacol în calea concesiilor care ar putea duce la dezarmare.

(III) Secretele excesive cu privire la nivelurile actuale şi la tipul cheltuielilor de înarmare, la calitatea şi capacitatea diferitelor tipuri de arme, par să creeze o atmosferă de teamă şi neîncredere reciprocă, ducînd la contramăsuri probabil inutile şi la o cursă de înarmare în spirală.

(IV) Noile arme şi/sau noile sisteme de arme par a fi introduse în tratativele de dezarmare ca „subiecte de tocmeală" ; dacă momentan nu se obţin rezultate, aceste

arme și/sau sisteme de arme sînt dezvoltate în continuare și în cele din urmă chiar desfășurate, ducînd la niveluri superioare ale cursei înarmărilor.

(V) Conceptul de securitate națională pare — în anul 31 al erei nucleare — să mai fie echivalat cu securitatea militară, concept ce pierde treptat din credit odată cu fiecare etapă de proliferare nucleară pe orizontală și pe verticală.

(VI) Puterea și capacitatea militară și în particular posedarea unei capacități nucleare mai par să confere prestigiu și stimă națiunilor, în acest sens putîndu-se da diferite exemple.

Acești factori — cu caracter material și nematerial — trebuie examinați cu grijă și evaluați ca parte a unor eforturi continue de dezarmare.

9.5 Țelurile finale ale dezarmării

Țelurile finale ale eforturilor de dezarmare trebuie să fie :

(I) înlăturarea amenințării cu războaie viitoare nimicitoare și chiar — în cel mai rău caz — cu distrugerea civilizației umane așa cum o cunoaștem ; și

(II) realocarea resurselor utilizate în prezent în scopuri militare pentru scopuri pașnice, constructive și de dezvoltare, în spiritul solidarității internaționale.

Faptul că deceniul opt a fost proclamat atît *Deceniul Dezarmării* cît și *Deceniul al II-lea de Dezvoltare* asigură legătura necesară între aceste două scopuri. Implicațiile reale ale acestei legături au fost examinate de Grupul de Experți la care ne-am referit anterior, grup convocat de Secretarul General al O.N.U. în 1971 și condus de Alva Myrdal. Raportul său are o importanță excepțională pentru revizuirea și evaluarea obiectivelor Deceniului al II-lea de Dezvoltare și pentru eforturile de stabilire a unei Noi Ordini Economice Internaționale.

Pe baza unor prime calcule, grupul a raportat că o reducere generală cu 20% a cheltuielilor militare ar putea contribui nu numai la satisfacerea nevoilor economice urgente atît ale țărilor dezvoltate, cît și ale

celor în curs de dezvoltare, dar și la reducerea decalajelor economice dintre cele două grupuri, dacă ajutorul de dezvoltare ar crește în aceeași proporție sau ceva mai mult. În plus, grupul consideră că foarte multe din resursele eliberate prin dezarmare, totală sau parțială, vor fi ușor transferabile în alte scopuri — de exemplu, forță de muncă, hrană, îmbrăcăminte, transport, combustibili și produse ale siderurgiei, metalurgiei și construcțiilor de mașini. Conform unei analize făcute economiei Statelor Unite, numărul întreprinderilor care ar putea să sufere efectele negative ale transferării în alte scopuri a unor resurse absorbite în prezent de cheltuielile militare ar fi mai mic dacă reorientarea ar viza intenționat creșterea nivelului de asistență către lumea a treia, decît dacă reorientarea ar urmări creșterea consumului personal intern.

Importanța acordată de grup *transferului de resurse umane calificate de la scopurile militare la cele pașnice* este subliniată și de răspunsul dat de guvernul suedez în iunie 1975 Secretarului General O.N.U., în legătură cu raportul grupului de experți referitor la reducerea bugetelor militare, raport la care ne-am referit mai înainte. Un punct crucial al activităților de înarmare în actuala eră tehnologică, din ce în ce mai specializată și mai izolată de nevoile societății civile, îl constituie alocarea de resurse pentru cercetare și dezvoltare. Reducerile făcute în acest domeniu ar constitui piedici pe termen lung în calea înzestrărilor militare.

Rezultă deci că pentru atingerea celor două scopuri enunțate anterior, eforturile trebuie concentrate în direcția minimizării alocațiilor pentru cercetarea și dezvoltarea militară, împiedicîndu-se astfel noi progrese tehnologice în aceste domenii. În spiritul raportului grupului de experți conduși de Myrdal, aceste eforturi trebuie urmărite în deplină cunoștință a efectelor pe care le au asupra dezarmării. În legătură cu aceasta, un rol important poate fi jucat de comunitatea științifică internațională. Trebuie încurajată lansarea fără întîrziere a unui apel energic care să vizeze sprijinirea de către oamenii de știință din întreaga

lume a eforturilor de dedicare a competențelor și capacităților scopurilor pașnice și constructive, opuse scopurilor militare și distructive.

O cerere veche a celor ce doresc dezarmarea și sînt îngroziți de profiturile realizate de companiile particulare din industria de armament a fost *naționalizarea acestei industrii* sau a unor părți ale ei. În cîteva țări, această naționalizare a avut loc. Cu toate acestea, este îndoielnic că o astfel de măsură, prin eliminarea factorului profit din producția de armament, ar putea încetini cursa inarmărilor și în particular comerțul cu arme. S-ar putea argumenta că guvernele din foarte multe țări au deja o influență considerabilă, în unele cazuri chiar decisivă, asupra exportului de armament ; aceste țări includ unii dintre cei mai mari negustori de arme. De aici se pot trage două concluzii : că chiar și guvernele urmăresc profituri cînd încheie tranzacții în domeniul armamentului, cum ar fi îmbunătățirea balanței de plăți și că, pe lîngă aceste considerații, alianțele politico-militare și/sau interesele politico-militare dirijează într-o mare măsură fluxul mondial de arme. Naționalizarea industriilor legate de armament nu ar modifica semnificativ această situație sinistră.

Rezultatele în ceea ce privește eforturile de dezarmare au fost, așa cum s-a repetat adesea, înșelătoare și puțin impresionante. Necesitatea sprijinirii eforturilor de dezarmare de către majoritatea oamenilor este foarte presantă. O opinie publică informată și unită ar putea avea o importanță decisivă pentru un nou avînt și conținut al negocierilor de dezarmare Din ce în ce mai mulți experți în probleme de dezarmare sînt de părere că măsurile de dezarmare parțială urmărite pînă în prezent au ajutat la împingerea competiției înarmărilor în direcții noi și mai virulente și că singura cale de ieșire poate fi găsită printr-o abordare cuprinzătoare (6). Dacă angajarea specialiștilor militari în discutarea detaliilor tehnice s-a dovedit inutilă, poate că mai mult succes ar avea discutarea

---

[6] Bernard T. Feld, *The Charade of Piecemeal Arms Limitation*, în *Bulletin of the Atomic Scientists*, ianuarie 1975.

chestiunilor de principiu, a chestiunilor de economie, de etică şi, mai simplu, a problemei supravieţuirii (7).

Într-adevăr, în problema dezarmării sînt implicate chestiuni de principiu. Deoarece viitorul omenirii este legat inextricabil de necesitatea unor schimbări dramatice în conducerea lumii, dezarmarea trebuie inclusă ca o *parte integrală* şi importantă a *problemei globale a supravieţuirii*, adică a noii ordini internaţionale.

O lărgire a definiţiei securităţii naţionale pentru a cuprinde şi progresul în domeniile social, economic şi cultural pare să fie singurul mod de a depăşi punctul mort în care se află dezarmarea. Aşa cum a subliniat Miriam Camps (8), chiar într-o sferă tradiţională a politicii la nivel înalt cum este securitatea începem să fim conştienţi de noile interdependenţe şi de noile sarcini ce necesită acţiuni internaţionale. Totuşi nici un conducător politic nu a iniţiat pînă în prezent o dezbatere cu privire la relaţiile dintre securitate şi resursele militare în era nucleară, deşi aceasta are deja 30 de ani. Camps îl citează pe Leonard Beaton, care în lucrarea apărută postum „Reforma Puterii" (9) dezvoltă o teză potrivit căreia nu ar trebui să existe nici o concurenţă între interesele securităţii internaţionale şi cele ale securităţii naţionale şi militează pentru o abordare pas cu pas a creării unui sistem internaţional care să ia cunoştinţă de existenţa şi scopurile tuturor tipurilor de forţe militare, pentru a se ajunge în cele din urmă la crearea unei capacităţi de administrare şi control.

Între timp, trebuie adresate o serie de *cereri concrete* conducătorilor politici ai lumii. Întîi, negocierile multilaterale şi bilaterale de limitare a înarmărilor trebuie să producă rezultate mai decisive decît pînă în prezent. Trebuie făcute eforturi mari pentru ca la negocierile multilaterale de dezarmare să participe toate marile puteri, membre permanente în Consiliul de Securitate

---

[7] *Idem.*

[8] Miriam Camps, *The Management of Interdependence, a Preliminary View*, Council on Foreign Relations, 1974.

[9] Leonard Beaton, *The Reform of Power*, Chalto and Wirdus, Londra, 1972.

al O.N.U. Eforturile pe care le fac în prezent Națiunile Unite pentru examinarea probabilităților unei reduceri a bugetelor militare ale statelor cu un potențial economic și militar important trebuie continuate de urgență. Se recomandă stabilirea unei etapizări a reducerilor succesive ale bugetelor militare ale acestor state și transferul simultan și efectiv al resurselor eliberate astfel către utilizări civile, inclusiv pentru scopuri de dezvoltare. De asemenea, se recomandă ca țările lumii a treia să ia măsuri serioase pentru inversarea tendinței reflectate în cifrele bugetelor lor militare citate anterior. O atenție specială trebuie acordată în continuare atît eforturilor de limitare a proliferării pe orizontală și pe verticală a armelor nucleare și a capacității de a efectua explozii nucleare, cît și eforturilor de întărire și extindere a măsurilor de siguranță în legătură cu facilitățile nucleare și în legătură cu utilizarea, transportul și depozitarea materialelor nucleare, cu scopul de a preveni furturi sau devieri de la scopurile civile. Pînă în prezent, foarte puține țări și-au anunțat sprijinul și contribuția pentru o Forță de Pace O.N.U. permanentă. Trebuie făcute toate eforturile pentru înființarea unei astfel de forțe, ca un mijloc pentru menținerea păcii.

Importanța crescîndă ce se acordă tratativelor bilaterale de dezarmare, în raport cu negocierile multilaterale, este de rău augur. Astfel, națiunile și oamenii din întreaga lume, al căror viitor depinde de rezultatele acestor tratative, au fost lipsiți de orice posibilitate de a influența rezultatele lor. Este necesară găsirea urgentă a unor căi și mijloace de întărire a eficienței *eforturilor multilaterale de dezarmare*. De aceea, hotărîrea celei de-a XXX-a sesiuni a Adunării Generale a O.N.U. de a înființa un comitet ad-hoc pentru revizuirea rolului O.N.U. în problemele dezarmării, cu scopul de a prezenta celei de-a XXXI-a sesiuni a Adunării Generale recomandările și propunerile de întărire a acestui rol, este binevenită. Obiectivul acestui comitet pare a fi pe linia punctelor de vedere și sugestiilor lui Miriam Camps și Leonard Beaton, citate anterior. În acest context, pare a fi necesară înființarea, în cadrul Națiunilor Unite, a unei *Agenții*

Mondiale pentru Dezarmare, învestită cu responsabilitatea de a supraveghea traducerea treptată în viață a dezarmării, prin acorduri care să urmărească o reducere generală autentică a bugetelor militare, mai ales a acelora pentru arme nucleare.

Anexa 10

ADMINISTRAREA OCEANELOR
de Elisabeth Mann Borgese și Arvid Pardo

10.1 **Importanța generală a oceanelor**

Ordinea juridică tradițională referitoare la oceane este erodată rapid de dezvoltările tehnologice și politice și trebuie înlocuită cu o ordine de drept nouă, pentru a evita escaladarea tensiunilor, epuizarea resurselor vii și deteriorarea serioasă a mediului. Există mulți factori care fac ca această schimbare să constituie un imperativ. Printre factorii de bază se numără explozia populației, care creează o cerere de cantități tot mai mari de hrană și apă, ca și intensificarea la scară mondială a industrializării, care va consuma cantități enorme și tot mai mari de apă, materii prime și energie și care constituie deja o cauză majoră a degradării mediului înconjurător. În termenii cei mai largi, actuala transformare a ordinii internaționale în ceea ce privește oceanele trebuie considerată în contextul unei duble revoluții care zguduie întreaga ordine existentă în cea de-a doua jumătate a acestui secol. Componentele sale sînt : schimbarea structurii relațiilor internaționale datorită intrării *națiunilor noi* în afacerile mondiale și *revoluția tehnologică* care depășește limitele statului național tradițional și transformă conceptele tradiționale de suveranitate și proprietate.

Pînă în prezent, omul a folosit intens doar cu puțin peste jumătate din suprafața uscatului. Există o slabă speranță că această porțiune a globului poate să

furnizeze — chiar pînă la sfîrșitul acestui secol — toată apa, toată hrana și toate materiile prime necesare. Ca urmare, există un puternic stimulent de a utiliza tot mai intens acele zone ale planetei noastre care au fost considerate mai înainte fie lipsite de valoare, fie inaccesibile unei activități economice susținute. *Spațiul oceanic* este de departe regiunea cea mai mare și mai valoroasă a planetei noastre care își așteaptă încă deplina utilizare. Tehnologia furnizează mijloacele pentru a pătrunde, utiliza și exploata spațiul oceanic în toate dimensiunile sale.

Spațiul oceanic acoperă mai mult de două treimi din planeta noastră. El cuprinde suprafața mărilor, stratul de apă, fundul mărilor și subsolul său. Fundul mării are toate caracteristicile uscatului : munți, șesuri și văi, o floră și o faună variate și resurse minerale.

Spațiul oceanic are o importanță vitală din următoarele motive :

(I) conține mai mult de 95% din apa planetei, probabil mai multe hidrocarburi și, cu siguranță, cantități mult mai mari de minerale solide într-o gamă largă decît se găsesc pe uscat ; conține de asemenea vaste resurse vii care pot aduce o contribuție considerabil mai mare în aprovizionarea lumii cu hrană decît în prezent. Unele dintre aceste resurse, cum sînt krilul și plantele marine, sînt încă practic neexploatate ;

(II) constituie o imensă sursă potențială de energie care așteaptă să fie exploatată ;

(III) nu constituie doar ultima și cea mai mare rezervă de resurse a planetei noastre, ci, de asemenea, oferă spațiu pentru activități variate desfășurate în prezent pe uscat și constituie un mediu esențial pentru sporirea cunoștințelor despre planeta noastră, pentru comerțul internațional și pentru menținerea securității naționale, așa cum este ea înțeleasă astăzi ;

(IV) este de o importanță fundamentală pentru climă și, într-adevăr, pentru viața pe Pămînt și constituie ultimul bazin de deversare pentru cantitățile uriașe, tot mai mari și mai toxice, de deșeuri produse de societatea noastră industrială în expansiune.

Deoarece maniera în care va fi utilizat și exploatat spațiul oceanic influențează interesele naționale ale fiecărei națiuni din lume, el are o importanță vitală în crearea oricărei ordini internaționale noi.

10.2 Dreptul tradițional al mării și tendințele actuale

10.2.1 *Suveranitatea și libertatea în spațiul oceanic.* În ultimele trei secole, dreptul mării a fost guvernat de principiile gemene ale suveranității și libertății. Suveranitatea statului riveran, limitată doar de doctrina trecerii inofensive, era recunoscută într-o fîșie îngustă de mare limitrofă coastei, numită mare teritorială. Dincolo de apele teritoriale se întindea largul mării unde, teoretic, domnea libertatea, subordonată doar respectării rezonabile a intereselor altor state în exercitarea aceleiași libertăți.

Principiul suveranității era, și este, bazat pe natura comunității internaționale, compusă din state suverane, și pe securitatea și nevoile economice ale statelor riverane *în condițiile tehnologice de acum trei secole.*

Principiul libertății mărilor se baza în mod explicit pe presupunerea că resursele vii ale mărilor sînt inepuizabile și că oceanele sînt suficient de întinse pentru a face față tuturor utilizărilor de navigație fără a fi nevoie de o reglementare. Implicit se presupunea că omul n-ar putea deteriora serios calitatea mediului marin și că oceanele sînt atît de vaste, iar utilizările lor atît de limitate, încît conflictele serioase privind utilizarea lor ar fi imposibile.

Este evident că presupunerile pe care se bazează principiul libertății mărilor sînt, în cel mai bun caz, perimate. Contaminarea vizibilă a unor zone ale mării a stîrnit îngrijorare și necesită adoptarea unor măsuri de control al *poluării marine*, măsuri care nu pot fi eficiente în condițiile vechiului principiu al libertății mărilor. În prezent știm că resursele vii ale mării nu sînt nelimitate și că ele pot fi epuizate ; sînt necesare măsuri eficace de *conservare și administrare*, însă acestea nu pot fi traduse în viață în condițiile

menținerii conceptului vechi de libertate a mărilor. Exploatarea intensificată a *hidrocarburilor* și în curînd a mineralelor *solide*, ca și multe din noile utilizări ale spațiului oceanic — de la porturi în larg, la rezervoare de depozitare a petrolului în larg — necesită exercitarea unei autorități recunoscute pentru protejarea investițiilor, controlul poluării marine, reconcilierea utilizărilor la concurență a unor zone tot mai mari ale mărilor și facilitarea participării echitabile a țărilor mai puțin dezvoltate. Mai mult, apariția unor tehnologii tot mai complicate, care în mod potențial ar putea schimba starea naturală a mediului marin pe mari suprafețe, ridică probleme politice fundamentale care nu pot fi soluționate în condițiile vechiului principiu al libertății mărilor.

Extinderea și diversificarea treptată a activităților omului în mediul marin implică o extindere a intereselor statelor riverane și a fost însoțită de o extindere progresivă a jurisdicției statului riveran. Astfel, Convențiile de la Geneva din 1958 asupra Dreptului Mării, în afară de codificarea unor domenii majore ale dreptului cutumiar, au recunoscut interesele tot mai mari ale statelor riverane, conferind o recunoaștere internațională conceptului de *linii de bază drepte*, conceptului de *zonă contiguă* și conceptului de *platformă continentală legală* în care statul riveran își exercită drepturile suverane în scopul explorării și exploatării resurselor. De asemenea, au fost recunoscute interesele speciale ale statului riveran în menținerea productivității resurselor vii ale mării în zonele de larg adiacente mării teritoriale. Totuși, nu au fost clar definite nici drepturile și obligațiile statelor în aceste zone și nici limitele lor (în afară de limitele zonei contigue). Mai mult, revoluția utilizărilor date de noi spațiului oceanic, cauzată de progresul tehnologic, nu a fost anticipată. Și, cel mai important, a fost menținut principiul libertății mărilor

Revoluția utilizărilor date de noi spațiului oceanic progresează într-un ritm atît de rapid și implică atît de multe activități, încît nu există nici o perspectivă rațională ca procesul lent de negociere a tratatelor și acordurilor tehnice specifice să poată să reducă

suficient, în viitorul previzibil, efectele negative ale *abuzării de largul mărilor* și de resursele acestora, efecte care sînt o consecință inevitabilă a progresului tehnologic, a utilizării tot mai diverse și a exploatării tot mai intensive, într-o lume a statelor naționale concurente.

Astfel, datorită atît nevoii de resurse, cît și necesității de a evita consecințele nefavorabile ale activităților altor națiuni în vecinătatea generală a coastelor lor, statele riverane resimt presiunea crescîndă de a acționa *unilateral* și, în unele ocazii, *regional*, pentru a supune autorității lor zone din ce în ce mai mari din spațiul oceanic — proces facilitat de ambiguitățile și deficiențele Convențiilor de la Geneva din 1958. Există adesea și un alt motiv pentru extinderea jurisdicției maritime a statului riveran și acesta este dorința puternică de a egaliza posibilitățile de utilizare a oceanului, deoarece capacitatea de a folosi spațiul oceanic în mod liber și de a-i exploata resursele constituie un factor important al decalajului dintre țările maritime avansate din punct de vedere tehnologic și celelalte țări. Întrucît egalizarea posibilităților nu poate fi realizată în condițiile dreptului actual al mării, alternativa pentru statele maritime mai slabe este de a supune progresiv zone mai largi ale oceanelor propriei lor jurisdicții, încercînd astfel să restrîngă zona în care țările maritime avansate din punct de vedere tehnologic pot exploata în mod liber resursele oceanului. Dacă tendințele actuale continuă să fie necontrolate, există o serioasă posibilitate ca cea mai mare parte a spațiului oceanic să poată face obiectul unor revendicări naționale, uneori conflictuale.

Totuși, o împărțire a spațiului oceanic între statele riverane pe baza suveranității este o soluție tot atît de periculoasă și de perimată ca și menținerea libertății mărilor. Autoritatea națională se poate ocupa efectiv de utilizările oceanului legate de extracția resurselor minerale. Totuși, *fragmentarea spațiului oceanic* între peste 100 de suveranități diferite ar împiedica în realitate cu siguranță utilizările transnaționale vitale ale mediului marin, cum ar fi survolarea, navigația și cercetarea științifică. Desigur,

aceasta din urmă este o condiție preliminară esențială pentru administrarea rațională a resurselor și pentru dezvoltare. Administrarea cîtorva importante zone comerciale de pescuit ar fi foarte dificilă dacă spațiul oceanic ar fi împărțit între statele riverane pe baza suveranității, iar controlul efectiv al poluării marine ar fi aproape imposibil. Dar cel mai important lucru este că o împărțire a oceanelor — presupunînd realizabilitatea delimitării pașnice a zonelor aflate în jurisdicția statelor riverane — *ar agrava* sensibil *tensiunile din lume.* Aproximativ douăzeci de națiuni, în majoritate deja bogate, ar dobîndi cam două treimi din spațiul oceanic, exacerbînd prin aceasta marea inegalitate dintre state și pricinuind în mod potențial un grav prejudiciu economic țărilor dezavantajate din punct de vedere geografic.

În concluzie, în condițiile contemporane, ***nici suveranitatea, nici libertatea*** nu sînt corespunzătoare ca bază pentru un regim juridic echitabil viabil și rațional privind spațiul oceanic. Trebuie creată o nouă ordine juridică internațională, bazată pe un principiu nou care să limiteze atît suveranitatea, cît și libertatea, în interesul comun.

Aceasta trebuie să fie sarcina actualei Conferințe asupra Dreptului Mării, care a fost convocată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite pentru a dezbate toate problemele în legătură cu Dreptul Mării, în multiplele lor intercorelații. (U.N.G.A. Res. 3067, XXVIII). Pînă acum s-au ținut patru sesiuni (New York, 1973 ; Caracas, 1974 ; Geneva, 1975 ; New York, 1976).

10.2.2 *Textul Neoficial Unic de Negociere.* Sesiunea de la Geneva a Conferinței asupra Dreptului Mării s-a încheiat cu publicarea unui „Text Neoficial Unic de Negociere", prezentat în trei părți, la care a fost adăugată și o a patra parte, mai tîrziu, în 1975. Acest Text a servit ca bază de discuții în timpul celei de-a patra sesiuni, care a avut loc la New York între 15 martie și 7 mai 1976. La New York au fost introduse în Text schimbări importante, de la îmbunătățiri tehnice și redacționale pînă la transformări importante, dar nu pozitive în toate cazurile, ale concep-

telor de bază. În ciuda unui important progres al negocierilor către un consens în unele domenii, „Textul Neoficial Unic de Negociere Revizuit", în patru părți, publicat la încheierea sesiunii de la New York, are încă statutul de document „neoficial", redactat sub responsabilitatea exclusivă a președinților principalelor Comitete de lucru și a președintelui Conferinței.

Partea I a Textului Unic de Negociere tratează comportamentul statelor referitor la fundul mărilor și oceanelor și la subsolul acestora, în afara limitelor jurisdicției naționale, comportament bazat pe principiul că această parte a oceanelor constituie „un patrimoniu comun al omenirii" și că în această calitate trebuie rezervat scopurilor pașnice și utilizat — iar resursele sale exploatate — în beneficiul întregii omeniri. Apele de deasupra zonei internaționale a fundului mărilor păstrează statutul tradițional al largului mărilor. În scopul traducerii în viață a principiului patrimoniului comun, se propune înființarea unei agenții internaționale, numită Autoritatea Internațională pentru Fundul Mărilor, „prin care Statele Părți la Convenție vor administra zona". În timp ce, în principiu, Autoritatea reprezintă competența recunoscută cu privire la toate activitățile din zona internațională a fundului mărilor, structura propusă pentru ea este articulată în esență cu explorarea și exploatarea resurselor minerale, în special a nodulilor de mangan din zona abisală. Organele principale ale Autorității sînt : o adunare, un consiliu, un tribunal, o întreprindere și un secretariat.

Adunarea, conform Textului Revizuit, este „organul suprem al Autorității" și, ca atare, ea va avea „puterea de a stabili politicile generale care trebuie urmate de Autoritate privind orice probleme sau chestiuni din sfera de competență a Autorității, prin adoptarea de rezoluții și formularea de recomandări", în timp ce Consiliul format din 36 de membri, aleși de Adunare, parțial „în concordanță" cu principiul reprezentării geografice echitabile și parțial „avînd în vedere reprezentarea unor interese speciale", este conceput ca un organ executiv al Autorității, cu puterea „de a stabili politici specifice care trebuie urmate de Auto-

ritate privind orice probleme sau chestiuni din sfera de competență a Autorității și într-o manieră consistentă cu „politicile generale stabilite de Adunare". Consiliul este asistat de o Comisie de Planificare Economică, o Comisie Tehnică și o Comisie pentru Reguli și Reglementări. Tribunalului îi revine jurisdicția finală și obligatorie privind orice dispută legată de interpretarea sau aplicarea acestei părți a Convenției, orice dispută „legată de încheierea oricărui contract, de interpretarea sau aplicarea acestuia sau de altă activitate din zonă", privind probleme ale legalității măsurilor luate de orice organ al Consiliului sau Adunării sau orice violare a responsabilităților de către Secretarul General sau colectivul său. Tribunalul trebuie să emită de asemenea opinii cu caracter consultativ la cererea oricărui organ al Autorității. Sistemul Autorității de aplanare a disputelor este completat printr-o prevedere alternativă de judecare a disputelor de către „cabinete speciale", constînd din trei arbitri numiți de părțile aflate în dispută.

Mai multe Articole din Partea I a „Textului Unic de Negociere" conțin inovații interesante pentru practica curentă a organizațiilor internaționale, dar se propune crearea unei Întreprinderi care, „supusă directivelor de politică generală și controlului exercitat de Consiliu, va conduce direct activitățile din această zonă", fapt care ridică cele mai mari probleme — nesoluționate încă în mod corespunzător în text — și care deosebește în mod potențial propusa Autoritate de toate organizațiile internaționale din trecut și din prezent. Activitățile care trebuie întreprinse de Autoritate prin intermediul Intreprinderii sînt definite ca constînd din „toate activitățile de explorare și exploatare a resurselor din zonă". Dar, așa cum a explicat președintele primului Comitet în nota sa introductivă la textul revizuit, „aceasta nu înseamnă că alte activități nu vor fi guvernate de această parte a Convenției". Este pentru prima dată cînd unei organizații internaționale publice mondiale îi revine responsabilitatea administrării unor resurse și acest lucru reprezintă un progres, chiar dacă importanța exploatării miniere a nodulilor de mangan în afara jurisdicției naționale va fi probabil relativ mică și

dacă Intreprinderea, care va trebui să fie finanțată de către state prin contribuții voluntare și prin acordarea de împrumuturi, va trebui să facă față concurenței companiilor transnaționale particulare și concurenței statelor, în ceea ce privește fundul mărilor aflat atît sub jurisdicția națională cît și sub cea internațională. Partea I a „Textului Unic de Negociere" a fost completată cu trei Anexe. Prima stabilește condițiile de bază ale Prospectării, Explorării și Exploatării, cea de-a doua conține Statutul Întreprinderii, cea de-a treia — Statutul Sistemului de Aplanare a Disputelor referitoare la Fundul Mărilor. În sfîrșit, „un Apendice special" conține prevederi referitoare la aranjamentele financiare. Sînt prezentate două alternative, „Abordarea A" și „Abordarea B": una mai severă și alta mai puțin severă în ceea ce privește controalele și reglementările prevăzute.

Partea a II-a a „Textului Unic de Negociere" dezvoltă tendințele existente în actualul drept al mărilor cu privire la probleme atît de complexe și importante cum sînt limitele zonelor marine aflate sub suveranitatea sau jurisdicția națională, drepturile și obligațiile statelor în aceste zone și regimul largului mării. În general, se poate spune că Textul de Negociere extinde controlul statelor riverane în spațiul oceanic asupra unor zone întinse de fost larg al mării. În același timp, nu sînt definite precis limitele jurisdicției statelor riverane și nu sînt propuse criterii clare pentru delimitarea între state adiacente sau între state despărțite de mare a zonelor aflate sub jurisdicția națională.

Zona maritimă aflată sub regimul largului mării este restrînsă ca urmare a propuselor extinderi ale jurisdicției statelor riverane. De asemenea, regimul largului mării este limitat la suprafața și coloana de apă din zonele aflate în afara jurisdicției naționale, în timp ce fundul mărilor este guvernat de principiul cu totul diferit al patrimoniului comun al omenirii. Cu toate că se propun unele schimbări constructive referitoare la actualul regim al largului mării, acest regim nu poate fi reconciliat cu ușurință cu noul regim propus pentru fundul mării aflat în afara jurisdicției naționale.

Partea a III-a a „Textului Unic de Negociere" tratează *protecția mediului înconjurător, cercetarea științifică și transferul de tehnologie.* În domeniul protecției mediului înconjurător, se stabilește obligația generală a statelor de a proteja și păstra mediul marin, de a lua toate măsurile necesare pentru a asigura ca poluarea marină să nu se răspîndească în afara limitelor jurisdicției lor naționale și de a coopera la formularea regulilor, standardelor și procedurilor internaționale referitoare la această problemă. Acest capitol al documentului conține de asemenea articole care se referă în termeni generali la supravegherea mediului marin și la asistența tehnică pentru prevenirea poluării marine. Sfîrșitul capitolului conține articole referitoare la stabilirea unor standarde privind poluarea provocată de navele maritime și la adoptarea acestora de către statele riverane sau de cele sub pavilionul cărora navighează aceste nave.

În capitolul despre *cercetarea științifică,* articole generale afirmă dreptul tuturor statelor de a întreprinde cercetări științifice în spațiul oceanic și obligația generală de a promova cooperarea internațională în acest domeniu ; în același timp, este afirmat dreptul statelor riverane de a controla cercetarea științifică în zonele aflate sub jurisdicția națională (cum ar fi platforma continentală și zona exclusiv economică) și sînt stabilite condițiile în care este încuviințată o astfel de cercetare.

Partea a III-a a Textului de Negociere este completată cu un capitol care recomandă cooperarea internațională în domeniul *dezvoltării și transferului tehnologiei marine.* În sfîrșit, sînt afirmate în termeni generali responsabilitatea și răspunderea statelor în ceea ce privește deteriorarea mediului și conducerea activității de cercetare științifică.

Partea a III-a nu propune nici un mecanism specific pentru traducerea în viață a principiilor și prevederilor Textului de Negociere referitoare la mediul înconjurător, cercetarea științifică și transferul de tehnologie. Totuși, pretutindeni în text se fac referiri generale la „organizații internaționale mondiale sau regionale competente", iar textul revizuit se în-

cheie cu un articol care prevede că „organizațiile internaționale competente la care se face referire în această Parte a Convenției vor lua toate măsurile corespunzătoare pentru a asigura, fie direct, fie prin strînsă cooperare între ele, îndeplinirea efectivă a funcțiilor și responsabilităților ce le-au fost atribuite conform prevederilor acestui Capitol al Convenției".

Partea a IV-a, care a fost redactată din nou după o săptămînă de dezbateri intense în timpul sesiunii de la New York și care în prezent are același statut ca și celelalte părți ale „Textului Unic de Negociere", stabilește un sistem de aplanare a disputelor referitoare la spațiul oceanic, separat de fundul mărilor aflat în afara jurisdicției naționale, pentru care a fost stabilit un sistem special în Partea I a „Textului Unic de Negociere". Nu este clar dacă cele două sisteme de aplanare a disputelor sînt legate între ele.

Sistemul propus în Partea a IV-a este cuprinzător și flexibil și combină procedurile generale și speciale sau funcționale într-o manieră nouă.

În cazul în care unele părți contractante sînt în conflict, se face referire la Articolul 33 al Cartei O.N.U. sau la orice obligație pe care ele este posibil să o fi acceptat printr-un acord general, regional sau special de a aplana disputele prin arbitraj sau printr-o soluție juridică sau la orice proceduri speciale de aplanare a disputelor conținute în alte părți ale propusei Convenții. Dacă aceste proceduri nu sînt aplicabile sau nu reușesc să aplaneze disputa, „Textul Unic de Negociere" propune următoarele proceduri speciale de aplanare a disputelor: (I) concilierea de către o Comisie de Conciliere înființată special în acest scop, ale cărei concluzii nu au caracter de obligativitate pentru Părțile aflate în dispută; (II) arbitrajul asigurat de un Tribunal de Arbitraj înființat special în acest scop, al cărui verdict este definitiv și fără drept de apel; și (III) soluționarea pe cale juridică de către un Tribunal al Dreptului Mării, ai cărui membri sînt aleși de părțile contractante pe baza repartiției geografice echitabile și a reprezentării principalelor sisteme juridice ale lumii. Deși hotărîrea Tribunalului este definitivă și fără drept de apel, ea are caracter de obligativitate numai pentru

părțile aflate în dispută și nu constituie un precedent. În plus, este posibil accesul la Curtea Internațională de Justiție în cazurile în care se aplică jurisdicția acesteia.

Sistemul avut în vedere acoperă în principiu orice dispută între Părțile participante la viitoarea Convenție, în legătură cu interpretarea sau aplicarea acesteia. Totuși, există excepții importante. În versiunea de la Geneva, acestea erau atît de importante, încît ar fi putut să compromită întregul sistem. În versiunea revizuită, ele au fost stabilite cu mai multă atenție. „Nimic din ceea ce este conținut în prezenta Convenție nu va autoriza o Parte Contractantă să recurgă la procedura de aplanare a disputelor în cazul... oricărei dispute legată de exercitarea drepturilor de suveranitate, drepturile exclusive sau jurisdicția exclusivă, cu excepția cazului cînd se pretinde că un stat riveran și-a violat obligațiile cuprinse în prezenta Convenție prin încălcarea libertății de navigație sau survol, libertății de a monta cabluri sau conducte submarine sau prin nerespectarea oricărui drept real stabilit în mod specific prin prezenta Convenție în favoarea altor state ; sau cînd se pretinde că orice alt stat, exercitîndu-și libertățile menționate mai sus, a încălcat obligațiile cuprinse în Convenție sau legile și reglementările adoptate de un stat riveran în conformitate cu prezenta Convenție ; sau cînd se pretinde că un stat riveran și-a violat obligațiile cuprinse în prezenta Convenție prin neaplicarea standardelor sau criteriilor internaționale stabilite prin prezenta Convenție... referitoare la conservarea mediului marin...". Mai mult, cînd Convenția va fi ratificată, o Parte Contractantă poate declara că nu acceptă unele sau nici una din procedurile de aplanare a disputelor specificate în Convenție, în legătură cu una sau mai multe din următoarele categorii de dispute : (I) disputele referitoare la delimitarea granițelor maritime între state adiacente sau între state despărțite prin mare, sau cele care implică golfuri sau drepturi istorice, cu condiția ca, totuși, „statele care fac o asemenea declarație să indice în declarație o procedură regională sau a altei părți terțe, *care să ducă la o decizie cu caracter de obligativitate*, pe care

o acceptă pentru aplanarea acestor dispute"; (II) disputele privind activităţi militare; şi (III) disputele în legătură cu care Consiliul de Securitate al O.N.U. îşi exercită funcţiile atribuite prin Cartă.

Sînt avute în vedere proceduri speciale de aplanare a disputelor pentru probleme legate de zonele de pescuit, poluare, navigaţie şi cercetarea ştiinţifică. În aceste cazuri, la cererea oricăreia din părţi, disputele pot fi supuse unui comitet special format din cinci membri aleşi dintr-o listă de experţi stabilită respectiv de C.Z.P./F.A.O., P.N.U.M.I., O.C.M.I. şi C.O.I./U.N.E.S.C.O. Deciziile comitetului special au caracter de obligativitate pentru părţile aflate în dispută, dar nu sînt în mod necesar „definitive". Aceste prevederi completează în mod semnificativ funcţiile exercitate de Agenţiile implicate.

Textul Neoficial Unic de Negociere, cu cele patru Părţi ale sale, este un document fără precedent în istoria dreptului şi organizării internaţionale. Cu toate că Partea I şi a IV-a se referă, cel puţin potenţial, la „transformarea sistemelor", totuşi Partea a II-a se referă în întregime la „conservarea sistemelor", iar Partea a III-a, prin principiile sale, se referă la transformarea sistemelor, dar prin modul de aplicare se referă la conservarea sistemelor. Ca urmare, în contextul actual, trebuia să ne temem că funcţiile de transformare a sistemelor pot deveni în mare măsură ineficace din cauza limitărilor legate de conservarea sistemelor şi a numeroaselor ambiguităţi şi contradicţii care mai persistă în Text. Într-adevăr, toate acestea pot duce mai curînd la o creştere decît la o descreştere a inegalităţilor între state, la o multiplicare decît la o diminuare a conflictelor şi la incertitudini considerabile cu caracter juridic. Multe state nu au sesizat însemnătatea dreptului mării pentru edificarea unei noi ordini economice internaţionale. Ca urmare, Conferinţa asupra Dreptului Mării nu ţine seama în mod corespunzător nici de apariţia unor noi utilizări ale mărilor şi de armonizarea acestora, nici de corectitudine şi echitate între state. În schimb, pare să se fi ajuns la un consens, cel puţin între statele riverane, referitor la faptul că se poate ajunge la un nou drept al mării acceptabil, numai

schimbînd accentul, care în dreptul actual este pus pe libertate, în ceea ce privește cea mai mare parte a oceanelor, pe suveranitatea națională asupra celei mai mari părți a spațiului oceanic. Aceasta este doar o schimbare în cadrul juridic existent și ea este neproductivă din punctul de vedere al construirii unei noi ordini juridice internaționale. Totuși, în ciuda acestui fapt, Textul Neoficial Unic Revizuit de Negociere poate conține sămînța unei noi ordini privind mările.

10.3 O abordare cuprinzătoare a problemelor oceanelor

10.3.1 *Scopuri și principii.* Spațiul oceanic este o lume nouă care se deschide treptat pentru a fi utilizată pe deplin și exploatată intensiv de către om. Toate statele sînt vital interesate în regimul juridic care va guverna activitățile omului în spațiul oceanic.

Problemele din ce în ce mai serioase care se ivesc în legătură cu oceanele nu pot fi rezolvate pe baza actualului drept al mării. Ele nu pot fi rezolvate nici prin simpla punere de acord a intereselor statelor mai influente în contextul unei însușiri masive a spațiului oceanic și a resurselor sale. Aceasta ar semăna germenii unor tensiuni de durată prin creșterea inegalităților dintre state, întrucît douăzeci și ceva de state cu frontiere lungi la oceanele deschise ar dobîndi aproximativ două treimi din acea vastă porțiune a spațiului oceanic pe care Textul Unic de Negociere o propune să fie pusă sub jurisdicția națională ; statele fără ieșire la mare nu ar dobîndi nimic, iar celelalte foarte puțin. După cum s-a menționat deja, fragmentarea spațiului oceanic între peste o sută de suveranități mari și mici nu ar duce la o administrare rațională a majorității resurselor vii, la un control efectiv al poluării sau la exercitarea nestînjenită a utilizărilor transnaționale ale mării, cum ar fi cercetarea științifică sau navigația. Ca urmare, Conferința asupra Dreptului Mării trebuie să țintească nu pur și simplu la o punere de acord a intereselor naționale, ci la punerea lor de acord într-un

cadru juridic care să ducă la realizarea unor obiective mai generale, foarte de dorit : reducerea tensiunilor din lume ; reducerea inegalității ; protecția rațională a mediului marin ; controlul tehnologiilor periculoase nou apărute ; promovarea cooperării internaționale ; administrarea și conservarea resurselor vii cu deplina participare a țărilor în curs de dezvoltare etc. Aceasta reclamă crearea unei noi ordini internaționale în spațiul oceanic, care : (I) să protejeze interesele comune ale tuturor popoarelor în spațiul oceanic, în ansamblu ; (II) să adapteze în mod flexibil multiplicarea utilizărilor inclusive și exclusive ale spațiului oceanic ; (III) să asigure sporirea posibilităților pentru toate țările, în special pentru țările în curs de dezvoltare, de a utiliza spațiul oceanic aflat în afara jurisdicției naționale ; (IV) să facă posibilă, printr-o administrare eficientă, dezvoltarea resurselor spațiului oceanic aflat în afara jurisdicției naționale în beneficiul tuturor țărilor, în special al celor mai sărace, și împărțirea echitabilă a beneficiilor provenite din aceste resurse.

Pentru realizarea acestor obiective este necesar să se ajungă la un acord internațional privind :

(I) Conceptul de *spațiu oceanic*, cuprinzînd suprafața mării, coloana de apă, fundul mării și subsolul său. Acest lucru este esențial deoarece activitățile în mediul marin implică tot mai mult mările în toate dimensiunile lor.

(II) Conceptul de *patrimoniu comun al omenirii*, care trebuie să înlocuiască libertatea tradițională a mării. Acest concept are cinci implicații fundamentale. Prima, patrimoniul comun al omenirii nu poate intra în posesia nimănui. El poate fi *utilizat, dar nu posedat* (conceptul funcțional de proprietate). A doua, utilizarea patrimoniului comun reclamă un *sistem de administrare* la care trebuie să participe toți utilizatorii. A treia, o *împărțire activă a beneficiilor*, incluzînd nu numai beneficiile financiare, ci și beneficiile rezultate din administrarea comună și din transferul de tehnologii. Aceste două implicații din urmă, administrarea prin participare și împărțirea beneficiilor, modifică relația structurală dintre națiunile bogate

și sărace și conceptele tradiționale de ajutor pentru dezvoltare. A patra, conceptul de patrimoniu comun implică *rezervarea pentru scopuri pașnice* (implicații privind dezarmarea); și a cincea, el implică *rezervarea pentru generațiile viitoare* (implicații privind mediul înconjurător).

(III) Conceptul de *suveranitate funcțională*, spre deosebire de conceptul tradițional de suveranitate teritorială exercitată de state. Suveranitatea funcțională înseamnă *jurisdicția asupra unor utilizări determinate*, spre deosebire de suveranitatea asupra unui spațiu geografic. Această transformare a conceptului de suveranitate este în concordanță cu transformarea conceptului de proprietate. Suveranitatea funcțională permite adaptarea sigură a utilizărilor inclusive și exclusive ale mării sau, cu alte cuvinte, întrepătrunderea jurisdicției naționale cu cea internațională în cadrul aceluiași spațiu teritorial. Conceptual, ea deschide posibilitatea de aplicare a conceptului de patrimoniu comun al omenirii în zonele marine aflate sub jurisdicție și administrare națională.

(IV) Conceptul de *dezvoltare regională*, în cadrul organizării globale. Un număr de activități incluzînd majoritatea aspectelor administrării zonelor de pescuit și controlului poluării, ale administrării exploatării mineralelor și ale armonizării utilizărilor, pot fi desfășurate cu succes pe o bază regională, în timp ce alte activități, cum ar fi navigația sau cercetarea științifică, fac în mod mai direct obiectul unor preocupări generale. Nici o regiune oceanică nu este un „sistem închis". În timp ce organizarea generală, pentru a fi eficientă, trebuie articulată într-o suprastructură de organizații regionale, organizarea regională, pentru a fi eficientă, trebuie dezvoltată în contextul organizării generale.

(V) Definirea clară și precisă a *limitelor jurisdicției naționale pentru toate scopurile*. Dacă nu se va putea ajunge la un acord asupra acestui punct, jurisdicția statelor riverane va continua în mod inevitabil să se extindă.

(VI) Crearea nu numai a unei agenții pentru problemele fundului mărilor, ci și a unui *sistem internațional echilibrat pentru spațiul oceanic*, cu puteri

largi de organizare și administrare a resurselor aflate în afara jurisdicției naționale. Numai astfel poate exista o asigurare că golul juridic actual în ceea ce privește mările va fi umplut, că prevederile viitoarei Convenții vor fi respectate de state, că toate statele vor beneficia într-o anumită măsură de ordinea internațională viitoare și că se vor face încercări serioase pentru a controla abuzurile privind mediul și cele de altă natură, în afara limitelor jurisdicției naționale.

10.3.2 *Propuneri pe termen mediu și lung.* În legătură cu spațiul oceanic trebuie să creăm, pentru prima oară, instituții internaționale însărcinate cu responsabilități privind *administrarea resurselor* și implicațiile ei economice și ecologice; cu *controlul și administrarea științei și tehnologiei*; cu *armonizarea și integrarea utilizărilor*, inclusiv problemele care apar ca urmare a efectelor *utilizărilor militare abuzive* asupra unui mediu și a unor resurse, tehnologii și sisteme de administrare rezervate numai pentru utilizări pașnice; și cu *interacțiunea sistemelor naționale și internaționale*. În cazul oceanelor sîntem confruntați pentru prima oară concret nu numai cu necesitatea, dar și cu ocazia de a *iniția o redistribuire internațională a veniturilor*. Pe de o parte, administrarea și dezvoltarea internațională a resurselor care constituie patrimoniul comun al omenirii generează un venit care poate fi folosit în scopurile dezvoltării internaționale; pe de altă parte, și mult mai semnificativ, nu numai că exploatarea resurselor în zonele aflate în afara jurisdicției naționale, dar de asemenea și alte utilizări majore ale spațiului oceanic ar putea fi făcute să genereze venituri pentru comunitatea internațională și, în particular, pentru țările mai sărace. Ar fi posibil, de exemplu, să se dezvolte un sistem prin care statele să aibă contribuții, bazate pe utilizarea de către ele a oceanului și a resurselor sale, la instituțiile internaționale privind oceanul. O condiție preliminară pentru un asemenea sistem ar fi ca informațiile și statisticile asupra utilizărilor oceanului și a valorii lor economice să fie mult îmbunătățite, în scopul stabilirii unei baze raționale pentru

un program de taxe ; mai mult, în ceea ce privește diferitele țări implicate, ar fi necesar să se țină seama de factori cum sînt populația, produsul național brut, dependența economică de utilizarea mării etc.

În sfîrșit, în cazul oceanelor s-ar putea face un început concret în direcția controlării acțiunilor internaționale ale *întreprinderilor transnaționale* implicate în activitățile legate de spațiul oceanic : acțiuni privind fundul mărilor, transportul și comerțul maritim internațional și pescuitul, prelucrarea și comercializarea produselor alimentare obținute din mări. Instituțiile internaționale privind oceanul, constituind o parte a unei rețele descentralizate din punct de vedere regional și funcțional, ar asigura cadrul potrivit pentru traducerea în viață, în sfera lor de competență, a „Raportului Persoanelor Competente" referitor la întreprinderile transnaționale publicat de Secretariatul O.N.U. în 1974.

Astfel, în cazul oceanelor s-ar putea face un început concret de edificare a *noii ordini economice internaționale.*

Elementele actuale ale Sistemului O.N.U. care se ocupă de spațiul oceanic au doar o competență sectorială, neavînd o capacitate independentă. O nouă ordine internațională în ceea ce privește oceanele presupune schimbări considerabile în natura și funcțiile actualelor Agenții ale Națiunilor Unite ale căror activități sînt axate pe mediul marin. Aceste schimbări trebuie inițiate de însești aceste Agenții, însă Conferința asupra Dreptului Mării și Adunarea Generală a Națiunilor Unite pot stimula această acțiune. De asemenea, Conferinței i-ar reveni sarcina să creeze un mecanism de integrare care să asigure stabilitate și corectitudine pentru toate statele și să furnizeze un sistem demn, sigur de soluționare a controverselor care ne putem aștepta să apară din valorificarea crescîndă a spațiului oceanic. Partea a IV-a a Textului Unic de Negociere este deja, în acest sens, o parte a acestui „mecanism de integrare".

Un model practic pentru un mecanism de integrare eficient ar putea fi construit pe baza actualelor Agenții ale Națiunilor Unite sau a unor segmente ale

acestora, ale căror activităţi sînt axate pe mediul marin (numite în cele ce urmează *organizaţii fundamentale).* Acestea sînt : Organizaţia Maritimă Consultativă Interguvernamentală (O.M.C.I.), pentru navigaţie ; Comitetul pentru Zonele de Pescuit (C.Z.P.), care în prezent face parte din F.A.O., pentru resursele vii ; Comisia Oceanografică Interguvernamentală (C.O.I.), în prezent parte a U.N.E.S.C.O., pentru cercetarea ştiinţifică — în plus faţă de Autoritatea Internaţională a Fundului Oceanelor (A.I.F.O.) propusă de Conferinţa asupra Dreptului Mării pentru resursele minerale. Dacă Programul Naţiunilor Unite pentru Mediul Înconjurător (P.N.U.M.I.), care se ocupă de problemele privind mediul înconjurător în sensul cel mai larg, în legătură cu oceanele, uscatul şi atmosfera, ar înfiinţa un suborgan care să se ocupe exclusiv cu protecţia şi conservarea mediului marin, acest organ ar trebui inclus printre „organizaţiile fundamentale". Aceasta ar fi în concordanţă cu Textul Neoficial Unic de Negociere Revizuit. Pe termen lung o asemenea evoluţie ar fi utilă. Între timp, pentru a soluţiona problemele de administrare şi problemele regionale menţionate, celelalte patru agenţii trebuie structurate sau, respectiv, restructurate după cum urmează :

(I) Autoritatea Fundului Oceanelor, ca prototip ce întruchipează administrarea internaţională a resurselor, ar putea servi ca model pentru restructurarea celorlalte „organizaţii fundamentale", deşi există diferenţe evidente în ceea ce priveşte problemele ridicate de administrarea internaţională a resurselor minerale, a resurselor vii, şi în legătură cu serviciile cum sînt navigaţia sau cercetarea ştiinţifică.

(II) C.O.I. şi C.Z.P. trebuie despărţite de U.N.E.S.C.O. şi, respectiv, F.A.O., şi să devină Agenţii autonome, pentru a li se permite să-şi asume noile lor funcţii administrative, judiciare şi de altă natură, lucru dificil de realizat în cadrul limitelor organizaţionale şi bugetare ale organizaţiilor lor tutelare.

(III) Va fi necesar ca fiecare din „organizaţiile fundamentale" să ia măsuri de prevedere corespunzătoare pentru a asigura cooperarea cu alte agenţii şi organizaţii active (deşi nu în mod exclusiv) în

problemele maritime, atît din cadrul, cît și din afara sistemului Națiunilor Unite, cum sînt Organizația Meteorologică Internațională, Organizația Mondială a Sănătății, Agenția Internațională pentru Energie Atomică, Organizația Internațională a Muncii, Biroul Hidrografic Internațional etc., precum și interacțiunea corectă a sistemelor de conducere internaționale, naționale și regionale.

Pentru a satisface cerințele structurale de coordonare și integrare a politicilor și activităților, propunem un *mecanism de integrare* cu următoarele funcții :

(I) Să asigure un forum pentru discutarea problemelor majore referitoare la spațiul oceanic, în multiplele lor intercorelații.

(II) Să se ocupe de problemele spațiului oceanic din afara jurisdicției naționale ce nu se înscriu în sfera de competență specifică a nici unei organizații fundamentale.

(III) Să integreze politicile organizațiilor fundamentale.

(IV) Să stabilească liniile directoare pentru utilizarea multiplă a spațiului oceanic, ținînd seama de nevoia de cooperare între sistemele de conducere național și internațional.

(V) Să asigure cooperarea cu țările mai puțin dezvoltate din punct de vedere tehnologic în dezvoltarea spațiului oceanic național.

(VI) Să asigure participarea echitabilă la beneficiile provenite din exploatarea resurselor spațiului oceanic.

(VII) Să promoveze dezvoltarea progresivă a Dreptului Mării.

(VIII) Să-și asume funcțiile ce se referă la aplanarea disputelor care sînt de natură proeminent politică.

Mecanismul de integrare trebuie să aibă o bază largă la nivelul elaborării politicii : cu alte cuvinte, trebuie să se bazeze pe un sistem de ansamblu compus din elemente derivate din, sau delegate de, Adunările „organizațiilor fundamentale". Acest lucru este esențial pentru că este nevoie de mai mult decît de o cooperare tradițională între „organizațiile fundamentale" la nivel de secretariate. Pe de altă parte, ceea ce se pro-

pune nu este o nouă organizație internațională de tip tradițional, ci o *confederație funcțională de organizații internaționale*, cu funcții noi în dreptul internațional. S-ar părea că acesta este răspunsul organizațional potrivit la cerințele ridicate de noile concepte de *suveranitate funcțională* și *proprietate funcțională* (patrimoniu comun al omenirii).

O confederație funcțională de organizații internaționale prezintă un număr de avantaje. În primul rînd, „mecanismul de integrare" ar necesita mai puțină birocrație internațională decît tipul tradițional de organizație internațională, deoarece ar fi folosiți membri ai personalului și delegații „organizațiilor fundamentale" existente. Mai mult, ea îmbină *integrarea la nivel de politică* cu un maxim de *descentralizare la nivel operațional*; fiecare din „organizațiile fundamentale" ar fi în mare măsură autonome în activitățile lor, iar mecanismul de integrare n-ar fi mai mult decît un mecanism de integrare.

Integrarea politicilor la nivelul ansamblului are avantaje suplimentare față de coordonarea la nivel de secretariate, așa cum este practicată în mod curent în sistemul O.N.U. În situația actuală, statele pot discuta politicile numai sectorial: pescuitul, în Adunarea C.Z.P.; știința, în Adunarea C.O.I.; navigația, în Adunarea O.C.M.I.G.; mineralele, în Adunarea A.I.F.O. Nu există un forum în care statele să poată discuta politica interacțiunii utilizărilor. Un organ la nivel de secretariate este prea limitat pentru a elabora decizii de politică. Sistemul de Ansamblu propus aici va oferi statelor această ocazie.

În același timp, structura propusă asigură un *sistem echilibrat de interese funcționale*, deoarece fiecare „organizație fundamentală" ar fi reprezentată în sistemul de Ansamblu prin același număr de delegări. Astfel, fiecare stat ar avea un vot în Adunările fiecărei „organizații fundamentale" ca și pînă acum, iar fiecare „organizație fundamentală" ar urma să aibă la rîndul ei același număr de voturi în Sistemul de Ansamblu al mecanismului de integrare. Noua structură ar împleti astfel reprezentarea statelor și interesele funcționale, regionale și transnaționale într-o manieră nouă.

În sfîrșit, acest tip de confederație funcțională a mecanismelor internaționale, autonome, dar unite ca scop și acțiune, ar putea să fie nu numai un *model* pentru organizarea internațională în alte sectoare; ea ar putea deveni o *parte* a unei structuri și mai largi chiar; ea ar putea fi extinsă și pusă în legătură în mod flexibil cu confederații funcționale din alte domenii. Peste 25 sau 50 de ani, s-ar putea imagina într-adevăr existența unor sisteme internaționale de administrare a resurselor de energie și hrană, a spațiului extraterestru și a sateliților, pentru controlul și modificarea climei și toate aceste sisteme ar putea fi legate între ele și coordonate.

Ne-am aventurat în viitor — totuși un viitor care a și început. Acest studiu arată că activitatea actuală a Conferinței asupra Dreptului Mării poate fi încadrată în totalitatea ei în modelul propus. Modelul restabilește un centru al atenției și un obiectiv pentru eforturile Conferinței, care păreau cu totul pierdute, dar care au început să reapară în Textul Unic de Negociere. Trebuie să mergem mai departe în această direcție.

De modelul propus, care asigură un *cadru instituțional pentru noua ordine economică internațională*, aplicabil unui sector al economiei mondiale de o importanță enormă și mereu crescîndă, ar beneficia în primul rînd națiunile mici, dezavantajate și sărace, care au cel mai puternic interes într-o organizare internațională cuprinzătoare și solidă. El va fi respins de națiunile mari, dezvoltate din punct de vedere tehnologic și aflate într-o poziție geografică avantajoasă, care cred că încă mai pot beneficia de pe urma libertății mării și a propusei extinderi importante a suveranității lor maritime. De mare importanță va fi cooperarea acelor Agenții Specializate ale O.N.U., care propunem să fie transformate în „organizații fundamentale".

10.3.3 *Propuneri de acțiuni imediate.* Sesiunea de la New York a făcut, cel puțin, un început în direcția indicată aici. Delegația Portugaliei a difuzat un articol cuprinzînd o listă a numeroaselor referiri, făcute peste tot în Textul Neoficial Unic de Negociere Re-

vizuit, la instituțiile regionale sau globale „adecvate" sau „competente" care ar trebui să îndeplinească diferite funcții legate de administrarea resurselor vii, cercetarea științifică, protecția mediului înconjurător, transferul de tehnologie și navigație. Pe baza acestui document, reprezentantul Portugaliei a introdus, la ședința de încheiere a sesiunii, o propunere ca, înainte de următoarea Sesiune a Conferinței, să fie pregătit un al doilea document, de această dată de Secretariatul Națiunilor Unite : un „ghid adnotat" al agențiilor și instituțiilor O.N.U., cuprinzînd o scurtă descriere a structurii și funcțiilor lor, a responsabilităților și competențelor lor. Propunerea a fost acceptată în unanimitate. Apoi, o comparație între cele două documente, cel portughez și cel al Secretariatului va scoate în lumină direcția și amploarea restructurării necesare. Această acțiune s-ar putea să depășească sfera de interes a celei de-a III-a Conferințe a Națiunilor Unite asupra Dreptului Mării, dar ar putea fi inițiată foarte bine chiar de către aceasta. În același timp, acestei Conferințe i-ar reveni sarcina să ia măsuri pentru asigurarea unui tip de „mecanism de continuare" cu funcții și responsabilități specifice.

Și asupra acestui punct Sesiunea de la New York a făcut cel puțin un început. Trei delegații — Sri Lanka, Surinam și Portugalia — și o organizație neguvernamentală, Institutul Internațional de Oceanografie, au pus în evidență că este de dorit să se stabilească un „mecanism de continuare" de natură politică, pentru a interpreta Convenția și a continua dezvoltarea Dreptului Mării în contextul mai larg al edificării unei noi ordini internaționale sub aspectele sale instituționale și economice. Toți cei patru vorbitori au fost de acord că cea mai adecvată formă pentru un asemenea mecanism ar fi o întrunire periodică a părților contractante — probabil aceeași care ar trebui convocată pentru a alege Judecătorii Tribunalului privind Dreptul Mării, dacă textul final al Convenției menține această prevedere a Textului Unic de Negociere.

Această întrunire periodică a părților contractante ar urma să fie sprijinită de un mic Secretariat, iar activitatea sa ar putea fi suplimentată de o Comisie

sau un Comitet de Experţi sau de Persoane Competente, care să stabilească măsurile adecvate ce trebuie întreprinse pentru a accelera şi coordona procesul de restructurare al C.Z.P., C.O.I. şi O.C.M.I.G., în scopul de a permite acestor agenţii să devină organizaţii eficiente în noul sistem al oceanelor.

Aceasta este o propunere simplă şi practică, care nu implică cheltuieli ridicate (modesta finanţare necesară ar putea fi obţinută cu uşurinţă de la cele cinci organizaţii care de acum înainte vor fi implicate în mod fundamental în problemele legate de oceane: A.I.F.O., O.C.M.I.G., C.Z.P., C.O.I. şi probabil P.N.U.M.I. sau de o parte a acestora) şi trebuie să sperăm că viitoarea Sesiune a Conferinţei asupra Dreptului Mării va acţiona în acest sens.

În afară de aceasta, există un număr mare de măsuri care ar putea fi luate sau iniţiate în viitorul cel mai apropiat, independent de Conferinţa asupra Dreptului Mării. Acestea ar putea aduce unele îmbunătăţiri şi ar spori participarea naţiunilor în curs de dezvoltare la administrarea oceanelor.

Cooperarea şi organizarea regională ar putea fi întărită în cîteva zone, cum sînt zona mediteraneană, zona Mării Caraibilor, zona Oceanului Indian etc. şi ar putea să se ocupe nu numai de protejarea mediului înconjurător, ca în cazul recent încheiatei Convenţii de la Barcelona pentru zona mediteraneană, ci şi cu pescuitul şi administrarea resurselor vii, cercetarea ştiinţifică, transferul de tehnologie şi asigurarea unor servicii bazate pe ştiinţă. Acest lucru ar fi într-adevăr în concordanţă cu prevederile privind cooperarea regională din Partea a II-a a Textului Unic de Negociere, dar ar putea fi iniţiat independent, prin comisii economice regionale şi comisii pentru zonele de pescuit şi prin acorduri ad-hoc între statele ce mărginesc mări închise sau semiînchise. Ar putea fi înfiinţate de către orice grup de naţiuni, şi în special în regiunile mai puţin dezvoltate, institute regionale pentru ştiinţele şi tehnologiile marine, prin intermediul unor bănci regionale sau al P.N.U.D. Coordonarea lor trebuie asigurată prin organizaţii globale, cum este C.O.I. Participarea statelor în curs de dezvoltare fără ieşire la mare şi a statelor insulare mai mici

la economia marină ar putea fi întărită prin acorduri bilaterale sau multilaterale, în contextul mai larg al recomandărilor U.N.C.T.A.D. Ar putea fi luate de asemenea măsuri corespunzătoare pentru sporirea participării naţiunilor în curs de dezvoltare la tonajul transportului mondial şi la comerţul maritim, iar Codul de Conduită al U.N.C.T.A.D. pentru conferinţele societăţilor de navigaţie trebuie respectat. În sfîrşit, ar putea fi întreprinse acţiuni de către forurile internaţionale corespunzătoare nu numai pentru a declara anumite zone marine Zone ale Păcii, ci şi pentru a căuta un acord internaţional privind măsurile de control eficient al armamentului în astfel de zone.

Deci, o nouă ordine internaţională în spaţiul oceanic poate deveni în mod progresiv o realitate începînd probabil din anii '80, consolidînd prima fază a ceea ce deja reprezintă în mod manifest o revoluţie în relaţiile internaţionale. Dacă Conferinţei asupra Dreptului Mării i s-ar fi permis să se încheie înainte de a fi fost adoptate propuneri care să se ocupe eficient de această revoluţie marină, s-ar fi pierdut o ocazie unică, aşa cum a pus în evidenţă Secretarul General Waldheim în cuvîntul său inaugural la sesiunea de la New York a Conferinţei : „Am pierde o ocazie unică, o ocazie care poate nu va mai apărea, dacă utilizările mării nu vor fi supuse unei evoluţii ordonate în beneficiul tuturor şi dacă Dreptul Mării nu va reuşi să contribuie la un sistem economic global mai echitabil", pentru că, a încheiat el, „nu numai Dreptul Mării se află la răscruce. Întreaga structură a cooperării internaţionale va fi afectată, în bine sau în rău, de succesul sau eşecul acestei Conferinţe".

Lista prescurtărilor

A.T.A.S.E.	— Asociaţia Ţărilor din Asia de sud est.
C.A.E.R.	— Consiliul de Ajutor Economic Reciproc.
C.Z.P.	— Comisia pentru Zonele de Pescuit (ţine de F.A.O.).
C.A.D.	— Comitetul pentru Asistenţa de Dezvoltare (ţine de O.E.C.D.).
C.E.S.N.U. (E.C.O.S.O.C.)	— Consiliul Economic şi Social al Naţiunilor Unite (O.N.U.).
C.E.E.	— Comunitatea Economică Europeană.
C.E.S.A.P.	— Comisia Economică şi Socială pentru Asia şi Pacific.
O.A.A. (F.A.O.)	— Organizaţia pentru Alimentaţie şi Agricultură.
G.A.T.T.	— Acordul General asupra Tarifelor şi Comerţului.
P.N.B.	— Produsul Naţional Brut.
B.I.R.D.	— Banca Internaţională pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare (Banca Mondială).
C.I.C.	— Camera Internaţională de Comerţ.
A.I.D. (I.D.A.)	— Asociaţia Internaţională pentru Dezvoltare (Grupul Băncii Mondiale).

S.I.D.	— Strategia Internațională de Dezvoltare.
F.I.D.A. (I.F.A.D.)	— Fondul Internațional pentru Dezvoltarea Agriculturii.
C.F.I.	— Corporația Financiară Internațională.
O.I.M.	— Organizația Internațională a Muncii.
O.C.M.I.	— Organizația Consultativă Maritimă Interguvernamentală.
F.M.I.	— Fondul Monetar Internațional.
INTELSAT	— Satelitul Internațional de Telecomunicații.
C.O.I.	— Comisia Oceanografică Interguvernamentală (ține de U.N.E.S.C.O.).
A.I.F.O.	— Autoritatea Internațională a Fundului Oceanelor.
A.O.D.	— Ajutorul Oficial de Dezvoltare.
O.E.C.D.	— Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică.
O.P.E.C.	— Organizația Țărilor Exportatoare de Petrol.
O.P.I.C.	— Organizația Țărilor Importatoare de Petrol
D.S.T.	— Drepturi Speciale de Tragere.
S.I.P.R.I.	— Institutul Internațional de Cercetări pentru Pace de la Stockholm.
I.T.N.	— Întreprinderi Transnaționale.
U.N.C.T.A.D.	— Conferința Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare.
P.N.U.D.	— Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare.
P.N.U.M.I.	— Programul Națiunilor Unite pentru Mediul Înconjurător.
U.N.E.S.C.O.	— Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură.
O.N.U.D.I.	— Organizația Națiunilor Unite pentru Dezvoltare Industrială.
P.M.A.	— Programul Mondial pentru Alimentație (ține de F.A.O.).
O.M.S.	— Organizația Mondială a Sănătății.
O.M.M.	— Organizația Meteorologică Mondială.

Luări de poziţie ale participanţilor la elaborarea raportului R.O.I.

Silviu Brucan

Ca marxist, nu sînt de acord cu toate conceptele şi formulările din raportul R.O.I. Această rezervă nu se extinde, însă, asupra validităţii unui raport conceput ca o *platformă comună* pentru lupta unor miliarde de oameni, atît de diferiţi ca cultură, stil de viaţă, idei şi credinţe. Dezacorduri ici şi colo sînt inevitabile într-un studiu ai cărui autori aparţin unor şcoli filozofice, naţiuni şi instituţii diferite. În aceste condiţii, consider raportul R.O.I. ca un compromis echitabil între punctele de vedere şi interesele principalelor forţe sociale mondiale care trebuie să se unească pentru a reuşi această restructurare anevoioasă, dureroasă şi de durată a vechii ordini nedrepte.

Sukhamoy Chakravarty

În Partea I aş fi preferat un mai mare accent pe istorie.

În Partea a II-a am rezerve în ceea ce priveşte capitolul 5 în legătură cu accentul, ilustrarea şi analiza. De exemplu, deşi noţiunea de „putere publică“ este corect interpretată,

ea este izolată de problema proprietății asupra activelor productive non-umane. Reajustarea drepturilor de proprietate este adesea fundamentală pentru exercitarea efectivă a puterii publice. Sînt de acord că aceasta necesită generalizarea conceptului de proprietate ca o variabilă „zero-unu". În plus avem nevoie de o planificare cuprinzătoare. Accentuarea consumului exagerat este inevitabilă în cadrul actualului sistem de piață. În Partea a III-a, referitor la hrană, trebuie accentuată mai mult imperfecțiunea distribuției intra- și internaționale. În ceea ce privește întreprinderile transnaționale, rolul lor pe termen lung nu îmi este clar. În legătură cu schimbarea tehnologică, trebuie clarificată problema „mecanismelor de focalizare". Sub rezerva acestor observații, raportul prezintă problemele relevante pentru transformarea energică a ordinii internaționale.

Robert Gibrat

Un raport de acest gen (21 de specialiști de naționalități și temperamente diferite, nenumărate studii individuale, discuții de sute de ore) nu poate pretinde acordul tuturor participanților asupra tuturor detaliilor. În ceea ce mă privește, eu nu sînt de acord cu raportul în unele probleme de mică importanță, pe care nu le voi examina aici și sînt de acord cu raportul în ansamblu, chiar dacă uneori reflectă cam mult pozițiile politice ale Olandei sau Suediei.

Cu toate acestea, vreau să subliniez necesitatea unui acord profund al marilor mase. Raportul este prea optimist. Actualele politici de *bazare pe forțele proprii* ale lumii a treia, chiar dacă ele pot fi privite în perspectiva unei *încercări de forță,* slăbesc imaginea ei populară pe fiecare zi ce trece.

James P. Grant

Am apreciat participarea la proiectul R.O.I. datorită faptului că o mai mare egalitate a şanselor între şi în cadrul naţiunilor este o necesitate dacă dorim ca milioane de oameni să nu moară inutil în fiecare an şi dacă dorim ca creşterea şi dezvoltarea mondială să fie relansate în condiţii mai potrivite în acest ultim sfert de veac. Acest raport cuprinde idei importante capabile să provoace discuţiile necesare în Statele Unite. Din păcate redactarea finală a raportului R.O.I., la care eu nu am participat, a avut ca rezultat un text care, mai ales în Părţile I şi a II-a, este atît de asimetric în tratarea responsabilităţilor ţărilor în curs de dezvoltare şi ale ţărilor dezvoltate pentru realizarea egalităţii şi atît de evident greşit în anumite comentarii şi fapte, încît mă tem că prea puţini americani interesaţi vor găsi convingătoare acele numeroase părţi ale analizei care sînt fundamental judicioase şi pe drept cuvînt critice sau vor considera cu suficientă seriozitate recomandările importante din Partea a III-a.

Maurice Guernier

Îmi exprim acordul total faţă de raportul R.O.I., care constituie cel mai important progres realizat în domeniul dezvoltării echilibrate a planetei. Cu toate acestea consider că s-a acordat prea multă atenţie la — ceea ce numim în franceză — „l'économisme" şi prea puţină atenţie sau nu s-a acordat deloc atenţiei umanismului. Dezvoltarea implică o distrugere constantă de structuri sociologice şi psihologice. Problema reală a dezvoltării este echilibrarea raţională a modificărilor pozitive

și reale cu distrugerile grave ce le însoțesc.

De exemplu, în legătură cu aceasta, eu cred că un ritm de creștere de 5% pe locuitor timp de 42 de ani în Asia și Africa — așa cum s-a menționat în capitolul 6 — nu este numai nerealist, dar chiar de nedorit din punct de vedere umanist.

Constituie responsabilitatea fiecărei națiuni să aleagă între progresul economic și distrugerea unor structuri socio-psihologice și să-și definească propriile obiective fundamentale ale unei dezvoltări reale, care este dezvoltarea omului în totalitate și a totalității oamenilor.

Mahbub ul Haq

Acum mai bine de două sute de ani Rousseau declara că „omul se naște liber, dar se află pretutindeni în lanțuri". Cîțiva ani mai tîrziu, Revoluția franceză a dat semnalul mișcărilor de eliberare politică în întreaga lume.

Astăzi, într-o mare parte a lumii, bătălia reală se dă pentru eliberarea economică a oamenilor. Pentru că, din punct de vedere economic, nu toți oamenii se nasc egali și foarte mulți sînt condamnați la sărăcie din momentul nașterii lor. Nu poate apărea o nouă ordine economică dacă nu se stabilește ferm în cadrul națiunilor și între ele principiul egalității șanselor.

Aceasta poate fi o simplă declarație, dar prin implicațiile ei este un manifest revoluționar, cerînd modificări fundamentale în structurile de putere politice, economice și sociale din întreaga lume.

Dacă ar fi să aleg o recomandare majoră din acest raport, recomandarea căreia eu îi acord cea mai mare importanță, aceasta este eliminarea celor mai grave forme de sărăcie în cursul deceniului următor printr-un acord

larg între țările dezvoltate și cele mai sărace țări în curs de dezvoltare. Dintre instrumentele de realizare la nivel internațional eu acord cea mai înaltă prioritate introducerii unei impuneri internaționale și înființării unei bănci centrale internaționale.

Helmut Hesse

Deși sînt convins că economia mondială actuală este în dezordine, datorită problemelor prezentate în acest raport și deci sînt de acord cu argumentul că cooperarea globală, așa cum s-a propus, este necesară pentru rezolvarea acestor probleme, nu pot fi de acord cu o serie de judecăți de valoare, argumente și propuneri făcute în raport. În special, nu pot fi de acord cu acele judecăți de valoare care tind spre egalitarism. Eu nu pot blama țările industrializate occidentale pentru inegalitățile grave din lume, în modul în care se face acest lucru în raport. De asemenea nu pot fi de acord cu substituirea largă a forțelor pieței printr-un sistem global de planificare și management. În sfîrșit, nu cred că o indexare a prețurilor și bazarea pe forțele proprii în producția de hrană, în locul utilizării avantajoase a diferențelor comparative ale prețurilor etc. ar putea fi părți ale unei ordini economice mondiale cu adevărat mai bune.

Idriss Jazairy

Îmi voi limita observațiile la „Întreprinderile Transnaționale". Deși sînt de acord cu propunerile, trebuie să accentuez că analiza întreprinsă — tinzînd să subestimeze impacturile negative ale întreprinderilor transnațio-

nale asupra furnizorilor, consumatorilor, micilor deținători de acțiuni, forței de muncă și în general asupra țărilor de origine și gazdă — reflectă spiritul de conciliere ce a domnit între autori.

În timp ce efectele negative avute asupra democrației și echității de concentrarea puterii, cîteva întreprinderi omniprezente scăpînd oricărui control parlamentar și public, au dus la cereri pentru un comportament mai transparent și mai etic, „liniile directoare", schițate de C.I.C. ca răspuns, nu au împiedicat ca o serie de întreprinderi transnaționale să se amestece în afacerile politice, să se dedea la acte de corupție, speculații cu devize, transferuri ilegale sau la alte practici necinstite, așa cum au arătat de altfel evenimente recente. Aceasta va fi și soarta recentului cod al O.E.C.D. „Vă rugăm procedați așa" pe care chiar publicația „The Economist" îl apreciază, la 26 iunie 1976, ca „inutil de slab".

Așadar raportul propune un cod de conduită pentru I.T.N., care să fie întărit în formă juridică de către comunitatea internațională și să asigure ca acțiunile viitoare ale I.T.N. să nu fie orientate exclusiv spre maximizarea profiturilor, ci spre responsabilitatea socială. Trecutul lor nu permite unor observatori imparțiali să considere întreprinderile transnaționale ca aliați ai publicului, nici din țările dezvoltate și nici din cele în curs de dezvoltare.

Alexander King

Sînt de acord în general cu textul final și subscriu în întregime la sugestiile lui. Desigur sînt multe chestiuni de detaliu pe care le-aș fi exprimat altfel sau pe care le-aș fi accentuat oarecum în mod diferit.

Oricum, s-a trecut prea ușor peste consecințele dublării populației globului în aproximativ treizeci de ani și, în al doilea rînd, peste necesitatea unor reforme în interiorul țărilor în curs de dezvoltare. Examinînd activitățile de dezvoltare din țările în curs de dezvoltare, ne dăm din ce în ce mai bine seama de eforturile mari care se fac în sprijinul unor elite mici influențate de Occident, ameliorarea situației maselor de săraci fiind foarte slabă. Egoismul, șovinismul și setea de putere nu sînt cu siguranță monopolul țărilor bogate și al liderilor lor. Dacă oamenii din *toate* țările nu vor înlătura aceste trăsături ale firii omenești și nu vor urmări asigurarea unor posibilități pentru copiii și nepoții lor, perspectiva pentru Noua Ordine este deprimantă ; ea are șanse de reușită numai dacă este sprijinită de dorința politică și individuală.

În ultimă instanță, s-a spus puțin despre necesitatea presantă de inovații instituționale în *toate* țările. Instituțiile noastre au fost construite pentru timpuri mai simple și nu sînt capabile să facă față unor probleme atît de ample, complexe, schimbătoare și incerte ca acelea care marchează lumea noastră contemporană.

Pieter Kuin

Îmi voi limita coresponsabilitatea la domeniul meu special, întreprinderile transnaționale (I.T.N.). Sînt de acord cu cele mai multe dintre propunerile concrete ; ele vor ajuta să se creeze claritate și siguranță. Totuși, nu împărtășesc sentimentele negative în care își au parțial originea aceste propuneri. Prea adesea greșeli întîmplătoare sînt generalizate drept caracteristici tipice. Efectele preponderent avantajoase ale I.T.N. sînt cel mai adesea subestimate. Este treaba lor să asigure bunuri și

servicii folositoare şi eu am văzut muncă fizică uşurată, regimuri alimentare populare îmbunătăţite, producţii la hectar crescute, zone îndepărtate devenite accesibile, educaţie facilitată şi activităţi sociale devenite posibile ca rezultat al producţiei I.T.N. Utilitatea pentru oameni şi pentru guverne este principala explicaţie a creşterii rapide a I.T.N. şi a raţiunii lor reale de a fi.

Privite global, I.T.N. excelează în alocarea eficientă a resurselor la nivel internaţional, unind nevoile crescînde cu posibilităţile crescînde. Ele au făcut probabil pînă în prezent mai mult decît guvernele pentru a edifica o economie cu adevărat mondială. Multe dintre ele au arătat o mare responsabilitate atît în conducerea afacerilor cît şi prin iniţierea sau sprijinirea liniilor directoare de bună conduită (C.I.C. 1972, O.E.C.D. 1976). Ele trebuie considerate ca aliaţi, nu ca inamici, în lupta împotriva sărăciei.

Elisabeth Mann Borgese

Spiritul de echipă dezvoltat sub conducerea domnului Tinbergen a fost remarcabil. Foarte multe din conceptele şi ideile dragi şi importante pentru mine au fost incluse în text şi ştiu că colegii mei au trăit aceeaşi experienţă.

Dacă totuşi aş încerca să indic o diferenţă între propriile mele opinii şi acelea incluse în text, m-aş referi la capitolul 5, la enunţarea pe care o face greşelilor şi slăbiciunilor ţărilor bogate şi la recomandările şi priorităţile pe care le stabileşte. După mine, păcatele „societăţii de consum" sînt mai mult simptome decît cauze ale dezordinilor din unele naţiuni îmbelşugate. De aceea, o schimbare voluntară în

modelele de consum sau în „stilul de viaţă", promovată, în primul rînd, prin educaţie, nu mi se pare a fi o prioritate convingătoare. Această noţiune reflectă încă abordarea fundamental apolitică şi, prin urmare, evazivă exemplificată de lucrarea „Greening of America".

Cauza care stă la baza consumerismului, cursei înarmărilor, utilizării greşite a tehnologiei şi a neocolonialismului este, în politica internă cît şi în cea internaţională, „structura puterii" : complexul industrial — militar — ştiinţific, „societatea corporată". Cauza este structurală şi profund politică. Înlăturarea acestei influenţe infame are, după mine, prima prioritate. Toate celelalte vor urma.

Arvid Pardo

Raportul este în general foarte bun, dar aş vrea să subliniez anumite puncte privitoare la Partea a III-a.

Perspectiva generală pentru propuneri : Propunerile presupun cooperarea din partea tuturor ţărilor importante, inclusiv a ţărilor *socialiste*, şi de asemenea presupun că toate ţările importante pot să-şi coordoneze şi îşi vor coordona strîns obiectivele, politicile şi priorităţile economice şi sociale.

Ordinea monetară internaţională : Eu sînt un sprijinitor al etalonului aur (valutele fiind convertibile în aur pe baza unor rate stabilite la nivel internaţional). Sînt sceptic în legătură cu valoarea pe termen lung a D.S.T.-urilor.

Producţia de hrană : Ar fi fost util să se menţioneze rolul potenţial al cooperativelor. O omisiune surprinzătoare este legată de nece-

sitatea asigurării unor stimulente adecvate fermierilor în scopul creşterii producţiei.
Energia, minereurile şi mineralele : Nu este necesară numai „o aprovizionare neîntreruptă", ci „o aprovizionare corespunzătoare şi neîntreruptă la preţuri remunerative pentru producătorii eficienţi şi corecte pentru consumatori".
Mediul înconjurător al omului : Printre multe alte lucruri, nu există nici o menţiune cu privire la necesitatea elaborării unei legi internaţionale care să reglementeze responsabilitatea internaţională şi obligaţiile pentru distrugerile cauzate mediului înconjurător.
Reducerea armelor : Ar putea fi menţionat că cursa înarmărilor se extinde în noi medii (spaţiul extraterestru şi adîncurile oceanelor) cu consecinţe care sînt imprevizibile.

Juan Somavía

Acest raport — care reprezintă un efort important de a se ajunge la un compromis — reflectă în mod inevitabil limitările în ceea ce priveşte coerenţa conceptului. Sînt de părere că ar fi trebuit să se insiste mai mult asupra următoarelor aspecte :
a) Instaurarea unei noi ordini internaţionale reprezintă o operaţie politică. Propunerile şi măsurile tehnice sînt în funcţie de obiectivele politice ; numai în acest context se poate discuta despre „suveranitate funcţională".
b) Contradicţia latentă dintre implicaţiile unei reduceri cantitative a diferenţelor şi aspiraţiile privind „o altă dezvoltare" ; aceste direcţii de gîndire par mai curînd suprapuse decît integrate.
c) „Pactul privind sărăcia" se concentrează mai curînd asupra ţărilor sărace decît asupra

oamenilor săraci ; sărăcia și exploatarea din țările lumii a treia cu un venit pe locuitor relativ mai ridicat sînt de netăgăduit.
d) Schimbările în sistemul Organizației Națiunilor Unite vor fi doar de suprafață dacă nu se va elimina controlul țărilor industrializate asupra secretariatelor ei.
e) Oamenii nu vor înțelege nevoia unor schimbări în toate țările dacă nu se modifică radical structura actuală a sistemului de informații transnaționale.
f) Ideea că un cod de conduită poate rezolva toate problemele tuturor întreprinderilor transnaționale din toate țările reprezintă o mistificare pentru țările lumii a treia. Acțiunea comună a țărilor lumii a treia și abordarea sectorială sînt fundamentale în această problemă. Numai survenirea unor schimbări în strategiile de dezvoltare, bazate în prezent pe mimetism, poate modifica realmente relațiile cu întreprinderile transnaționale.

Victor L. Urquidi

Acest raport reprezintă o contribuție majoră la o înțelegere clară a problemelor internaționale și globale ale timpurilor noastre, avînd în vedere necesitatea atingerii în cursul următoarelor două generații a unor obiective fundamentale pentru omenire. Este esențial să se asigure o cunoaștere suficient de profundă a problemelor noastre într-un interval de timp scurt, în scopul de a putea fi întreprinse intensiv acțiuni la nivel național și internațional. Realizările guvernelor, individuale sau prin intermediul organizațiilor internaționale, sînt dezamăgitoare și nu corespund anvergurii și complexității problemelor mondi-

alc. Dezbaterile actuale dintre birocraţiile naţionale şi internaţionale sînt în cea mai mare parte sterile. Este nevoie de o participare mai generală a oamenilor, prin grupări corespunzătoare. Sper ca acest raport să se bucure de o largă circulaţie şi să dea naştere unor dezbateri ample. Trebuie să năzuim către o societate mondială mai bună, în care inegalitatea să fie radical redusă.

Redactor : SERGIU SARARU
Tehnoredactor : FLORIAN SĂPUNĂRESCU

Coli editură 24. Coli tipar 28,74.
Bun de tipar 31 ianuarie 1978. Apărut — iunie 1978

Comanda nr. 8933/70 482
Combinatul poligrafic „Casa Scînteii",
Piața Scînteii nr. 1, București,
Republica Socialistă România

ÎN COLECȚIA «IDEI CONTEMPORANE»
AU APĂRUT:

* * * Știință și sinteză — Colocviu UNESCO
R. Garaudy: Marxismul secolului XX
G.N. Volkov: Sociologia științei
L. Althusser: Citindu-l pe Marx
V. Roman: Revoluția științifică și tehnică. Eseuri
R. Richta și colectiv: Civilizația la răscruce
M. Dufrenne: Pentru om
L. Goldmann: Sociologia literaturii
P.V. Kopnin: Bazele logice ale științei
I. Nikolov: Cibernetica și economia
N. Wiener: Sînt matematician
N.N. Constantinescu: Problema contradicției în economia socialistă
I. Hermann: Kitsch-ul, fenomen al pseudoartei
A. Pelletier, J.J. Goblot: Materialismul istoric și istoria civilizațiilor
A. Toffler: Șocul viitorului
R. Florian: Reflecții asupra filozofiei marxiste
* * * Mutații contemporane în știință și tehnică și implicațiile lor
* * * Știință, filozofie, ideologie
M. Drăgănescu: Muncă și economie
* * * Revoluția științifică-tehnică și progresul
L. Sève: Marxismul și teoria personalității
G. Lukács: Ontologia existenței sociale
* * * Revoluția socialistă și revoluția științifică-tehnică
M. McLuhan: Galaxia Gutenberg
M. Mesarović, E. Pestel: Omenirea la răspîntie
C. Wright Mills: Imaginația sociologică
T. Kotarbinski: Tratat despre lucrul bine făcut
* * * Revoluția științifică-tehnică și modernizarea forțelor de producție
M. Drăgănescu: Sistem și civilizație
C.I. Gulian: Marxism și structuralism
E. Bonnefous: Omul sau natura?
N.N. Constantinescu: Economia protecției mediului natural
I.T. Frolov: Progresul științei și viitorul omului
H. Marcuse: Scrieri filozofice
N.P. Dubinin: Mișcarea eternă
* * * Problemele păcii și ale războiului în condițiile revoluției științifice și tehnice. Necesitatea istorică a dezarmării.
W. Heisenberg: Pași peste granițe

Lei 18

EDITURA POLITICĂ